

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Balûğat'l-Merâm Tercümesi ve Şerhi

SELAMET YOLLARI

ترجمہ و شرح

بلوغۃ المرآة فی الاصلاح

لابیہ حمزہ الفیسیقلانی

3

Tercüme ve Şerh
AHMED DAVUDOĞLU

BÜLÛĞU'L-MERÂM TERCÜMESİ ve ŞERHİ
SELAMET YOLLARI
CİLT 3

BÜLÜĞÜ'L-MERÂM TERCÜMESİ ve ŞERHİ
SELAMET YOLLARI

CİLT 3

Tercüme ve Şerh

Ahmed Davudoğlu

Yayına Hazırlayan

Fazilet Neşriyat Araştırma Heyeti

Baskı ve Cilt

Fazilet Neşriyat

2. Baskı, Ocak 2015, İstanbul
(1.000 Adet)

ISBN:

978-9944-251-79-2 (tk.)
978-9944-251-86-0 (3.c.)

©Bütün hakları Fazilet Neşriyat ve Tic. A.Ş.'ye aittir.

FAZİLET
NEŞRİYAT

Bağlar Mah. Mimarsinan Cad. No: 52 Güneşli - Bağcılar / İstanbul

Tel: 0212 657 88 00 Faks: 0212 657 95 88

www.fazilet.com.tr

ترجمہ و شرح
بۇلۇغ لىل مەرئى
لابز حىجر العسقلانى

BÜLÜĞÜ'L-MERÂM TERCÜMESİ ve ŞERHİ
SELAMET YOLLARI

CİLT 3

Tercüme ve Şerh
AHMED DAVUDOĞLU

FAZİLET
NEŞRİYAT

كِتَابُ الْبَيْعِ
بَابُ شُرُوطِهِ وَمَا نَهَى عَنْهُ

ALİŞ VERİŞ BAHSİ

Alış verişin şartları ve yasak alış verişler

Usûlü Fıkıh ilminin beyânına göre Allâh'ın meşrû' kıldığı şeyler dört kısma ayrılır:

1 - Sırf **Allâh**'ın hakkı olan şeyler. Bunlardan murâd: Umûmun menfaati taalluk eden şeylerdir. Zinânın haram olması böyledir. Zîrâ onun fâidesi nesepleri zâyi' olmaktan korumak olup bu fâide umûmîdir.

2 - Sırf kul hakkı olan şeyler. Bunlardan maksad: Kendilerine husûsî bir maslahat taalluk eden şeylerdir. Başkasının malının haram olması gibi.

3 - Her iki hak da mevcut olup **Allâh** hakkının daha fazla bulunduğu şeyler; hadd-i kazif gibi (**Hadd-i Kazif: Namuslu bir kadına zinâ isnâdı sebebiyle verilen dayak cezâsıdır**). Bunda Allâh hakkı vardır. Çünkü kulları men etmek için meşrû' olmuştur. Kul hakkı dahî vardır. Çünkü kadını zinâ kepaşeliğinden kurtarır. Fakat **Allâh** hakkı daha çoktur. Onun için bunda mîrâs cereyân etmez.

4 - Her iki hak da mevcut olup kul hakkının daha fazla bulunduğu şeyler; kısas gibi. (**Kısas**: Misilleme sûretiyle verilen cezâdır. Meselâ adam öldürenin cezâsı ölümdür). Bunda **Allâh** hakkı vardır; zîrâ cihânı fesattan kurtarmak için meşrû' olmuştur. Kul hakkı da vardır. Çünkü bunda kulun kendine cinâyet vardır ve bu taraf gâlibdir. Onun için kısasda mîrâs ve afv cereyân eder.

İşte muâmelâtın sayılan alış veriş bu dört kısımdan ikinciye, sırf kul hakkına dâhil olan meşrûâta dâhildir.

Alış veriş'in hikmet-i meşrû'iyeti: Allâh'ın ma'lûmu olan devâm ve bekânın güzel şekilde alış verişe taallûkudur. Şöyle ki: insan her ihtiyâcını kendi göremez. Meselâ tarla sürmeyi, ekin ekmeyi, biçmeyi, öğütüp ekmek yapmayı vesâireyi kendi yapamaz. İhtiyaçlarının bazısını satın alması mutlaka lâzımdır. Çünkü satın almasa, ya zorla alacak yahut da dilenecek veya ikisini de yapamayıp ölünceye kadar sabredecektir ki, bunların hepsinin fâsid olduğu meydandadır. Bilhassa dilenciliğin zillet ve ârına herkes tahammül edemez. Binâenaleyh alış veriş'in meşrû' olmasında ihtiyaç sâhibi mükelleflerin güzel bir nizâm dâhilinde hayatlarının idâmesi ve ihtiyaçlarının görölmesi gibi hikmetler vardı.

Büyû' lafzı, **bey'**in cem'idir. Beyi', alış veriş demektir. Yani bu kelime birbirine zıd mânâlarda kullanılan müşterek lafızlardandır; hem satışa hem de satın almaya beyi' denilebilir. **Şirâ'** kelimesi de aynı mânâdadır.

Beyi' lugatte: Mal ile malı değişmektir. Şeriatte de öyle ise de rızâ kaydı ile mukayyedir. Yani şeriatte beyi': iki tarafın rızası ile malı mal ile değişmektir. **Bey'in şartları** bir kaç nevidir:

1 - Beyi' yapanda aranan şart ki, buna "in'ikâdının şartı" da derler. Alış verişi yapanın akıl ve temyiz sâhibi olması, yani kâr ve zararı seçebilecek kâbiliyette bulunmasıdır.

2 - Mahalde yani satılık malda aranacak şartlar: Malın mütekavvim, yani şer'an kıymeti hâiz bir mal olması ve teslimde elverişli bulunmasıdır.

3 - Alan ile satanın bey'a râzı olmaları.

3 - Akdin "sattım, aldım" gibi mâzî sîgalarla yapılmasıdır.

Rüknü: İcâb ve kabûldür. (İcâb: Taraflardan birinin evvelâ söylediği söz veya işlediği fiildir. Ona cevaben söylenen veya yapılan da **kabûl** derler.) **Cumhûru ulemâya** göre kıymetli mallarda söz ile icâb ve kabûl şart ise de ekmek ve sebze gibi kıymeti az olanlarda söz şart değildir. Yalnız **Şâfiîler'**e göre bu husûsta kıymetli ile kıymetsiz arasında fark yoktur; her ikisinde de söz ile icâb ve kabûl şarttır. Maamâfih İmâm Nevevî ile müte'ahhirîn **Şâfiîyye** ulemâsı **cumhûr** ile beraberdirler. Sonra gerek alış verişte, gerekse sâir akidlerde kullanılan sözlerin icâbeden kesinliği ifâde edebilmesi için mutlaka mâzî sîgaları ile söylenmesi icâbeder. Bu bâbda kitabımızın "**Nikâh bahsi**"nde daha ziyâde tafsîlât verilecektir.

Bey'in hükmü: Haddi zâtında mübâh olmak ise de yerine göre vâcib, mendûb, haram ve mekrûh da olabilir.

Bey'in meşrûiyeti, Kitâb, sünnet ve icmâ'-i ümmet ile sâbittir. Kitâbdan delîli: "**Allâh bey'i helâl kıldı...** :

"**Alış veriş yaptığınız zaman şâhid çağırın :** ¹وَأَحْلَ اللَّهُ الْبَيْعَ ²وَأَشْهَدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ" gibi âyetlerdir. Bey'in meşrû' olduğuna bu ümmetin ulemâsı icmâ' etmişlerdir. Sünnetten delîli ise aşağıdaki hadislerdir:

(٦٤٦/٨٠٠) - عَنْ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ: أَيُّ الْكَسْبِ أَطْيَبُ؟ قَالَ: عَمَلُ الرَّجُلِ بِيَدِهِ، وَكُلُّ بَيْعٍ مَبْرُورٍ. رَوَاهُ الْبُزَارُ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ.

¹ Bakara sûresi, âyet: 275.

² Bakara sûresi, âyet: 282.

800/646 Rifâa b. Râfi³ radiyallâhü anh'den rivâyet olunduğuna göre Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'e:

Kazancın hangisi daha helâldir; diye sorulmuş:

'Kişinin elinin emeği ve mebrûr olan her alış veriştir' buyurmuşlardır. Bu hadîsi **Bezzâr** rivâyet etmiş; **Hâkim** sahîhlemiştir.

Bey-i Mebrûr: Yalan yere yemin etmekten ve muâmelede hîle yapmaktan hâlî olan satıştır.

Musannıf bu hadîsi "Telhîs"de **Râfi' b. Hadîc**'den rivâyet etmiştir. İmâm Süyûtî dahi "el-Câmi'"inde onu **Hz. Râfi'**den tahrîc etmiştir.

Buradaki **Rifâa**'nın da **İbn-i Hadîc** olması ihtimâl dâhilindedir. Nitekim hadîsi Taberânî de **Rifâa b. Hadîc**'den rivâyet etmiştir. Bu hadîsin bir misli "el-Mişkât" ile "et-Tergîb ve't-Terhîb" nâm eserlerde mevcuttur. Yalnız onlardaki hadîs İmâm Ahmed b. Hanbel'e nisbet olunmuştur.

Hadîs-i Şerîf kazanç meselesinin delilidir. Kazanç sevdâsı zaten insanda doğuştan mevcut olan bir haslettir. Peygamber (**s.a.v.**)'e sorulan yalnız helâl cihetidir.

El emeğinin bey-i mebrûrdan daha önce zikredilmesi onun daha efdal olduğuna delâlet eder, ondan sonra hadîsde tavsîf buyurulan ticâret gelir. Bununla beraber hangi kazancın efdal olduğu **ulemâ** arasında ihtilâflıdır. Mârûdî: "Kazançların esâsı zirâat, ticâret ve san'attır" diyor ve **Şâfiî Mezhebi**'ne göre bunlardan ticâretin daha makbûl olduğunu söyledikten sonra şöyle devâm ediyor: "Bence bunların en helâli zirâattir. Çünkü zirâat tevekküle daha yakındır." Mârûdî bundan sonra Buhârî'nin **Hz. Mikdâm**'dan merfû' olarak tahrîc ettiği şu hadîsi zikrediyor:

مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَامًا قَطُّ خَيْرًا مِنْ أَنْ يَأْكُلَ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ وَإِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ دَاوُدَ كَانَ يَأْكُلُ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ

"Elinin emeğinden daha hayırlı bir yiyecek hiç bir kimse yemiştir. Şüphesiz ki Allâh'ın Peygamberi Dâvud da elinin emeğinden yiyordu". Nevevî diyor ki: "Doğrusu, kazançların en helâli el emeğidir. Bu zirâat bile olsa el emeğine şâmil olduğu; içerisinde tevekkül ve insana, hayvana, kuşlara âmm ve şâmil faydalar bulunduğu cihetle yine kazançların en iyisidir." Fakat Musannıf İbn-i Hâcer: "Küffârdan cihâd sûretiyle kazanılan mallar ondan üstündür. Hem bu **Peygamber (s.a.v.)**'in kazanç yoludur; içinde **Kelimetullâhı i lâ** bulunduğundan kazançların en şerefli budur" demektedir, **Hanefiler**'in mezhebi de budur. Maamâfih bazıları cihâdı dahi el emeğinde dâhil sayarlar.

³ **Rifâa b. Râfi' (r.a.):** Hazrecî olup Ensâr-ı Kirâm'ın büyüklerindendir. Bedir'de bulunmuştur. Babası Râfi' (r.a.) on iki nakîbin biridir. Hz. Rifâa bütün gazalara iştirâk etmiştir, ilk Emevî hükümdarı zamanında vefât etmiştir.

(٦٤٧/٨٠١) - وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ عَامَ الْفَتْحِ، وَهُوَ بِمَكَّةَ ”إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ بَيْعَ الْخَمْرِ، وَالْمَيْتَةِ، وَالْخِنْزِيرِ، وَالْأَصْنَامِ“ فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ شُحُومَ الْمَيْتَةِ، فَإِنَّهَا تَطْلَى بِهَا الشُّفْنُ، وَتُدْهَنُ بِهَا الْجُلُودُ، وَيَسْتَصْبَحُ بِهَا النَّاسُ؟ فَقَالَ: ”لَا، هُوَ حَرَامٌ“ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ ذَلِكَ ”قَاتِلِ اللَّهُ الْيَهُودَ، إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَمَّا حَرَّمَ عَلَيْهِمْ شُحُومَهَا جَمَلُوهُ ثُمَّ بَاعُوه فَأَكَلُوا ثَمَنَهُ“ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

801/647 “Câbir b. Abdillâh radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet edildiğine göre kendisi Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem’i Fetih Yılı Mekke’de:

Hiç şüphe yok ki, Allâh ve Resûlü şarabı, lâşeyi, domuzu ve putları satmayı haram kılmıştır; derken iştmişti. Bunun üzerine:

Yâ Resûlallâh, ölü hayvanların iç yağlarından haber ver; çünkü onlarla gemiler boyanır, deriler yağlanır; halk onlardan kandil yakar; denilmiş. Peygamber (s.a.v.):

Hayır, O satış haramdır; buyurmuş. Sonra Resûlullah *sallallâhü aleyhi ve sellem* o anda şunları söylemiştir:

Allâh Yahûdîlerin belâsını versin! Allâh kendilerine ölü hayvanların iç yağlarını haram kılınca onu erittiler; sonra sattılar da parasını yediler.” *Müttefekun aleyh*’dir.

Fetih, hicretin sekizinci yılı Ramazânında vukû’ bulmuştu.

Meyte: Şer’î usûlle kesilmeyen veya hiç kesilmeden ölen hayvandır.

Sanem: *Cevheri*’ye göre vesendir. Başkaları ise sanem ile vesen arasında fark buluyorlar. Onlara göre vesen: cismi olan puttur; sanem: resimdir.

Hadîs-i Şerîf, zikredilen şeylerin haram olduğuna delildir. Şarap, lâşe ve domuzun satılması bazılarının göre necis oldukları için haramdır. Bunlar aynı illeti her necis şeye geçirerek “necis olan her şeyi satmak haramdır” derler. **Hanefilerle fukahâdan** bir cemâate göre tarlalara gübre yapmak üzere hayvan pisliklerini ve kezâ toprakla karıştırılmış insan pisliğini satmak câizdir.

San’anî’ye göre ise şarap ve emsâlinin satılmamasının illeti necis olmaları değil, haram kılınmalarıdır. Ona göre mezkûr şeylerin pis olmaları satılmalarına tam mâni bir illet olmuyormuş. Bize kalırsa **Mâide Sûresi**’nin şu âyeti bu bâbda kimseye söz bırakmıyacak derecede açıktır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رَجَسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوا
لَعَلَّكُمْ تَفْلَحُونَ

“Ey îmân edenler! Şarap, kumar putlar ve kısmet zarları hep şeytan işi birer murdardır. Bundan dolayı siz onlardan kaçının ki felâh bulasınız.”⁴ Görülüyor ki, ondan kaçınmanın sebep ve illeti murdardır. DİNİMİZ bazı pisliklerin satılmasına müsâade ettiği halde, içki hakkında bu müsâadeyi vermemişse bundan anlayacağımız mânâ doğrudan doğruya şudur: DİN nazarında içki necâsetlerin en ağır hüküm giyenlerinin başındadır; bu sebeple onun pislîği adetâ kat katdır. ve şaraba “Ümmü’l Habâis” yani pisliklerin anası denilmiştir. Evet, şarap, şarap olarak kaldıkça ondan hiç bir vecihle istifâde etmek mübâh olamaz. Tirmizî ile İbn-i Mâce’nin Hz. Enes’ten rivâyet ettikleri bir hadîsde, **Peygamber (s.a.v.):** Onu yapana, yaptırana, içene, taşıyana, taşıtana, içirene, satana, parasını yiyene ve satın alana lanet etmiştir. Hattâ mu’temed kavle göre onunla tedâvî dahi câiz değildir. Meğer ki kimyevî bir istihâle geçirmiş ola. Ancak o zaman ondan istifâde mübâh olur. Meselâ şarap, sirke olursa kullanılması mübâhdır.

Murdar ölen hayvanın yünü, yapağı, kılı, tırnağı ve boynuzu murdar değildir. Çünkü bu a’zâya hayat girmediği gibi ölü de denilmez. Bazılarına göre ölü hayvanın kolları necis ise de yıkamakla temizlenir. **Cumhûra** göre aynı necis sayılan domuz gibi hayvanlardan mâadâ ölü hayvanı satmak câizdir.

Putların satılmaması bazı **ulemâya** göre mübâh bir menfaat tarafları olmadığındandır. Hattâ: “kırıldığı zaman parçalarından istifâde edilebilecekse satılabilir” diyenler vardır. Fakat ne de olsa putu put olduğu halde satmak câiz değildir. Çünkü **Peygamber (s.a.v.)** yasak etmiştir.

İç yağların hükmünün sorulması, mübâhdır sanıldığındandır. Bunların üç nevi faydası olduğu soran zât tarafından sıralanmasına rağmen **Peygamber (s.a.v.):** “**O haramdır**” buyurarak hükümden hâric kalmadığını açıklamıştır.

“**O haramdır**” cümlesindeki zamîr bazılarına göre bey’a râcî’dir ve mânâ şöyle olur: “İç yağlarını satmak haramdır”. Bazılarına göre ise zamîr intifâ’a râcî’dir, yani o şeylerle faydalanmak haramdır. **Ekser-i ulemâ** zamîri buna hamletmiş ve “ölü hayvanın ancak dibâğatlanmak şartı ile derisinden istifâde edilebilir.” demişlerdir. Zamîri bey’a râcî’ görenler ölü hayvanın köpeklere yedirilmesini ittifâkan câiz addederler. Mezheb imâmlarından Ebû Hanîfe, Şâfiî ve Mâlik ile **fukahâdan** bir cemâatin

⁴ Mâide Sûresi, âyet: 90.

mezhebi budur. Onlara göre pis balı arılara ve diğer hayvanlara yedirmek câizdir. Tahâvî'nin rivâyet ettiği bir hadîs de onlara delildir. Bu hadîse göre **Peygamber (s.a.v.)**'e yağın içine düşen farenin hükmü sorulduktaki: **“Yağ katı ise fareyi ve etrafındaki yağı atın; mâyi ise kandil yakın, yâhûd ondan başka bir sûretle faydalanın”** buyurmuşlardır. Tahâvî: “Bu hadîs'in ricâli sikadrlar” demiştir. Bu mesele **Ashâb-ı Kirâm**'dan: **Ali, İbn-i Ömer** ve **Ebû Mûsâ** (r.anhüm)den; **Tâbiîn**'den de: Kâsım b. Muhammed ile Sâlim b. Abdullah'dan rivâyet edilmektedir.

Hadîs-i Şerîf'de, satılması haram olan şeyin parasının da haram olduğuna işâret vardır.

(٦٤٨/٨٠٢) - وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: “إِذَا اخْتَلَفَ الْمُتَبَايعَانِ وَلَيْسَ بَيْنَهُمَا بَيْتَةٌ، فَالْقَوْلُ مَا يَقُولُ رَبُّ السِّلْعَةِ أَوْ يَتَّارَكَانَ” رَوَاهُ الْخَمْسَةُ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ.

802/648 “İbn-i Mes‘ûd radiyallâhü **anh**'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: **Resûlullâh** sallallâhü aleyhi ve sellem'i:

Alış veriş yapan iki kişi aralarında bir beyyine olmaksızın ihtilâfa düşerlerse söz mal sahibinindir; yâhud alış verışı bırakırlar; derken işittim”.

Bu hadîsi, **Beşler** rivâyet etmiş **Hâkim** de sahîhlemiştir.

Hadîs'in sahîh olup olmadığı hakkında **ulemânın** sözleri çoktur.

Hadîs, alan ile satan arasında, fiyat veya satılan mal yahut bey'in şartlarından bir şart hakkında anlaşmazlık çıkarsa söz yemîni ile beraber satanın olduğuna delildir. Dînimizin umûmî kâidelerinden anlaşıldığına göre alış verişte hangi taraf zâhirin yani aslın hılâfını iddiâ ediyorsa iddiasını ispat ona düşer. Aslı ve zâhiri iddiâ edene de yemîn verdirilir. Bu kâideler Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin 76 ve 77. maddelerinde şöyle ifâde olunmuştur: “Beyyine müddeî için ve yemîn münkir üzerinedir”. “Beyyine hılâf-ı zâhiri ispat için ve yemin aslı ibkâ içindir”. Bu bâbda üç kavil vardır:

1 - Söz mutlak sûrette satanındır.

2 - Alan ile satanın ikisi de yemîn eder ve mal sâhibine iâde olunur.

3 - Tafsîlâta gidilir ve nevide ihtilâf ile cinsde veya sıfattan anlaşmamak arasında fark görülür.

Alan ile satanın ikisine de yemin ettirmenin vechi her birinin müddeâ aleyh (dâvâlı) olmasındandır.

Yemîn işi **Peygamber (s.a.v.)’in**: « **السَّيِّئَةُ عَلَى الْمُدَّعِي وَالْيَمِينُ عَلَى الْمُنْكَرِ** »
“**Beyyine müddeîye, yemîn de inkâr edene düşer**” Hadîs-i Şerîfinden alınmıştır. Bu söz İslâmiyetten önce yaşayan meşhûr hatîb Kuss b. Sâide’ye de nisbet olunur. Hadîs burada mutlak olup “**dâvâ bâbı**”nın hadîsleri ile takyîd edilmiştir.

(٦٤٩/٨٠٣) - وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ “أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ، وَمَهْرِ الْبَغِيِّ، وَحُلْوَانِ الْكَاهِنِ” مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

803/649 “Ebû Mes’ûd-i Ensârî radiyallâhü anh’den rivâyet edildiğine göre;

Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem köpeğin kıymetinden, fâhişenin mehrinden ve kâhinin gelirinden nehiy buyurmuştur.”

Hadîs, **müttefekun aleyhdîr**.

Nehyin aslı tahrîm için olduğuna göre Hadîs-i Şerîf üç şeyin haram kılındığına delâlet ediyor:

1- Köpeğin kıymeti ibâre-i nass ile, satışı da delâleti ile haramdır. Hadîs, öğretilmiş ve öğretilmemiş, kezâ edinilmesi câiz olan ve olmayan bütün köpeklerle şâmilidir. Atâ ile Nahâî’den av köpeğinin satılabileceğine dâir rivâyet vardır. Bunların delîli, **Resûlullâh (s.a.v.)’in** av köpeğinden mâadâ köpeklerin kıymetini almaktan men ettiğini bildiren **Câbir (r.a.)** hadîsidir. Mezkûr hadîsi İmâm Nesâî mu temed râvîlerden tahrîc etmiştir. Bazı **Mâlikîlerle Hanefîlere** göre her nevi köpek satılabilir. Zîrâ köpek kendisinden av ve bekçilikte istifâde edilen bir hayvandır.

2- Fahişenin mehri harâmıdır. Bundan maksad fâhişenin zinâ mukâbilinde aldığı paradır; mehir denilmesi mecâzdır. Bu para hakkında fukahânın ihtilâfı vardır. İbn-i Kayyim’e göre tasadduk etmek vâcibdir. Çünkü habîs bir kazançtır. Onu kabûl etmeyerek sâhibine iâde ise ma’siyet sâhibine tekrar suç işlemek için yardım olur; binâenaleyh câiz değildir.

3 - Kâhin’in aldığı para harâm ve söylediklerine inanmak küfürdür. Bu bâbda icmâ vardır. **Kâhin**: Gâibden haber veren kimsedir ve her çeşit falcı, remilci ve sâireye şâmilidir. Böylesinin yalanlarını tasdik haram olduğu gibi yaptığı işe mukâbil kendisinin para alması da haramdır.

(٦٥٠/٨٠٤) - وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ "أَنَّهُ كَانَ عَلَى جَمَلٍ لَهُ قَدْ أُعْيَا فَأَرَادَ أَنْ يُسَيِّبَهُ قَالَ: فَلَحِقَنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَعَا لِي، وَضَرَبَهُ فَسَارَ سَيْرًا لَمْ يَسِرْ مِثْلَهُ، فَقَالَ: "بُعَيْنِي بِأَوْقِيَّةٍ" قُلْتُ: لَا، ثُمَّ قَالَ: "بُعَيْنِي" فَبُعْتُهُ بِأَوْقِيَّةٍ، وَاشْتَرَطْتُ حُمْلَانَهُ إِلَى أَهْلِي، فَلَمَّا بَلَغَتْ أُنْتَهُ بِالْجَمَلِ، فَتَقَدَّبَنِي ثَمَنَهُ، ثُمَّ رَجَعْتُ فَأَرْسَلْتُ فِي أَثَرِي فَقَالَ: "أَتَرَانِي مَا كُسْتُكَ لِأَخْذِ جَمَلِكَ؟ خُذْ جَمَلَكَ وَدَرَاهِمَكَ فَهُوَ لَكَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، وَهَذَا السِّيَاقُ لِمُسْلِمٍ.

804/650 "Câbir b. Abdullâh (r.anhümâ)'dan rivâyet olunduğuna göre, kendisi, bîâtâb düşmüş bir devesinin üzerinde gidiyormuş, nihâyet deveyi başıboş bırakacak olmuş. Câbir demiştir ki: (bu arada) Peygamber (s.a.v.) bana yetiştirdi ve bana duâ etti; hayvana da vurdu. Müteâkiben deve öyle bir yürüyüş yürüdü ki, onun gibi bir yürüyüşü şimdiye kadar hiç yapmamıştı. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):

Onu bana bir ukiyyeye sat; dedi. Olmaz; dedim. Sonra yine;

Sat onu bana; dedi. Ben de onu bir ukiyyeye kendilerine sattım ve yükünü onunla evime götürmeyi şart koştum. Eve vardığımda deveyi Resûlullâh (s.a.v.)'e götürdüm. Kıymetini bana saydı. Bundan sonra (evime) döndüm. Hemen arkadan birini göndererek:

Acabâ deveni alayım diye sana fiyat kırdım mı dersin? Deveni de dirhemlerini de al! o senindir; buyurdu."

Hadis **müttefekun aleyh**'dir. Bu üslûb **Müslim**'indir.

Hadis-i Şerif bir kimseden malını satmasını istemekte ve fiyatta indirim yapmakta hiç bir beis olmadığına, hayvanı satarak binmeyi istisnâ etmenin câiz olduğuna delildir. Lâkin ileride görülecek bir hadîse göre istisnâlı satış memnûdur. Böyle iki hadîs teâruz edince **ulemâ** da ihtilâfa düşmüşlerdir:

1 - İmâm Ahmed b. Hanbel'e göre istisnâlı satış câizdir. Zaten istisnânın memnû olduğunu bildiren hadîsde: "**Ancak istisnâ edilen miktar bilinirse o başka**" denilmektedir ki burada da öyledir. Şu halde istisnâ mikdârı ma'lûm ve beyi' sahihdir.

2 - İmâm Mâlik'e göre mesâfe yakın, yani üç günlük ise bu satış sahihdir. İmâm Mâlik, **Câbir** hadîsini buna hamletmiştir.

3 - İmâm A'zam Ebû Hanîfe ile İmâm Şâfiî ve diğer bazılarına göre mutlak sûrette câiz değildir. **Câbir** hadîsi onlarca muayyen ve husûsî bir kıssadır; diye te'vîl olunmuştur. üzerinde birçok ihtimaller mevcuttur. **Sonra Peygamber (s.a.v.), Hz. Câbir'e** devenin kıymetini vererek almış, fakat hakikaten alış veriş kasetmemiştir. Maamâfih: **"Hz. Osman (r.a.)** bir ev satmış, içinde bir ay oturmayı istisnâ etmiştir. Kıssa "Şifâ"da zikredilmiştir. Binâenaleyh birinci kavil daha kuvvetlidir" diyenler de vardır.

(٦٥١/٨٠٥) - وَعَنْهُ قَالَ: "أَعْتَقَ رَجُلٌ مِنَّا عَبْدًا لَهُ عَنْ دُبُرٍ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ غَيْرُهُ فَدَعَا بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَاعَهُ " مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

805/651 "(Bu da) ondan rivâyet edilmiştir. "Radiyallâhü anh" demiştir ki: Bizden bir adam kölesini müdebber olmak üzere âzâd etmişti. Ondan başka malı yoktu. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.), kendisini çağırdı ve köleyi sattı".

Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Bu hadîsi Ebû Dâvud ile Nesâî de **H. Câbir'**den tahrîc etmişler, **Ensâr'**dan olan o zât ile kölenin isimlerini de bildirmişlerdir. Hadîsin lafzı şudur:

« عَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ يُقَالُ لَهُ أَبُو مَذْكُورٍ أَغْتَقَ غُلَامًا لَهُ يُقَالُ لَهُ أَبُو يَغْفُوبَ عَنْ دُبُرٍ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ غَيْرُهُ فَدَعَا بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَنْ يَشْتَرِيهِ فَأَشْتَرَاهُ نَعِيمٌ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ لَتْحَامٍ بِثَمَانِيَّةٍ دِرْهَمٍ فَدَفَعَهَا إِلَيْهِ »

"Câbir'den rivâyet olunduğuna göre Ensâr'dan Ebû Mezkûr isminde bir zat Ebû Ya'kûb adındaki bir kölesini müdebber olarak âzâd etmiş; ondan başka malı yokmuş. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) köleyi getirerek:

Bunu kim satın alacak?; diye sormuş. Köleyi derhal Nuaym b. Abdullâh b. en-Nahhâm sekiz yüz dirheme satın alarak parasını kendilerine vermiştir."

Buhârî bunun için ayrıca bir bâb tahsîs etmiştir. İsmâîlî'nin rivâyetinde **"Adam borçlu idi"** kaydı da vardır.

Bu kayda bakarak **ulemâ'**dan bazıları müflis'in malında tasarruftan men edileceğine kâil olmuşlardır. Onlara göre müflisin malını onun yerine hükûmet reisi satabilir. Bahsin geri kalan yerleri inşâallâh bâbında görülecektir.

(٦٥٢/٨٠٦) - وَعَنْ مَيْمُونَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "أَنَّ فَارَةَ وَقَعَتْ فِي سَمْنٍ، فَمَاتَتْ فِيهِ، فَسُئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْهَا فَقَالَ "أَلْقَوْهَا وَمَا حَوْلَهَا وَكُلُّوه" رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ، وَرَأَى أَحْمَدُ وَالنَّسَائِيُّ: "فِي سَمْنٍ جَامِدٍ".

806/652 "Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'in zevcesi Meymûne radiyallâhü anhâ'dan rivâyet edildiğine göre bir fare yağ içine düşerek ölmüş; mes'ele Peygamber (s.a.v.)'e sorulduktaki: Fareyi ve etrafındaki yağı atın da yağı yeyin; buyurmuştur."

Bu hadîsi, **Buhârî** rivâyet etmiştir. **Ahmed** ile **Nesâî** "Donmuş bir yağ içine" ifâdesini ziyâde etmişlerdir.

Peygamber (s.a.v.) in "farenin düştüğü yerin etrafını atın" diye emretmesi ölü hayvanın necis olduğuna delâlet eder; çünkü etraftan murâd: hayvanın temas ettiği yerlerdir.

Musannıf "Fethü'l-Bâri"de şöyle diyor: "Atılacak miktarın tahdîdi sahîh bir tarîkde yoktur. Lâkin İbn-i Ebî Şeybe, Atâ'nın mürsellerinden bir avuç miktarı olacağını tahrîc etmiştir. İrsâli olmasa hadîsin senedi iyidir."

Donmuş ta'bîrinin mefhûmu muhâlîfi, mâyi yağın her tarafının murdâr olacağına delâlet eder. Zîrâ mâyiin neresine değip değmediği fark edilemez.

Hadîs-i Şerîf pis yağdan faydalanmanın câiz olmadığına da işâret ediyor. Bu bâbda yukarıda söz geçmiş ve yemekten gayrı husûsâtta faydalanmanın câiz olduğu görülmüştü. Binâenaleyh, faydalanmayı yasak eden hadîsler o hadîse hamlolunurlar. Böylelikle de delillerin arası bulunmuş olur.

Necâset'e dokunmaya gelince: Ona dokunmak ancak onu gidermek için câiz ise de zararını def etmek için bu cevâz hakkında hılâf yoktur. Acabâ fırın kızdırmak ve yeri bu necasetle sıvamak gibi şeyler câiz midir? "Câiz olması akla daha yakındır" deniliyor.

(٦٥٣/٨٠٧) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا وَقَعَتِ الْفَارَةُ فِي السَّمْنِ، فَإِنْ كَانَ جَامِدًا فَأَلْقَوْهَا وَمَا حَوْلَهَا، وَإِنْ كَانَ مَائِعًا فَلَا تَقْرُبُوهُ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ، وَقَدْ حَكَّمَ عَلَيْهِ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو حَاتِمٍ بِالْوَهْمِ .

807/653 "Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demişti ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem, şöyle buyurdular:

Fare yağın içine düşer ve yağ donmuş olursa derhal fareyi ve etrafındaki yağı atın; mâyi ise artık ona yaklaşmayın.”

Bu hadîsi, **Ahmed** ile **Ebû Dâvud** rivâyet etmişlerdir.

Buhârî ile Ebû Hâtim ise onun vehim olduğuna hükmetmişlerdir. Tirmizî: “Buhârî’yi bu hadîs hatâdır derken işittim” demiştir. Doğrusu Zührî’nin **Abdullah**’dan, onun da **İbn-i Abbâs**’dan, onun da **Meymûne** (r.a.)’dan rivâyetidir. Demek oluyor ki, Buhârî hadîsi **Hz. Meymûne** (r.anhâ)’dan sâbit bulmuş; ancak **Ebû Hüreyre** tarîkine vehimle hükmetmiştir. Maamâfih İbn-i Hibbân “Sahîh”inde hadîsin iki vecihten de sâbit olduğuna cezmetmiştir.

Bu hadîsdeki ihtilâf yalnız lafızdadır; hükmü ihtilâfsız sâbittir. Sonra fareyi ve etrafındaki yağı atarak kalanından yemek sûretiyle faydalanılması donmuş yağa mahsûstur. Bu cihet Sahîh-i Buhârî’de şu lafızlarla beyân olunmuştur:

« خَذُوهَا وَمَا حَوْلَهَا وَكُلُّوا مِنْكُمْ »

“Fareyi ve etrafındaki yağı alın da yağınızı yeyin” Bundan anlaşıyor ki, yağ erimiş olursa tamamen atılacaktır.

Hadîsin zâhiri erimiş yağ ne kadar çok olursa olsun, atılacağına delâlet ediyorsa da, bu hadîs ile **Tahâvî hadîsinin** aralarının bulunduğunu yukarıda gördük.

Fâide: Mükellefin kedi köpek gibi hayvanlara lâşe yedirmesi câiz görülmektedir.

(٦٥٤/٨٠٨) - وَعَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ قَالَ: “سَأَلْتُ جَابِرًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ ثَمَنِ السِّنُّورِ وَالْكَلْبِ فَقَالَ: زَجَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ” رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتَّسَائِيُّ وَزَادَ: “إِلَّا كَلْبَ صَيْدٍ.”

808/654 “Ebû Zübeyr⁵ radiyallâhü anh’den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Câbir’e kedi ile köpeğin semenini (satış bedelini) sordum:

Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem bundan men etti; dedi.”

Bu hadîsi **Müslim** ile **Nesâî** rivâyet etmişlerdir. **Nesâî “yalnız av köpeği müstesnâ”** cümlesini ziyâde etmiştir.

İmâm Müslim bu hadîsi **Hz. Câbir** ile **Râfi’ b. Hâdîc**’den rivâyet etmiştir. Nesâî rivâyetinin sonuna av köpeğinin istisnâ edildiğini ziyâde etmiş, fakat: “Bu münkerdir” demiştir.

⁵ **Ebû Zübeyr Muhammed b. Müslim Mekkî**’dir. **Tâbiîn**’den olup **Câbir b. Abdullâh**’dan çok hadîs rivâyet etmiştir.

Musannıf “et-Telhîs”de: “**Câbir** hadîsinden istisnâ vârid olmuştur; râvileri hep sika adamlardır” diyor. **Câbir** rivâyetini, İmâm Ahmed ile Nesâî de tahrîc etmişlerdir. Bu rivâyette öğretilmiş köpek istisnâ edilmektedir. Şu kadar var ki Musannıfın: “Râvileri hep sika adamlardır” sözüne karşılık Münâvî “el-Câmiu’s-Sağîr” şerhinde şunları yazmıştır: “İbnü’l-Cevzî: Bu hadîsin râvileri arasında Hüseyin b. Ebî Hafsa vardır; demiştir. Yahya bu adam hakkında: Hiç bir şey değildir; dediği gibi onu İmâm Ahmed de zaîf bulmuştur. İbn-i Hibbân ise: Bu haber bu lafızla bâtıldır, aslı yoktur; demektedir.”

Av köpeği edinmek, edinenin ecrinden hiç bir şey kaybetmeksizin câizdir. Bu husûsda **Peygamber (s.a.v.)** şöyle buyurmuştur:

« مَنْ أَقْتَنَى كَلْبًا إِلَّا كَلَبَ صَنِيدٍ نَقَصَ مِنْ أَجْرِهِ كُلُّ يَوْمٍ قِيرَاطَانِ »

“**Bir kimse, av köpeği müstesna, bir köpek edinirse her gün için ecrinden iki kırat azalır.**” Bazıları: “Bu iki kıratın biri gündüz, biri geceye âit sevaplardandır” demiş; diğerleri: “Biri farza diğeri nâfileye aittir” mütâlaasında bulunmuşlardır.

Köpeğin semeni **ekser-i ulemâya** göre yasaktır; bunu yukarıda **Ebû Mes’ûd hadîsinde** görmüştük. Kedinin semenini ise yalnız Müslim rivâyet etmiştir. Nehyin aslı tahrîm için olmakla beraber **Cumhûru ulemâ** kedi hakkında da ihtilâf etmişlerdir. **Ebû Hüreyre** (r.a.) ile Tâvus ve Mücâhid hazarâtı kedinin satılmasının haram olduğuna kâildirler. **Cumhûr** ise satılmasında bir fayda varsa cevâz vermişlerdir. Onlar hadîsteki nehyi tenzîh mânâsına almışlardır. Şunu da arz etmeliyiz ki, bu hadîsi İmâm Müslim rivâyet ettikten sonra artık onun hakkında “zaîfdir” demek; onu **Ebû’z-Zübeyr**’den yalnız **Hammâd b. Seleme** rivâyet etmiştir, iddiâsında bulunmak merdûddur. Kaldı ki İmâm Müslim onu Ma’kûl b. Abdullâh tarîki ile de **Ebû’z-Zübeyr**’den rivâyet etmiştir.

(٦٥٥/٨٠٩) - “وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: جَاءَنِي بَرِيرَةُ فَقَالَتْ: إِنِّي كَاتِبَتُ أَهْلِي عَلَى تِسْعِ أَوَاقٍ، فِي كُلِّ عَامٍ أَوْقِيَّةٌ، فَأَعِينَنِي فَقُلْتُ: إِنَّ أَحَبَّ أَهْلِكَ أَنْ أَعِدَّهَا لَهُمْ وَيَكُونُوا لِي فَعَلْتُ، فَذَهَبْتُ بِرِيرَةَ إِلَى أَهْلِهَا، فَقَالَتْ لَهُمْ فَأَبَوْا عَلَيْهَا، فَجَاءَتْ مِنْ عِنْدِهِمْ، وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسٌ. فَقَالَتْ: إِنِّي قَدْ عَرَضْتُ ذَلِكَ عَلَيْهِمْ فَأَبَوْا إِلَّا أَنْ يَكُونَ الْوَلَاءُ لَهُمْ، فَسَمِعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَخْبَرَتْ عَائِشَةُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فَقَالَ: "حُذِيَها وَاشْتَرَطِي لَهُمُ الْوَلَاءَ، فَإِنَّمَا الْوَلَاءُ لِمَنْ أَغْتَقَ" فَقَعَلَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، ثُمَّ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي النَّاسِ فَحَمِدَ اللَّهُ وَأَثْنَى عَلَيْهِ. ثُمَّ قَالَ: "أَمَّا بَعْدُ، فَمَا بَالُ رِجَالٍ يَشْتَرِطُونَ شُرُوطًا لَيْسَتْ فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى؟ مَا كَانَ مِنْ شَرْطٍ لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ فَهُوَ بَاطِلٌ، وَإِنْ كَانَ مِائَةً شَرْطٍ، قَضَاءُ اللَّهِ أَحَقُّ، وَشَرْطُ اللَّهِ أَوْثَقُ، وَإِنَّمَا الْوَلَاءُ لِمَنْ أَغْتَقَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَاللَّفْظُ لِلْبُخَارِيِّ. -وَعِنْدَ مُسْلِمٍ قَالَ: "اشْتَرِيهَا وَأَعْتِقِيهَا وَاشْتَرِطِي لَهُمُ الْوَلَاءَ".

809/655 "Âişe radiyallâhü anhâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Berîre bana gelerek şunları söyledi:

Ben bizimkilerle her sene bir okıyye ödemek şartı ile dokuz okıyyeye mükâtebe⁶ yaptım; binâenaleyh bana yardım et; Ben de dedim ki:

Seninkiler dilerlerse ben bu meblağı onlara sayayım. Ama velâ'n⁷ benim olursa yaparım. Bunun üzerine Berîre sâhiplerine giderek (meseleyi) kendilerine anlattı; fakat teklifini kabûl etmemişler. O da onların yanından (kalkıp) geldi.

Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem, oturuyordu. Berîre:

Ben bu işi onlara arzettim ama kabûl etmediler, illâ velâ hakkı kendilerinin olacaktı; dedi. Bunu Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem de işitti ve artık Âişe, Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'e meseleyi anlattı. Resûlü Ekrem (s.a.v.):

Onu al ve velâyı kendilerine şart koş. Çünkü velâ ancak ve ancak âzâd edenin hakkıdır; buyurdular.

Âişe de öyle yaptı. Sonra Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem halkın arasında hutbe îrâdî için ayağa kalkarak, Allâh'a hamd ü senâda bulundu. Sonra şunları söyledi: Bundan sonra:

Bir takım adamlara ne oluyor ki Allâh azze ve cellenin kitâbında olmayan bazı şartları ortaya atıyorlar? Allâh'm kitâbında olmayan herhangi bir şart, bâtıldır, isterse yüz tane şart olsun. Allâh'ın hükmü tâbî olmağa en lâyık hüküm; Allâh'ın şartı da en sağlam şarttır. (Binnetîce) velâ ancak ve ancak âzâd edenindir."

⁶ Mukâtebe: "Şu kadar para verirsən âzâd olacaksın" diye sahibi ile köle arasında yapılan akiddir.

⁷ Velâ: Köleyi âzâd etmekten doğan hükmî akrabalıktır. Artık böyle köle ile sâhibi birbirlerinin mevlâsı olurlar.

Hadîs **müttetekun aleyhdir. Lafız Buhârî'**nindir.

Müslim'de şu ziyâde vardır: **“Onu satın al da âzâd eyle, hem velâyı kendilerine şart koş”.**

Hız. Berîre'nin sâhibleri **Ensâr'**dan bazı zevât imiş. Hadîs-i Şerîf, sâhibi ile köle arasında **"Kitâbet"** denilen akdin yapılabileceğine delîldir. Bu akdin mâhiyeti: kölenin, hürriyetine kavuşmak için muayyen miktar bir malı sâhibine ödemeyi kabûl etmesidir. Malı ne vakit öderse o zaman âzâd olur: yani hürriyetine kavuşur.

Kitâbet, Hanefilerle diğerk bir çok ulemâya göre mendûbdur. Atâ' ile Dâvudu Zâhirî'ye göre köle kendi kıymeti mukâbilinde bunu isterse kitâbet vâcib olur. Çünkü **Kur'ân-ı Kerîm'de:** ⁸“فَكَاتِبُوهُمْ”

“Onlarla mükâtebe yapın” buyurulmuştur. Emrin zâhiri ise vücûb ifâde eder. Fakat bunlara: “Buradaki emrin nedib için olduğuna icmâ vardır” diye cevap verilmiştir. Âyet-i Kerîme'deki “إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا”

“Eğer onlarda bir hayır (olduğunu) biliyorsanız” ifâdesi ya kayd-ı vukûi'dir ve âdeti takrîr eder; yahut kayd-ı ihtirâzîdir. Yani: kölede hayır olduğu ma'lûm değilse kitâbeti yapmamak daha iyi olur; manasınadır. Nitekim Ebû Dâvud'un hem merfû hem de mürsel olarak rivâyet ettiği şu hadîs de bu mânâyı te'yîd eder: «إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ حُرَّةً وَلَا تُزِيلُوهُمْ كَلًّا عَلَى النَّاسِ»

“Peygamber (s.a.v.): Eğer kölelerde bir san'at olduğunu bilerseniz ne a'lâ. (Yoksa) onları âlemin üstüne yük göndermeyin; buyurmuşlardır.”

Âyet-i Kerîmedeki **“hayır”**, **İbn-i Abbâs** (r.a.)'e göre mal demektir. Bazıları: hayırdan murâd: emânet ve vefâkârlıktır; demişler, bir takımları da bunu “kitâbet senin hâcetini görüyorsa” mânâsına almışdır.

Hız. Berîre'nin **“her sene bir okıyye”** sözünü **Peygamber (s.a.v.)**'in takrîr buyurması bedel-i kitâbetin taksitle ödenebileceğine delîldir. İmâm Şâfiî ile diğerk bazı **fukâhâya** göre kitâbette taksit şarttır. Onlar **Selefi sâlihînden** gelen bazı rivâyetlerle istidlâl ederler. İmâm-ı A'zam, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel ile **cumhûra** göre taksitle kitâbet vâcib değil câizdir.

Peygamber (s.a.v.)'in **Hız. Âişe'**ye **“al onu”** buyurması mükâteb, bedel-i kitâbeti ödeyemediği zaman satılmasının câiz olduğuna delâlet eder. Mükâtebin satılıp satılmaması husûsunda üç kavil vardır:

1 - Mükâteb satılabilir İmâm Ahmed ile Mâlik'in mezhebi budur. Delilleri Ebû Dâvud ile İbn-i Mâce'nin **Amr b. Şuayb'**den tahrîc ettikleri

⁸ Sûre-i Nûr, Âyet: 33.

şu hadîsdir:

« الْمَكَائِبُ رَقٌّ مَا بَقِيَ عَلَيْهِ دِرْهَمٌ »

“Mükâteb, üzerinde bir dirhem kaldığı müddetçe köledir”

2 - Mükâteb: kendisini âzâd edecek kimseye rızası ile satılabilir. Bunlar **Berîre hadîsi** ile ihticâc ederler.

3 - Mükâteb: mutlak sûrette satılamaz. **İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe** ile bir cemâatin mezhebi de budur. Delilleri: Kölenin sahibinin milkinden çıkmış olmasıdır.

(٦٥٦/٨١٠) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: "نَهَى عُمَرُ عَنْ بَيْعِ أُمَّهَاتِ الْأَوْلَادِ فَقَالَ: لَا تَبَاعُ، وَلَا تُوهَبُ، وَلَا تُورَثُ، يَسْتَمْتَعُ بِهَا مَا بَدَأَ لَهَا فَإِذَا مَاتَ فِيهَا حُرَّةٌ" رَوَاهُ مَالِكٌ وَالْبَيْهَقِيُّ وَقَالَ: رَفَعَهُ بَعْضُ الرُّوَاةِ فَوَهِمَ .

810/656 “İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ”dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki:

Ömer, Ümmü Veled (câriye)lerin satılmasını yasak etti ve: (Böylesi) satılmaz, bağışlanmaz, mîrâs da bırakılmaz. Hatırına geldikçe ondan istifâde eder, öldüğü vakit artık bu câriye hürdür; dedi” Bu hadîsi **Mâlik ve Beyhakî** rivâyet etmiş; **Beyhakî**: “Bu hadîsi bâzı râviler ref’ ederek vehme kapıldı” demiştir. **Dare Kutnî**: “Sahih olan, **Ömer**’e mevkûf olmasıdır” diyor. **Abdülhak** dahî bunun gibi bir şey söylemiştir.

Bu bâbda **Ashâb-ı Kirâm**’dan eserler çoktur; Hâkim, İbn-i Asâkir ve İbn-i Münzir **Hz. Büreyde**’den şu hadîsi tahrîc etmişlerdir:

قَالَ كُنْتُ جَالِسًا عِنْدَ عُمَرَ إِذْ سَمِعَ صَاحِبَةً قَالَتْ يَا زَوْفًا أَنْظِرْ مَا هَذَا الصَّوْتُ فَظَنَرْتُ ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ: جَارِيَةٌ مِنْ قُرَيْشٍ تَبَاعُ أُمُّهَا فَقَالَ عُمَرُ: أَدْعُ لِي الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارَ فَلَمْ يَمُكِّثْ سَاعَةً حَتَّى امْتَلَأَتِ الدَّارُ وَالْحُجْرَةُ فَحَمِدَ اللَّهُ وَأَتْنِي عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: أَمَّا بَعْدُ فَهَلْ كَانَ فِيمَا جَاءَ بِهِ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ الْقَطِيعَةُ؟ قَالُوا لَا قَالَ: فَإِنَّهَا قَدْ أَصْبَحَتْ فِيكُمْ فَاشْتَبِهَتْ ثُمَّ قَرَأَ: فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتَقَطَّعُوا أَرْحَامَكُمْ⁹ ثُمَّ قَالَ وَأَيُّ قَطِيعَةٍ أَقْطَعُ مِنْ أَنْ تَبَاعَ أُمُّ امْرِئٍ مِنْكُمْ وَقَدْ أَوْسَعَ اللَّهُ لَكُمْ، قَالُوا فَاصْنَعْ مَا بَدَأَ لَكَ فَكَتَبَ إِلَى الْأَقَانِي: أَنْ لَا تَبَاعَ أُمُّ حُرٍّ فَإِنَّهَا قَطِيعَةٌ وَإِنَّهُ لَا يَجُلُ.

“Demiştir ki: Ben Ömer’in yanında oturuyordum. Birden bir kadın feryadı duyuldu. Ömer:

⁹ Sûre-i Muhammed, Âyet: 22.

Yâ Yerfe'¹⁰ bak şu ses nedir? dedi. O da bakıp geldi ve:

Kureyş'den bir câriye... Annesi satılıyormuş... dedi.

Bunun üzerine Ömer:

Bana Muhâcirlerle Ensâr'ı çağır; dedi. Bir sâat bile geçmemiştir ki ev ve oda dolmuştu. Müteâkiben (Ömer) Allâh'a hamd ü senâ etti. Sonra şunları söyledi: Bundan sonra:

Acaba Muhammed (s.a.v.)'in getirdiği şeyler arasında akraba ile kat'-ı alâka da var mı idi? Cemâat:

Hayır! cevabını verdiler. Ömer:

O halde aranızda bir takım hayvanlar türemiş; dedi. Sonra (yoksa siz geriye döndüğünüz takdirde yer yüzünde fesâd çıkarak; kat'-ı rahim mi edeyazdınız?) âyetini okudu. Daha sonra:

Allâh size maîşet genişliği vermişken sizden birinizin annesinin satılmasından daha kesin hangi hicrân olabilir? dedi. Cemâat: Sen münâsib gördüğünü yap! dediler. Bunun üzerine o da uzaklardakilere: "Hiç bir hürrün annesi satılmasın; zîrâ bu hicrândır; helâl değildir; diye yazdı."

Bu husûsda daha da birçok eserler vardır.

Hadîs-i Şerîf, sâhibinden çocuk doğuran bir câriyenin satılması haram olduğuna delîldir. Böyle câriyelere **Ümmü Veled** derler. **Ulemâ-i ümmetin** ekserisi buna kâil olmuşlardır. Hattâ müteahhirinden bir cemâat Ümmü veledi satmanın haram olduğuna dâir icmâ bulunduğunu iddiâ etmişlerdir. Hâfız İbn-i Kesir bu mesele hakkında ayrıca bir cüz tahsîs etmiştir. **Zâhirîler**le bazı fırkalar aşağıdaki hadîsle istidlâl ederek Ümmü veledin satılabileceğine kâil olmuşlardır.

(٦٥٧/٨١١) - وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "كُنَّا نَبِيعُ سَرَارِنَا أُمَّهَاتِ الْأَوْلَادِ، وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَيٌّ، لَا يَرَى بِذَلِكَ بَأْسًا" رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارَقُطْنِيُّ، وَصَحَّحَهُ ابْنُ جِبَّانَ .

811/657 "Câbir radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Biz Peygamber (s.a.v.) sağ iken Ümmü veled olan câriyelerimizi satardık; bunda bir beis görmezdi."

Bu hadîsi **Nesâî, İbn-i Mâce** ve **Dare Kutnî** rivâyet etmişlerdir. **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir.

¹⁰ Hz. Ömer'in mevlâsı.

Hadîsi, İmâm Ahmed, Şâfiî, Beyhakî, Ebû Dâvud ve Hâkim de rivâyet etmişlerdir. Hâkim'in rivâyetinde **“Ebû Bekir zamanında”** kaydı vardır. Yine oradâ **“Ömer bizi men edince biz de vaz geçtik”** cümlesi vardır. Hâkim aynı hadîsi **Ebû Saîd**'den de rivâyet etmişse de bu rivâyetin isnâdında zaîf râvî vardır. Beyhakî: “Hadîsin hiç bir tarîkinde **Peygamber (s.a.v.)** in bu işe muttali' olup da Ashâbını takrîr buyurduğu yoktur” diyor.

Ümmü Veled'in satılmasına cevâz verenler **Hz. Ali** (r.a.)'in vaktiyle **“Haramdır”** derken o sözünden dönerek satılmasının câiz olduğuna kâil olması ile de istidlâl ederler. Filhâkîka Abdürrezzâk, Ma'mer'den, o da Eyyüb'den o da İbn-i Sîrîn'den o da Ubeydetü's-Selmânî'den işitmiş olarak şu hadîsi rivâyet etmiştir:

قَالَ سَمِعْتُ عَلِيًّا يَقُولُ: اجْتَمَعَ رَأْيِي وَرَأْيُ عُمَرَ فِي أُمَّهَاتِ الْأَوْلَادِ أَنْ لَا يَبْعَنَّ ثُمَّ رَأَيْتُ بَعْدَ ذَلِكَ أَنْ يَبْعَنَّ - الْحَدِيثُ

“Ubeyde demiştir ki: Ali'yi şöyle derken işittim: Ben ile Ömer'in re'ylerimiz Ümmü Vele cariyelerin satılmıyacağı husûsunda birleşmiş idi; sonra ben satılmalarına kâil oldum...” Bu rivâyet en sahîh isnâdlardan ma'dûddur. Bazıları bunlara cevaben: **“Hz. Câbir hadîsi** İslâmiyetin ilk zamanlarında idi sonra nesh edildi” demişlerdir. Sonra **Câbir hadîsi** takrîrdir, diğer hadîsler ise kavildir; teâruz vukûunda kavil tercîh edilir. Maamâfih bu cevaplara da itirazlar vâki olmuştur.

(٦٥٨/٨١٢) - وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: “نَهَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عَنْ بَيْعِ فَضْلِ الْمَاءِ” رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَزَادَ فِي رِوَايَةٍ: “وَعَنْ بَيْعِ ضِرَابِ الْجَمَلِ”.

812/658 “Câbir b. Abdullâh radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem bizi suyun fazlasını satmaktan nehyetti.”

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiş; bir rivâyette **“Devenin aşmasını satmaktan da”** cümlesini ziyâde eylemiştir. Bu hadîsi “Sünen” şâhipleri İyâs b. Abd'den rivâyet etmişlerdir. Tirmizî onu sahîhlemiştir.

Hadîsi Şerif ihtiyaçtan artan suyu satmanın câiz olmadığına delildir.

Ulemâ diyorlar ki: “Bunun sûreti; mübâh bir yerden su kaynayıp bir kimsenin o suyu tutmasıdır. İhtiyaçtan fazlasını tutmağa hakkı yoktur. Kendi milkinde su biriktirerek fazlasını başkalarına vermemek ve kezâ kuyu kazarak ihtiyâcını gördükten sonra artan suyu komşularından esirgemek hep memnûdur.”

Zâhirîlerden İbn-i Kayyim hadîsin zâhirine bakarak: “ihtiyaçtan artan suyun hangi nevi su olursa olsun ve nerede bulunursa bulunsun ihtiyaç sahiplerine verilmesi vacibdir” diyor. İbn-i Kayyim ihtiyaç sâhibine bu bâbda geniş salâhiyet tanımakta ve: “Böyle su almak veya ot biçmek için başkasının milkine bile girebilir, çünkü bunlarda hakkı vardır; gayrın milkini kullanmak ona mâni değildir. İmâm Ahmed çobanın mübâh olmayan bir yerde hayvan otlatmasının câiz olduğunu nassan bildirmiştir.” demektedir. **Zâhirîler**’in birçoğu aynı kanâattedirler. Onlara göre bu husûsda milk sâhibinin izin vermesinin bir fâidesi yoktur. Çünkü milkine girmekten men etmeye zaten hakkı yoktur; men etmesi haramdır. Binâenaleyh onun yerine girmek iznine bağlı değildir. Yalnız evde yaşayanlar varsa o zaman izin almak icabeder.

Hâsılı bir kimse kuyu kazsa veya nehir akıtsa, yeri kendi milki olsun olmasın suyu kullanma hakkı herkesten önce onun olmakla beraber suyun fazlasını başkalarına vermekten imtinâ edemez. Ebû Davud’un tahrîc ettiği şu hadîs de buna delildir:

أَنَّهُ قَالَ رَجُلٌ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ مَا الشَّيْءُ الَّذِي لَا يَجِلُّ مَنَعُهُ؟ قَالَ: “الْمَاءُ” قَالَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ مَا الشَّيْءُ الَّذِي لَا يَجِلُّ مَنَعُهُ؟ قَالَ: “الْمِلْحُ”

“Bir adam: Yâ Nebiyyallâh, vermemesi helâl olmayan şey nedir? dedi. Resûlullâh (s.a.v.): “Sudur” cevâbım verdiler. Adam (yine): Yâ Nebiyyallâh, (daha) hangi şeyi vermemek helâl değildir? diye sordu: “Tuzdur” buyurdular.”

Görülüyor ki, tuz ve benzeri şeyler su hükmündedirler. Ancak bu ibâha muhrez olmayan yani korunmayan şeyler hakkındadır. Şâyet su veya ot korunuyorsa, onun hükmü bu kıyâsdan hâriçtir; zîrâ fazlasını satabilir. Başkalarına parasız dağıtmak mecburiyetinde değildir.

Resûlü Ekrem (s.a.v.): “مَنْ بَشَّرَ بِتُرُومَةٍ يُوسِّعُ بِهَا عَلَى الْمُسْلِمِينَ فَلَهُ الْجَنَّةُ”
“Kim Bi’r-i Rûme’yi satın alır da onunla müslümanların başını çözerse cennet onundur” buyurmuşlar; ve derhal **Hz. Osman** (r.a.) kuyuyu satın almıştı. Bu hadîs kuyuların satılabileceğine delildir.

Devenin aşmasından murad: çiftleşmesidir. Aşağıdaki hadîste buna **asb** denilmiştir. Erkek devenin sahibi çiftleştirme mukâbilinde ücret al-mıyacak demektir.

(٦٥٩/٨١٣) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: “نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ عَسْبِ الْفَحْلِ” رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

813/659 “İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem, erkek (hayvan)’ın menisi mukâbilinde kira almaktan nehyetti.”

Bu hadîsi, **Buhârî** rivâyet etmiştir.

Bu ve bundan önceki hadîs dışı hayvanı aşmak için erkeğini kiralamanın haram olduğuna delâlet ederlerse de selefden bir cemâat bunun ma'lûm bir müddet için câiz olduğuna zâhib olmuşlardır. Onlar ihtiyâcı ve menfaati nazar-ı i'tibâra tutarak nehyi tenzîh mânâsına almışlardır. Nitekim mezheb imâmlarından Mâlik'in kavli de budur.

Diğer mezheplerden **Hanefiler**'e göre hayvanın menisini, karnındaki yavruyu ve doğacak yavrunun neslini satmak bâtıldır. Çünkü bunlar mal değildir. **Şâfiîler**le **Hanbelîlere** göre ise bu alış veriş bâtıl değil fâsiddir. Bununla beraber onlara göre alış verişin bâtılı ile fâsidi aynı mânâyâ gelir ve ikisi de haramdır.

(٦٦٠/٨١٤) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ “أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ بَيْعِ حَبْلِ الْحَبْلَةِ” وَكَانَ يَنْتَاقُهُ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ. كَانَ الرَّجُلُ يَنْتَاقُ الْجَزُورَ إِلَى أَنْ تُنْتِجَ النَّاقَةُ ثُمَّ تُنْتِجُ الْبَنَى فِي بَطْنِهَا مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، وَاللَّفْظُ لِلْبُخَارِيِّ.

814/660 “(Yine) İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet olduğuna göre: Resûlullâh (s.a.v.) ana karnındaki yavruyu ve onun yavrusunu satmaktan nehyetmiştir. Bu alış-veriş câhiliyet ehlinin yaptığı bir bey’ idi. Herif deveyi dışı devenin doğurmasına; sonra onun karnındakinin doğurmasına (ta’lîkan evveliden) satın alırdı.” Müttefekun aleyhdir. Lafız Buhârî’indir.

Hadîsin “**Nehyetmiştir**” cümlesinden sonraki kısmı ya **Nâfi**’in, yahud da **İbn-i Ömer** (r.a.)’ın kendi ifâdesinden müdrec olup yukarısının tefsiridir. Hadîs-i Şerîf çeşitli lafızlarla rivâyet edilmiştir.

(Habel) gebelik demektir. Ebû Ubeyd diyor ki: “insandan gayrı mahlûkât hakkında “habel” tâbiri yalnız bu hadîsde vârid olmuştur.” Maamâfih: başka hadîslerde de vârid olmuştur; diyenler dahî vardır.

Hadîs bu alış verişin haram olduğuna delildir. **Ulemânın** bu bâbdaki kavillerini bundan evvelki hadîsde görmüştük. **Ulemâ** mezkûr alış verişin niçin yasak edildiği husûsunda dahî ihtilâf halindedirler. **İmâm-ı Şâfiî**, **İmâm Mâlik** ve bir cemâat: “Bu bey’in yasak edilmesi, devenin kıymeti doğup meydana gelinceye kadar te’cîl olduğundandır” demişlerdir.

Hanefîlerle Hanbelîlere ve lugat ulemâsından bir cemâate göre yasak edilmenin illeti: ortada mal diye bir şeyin bulunmaması ve teslimi muktedir olmamasıdır. İmâm Tirmizî dahî cezmen bu kavle zâhib olmuştur. Bu alış veriş **bey'-i garer** denilen aldatma alış verişine dâhildir. **Bey'-i garer hadîsi** az ileride görülecektir.

Hâsılı buradaki ihtilâftan dört kavi meydana gelmiştir:

1 - **Bu bey'**den murâd: te'cilli satıştır; yani şimdi satıp muayyen bir müddet sonra parasını almaktır. Yasak edilmesi de bundandır.

2 - Buradaki alış verişten murâd: ana karnındaki yavrunun satılmasıdır. Bey' bunun için yasak edilmiştir.

3 - **Bey'**den murâd te'cildir, diyenler buradaki müddetin ana hayvanın doğurması ile mi yoksa doğuracağı yavrunun doğurması ile mi sona ereceği husûsunda ihtilâf etmişlerdir.

4 - Buradaki alış verişten murâd: ana karnındaki yavrudur, diyenler de; yavrudan maksat ilk yavru mu, yoksa yavrunun yavrusu mu olduğunda ihtilâf etmişlerdir.

İbn-i Keysân ile Ebû'l-Abbâs Müberrid'den rivâyet edildiğine göre, hadîsdeki “habele” tabirinden murâd; gebelik değil, üzümdür. Yani bu hadîsde yasak edilen alış veriş henüz kemâle gelmeden üzümü satmaktır. Filhâkika “habele” kelimesi üzüm mânâsına da kullanılmıştır; fakat bu mânâda ekseriyetle “hable” şeklinde okunur.

(٦٦١/٨١٥) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا “أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ بَيْعِ الْوَلَاءِ، وَعَنْ هَبْتِهِ ” مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

815/661 “(Yine) ondan radiyallâhü anh rivâyet edildiğine göre; Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem velâyı satmaktan ve hibe etmekten nehiy buyurmuştur.” Hadîs müttefekun aleyhdır.

Velânın bir nevi akrabalık ihdâsı olduğuna yukarıda işâret etmiştik. Evet, bu bir akid olup iki kısımdır: Velâ-i atâka, Velây-ı müvâlât. Velâ hakkını kazanana “**mevlâ**” derler.

Velâ-i atâka: Köle âzâdı sebebi ile hâsıl olan akrabalıktır. Buna **velâ-i ni'met** de derler. Artık âzâd edilen köle ölürse mevlâsı olan sâhibi ona mîrasçı olur.

Velâ-i Müvâlât: Bir nevi yardımlaşma akdi olup, müslüman olan bir kimse ile ona yardım eden arasında şu şekilde yapılır: Müslüman olan kimse dostuna: “Sen benim mevlâmsın; bir cinâyet işlersem benim için

onun diyetini ödersin; öldüğüm zaman da bana mîrasçı olursun” der. Dostu da bunu kabûl ederse akid sahîh olur.

Câhiliyet devrinde araplar çeşitli sûretlerde yardımlaşma akidleri yaparlardı. **Peygamber (s.a.v.)** bunlardan yalnız iki nevi velâyı takrîr buyurmuş; diğerlerinin hükmünü kaldırmıştır. Araplar velâ hakkını satar ve bağışlardı. **İslâmiyet** bunu da yasak etmiştir. Çünkü velâ neseb gibi bir şeydir. Onu elden çıkarmak kulun elinde değildir.

(٦٦٢/٨١٦) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: ”نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ الْحَصَاةِ ، وَعَنْ بَيْعِ الْعَرَرِ “ رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

816/662 “Ebû Hüreyre radiyallâhü anh’den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem taş atma satışı ile aldatma satışını nehyetti.”

Bu hadîsi, **Müslim** rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerîf satış sûretlerinden iki tanesinin yasak edildiğine delâlet ediyor.

Bunların **birincisi taş atma satışıdır**. Bu satışın tefsîrinde ihtilâf edilmiştir. Bazılarına göre: “Şu taş at; hangi elbisenin üzerine düşerse o elbise bir dirheme senindir” diyerek yapılan satıştır. Diğer bazılarına göre: Bundan maksat, arâzîsinden bir taş atımı yer satmaktır. Bir takımları: “Taş atma satışı, eline bir avuç taş alarak: avucumda kaç taş çıkarsa satılık maldan o kadar benim; diyerek yapılan satıştır” derler Yâhût birine mal satarken bir avuç taş alarak: “avucumda kaç taş çıkarsa bana o kadar dirhem vereceksin” diye yapılan satıştır. Bu satışın başka bir nev’i de eline bir taş alarak: “Bu taş ne zaman yere düşerse satış o zaman vâcib olacak” diyerek yapılır. Aynı satış koyun sürüsünün önüne çıkararak: “Bu taş koyunlardan hangisine rastlarsa o koyun şu kadara senin olacak” diyerek bir taş atmak sûretiyle de olur.

Hangi şekil ve sûrette olursa olsun bu satışların hepsi aldatmayı tazammun eder. Çünkü ya semende, yahut da satılan malda meçhûllük vardır. Hadîsteki “**garar**” kelimesi bunlara şâmilidir. Böyle olduğu hâlde yine de ayrıca zikredilmesi bu satışların **câhiliyet** âdeti olduğunu, **Peygamber (s.a.v.)**’in onları yasak ettiğini göstermek içindir.

İkincisi: Aldatma satışıdır. Bu satış tahakkuk ettikte müşterinin razı olamayacağı kuvvetle muhtemeldir. Binâenaleyh başkasının malını bâtil sûretle yemek kabîlindendir.

Aldatma satışı çeşitli sûretlerle; yani kimi kaçak köleyi veya ovada vahşileşmiş atı satmak gibi teslîme kâdir olunmayan şeyi, kimi de büyük bir sudaki balıkları satmak gibi milkinde olmıyan şeyi satmakla yapılır.

Bazı satışlar da vardır ki şeklen “garer” oldukları halde ihtiyaçtan dolayı meşrû‘ sayılmışlardır. İcâre, ücretle hamâma gitme, hayvanı bir aylığına kiraya verme gibi muâmelât bunlardır. Birçokları hakkında da ihtilâf edilmiştir. Bunların yeri fıkıh kitaplarıdır.

(٦٦٣/٨١٧) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ اشْتَرَى طَعَامًا فَلَا يَبِغُهُ حَتَّى يَكْتَالَهُ» رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

817/663 “(Yine) Ebû Hüreyre radiyallâhü anh’dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her kim bir yiyecek satın alırsa onu ölçmedikçe satmasın; buyurmuşlardır.” Bu hadîsi, **Müslim** rivâyet etmiştir.

Yiyecek bir şey satın alanın onu eline almadan satmasının memnû olduğu **Ashâb-ı Kirâm**’dan bir cemâat tarafından rivâyet edilmiştir.

İmâm Ahmed b. Hanbel’in **Hakim b. Hizâm** (r.a.)’dan rivâyet ettiği şu hadîs yiyecek ve sâireye şâmilidir:

«قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَشْتَرِي بَيْعًا فَمَا يَحِلُّ لِي مِنْهَا وَمَا يَحْزُمُ عَلَيَّ قَالَ: ” إِذَا اشْتَرَيْتَ شَيْئًا فَلَا يَبِغُهُ حَتَّى تَقْيِضَهُ »

“Dedim ki: “Yâ Resûlallâh! Ben çeşitli şeyler satın alıyorum. Acaba bunların bana hangisi helâl, hangisi haram olur? Resûlullâh (s.a.v.):

Bir şey satın aldın mı onu eline almadıkça satma; buyurdular.” Dâre Kutnî ile Ebû Dâvud **Zeyd b. Sâbit** (r.a.)’dan şu hadîsi tahrîc etmiştir: **إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى أَنْ تَبَاعَ الْبَيْعَةُ حَيْثُ تَبْتَاعُ حَتَّى يَخُورَهَا التَّجَارُ إِلَى رِجَالِهِمْ** **Peygamber (s.a.v.) malın satın alındığı yerde o malı tacirler kendi eşyalarına katıncaya kadar satılmasını yasak etti”.**

Bu hadîsi Tirmizî müstesna **Yedi’ler İbn-i Abbâs** (r.a.)’dan şu lafızlarla tahrîc etmişlerdir:

«مَنْ ابْتِاعَ طَعَامًا فَلَا يَبِغُهُ حَتَّى يَسْتَوْفِيَهُ» **“Her kim bir yiyecek satın alırsa onu eline almadan satmasın.”** **İbn-i Abbâs (r.a.): “Zannetmem ki her şey de böyle olmasın.”** demiştir.

Böylece hadîsler satın alınan bir malın satılabilmesi için o malı teslîm almanın şart olduğuna delâlet etmektedirler. **Fukahâ**’dan bazıları bunun yalnız yenilen şeylere mahsûs olduğuna kâil olmuşlardır.

İmâm A‘zam Ebû Hanîfe’ye göre menkûl, yani bir yerden başka yere götürülebilen mallara mahsûsdur. Delîli **Zeyd b. Sâbit** (r.a.) hadisidir.

Cumhûra göre hüküm her mala âmm ve şâmilidir; ve müşteri satın aldığı bir malı teslim almadıkça mutlak sûrette satamaz.

Fâide: Dâre Kutnî **Hz. Câbir** (r.a.)’dan şu hadisi tahrîc etmiştir:

« نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ الطَّعَامِ حَتَّى يَجْرِيَ فِيهِ الصَّاعَانِ صَاعُ الْبَائِعِ وَصَاعُ الْمُشْتَرِي »

“Resûlullâh (s.a.v.) yenilen şeylerde iki ölçek -satanın ölçęi ile alanın ölçęi- cereyân etmedikçe (onu) satmaktan nehyetti.”

Bunun bir benzerini de Bezzâr güzel bir isnâd ile **Hz. Ebû Hüreyre**’den rivâyet ediyor. Böylece hadis ölçülerek satın alınan bir mal teslim alındıktan sonra satılmak istenirse yeniden ölçülerek satılması icâb ettiğine delâlet ediyor. **Cumhûr ulemâ**’nın kavli de budur. Atâ: “Satın alırken ölçülmesi kâfidir” demiştir ki, her halde bu hadisi duymamış olacaktır.

İki defa ölçülme emrinin sebebi: “Noksan çıkması ihtimâлиндendir” diyorlar. Bu sûretle aldatmanın önüne geçilmiş olur.

İki defa ölçme hadisi cüzâfen yani göz kararı ile yapılan satışın câiz olmadığına delildir. Ancak **İbn-i Ömer** (r.anhümâ)’nın hadisinde şöyle denilmiştir:

« كُنَّا نَشْتَرِي الطَّعَامَ مِنَ الرُّكْبَانِ جُزْأًا فَتَهَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نَبِيعَهُ حَتَّى نَقْلَهُ »

“Biz yiyeceği hayvan üzerinde giden satıcılardan göz kararı ile satın alırdık. Sonra Resûlullâh (s.a.v.) onu (evimize) nakletmeden satmaktan bizi nehyetti.” Bu hadisi Tirmizî müstesnâ, muhaddisler cemâati rivâyet etmiştir. İbn-i Kudâme: “yığın halindeki mal göz kararı ile satılabilir. Bu bâbda ihtilâf bilmiyoruz” diyor.

(٦٦٤/٨١٨) - وَعَنْهُ قَالَ: ” نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ

بَيْعَتَيْنِ فِي بَيْعَةٍ ” رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالنَّسَائِيُّ ، وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ حِبَّانَ .

-وَلَا يَبِي دَاوُدَ ” مَنْ بَاعَ بَيْعَتَيْنِ فِي بَيْعَةٍ فَلَهُ أَوْكُسُهُمَا أَوْ الرَّبَا “

819/664 “(Bu da) Ebû Hüreyre radiyallâhü anh’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki:

Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem bir defada iki satış yapmaktan nehyetti.”

Bu hadisi, **Ahmed** ile **Nesâî** rivâyet etmişlerdir. **Tirmizî** ile **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir.

Ebû Davud'un rivâyetinde **“Her kim bir defada iki satış yaparsa ona ya iki fiyatın az olanı, yâhûd ribâ vardır.”** ifâdesi bulunmaktadır. Hadîsi, İmâm Mâlik ile İmâm Şâfiî de rivâyet etmişlerdir. İmâm Ahmed'in rivâyetindeki râvîler sahîh hadîs râvîleridir. Ebû Davud'un ziyâdesi de **Hz. Ebû Hüreyre'**den rivâyet edilmiştir.

İmâm Şâfiî: “Bu hadîsin iki türlü te'vîli vardır: **Birisi:** Şu malı sana veresiye iki bine, peşin olarak bin dirheme sattım; binâenaleyh, hangisini istersen onu al; demektir. Bu satış fâsiddir; çünkü ihâm ve ta'likdir. **İkinci:** Bana atını satman şartı ile sana kölemi sattım; demektir” diyor.

Birinci te'vîle göre nehyin illeti fiyatın kararlaşmaması ve ribâ lâzım gelmesidir. İkinci'ye göre illet: Vücûd bulup bulamıyacağı henüz belli olmıyan müstakbel bir şarta ta'lik etmesidir. Böyle bir satışın hükmünü Ebû Davud'un rivâyeti bildiriliyor ki, bu da iki şeyden biridir. Ya iki fiyatın az olanını alır; yahut ribâyı kabûl etmiş olur.

(٦٦٥/٨٢٠) - وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “لَا يَحِلُّ سَلْفٌ وَبَيْعٌ، وَلَا شَرْطَانٌ فِي بَيْعٍ، وَلَا رِبْحٌ مَا لَمْ يَضْمَنْ، وَلَا بَيْعٌ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ” رَوَاهُ الْخَمْسَةُ، وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ خُزَيْمَةَ وَالْحَاكِمُ. وَ أَخْرَجَهُ فِي عُلُومِ الْحَدِيثِ مِنْ رِوَايَةِ أَبِي حَنِيفَةَ عَنْ عَمْرِو الْمَذْكُورِ بِلَفْظٍ “نَهَى عَنْ بَيْعٍ وَشَرْطٍ” وَمِنْ هَذَا الْوَجْهِ أَخْرَجَهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْأَوْسَطِ وَهُوَ غَرِيبٌ.

820/665 “Amr b. Şuayb'den o da babasından, o da dedesinden radiyallâhü anhüm iştmiş olarak rivâyet edilmiştir. (Dedesinden demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.):

Hem ödünç hem satış; bir satışta iki şart; ödenmeyen malın kârı ve yanında olmayan şeyi satman helâl değildir; buyurdular.”

Bu hadîsi, **Beşler** rivâyet etmişlerdir. Onu **Tirmizî, İbn-i Huzeyme** ve **Hâkim** sahîhlemiştir. **Hâkim “Ulûmu'l-Hadîs”**de bu hadîsi Ebû Hanîfe'nin mezkûr Amr'dan rivâyet ettiği şu lafızlarla tahrîc etmiştir **“şart ile satıştan nehyetti”**. Taberânî dahi “el-Evsât”da onu bu vecihden tahrîc etlemiştir.

Hadîs **garîb**'dir. Aynı hadîsi, İmâm Nevevî dahî garîb bulmuştur. Hadîsi **ulemâ**'dan bir cemâat rivâyet etmişlerdir.

Bu Hadîs-i Şerîf dört sûrette alış verişin memnû olduğuna delâlet ediyor:

1 - Hem ödünç, hem satış. Bu şöyle olur: Bir kimse veresiye olduğu için değerinden daha fazla fiyatla bir malı almak ister. Fakat mezhebince bu câiz olmadığından hileye kaçar ve evvelâ o malın karşılığı olan meblâğı satandan ödünç alır; müteâkiben kıymetini verir malı alır. (Meselâ: Bana 1000 lira ödünç vermek şartı ile şu atı sana 1000 liraya sattım; diyerek yapılan satış böyledir. Çünkü menfaat celbeden her ödünç ribâ sayılır.)

2 - Bir satışta iki şart. Bunun îzâhı husûsunda ihtilâf edilmiştir. Bazılarına göre: “Şu malı sana peşin para ile bin liraya, veresiye iki bin liraya sattım” gibi sözlerle yapılır. Diğer bazılarına göre: Bu satış satanın müşteriye o malı kimseye satmamak ve bağışlamamak şartı ile vermesidir. Bir takımları: “Bu satışı müşteriye hitâben: filân malını bana şu kadara satmak şartı ile ben de sana şu malımı şu kadara sattım; diyerek yapılır” diyorlar.

3 - Ödenmiyen malın kârı. Bundan murâd bazılarına göre gasıbdır. Çünkü gasbetmekle o mal gasbedenin milki oluvermez, o mal sattığı zaman getirdiği kâr dahi kendisine helâl değildir. Diğer bir takım **ulemâya** göre ise bundan maksat: satın alınan malın teslim alınmadan satılmasıdır. Zîrâ mal teslim almadan önce müşterinin değildir. Onun için, telef olursa satanın hesabına gider.

4 -Yanında olmayan şeyi satmak. Bu cümleyi Ebû Dâvud ile Nesâî'nin **Hakîm b. Hizâm** (r.a.)'dan tahrîc ettikleri şu hadîs tefsîr ediyor:

« قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ يَأْتِينِي الرَّجُلُ فَيُرِيدُ مِنِّي الْمَبِيعَ لَيْسَ عِنْدِي فَأَبْتَأُ لَهُ مِنْ السُّوقِ قَالَ: لَا تَبِعْ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ »

“Hakîm (r.a) demiştir ki: Yâ Resûlullâh, adam bana gelip ben de olmayan malı istiyor; ben de ona pazardan satın alıyorum; dedim. Resûlullâh (s.a.v.): “Senin yanında bulunmayan bir şeyi satma; buyurdular.” Bu hadîs henüz mâlik olmadığı bir şeyi satmanın helâl olmadığına delâlet eder. **Hanefiler**'e göre bu satış bâtildir.

(٦٦٦/٨٢١) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: “نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ الْعُرْبَانِ” رَوَاهُ مَالِكٌ ، قَالَ: بَلَغَنِي عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ بِهِ .

821/666 “(Bu da) Ondan, radiyallâhü anh demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.); Peyli satıştan men etti.”

Bu hadîsi **Mâlik** rivâyet etmiş: “Bana Amr b. Şuayb'den bu lafızlarla geldi” demiştir.

Hadîsi Ebû Dâvud ile İbn-i Mâce de tahrîc etmişlerdir. Bunun bir rivâyetinde râvîleri arasında ismi bildirilmeyen bir zât vardır. Hattâ diğer bir rivâyetinde bu râvînin adı bile bildirilmiştir; fakat zâifdir. Hadîsin başka tarîkleri de varsa da hiç biri itirâzdan hâlî değildir. Bazıları bu hadîs için: “münkati’dır” demişlerdir. Çünkü onu Mâlik, **Amr b. Şuayb**’den rivâyet etmiştir. Hâlbuki Mâlik ona yetişmemiştir.

“**Urban**” kelimesini İmâm Mâlik: Bir köleyi veya câriyeyi satın veya kira ile alırken sâhibine muayyen bir para vererek: “Eğer bu malı alırsam bu para onun kıymetine katılacak; almazsam senin olacak, diye verilen paradır” şeklinde tefsîr etmiştir.

Bu satışın câiz olup olmayacağı fukahâ arasında ihtilâflıdır. İmâm Mâlik ile Şafî’ye göre bu satış bâtildir. Delilleri buradaki hadîsde nehyedilmesi ve içinde fâsid şart bulunmasıdır. **Hz. Ömer** ile oğlundan (r.a.) ve İmâm Ahmed b. Hanbel’den bu satışa cevâz verdikleri rivâyet olunur.

(٦٦٧/٨٢٢) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: “اِبْتَعْتُ زَيْتًا فِي السُّوقِ ، فَلَمَّا اسْتَوْجَبْتُهُ لِقَيْنِي رَجُلٌ فَأَعْطَانِي بِهِ رِبْحًا حَسَنًا فَأَرَدْتُ أَنْ أَضْرِبَ عَلَى يَدِ الرَّجُلِ فَأَخَذَ رَجُلٌ مِنْ خَلْفِي بِذِرَاعِي ، فَالْتَفْتُ ، فَإِذَا هُوَ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ ، فَقَالَ: لَا تَبِعْهُ حَيْثُ ابْتَعْتَهُ حَتَّى تَحُوزَهُ إِلَى رَحْلِكَ ، فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى أَنْ تُبَاعَ السِّلَعُ حَيْثُ تُبْتَاعُ ، حَتَّى يَحُوزَهَا التُّجَّارُ إِلَى رِحَالِهِمْ “ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ ، وَاللَّفْظُ لَهُ ، وَصَحَّحَهُ ابْنُ جُبَّانَ وَالْحَاكِمُ .

822/667 “İbn-i Ömer (r.a.)’dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Pazardan zeytinyağı satın aldım (malı kabzedip) satışı iyice vâcib kıldıktan sonra bana bir adam rast geldi ve o zeytin yağ karşılığında iyi bir kâr verdi. Ben hemen adamın eline (el) vura-rak akdi yapmak istedi isem de, arkamdan bir adam kolumdan tutuverdi. Bir de baktım, Zeyd b. Sâbit. Bana dedi ki:

Bunu kendi eşyâna katmadan satın aldığın yerde satma. Çünkü Resûlullâh (s.a.v.); malları tâcirler evlerine götürmeden almdıkları yerde satmaktan nehyetti.”

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Ebû Dâvud** rivâyet etmişlerdir. Lafız **Ebû Dâvud**’undur. Hadîsi **İbn-i Hibbân** ile Hâkim sahîhlemiştir.

Hadîs-i Şerîf, müşterinin malı tesellüm edip kendi eşyasına katmadan

satmasının doğru olmadığına delildir. Bundan maksat **kabız** yani eline almaktır. Ancak müşteri ekseriyetle satın aldığı malı kendisine mahsûs olan yere koyduğu için bu lafızlarla ifâde edilmiştir. Kendine mahsûs olmayan bir yere koyması da **cumhûr**'a göre kabz sayılır.

İmâm Şâfiî bu husûsda tafsîlât vermiş ve: “Âdeten bir yerden bir yere nakledilebilen ağaç, hubûbât ve hayvan gibi şeylerde kabız nakil ile ele almak para gibi şeylerde eline almakla, nakledilemiyen tarla gibi şeylerde ise tahliye ile olur” demiştir. Bu mesele **Hanefiler**'e göre de böyledir.

(٦٦٨/٨٢٣) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: “قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أَبِيعُ الْإِبِلَ بِالْبَقِيعِ فَأَبِيعُ بِالذَّنَائِيرِ وَأَخُذُ الدَّرَاهِمَ، وَأَبِيعُ بِالذَّرَاهِمِ وَأَخُذُ بِالذَّنَائِيرِ، أَخُذُ هَذَا مِنْ هَذَا مِنْ هَذِهِ وَأُعْطِي هَذِهِ مِنْ هَذَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “لَا بَأْسَ أَنْ تَأْخُذَهَا بِسَعْرِ يَوْمِهَا مَا لَمْ تَفْتَرِقَا وَبَيْنَكُمَا شَيْءٌ” رَوَاهُ الْخَمْسَةُ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ.

823/668 “(Bu da) İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki:

Yâ Resûlallâh! Ben Bakî’de¹¹ deve satıyorum; ama dînârla satıyor (onun yerine) dirhem alıyorum; dirhemle satıyor, dînâr alıyorum, (yani) onun yerine bunu alıyor; bunun yerine onu veriyorum; dedim. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Aranızda mevcût bir şey olduğu ve yerinizden ayrılmadığınız müddetçe o günün fiyatı ile o şeyleri almanda bir beis yoktur; buyurdular.”

Bu hadîsi **Beş’ler** rivâyet etmişlerdir. **Hâkim** onu sahîhlemiştir.

Tirmizî onun hakkında: “Bu hadîsi merfû’ olarak ancak **Simâk b. Harb**’in rivâyetinden biliriz” demiştir.

Hadîs-i Şerîf altının yerine gümüş, gümüşün yerine altın almanın câiz olduğuna delildir. Çünkü **İbn-i Ömer** (r.anhümâ) develeri altınla satıyor; müşterilerinin zimmetinde borç altın olarak sübût buluyordu; semen denilen mal bedeli bu olduğu halde onun yerine dirhem yani gümüş para alıyordu. Bazen de bunun aksini yapıyordu.

Ebû Dâvud bu husûsa dâir bir bâb tahsis etmiş ve ona **“gümüşün yerine altın iktizâsı bâbı”** adını vermiştir.

¹¹ Medîne’nin kabristanı.

Hadîs-i Şerîfde altın ile gümüşün satış yerinde yalnız birisinin bulunduğuna işaret vardır. **Peygamber (s.a.v.)** bu alış verişin hükmünü beyân sadedinde: Müşterinin zimmetinde sâbit olan altınları satıcı eline almadan ayrılıp gitmemelerini; zîrâ altınların bir kısmını alıp bir kısmının borçlunun zimmetinde kalmasının câiz olamayacağını; gümüşün de aynı hükümde olduğunu, ifâde buyurmuşlardır.

Yapılan bu muâmele alış verişin (**sarf**) kısmına dâhildir. Sarfın şartı, aralarında kabza elverişli bir mal varken onu kabzetmeden ayrılmamaktır.

Hadîsde geçen “**o günün fiyatı**” ta’biri her halde şart değil bir kayd-ı vukûî olacaktır ve âdeti takrîr etmektedir. Nitekim **Peygamber (s.a.v.)’in**:

« فَإِذَا اخْتَلَفَتِ الْأَصْنَافُ فَبِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ إِذَا كَانَ يَدَا بَيْدٍ »

“**Sınıflar değişti mi artık peşin olmak şartı ile istediğiniz gibi satın**” buyurması da buna delâlet eder.

(٦٦٩/٨٢٤) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: ” نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ النَّجَشِ “ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

824/669 “(Bu da) İbn-i Ömer (r.a.)’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem; müşteri kızıştırmaktan nehyetti.” Müttefekun aleyh’dir.

“**Necş**” lügatte avı ürkütmek ve avlamak için onu yerinden kaldırmaktır. Şeriat’te ise satılık malın fiyatını, başkalarını kızıştırmak için arttırmaktır. İbn-i Battâl: “**Ulemâ** müşteri kızıştıranın bu fi’li ile âsî olduğuna ittifâk etmişlerdir” diyor.

Böyle kızıştırmak sûretiyle yapılan satışın câiz olup olmayacağı **ulemâ** arasında ihtilâflıdır. Hadîs imâmlarından bir cemâate göre bu satış fâsiddir.

Hanbelîler’den meşhûr olan kavle göre müşteri satışta kızıştırma olduğunu bilmezse aldığı malı geri çevirmekte muhayyerdir; fakat bilirse kendisine muhayyerlik hakkı yoktur.

Mâlikîler’e göre: Satıcı kızıştırmayı bilirse müşteri o malı geri çevirmekte muhayyerdir; bilmezse kendisine asla muhayyerlik yoktur.

Hanefîler’e göre: Bu satış, malın geçer kıymetinden fazlaya yapılmışa kerâhet-i tahrîmiyye ile mekrûhdur.

Şâfiîler’e göre: Satıcının müşteri kızıştıranla anlaşması yoksa müşterinin dönmeğe hakkı yoktur. Anlaşma varsa mesele **Şâfiîyye ulemâsı** arasında ihtilâflıdır; esah kavle göre müşteriye yine muhayyerlik yoktur.

İbn-i Abdilberr, İbn-ü’l-Arabî ve İbn-i Hazım: “Buradaki ziyâde malın

emsâli fiyatından daha fazla olursa haramdır; fakat birisi bir malın kıymetinden daha aşağı satıldığını görerek geçer kıymetini buluncaya kadar fiyatını arttırırsa âsî olmak şöyle dursun sevap bile kazanır” demişlerse de bu kavil reddedilmiştir; Çünkü aldatmadır.

İmâm Buhârî’nin Hz. **İbn-i Ebî Evfâ**’dan:

« إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا...الْآيَةُ »

“Allâh’a verdikleri ahd ü peymân ve yemînleri pek az bir kıymetle değişenler...”¹² âyet-i kerîme’sinin sebab-i nüzûlü hakkın-da tahrîc ettiği bir hadîsde şöyle deniliyor:

« قَالَ أَقَامَ رَجُلٌ سِلْعَتَهُ وَخَلَفَ بِاللَّهِ لَقَدْ أَغْطَى بِهَا مَا لَمْ تُغْطِ فَتَرَلْتُ »

“İbn-i Ebî Evfâ demiştir ki: Birisi malını pazara getirir. Billâhi bu mala senin verdiğinden daha fazlası verilmiştir; diye yemîn ederdi. Bunun üzerine bu âyet nazil oldu.” Yine **İbn-i Ebî Evfâ:** **“Müşteri kızıştıran, ribâ yiyen hâindir”** demiş ve bir malı satın aldığından daha fazlaya göstermeyi müşteri kızıştırma addetmiştir. Çünkü hükümde müsterektirler. Müşteri kızıştıran kimse satıcıdan bahşış alırsa ribâ yemiş olur.

(٦٧٠/٨٢٥) - وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ”

نَهَى عَنِ الْمُحَاقَلَةِ ، وَالْمُزَابَنَةِ ، وَالْمُخَابَرَةِ ، وَعَنِ الثُّنْيَا ، إِلَّا أَنْ تُغْلَمَ ” رَوَاهُ الْخُمْسَةُ إِلَّا ابْنَ مَاجَةَ ، وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ .

825/670 “Câbir b. Abdullâh radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet edildiğine göre Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem; mühâkale, müzâbene, muhâbere ve istisnâ’dan nehyetmiştir; ancak ma’lûm olursa o başka.”

Bu hadîsi, **İbn-i Mâce** müstesna **Beşler** rivâyet etmişlerdir. **Tirmizî** onu sahîhlemiştir.

Hadîs-i Şerîf Şâri’ hazretlerinin yasak ettiği dört nevi bey’a şâmilidir:

1 - **Muhâkale:** Bunu hadîsin râvîsi **Câbir** (r.a.): **“Bir kimsenin birine ekini yüz kile buğdaya satmasıdır”** diye tefsîr etmiştir.

Ebû Ubeyd¹³ ise: **“Muhâkale, ekini başağında satmaktır”** diyor.

¹² Sûre-i Âl-i İmrân, âyet: 77.

¹³ **Ebû Ubeyd Kâsım İbn-i Selâm:** **Ebû Ubeyd Herat**’da doğmuştur. Babası Rûmî idi. Sonra Irak’a gelmiş ve **Ebû Zeyd**, **Ebû Ubeyde Ömer İbn-i Müsenn**, **Asmaî**, **Kisâi**, **Ferrâ** gibi eimme-i lugatten ulûm-i edebîyye tahsil etmişti. **Bağdâd**’da yetiştiğinden **Bağdâdî** diye anılır. **İsmail İbn-i Ca’fer**’den, **Kadî Şüreyk**’den, **Huşeym**’den ve daha

Bazıları onu: tarlayı gelirinin bir kısmı ile kiralamaktır “diye tefsir etmişse de bu aynen muhâberedir. Hadîsde muhâbere muhâkale üzerine atfedilmiştir. Atıf muğâyaret’e delâlet eder. Binaenaleyh muhâkale ile muhâbere başka başka şeylerdir. Bir de sahâbî rivâyet ettiği şeyi herkesten iyi bilir. **H.z. Câbir**’in tefsîri muhâkale ile muhâberenin bir şey olmadıklarına delâlet etmektedir.

2 - **Müzâbene: Bunu İbn-i Ömer (r.a.) “yaş hurmayı kuru hurma ile kile ile ve kezâ yaş üzümü kuru üzümle kile ile satmaktır”** diye tefsir etmiştir. **İbn-i Ömer (r.a.)**’ın tefsîrini İmâm Şâfiî “el-Ümm” adlı eserinde tahrîc etmiş ve: “Münâkale ile müzâbenenin hadîslerdeki tefsîri **Peygamber (s.a.v.)**’den rivâyet edilmiş de olabilir; rivâyet eden râvilerin sözü olmak ihtimali de vardır” demiştir. Bu satıştan nehyedilmenin illeti ribâ olmasıdır.

3 - **Muhâbere:** Arazîyi, getirdiği mahsûlün bir kısmı mukâbilinde kiraya vermektir. “Muzâra’a bahsi”nde buna tekrar temas edilecektir.

4 - **İstisnâ:** Bir malı satarken bir kısmını istisnâ etmektir. Bu da memnûdur; ancak istisnâ edilen kısım ma’lûm olursa sahîhdir. Meselâ: bir bahçenin bütün ağaçlarını satarak muayyen bir asmayı istisnâ etmek ittifakla sahîhdir. Fakat bahçeyi satarken gayr-ı muayyen bir kısmını istisnâ etmek sahîh olamaz; çünkü meçhûl bir şeyin istisnâsı sahîh değildir. Zâhir-i Hadîse göre istisnâ edilen miktar ma’lûm olursa satış mutlak sûrette sahîh olursa da, bazıları bunun, bütün malın üçte birini geçmemesini şart koşmuşlardır.

(٦٧١/٨٢٦) - وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: “نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ الْمُحَاقَلَةِ، وَالْمُخَاصَرَةِ، وَالْمَلَامَسَةِ، وَالْمُنَابَذَةِ، وَالْمُزَابَنَةِ” رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ .

827/671 “Enes (r.a.)’dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.); muhâkale, muhâdara, mülâmese, münâbeze ve müzâbeneden nehyetti.” Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir.

bu tabakadaki eimme-i muhaddisîn’den de hadîs ahz etmiştir. Kendisinden de **Dârimî, Ebû Bekir İbn-i Ebidünyâ, Ali İbn-i Abdülazîz, Hâris İbn-i Üsâme, Muhammed İbn-i Yahya’t-Tirmizî** gibi zevâtın rivâyetleri vardır. **İshak İbn-i Rahûye:** “Allâh, hak sözü sever, **Ebû Ubeyd** benden çok yüksek bir âlimdir, fakîhdir. Biz **Ebû Ubeyd**’in ilmine muhtâcız. Fakat o bizim değil.” der imiş. **İmâm Ahmed İbn-i Hanbel**’de **Ebû Ubeyd**’i “Üstaz” diye anarmış. **Zehebî “Tezkiretü’l-huffâz”**’da bize bu mâlûmâtı verdikten sonra diyor ki: “**Ebû Ubeyd**’in hadîs hıfzında, ille-i ehâdisi marifette, fıkha vukûfda, lugatte, kirâette nasıl bir imâm olduğunu anlamak için onun te’lifâtına mürâcaat etmelidir. Te’lifâtından “**Kitâbü’l-emvâl**” ile “**Kitâbü’n-nâsih ve’l-mensûh**”unu mutâlaa ettim. Tarsus’da hayli zaman kadılıkta bulunmuştur. “224” tarihinde **Mekke-i mükerreme**’de vefat etmiştir.” (Tecdîd-i Sarîh. c. 5 s. 48).

Hadis-i Şerif, beş nevi memnû satışı şâmilirdir:

1- **Muhâkale.** Bu satış yukarıki hadîsde görüldü.

2- **Muhâdara:** Meyve ve hubûbatı kemâle gelmeden satmaktır.

Ulemâ meyve ve ekinlerin ne zaman satılabileceği husûsunda ihtilâf etmişlerdir. **Hanefilerle** diğer bazılarına göre istifâde edilecek bir raddeye geldi mi meyveler henüz renklenmemiş; hubûbatın dâneleri katılaşmamış bile olsa satılabilir; yalnız derhal kaldırılmaları lâzımdır. Malın yerinde kalması bilittifâk sahîh değildir; çünkü satıcının milkini meşgûl etmek doğru değildir.

Mahsûl kemâle gelerek meyveler renklendiği ve hubûbatın dâneleri katılaştığı zaman onları satmak ittifakla sahîhdir. Ancak müşteri yine bunların yerlerinde kalmasını şart kılarsa bazılarına göre satış sahîh olmaz; diğer bazı **ulemâya** göre olur. Bir takımları: “Müddet ma’lûm olursa satış sahîh, ma’lûm olmazsa satış da sahîh değildir” demişlerdir.

Mahsûlün bir kısmı kemâle gelmiş; bir kısmı gelmemişse satış sahîh değildir. **Hanefiler**’in fıkıh kitaplarında bu bâbda tafsîlât vardır.

3 - **Mülâmese:** Bunun ne demek olduğunu Buhârî, Zührî’den rivâyet etmiştir ki, bir kimsenin elbiseye gece veya gündüz dokunmasıdır. Nesaî’nin tahrîc ettiği **Ebû Hüreyre hadîsi**’ne göre mülâmese: bir kimsenin diğerine; “elbisemi senin elbisen mukâbilinde satıyorum” diyerek birbirlerinin elbiselerine bakmadan yoklamasıdır. Nitekim İmâm Ahmed b. Hanbel’in Abdürrezzâk’dan tahrîc ettiği bir rivâyete göre de mülâmese: elbiseyi yaymadan ve çevirmeden ona dokunmaktır. Bu takdîrde beyi’ vâcib oldu sayılırdı. Müslim’in **Hz. Ebû Hüreyre**’den tahrîc ettiği bir rivâyet dahi bu mânâyı te’yîd eder. Çünkü bu rivâyete göre de mülâmese: iki şahsın birbirlerinin elbisesini düşünmeden yoklamasıdır.

4 - **Münâbeze:** Bunu İbn-i Mâce’nin Süfyân tarîki ile Zührî’den tahrîc ettiği rivâyet şöyle izâh ediyor: Münâbeze: “Sen sende olanı bana bırak; ben de bende olanı sana bırakayım” demektir. Nesaî’nin **Ebû Hüreyre**’den rivâyet ettiği bir hadîse göre “**münâbeze: Ben bende olanı sana atayım; sen de sende olanı bana at**” diyerek birbirlerinin elindeki malın miktarını bilmeden onu satın almalarıdır. İmâm Ahmed b. Hanbel’in Abdürrezzâk tarîki ile Ma’mer’den rivâyet ettiği bir hadîse göre “**Münâbeze: Ben bu elbiseyi attım mı beyi’ vâcib olacak**” diyerek yapılır. “**Beyi’ vâcib olacak**” ta’bîrinden anlaşılıyor ki mülâmese ile münâbeze alış verişe delâlet eden bir sîga kullanmaksızın dokunmakla atmayı bey’i savmaktan ibârettir.

Nehyin zâhiri bunların haram olduğuna delâlet ediyor. Bunlar **câhiliyet** zamanı alış verişleridir. **Resûlullâh (s.a.v.)** onları ümmetine yasak etmiştir. **Mezheb ulemâsı** bunların helâl olmadığında müttefiktirler.

Fâide: gâib malın satılıp satılmıyacağı husûsunda üç kavil vardır:

1 - Gâib malı satmak sahîh değildir. İmâm Şâfiî'nin kavli budur.

2 - Gâib malı satmak câizdir ve müşteriye muhayyerlik sâbit olur.

Hanefiyye'nin kavli budur.

3 - Satıcı tavsîf ederse sahîh, etmezse sahîh değildir. İmâm Mâlik ile İmâm Ahmed'in mezhebi de budur.

A'mânın satışı hakkında dahi üç kavil vardır:

1 - A'mânın satışı bâtıldır. Ekseri Şâfiyye'nin kavli budur.

2 - Sattığını tavsîf ederse sahîhdir.

3 - Mutlak sûrette sahîhdir. **Hanefiyyenin** mezhebi budur.

"Mecelle"nin 329. maddesinde: "A'mânın bey' u şîrâsı sahîh olup; fakat vasfını bilmediği bir mal iştirâ ettikte muhayyer olur" denilmektedir.

(٦٧٢/٨٢٧) - وَعَنْ طَاوُسٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تَلْقُوا الرُّكْبَانَ، وَلَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ" قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: مَا قَوْلُهُ "وَلَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ؟" قَالَ: "لَا يَكُونُ لَهُ سِمْسَارًا" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، وَاللَّفْظُ لِلْبُخَارِيِّ.

827/672 "Tâvus'dan İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan işitmiş olarak rivâyet edilmiştir. **İbn-i Abbâs demiştir ki:**

Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

(Bir yere) yiyecek getirenleri karşılamayın; şehirli de kır halkı için satmasın; buyurdular. Ben İbn-i Abbâs'a :

(Şehirli de kır halkı için satmasın) sözünün mânâsı nedir? dedim: Ona simsar olmasın; dedi."

Müttefekun aleyhdir Lafız Buhârî'nindir.

Hadîs-i Şerîf satış şekillerinden yine memnû olan iki tanesine şâmilidir:

1 - Bir yere yiyecek celbederek satmak isteyenlerin önüne çıkarak, pazar yerine gelmeden mallarını satın almak memnûdur. **"Rukbân"** bî-nek gidenler demektir. Burada onlardan maksat; yiyecek celbedenlerdir. Böyleleri ekseriyetle hayvan sırtında geldikleri için kendilerine **"rukbân"** denilmiştir. Binaenaleyh bu kayd, kayd-ı ağlebîdir. Yiyecek getiren tâcirler hayvan üzerinde geldikleri gibi yaya veya cemâat halinde yahut yalnız gel-

seler yine kendilerine “**rukbn**” denilebilir. Karşılama malın satıldığı pazarın dışında başlar. **İbn-i Ömer** (r.anhüma)’dan rivâyet edilen bir hadîsde:

« كُنَّا نَتَلَقَّى الرُّكْبَانَ فَتَشْتَرِي مِنْهُمْ الطَّعَامَ فَتَهَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تَبِيعَهُ حَتَّى يَبْلُغَ بِهِ سُوقُ الطَّعَامِ »

“**Biz yiyecek getirenleri karşılar; onlardan yiyeceği satın alırdık, Nihâyet Resûlullâh** sallallâhü aleyhi ve sellem; **onu yiyecek pazarına götürmeden satın almamızı bize yasak etti**” deniliyor. Başka bir hadîsde karşılamamanın pazarda olmadığı beyân edilmiştir.

İbn-i Ömer (r.anhüma) diyor ki: “**Ashâb, yiyeceği pazarın yukarısında satın alır; olduğu yerde satarlardı. Peygamber (s.a.v.) onları malı nakletmeden oldukları yerde satmaktan nehyetti**”. Bu hadîsi Buhârî tahrîc etmiş olup, pazarın yukarısına çıkmanın karşılamaya olmadığına delâlet eder.

Şâfiîlerle diğer bazı **ulemâ**ya göre yasak edilen karşılama ancak şehir dışında olmalıdır. Onlar karşılamamanın niçin yasak edildiğini nazar-ı itibâra alarak, gelen satıcıyı aldatmanın ancak şehir dışında mümkün olacağına, pazara gelirse fiyatı öğreneceği için aldatılamıyacağına kâil olmuşlardır.

Mâlikîlerle Hanbelîlere göre memnû olan karşılama pazarın her yerindedir. Çünkü hadîs mutlakdır.

Hanefîler’le Evzâî’ye göre satıcıyı karşılamamanın halka bir zararı olmazsa câizdir. Zararı olursa mekrûhdur.

Satıcıyı karşılayarak yapılan alış veriş **Şâfiîler**’e göre de sahîhdur ve satan için muhayyerlik hakkı vardır. **Şâfiîyye**’nin bu bâbdaki delîli: Ebû Dâvud ile Tirmizî’nin tahrîc ettikleri ve İbn-i Huzeyme’nin sahîhlediği **Ebû Hüreyre hadîsi**’dir. Bu hadîs’in lafzı şudur:

« لَا تَلْقُوا الْجَلَبَ فَإِنْ تَلَقَّاهُ إِنْسَانٌ فَاشْتَرَاهُ فَصَاحِبُهُ بِالْخِيَارِ إِذَا أَتَى السُّوقَ »

“**Celbedilen malı karşılamayın; şâyet onu bir insan karşılar da satın alırsa sahibi pazara geldiği zaman muhayyerdir.**” Hadîsin zâhirine bakılırsa buradaki nehy, satıcının yararınadır. Zîrâ ondan zararı gidermek içindir. Bazılarına göre ise buradaki nehy bütün pazarcıların yararınadır.

Ulemâ böyle karşılama sûretiyle yapılan satışın sahîh veya fâsid olacağı husûsunda ihtilâf etmişlerdir. Az evvel söylediğimiz gibi **Hanefîlerle Şâfiîler**’e göre sahîhdur. Çünkü nehy nefs-i akde râci olmadığı gibi akdin bir vasf-ı lâzımına da râci değildir. Binâenaleyh akdin fâsid olmasını iktizâ etmez. Bazılarına göre buradaki nehy mutlak sûrette fesâd icâbeder.

Ulemâdan bazıları satıcıyı karşılamının haram olması için bir takım şartlar koşmuşlardır. Karşılamağa çıkanın o yerdeki geçer fiyatı saklayarak malı geçer fiyatından daha aza almak, satıcılara pazara girmenin müşkil ve masraflı olduğundan bahsetmek, elinde satacak mal kalmadığı için satıcı karşılamağa çıktığını söyleyerek aldatmak, bu şartlar cümlesindendir.

2 - (Şehirli de kır halkı için satmasın) ifâdesini **Hz. İbn-i Abbâs** (r.anhüma): “**ona simsar olmasın**” şeklinde tefsir etmiştir.

Simsar: aslında bir işi gören, bir şeyin sâhib ve kayyımı manasındadır. Sonra başkası için ücretle alış verişi üzerine alan mânâsında şöhret bulmuştur. Buna “satıcı ile alıcının aracısı” da denilebilir.

Buhârî simsarlığı böyle ücretle kayıtlamış ve **İbn-i Abbâs hadîsini**, mutlak olan diğer hadîsleri takyîd eder vaziyete getirmiştir.

Ücretsiz yapılan simsarlığa gelince: Buhârî bunu yardım kabîlinden saymış ve câiz görmüştür.

Bazıları (şehirlinin kır halkı için satması)nı: “O yere bir yabancının günün geçer fiyatı ile satmak için bir mal getirmesi ve o malı şehirli birisi görerek: Bu malı benim yanımda bırak; onu ben senin için azar azar bu günkü fiyattan daha pahalıya satarım” demesidir, şeklinde tefsir etmişlerdir. **Ulemâ’nın** bazıları bu hükmü yalnız kır ve çöl halkına mahsûs kabûl ederler. Diğer bazıları ise fiyatı bilmeyen şehirliyi de aynı hükme ilhâk ederler. Onlarca köylüler, pazarlardaki fiyatları bildikleri için bu hükümde dâhil değildirler. Bazıları “Nehy’in aslı tahrîm içindir” diyerek buradaki nehyi de tahrîm mânâsına almış; bir takımları da hadîsin mensûh olduğuna kâil olmuşlardır. Onlara göre simsarlık mutlak sûrette câizdir.

Buraya kadar görülen hükümler şehirlinin kır halkı için yaptığı satış hakkındadır. Şehirlinin onun nâmına satın alması da aynı hükümdedir.

Buhârî “**şehirli kır halkı için simsarlıkla bir şey satın alamaz**” ünvanı ile bir bâb tahsis etmiştir.

Simsarlık babında naklî deliller vardır. Ezcümle Ebû Avâme “Sahîh”inde İbn-i Sîrîn’den şu rivâyeti tahrîr etmiştir:

« قَالَ: لَقِيتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ فَقُلْتُ لَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِيَدٍ أَمَّا نَهَيْتُمْ أَنْ تَبِيعُوا أَوْ تَبْتَاعُوا لَهُمْ؟ قَالَ نَعَمْ »

İbn-i Sîrîn demiştir ki: **Enes b. Malik’e rastladım; ve kendisine:**

Şehirli kır halkı için (mal) satmasın. Siz onlar için alıp satmaktan nehyedilmediniz mi? dedim. Evet; dedi.” Hadîsi Ebû Dâvud dahi İbn-i Sîrîn’den o da **Hz. Enes**’den rivâyet etmiştir. Lafzı şudur: “**Şehirli kır halkı için (mal) satmasın; denilirdi: حَاضِرٌ لِيَدٍ**”
Bu ibâre: onun için satmasın ve satın almasın; mânâlarına gelir.

Burada şöyle bir suâl hatıra gelebilir: Bir yere mal celbederken satıcıyı karşılamaktan nehy edildi; ve bunda malı getiren kır ve çöl halkının aldatılmaması nazar-ı itibâra alındı. Aynı zamanda şehirlinin kır halkı için mal satması da nehy olundu. Bunda da o yer halkının aldatılmamasına çalışıldı. Acaba bu sûretle zımnen kır halkının zararı kabûl edilmiş olmuyor mu? Bu tenakuz değil midir?

Suâlin cevabı şudur: Hayır burada tenakuz yoktur. Zîrâ Şâri' Hazretleri dâimâ cemâatin menfaatini ön plânda tutmuştur. Bu sebeple de cemâatin menfaatini bir kişinin menfaatine tercih etmiştir. Evet, satıcıyı karşılamakta yalnız karşılayıp o malı ucuz alan açıkgozün menfaati olacaktı. O yer halkı ise bir kişinin insâfına kalan o malı pahalı satın alacaklardı. İşte bu ciheti nazar-ı itibâra alan şeriat, karşılamayı yasak etmiştir. Kır halkından bir veya birkaç kişi, mallarını kendileri satarsa ihtimal bir parça zarar ederler. Lâkin beri tarafta koca bir şehir halkı o malı ucuz tedârik edeceklerdir. Bundan dolayı da şehirlinin kır halkı için satış yapması yasak edilmiştir.

(٦٧٣/٨٢٨) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تَلْقُوا الْجَلْبَ فَمَنْ تَلَّقَى فَاشْتَرِ مِنْهُ، فَإِذَا أَتَى سَيِّدَهُ السُّوقَ فَهُوَ بِالْخِيَارِ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

828/673 "Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Celbedilen malı karşılamayın; her kim karşılanır da ondan mal satın alınırsa, o kimsenin patronu pazara geldiği vakit muhayyerdir" buyurdular. Bu hadîsi Müslim rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerif bundan önceki hadîs ile aynı mânâyâ delâlet ediyor. Ayrıca bunda satıcıya muhayyerlik olduğuna da delâlet vardır.

(٦٧٤/٨٢٩) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "أَنْ يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ، وَلَا تَنَاجَشُوا، وَلَا يَبِيعُ الرَّجُلُ عَلَى بَيْعِ أَخِيهِ، وَلَا يَخْطُبُ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ، وَلَا تَسْأَلُ الْمَرْأَةُ طَلَاقَ أُخْتِهَا لَتَكْفَأَ مَا فِي إِنْثَاهَا " مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَلِمُسْلِمٍ " لَا يَسْمُ الْمُسْلِمُ عَلَى سَوْمِ الْمُسْلِمِ " .

829/674 "(Bu da) Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki:

Resûlullâh (s.a.v.) şehirlinin kırdâ yaşayan için satış yapmasını nehyetti: Hem birbirinize müşteri kızıştırmayın, kişi kardeşinin satışı üzerine satış yapamaz; kardeşinin dünnürlüğü üzerine dünnürlük de yapamaz; kadın dahî kız kardeşinin yerine kendisi varmak için onun boşanmasını isteyemez.”

Müttefekun aleyhdir. Müslim’in rivâyetinde: “**Müslüman müslümanın pazarlığı üzerine pazarlık edemez**” cümlesi de vardır.

Hadîs-i Şerîf bir çok yasak edilmiş meseleleri bildiriyor; ki bunlar şöyle sıralanabilir:

1 - Şehirlinin kır halkı için mal satması memnûdur. Bunu yukarıda gördük.

2 - Müşteri kızıştırma meselesi yasaktır. Bu dahî az yukarıda geçen **İbn-i Ömer (r.a.) hadîsinde** görüldü.

3 - Kişi kardeşinin satışı üzerine satış yapamaz. Bu cümle “**satış yapamaz**” diye rivâyet olunduğu gibi “**satış yapmasını**” şeklinde de rivâyet olunmuştur. Satış üzerine satış şöyle olur: Birisi **hakk-ı hıyâr** (yani muhayyer olmak hakkı) ile bir malı satın alır, dönüp dönmek de muhayyer bulunduğu müddet içinde bir başkası gelir ve müşteriye: “Bu alış veriş boz, ben sana bu malın eşini daha ucuza satacağım” der. Satış böyle olduğu gibi alış da aynı şekilde olur. Satıcıya biri gelerek; “Bu satışı boz, ben bu malı daha pahalıya alırım” der. Pazarlık üzerine pazarlık dahi bunun gibidir. Alıcı ile satıcı muayyen bir kıymet üzerinde mutâbık kalmış fakat henüz akdi yapmamışlardır. Bu aradâ biri gelerek satıcıya: “Bu malı ben daha pahalıya alırım” der.

Bu sûretlerin hiç birinin helâl olmadığına **ulemâ** ittifak etmişlerdir. Bunları yapan **Allâh’a** âsî olur. Yalnız “**Müzâyede**” denilen herkesçe ma’lûm bir nevi beyi’ daha vardır ki, o câizdir. Çünkü onda fiyatı kim arttırdı ise malı o alır. Buhârî (Bâbü bey’-il-müzâyede) “**Müzâyede ile satış bâbı**” nâmiyle bir bâb tahsîs etmiştir. Bu husûsda İmâm Ahmed ile “Sünen” sahipleri **Hz. Enes**’ten şu hadisi tahrîc etmişlerdir:

« إِنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَاغَ جَلَسًا وَقَدَحًا وَقَالَ مَنْ يَشْتَرِي هَذَا الْجَلَسَ وَالْقَدَحَ؟ فَقَالَ رَجُلٌ: أَخَذَهُمَا بِدِرْهَمٍ؟ فَقَالَ مَنْ يَزِيدُ عَلَيَّ دِرْهَمٍ؟ فَأَعْطَاهُ رَجُلٌ دِرْهَمَيْنِ فَبَاعَهُمَا مِنْهُ »

Peygamber (s.a.v.) bir yaygı ile bir kadeh satılık etti ve:

Bu yaygı ile kadehi kim satın alacak? dedi. Bir adam:

Ben onları bir dirheme satın alırım; dedi. Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.): Bir dirhemini üzerine kim arttıracak” buyurdular. Derken bir adam iki dirhem verdi. Resûlullâh (s.a.v.) de

onları o adama sattı”. Bu hadîsin lafzı Tirmizî'nindir. Tirmizî onun için “hasendir” demiştir.

İbn-i Abdilberr: “arttırana satmak ittifâken haram değildir” demiştir. Maamâfih “Mekrûhdur” diyenler olmuştur. Bunların delil: **Süfyân b. Vehb hadîsidir.** O hadîsde **Süfyân (r.a.):**

“Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'den müzâyede ile yapılan bey'i nehyederken işittim” demiştir. Lâkin bu hadîs İbn-i Lehîâ'nın rivâyet ettiği hadîslerdendir. Bu zât zaiftir.

4 - Bir kimse din kardeşinin dünürlüğünün üzerine dünürlük yapamaz. İmâm Müslim buraya **“ancak ona izin verirse o başka”** rivâyetini ilâve etmiştir. Buradaki nehy tahrîm içindir. Bu dünürlük eğer ilk dünüre sarâhaten söz verildikten sonra ise **ulemânın** ittifâkı ile haramdır. Bu halde evlenmesi isyân olur; ancak **cumhûra** göre nikâh yine de sahîhdur. Dâvudu Zâhirî'ye göre nikâh feshedilir. Bu kavil İmâm Mâlik'den de bir rivâyettir.

Sarâhaten söz vermenin şart oluşu **Fâtıma binti Kays hadîsinden** alınmıştır. Mezkûr hadîsde **H. Fâtıma:** **“Beni, Ebû Cehim ile Muâviye istediler. Resûlullâh (s.a.v.) bunların birbiri üzerine yaptıkları dünürlüğü inkâr etmedi”** demiştir. **H. Peygamber (s.a.v.) Fâtıme'yi Üsâme b. Zeyd'e** istemiştir.

Hadîsteki **“kardeş”**den murâd: din kardeşidir. Mefhûmu muhâlifine bakılırsa kardeş kâfir olursa onun dünürlüğünün üzerine dünürlük yapmak haram olmamak icâbeder. Bu ancak her ikisinin bir kitâbiyyeyi istemeleri ile tasavvur olunabilir. Evzâî'ye göre bu dünürlük haram değildir. Bazıları “Bu da haramdır” demişlerdir. Bunlar hadîsin mefhûmu muhâlifine itibâr etmezler.

5 - **“Kadın dahi kız kardeşinin yerine kendisi varmak için onun boşanmasını isteyemez”.** Bu cümle **“istemessin”** şeklinde de rivâyet olunmuştur. Bundan maksad: Yabancı bir kadının bir adama karısını boşattırarak, yerine kendisinin varmasıdır.

Hadîsin bu kısmı

« لَتَكْفَى مَا فِي إِنْهَا »

“kabındaki şeyler tepe taklak olsun diye” tâbiri ile ifâde olunmuştur ki; kadının kocası ile geçinmesi, ondan nafaka alması gibi ni'metlerin elden gitmesi, temsîl tarîki ile sahanın devrilmesi tarzında ifâde edilmiştir. Yani kadın için hazırlanan şeyler sanki bir sahana konmuş da onlardan istifâde edecekmiş. Bunların elden gitmesi sahanın devrilmesi mesâbesinde tutulmuş; böylece bir mecmû diğer bir mecmû'a teşbîh edilmiştir.

(٦٧٥/٨٣٠) - وَعَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: ”مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ وَالِدَةٍ وَوَلَدِهَا فَرَّقَ اللَّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَحَبَّتِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ“ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ وَالْحَاكِمُ وَلَكِنْ فِي إِسْنَادِهِ مَقَالٌ، وَلَهُ شَاهِدٌ.

830/675 “Ebû Eyyûb-i Ensârî radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.):

Bir kimse anne ile çocuğunun arasını ayırırsa Allâh da kıyâmet gününde onunla sevdiklerinin arasını ayırır; buyururken işittim.” Bu hadîsi, **Ahmed** rivâyet etmiştir. **Tirmizî** ile **Hâkim** onu sahîhlemişlerdir. Lâkin isnâdında söz vardır. Hadîsin şâhidi de vardır. Hadîsin isnâdında söz olması, râvileri arasında **Hüseyn b. Abdullâhi'l-Muâfirî** bulunduğu andır. Bu zât hakkında ihtilâf vardır. Şâhid'den de **Ubadetü'bnü's-Sâmit** (r.a.)'dan rivâyet edilen şu hadîs kastedilmiş olacaktır: « لَا يَفْرُقُ بَيْنَ الْأُمِّ وَوَلَدِهَا قِيلَ إِلَى مَتَى قَالَ حَتَّى يَبْلُغَ الْغُلَامُ وَتَحِيضُ الْجَارِيَةِ »

“Peygamber (s.a.v.): Satışta Anne ile çocuğunun arası ayrılmaz; buyurdu. Ne zamana kadar? diyenler oldu; Oğlan bâliğ olunca-ya, kız da hayız görünceye kadar; buyurdular.” Bu hadîsi Dâre Kutnî ile Hâkim tahrîc etmişlerdir. Fakat onların rivâyetinde senedinde Abdullah b. Amr-ı Vâkîfî vardır. Bu zat da zâifdir.

Bu hadîs ile bundan sonraki hadîsi, musannıf ümmü veled olan câriyelerin satılmasını yasak eden İbn-i Ömer hadîsi'nin yanında zikretmeli yâhûd o hadîsi buraya almalı idi.

Hadîs-i Şerîf, satarken anne ile çocuğunun aralarının ayrılmasını yasak ediyor. Buradaki nehiy milkiyet husûsuna hamledilmiştir. Yani câriye olan anneyi birisine, çocuğunu başkasına satmak sûreti ile aralarını ayırmak memnû'dur. Nitekim aşağıdaki hadîsten daha sarîh anlaşılacaktır.

(٦٧٦/٨٣١) - وَعَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: ”أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أَبِيعَ غُلَامَيْنِ أَخَوَيْنِ، فَبِعْتُهُمَا، فَفَرَّقْتُ بَيْنَهُمَا. فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: ”أَذَرَكُهُمَا فَارْتَجِعْهُمَا، وَلَا تَبِعْهُمَا إِلَّا جَمِيعًا“ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَرِجَالُهُ ثِقَاتٌ وَقَدْ صَحَّحَهُ ابْنُ خُزَيْمَةَ وَابْنُ الْجَارُودِ وَابْنُ حَبَّانَ وَالْحَاكِمُ وَالطَّبْرَانِيُّ وَابْنُ الْقَطَّانِ.

831/676 “Alî b. Ebî Tâlib radiyallâhü anh'den rivâyet olun-

muştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem, bana iki kardeş köleyi satmamı emretti. Ben de onları sattım; fakat aralarım ayırdım ve bunu Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'e anlattım. Bunun üzerine: Onlara yetiş ve hemen kendilerini geri al! Onları ancak birlikte sat; buyurdular."

Bu hadîsi, **Ahmed** rivâyet etmiştir. Ricâli sikadır. Onu **İbn-i Huzeyme, İbn-i Cârûd, İbn-i Hibbân, Hâkim, Taberânî** ve **İbn-i Kattân** sahîhlemişlerdir. İbn-i Ebî Hâtim dahi "el-İlel" adlı eserinde babasından onu Hakem b. Meymûn b. Ebî Şebîb'ten işittiğini onun da **Hz. Ali** (r.a.)'ten rivâyet ettiğini hikâye etmiştir. Hâlbuki Meymûn **Hz. Ali**'ye yetişmemiştir.

Hadîs-i Şerîf, bu satışın bâtil ve ayırmanın haram olduğuna delîldir. Yukarıdaki hadîs de aynı hükme delâlet ederse de o ne sûretle olursa olsun ayırmanın haram olduğuna, bu ise satış sûreti ile ayırmanın hurmetine delâlet eder. Bağış ve adak gibi sûretlerle yapılan ayırmaların hükmü de satışa ilhâk edilmiştir. **Hz. Ali** (r.a.) hadîsi bu bey'in bâtil olduğuna delâlet ediyorsa da bu hadîs yukarıki **Ebû Eyyûb hadîsi** ile muâraza hâlinde. Çünkü o hadîs, milkinden satış sûreti ile çıkarmanın sahîh olduğuna delâlet eder ve böylesinin azâba müstehak olduğunu bildirir. Zîrâ milkinden çıkarmak sahîh olmasa, ayırma da tahakkuk etmez; azâb da olmazdı. Bundan dolayıdır ki, **ulemâ** bu bâbda ihtilâf etmişlerdir.

İmâm A'zam Ebû Hanîfe'ye göre ma'siyet olmakla beraber akid sahîhtir. Ona göre kardeş köleleri dönme emri müşterinin rızâsı ile ve yeni bir akid ile olabilir.

Fâide: Hayvanla yavrusunun arası ayrılabilir mi meselesinde iki vecih vardır. Birinciye göre ayrılmaz. Çünkü **Peygamber (s.a.v.)** hayvanlara azâb etmeyi yasak kılmıştır. İkinci veche göre kesmeye kıyâsen ayırmak da câizdir.

(٦٧٧/٨٣٢) - وَعَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: "عَلَا السَّيْعُرُ فِي الْمَدِينَةِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ النَّاسُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَا السَّيْعُرُ، فَسَعِرَ لَنَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّيْعُرُ، الْقَابِضُ، الْبَاسِطُ، الرَّازِقُ، وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ أَلْقَى اللَّهَ تَعَالَى وَلَيْسَ أَحَدٌ مِنْكُمْ يَطْلُبُنِي بِمَظْلَمَةٍ فِي دَمٍ وَلَا مَالٍ" رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا النَّسَائِيُّ، وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ.

832/677 "Enes b. Mâlik (r.a.)'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem zamanında Medîne'de

fiyatlar pahalandı. Bunun üzerine halk:

Yâ Resûlallâh, fiyatlar pahalandı, bize narh koy; dediler. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem de:

Hiç şüphe yok ki, fiyat ta yîn eden, (az vererek) kısan, (çok vererek) yayan rızıklandırıcı ancak Allâh'dır. Ben, kan ve mal husûsunda bir zulümden dolayı sizden hiç biriniz beni arayıp sormaz bir halde, Allâh'a kavuşmamı pek arzu ederim; buyurdular."

Bu hadîsi, **Nesâî** müstesna **Beşler** rivâyet etmiştir. **İbn-i Hibbân** onu sahihlemiştir. Aynı hadîsi **İbn-i Mâce**, **Dârimî**, **Bezzâr**, ve **Ebû Ya'la Hz. Enes** (r.a.)'dan tahrîc etmişlerdir. İsnadı **Müslim**'in şartı üzeredir; hadîsi **Tirmizî** sahihlemiştir.

Hadis-i Şerif narh koymanın zulüm olduğuna delildir. Böyle olunca bittabi haramdır. **Ekser-i ulemânın** kavli budur. İmâm **Mâlik**'ten yiyeceklerde bile narh koymağa cevâz verdiği rivâyet olunur.

Müteahirîn ulemâdan bazıları da et ile yağdan mâadâ yiyeceklerde "halkın zarara ma'rûz kalmaması için" narh konmasını hoş karşılamışlardır.

(٦٧٨/٨٣٣) - وَعَنْ مَعْمَرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " لَا يَحْتَكِرُ إِلَّا خَاطِئٌ " رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

833/678 "Ma' mer b. Abdillâh¹⁴ radiyallâhü anh'den Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'den işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre Resûlullâh (s.a.v.) :

Âsî'den başkası ihtikâr yapmaz; buyurmuşlardır."

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Bu bâbda birçok hadisler mevcut olup hepsi ihtikârın haram olduğuna delâlet ederler.

İhtikâr: Bir gıda maddesini satın alarak onu pahalı satmak için saklamaktır.

Müslim hadîsinin zâhiri, ihtikârın yiyecek ve sâireye "âmm ve şâmil" olduğuna delâlet ediyor. Ancak yiyecekten başka şeyler hakkında ihtikâr kelimesinin kullanılmadığı iddiâ olunmuştur.

Hanefilerden İmâm **Ebû Yûsuf**'a göre ihtikâr her şeyde yapılır. Ona göre halka zarar veren her nevi mal gizleyişi ihtikârdır; isterse altın ve elbise gibi şeyler olsun. **Hanefilere** göre ihtikâr mekrûhdur.

¹⁴ **Ma' mer b. Abdullâh (r.a.):** Eskiden müslüman olmuş ve **Habeş'e** hicret etmiştir. **Medine**'ye geç hicret etmiş ve oradâ kalmıştır.

(٦٧٩/٨٣٤) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " لَا تَصْرُوا الْإِبِلَ وَالْغَنَمَ فَمَنْ ابْتَاعَهَا بَدَأَ فَهُوَ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ بَعْدَ أَنْ يَحْلِبَهَا ، إِنْ شَاءَ أَمْسَكَهَا وَإِنْ شَاءَ رَدَّهَا وَصَاعًا مِنْ تَمْرٍ " مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَلِمُسْلِمٍ " فَهُوَ بِالْخِيَارِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ " وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ عَلَّقَهَا الْبُخَارِيُّ " وَرَدَّهَا مَعَهَا صَاعًا مِنْ طَعَامٍ ، لَا سَمْرَاءَ " قَالَ الْبُخَارِيُّ: وَالتَّمْرُ أَكْثَرُ.

834/679 "Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den Peygamber (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işittiği rivâyet olunmuştur:

Deve ile koyunun memelerini şişirmeyin. Bunları kim satın alırsa sağdıktan sonra iki re'yn hayırlı olanına mâlikdir, isterse tutar; dilerse bu hayvanları bir ölçek kuru hurma ile birlikte iâde eder." Müttefekun aleyhdır.

Müslim'in "Ebû Hüreyre'den" rivâyetinde: "Satın alan üç gün muhayyerdir" buyurulmuştur.

Yine Müslim'in bir rivâyetinde ki o rivâyeti Buhârî ta'lik etmiştir: "Bu hayvanlarla beraber buğday olmamak şartı ile bir ölçek zahîre de iâde eder" denilmiştir. Buhârî "Kuru hurma (rivâyeti) daha çoktur" demiştir.

Tasriye: Hayvan'ın memesini bağlayarak şişirmek ve bu sûretle fazla süt biriktirerek müşteriye onu sütlü göstermektir. Böyle hayvana **musarrât** yâhüd **muhaffele** derler.

Hadîste siğir, manda ve keçi zikredilmemişse de hüküm hepsinde birdir. Çünkü hayvan satmak istenildiği zaman memesi şişirilmemesi husûsunda umum ifâde eden bir hadîs vardır. **Cumhûr ulemâya** göre râcih olan budur. Bunun bir aldatma ve tedlîs olmakla ta'lîl buyurulması da **Cumhûrun** kavlini te'yîd ediyor. Hakk-ı hıyâr denilen muhayyerlik hayvanı sağdıktan sonra sâbit olur. Maamâfih sağmadan anlaşılırsa bu hak yine vardır. Hakk-ı hıyârın sübût bulması satışın sahîh olduğuna delîldir.

Hadîs-i Şerîfde, şişirme sebebi ile hayvanı iâde etmenin fevrî yani derhal yapılması icâbettiğine delâlet vardır. Zîrâ hurûf-u meânî'den olan **(fâ)** tertib ve ta'kîb ifâde eder. Bunun mânâsı hiç gecikmeden derhal o işi yapmaktır. **Şâfîiler**'den bazıları buna kâil olmuşlardır. Ekserisi ise muhayyerlik müddetinin üç gün olduğu kanâatindedirler. Fakat bu üç günün nereden başlayacağı ihtilâfıdır. Bazılarına göre meme şişirmesi anlaşıldığı andan itibâren başlar. Diğer bazıları: "Akidden itibâren üç gün muhayyerdir" demişlerdir.

Bu hadîs hayvanı iade ederken sağdığı sütün yerine bir ölçek kuru hurma iade etmesi lâzım geldiğine de delâlet ediyor. Vâkıâ “Bir ölçek zahîre” rivâyeti de varsa da o rivâyeti ta’lîk sûreti ile tahrîc eden Buhârî de kuru hurma rivâyetini tercih etmiştir; çünkü bu rivâyet ötekinden daha çoktur.

Bu mesele hakkında başlıca üç kavil vardır:

1- Cumhûr, Sahâbe ve Tâbiîn ile Hanefîlerden mâadâ mezheb imâmılarına göre, müşteriye aldatmak için memesi şişirilen hayvan bir ölçek kuru hurma ile birlikte sâhibine iade edilebilir. Yalnız İmâm Mâlik’e göre verilecek bir ölçeğin, mutlaka hurma olması şart değil bilâkis o memleketin gıda maddesinden olması icabeder. Hayvanın memesi şişirilmiş olduğu sağmadan dahî anlaşılırsa iade ederken bir ölçek hurma vermek lâzım gelmez.

2- Hanefîler’e göre: Bu mesele bir **Usûlî fıkıh** meselesidir. Usûl ilminin beyânına göre bir hadîsin râvîsi adaletle tanınmış fakat fakîh olduğu şöhret bulmamışsa o râvînin hadîsi ancak kıyâsa muvâfık olmak şartı ile kabûl edilir. Bütün kıyâslara muhâlif olursa bizzarûre o hadîsle amel edilemeyerek kıyâsa başvurulur. İşte **Ebû Hüreyre** (r.a.) fıkıh ile şöhret bulmamış¹⁵ bir râvidir. Rivâyet ettiği “**Musarrât**” hadîsi de her cihetle kıyâsa muhaliftir; binâenaleyh burada bizzarûre kıyâsa mürâcaat olunmuştur. **Şöyle ki:** Bu meselede bir hîle varsa da pek fazla aldatma yoktur. Şu halde müşteri muhayyer olamaz. Olsa bile hıyâr-ı tağîr denilen fazla aldatma ile muhayyer olur. Bu takdîrde ise hayvanı iade ederse istihlâk ettiği sütünü de ödemesi icabeder. Çünkü burada zimmen bir dâmân-ı udvân olduğu meydana çıkıyor.

Dâmân-ı udvân: Tecâvüz tazmînâtı demek olup gasbedilen mal mevcûd ise aynen onu iade etmek; değil ise onun mislini veya kıymetini ödemektir. Burada süt ödenmesi lâzım geldiği cihetle sarîh tecâvüzün hükmüne katılıyor. Çünkü malı satan o malın müşteri tarafından istihlâk edilmesine ancak hayvanı satın almak şartı ile râzı olmuştu. Müşteri hayvanı iade edince mal sâhibinin sütünde izni ve rızâsı olmaksızın tasarrufta bulunduğu anlaşılır. Binâenaleyh açık tecâvüzde olduğu gibi burada da malın mislini veya kıymetini vermesi icabeder. Hâlbuki hadîsde bu makâmda bir ölçek kuru hurma vermek lâzım geldiği bildiriliyor. Hurma ise sütün ne misli, ne de kıymetidir. Bu hüküm bütün kıyâslara muğâyir olduğundan reddedilir.

Kâdî Ebû Zeyd “el-Esrâr” nâm eserinde bu hadîsin muhâlif olduğu kıyâs vecihlerini zikretmiştir, görmek isteyen oraya mürâcaat edebilir.

¹⁵ Bunun manası: Hiç fıkıh bilmiyor demek değildir. O da fetvâ veren **fukahâ-yı sahâbe**den idi yalnız meşhûr olan fakîhler derecesinde değildi.

Burada şunu da arzetmeliyiz ki; bu mes'ele esâs itibâriyle **Hanefî İmâmları** arasında ihtilâflıdır. Şöyle ki:

Bir haberin kıyâsa tercih edilmesi için râvisinin fakîh olması, **İsa Ebân**'ın mezhebidir. Sonra Kâdî Ebû Zeyd de bunu tercih etmiştir.

Kerhî ile ona tâbi olanlara göre ise haberin kıyâsa tercihi için râvinin fikhî şart değildir; bilâkis âdil ve zabıt sâhibi her râvinin rivâyeti, kitâb ile sünnet-i meşhûreye muhâlif olmamak şartı ile kıyâsa tercih edilir. Ebû'l-Yûs: "**Ulemânın** çoğu buna meyletti ; çünkü râvinin adâlet ve zabtı sâbit olduktan sonra hadîsi değiştirmesi bir mevhûmdan ibârettir" demektedir.

Hükmüne gelince: Kerhî ile diğer bazı **ulemâya** göre bu beyî' fâsiddir; zîrâ şartlıdır. Tahâvî'ye göre ise câizdir; çünkü şartlı değil, rağbet gören bir vasıfla mevsûfdur.

3 - Bazılarına göre musarrât hayvan iâde edilir. Lâkin onunla birlikte hurma veya buğday değil; sağılan sütü iâde olunur. Süt istihlâk edilmişse misli, o da yoksa o günkü kıymeti verilir. Çünkü itlaf edilen malın ödenmesinde kâide: o mal misliyâtan ise mislini vermek sureretiyle; kıyemiyâtan ise kıymetini ödemekle olur. Binâenaleyh eğer süt misliyâtan ise misli ile, kıyemiyâtan ise kıymeti ile ödenir; hurma ile buğday bunların biri değildir, şu halde onlarla ödenmez.

Hâsılı: bu hadîs, alış verişte hîle yapmanın memnû olduğunu ifâde eden bir esâsıdır. Bu kâideye göre aldatılana muhayyerlik hakkı verilmiştir. Aldatma asıl akdi bozmaz. İmâm Ahmed b. Hanbel ile İbn-i Mâce **Hiz. İbn-i Mesud**'dan merfû olarak şu hadîsi tahrîc etmişlerdir:

« بَيْعُ الْمُخَفَّلَاتِ خِلَافَةٌ وَلَا تَجُلُ الْخِلَافَةُ لِمُسْلِمٍ »

"Memelerinde süt biriktirilen hayvanları satmak bir hîledir. Hîle ise Müslüman'a helâl değildir." Bu hadîsin isnâdında za'f vardır; fakat İbn-i Ebî Şeybe onu sahîh senedle mevkûf olarak da rivâyet etmiştir. Aşağıdaki hadîs dahî aynı hükmün delillerindendir.

(٦٨٠/٨٣٥) - وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "مَنْ اشْتَرَى مُحَفَّلَةً

فَرَدَّهَا فَلَيْزِدُ مَعَهَا صَاعًا" رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ ، وَزَادَ الْإِسْمَاعِيلِيُّ "مِنْ تَمْرِ" .

835/680 "İbn-i Mes'ûd radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Bir kimse memesinde süt biriktirilmiş bir koyun satın alır da sonra onu iâde ederse onunla birlikte bir de ölçek iâde etsin". Bu hadîsi, **Buhârî** rivâyet etmiştir, **İsmâîlî "hurmadan"** kaydını ziyâde eylemiştir.

Musannıf bu hadîsi merfû olarak rivâyet etmemiş; **İbn-i Mes'ûd** hazretlerine mevkûf bırakmıştır. Çünkü Buhârî de onu mevkûf rivâyet etmiştir.

(٦٨١/٨٣٦) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ " أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى صُبْرَةٍ مِنْ طَعَامٍ فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهَا فَنَالَتْ أَصَابِعُهُ بَلَلًا فَقَالَ: مَا هَذَا يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ ؟ قَالَ: أَصَابَتْهُ السَّمَاءُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: أَفَلَا جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ كَيْ يَرَاهُ النَّاسُ ؟ مَنْ غَشَّ فَلَيْسَ مِنِّي " رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

836/681 "Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem, bir yığın zahîrenin yanından geçmiş ve elini zahîrenin içine sokarak parmaklarına ıslaklık değmiş. Bunun üzerine:

Bu ne ey zahîre sâhibi? demiş. (O zât):

Buna yağmur isâbet etti yâ Resûlâllah; cevabını vermiş. Resûlullâh (s.a.v.):

Bunu herkesin görmesi için zahîrenin üstüne koysa idin ya! Hîle yapan benden değildir" buyurmuşlardır.

Bu hadîsi, **Müslim** rivâyet etmiştir. Nevevî diyor ki: "Asıl nüshalarda bu hadîs hep müfred mütekellim zamîri ile vârid olmuştur. Bu sahîhdir. Mânâsı: Hîle yapan, benim yolumdan gidenlerden, benim ilmime ve amelime; güzel tarîkatime uyanlardan değildir; demektir." Lâkin Süfyan b. Uyeyne bu izâhı beğenmemiş ve: "Böyle sözlerle tefsîrde bulunmak mekrûhdur. Biz hadîsin ruhlar üzerinde daha tesirli ve zecir husûsunda daha belîğ olması için te'vîlinden çekiniriz" demiştir.

Hadîs-i Şerîf, alış verişte hîle yapmanın haram olduğuna delîldir. Bu husûsta **ulemâ** ittifak halindedirler.

(٦٨٢/٨٣٧) - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ حَسَسَ الْعَنْبَ أَيَّامَ الْقِطَافِ حَتَّى يَبِيعَهُ مِمَّنْ يَتَّخِذُهُ حَمْرًا فَقَدْ تَقَحَّمَ النَّارَ عَلَى بَصِيرَةٍ " رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْأَوْسَطِ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ .

837/682 "Abdullah b. Büreyde'den¹⁶ babası radiyallâhü

¹⁶ **Abdullah b. Büreyde: Ebû Sehl Abdullah b. Büreyde b. el-Husayb Eslemî**'dir. **Tâbiîn**'in mu'temedlerinden olup babası ile diğer bazı **Ashâb**dan hadis rivâyet etmiştir. **Merv** kadısı idi.

anhümâ' dan **işitmiş** olarak rivâyet edilmiştir. Babası demiştir ki: **Resûlullâh** *sallallâhü aleyhi ve sellem*:

Bir kimse bağ bozumu günlerinde üzümü saklar da, sonunda onu şarap yapana satarsa muhakkak göz baka baka kendini cehenneme atmıştır; buyurdular.” Bu hadîsi Taberânî “el-Evsat”da güzel bir isnâdla rivâyet etmiştir. Aynı hadîsi Beyhakî “Şuabü'l-îmân” da **Hz. Büreyde'**den şu ziyâde ile tahrîc etmiştir:

« حَتَّى يَبِيعَهُ مِنْ يَهُودِيٍّ أَوْ نَصْرَانِيٍّ أَوْ مِنْ يَغْلُمٍ أَنَّهُ يَخْجَلُهُ خُمْرًا فَقَدْ تَقَحَّمْ فِي النَّارِ عَلَى بَصِيرَةٍ »
“**Sonunda onu bir Yahûdiye veya Hristiyan'a yâhûd şarap yapacağını bildiği birine satarsa muhakkak kendini göz baka baka cehennem'e atmıştır.**”

Hadîs-i Şerîf, üzümü şarap yapacağını bildiği kimseye satmanın haram olduğuna delildir. Çünkü satan cehennemle tehdit ediliyor. Maamâfih **Hanefiler'e** göre üzüm şirasını şarap yapacağını bildiği bir kimseye satmak câizdir: Zîrâ ma'siyet şıranın aynı ile kâim değildir. Şıra ancak değişerek şarap olduktan sonra haram olur. Fakat düşmanma silah satmak haramdır; çünkü ma'siyet o âletin aynı ile kâimdir. Diğer sırf ma'siyet işlemek için yapılan bütün âletlerin hükmü de budur.

(٦٨٣/٨٣٨) - وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْخَرَجُ بِالضَّمَانِ» رَوَاهُ الْخَمْسَةُ، وَضَعَفَهُ الْبُخَارِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ خُرَيْمَةَ، وَابْنُ الْجَارُودِ، وَابْنُ حِبَّانَ، وَالْحَاكِمُ، وَابْنُ الْقُطَّانِ.

838/683 “Âişe radiyallâhü anhâ'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh *sallallâhü aleyhi ve sellem*:

Menfaat daman mukâbilidir; buyurdular.”

Bu hadîsi, **Beşler** rivâyet etmişler; **Buhârî** ile **Ebû Dâvud** zaîf bulmuşlardır. **Tirmîzî**, **İbn-i Huzeyme**, **İbn-i Cârûd**, **İbn-i Hibbân**, **Hâkim** ve **İbn-i Kattân** da onu sahîhlemişlerdir. Buhârî ile Ebû Davud'un zaîf bulmaları râvîleri arasında Müslim b. Hâlid-i Zencî'nin yer almış olmasındandır. Hâlbuki bu zât İmâm Şâfiî'nin üstadı olup rivâyeti ile bilittifâk ihticâc olunur. Ebû Dâvud bu hadîsi ikisinin râvîleri mu'temed olmak üzere üç yoldan rivâyet etmiş; üçüncü hakkında: “isnâdı bu değil” demiştir. İhtimal o da Müslim-i Zencî'yi kastetmiş olacaktır.

Hadîsi İmâm Şâfiî ile “Sünen” sâhipleri uzun boylu tahrîc etmişlerdir. Lafzı şudur:

« إِنَّ رَجُلًا اشْتَرَى غُلَامًا فِي زَمَنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ عِنْدَهُ مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ رَدَّهُ مِنْ غَيْبٍ وَجَدَهُ فَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِرَدِّهِ بِالْغَيْبِ فَقَالَ الْمُقْضِي عَلَيْهِ: قَدْ اسْتَعْمَلَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْحَرَّاجُ بِالضَّمَانِ »

“Bir adam Resûlullâh (s.a.v.) zamanında bir köle satın aldı. Köle onun yanında Allâh’ın dilediği kadar kaldı. Sonra sâhibi bulduğu bir kusurdan dolayı onu reddetti ve Resûlullâh (s.a.v.)’de kusûr sebebi ile reddedilmesine hüküm buyurdu. Bunun üzerine aleyhine hükmedilen (sâhibi):

Bu adam onu (işinde) kullandı; dedi. Resûlullâh (s.a.v.) de: Menfaat damân mukâbilidir; buyurdular.”

Damân: ödemek; tazmîn etmektir. **Haraç:** gelir demektir. Bunun mânâsı: satılan malın bir geliri varsa, o gelir malın zilyedi olan müşteriye aittir. Çünkü mal telef olursa onu müşteri öder. Meselâ birisi bir yer satın alır da o yeri işletirse yâhûd hayvan alır da üretirse bir kusurdan dolayı o yeri veya hayvanı döndüğü zaman yalnız malı iâde eder. Onun menfaatini ve gelirini ödemez. Çünkü o mal fesih müddetinde telef olsa onu müşteri ödeyecekti. Binâenaleyh menfaati de onun olur. Bu mesele Mecelle-i ahkâm-ı adliyye’nin **85.** ve **88.** maddelerinde şöyle hulâsa edilmiştir:

“85- Bir şeyin nef’i, damânı mukâbelesindedir.”

“88- Külfet ni’mete ve ni’met külfete göredir.”

Maamâfih mes’ele **ulemâ** arasında yine ihtilâflıdır. Şöyle ki:

1 - Bazılarına göre hadîsde ifâde buyurulduğu şekilde bir malın menfaati, damânı yani ödemesi mukâbilindedir. Binâenaleyh satılan bir malın müşterisinin elinde iken getirdiği aslî ve fer’î bütün fâideleri müşterininindir. Şâyet bir kusûru çıkar da o malı sâhibine reddetmek lâzım gelirse aldığı zamankinden noksan olmamak şartı ile sadece malı iâde eder. İmâm Şâfiî’nin mezhebi budur.

2 - Diğer bazılarına göre bir malın aslî ve fer’î olmak üzere iki nevi menfaati olur. Eğer bir kusûru olduğu anlaşıldığı için mal sâhibine reddedilirse, getirdiği kira ve sâire gibi fer’î menfaatler müşterinin hakkı olduğundan reddedilmez; fakat meyve gibi aslî fâideler mevcûd ise mal ile beraber onlar da sâhibine iâde olunurlar. İstihlâk olunmuşsa bunların kıymeti verilir. **Hanefiler**’in mezhebi de budur.

3 - Aslî fâideler ayrılır: Bunlardan yapak ve kıl gibileri müşteri-nindir. Yavrular anaları ile birlikte mal sâhibine reddedilir. İmâm Mâlik’in mezhebi de budur. Fakat bu fâideler malı sâhibine reddederken maldan henüz ayrılmamış olursa bittabi o mal ile birlikte bilittifâk sâhibine iâde olunurlar.

(٦٨٤/٨٣٩) وَعَنْ عُرْوَةَ الْبَارِقِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ” أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْطَاهُ دِينَارًا لِيَشْتَرِيَ بِهِ أَصْحِيَّةً ، أَوْ شَاةً ، فَاشْتَرَى بِهِ شَاتَيْنِ ، فَبَاعَ إِحْدَاهُمَا بِدِينَارٍ ، فَاتَاهُ بِشَاةٍ وَدِينَارٍ فَدَعَا لَهُ بِالْبَرَكَةِ فِي بَيْعِهِ ، فَكَانَ لَوْ اشْتَرَى تَرَابًا لَرَبِحَ فِيهِ “ رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا النَّسَائِيَّ وَقَدْ أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ فِي ضَمْنِ حَدِيثٍ ، وَلَمْ يَسْقِ لَفْظُهُ وَأُورِدَ التِّرْمِذِيُّ لَهُ شَاهِدًا مِنْ حَدِيثِ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ .

839/684 “Urvetü'l-Bârikî (r.a.)’den rivâyet olunduğuna göre; Peygamber (s.a.v.), kendisine bir kurbanlık veya koyun satın alması için bir dînâr vermiş; o bu para ile iki koyun satın almış ve birini bir dinara satarak Resûlullâh (s.a.v.)’e bir koyun ile bir dînâr getirmiş. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) ona alış verişinde bereket ile duâ etmiş: artık toprak satın alsa kazanır olmuştur.” Bu hadîsi, Nesâî müstesna Beşler rivâyet etmiştir.

Buhârî’de onu bu hadîsin içinde zikretmiş; lafzını tahrîc etmemiştir. Tirmizî bu hadîsin bir şâhidini Hâkim b. Hizam’dan rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerîfin isnâdında Saîd b. Zeyd vardır. Bu zât Hammâd’ın kardeşi olup muhtelefün fihdir. İmâm Nevevî ile Münzirî: “Bu hadîsin isnâdı hasen sahihdir” demişlerdir; lâkin hadîs hakkında çok söz edilmiştir. Musannıf merhûm: “Doğrusu hadîs muttasıldır; ama isnâdında mübhem râvî vardır” diyor.

Bu hadîs Hz. Urve’nin vekîl olmadığı bir malı alıp sattığına delâlet ediyor. Çünkü Peygamber (s.a.v.) kendisine bir kurbanlık alması için bir dînâr vermişti. O emre imtisâl etse dînârın bir kısmı ile kurbanlığı satın alır; kalanını da iâde ederdi. Böyle alış verişlere fukahâ bey’-i mevkûf derler. Bunlar kimin nâmına yapılmışsa onun kabûlüne bağlıdır. Maamafih mesele ihtilâfıdır. Bu ihtilâftan ortaya beş kavil çıkmıştır:

1 - Mevkûfen yapılan akid sahihdir. Seleften bir cemâatin mezhebi budur.

2 - Bey’-i mevkûf sahih değildir. İmâm Şâfiî buna kâil olmuş ve: “Sâhibinin râzı olması, bu bey’i sahih kılamaz” demiştir; delîli: “**yanında olmayan bir şeyi satma** : لَا تَبِعَ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ ” hadîsidir. Mezku'r hadîsi Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî tahrîc etmişlerdir. Bu hadîs yanında olmayan kendi malına şâmil olduğu gibi başkasının milkine de şâmilidir. Hz. Şâfiî, Urve (r.a.) hadîsi’nin sahih olup olmadığına tereddüd etmiş; onun hakkında bir şey diyebilmek için sözü hadîsin sıhhatine ta’lik etmiştir.

3 - İmâm A'zam Ebû Hanîfe, tafsîlâta giderek: "Mevkûf satış câiz, fakat mevkûf alış câiz değildir" demiştir. Çünkü satış bir malı sahibinin milkinden çıkarmaktır. Mal sahibinin kendi malını milkinde bırakmağa hakkı vardır. Ancak yapılan satışa cevâz verdi mi hakkını iskât etmiş olur. Fakat satın almak böyle değildir. O bir milki isbât etmektir; o halde mâlik'in onu üzerine alması lâzımdır.

4 - İmâm Mâlik, Ebû Hanîfe'nin tamamen aksine kâildir. Mâlik hazretlerinin "Yanında olmayan bir şeyi satma" hadîsi ile Urve hadîsinin aralarını bulmak istediği anlaşılıyor.

5 - Bir şey almağa vekâleti olup da bir kısmını alana bey'-i mevkûf sahîhdir. Cessâs'ın kavli budur.

Urve hadîsi kurbanlık satın almak sûreti ile teayyün etmiş bile olsa mislini almak için onu satmanın sahîh olduğuna delâlet ediyor; ancak fiat fazlalığı helâl değildir. Onun için de ziyâdeyi tesadduk etmesini emir buyurmuştur.

Peygamber (s.a.v.)'in bereket duasında bulunması, iyilik yapana duâ ile olsun teşekkür ve mükâfatta bulunmanın müstehâb olduğuna delîldir.

(٦٨٥/٨٤١) - وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ شِرَاءِ مَا فِي بُطُونِ الْأَنْعَامِ حَتَّى تَضَعَ ، وَعَنْ بَيْعِ مَا فِي ضُرُوعِهَا ، وَعَنْ شِرَاءِ الْعَبْدِ وَهُوَ آتِقٌ ، وَعَنْ شِرَاءِ الْمَغَانِمِ حَتَّى تُقَسِّمَ ، وَعَنْ شِرَاءِ الصَّدَقَاتِ حَتَّى تُقْبَضَ ، وَعَنْ ضَرْبَةِ الْعَائِصِ" رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ وَابْنُ زَيْدٍ وَالدَّارَقُطْنِيُّ بِإِسْنَادٍ ضَعِيفٍ .

841/685 "Ebû Saîd-i Hudrî radiyallâhü anh'den rivâyet olduğuna göre; Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem; hayvanlar doğuruncaya kadar karınlarındakini satmaktan; onların memelerindeki sütü ve kaçak iken köleyi satmaktan; taksîm edilinceye kadar ganîmetleri ve ele geçinceye kadar sadakaları satmaktan ve dalgıcın bir defa dalmasından nehyetmiştir".

Bu hadîsi İbn-i Mâce, Bezzâr ve Dâre Kutnî zaîf bir isnâd ile rivâyet etmişlerdir. Zaîf olmasının sebebi, râvîsinin Şehr b. Havşeb olmasıdır. Bu zât hakkında Nesâî, İbn-i Adiyy ve başkaları söz etmişlerdir. Buhârî: "Şehr, hadîsi hasen ve hâli kavî bir zâttır" demiştir. İmâm Ahmed b. Hanbel'in "Onun hadîsi pek güzeldir" dediği rivâyet olunur.

Hadîsin şâhidleri vardır. Bunların **Ebû Hüreyre**'den rivâyet edilenlerini İmâm Ahmed ile Ebû Dâvud; **İbn-i Abbâs**'tan gelenleri Beyhâkî ile Dâre Kutnî tahrîc etmişlerdir. Binâenaleyh hadîs kuvvet bulmuştur.

Hadîs-i Şerîf, altı sûrete şâmil olup bunların hepsi yasaktır:

- 1 - Hayvanların karnındaki cenîni satmak; bu icmâen haramdır.
- 2 - Hayvanların memelerindeki sütü satmak; bu da bilicmâ haramdır.
- 3 - Kaçak köleyi satmak; memnûdur. Çünkü teslimi imkânsızdır.
- 4 - Taksim edilmeden ganîmetleri satmak; milki olmadığı için yasaktır.
- 5 - Ele geçmeden evvel sadakaları satmak; henüz kabz denilen tesellüm bulunmadığı için haramdır. Çünkü kabız olmazsa milk de tamam olmaz.

6 - Dalgıcın bir defa dalması memnûdur. Bunun sûreti şudur: Dalgıç denizden inci ve sâire çıkarmak için birisi ile pazarlık ederek: "Senin için şu kadar paraya bir defa denize dalacağım; ne çıkarsa senin olacak" der. Bunda aldatma olduğu için yasak edilmiştir.

(٦٨٦/٨٤٢) - وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تَشْتَرُوا السَّمَكَ فِي الْمَاءِ، فَإِنَّهُ غَرَرٌ" رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَأَشَارَ إِلَى أَنَّ الصَّوَابَ وَقَعَهُ.

842/686 "İbn-i Mes'ûd radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.):

Sudaki balığı satın almayın; çünkü bu aldanmadır; buyurdular."

Bu hadîsi, **Ahmed** rivâyet etmiş ve mevkûf oluşunun doğruluğuna işâret eylemiştir.

Hadîs-i Şerîf, sudaki balığı satmanın haram olduğuna delîldir. Bunun illetinin aldatma olduğuna da tenbîh edilmiştir. Çünkü balık suda gizlenir de büyüğü küçük, küçüğü büyük görülebilir.

Fukahâ bu husûsta tafsîlât vermiş ve: "Eğer balık çok suda olur da avlamakla yakalanıp yakalanmaması ihtimâlî müsâvî bulunursa satış câiz değildir. Fakat az suda bulunur da avlamakla yakalanması yüzde yüz olursa satış sahîhdir; teslimden sonra muhayyerlik sâbit olur.

Eğer balık avlamağa lüzûm kalmayacak derecede az suda bulunursa satış yine sahîhdir ve hıyâr-ı ru'yet denilen görme muhayyerliği sâbit olur" demişlerdir.

(٦٨٧/٨٤٣) - وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: "نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تَبَاعَ ثَمَرَةٌ حَتَّى تُطْعَمَ، وَلَا يَبَاعَ صُوفٌ عَلَى ظَهْرٍ، وَلَا لَبَنٌ فِي ضَرْعٍ" رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْأَوْسَطِ وَالِدَارَقُطْنِيُّ. وَأَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ فِي الْمَرَاثِيلِ لِعِكْرَمَةَ، وَأَخْرَجَهُ أَيْضًا مَوْفُوفًا عَلَى ابْنِ عَبَّاسٍ بِإِسْنَادٍ قَوِيٍّ، وَرَجَّحَهُ الْبَيْهَقِيُّ.

843/687 "İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.): kemâle gelmeden yemiş; (koyun) sırt(ın)da yapak ve memede süt satmaktan nehyetti."

Bu hadîsi **Dâre Kutnî** ve "**Mu'cemü'l-Evsât**" nâm eserinde **Taberânî** rivâyet etmiş; **Ebû Dâvud** ise **İkrime**'nin mürselleri arasında tahrîc eylemiştir. Ebû Dâvud onu kuvvetli bir isnâd ile **İbn-i Abbâs**'a mevkûf olarak da tahrîc etmiştir ki, Beyhakî bunu tercih eylemiştir. Hadîs'in bir şâhidini Ebû Bekr b. Âsim ihticâca sâlih merfû' bir isnâdla İmrân b. Husayn'dan tahrîc etmiştir.

Hadîs-i Şerîf üç meseleye şâmindir:

1- Kemâle gelmeden yemişi satmanın memnû olduğuna delâlet eder. Bu husûsta ileride söz gelecektir.

2- Koyunun sırtında iken yapağının satılmasının memnû olduğunu bildiriyor. Bu bâb'da **iki** kavil vardır:

Birinci kavle göre: Bu satış câiz değildir. Delîli de bu hadîsdir. Bir de yapağının nereden kesileceği husûsunda ihtilâf edilebilir; bu sûretle zarar hâsıl olur. **Hanefilerle Şâfiler**'in ve diğer bazı **ulemânın** mezhebi budur.

İkinci kavle göre: Satış sahîhtir. Çünkü görülen ve teslîmi mümkün olan bir malın satışındır; binâenaleyh kesilen hayvanın yapağında olduğu gibi burada da beyi' sahîhtir. İmâm Mâlik ile diğer bazı **ulemânın** kavli de budur. Bunlar: "**İbn-i Abbâs** hadîsi mevkûfdur" derlerse de görüldüğü vechile bu hadîs mürsel ve mevkûf olarak rivâyet edilmek sûreti ile kuvvet bulmuştur. **Garer** denilen aldatmadan nehiy vârid olduğu sahîhtir; burada da garer vardır.

3 - Memedeki sütü satmanın memnû olduğuna delîldir. Zîrâ bunda da aldatma vardır.

Saîd b. Cübeyr, bu bey'in câiz olduğuna kâildir. Delîli şu hadîsdir:

«يَعْبُدُ أَحَدُكُمْ إِلَى خِزَانَةِ أَخِيهِ وَيَأْخُذُ مَا فِيهَا»

"Sizden bir hanginizin kardeşinin hazinesine el atıyor da onda-kini alıyor." Hz. Saîd, bu hadîsde izinsiz kardeşinin koyununu sağma-

nın hükmü beyân edilirken koyun memesine hazîne denilmiş olmasına bakarak satışın sahîh olduğuna hükmetmiştir. Hâlbuki hadîsteki hazîne tâbiri mecâzdır. Hakikat bile olsa sözümüz hazînedeki değil, onun içindeki sütte dir. Bu sütün miktar ve keyfiyeti meçhûldür; binâenaleyh beyi' sahîh değildir.

(٦٨٨/٨٤٤) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ " أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ بَيْعِ الْمَضَامِينِ وَالْمَلَاقِيحِ رَوَاهُ الْبُزَارُ ، وَفِي إِسْنَادِهِ ضَعْفٌ "

844/688 "Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet olunduğuna göre; Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem dışı devalerin karnındaki ceninlerle erkek devalerin bellerindeki menîleri satmaktan nehiy buyurmuştur."

Bu hadîsi, **Bezzâr** rivâyet etmiştir. İsnâdında za'f vardır. Çünkü râvileri arasında Salih b. Ebi'l-Ahdar vardır. Bu zâtı İbn-i Adıyy zaîf saymıştır. Hadîsi İmâm Mâlik de Zühri tarîki ile Saîd'den mürsel olarak rivâyet etmiştir ki, bu bâbda sahîh kavil de budur. Bu hadîsin bir şahidini kavî bir isnâd ile Abdürrezzâk **Hz. İbn-i Ömer** (r.a.)'den tahrîc etmiştir.

Hadîs-i Şerîf "medâmîn" ve melâkih" denilen ana karnındaki yavrularla baba sulbündeki menîlerin satılamıyacağına delildir. Nitekim icmâ' da bunu gösterir. Bu bâbda yukarıda îzâhât geçmişti.

(٦٨٩/٨٤٥) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " وَمَنْ أَقَالَ مُسْلِمًا بَيْعَتَهُ أَقَالَ اللَّهُ عَثْرَتَهُ " رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ، وَابْنُ مَاجَةَ ، وَصَحَّحَهُ ابْنُ جَبَّانٍ وَالْحَاكِمُ .

845/689 "Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her kim bir müslümanın alış verişini ikâle ederse Allâh da onun hatâsını ikâle eder; buyurdular."

Bu hadîsi, **Ebû Dâvud** ile **İbn-i Mâce** rivâyet etmişlerdir. **İbn-i Hibbân** ile **Hâkim** de onu sahîhlemiştir.

İkâle'nin fazîletine delâlet eden hadîsler çoktur. Bunların mecmûu hadîsimizi takviye ederler.

İkâle: yapılan alış veriş akdini kaldırmak olup bilicmâ meşrû'dur; çünkü alış verişe olduğu gibi buna da ihtiyaç vardır. **Resûlullâh (s.a.v.)** de buradaki hadîsi ile onu yapanı öğmüş ve sevap kazanacağını bildirmiştir.

İkâle, alış verişi yapanlar hakkında akdi feshetmektir; fakat başkaları hakkında yeni bir satış akdi sayılır. Bundan dolayı meclisle mukayyedir.

Bu akid, ancak "ikâle" lafzı ile yapılır ve alış veriş akdinde olduğu gibi bunda da iki taraf mâzî sığaları kullanır.

İkâle yapan taraflar "beyi'" lafzını kullanırlarsa akid bilittifâk satış olur.

İkâle'yi yapanın müslüman olması şart değildir. Hadîs'de müslümanın zikredilmesi aalebî bir hükümdür. Yoksa ikâle gayr-ı müslim ile de yapılırsa sevâbı vardır.

بَابُ الْخِيَارِ

MUHAYYERLİK BÂBİ

Hıyâr: İki şeyden, yani satışı bağlamakla bozmaktan hangisi hayırlı ise onu istemektir. Muhayyerliğin birçok neveleri varsa da musannıf burada yalnız **hıyâr-ı şart** ile **hıyâr-ı meclis**'i zikretmiştir.

(٦٩٠/٨٤٦) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِذَا تَبَايَعَ الرَّجُلَانِ، فَكُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا وَكَانَا جَمِيعًا، أَوْ يُخَيَّرُ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ، فَإِنْ خَيَّرَ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ فَتَبَايَعَا عَلَى ذَلِكَ فَقَدْ وَجِبَ الْبَيْعُ، وَإِنْ تَفَرَّقَا بَعْدَ أَنْ تَبَايَعَا وَلَمْ يَتْرُكْ وَاحِدٌ مِنْهُمَا الْبَيْعَ فَقَدْ وَجِبَ الْبَيْعُ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، وَاللَّفْظُ لِمُسْلِمٍ.

846/690 "İbn-i Ömer radiyallâhü anh'den Resûlullâh (s.a.v.)'den işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.):

İki kişi alış veriş yaptılar mı ayrılmayıp beraber bulundukları müddetçe yâhûd biri diğerini muhayyer bırakmadıkça onlardan her biri muhayyerdur. Eğer biri diğerini muhayyer bırakır da bu şartla satış yaparlarsa artık satış vâcib olmuştur. Satışı yaptıktan sonra birbirlerinden ayrılırlar da, taraflardan biri satışı terk etmezse satış (yine) vâcib olmuştur; buyurmuşlardır.

Müttefekun aleyhdir. Lafız **Müslim**'indir.

Bazı cümlelerin îzâhı:

(Biri diğerini muhayyer bırakmadıkça) cümlesinin mefhûmu muhâlifinden de anlaşılacağı vecihle taraflardan biri diğerini muhayyer bırakırsa, yani biri muayyen bir müddeti şart koşarsa bu muhayyerlik, o akdi yapan tarafların bedenlen oradan ayrılmaları ile bozulurvermez. Bilâkis şart koştuğu müddet geçinceye kadar devam eder. Bazılarına göre bu cümleden murâd: Oradân ayrılmazdan evvel satışı sağlamlaştırmak isterse artık beyi lâzım olur; ayrılmanın bir hükmü kalmaz; demektir.

(Satış vâcib olmuştur) demek; tamam olmuş, yürürlüğe girmiştir; demektir.

Hadîs-i Şerîf, alış veriş yapan taraşara hıyâr-ı meclisin sâbit olduğuna ve bu muhayyerliğin bedenlen birbirlerinden ayrılmaları anına kadar devâm edeceğine delildir. **Ulemâdan** bu husûsda iki kavil vardır:

1 - Hıyâr-ı meclis vardır: Bu kavil **Sahâbe-i kirâm**'dan **Ali, İbn-i Abbâs** ve **İbn-i Ömer** (r.anhüm) hazarâtı ile bir **cemâatin** ve ekser-i Tâbiîn'in, İmâm Şâfiî ile Ahmed b. Hanbel'in mezhebidir. (Meclisten murâd: tarafların bulunduğu vaziyettir). Bu zevâta göre muhayyerliği bozan ayrılış âdeten ayrılma sayılan harekettir. Meselâ küçük bir evde muhayyerliği bozacak ayrılış, birinin dışarı çıkmasıdır. Büyük evde ise bir yerden bir yere iki veya üç adım gitmekle olur. Nitekim **İbn-i Ömer** (r.a.)'ın fi'li de bunu gösterir. **İbn-i Ömer** (r.a.) beğendiği bir şeyi satın alırsa meclisten ayrılmış. Beraberce kalmaları veya beraberce yürümeleleri ile hıyâr-ı meclis bozulmaz. Bu mezhebin delili sadedinde bulunduğu-muz **İbn-i Ömer** hadîsidir.

2 - Hıyâr-ı meclis yoktur. Alış verişi yapan taraflar sözle birbirinden ayrıldılar mı artık muhayyerlik bitmiştir. **Hanefiler**'le **Mâlikîler**'in ve diğer bazı ulemâ'nın mezhebi de budur. Bunların delili: « وَأَشْهَدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ » **“Alış veriş yaptığınız vakit şahid çağırın”**¹⁷ âyet-i kerîmesidir. Bunlar “İşhâd, alıcı ile satıcı birbirinden ayrıldıktan sonra yapılırsa, emre mutâbık gelmez; ayrılmazdan önce olsa, yerinde yapılmış olmaz; binâenaleyh burada muhayyerlik yokdur.” derler Bir de: « إِذَا اخْتَلَفَ الْبَيْعَانِ فَالْقَوْلُ قَوْلُ الْبَائِعِ » **“Alış veriş yapanlar anlaşamazlarsa söz satıcındır”** hadîsi ile istidlâl ederler: “Hadîs-i Şerîfde anlaşılmazlığın ne zaman olduğuna dâir tafsîlât verilmemiştir. Binâenaleyh hıyâr-ı meclis yoktur. Anlaşmazlık ne zaman olursa olsun söz satıcındır” derler. Onlara göre buradaki **İbn-i Ömer hadîsi** hıyâr-ı kabûle hamledilir. Yani (sözle birbirlerinden ayrıl-madıkça) manasınadır. Bu te'vîl İbrahim Nehâî'den nakledilmiştir. Aşağıdaki **hadîs İbn-i Ömer hadîsi** ne muâırızdır.

(٦٩١/٨٤٧) - وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ” الْبَائِعُ وَالْمُبْتَاعُ بِالْخِيَارِ حَتَّى يَتَفَرَّقَا ، إِلَّا أَنْ تَكُونَ صَفَقَةً خِيَارٍ ، وَلَا يَحِلُّ لَهُ أَنْ يُفَارِقَهُ خَشْيَةً أَنْ يَسْتَقْبِلَهُ ” وَرَوَاهُ الدَّارَقُطْنِيُّ وَابْنُ خُرَيْمَةَ وَابْنُ الْجَارُودِ وَفِي رَوَايَةٍ ” حَتَّى يَتَفَرَّقَا عَنْ مَكَانِهِمَا ”

847/691 “Amr b. Şuayb'den o da babasından o da dedesinden (radiyallâhü anhüm) işitmiş olarak rivâyet olunduğuna göre Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem:

Satıcı ile alıcı birbirlerinden ayrılınca kadar muhayyerdirler;

¹⁷ Sûre-i Bakara, âyet: 282.

ancak muhayyerlik pazarlığı varsa o başka. Satışı kaldırır korkusu ile satıcının alıcıdan ayrılması kendisine helâl değildir; buyurmuşlardır.”

Bu hadîsi **İbn-i Mâce** müstesna **Beşler** rivâyet etmişlerdir. Onu **Dare Kutnî, İbn-i Huzeyme** ve **İbn-i Cârûd** da rivâyet etmişlerdir. Bir rivâyette: “yerlerinden ayrılıncaya kadar” **buyurulmuştur.**

Bundan önceki hadîs, Ebû Davud’un **İbn-i Ömer** (r.a.)’den rivâyet ettiği şu hadîse dahî muârizdir:

«الْبَيْعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا إِلَّا أَنْ تَكُونَ صَفْقَةً خِيَارٍ وَلَا يَجِلُّ لَهُ أَنْ يَفَارِقَ صَاحِبَهُ خَشْيَةً أَنْ يَسْتَقِيلَهُ»

“Alışveriş yapanlar ayrılmadıkça muhayyerdirler; ancak muhayyerlik pazarlığı olursa o başka... Satıcının satışı kaldırır korkusu ile arkadaşından ayrılması kendisine helâl değildir”.

“Satışı kaldırır korkusu ile” ifâdesi satışın tamam ve nâfiz olduğuna, yani yürürlüğüne delâlet eder.

Fakat **“birbirlerinden ayılmadıkça”** ta’bîrine bakarak bazıları bu hadîsin de hıyâr-ı meclise delâlet ettiğine kâil olmuş **“satışı kaldırır”** ta’bîrini satışı bozmağa hamletmişlerdir; ki İmâm Tirmizî de bunlardan birisidir. Onlar hadîsteki **“helâl değildir”** ifâdesini kerâhete hamlederler. Bu takdîrde mana şöyle olur: “Alış veriş tamam olduktan sonra pişman olarak onu feshetmeye kalkışmak mekrûhtur; insanlığa yakışmaz.” Vâkıâ **İbn-i Ömer** (r.a.)’den rivâyet edildiğine göre, kendisi birisi ile alış veriş yapar da onu tamamlamak isterse kalkıp biraz yürür sonra müşterisinin yanına dönermiş. Lâkin bu rivâyeti Tirmizî ve arkadaşları **İbn-i Ömer** (r.a.)’in nehyi duymamış olduğuna hamlederler.

Hâsılı: Hıyâr-ı meclis’e kâil olmayan **Hanefiler**’le **Mâlikîler** bu hadîsleri münâsib bir şekilde te’vîl ederler.

Hanefiler’e göre hıyâr-ı kabûl vardır. Yani taraflardan biri îcâbı yaptı mı diğeri onu o meclisde kabûl edip etmemekte muhayyerdir. Hıyâr-ı meclis ise ancak şart koşulduğu takdîrde sâbit olur. İşte buradaki hadîsleri **Hanefiyye ulemâsı:** “alış veriş yapanların şart koştukları hıyâr-ı meclis vardır” şeklinde te’vîl ederler.

Mâlikîler ise hıyâr-ı meclis’i isbât eden hadîslerin sahîh olduklarını kabûl etmekle beraber **Medîneliler** - bu hadîsler mücebince amel etmediğinden onlarla amel etmezler. Çünkü **Medîneliler**’in ameli **Mâlikîlerce** mütevâtir haber hükmündedir. Binâenaleyh mütevâtiri bırakıp da zann ifâde eden haber-i vâhid hadîsle amel etmezler. Onlara göre hıyâr-ı meclis’i taraflardan biri şart koşarsa akid fâsid olur.

(٦٩٢/٨٤٨) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: "ذَكَرَ رَجُلٌ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ يُخَدَعُ فِي الْبَيْعِ فَقَالَ: إِذَا بَايَعْتَ فَقُلْ لَا خِلَابَةَ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

848/692 "İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet edilmiştir. Demıştır ki: Bir adam peygamber (s.a.v.)'e alış verişlerde aldandığını anlattı da Resûlullâh (s.a.v.) (kendisine):

"Alışveriş yaptığın zaman; aldatma yok, deyiver; buyurdular." Müttefekun aleyhdir.

İbn-i İshak'ın Yunus ile Abdula'lâ'dan tahrîc ettiği rivâyette şu ziyâde vardır: «تُمْ أَنْتَ بِالْخِيَارِ فِي كُلِّ سَلْعَةٍ ابْتَغَيْتَهَا ثَلَاثَ لَيَالٍ فَإِنْ رَضِيتَ فَأَمْسِكْ وَإِنْ سَخِطْتَ فَارْذُدْ»
"Sonra sen satın aldığın her malda üç gün muhayyersin. Eğer (o maldan) razı olursan onu (kendinde) tut; beğenmezsen reddediver".

Şu zatın ismi **Habbân b. Münkız**'dir. "**Münkız b. Âmir**" diyenler de vardır. **Hz. Osman** zamanma kadar yaşamış yüz otuz yaşını bulmuştur. Bir şey satın aldı da kendisine: "**Sen bunda aldandın**" dediler mi o alış verişten döner; **Sahâbe-i Kirâm**'dan biri de "**Peygamber (s.a.v.) ona üç gün muhayyerlik verdi**" diye şehâdet eder; netîcede satıcı da onun parasını geri verirdi. **Hz. Habbân**'ın başında sakatlık olduğundan dilinde de tutukluk vardı. Bununla beraber yine ticâreti bırakmazdı.

Bu hadîsi Hâkim "el-Müstedrek"inde, Beyhakî "Sünen"inde rivâyet etmişlerdir. Onu İmâm Şâfiî (r.a.) dahî rivâyet etmiş ve: "Muhayyerlikle yapılan satışta asıl olan onun fâsid olmasıdır. Lâkin memesi şişirilen hayvanın satışı hakkında **Resûlullâh (s.a.v.)** üç gün muhayyerlik şart koşunca ve **Habbân b. Munkız**'a satın aldığı şey için üç gün muhayyerlik tanıdığı rivâyet edilince Resûlullâh **(s.a.v.)**'in buyurduğunda karar kıldık" demıştır.

Hadîs-i Şerîfin râvilerinden İbn-i İshak'ın üzerinde duranlar varsa da ekseriyete göre bu zât mevsûktur. İmâm Mâlik dahî onun hakkında söylemiş olduğu sözden dönmüştür.

Hadîs, alış verişte hıyâr-ı gabn olduğuna delildir.

Hıyâr-ı gabn, fazla aldanma sebebi ile aldığı malı dönme muhayyerliğidir. Bu husûsta **ulemâdan** iki kavi rivâyet olunur:

1 - **Hıyâr-ı Gabn** sâbittir. Ancak bu muhayyerliğin sübût bulması için aldanmanın fazla olması şarttır.

Mâlikîler'le **Hanefîler**'in mezhebi budur. Hattâ **Mâlikîler** gabn-ı fâhiş denilen, çok aldanmayı kıymetin üçte biri diye tahdîd etmişlerdir. **Mâlikîler**'in bu tahdîdi az aldanmanın âdeten müsâmaha ile karşılanmasından hattâ buna aldanma bile denilmediğinden alınmış olsa gerektir.

2 - **Cumhûru ulemâya** göre gabn sebebi ile muhayyerlik yoktur. Alış verişin umûmî delilleri ve satış akdininin aldanma olup olmadığı mülâhaza edilmeksizin yürürlüğe girmesi buna delildir. Onlara göre, bâbımızın hadîsinde muhayyerlik **Hz. Habbân**'ın akılcı zaîf olmasındandır. Şu kadar var ki, bu za'f, kân zararı ayıramıyacak derecede değildir. Binâenaleyh kendisine alış veriş için izin verilen çocuk hükmündedir; fazla aldandığı zaman kendisine muhayyerlik sâbit olur.

Malikîler'den İbn-ü'l-Arabî diyor ki: "bu kıssadaki hîlenin kusur hakkında, yâhud milk veya fiyat husûsunda olması muhtemeldir. O halde hâsseten aldanma hakkında delil olamaz;. Bu kıssa husûsîdir; onda umûm yoktur.

Bazıları: "Alıcı veya satıcı "hîle yok" derse muhayyerlik sâbit olur" derler.

Bir takımları iki sûrette de, yani satın alan çocuk olsun, olmasın hıyâr-ı gabin isbât etmemişlerdir. Delîlleri bu bâbın hadîsidir.

بَابُ الرِّبَا

FÂİZ BÂBİ

Ribâ hakkında “el-Fıkhü ale'l-mezahibi'l-Erbâa”¹⁸ da şu ma'lûmât veriliyor:

Ribâ: şiddetle yasak edilen fâsid alış verişlerdendir. Lugaten mânâsı: ziyâde, demektir. Nitekim **Teâlâ** hazretleri: « فَأِذَا أُنْزِلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءُ اهْتَزَّتْ وَرَبَّتْ »
“**Onun üzerine suyu indirdiğimiz vakit yükselir ve kabarmır**”¹⁹ bu-
yurmuştur; ki yükselip kabarmak yerin üzerine ziyâdedir.

Fukahânın ıstılâhında ise: Bir cinsten olan iki bedelden birine yapılan karşılıksız ziyâdedir ki bugün buna fâiz diyoruz.

Ribâ: “**ribe'n-nesîe**” ve “**ribe'l-fadl**” olmak üzere iki kısımdır. Hattâ **Şâfiiler** buna “**ribe'l-yed**” nâmiyle üçüncü bir nevi ilâve ederler.

1 - **Ribe'n-nesîe:** Ziyâdesi geç ödemeden yani bir müddetten ibâret olan ribâdır. Kışın bir ölçek buğday vererek güzün onun karşılığında bir buçuk ölçek buğday almak gibi. Bundaki yarım ölçeğin karşısında satılık bir mal yoktur; o yalnız beklediği müddetin karşılığıdır. Bundan dolayıdır ki bu ribâyâ, te'hîr faizi mânâsına “**ribe'n-nesîe**” denilmiştir.

2 - **Ribe'l-fadl:** Karşılığında hiç bir şey bulunmayan ziyâdedir. Bunda müddet filân yoktur. Bir ölçek buğday vererek bir buçuk ölçek buğday almak ve teslim tesellüm muâmelesini yaparak işi kesinleştirmek gibi. On iki miskal ağırlığında işlenmemiş altını vererek on miskal ağırlığında işlenmiş bir altın almak da böyledir.

3 - **Ribe'l-yed:** Bir cinsten iki şeyi teslim ve tesellümsüz satmaktır. Buğday ile buğdayı satmak gibi.

Ribe'n-nesîe'nin hükmü:

Ribe'n-nesîe'nin haram olduğu husûsunda imâmlar arasında ihtilâf yoktur. Onun büyük günâhlardan sayıldığı münâkaşa götürmez bir hakikattir. Bu cihet Kitab, Sünnet ve İcmâ'-i Ümmetle sâbittir. Kitâb'dan delili:

• وَأَحَلَّ اللَّهُ التَّيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَاتَّقِهَا فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ

فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

• يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُزِيلُ الصَّدَقَاتِ

• وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِخَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلُمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ²⁰

¹⁸ **Bak. El-Fıkh ale'l-mezahib-il' Erbâa:** Abdurrahman Cezîrî. 5. baskı. C. II. Shf. 245.

¹⁹ Sûre-i Hacc, âyet: 5 ve Sûre-i Fussilet: âyet: 39.

²⁰ Sûre-i Bakara, âyet 275-279.

“Halbuki Allâh alış verişi helâl, ribâyı haram kılmıştır. Artık kime Rabbinden bir nasihat gelir de ribâdan vazgeçerse geçmişteki fâizi kendine; onun (afvine ait) hüküm ise Allâh’a aittir. Her kim de döner tekrar yaparsa işte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada ebedidirler.

Allâh ribâyı mahveder; sadakaları ise arttırır. Hem Allâh vebâlli kâfirlerin hiç birini sevmez...

Ey îmân edenler! Allâh’dan korkun da (hakîki) mü'min iseniz ribâ (hesâbm)dan kalan bakıyyeyi bırakın. Eğer (bunu) yapmazsanız o halde Allâh ve Resûlünden (size) bir harb kopacağını bilin. Eğer tevbe ederseniz sermâyeniz sizindir. Ne zulüm edersiniz ne de zulmolunursunuz” âyetleridir.

İşte **Kitâbullâh!**... Fâizi en şiddetli bir lisânla harâm kılıyor. Ondan öyle menediyor ki, **Rabbine** inananların ve onun azâbından korkanların tüylerini ürpertiyor. Hangi tehdid **Allâhü Teâlâ**’nın fâizcileri kendi aleyhine ayaklanmış, **Allâh** ve **Resûl**’üne karşı i’lân-ı harb etmiş saymasından daha şiddetli olabilir?... Yerde ve gökte kendisini hiçbir şeyin âciz bırakamadığı kâdir ve kâhir **Allâh**’la muhârebe eden bu zaif insanın hali ne olur? Elbette bu yaptığı ile kendisini helak ve hüsrâna atmış sayılır.

Bu Âyet-i Kerîme’den alınan ribânın mânâsına gelince: anlaşılıyor ki, bu ribâ câhiliyet devrinde araplar arasında ma’lûm olan fâizciliktir. Bunu müfessirler beyân etmişlerdir. Bu zevâtтан bir çoğunun beyânına göre **Câhiliyyet** devrinde araplardan biri bir kimseye muayyen bir müddet için borçlandı mı va’de gelir gelmez mal sahibi borçluyu bulur ve ona: “Ya borcunu öde! yâhûd arttır” derdi.

Bunun mânâsı: ya borcunu öde yâhûd aramızda âdet olan faiz ile onu bir müddet te’hîr et; demektir. Ziyâde bazen sayıda olurdu. Meselâ bir deveyi va’desi geldikte iki deve vererek ödemek şartı ile muayyen bir müddet beklerlerdi. Bazen de yaşta olur; bir senelik bir deve yavrusunu va’desi geldiği zaman iki senelik yavru vererek ödemek şartı ile borcu te’cîl ederlerdi. Faizciliğin bir nev’i de şöyle olmuştu: Biri diğerine bir müddet için mal verir; ondan her ay muayyen bir miktar alırdı.

Va’de gelip de bütün borcu ödeyemezse mal sahibi yeni bir faizle bir müddet daha beklerdi. İşte bu gün dünyanın her yerinde bankaların umûmiyetle yaptıkları faizcilik budur. **Allâhü Zülcelâl** bunu müslümanlara ve diğer milletlere haram kılmıştır. Çünkü bunda başı sıkılanları ezmek, insandaki şefkat ve merhamet hislerini söndürmek; dünyâ

hayâtında yardımlaşma fikrini yok etmek vardır. İnsan, insan olarak her cihetle maddileşip kardeşine karşı merhametsizlik etmemeli; onun muhtaç düştüğü âni fırsat bilerek kendisini faizin tuzağına düşürmemeli; kalan bir parça canını da böylelikle almamalıdır. Hâlbuki **Allâhü Teâlâ** zenginlere fakirleri vasiyyet etmiş; felâketzedelerle bîçâreler için ödünç almayı meşrû' kılmıştır. Kaldı ki fâizde malları faizcilere münhasır bırakmak ve irâdesi zâîf olanlara şehvet kapılarını açmak; böylelerin ellerindeki serveti çekip almak gibi pek çok zararlar vardır ki onları burada sayıp dökmeye makam münâsîp değildir. Hâsılı âyet-i kerîme ribe'n-nesienin haram olduğuna kat'iyetle delâlet etmektedir.

Bir takımları faizin azı helâl olduğuna kâildirler. Onlarca harâm olan faiz kat kat fazla alınandır. Delîlleri **Âl-i İmrân Sûresi**'nin şu Âyet-i Kerîmesidir: « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ » **“Ey imân edenler: kat kat ribâyı yemeyin; Allâh'dan sakının ki felâh bulasınız.”**²¹ Hâlbuki bu anlayış düpe düz hatâdır. Çünkü Âyet-i Kerîme'den murâd: faiz yemekten nefret ettirmek; kat kat alınan faiz günün birinde borçlunun bütün malını kaplayarak onu fakir, yoksul düşüreceği ve bu fâsid muâmele yüzünden mahvolup âtil kalacağı mülâhazası ile faizcilerin nazar-ı dikkatini çekmektir. Zîrâ bunda, medeniyet nizâmlarına ne derece zarar olduğu meydandadır. Hemen hemen hiç bir akıl sahibi yoktur ki, **Allâhü Teâlâ**'nın üç kat faizi haram kılıp iki veya bir katını mübâh bırakacağını tasavvur etsin. Hele **“Eğer tevbe ederseniz sermayeniz sizindir”** âyet-i kerîmesini okuduktan sonra akli başında olan bir insanın bu mânâyı anlamasına imkân kalmaz.²²

Bir takımlarının “fâide mukâbili verilen ödünç, faiz değildir” iddiâsı da garâbet ciheti ile yukarıkinden aşağı kalmamaktadır. Vâkıâ fukahâdan bazıları ribânın bir akid olduğunu, binâenaleyh onun da sâir akidler gibi mutlaka bir sîgası veya sîga yerini tutacak bir şeyi bulunması lâzım geldiğini söylemişler: hattâ **Şâfiîler** bu bâbda tasrîhâtta bulunmuşlarsa da aynı zevât fâide mukâbili verilen ödünç hakkında: “Başkalarının mallarını bâtil bir yoldan yemektir” demişlerdir. Çünkü ribânın haram kılınmasına sebep olan karşılıksız ziyâde bunda dahî vardır, mesele yalnız şekil değişikliğinden ibârettir. Hüküm i'tibârıyla aralarında fark yoktur.

Ribe'n-nesienin **Sünnet**'ten delili bâbımız hadisleridir.

²¹ Sûre-i Âl-i İmrân, âyet: 129.

²² Maalesef bu müflis nazariyeyi tervice kalkışan bazı moda meraklıları yurdumuzda dahî mevcuttur.

Ribe'l-Fadl'ın Hükümü:

Va'desiz faiz demek olan bu muâmele dört mezhebe göre haramdır. **Sahâbe-i Kirâm**'dan bazılarının bunu tecvîz ettiği hattâ **İbn-i Abbâs** (r.anhümâ)'nın da bunlar arasında bulunduğu rivâyet edilmişse de sonradân bu fikirden döndüğü ve Ribe'l-fadl'ın hürmetine kâil olduğu katiyetle sübût bulmuş bir hakîkattir. Bu ribânın haram olduğuna delîl. **Peygamber (s.a.v.)**'in şu Hadîs-i Şerîfidir:

«الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ، وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ، وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ، وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ، وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ، وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ، مِثْلًا بِمِثْلٍ، سَوَاءٌ بِسَوَاءٍ، يَدًا بِيَدٍ، فَإِذَا اخْتَلَفَتْ هَذِهِ الْأَصْنَافُ فَيُعَوَّ كَيْفَ شِئْتُمْ إِذَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ»

“Altın ile altın, gümüş ile gümüş, buğday ile buğday, arpa ile arpa, hurma ile hurma ve tuz ile tuz misli misline, birbirine müsâvî ve peşin olarak satılır. Bu sınıflar değişti mi peşin olmak şartı ile nasıl isterseniz satınız”.

Bu hadîsde sayılan altı şeyin hükümü bilicmâ başka mallara da geçer. Dâvudu Zâhirî ile Osman-ı Bettî'nin ve diğer bazı zevâtın muhâlefetleri rivâyet edilmişse de onların muhâlefeti icmâi bozmaz.

Ribâ hakkında merhûm Elmalî'lı Muhammed Hamdi Yazır “Hak Dini Kur'ân Dili” adlı tefsirinde pek güzel îzâhâtta bulunmuştur.²³ Biz teberrûken bir cümlesini nakil ile iktifâ edeceğiz. Merhûm şöyle diyor:

“Herhangi bir hey'et-i içtimâiyyede, faizsiz yaşanmayacağı hissi, çoğalmaya ve fâizin meşrûiyyetine çâreler aranmaya başladı mı, orada sükût ve inhitât ve devr-i câhilîye irticâ, başlamıştır.”

Hâsılı faizcilik beşeriyetin iktisâdî bünyesini kemiren bir kurttur. Bundan dolayıdır ki dinimizde şüpheli şeylerden kaçınmak mendûb olduğu halde fâiz şüphesinden korunmak vâcibdir. Fıkıhda şöyle bir kâidemiz vardır: Şüphe-i ribâ, ribâdır; çünkü ribâda şüphe mu'teberdir. Binâenaleyh müslümanların bundan kaçınması lâzımdır.

Ebû Bekir Cessâs “Ahkâmü'l-Kur'ân” adlı²⁴ eserinde şöyle diyor: **“Ömer demiştir ki: ribâ âyeti Kur'ân'ın en son nâzil olan âyetlerindendir. Peygamber (s.a.v.) bunu bize tamâmen beyân etmeden dünyadan gitti. Binâenaleyh siz ribâ ve rîbeyi bırakın”** yani faiz olduğunu bildiğiniz bir şeyi bıraktığınız gibi, kendisinde fâiz şüphesi olanı da bırakın. Fâizi, faizcilik yaparı ve ona yardım edeni zemmeden hadisler çoktur. Aşağıdaki hadîs de onlardan biridir:

²³ Bak: **Hak Dini Kur'ân Dili** Cild: 1 Sahife: 952-974.

²⁴ Bak: **Ahkâmü'l-Kur'ân** Cild 1. Sahife: 464 İstanbul tab'ı 1335

(٦٩٣/٨٤٩) - عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَكَلَ الرِّبَا، وَمُوكَلَّهُ، وَكَاتِبَهُ، وَشَاهِدِيهِ وَقَالَ: هُمْ سَوَاءٌ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَلِلْبُخَارِيِّ نَحْوُهُ مِنْ حَدِيثِ أَبِي جُحَيْفَةَ.

849/653 "Câbir radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demmiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem: Faizi yiyene, yedirene yazana ve şâhidlerine la'net etti ve:

Onlar müsâvîdir; buyurdular." Bu hadîsi Müslim rivâyet etmiştir.

Buhârî'nin de Ebû Cuhayfe'den buna benzer bir rivâyeti vardır. Yani Buhârî'nin rivâyetinde de faizcilere, Allâh'ın rahmetinden uzaklaştırılma-ları için bedduâda bulunmuştur. Hadîsin lafzı şudur:

« عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ: رَأَيْتُ أَبِي اشْتَرَى عَبْدًا حَجَامًا فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ: نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ وَثَمَنِ الدَّمِّ وَنَهَى عَنِ الْوَاشِمَةِ وَالْمُوشِمَةِ وَأَكَلَ الرِّبَا وَمُوكَلَّهُ وَلَعَنَ الْمُضَوَّرَ »

"Avn b. Ebî Cuhayfe'den rivâyet olunmuştur. Demmiştir ki: Babamı haccâm bir köle satın alırken gördüm de kendisine sordum. Peygamber (s.a.v.): Köpek ile kanın parasından; dövme yapmaktan ve yaptırmaktan; faiz yemekten ve yedirmekten nehyetti. Resim yapana da la'net buyurdu".

Hadîs-i Şerîf, mezkûr faizcilerin yaptıklarının günâh ve haram olduğuna delildir. Yemenin hasseten zikredilmesi ondan faydalanma ek-seriyâ yemek sûreti ile olduğundandır.

Yedirenden murâd: faizi verendir. Çünkü faiz ancak ondan hâsıl olur; bu sebeple günâhda o da müşterektir. Yazanla, şâhidlerin günâhı ise harâma yardım ettiklerindendir. Bittabi bu bilerek yaptıkları zamana mahsûstur. Vâkıâ Buhârî ile Müslim'in müttefikân tahrîc ettikleri Ebû Hüreyre hadîsinde:

« اللَّهُمَّ إِنِّي آخِذٌ بِعَهْدِكَ عَهْدَ أَنْ تَخْلُقَنِي فَإِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ فَأَيُّمَا مُؤْمِنٍ آذَيْتَهُ أَوْ شَتَمْتَهُ أَوْ جَلَدْتَهُ أَوْ لَعَنْتَهُ فَاجْعَلْهَا لَهُ صَلَاةً وَزَكَاةً وَفَرِيَةً تَقَرِّبُهُ بِهَا إِلَيْكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ »

"Yâ rabbî! Senden ahd ü peymân almışam; elbette sen ahdini bozmazsın, imdi ben ancak bir insanım; şu halde her hangi bir mü'mine eziyet etti veya söğdü isem yâhûd la'net etti veya döğdü isem bu işimi ona namaz ve zekât ve kendisi ile o kulu kıya-met gününde sana yaklaştıracığın bir ibâdet yap" buyurulmuştur.

Bu hadîs merfûdur. Buna benzer başka hadîsler de vardır.

Bunlar **Peygamber (s.a.v.)**'in lanetinin tahrîm ifâde etmediğine; bu sözlerle hakîkî bedduâyı kasıd buyurmadığına delâlet ederler. Bu hâl karşısında: **Resûlullâh (s.a.v.)**'in la'netini geri alması ma'lûm bir harâmı işlemeyenler hakkındadır; yâhûd bu laneti gadab halinde yaptığı zamana mahsûstur; denilmektedir.

(٦٩٤/٨٥١) - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "الرِّبَا ثَلَاثَةٌ وَسَبْعُونَ بَابًا أَيْسُرُهَا مِثْلُ أَنْ يَنْكِحَ الرَّجُلُ أُمَّهُ، وَإِنْ أَزْوَى الرِّبَا عَرَضُ الرَّجُلِ الْمُسْلِمِ" رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهٍ مُخْتَصَرًا وَالْحَاكِمُ بِتَمَامِهِ وَصَحَّحَهُ .

851/694 "Abdullah b. Mes'ûd radiyallâhü anh'den Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'den işitmiş olarak rivâyet edildiği-gine göre Resûlullâh (s.a.v.):

Faiz yetmiş üç bâbdır. Bunların (günâh itibâriyle) en ehveni bir kimsenin annesi ile cinsî münâsebette bulunması gibidir. Şüphesiz ki faizin en fazlası müslüman bir adamın ırzıdır; bu-yurmuşlardır."

Bu hadîsi muhtasaran **İbn-i Mâce**; tamâmı ile de **Hâkim** rivâyet etmiş ve onu sahîhlemiştir. Bu mânâda başka hadisler de vardır.

Ebû Dâvud ile İbn-i Ebi'd-Dünyâ'nın **Hız. Ebû Hüreyre'**den tahrîc ettikleri bir hadîsde (**müslümanm ırzında ribâ**)'yı **Resûlullâh (s.a.v.): "Bir söğmeye karşı iki söğmedir"** diye tefsîr etmişlerdir.

Hadîs-i Şerifte ma'lûm ribâ bâblarından olmamakla beraber haram bir fiile ribâ denilebileceğine işaret vardır.

Faizin en ehvenini bir kimsenin annesi ile cimâ etmesine benzetmesi, aklen bu işin son derece çirkin olduğu içindir.

(٦٩٥/٨٥٢) - وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لَا تَبِيعُوا الذَّهَبَ بِالذَّهَبِ إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ، وَلَا تُشْفُوا بَعْضُهَا عَلَى بَعْضٍ، وَلَا تَبِيعُوا الْوَرَقَ بِالْوَرَقِ إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ، وَلَا تُشْفُوا بَعْضُهَا عَلَى بَعْضٍ، وَلَا تَبِيعُوا مِنْهَا غَائِبًا بِنَاجِزٍ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

852/695 “Ebû Sâid-i Hudrî radiyallâhü anh’den rivâyet olunduğuna göre; Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Altın ile altını, ancak misli misline olursa satın; birbirleri üzerine fazla yapmayın; gümüş ile gümüşü de, ancak misli misline olursa satın; birbirleri üzerine fazla yapmayın. Onlardan gâib olanı hazırla dahi satmayın; buyurmuşlardır.”

Müttefekun aleyhdir.

Hadîs-i Şerîf, mevcûd olsun gâib olsun altın ile altını, gümüş ile gümüşü birbirlerinden fazlalıkla satmanın haram olduğuna delîldir. Çünkü “ancak misli misline” tâbiri umûm hallerden istisnâdır; ve sanki: “bu satışı hiçbir hâl ü kârda yapmayın; yalnız misli misline, yani miktarca birbirlerine mûsâvî oldukları hâl müstesna” denilmiştir. Bundan sonra bir de (birbirleri üzerine fazla yapmayın) buyurulması te’kîd içindir.

Sahâbe-i Kirâm’dan ve Tâbiîn hazarâtından birçokları ile **fukahânın** mezhebi budur. **İbn-i Abbâs** (r.a.) ile sahâbe’den bazıları ribe’l-fadl’da fazlalığın haram olmadığına kâil olmuş ve: « لَا رِبَا إِلَّا فِي الثِّبَةِ »

“Nesîe’den başka ribâ yoktur” hadîs-i sahîhiyle istidlâl etmişlerse de **cumhûr** bu hadîsi “en şiddetli ribâ ancak nesîededir” şeklinde te’vîl etmişlerdir. Yani bu hadîsden murâd: hiç bir ribâ yok değil, ribânın kemâli yok; demektir. Maamâfih yukarıda da arzettiğimiz vechile Hâkim, **H.z. İbn-i Abbâs**’ın bu kavilden döndüğünü ve **Allâh’a** tevbe istiğfâr ettiğini rivâyet etmiştir. **İbn-i Abbâs: “Vallâhi ben müslümanların peşin olarak yaptıkları her nevi alış verişi helâl görüyordum. Abdullah b. Ömer’in Resûlullâh (s.a.v.)’den benim bellemediğim bir hadîsi bellediğini işitince şimdi Allâh’a istiğfâr ediyorum”** demiştir.

Hadîsdeki altın ve gümüş lafızları âmm olup madrûb, gayr-ı madrûb bütün altın ve gümüşlere şâmilidir.

(Gâib) ta’bîrinden murâd: alış veriş meclisinde bulunmayanlardır. Oradâ mevcûd olana (**hâzır**) denilmiştir.

(٦٩٦/٨٥١) - وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ، وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ، وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ، وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ، وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ، وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ، مِثْلًا بِمِثْلِ، سَوَاءٌ بِسَوَاءٍ، يَدَا يَدٍ، فَإِذَا اخْتَلَفَتْ هَذِهِ الْأَصْنَافُ فَبِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ إِذَا كَانَ يَدَا يَدٍ” رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

853/696 “Ubâdetü’bnü’s-Sâmit radiyallâhü anh’den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Altın ile altın, gümüşle gümüş, buğday ile buğday, arpa ile arpa, hurma ile hurma ve tuz ile tuz, misli misline, birbirine müsâvî ve peşin olarak satılırlar. Bu neviler değişirse peşin olduğu takdirde nasıl isterseniz öyle satın; buyurdular.”

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerîf’in (**misli misline ve birbirine müsâvî olarak**) tâbirleri ile ifâde ettiği te’kîd aşîkârdır. Bu hadîs, sayılan altı şeyde, cinsi cinsine satıldıkları zaman fazlalık yapmanın haram olduğuna delîldir.

Mezkûr altı şeyde ribânın haram olduğuna icmâ vardır. Nitekim yukarıda da arz etmiştik. Bunlardan mâadâsına gelince **Cumhûru ulemâya** göre illette bunlarla müşterek olan her şeyde kıyâs yolu ile ribâ harâmdır. **Zâhirîler’e** göre nassan sâbit olan altı şeyden mâadâ hiç bir şeyde ribâ yoktur. San’ânî, Sübülü’s-Selâm’da bu mezhebi beğenmekte hattâ bu husûsda “el-Kavlü’l-Müctebâ” adlı müstakil bir risale yazdığından bahsetmektedir.

Ribâyâ dâhil olan şeylerin cinsleri muhtelif olursa birbirinden fazlaya ve kezâ va’deli olarak satılabilirler. Bu husûsda **ulemâ** müttefiktir. Meselâ: altınla buğday, gümüşle arpa böyle satılabilirler. Cinsi cinsine satıldığı zaman birinin veresiye satılmasına câiz olmadığına dahî ittifâk vardır.

(٦٩٧/٨٥٤) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ”الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ وَزَنًا بِوزنٍ مِثْلًا بِمِثْلٍ وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَزَنًا بِوزنٍ مِثْلًا بِمِثْلٍ ، فَمَنْ زَادَ أَوْ اسْتَرَادَ فَهُوَ رِبَا “ رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

854/697 “Ebû Hüreyre radiyallâhü anh’den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Altın ile altın, tartısı tartısına, misli misline; gümüş ile gümüş dahi tartısı tartısına, misli misline satılır. Her kim ziyâde verir veya ziyâde alırsa bu ribâdır; buyurdular.”

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, takdîrin göz kararı ve tahmin ile değil, mutlaka tartı ile yapılacağına delîldir. Çünkü miktarın ta’yini ancak bu sûretle mümkün olur.

(٦٩٨/٨٥٥) - وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ وَأَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَعْمَلَ رَجُلًا عَلَى خَيْبَرٍ، فَجَاءَهُ بِتَمْرٍ جَنِيبٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَكُلْ تَمْرَ خَيْبَرٍ هَكَذَا فَقَالَ: لَا وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا لَنَأْخُذُ الصَّاعَ مِنْ هَذَا بِالصَّاعَيْنِ، وَالصَّاعَيْنِ بِالثَّلَاثَةِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَفْعَلْ، بَعْ الْجَمْعَ بِالذَّرَاهِمِ، ثُمَّ ابْتَغِ بِالذَّرَاهِمِ جَنِيبًا" وَقَالَ فِي الْمِيزَانِ مِثْلَ ذَلِكَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَلِمُسْلِمٍ "وَكَذَلِكَ الْمِيزَانُ."

855/698 "Ebû Saïd-i Hudrî ile Ebû Hüreyre radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunduğuna göre Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem Hayber üzerine bir adamı me'mûr göndermiş; o zât da Peygamber (s.a.v.)'e seçkin kuru hurma getirmiş. Derken Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Hayber'in bütün hurmaları böyle mi? diye sormuş; Adam:

Hayır yâ Resûlâllah! Biz bunun bir ölçeğini iki ve iki ölçeğini üç ölçeğe alıyoruz; demiş. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):

(Bunu) yapma, kötü hurmayı para ile sat, sonra para ile seçkin hurma satın al; buyurmuş; tartı hakkında da böyle bir şey söylemişlerdir." Müttefekun aleyhdir.

Müslim'in rivâyetinde "**Mîzân da böyle**" buyurulmuştur.

Gönderilen zâtın ismi **Sevâd b. Gaziyye** olup **Ensâr**'dandır.

"**Cenîb**" bazılarına göre iyi hurma; diğer bazılarına göre katı hurmadır. Bir takımlarına göre Cenîb; kötüsü ayıklanmış hurmadır; "Başka hurma ile karıştırılmayan hurmadır" diyenler de olmuştur.

Cem': Kötü hurma demektir. Müslim'in bir rivâyetinde; "Karışık hurma" diye tefsir edilmiştir. Bunun mânâsı: bir çok neviler bir araya getirilerek karıştırılan demektir.

Hadîs-i Şerîf, cinsi cinsle satarken aralarında iyilik, kötülük cihetinden fark gözetmeksizin birbirine müsâvî olmalarının vücûbuna delîldir.

(Tartı hakkında da böyle bir şey söylemişlerdir) ifâdesinin **mânâsı**: Cinsi cinsine satılırken tartılarak verilen şeyler hakkında da ölçekle satılanlar hakkında söylendiğini söylemiş; yani: fazlalıklı satılamaz; böyle bir alış veriş yapılmak istenirse para ile satılır; sonra satın alınmak istenilen şey de para ile alınır; demek istemiştir. Bu husûsda tartılan şeylerle ölçülenler arasında bir fark olmadığına icmâ vardır.

Hanefiyye imamları bu hadîs ile istidlâl ederek: **Peygamber (s.a.v.)** zamanında ölçekle satılan bir şeyin şimdi tartı ile müsâvât üzere satılması câiz değildir.” derler. Onlara göre vezin, yani tartı da öyledir; o zaman nasıl yapılmışsa, şimdi de aynı sûretle hareket edilir.

İbn-i Abdilberr diyor ki: “Aslında tartı ile satılan bir şeyin ölçekle satılamayacağına **Hanefiler** müttefikdir; lâkin aslında ölçekle satılan mal hakkında bazıları tartı ile satmanın câiz olduğuna kâil olmuş ve mümâselet²⁵ her şeyde tartı ile anlaşılır; demişlerdir. Diğer **ulemâ**, tartı ile ölçeceği, her memleketin âdetine bırakırlar. Eğer âdet, muhtelif olursa hüküm ekseriyete göre verilir. Her iki taraf müsâvî ise ne ile ölçülürse hüküm ona göre verilir.”

Bu rivâyette **Peygamber (s.a.v.)**’in o zâta satışı bozmasını emredip etmediği zikredilmemiştir. Zâhirine bakılırsa satışı takrîr buyurmuş; yalnız bilmediği için onu ma’zûr sayarak hükmü bildirmiştir. Fakat burada İbn-i Abdilberr: “Râvinin akdin feshini ve bey’in reddini rivâyet etmeyip susması bu işin vukû bulmadığına delâlet etmez. Hadîs, başka tarîkden de tahrîc edilmiştir” diyor ve gâlibâ **Ebû Saîd** (r.a.)’den kendisinin tahrîc ettiği buna benzer bir kıssaya işaret ediyor: “O kıssada: “Bu ribâdır” diyerek onu reddetti” deniliyor. İbn-i Abdilberr kıssanın tekerrür etmiş olmasına da ihtimal veriyor ve: “içerisinde redd bulunmayan kıssa daha evvel olmuştur” diyor.

Hadîste efdal olanı ihtiyâr etmek sûreti ile nefsi terfihe işaret vardır.

(٦٩٩/١٥٦) - وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: “نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ الصُّبْرَةِ مِنَ التَّمْرِ الَّتِي لَا يُغْلَمُ مَكِيلُهَا بِالْكَيْلِ الْمُسَمَّى مِنَ التَّمْرِ.” رَوَاهُ مُسْلِمٌ

856/699 “Câbir b. Abdullâh radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

“Kuru hurmanın kaç ölçek olduğu bilinmeyen bir yığınının, ölçeceği belli olan kuru hurma ile satmaktan nehyetti”.

Bu hadisi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerîf iki cinsin behemehâl birbirine müsâvî olması lüzûmuna delâlet etmektedir. Bunun şart olduğu yukarıda görüldü. Zaten nehyin vechi de odur.

²⁵ Birbirinin misli olması.

(٧٠٠/٨٥٧) - وَعَنْ مَعْمَرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: إِنِّي كُنْتُ أَسْمَعُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "الطَّعَامُ بِالطَّعَامِ مِثْلًا بِمِثْلٍ، وَكَانَ طَعَامُنَا يَوْمَئِذٍ الشَّعِيرَ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

857/700 "Ma'mer b. Abdullâh radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Gerçekten ben Resûlullâh (s.a.v.);

Zahîre ile zahîre misli misline satılır; derken işitiyordum. O gün bizim yediğimiz arpa idi".

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Hadîsdeki (taâm) kelimesi yenilen her şeye şâmidir ve yiyeceğin fazlalıkla satılamayacağına delâlet eder. Ancak hadîsin her yiyeceğe şâmil olduğuna kâil olan yoktur, ihtilâf, buğday ile arpa hakkındadır. Yalnız **Hz. Ma'mer** (r.a.) taâmı arpaya mahsûs kılmıştır. Bu tahsîs, âdet-i fi'liyye ile olmuştur; zîrâ (taâm) ismi arpada gâlib olup başkasında pek kullanılmıyordu. **Hanefiler, Hz. Ma'mer**'in bu tahsîsine kâil olmuşlardır. **Cumhûr** ise isim kullanışda galebe çalmadıkça bu tahsîse kâil olmazlar. Onlar lafzı umûma hamlederler; fakat bu umûm yukarıda geçen "Neviler muhtelif olursa nasıl isterseniz öyle satın" hadîsi ile tahsîs olunmuştur. Çünkü o hadîsde evvelâ buğday ile arpa ayrı ayrı sıralanmıştır. Binâenaleyh bundan sonra "nasıl isterseniz öyle satın" buyurması buğday ile arpanın ayrı ayrı sınıflar olduğuna delâlet eder İmâm Mâlik ile Evzâî ve diğer bazı **ulemâya** göre buğday ile arpa bir sınıftır; bu sebeple birbirleri ile fazlalıklı satılmazlar. Hadîsin râvisi **Ma'mer b. Abdullâh** (r.a.)'ın mezhebi de budur.

Müslim'in rivâyetine nazaran **Hz. Ma'mer** kölesinin eline bir ölçek buğday vererek onu satmasını ve parası ile arpa almasını söylemiş; köle çarşıya giderek bu buğday ile bir ölçekten biraz fazla arpa almış **Hz. Ma'mer** bunu görünce:

"Niçin böyle yaptın? Haydi, git bu arpayı geri ver; sakın misli misline olmıyan şeyi alma! Çünkü ben Resûlullâh (s.a.v.)'i bu hadîsi îrâd buyururken işittim; demiş. Kendisine:

Bu onun misli değil; diyenlere: Benzeri olmasından korkarım; cevabını vermiştir. Maamâfih bu Hz. Ma'mer'in bir ictihâdı olduğu anlaşılıyor. Yoksa Ebû Dâvud ile Nesâî'nin rivâyet ettikleri **Ubâde b. Sâmit hadîsi** arpa ile buğdayın ayrı sınıflar olduğunu nass olarak ifâde etmektedir. Hadîsin metni şudur:

« لَا بَأْسَ بِبَيْعِ الْبَرِّ بِالشَّعِيرِ وَالشَّعِيرِ أَكْثَرُ وَهُمَا يَدَا يَدٍ »

Ubâde demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.):

“Peşin ve arpa daha çok olduğu halde buğdayı arpa ile satmakta bir beis yoktur; buyurdular.”

(۷۰۱/۸۵۸) - وَعَنْ فَضَالَةَ بْنِ عُيَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: “اشْتَرَيْتُ يَوْمَ خَيْبَرَ قِلَادَةً بِاِثْنَيْ عَشَرَ دِينَارًا، فِيهَا ذَهَبٌ وَخَرَزٌ فَفَصَّلْتُهَا فَوَجَدْتُ فِيهَا أَكْثَرَ مِنْ اِثْنَيْ عَشَرَ دِينَارًا، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: لَا تُبَاعَ حَتَّى تُفْصَلَ” رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

858/701 “Fadâle b. Ubeyd radiyallâhü anh’den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Hayber günü on iki dînâra, içinde altın ve boncuk bulunan bir gerdanlık satın aldım. Sonra onu bozdum ve içinde on iki dinardan daha fazlasını buldum. Müteâkiben bunu Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem’e anlattım.

“ Gerdanlık bozulmadıkça satılamaz; buyurdular.”

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Hadîsi Taberânî “el-Kebîr” adlı eserinde çeşitli lafızlarla bir çok yollar-dan tahrîc etmiştir. Hattâ bu çeşitli lafızlara bakarak bazıları onun hakkın-da “muztarib” bile demişlerdir. Fakat Musannıf bunlara cevap vermiş; ve bu çeşitliliğin hadîse zaaf getirmeyeceğini, nassın mahfûz ve ihtilâfsız oldu-ğunu beyân etmiştir. Şöyle ki: “nass çözülüp ayrılmayan şeyleri satmanın yasak edilmesidir. Bunların cins ve fiyat miktarına ise bu halde muzdarib hükmünü verdirecek bir şey taalluk etmez. O zaman râvileri arasında tercih yapmak icâbeder. Eğer hepsi sika iseler en mutemed ve belleyiş-lisinin rivâyetine sahîh diye hükmedilir, diğerlerinin ki onun rivâyetine nisbetle şâzz olur.”

Hadîs-i Şerîf, altın başka bir şeyle beraber olup da altın mukâbilinde satılırsa o şeyden ayrılmadıkça satışın câiz olmadığına delildir. Satışın câiz olabilmesi için altın kendi ağırlığınca altın ile yanındaki şey de artan para ile satılır. Sâir ribâ eşyası da böyledir. Çünkü Resûlullâh (s.a.v.) “Ayrılmadıkça satılamaz” buyurmuşlardır.

Mes’ele ihtilâflıdır. **Seleften** bir cemâat ile İmâm Şâfiî ve İmâm Ahmed b. Hanbel bu hadîsin zâhiri ile amel etmişlerdir. **Hanefiler**’le diğer bir kısım **ulemâya** göre ise gerdanlığı kendisinde mevcut altından daha

fazla altınla satmak câiz; fakat daha ucuza yâhûd mevcut altın misline satmak câiz değildir. Zîrâ altın altına mukâbildir. Fazla olan altın gerdanlıktaki boncukların karşılığıdır; böylece akid sahîh olur. Çünkü akid hem sahîh, hem de bâtil olmağa ihtimalli ise sahihe hamlolunur.

İmâm Mâlik bu mes'eledede üçüncü bir kavle zâhib olarak: "Alış verişte altın başka madene tâbi ise yani bir şeyin üçte birini altın üçte ikisini başka maden teşkil ediyorsa altını tâbi olarak satmak câizdir" demiştir. Bu takdîrde altın hiç yokmuş gibi tutulacak ona karşılık verilmeyecektir. Meselâ altın süslemeli bir kılıç böyle satılacaktır. Çünkü **Mâlik'e** göre cinsi cinsine mukâbele eden altın o şeyin üçte biri olunca ekalliyette kalır; ekseriyet onunla karıştırılan madendir. **Ekser** için ise birçok hallerde küll hükmü vardır. (Yani çoğunluk bütün hükmünde kabûl edilir.) Burada dahî öyledir. Sanki satılan şeyde hiç altın yokmuş; o şeyin bütünü başka madendenmiş gibi kabûl edilir.

Burada dördüncü bir kavil de vardır. Buna göre gerdanlık mutlak sûrette altın mukâbilinde satılabilir. Altının az, çok veya müsâvî olmasına bakılmaz. Bu kavle kâil olanların **gerdanlık hadîsini** duymadıkları anlaşılıyor.

(۷۰۲/۸۵۹) - وَعَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ بَيْعِ الْحَيَوَانِ بِالْحَيَوَانِ نَسِيئَةً" رَوَاهُ الْخَمْسَةُ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ الْجَارُودِ.

859/702 "Semüra b. Cündeb radiyallâhü anh'den rivâyet olunduğuna göre, Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem; Hayvan mukâbilinde hayvanı veresiye satmaktan nehiy buyurmuştur."

Bu hadîsi **Beşler** rivâyet etmiş, **Tirmizî** ile **İbn-i Cârûd** onu sahîhlemiştir.

Hadîsi İmâm Ahmed, Ebû Yâ'lâ ve başkaları da tahrîc etmişlerdir. Tirmizî'den başkaları onun hakkında: "Bu hadîsin râvileri sikadır; yalnız hadîs hâfızları onun mürsel olduğunu tercîh ederler. Çünkü: "Râvî **Hasan**'ın **Semüra**'dan işitmesi münâzaalıdır" demişlerdir. Lâkin bu hadîsi İbn-i Hibbân ile Dâre Kutnî **İbn-i Abbâs** (r.a.)'den rivâyet etmişlerdir ki, râvileri mutemeddir. Şu kadar var ki Buhârî ile Ahmed b. Hanbel onun mürsel olduğunu tercih etmişlerdir. Tirmizî de Câbir (r.a.) den gevşek bir isnâdla tahrîc etmiştir. Yine bu hadîsi Abdullah b. Ahmed **H. Câbir b. Semura**'dan Tahâvî ile Taberânî de **İbn-i Ömer** (r.a.)'den tahrîc etmişlerdir. Binâenaleyh rivâyetler birbirini te'yîd ve takviye ederler.

Hadîs-i Şerîf, veresiye hayvanı hayvanla satmanın sahîh ve doğru olmadığına delâlet etmektedir. Ancak bu hadîs ileride gelecek **Ebû Râfi'** hadîsi ile muâraza halindedir. **Ulemâ** bunların aralarını bulmak için ihtilâf etmişlerdir. Bazıları: “**Semûra hadîsinden** murâd: iki tarafın veresiye satmasıdır. Bu bey'i kâli yani pey vermek kabilinden bir satış olup sahîh değildir” derler. İmâm Şâfiî dahî onu böyle tefsîr etmiştir. **Hanefîlerle, Hanbelîler** ve diğer bazı ulemâ bu hadîsin **Ebû Râfi' hadîsini** neshettiğine kâil olmuşlardır.

(٧٠٣/٨٦٠) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: ”إِذَا تَبَايَعْتُمْ بِالْعَيْنَةِ ، وَأَخَذْتُمْ أَذْنَابَ الْبَقَرِ، وَرَضِيتُمْ بِالزَّرْعِ، وَتَرَكْتُمُ الْجِهَادَ سَلَّطَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ ذُلًّا لَا يَنْزِعُهُ حَتَّى تَرْجِعُوا إِلَى دِينِكُمْ“ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ مِنْ رِوَايَةِ نَافِعٍ عَنْهُ، وَفِي إِسْنَادِهِ مَقَالٌ، وَلِأَحْمَدَ نَحْوُهُ مِنْ رِوَايَةِ عَطَاءٍ، وَرِجَالُهُ ثِقَاتٌ وَصَحَّحَهُ ابْنُ الْقَطَّانِ.

860/703 “İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem’i

“Siz îne alış verişini yapar; sığırların kuyruklarına yapışır da zirâata razı olur ve cihâdî terkiderseniz Allâh üzerinize bir mezellet musallat eder de tâ dininize dönünceye kadar onu kaldırmaz; derken işittim.”

Bu hadîsi **Ebû Dâvud, Peygamber (s.a.v.)’den Nâfi’**in rivâyet ettiği bir hadîsden tahrîc etmiştir. İsnâdında söz vardır. **Ahmed’**in de **Atâ** rivâyetinden buna benzer bir hadîsi vardır. Ricâli sikadırlar. Bu hadîsi **İbn-i Kattân** sahîhlemiştir.

Nâfi’ rivâyetinde, isnâdında söz edilmiş olması râvîleri arasında Ebû Abdîrrahmân-i Horasânî bulunmasındandır. Bu zatın ismi İshak olup Atâ-i Horasânî’den rivâyet etmiştir. Fakat Zehebî “el-Mizân”ında: “Bu hadîs onun münkerlerinden biridir” demiştir. Musannıf merhûm da: “Bence İbn-i Kattân’ın sahîhlediği hadîs ma’lûldur; çünkü râvîlerinin mu’temed olmasından hadîsin sahîh olması lâzım gelmez; zirâ A’meş müdellisdir; Atâ’dan işittiğini zikretmemiştir. Atâ’nın da Atâ-i Horasânî olması muhtemeldir. Binâenaleyh Nâfi’ b. Ata ile **İbn-i Ömer’i** düşürmek sûreti ile tedlîsi tesviye olur. Bu sebeple meşhûr olan ilk hadîse dönülür.” diyor.

Hadîsin birçok yolları vardır. Beyhakî onun için ayrı bir **bâb** ayırmış ve illetlerini beyân etmiştir.

Bey-i îne: bir malı ma'lûm bir fiyat ve ma'lûm bir müddetle satarak sonra o malın çoğu kendi zimmetinde kalsın diye müşteriden onu sattığından daha ucuz fiyatla almaktır.

Îne: ayndan alınma bir kelimedir. Ayn burada para demektir. Şu halde bu satışa (îne) denilmesi para husûlüne sebep olduğu içindir. Cüzcanî diyor ki: “Ben zannederim **îne**: kişinin altın ve gümüş demek olan (**ayn**)a olan ihtiyacından müştak olacaktır. Böylesi bir malı satın alır fakat ona ihtiyacı yoktur; onu ihtiyacı olan altın ve gümüşle satar”. Satıcıya malının aynı döndüğü için bu satışa bu ismin verilmiş olması da ihtimal dâhilindedir.

Hadîs-i Şerîf mezkûr satışın haram olduğuna delâlet ediyor ki İmâm Mâlik ile Ahmed b. Hanbel'in ve **Şâfiîler**'den bazılarının mezhebi budur. Çünkü onlarca bu, **Allâh'ın** dini ile oynamak, **Allâh'a** hile yapmağa yeltenmektir. Bu satış bazı sûretlerde hurma ile hurmayı fazlalıkla satmağa bile varır ve ribâ olur.

İmâm Şâfiî'den bu satışa cevâz verdiği naklolunmuştur. Delîli: Yukarıda geçen **Ebû Saîd** ve **Ebû Hüreyre** hadîsinde “Kötü hurmayı sat; sonra parası ile iyi hurma al” buyurulmuş olmasıdır. Evet, İmâm Şâfiî **bey-i îne**'ye cevâz veriyor. Çünkü hadîsde tafsîlât verilmemiş; mutlak ifâde buyurulmuştur. İhtimâl yerinde tafsîlât vermemek ise sözün umûmu yerine kâimdir.

“**Sığırların kuyruklarına yapışırsanız**” tabiri cihâdî bırakıp da çiftçilikle meşgûl olmaktan kinâyedir. Aynı kinâye lisânımızda da kullanılır. “Sen kara öküzün kuyruğuna iyi sarıl” derler ve bununla çiftçiliği kasd ederler. “**Zirâata razı olmak**” bütün düşünce ve kaygıların bundan ibâret olmasından kinâyedir. “**Tâ dininize dönünceye kadar**” ifâdesinden murâd: dininizin emir ve nehiylerini yerine getirinceye kadar; demektir.

Bu hadîsde cihâda teşvik de vardır. Cihâd hakkında kitâbımızın dördüncü cildinde ayrıca hadîs gelecektir.

(٧٠٤/٨٦١) - وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: “مَنْ شَفَعَ لِأَخِيهِ شَفَاعَةً، فَأَهْدَى لَهُ هَدِيَّةً، فَقَبِلَهَا، فَقَدْ آتَى بَابًا عَظِيمًا مِنْ أَبْوَابِ الرَّبِّ” رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ، وَفِي إِسْنَادِهِ مَقَالٌ .

861/704 Ebû Ümâme radiyallâhü anh'den Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'den işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre Resûlullâh (s.a.v.):

“Bir kimse din kardeşine şefâatte bulunur da o da (buna karşılık) kendisine bir hediyeye verir hediyeyle kabûl ederse ribâ nevilerinden büyük birini yapmış olur; buyurmuşlardır.”

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Ebû Dâvud** rivâyet etmişlerdir, isnâdında söz vardır.

Hadîs-i Şerîf şefâat mukâbilinde hediye almanın haram olduğuna delîldir. Buna ribâ denilmesi istiâre tarîkiyledir. Çünkü ribâda karşılığı olmayan mal ziyâdesi olduğu gibi bunda da vardır; binâenaleyh birbirlerine benzerler.

Hadîsin isnâdında söz olması onu **Ebû Ümâme**’den **âzâdlı kölesi Şam Emevî**’lerinden Ebû Abdurrahman Kâsım rivâyet ettiği içindir. Bu zât hakkında hadîs imamları arasında söz edilmiştir. İmâm Ahmed b. Hanbel onun hakkında: “ondan **Aliy b. Zeyd** acâib şeyler rivâyet etti ama ben bunların ancak Kâsım tarafından geldiğini sanırım” demiştir. İbn-i Hibbân ise: “Bu zât **Peygamber (s.a.v.)**’in Ashâbından mu’dal hadîsler rivâyet ederdi” dedikten sonra: “filhakîka onu İbn-i Maîn mevsûk saymış; Tirmizî dahi; sika olduğunu söylemiştir” demiştir.

(٧٠٥/٨٦٣) - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ:
“لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرَّاشِيَّ وَالْمُرْتَشِيَّ” رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ
وَالْتِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ .

862/705 “Abdullah b. Amr b. Âs radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem; rüşveti verene de alana da lanet buyurdu.”

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** ile **Tirmizî** rivâyet etmişlerdir. **Tirmizî** onu sahîhlemiştir. Hadîsi İmâm Ahmed “el-Kazâ”da İbn-i Mâce “el-Ahkâm”da Taberânî “es-Sağîr”de rivâyet etmişlerdir. Heysemî: Bu hadîsin ricali sikkadîrlar” demiştir. Musannıfın bu hadîsi ribâ bâblarında zikretmesi rüşvetçiler hakkında lanet ifâde ettiğindendir. Çünkü rüşvet almak ribâyâ benzer. Ribâ alanlar hakkındaki lanet bâbımızın başında görülmüştü.

La’n’ın hakîkati: rahmet ümîdinden uzaklaşmaktır. **Peygamber (s.a.v.)**’den muhtelif kimseler için yirmiden fazla lanet sâbit olmuştur.

Hadîs-i Şerîf, ehl-i kıblenin âsilerine lanet okumanın câiz olduğuna delâlet ediyor. Vâkıâ “Mü’min lanetçi olamaz” mealinde de bir hadîs varsa da ondan murâd: lanete müstehak olmayan ve **Allâh** ile **Resûlünün** lanet etmediği bir kimseye lanet okumaktır; Yahut: Mü’min çok lanet

etmez; demektir. Nitekim (fa'âl) vezninde olan (la'ân) da bunu ifâde eder.

(Râşi) rüşvet veren demektir.

Rüşvetçi: bâtil emeline ulaşabilmek için mal harcayandır. Bu ta'rife bakılırsa hak olan emeline ulaşmak için mal sarfetmek rüşvet olmamak icâbederse de böyle bir fark yapılmamıştır.

(Mürteşi) rüşvet alan demektir. Her ikisinin de lanete müstehik olmaları: verenin parası ile bâtila nail olması; alanın da haksız hüküm vermesi sebebiyledir. **Hz. Sevbân** (r.a.) **hadîsinde** bir de (râiş) ziyâde edilmiştir.

(Râiş) Rüşveti verenle alanın aracılığını yapandır ve hükümde onlarla birdir.

(٧٠٦/٨٦٣) - وَعَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَهُ أَنْ يُجَهِّزَ جَيْشًا فَتَفِدَّتِ الْإِبِلُ فَأَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ عَلَى قَلَائِصِ الصَّدَقَةِ قَالَ: فَكُنْتُ آخُذُ الْبَعِيرَ بِالْبَعِيرَيْنِ إِلَى إِبِلِ الصَّدَقَةِ رَوَاهُ الْحَاكِمُ وَابْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، وَرِجَالُهُ ثِقَاتٌ .

863/706 “(Yine) İbn-i Amr (r.a.)’dan rivâyet olunduğuna göre: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem kendisine bir ordu hazırlamasını emretmiş. Derken (Orduya alacak) develer bitmiş de Peygamber (s.a.v.) ona genç sadaka develerini vermek şartı ile deve almasını emretmiştir. İbn-i Amr demiştir ki:

Bunun üzerine ben de sadaka develerinden iki deve verilmek üzere bir deve almağa başladım”.

Bu hadîsi **Hâkim** ile **Beyhakî** rivâyet etmişlerdir. Ricâli sikadırlar.

Yahya b. Maîn diyor ki: Bu hadîs meşhûrdur. Lâkin Mâlik onu menfaa ihtilâfına hamletmiştir. **İbn-i Amr**’ın aldığı hayvanlar cihâd içindi, bunlara karşılık verdiği hayvanlar sadaka develeridir.”

Musannıfın bu hadîsi burada zikretmesi hayvanlarda ribâ olmadığına delâlet ettiği içindir. Yoksa hadîsin yeri **“ödünç babı”**dır.

Hadîs-i Şerîf, hayvanın ödünç alınabileceğine delâlet ediyor.

Bu husûsda üç kavil vardır:

1 - Hayvanın ödünç alınması câizdir. İmâm Şâfiî ile Mâlik’in, **Cumhûru ulemânın** mezhebi budur. Delilleri bu hadîsdir. Yalnız bir kimsenin cimâna mâlik olduğu câriyesi bu hükümden müstesnadır; onu ödünç almak câiz değildir. Fakat yakın akrabası olmak gibi bir sebeple cimâi kendisine haram olan cariyesini ödünç almak câizdir.

2 - Mutlak sûrette câizdir; yani câriyeyi dahî almak câizdir. İbn-i Cerîr ile Dâvud-i Zâhirî’nin mezhebi budur.

3 - Hayvanların ödünç alınması câiz değildir. **Hanefilerle** diğer bir takım **ulemânın** mezhebi de budur. Çünkü onlara göre bu hüküm mensûhdur.

Mağribî'nin şerhinde bu hadîsin hayvanı ödünç alma hakkında olduğu zikredilmişse de tedkikât neticesinde onun, hayvânâtı satın alma hakkında şeref-sâdir olduğu anlaşılmıştır. Sünen-i Beyhakî'de şu hadîs vardır:

قَالَ عُمَرُو بْنُ حَرْثٍ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ: "إِنَّا بِأَرْضٍ لَيْسَ فِيهَا ذَقَبٌ وَلَا فِضَّةٌ أَفَابِيعُ الْبَقَرَةِ بِالْبَقَرَتَيْنِ وَالْبَعِيرَ بِالْبَعِيرَيْنِ وَالشَّاةُ بِالشَّاتَيْنِ؟ فَقَالَ أَمْرِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أَجْهَزَ خَيْشًا" الْحَدِيثُ

“Amr b. Hureyş Abdullah b. Amr’a demiş ki:

Biz altın ve gümüş olmayan bir yerdeviz; bu sebeple bir sığırı iki sığıra, bir deveyi iki deveye ve bir koyunu iki koyuna satabilirmiyim? Bunun üzerine Abdullah:

Resûlullâh (s.a.v.) bana bir ordu hazırlamamı emir buyurdu. ilah” demiş ve sadedinde bulunduğumuz hadîsi rivâyet etmiştir.

Bir rivâyette: « قَامَرَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَتَّاعَ ظَهْرًا إِلَى خُرُوجِ الْمَصْدِقِ »

“Peygamber (s.a.v.)’de ona sadaka me’mûrunun (zekât toplamağa) çıkışına kadar (vade ile) bir hayvan satın almasını emretmiştir” deniliyor.

Görülüyor ki her iki hadîs de satın alma hakkında sarîhtir. Bu hâl karşısında hadîsi ödünce hamletmek doğru olamaz. Doğrusu, o veresiye hayvan satın almak için sevkedilmiştir. Maamâfih hayvanı hayvanla ödünç aldığı da **Resûlullâh (s.a.v.)’den sâbit olmuştur.**

(٧٠٧/٨٦٤) - وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: "نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ الْمُرَابَنَةِ: أَنْ يَبِيعَ ثَمَرٌ حَائِطُهُ إِنْ كَانَ نَخْلًا بِثَمَرِ كَيْلًا، وَإِنْ كَانَ كَرْمًا أَنْ يَبِيعَهُ بِزَيْبٍ كَيْلًا، وَإِنْ كَانَ زَرْعًا أَنْ يَبِيعَهُ بِكَيْلِ طَعَامٍ، نَهَى عَنْ ذَلِكَ كَيْلَهُ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

864/707 “İbn-i Ömer (r.a.)’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.) müzâbene’den (yani) bahçesinin meyvesi hurma ise kuru hurma mukâbilinde ölçekle satmaktan, üzüm ise onu ölçekle kuru üzüm mukâbilinde satmaktan, ekin ise onu zahire ölçeği ile satmaktan (hâsılı) bunların hepsinden nehiy buyurdu”. Müttefekun aleyhdır.

Müzâbenenin tefsîri yukarıda (670/825.) hadîsin şerhinde görülmüştü. Hadîsteki (semer) tabiri yemiş demek olup hurma ve sâireye şâmildir.

Ulemâ, müzâbenenin tefsîrinde ihtilâf etmişlerdir. Bu cihet dahi yukarıda görüldü. İbn-i Abdilberr: şöyle diyor. “Böyle bir satışın müzâbene olduğunda **ulemâ**ya muhâlefet eden yoktur. İhtilâf ettikleri cihet, satılması ancak misli misline câiz olan şeylerin de buna katılıp katılamıyacağı husûsudur.” **Cumhûra** göre katılır; çünkü illette müşterektirler. Buradaki illet cins ve miktarda birbirlerine uydukları halde müsâvî olup olmadıklarının bilinmemesidir. Hükmen müzâbeneye ilhâk edilen şeylere müzâbene adını vermek ise: “Yalnız kıyâs ile lügat sâbit” olur diyenlere göre câizdir.

(٧٠٨/٨٦٥) - وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: “سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسْأَلُ عَنْ اشْتِرَاءِ الرُّطْبِ بِالثَّمْرِ فَقَالَ: أَيْنَقُصُ الرُّطْبُ إِذَا يَبَسَ؟ قَالُوا: نَعَمْ فَفَنَهَى عَنْ ذَلِكَ” رَوَاهُ الْخَمْسَةُ، وَصَحَّحَهُ ابْنُ الْمَدِينِ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ حِبَّانَ وَالْحَاكِمُ.

865/708 “Sa’d b. Ebî Vakkâs radiyallâhü anh’den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki:

Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem’i (kendisine) kuru hurma verip yaş hurma satın almanın hükmü sorulurken işittim:

Yaş hurma kuruduğu zaman eksilir mi? diye sordu. (Ashâb): Evet; deyince O da bundan nehyetti”.

Bu hadîsi Beşler rivâyet etmiştir. **İbnü’l-Medînî, Tirmizî, İbn-i Hibbân ve Hâkim** onu sahîhlemişlerdir.

Hadîsi İmâm Mâlik, Dâvud b. Hüseyn’den ta’lik sûretiyle rivâyet etmişken İbn-i Medînî’nin onu sahîhlemesi İmâm Mâlik’in sonradan şeyhi ile görüşmesindendir. Hz. Mâlik bir defa hadîsi Dâvud’dan rivâyet etmiş; sonra şeyhinden rivâyete kanâat getirerek ondan rivâyet etmiştir. İbn-i Medînî, babasının bu hadîsi Mâlik’den rivâyet ettiğini; rivâyette Mâlik’in Dâvud’dan ta’lik yaptığını söyler; ancak babasının İmâm Mâlik’den işitmesi eskidendir. Mâlik ondan sonra şeyhinden rivâyet etmiş; böylece hadîs, İmâm Mâlik tarîkiyle sahîh olmuştur.

Bazıları bu hadîsi râvîlerinden Hâlid Ebû Ayyaş’ın meçhûl olması ile illetlendirmişse de, Dâre Kutnî: “o zât zabt ve sikadır” diyerek bunu reddetmiştir.

بَابُ الرُّخْصَةِ فِي الْعَرَايَا

HEDİYYE MEYVELER İLE YEMİŞLERİN AĞAÇLARINI SATMA HUSÛSUNDA RUHSAT BÂBİ

(٧١٠/٨٦٧) - عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَخَّصَ فِي الْعَرَايَا أَنْ تُبَاعَ بِخَرْصِهَا كَيْلًا" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَلِمُسْلِمٍ "رَخَّصَ فِي الْعَرِيَّةِ يَأْخُذُهَا أَهْلُ الْبَيْتِ بِخَرْصِهَا تَمْرًا يَأْكُلُونَهَا رُطْبًا"

867/710 "Zeyd b. Sâbit radiyallâhü anh'den rivâyet edildiği-ne göre Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem hediye hurmaların meyvesini tahmîn sûreti ile ölçekle satmak için ruhsat vermiş-tir." Müttefekun aleyh'dir.

Müslim'in rivâyetinde "hediye hurma hakkında o ailenin hur-mayı kuru olarak tahmîn ederek almalarına ve yaş iken yemele-rine ruhsat verdi" denilmiştir.

Ruhsat: kolaylaştırma demektir. Kitabımızın birinci cildinde görüldüğü veçhile şer'an ruhsat: kulların özüne binâen ikinci defa meşrû' olan şeydir. Binâenaleyh şer'î mânâsında da kolaylık mülâhaza edilmiştir. Bu da gösterir ki "ariyye" denilen şeylerin satışı haram olan satış nevelerinden istisnâ edilmiş-tir. Buhârî'nin Hz. Câbir'den tahrîc ettiği şu hadîsde istisnâ tasrîh edilmiştir:

نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ الثَّمَرِ حَتَّى يَطْيَبَ وَلَا يُبَاعَ شَيْءٌ مِنْهُ إِلَّا بِالْذَّائِبِ وَالذَّرَاهِمِ إِلَّا الْعَرَايَا

Resûlullâh (s.a.v.) olgunlaşmadan meyveyi satmaktan ve ariyyeler müstesna, ondan bir şeyi dînâr ve dirhemden başkası ile satmaktan nehyetti".

(Arâyâ) ariyyenin cem'idir. **Ariyye:** aslında hurmanın meyvesini ba-ğışlamaktır. **Arapların** âdeti: kıtlık oldu mu hurma sahipleri hurması olmu-yanlara ağacın yemişini bağışlardı. Nitekim koyun ile devenin sütlerini de bağışlamak âdetti. İmâm Mâlik şöyle diyor: "ariyye: bir kimsenin hur-ma ağacını birine tahliye etmesi ve sonra kendisi için tahliye olunan şahsın bahçesine girmesinden rahatsız olmasıdır. Şu hâl karşısında o şahsın hur-ma sahibinden o hurmayı kuru hurma mukâbilinde satın almasına ruhsat verilmiştir." Yezîd b. Hârûn ise Süfyân b. Hüseyin'den naklen: "ariyye, fa-kirlere hibe edilen hurma ağacı idi; onlar hurmanın kemâle ermesini bek-leyemezlerdi. Bu sebeple kendilerine bu hurmayı kuru hurma mukâbilinde

diledikleri miktara satmaları için ruhsat verildi” demiştir. Hulâsa **cumhûru ulemâ** bu satışın câiz olduğuna ittifak etmişlerdir. Satışın mahiyyeti: ağaç üzerindeki yaş hurmayı, tahmînen beş vesktan az olmak ve bir de teslim, tesellüm şartı ile bir o kadar kuru hurma mukâbilinde ölçekle satmaktır. (Beş vesktan az) kaydı aşağıdaki Ebû Hüreyre hadisinde zikredildiği içindir.

(٧١١/٨٦٨) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ “أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَخَّصَ فِي بَيْعِ الْعَرَايَا بِخَرْصِهَا مِنَ التَّمْرِ، فِيمَا دُونَ خَمْسَةِ أَوْسُقٍ، أَوْ فِي خَمْسَةِ أَوْسُقٍ” مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

868/711 “Ebû Hüreyre radiyallâhü anh’den rivâyet olunduğuna göre Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem: beş vesktan az, yâhûd beş vesk hediye hurmanın kuru hurma ile tahmîn sûreti ile satılmasına ruhsat vermiştir.” Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

İmâm Müslim, hadîsdeki şekkin Dâvud b. el-Husayn’dan geldiğini beyân etmiştir. İmâm Şâfiî ile İmâm Mâlik arasında bu satışın beş vesktan az olursa câiz, çok olursa câiz olmadığına ittifak vardır. Beş veskta ise ihtilâf etmişlerdir. Hanefilere göre bu satış fâsiddir.

Teslîm ve tesellüm demek olan **tekâbuz**’a gelince: Bu satışta ruhsat yalnız müsâvâtın iyice bilinmemesine müsâmaha gösterilmek sûreti ile yapılmıştır. Tekâbuz için ruhsat yoktur. Binâenaleyh o şarttır. Onun şart olduğuna İmâm Şâfiî’nin tahrîc ettiği **Zeyd b. Sabit hadîsi** de delâlet etmektedir. Mezkûr hadîsde; **Hz. Zeyd, Ensâr**’dan bir takım zevâtın adlarını saymıştır. Bu zevât muhtaç imişler. **Resûlullâh (s.a.v.)**e hallerinden şikâyet etmişler. Elleri, yaş hurma alıp da âlem ile birlikte yemek için paraları yokmuş, yanlarında yalnız yiyeceklerinden artan kuru hurma varmış. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) onlara hediye hurmaları kuru hurma ile tahmîn ederek almaları için ruhsat vermiş. Bu hadîsde teslim ve tesellüme delâlet eden cihet içerisinde kuru hurmanın zikredilmiş olmasıdır. “Zîrâ kabz şart olmasa bunu zikre hâcet kalmazdı” diyorlar.

Hadîs-i Şerîf, henüz ağacın üzerindeki yaş hurma mukâbilinde kuru hurma satın alma husûsunda vârid olmuştur. Ağacından devşirildikten sonra yine kuru hurma bedeli satılması da birçok Şâfiîlere göre câizdir. Onlar bunu ağaçtaki hurmaya ilhâk yolu ile câiz görürler. Çünkü ruhsatın yeri mutlak sûrette yaş hurmadır. Binâenaleyh nass ağaç üzerindeki de devşirilmiş olanına da şâmilidir. Bu söz İbn-i Dakîkî’l-îd’in: “Devşirilmiş

yaş hurma kuru hurma mukâbilinde satılamaz; çünkü buradaki ruhsatın mânâlarından biri de yaş hurmayı tadrîcî sûrette taze yemektir. Toplanmış hurma ile bu maksad hâsıl olmaz” şeklindeki mütâlaasını çürütür.

(۷۱۲/۸۶۹) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: “نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ الثَّمَارِ حَتَّى يَبْدُوَ صَلَاحُهَا نَهَى الْبَائِعَ وَالْمُبْتَاعَ” مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. وَفِي رَوَايَةٍ “وَكَانَ إِذَا سُئِلَ عَنْ صَلَاحِهَا قَالَ: حَتَّى تَذَهَبَ غَاثُهَا”

869/712 “İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem: salâhı göze çarpıncaya kadar meyveleri satmaktan nehyetti. (Bundan) hem satanı hem alanı nehyetti.” Müttefekun aleyhidir.

Bir rivâyette: Kendilerine meyvelerin salâhı soruldukta:

“**Kusuru gidinceye kadar**” buyurmuşlardır.

(**Salâhı göze çarpıncaya kadar**) ifâdesinden muradın ne olduğu selef arasında ihtilâflıdır. Burada dört kavil vardır:

1 - Salâhdan murâd: hastalık ve bozulmadan emîn olmaktadır. **Hanefiler**’in mezhebi budur.

2 - Meyve cinslerinde olgunluk görülmesidir. Elverir ki sâir meyvelerin kemâle gelmesi mütelâhık, yani birbirini peşi sıra olsun. **Mâlikîler**’le diğer bazı ulemânın mezhebi budur.

3 - Olgunluk behemehal satılan meyvenin cinsinde görülecektir sâir meyvelerin olgunlaşmasına bakılmaz. İmâm Ahmed’in mezhebi budur.

4 - Olgunluk, satılan ağacın meyvesinde görülecektir. Şâfiî’nin mezhebi de budur. Görünmek tabirinden de anlaşılıyor ki bütün meyvelerin kemâle gelmesi şart değildir; bazılarının olgunlaşması kâfidir. **Allâhü Teâlâ**’nın hikmeti meyvelerin birden kemâle gelmemesini iktizâ etmiştir; tâ ki onlardan uzun müddet istifâde edilebilsin.

Hadîs-i Şerîf meyvenin salâhı zuhûr etmeden satılmasının câiz olmadığına delâlet ediyor. Zâten meyveler zuhûr etmeden onları satmanın câiz olmayacağına icmâ vardır; çünkü ma’dûmu yani mevcut olmayan bir şeyi satmaktır. Meyve zuhûr ettikten sonra henüz kemâle gelmeden onu yerinde bırakmak şartı ile satmak da icmâan câiz değildir.

Hanefiler’e göre meyvenin yerinden alınması şartı ile kemâle gelmeden evvel ve kemâle ermeğe başladıktan sonra satılması da câizdir. Fakat yerinde kalması şartı ile satmak câiz değildir.

Hadis-i Şerif satıcı ile alıcının da böyle bir satıştan nehyedildiklerine delâlet ediyor. Satanın nehyedilmesi: başkasının malını bâtil ile yemesin diye, müşterinin nehyedilmesi ise: malını zâyi etmemesi içindir.

Âhe: Meyvelere gelen hastalıktır. Bunun böyle olduğunu **Hz. Zeyd b. Sâbit**'in rivâyet ettiği bir hadîsden anlıyoruz. **Hz. Zeyd** diyor ki: “**Peygamber (s.a.v.) zamanında halk meyve alış verişini yaparlardı; meyveleri devşirme ve teslim zamanı geldi mi müşteri: meyveye duman düştü, kuşam isabet etti; derdi. (Bunlar birer nevi hastalıktır). Nihâyet gelir, Peygamber (s.a.v.)e dert yanarlardı. Bu gûnâ davalar çoğalınca Resûlullâh (s.a.v.):**

“Eğer olmuyorsa siz de meyvenin salâhı görününceye kadar satın almayın; buyurdular.”

Buradaki nehiy meşveret mânâsında olduğundan tahrîm için değil tenzîh içindir. Mezkûr hâdiseden sonra **Hz. Zeyd** artık arâzîsinden çıkan meyveyi Süreyyâ yıldızı doğup da meyvenin sarısı kırmızısı seçilmeden satmazmış.

Süreyyâ: Ülker denilen top yıldızlardır. Bu yıldızlar **Hicâz**'da yaz mevsiminde sabahları doğarmış. Onlar doğmaya başladı mı meyveler de kemâle ermeğe başlarmış. Burada ondan murâd işte bu alâmet oluşudur.

(٧١٣/٨٧٠) - وَعَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ “أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ بَيْعِ الثَّمَارِ حَتَّى تُرْهَى قِيلَ: وَمَا زَهْوُهَا؟ قَالَ: تَحْمَارٌ وَتَصْفَارٌ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَاللَّفْظُ لِلْبُخَارِيِّ .

713/870 “Enes b. Mâlik radiyallâhü anh'den rivâyet edildiğine göre Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem yemişler renk atmadan onları satmaktan nehyetmiş; onların renk atması nedir?denilince: “Kızarır ve sararırlar” buyurmuşlardır.

Hadîs **müttefekun aleyh**dir. Lafız **Buhârî**'nindir.

Hattâbî diyor ki: “**(tahmârru)** ve **(tasfârru)** kelimeleri ile hâlis kırmızılık ve sarılık kasdedilmemiştir. Bunlardan maksad: karışık olan kırmızılık ve sarılıktır. Eğer hâlis renk kasdedilse “tahmerru, tasferru” denilirdi”. İbn-i Tîn ise: “Bu kelimelerle meyvelerin kızarmağa ve sararmağa başladıkları zaman kasd olunmuştur. öteki sigalar değişen renklerde kullanılır” demiştir. Burada muradın İbn-i Tîn'in dediği gibi olduğuna aşağıdaki hadîs delâlet ediyor:

(٧١٤/٨٧١) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ” نَهَى عَنْ بَيْعِ الْعِنَبِ حَتَّى يَسْوَدَ، وَعَنْ بَيْعِ الْحَبِّ حَتَّى يَشْتَدَ ” رَوَاهُ الْخُمْسَةُ إِلَّا النَّسَائِيَّ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ وَالْحَاكِمُ

871/314 “(Yine) Enes radiyallâhü anh’den rivâyet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) kararmadıkça üzümü satmaktan ve katılaştımadıkça daneyi satmaktan nehiy buyurmuştur”.

Bu hadîsi **Nesâî** müstesna **Beşler** rivâyet etmişler; **İbn-i Hibbân** ile **Hâkim** onu sahîhlemişlerdir.

Üzümün kararması ile dânenin katılaşmasından murâd: olgunlaşmaya başlamalarıdır. Nevevî: “Bunda **Kûfeliler**’in mezhebine delil vardır; fakat **ekser-i ulemâya** göre katılaşmış başağın satılması câizdir. Bizim mezhebe gelince:

Mezhebimizde tafsîlât vardır. Eğer başak arpa veya darı ise yâhûd o mânâda, hâricden dâneleri görünen hubûbâtta ise satması câizdir. Buğday ve emsâli gibi, dâneleri kavuz ile örtülü olanlardan ise bu bâbda Şâfiî’nin iki kavli vardır. Yeni kavline göre câiz değil; eski kavline göre câizdir. Fakat katılaşmadan, ancak biçmek şartı ile sahîh olur” diyor.

Nevevî’nin “**Kûfeliler**” demekten maksadı **Hanefiler**’dir. Filhakıka onlara göre başağında buğdayı satmak fâsid bey’lerdendir.

(٧١٥/٨٧٢) - وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ” لَوْ بَعْتَ مِنْ أَحْيِكَ ثَمَرًا فَأَصَابَتْهُ جَائِحَةٌ ، فَلَا يَحِلُّ لَكَ أَنْ تَأْخُذَ مِنْهُ شَيْئًا ، بِمِ تَأْخُذَ مَالِ أَحْيِكَ بِغَيْرِ حَقِّ ؟ ” رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: ” أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ بِوَضْعِ الْجَوَائِحِ ”

872/715 “Câbir b. Abdullâh radiyallâhü anh’den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem;

Eğer din kardeşine meyve satar da sonra o mala bir âfet gelirse artık ondan bir şey alman sana helâl olmaz. Din kardeşinin malını haksız yere ne sebeble alacaksın? buyurdular.”

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Müslim’in bir rivâyetinde: **Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem** âfet isâbet eden meyvelerin (fiattan) düşülmesini emretmiştir.

Hadis-i Şerif ağaçların üzerindeki yemişleri sâhibi satar da sonra bir âfet gelirse zararın satana âit olduğuna bu husûsda müşteriden hiç bir şey almağa hakkı bulunmadığına delildir.

Âfet isâbet eden meyvelerin fiattan düşülmesi husûsunda ulemâ ihtilâf eylemişlerdir. Bazılarına göre: âfet bütün meyvelere isâbet ederse bütün fiat düşülür. Zarar ziyan satana âit olur. Bunların delili bu hadîsdir.

Ekser-i ulemâ ise zararın müşteriye âid olduğuna, âfetten dolayı fiat düşme emrinin nedib ifâde ettiğine kâildirler. Delilleri **Ebû Saîd** hadîsidir. İleride görülecek olan bu hadîsde **Peygamber (s.a.v.)** meyvelerine âfet isâbet eden kimseye sadaka vermelerini Ashâba emretmiştir. Zararın müşteriye âid olması satış akdi yapılırken malı tahliye etmenin onu tesellüm yerine geçtiği içindir. Yani malı tahliye etmekle satıcı onu müşteriye teslim etmiş; müşteri de kabûl ve tesellüm etmiş gibi olur. Maamâfih bu kavle itiraz edilmiş ve: Hadîsdeki: “Sana ondan bir şey alman helâl olmaz” ifâdesi zararın satıcıya âid olduğuna delâlet eder; denilmiştir.

(٧١٦/٨٧٢) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: ” مَنْ ابْتَاعَ نَخْلًا بَعْدَ أَنْ تَوَبَّرَ فَتَمَرَّتْهَا لِلْبَائِعِ الَّذِي بَاعَهَا إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ الْمُبْتَاعُ ” مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

873/716 “İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ’dan Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem’dan işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.):

“Eğer bir kimse aşılandıktan sonra bir hurmalık satın alırsa o hurmalığın meyvesi onu satan bayia aittir; ancak müşteri şart koşarsa o başka; buyurmuşlardır.” Hadîs müttefekun aleyhdir.

Hadîs-i Şerif aşılandıktan sonra satılan meyvenin satana âid olduğuna delildir. Mefhûmu muhâlifine bakılırsa aşılardan önce müşterinin olur. **Cumhûru ulemanın** kavli de budur. Delilleri bu hadîsdir. İmâm-ı A’zam Ebû Hanîfe’ye göre ise satılan meyve aşılandıktan sonra olsun evvel olsun mutlaka satana aittir. Hz. İmâm mefhûmu muhâlif ile amel etmemektedir. Çünkü onun mezhebine göre mefhûmu muhâlif sahîh bir delil değildir; binâenaleyh onunla amel olunamaz.

Hadîs-i Şerif, akdin muktezâsına uygun olan şartın satışı bozmadığına da işâret ediyor.

أَبْوَابُ السَّلَمِ وَالْقَرْضِ وَالرَّهْنِ

SELEM, KARZ VE REHİN BÂBLARI

(٧١٧/٨٧٤) - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: ” قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ ، وَهُمْ يُسَلِّفُونَ فِي الثَّمَارِ السَّنَةَ وَالسَّنَتَيْنِ ، فَقَالَ: مَنْ أَسْلَفَ فِي ثَمَرٍ فَلْيَسْلِفْ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ، وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ، إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ ” مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَلِلْبُخَارِيِّ ” مَنْ أَسْلَفَ فِي شَيْءٍ “

874/717 “İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ”dan rivâyet edilmiştir. **Demiştir ki: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem Medine’ye geldiği vakit Medîneliler meyvelerde bir ve iki seneye kadar selem yaparlardı. Bunun üzerine:**

Her kim meyvede selem yaparsa ma’lûm ölçek ve tartıda ma’lûm bir va’deye kadar yapsın; buyurdular.”

Hadîs **müttetekun aleyhdir. Buhârî’nin** rivâyetinde “**Her kim bir şeyde selem yaparsa**” buyurulmuştur.

Selef: Iraklılar’a göre hem vezin hem de mânâ itibâriyle **selem** demektir. **Hicazlılar’a** göre ise: Zimmette mevsûf bulunan bir şeyi peşin para ile satmaktır ki, şer’an ta’rifi de budur. Maamâfih mezheb imâmlarının ta’rifleri arasında az çok fark vardır.

Selem: Saîd b. Müseyyeb müstesnâ bütün ulemâya göre meşrû’dur; ve beyi’de şart olan her şey bunda da şarttır. Re’s-i mal de o meclisde teslim edilir. Yalnız İmâm Mâlik semenin bir veya iki gün te’cîl edilmesine cevâz vermiştir.

Hadîs-i Şerîfde zikredildiği vechile malın iki nevi ölçüden biri ile mutlaka ölçülmesi icâbeder. Eğer ölçek ve tartı ile satılan şeylerden değilse sayısının veya metresinin ma’lûm olması lâzımdır; çünkü bunlar ölçek ile tartıya mülhaktır. **Mezâhib ulemâsı** arasında selemin bazı husûsâtı hakkında az çok ihtilâf görülürse de satılan malın miktarı ölçekle satılanlardan ise ölçeğinin ta’yini malın ayırıcı vasıflarının beyânı gibi esasa âid şeylerde ittifâk halindedirler.

Te’cîl’e gelince: Şâfiîler’den mâadâ mezheb imâmlarına göre seleimde te’cîl şarttır. **Şâfiîler’e** göre ise hâlen de yapılabilir. Selem’in mezheblere göre bir hayli şartları daha vardır. Bunlar ve selemin hangi mallarda câiz olacağı her mezhebin fıkıh kitaplarından öğrenilebilir.

Alış verişte semen denilen şey, selem'de "re's-i mâl" dir. Kezâ alış verişte mebî' yani satılık mal, selemde "müslemün fih" adını alır.

(٧١٨/٨٧٥) - "وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي وَعْبِدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَا: كُنَّا نَصِيبُ الْمَغَانِمَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ يَأْتِينَا أَنْبَاطٌ مِنْ أَنْبَاطِ الشَّامِ فَنُسَلِّفُهُمْ فِي الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالزَّيْبِ - " وَفِي رِوَايَةٍ: " وَالزَّيْتُ - إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى " قِيلَ: أَكَانَ لَهُمْ زَرْعٌ؟ قَالَا: مَا كُنَّا نَسْأَلُهُمْ ذَلِكَ " رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ .

875/718 "Abdurrahman b. Ebzâ²⁶ ve Abdullah b. Ebî Evfâ radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Bunlar:

Biz Resûlullâh (s.a.v.) ile birlikte ganîmetler alıyorduk. Bize Şam Nebîtlarından bir takım nebîtlar gelir; biz de onlara buğ-day, arpa ve kuru üzümde (bir rivâyette) ve zeytin yağında muayyen bir va'deye kadar selem yapardık; demişlerdir:

Onların ekini var mı idi? diye sorulunca:

Bunu kendilerine sormazdık; demişlerdir."

Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir.

Enbât: Nebît'in cem'idir. Bunlar Araplardan bir sülâle olup **Acemler'in** arasına girmiş ve onlarla nesebleri karışmış; lisânları bozulmuştur. Su çıkarmakta mâhir olduklarından kendilerine **"enbât"** denilmiştir.

Hadis-i Şerif akid halinde mevcûd olmıyan mala selem yapılabileceğine delildir. Çünkü mevcûd olması şart olsa onu arar sorarlardı. Hâlbuki **"bunu sormazdık"** demişlerdir. İhtimâl karşısında soruşturmayı terketmek, sözün umûm ifâde etmesi demektir. **Şâfiîler'**le **Mâlikîler'**in ve diğer bazı **ulemânın** kavli budur. Bunlar va'de geldiği zaman malın bulunabilmesini şart koşmuşlardır. Va'de gelmezden önce bulunmaması onlarca zarar etmez. **Hanefîler**le başkalarına göre ise müslemün fihin mevcûd olması ve tâ va'de gelinceye kadar devam etmesi şarttır.

²⁶ **Abdurrahman b. Ebzâ (r.a.): Nâfi' b. Abdilhars'**in âzâdlı kölesi olup, Küfe'de yerleşmiştir. **Hiz. Ali b. Ebî Tâlib (r.a.)** kendisini Horasan'a vali göndermiştir. Rivâyetleri ekseriyetle **Hiz. Ömer** ile **Ubey b. Ka'b (r.a.)**'dandır. Kur'an-ı Kerim ile Fıkıh ilmine vâkıf idi; hattâ **Hiz. Ömer (r.a.)** onun hakkında: **"Abdurrahman b. Ebzâ Allâh'ın kendilerini Kur'an sayesinde yükselttiği bahtiyârlardandır"** demiştir. **Peygamber (s.a.v.)**'den oniki hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden oğulları **Said** ile **Abdullah** ve başkaları rivâyet etmiştir.

(٧١٩/٨٧٦) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ”مَنْ أَخَذَ أَمْوَالَ النَّاسِ يُرِيدُ أَدَاءَهَا أَدَّى اللَّهُ عَنْهُ، وَمَنْ أَخَذَهَا يُرِيدُ إِتْلَافَهَا أَتْلَفَهُ اللَّهُ تَعَالَى“ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ .

876/719 “Ebû Hüreyre radiyallâhü anh’den Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem’den işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre Resûlullâh (s.a.v.):

Bir kimse başkalarının mallarını ödemek kasdı ile alırsa onun yerine Allâh öder; her kim de onları itlâf etmek için alırsa Allâh onu itlâf eder; buyurmuştur.” Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir.

Başkalarının mallarını almak ta’bîri onları ödünç ve muhâfaza için almaya şâmindir.

Ödemek kasdından murâd: dünyada ödemektir.

Allâh’m onun yerine ödemesi: ona ödemek için dünyada kolaylık halketmesi, âhirete kalmışsa alacaklıyı **Teâlâ hazretleri’nin** dilediği bir şeyle razı etmesidir. Filvâki’ bu husûsda *İbn-i Mâce*, *İbn-i Hibbân* ve *Hâkim*, merfû olarak şu hadîsi tahrîc etmişlerdir:

« مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَدَانِ دَيْنًا يَغْلَمَ اللَّهُ أَنَّهُ يُرِيدُ أَدَاءَهُ إِلَّا آدَاهُ اللَّهُ عَنْهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ »

“Hiç bir müslüman yoktur ki; ödemek niyetinde olduğunu Allâh’ın bildiği bir borca girsin de Allâh onun yerine o borcu dünyada ve âhirette ödemesin”.

“İtlâf için alırsa” ifâdesinden maksad: başkasının malını alırken ihtiyacı olduğu için değil, ödememek niyeti ile almaktır.

“Allâh da onu itlâf eder” ibâresi: alan şahsın kendisini, dünyada helak eder; mânâsında zahirdir. Maamâfih dünyada geçimini zorlaştırmak, malından bereketi kaldırmak sûreti ile hayatını mahvetmek ve âhirette azâba ma’rûz kılmak mânâlarına da şâmindir. *İbn-i Battâl* diyor ki: “Bu hadîsde başkalarının mallarına göz dikmekten vazgeçmeğe teşvîk ve borçlandığı zaman aldığını iyilikle vermeye tergîb vardır; çünkü cezâ amel cinsinden olur.”

Hadîs-i Şerîfde hüsn-ü niyete teşvîk, hılâfına hareketten tehdîd ve bütün amellerin bu iki mihver etrafında döndüğüne işâret vardır. Ödemek niyeti ile borçlanan kimseye **Allâh’ın** yardım edeceği dahî hadîsin ifâde ettiği ahkâm cümlesindendir. **Abdullah b. Ca’fer** borçlanmağa merak edermiş. Kendisine bunun sebebi soruldukta:

« سَجَعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ مَعَ الدَّائِنِ حَتَّى يَقْضِيَ دَيْنَهُ »

“Resûlullâh (s.a.v.) i: “**Şüphesiz ki Allâh, borcunu ödeyinceye kadar borçlu ile beraberdir**” buyururken işittim” dermiş. Bu hadîsi İbn-i Mâce ile Hâkim rivâyet etmişlerdir; isnâdı hasendir. Yalnız râvilerinden Muhammed b. Ali hakkında ihtilâf vardır. Aynı hadîsi Hâkim Hz. Âişe (r.anhâ)’dan şu lafızlarla rivâyet etmiştir:

« مَا مِنْ عَبْدٍ كَانَتْ لَهُ نِيَّةٌ فِي وَفَاءٍ دَيْنِهِ إِلَّا كَانَ لَهُ مِنَ اللَّهِ عَوْنٌ »

“**Borcunu ödemeye niyeti olan hiç bir kul yoktur ki Allâh’dan kendisine bir yardım gelmesin**”. Hz. Âişe (r.anhâ): “**Bu yardımı ben de dilerim**” buyurmuştur. Vâkiâ: « إِنَّهُ يُغْفَرُ لِلشَّهِيدِ كُلِّ ذَنْبٍ إِلَّا الدَّيْنَ » “Gerçekten şehîdin borçtan mâadâ her günahı affedilir” hadîsi sâbit olduğu gibi: « الْآنَ بَرَدَتْ جِلْدَتُهُ » “Şimdi teni serinledi” hadîsi de sahihtir. Bu hadîs, borçlu ölen bir zâtın başkası tarafından borcu ödendiği zaman şeref-sâdir olmuştur. Fakat birinci hadîsden: Allâh kıyamet gününde şehîdin borcunu ödeyinceye kadar o borç üzerinde kalır” mânâsı kasdedilmiş olabilir; o zamana kadar borçlu kalmasından şehîdin kabirde azâb görmesi lâzım gelmez. İkinci hadîsin ise borcunu ödemek niyetinde olmayan biri hakkında olması ihtimâli vardır.

(٧٢٠/٨٧٧) - وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ : “قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، إِنَّ فُلَانًا قَدِمَ لَهُ بَرٌّ مِنَ الشَّامِ ، فَلَوْ بَعَثْتَ إِلَيْهِ ، فَأَخَذْتَ مِنْهُ ثَوْبَيْنِ نَسِيئَةً إِلَى مَيْسَرَةٍ ؟ فَبَعَثْتَ إِلَيْهِ فَاِمْتَنَعَ ” أَخْرَجَهُ الْحَاكِمُ وَابْنُ أَبِي حَتْمٍ ، وَرِجَالُهُ ثِقَاتٌ .

877/720 “Âişe radiyallâhü anhâ’dan rivâyet edilmiştir. Demişti ki: Yâ Resûlallâh, hakikat filâna Şam’dan basma gelmiş; ona (birini) göndersen de vakit buluncaya kadar veresiye kendisinden iki elbise alsana! dedim. Bunun üzerine o adama (birini) gönderdi fakat adam razı olmadı”.

Bu hadîsi Hâkim ile Beyhakî tahrîc etmişlerdir. Ricâli sikadır.

Hadîs-i Şerîf veresiye satışın ve vakti hâli oluncaya kadar va’de vermesinin sahîh olduğuna delildir. Resûlullâh (s.a.v.)’in herkese güzel muâmele ettiği ve kimseyi bir şeye zorlamadığı, bir şeyde ilhâh ve ısrâr etmediği dahi hadîsin ihtivâ ettiği beyânât cümlesindendir. Mevzû bahis adam Medîne’li bir yahûdîdir.

Buhârî ile Müslim ve Tirmizî Hz. Âişe’den şu hadîsi rivâyet ederler: **Âişe demiştir ki: Peygamber (s.a.v.) dünyadan gittiği zaman zırhı otuz ölçek arpa mukâbilinde rehinde idi.”**

بَابُ الرَّهْنِ

REHİN BÂBİ

Rehin, lügatte: Sübût ve devam manasınadır. Bazılarına göre de hapis mânâsına gelir.

Şer'an ise: Mâlî kıymeti hâiz olan bir aynı (şeyi) bir borca karşı vesîka yapmaktır; fakat bu vesîkanın o borcun tamamını veya bir kısmını ödeyecek kıymette olması şarttır. Rehni verene râhin; alana mürtehin derler.

Rehnin **hükmü:** beyi' gibi câiz olmaktır. Satılması câiz olan her şeyin rehni de câizdir. **Delîli:** Kitâb, Sünnet ve icmâ'-i ümmettir.

Kitap'tan delîli:

« وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَّقْبُوضَةٌ »

“Eğer seferde olur da kâtib bulamazsanız o halde işte makbûz rehinler”²⁷ âyet-i kerîmesidir. Bu âyetle **Teâlâ hazretleri**, kâtib bulunmadığı zaman borçlunun bir vesîka vererek alacaklısını tatmîn etmesini emir buyurmuştur. Rehnin meşrû' olduğuna icmâ'-i ümmet vardır.

Sünnetten delîli: Peygamber (s.a.v.) in zırhını **Medîne'**de bir yahûdîye rehnetmesi ile aşağıdaki hadîslerdir:

(٧٢١/٨٧٨) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

“الظَّهْرُ يَرْكَبُ بِتَفَقُّهِهِ إِذَا كَانَ مَرْهُونًا ، وَلَبِنُ الدَّرِّ يَشْرَبُ بِتَفَقُّهِهِ إِذَا كَانَ مَرْهُونًا ، وَعَلَى الَّذِي يَرْكَبُ وَيَشْرَبُ التَّفَقُّهُ” رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ ،

878/721 “Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Hayvana eğer rehin ise nafakası mukâbilinde binilir. Sağılan süt şâyet (hayvan) rehin ise masrafı karşılığı içilir. Masraf binenle içene aittir; buyurdular.” Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir.

Hadîsteki “binilir” ve “içilir” şeklinde meçhûl kullanılmış bulunan fiillerin nâibi fâilleri mürtehindir. Çünkü hayvana binen ve sütü içen odur. Râhin olmak ihtimâli de varsa da bu ihtimâl uzaktır. Zîrâ hayvan onun milki olduğu için binse de binmese de kezâ sütünü içse de içmese de onu beslemek kendisine aittir; binâenaleyh onun hakkında (binene ve içene) diye kayıtlamağa lüzûm yoktur.

Hadîs-i Şerîf, mürtehinin rehîn maldan nafakası mukâbilinde faydalanabileceğine delîldir. Bu mes'eledede üç kavil vardır:

²⁷ Sûre-i Bakara, âyet: 283.

1 - *İmâm Ahmed* ve diğer bazı **ulemâ** bu hadîs ile istidlâl ederek istifâdeyi yalnız binmekle sütünü içmeye tahsîs etmişlerdir. Onlara göre mürtehin hayvana yaptığı masraf miktarınca yalnız bu iki şeyden faydalanabilir. Sâir husûsât bunlara kıyâs edilemez.

2 - **Cumhûru ulemâya** göre mürtehin rehinden hiç bir sûretle faydalanamaz. Zîrâ bu hadîs-i Şerîf kıyâsa iki vecihle muhâlifdir:

a) Sâhibinin izni olmaksızın gayrin milkinde binme ve içme isbât ediyor. *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin* 96. maddesinde: "Bir kimsenin milkinde, onun izni olmaksızın âhar bir kimsenin tasarruf etmesi câiz değildir" denilmektedir.

b) Bunları kıymetleri ile değil de hayvana yapılan masraf ile ödetiyor.

İbn-i Abdilberr şöyle diyor: "Bu **hadîsi cumhûru fukâhâya** göre elde bulunan bunca kâideler ve sahîh olduğunda ihtilâf edilmeyen sâbit âsâr reddediyor. Bunun mensûh olduğuna **İbn-i Ömer** (r.a.)'in rivâyet etmiş olduğu şu hadîs delâlet eder:

« لَا تُخْلَبُ مَاشِيَةُ امْرِئٍ بِغَيْرِ إِذْنِهِ »

"Bir kimsenin hayvanı onun izni olmaksızın sağlamaz."

Mezkûr hadîsi *Buhârî* (*Ebvabül'-Mezâlim*) de tahrîc etmiştir.

İmâm Şâfiî: "hadîsdeki meçhûl fiillerin nâib-i fâili râhindir" diyor. Bu takdîrde mânâ: râhin hayvanına binmekten, onun sütünü içmekten menedilemez; demek olur. Fakat *Şâfiî*'ye "hadîsde mürtehin lafzı vardır. Binâenaleyh mürtehinin fâil olduğu âşikârdır" diye itirâz olunmuştur.

3 - *Evzâî*, *Leys* ve diğer bazılarına göre murâd şudur: eğer râhin hayvana yiyecek vermekten çekinirse o zaman hayvanın hayatını kurtarmak için nafaka verilir ve buna karşılık ona binmek, sütünden içmek gibi şeylerden istifâde edilir; yalnız bu istifâde hayvana verilen âlâf kıymetini geçmemelidir. Bu üçüncü kavil umûmî kâidelerden derlenmişe benziyor ki hulâsası şudur: Şâri'in izni ile bir kimsenin elinde bulunan başkasına âid bir hayvana sonra sâhibinden almak şartı ile masraf yapılabilir. Bu hayvanı kiraya vermek yâhud âlâfı (yemi) karşılığında sütünde tasarrufta bulunmak da câizdir. Yalnız o yerde hâkim bulunup da ondan izin almadan masraf etti ise yaptığı masrafı hayvan sahibinden istiyemez.

(۷۲۲/۸۷۹) - وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " لَا يَغْلِقُ

الرَّهْنُ مِنْ صَاحِبِهِ الَّذِي رَهْنَهُ لَهُ غَنَمُهُ وَعَلَيْهِ غَرْمُهُ " رَوَاهُ الدَّارِقُطْنِيُّ وَالْحَاكِمُ ، وَرِجَالُهُ ثِقَاتٌ ، إِلَّا أَنَّ الْمَحْفُوظَ عِنْدَ أَبِي دَاوُدَ وَغَيْرِهِ إِرسَالُهُ .

879/722 (Yine) Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet

olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Rehin, onu rehnedен sâhibinin olmaktan çıkmaz. Onun geliri sâhibinin; masrafı da sâhibinindir; buyurdular.”

Bu hadîsi **Dâre Kutnî** ile **Hâkim** rivâyet etmişlerdir. Ricâli sikadırlar. Şu kadar var ki, **Ebû Dâvud** ve başkalarına göre mahfûz olan, onun mürsel oluşudur.

Hâfız İbn-i Abdilberr diyor ki: “geliri sahibinindir; masrafı da sahibinindir” cümleleri hakkında ihtilâf olunmuştur. Bazılarına göre bu söz **Saîd b. Müseyyeb** tarafından müdrecdir. Ama onu *İbn-i Ebî Zi’b* ile *Ma’mer* ve başkaları, hem *İbn-i Ebî Zi’b* hakkında ihtilâf vardır diye-mürsel hem de merfû’ olarak rivâyet etmişlerdir. Bazıları mevkûf olarak rivâyet ettiler.”

Bu hadîsi *İbn-i Vehb* dahî rivâyet etmiş ve güzel bulmuş; bundaki lafzın *İbn-i Müseyyeb’in*²⁸ sözü olduğunu da beyân etmiştir. Kezâ *Ebû Dâvud* mürselleri arasında bu sözün *İbn-i Müseyyeb’in* kelâmından olduğunu kuvvetle beyân etmiştir”.

Hadîs-i Şerîf câhiliyyet devrinin (rehîni mürtebine mâl etme) âdetini ibtâl ile onun geliri ile masrafının sâhibi bulunan mürtebine âid olduğunu beyân için vârid olmuştur.

²⁸ **Saîd b. Müseyyeb: Ebû Muhammed El-Kureşî (El-Medenî), Tâbiîn’in** büyüklerindendir. **Medîne-i Münevvere’de** zuhûr eden, fukâhâ-i Seb’adan (Bk. **Bûlûğu’l-Merâm**. C. I. Shf. 373) olup, fıkıh ve hadîsteki geniş bilgisi, dindarlığı ve haramdan kaçınmasıyla meşhûrdur. Kendisine “Fakîhü’l-fukâhâ” denilirdi.

H. Ömer’in hilâfetinin ikinci senesi dünyaya gelip, **Sahâbe’den** birçok zevâtlâ görüşmüş ve **H. Peygamber (s.a.v.)’in** mübârek zevcelerinden, Hadîs-i Şerîf işitip, en ziyâde **Ebû Hüreyre (r.a.)’den** rivâyet etmiştir. “40” defa hacca giden **Saîd b. Müseyyeb**, Hicret-i Nebeviyye’nin “91” yılında **Medîne’de** irtihâl eylemiştir. (**Kâmûsu a’lâm**. C. IV. Shf. 2579).

بَابُ الْقِرَاضِ

ÖDÜNC BÂBİ

Karz lugatte: Kat' etmektir. Başkalarına ödünç verilen malın da verenin malından bir parça olmasına bakılarak ona bu isim verilmiştir.

İstikrâz: Ödünç istemektir. Karzın dört mezheb ulemâsı arasında ta'rîfi birbirinden farklı fakat mânâ itibâriyle bir gibidir. Biz yalnız **Hanefiler'in** ta'rîfi ile iktifâ edeceğiz. Onlara göre **Karz:** Misliyâtta olan bir malı sonra mislini almak üzere bir kimseye vermektir.

Mislî: Ferdleri kıymetini değiştirecek derecede birbirinden farklı olmayan şeylerdir. Ölçek ve tartı ile satılan şeylerle yumurta ve ceviz gibi büyüklüğü birbirine yakın olanlar misliyâtandır.

Karz'ın fazîleti hakkında hadisler çoktur.

(۷۲۳/۸۸۰) - وَعَنْ أَبِي رَافِعٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ” أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَسْلَفَ مِنْ رَجُلٍ بَكْرًا ، فَقَدِمَتْ عَلَيْهِ إِبِلٌ مِنْ إِبِلِ الصَّدَقَةِ ، فَأَمَرَ أَبَا رَافِعٍ أَنْ يَقْضِيَ الرَّجُلَ بَكْرَهُ ، فَقَالَ : لَا أَجِدُ إِلَّا خِيَارًا رِبَاعِيًّا ، فَقَالَ : أَعْطِهِ إِيَّاهُ فَإِنْ خِيَارَ النَّاسِ أَحْسَنَهُمْ قَضَاءً ” رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

880/723 “Ebû Râfi‘ (r.a.)’den rivâyet olunduğuna göre Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem bir adamdan ödünç olarak küçük bir deve almış; az sonra kendilerine sadaka develerinden bir takım develer gelmiş. Bunun üzerine Ebû Râfi‘a, o adama küçük devesini ödemeyi emir buyurmuş. Ebû Râfi‘:

Yedi senelik yetişkinlerden başkasını bulamıyorum; deyince, Resûlullâh (s.a.v.):

Ona onu ver zîrâ insanların en hayırlıları borcunu en iyi ödeyenlerdir; buyurmuşlardır.” Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Hayvanı ödünç alma husûsunda yukarıda söz geçmişti. Bu hadîs dahî onun câiz olduğuna delâlet ediyor.

Üzerinde ödünç veya başka bir sebeple borç bulunan kimseye o borcu en iyi cinsten vermek sûreti ile ödemenin müstehâb olduğu, bunun hem şer'an hem de örfen güzel ahlâktan sayılacağı dahî hadîsin işareten ifâde ettiği ahkâmındır.

(٧٢٤/٨٨١) - وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كُلُّ قَرْضٍ جَرٌّ مَنْفَعَةٌ فَهُوَ رَبًّا" رَوَاهُ الْحَارِثُ بْنُ أَبِي أُسَامَةَ وَإِسْنَادُهُ سَاقِطٌ - وَلَهُ شَاهِدٌ ضَعِيفٌ عَنْ فَضَالَةَ بْنِ عُيَيْنٍ عِنْدَ الْيَهُودِيِّ وَآخَرُ مَوْقُوفٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ عِنْدَ الْبُخَارِيِّ.

881/724 "Ali radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Menfaat celbeden her ödünç ribâdır; buyurdular."

Bu hadîsi **Hâris b. Ebî Üsâme** rivâyet etmiştir. İsnâdı sâkıttır. Bunun **Beyhakî'de Fadâle b. Ubeyd** tarafından rivâyet edilmiş zayıf bir şâhidi; **Buhârî'de Abdullah b. Selâm**²⁹ tarafından mevkûf olarak rivâyet edilmiş diğer bir şâhidi vardır. **Hâris** rivâyetinde isnâdının sâkit olması; râvîler arasında **Sevvar b. Mus'ab-ı Hemdânî** bulunduğu dandır. Bu zat a'mâ bir müezzin idi. Hadîs imâmlarınca metrûkdür.

Hadîs'in *Beyhakî'deki* rivâyeti "*el-Ma'rife*" adlı eserindedir. *Buhârî'deki* mevkûf rivâyeti ise *Buhârî'nin "istikrâz bâb"*ında bulunmadığı gibi musannıf da "*Telhis*"de onu *Buhârî'ye* nisbet etmemiş, sadece: "Bunu *Beyhakî "Sünen-i Kübra'"da İbn-i Mes'ûd, Übey b. Ka'b, Abdullah b. Selâm ve İbn-i Abbâs'a* mevkûf olarak rivâyet etmiştir" demektedir. *Buhârî'de* olsa ona mutlaka nisbet ederdi. Binâenaleyh buradaki nisbetin hatâ olduğu anlaşılır.

Hadîs-i Şerîf, sahîh ise yukarıki hadîs ile aralarının bulunması icâbeder. Ve bu hadîs: ödünç veren tarafından bir menfaat şart koşulduğu zaman mahsûsdur; denilir. Çünkü ödünç alanın kendiliğinden teberru etmesi müstehâbdır.

²⁹ **Abdullâh İbn-i Selâm (r.a.):** Medîne-i Münevvere ahâlisinden, Benî İsrâil'den âlim, fakîh, güzel itikâda mâlik bir zâttı. **Resûlû Ekrem** Efendimiz'in **Medîne-i tâhire**'yi ilk teşrifleri esnâsında şeref-i İslâm'a nail olmuş, **Hz. Osman**'ın şehâdeti hâdisesinde nâsa bir çok öğütler vermişse de hâdisenin önüne geçememiştir. **Resûlû Zîşân** Efendimiz, bu zât'ın ehl-i cennet'ten olduğunu haber vermiştir. **Hz. Ömer** ile beraber **Beyt-i Makdis**'in ve **Câbiye**'nin fethinde hazır bulunmuş ve **Nebiyi-yi Zîşân** hazretlerinden **25 hadîs** rivâyet etmiştir. Vefâtı, **Medîne-i Münevvere'de "43"** târihine müsâdifdir. (Ömer Nasûhî Bilmen "**Hukuku İslâmiyye ve Istilâhat-ı Fikhiyye Kamûsu C. I. Shf. 342**).

بَابُ التَّفْلِيسِ وَ الْحَجْرِ

TEFLİS ve HACR BÂBİ

Teflîs: İflâsa nisbet etmek, müflis çıkarmak demektir.

Hacr ve **Hicr:** Lugatte, men'etmektir. Şer'an ta'rîfi mezheb ulemâsı arasında ihtilâflıdır. Şöyle ki:

Hanefiler'e göre hacr: Şahs-ı mahsûsu tasarruf-i mahsûsdan men'-i mahsûsdur, (yani husûsî şahsı husûsî bir tasarruftan husûsî sûrette men'etmektir).

Şâfiîler'e göre husûsî bir takım sebeplerden dolayı bir kimseyi malda tasarruftan men'etmektir.

Mâlikîler'e göre: Şer'iat'ın kendisi ile hükmettiği hükmi bir sıfat olup, mevsûfunun yiyeceğinden fazlası hakkında tasarrufunun nâfiz olmasının men'ini ve malının üçte birinden ziyâdesi hakkındaki tasarrufunun nâfiz olmasının men'ini icâbeder.

Hanbelîler'e göre: Mal sâhibini malında tasarruftan men'etmektir. (Ta'rîflerin îzâhı için fıkıh kitaplarına mürâcaat etmelidir).

(٧٢٥/٨٨٤) - عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "سَمِعْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "مَنْ أَدْرَكَ مَالَهُ بَعِيْنِهِ عِنْدَ رَجُلٍ قَدْ أَفْلَسَ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ مِنْ غَيْرِهِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، وَرَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَمَالِكٌ مِنْ رِوَايَةِ أَبِي بَكْرٍ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ مُرْسَلًا بِلَفْظٍ "أَيُّمَا رَجُلٍ بَاعَ مَتَاعًا فَأَفْلَسَ الَّذِي ابْتَاعَهُ وَلَمْ يَقْضِ الَّذِي بَاعَهُ مِنْ ثَمَنِهِ شَيْئًا فَوَجَدَ مَتَاعَهُ بِعَيْنِهِ، فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ، وَإِنْ مَاتَ الْمُشْتَرِي فَصَاحِبُ الْمَتَاعِ أَسْوَأُ الْغُرَمَاءِ" وَوَصَلَهُ الْبَيْهَقِيُّ، وَضَعَفَهُ تَبَعًا لِأَبِي دَاوُدَ. وَرَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ مِنْ رِوَايَةِ عُمَرَ بْنِ خَلْدَةَ قَالَ: "أَتَيْنَا أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي صَاحِبٍ لَنَا قَدْ أَفْلَسَ، فَقَالَ: لَا قُضِيْنَ فِيكُمْ بِقَضَاءِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَفْلَسَ أَوْ مَاتَ فَوَجَدَ رَجُلٌ مَتَاعَهُ بِعَيْنِهِ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ" وَضَحَّحَهُ الْحَاكِمُ، وَضَعَفَهُ أَبُو دَاوُدَ، وَضَعَفَ أَيْضًا هَذِهِ الزِّيَادَةُ فِي ذِكْرِ الْمَوْتِ.

884/725 "Ebû Bekr b. Abdurrahman³⁰ radiyallâhü anh'dan (o da)

³⁰ Ebû Bekr b. Abdurrahmân (r.a.): Tâbiîn'dendir. Medine'de kadı idi. Hz. Âişe ve Ebû Hüreyre'den hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden Şa'bi ile Zühri rivâyet ederler.

Ebû Hüreyre *radıyallâhü anh'*den işitmiş olarak rivâyet edilmiştir. **Ebû Hüreyre** demiştir ki: **Resûlullâh** *sallallâhü aleyhi ve sellem'i*:

Eğer bir kimse iflâs etmiş bir adamın yanında malına olduğu gibi (hiç değişmeden) yetişirse o malı almak için kendisi başkalarından daha haklıdır; derken işittik."

Hadis **müttefekun aleyh**dir. Onu **Ebû Dâvud** ile **Mâlik**, **Ebû Bekir b. Abdirrahman**'dan mürsel olarak şu lafızlarla dahî rivâyet etmişlerdir:

"Her hangi bir adam bir mal satar da onu satın alan iflâs eder ve satan o malın semeninden bir şey almamış olduğu halde malını aynı ile bulursa o kimse o malda en ziyâde hak sâhibidir. Şâyet müşteri ölürse mal sâhibi alacaklılarla beraber olur".

Bu hadîsi **Beyhakî** vasletmiş, fakat **Ebû Dâvud**'a tâbi olarak o da hadîsi zaîf bulmuştur. Aynı hadîsi **Ebû Dâvud** ile **İbn-i Mâce**, **Ömer b. Halede**'nin rivâyetinden nakletmişlerdir. **Ömer** demiştir ki: **"Ebû Hüreyre'ye**: İflâs etmiş bir dostumuz için geldik. (Bize):

Şüphesiz ki hakkınızda Resûlullâh *sallallâhü aleyhi ve sellem'in* **hüküm buyurduğu gibi hükmedeceğim; "Kim iflâs eder veya ölür de bir adam malını olduğu gibi onun yanında bulursa o adam o malı en ziyâde hak edendir"** dedi." Bu hadîsi **Hâkim** sahîhlemiştir; **Ebû Dâvud** ise onu zaîf bulmuş; ölümü bildiren ziyâdeyi dahî zaîf addetmiştir.

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** mürsel olarak rivâyet ettiği gibi başka bir yoldan mevsûl de rivâyet etmiştir. Çünkü o tarihte **İsmail b. Ayyaş** bulunuyorsa da hadîsi **Şamlılar**'dan rivâyet etmiştir. Onun **Şamlılar**'dan rivâyeti sahîhtir. Binâenaleyh huccet olabilir ve mürseli takviye eder. "Hadîsi **Beyhakî** vasletmiş, fakat **Ebû Davud**'a tâbi olarak o da zaîf bulmuştur" diyenler olmuştur. Lâkin **"Sünen-i Ebî Dâvud"**a mürâcaat netîcesi rivâyeti zaîf saydığına dâir bir şeye rastlanmamıştır. Bilâkis, rivâyeti **İmâm Mâlik** tarafından tahrîc ettikten sonra: **"Mâlik'in** hadîsi daha sahîhdir" diyerek onun **Ebû Bekir b. Abdirrahman hadîsi**'nden daha sahîh olduğuna işâret etmiştir. **Ebû Davud**'un **Ömer b. Halede** rivâyetini dahi zaîf bulduğu kaydediliyor; fakat mürâcaat netîcesinde **"Sünen"**de böyle bir şeye de rastlanmamıştır. Bilâkis **Beyhakî** musannıfın burada "her hangi bir adam" diye zikrettiği **Ebû Bekir b. Abdirrahman**'ın mürsel rivâyetini tahrîc ettikten sonra, **İmâm Şâfiî'nin**: **"Ömer b. Halede** rivâyeti **Ebû Bekir**'in şu rivâyetinden daha evlâdır; çünkü bu rivâyet mevsûldür: **Peygamber (s.a.v.)** onda ölüm ile iflâs arasını cem' etmiş tir. **Ebû Bekir**'in bu münkatı rivâyetine işâreten, **İbn-i Şihâb**'in hadîsi ise

münkatıdır” dediğini kaydeder. *İmâm Şâfiî* bu bâbda bir hayli söz ederek *Ömer b. Halede*’nin rivâyetini tercih eylemiştir.

Hadîs-i Şerîf bir kaç mes'eleye şâmilidir:

1 - Satıcı malını iflâs eden müşterisinin elinde bulursa başka alacaklılar bulunsun, bulunmasın onu almak kendisinin hakkıdır. Bu malı o müflise satmakla ödünç vermiş olmak arasında bir fark yoktur. Vâkıâ birçok hadislerde beyi' lafzı sarâhaten zikredilmiş ise de **Usûlü Fıkıh** kâidelerine göre âm'a muvâfık olan hâss o âmm'ı tahsîs edemez. Bundan dolayıdır ki, *İmâm Şâfiî* ve diğer bazı **ulemâ**ya göre satış mes'elesinde olduğu gibi ödünç mes'elesinde de mal sahibi malını buldu mu alır. Bir takımları bunun yalnız alış verişe mahsûs olduğuna kâildirler. Bunların delili bâbımızın hadisidir.

2 - Hadîsdeki “olduğu gibi” tâbirinden maksat: malın değişmemiş olmasıdır. Şâyet sıfatı değişmiş, yâhûd azalmış veya çoğalmışsa artık o malı almak için sâhibi diğer alacaklılardan daha haklı olamaz; alacaklılarla beraber olur. *İmâm Şâfiî* ile diğer bazı ulemâ'ya göre malın sıfatı bir kusurdan dolayı değişirse satan o malı alır; fakat noksanının bedelini alamaz. Ziyâdeden dolayı değişirse bu ziyâdenin zararı müşteriye âit olduğu gibi kârı da ona aittir. Çünkü bunlar onun milkinde iken meydana gelmiş şeylerdir. Ağaç gibi yerinde ne kadar kalacağı bilinmeyen şeylerde onların kıymetini öder. Fakat ekin gibi yerinde ne kadar kalacağı belli olanlarda bir şey ödemez.

3 - Hadîsi mürsel olarak rivâyet eden **Ebû Bekr b. Abdîrrahman**’ın sözü, delâlet ediyor ki: satıcı malın kıymetinin bir kısmını almışsa artık o malı geri dönemez. O da alacaklılarla beraber olur. **Cumhûru ulemânın** mezhebi budur. *Şâfiî*’nin iki kavlınden tercihe şâyân olana göre, satılan şey, kıymetinin bir kısmını almakla alacaklıların hakkı oluvermez. Satıcı onu almak için herkesten ziyâde hak sahibidir. *H.z. Şâfiî*’nin bu kavle zâhib olmasına sebep, her halde hadîsin ona göre sâbit olmayışındır. Hadîsin sahîh olduğunu kabûl edenler, **Cumhûr**’un kavli ile amel ederler. Hadîs’in mürsel veya mevsûl oluşu ihtilâfıdır. “Mürsel” diyenler daha çoktur.

4 - Hadîsdeki “**şayed müşteri ölürse mal sahibi alacaklılarla beraberdir**” cümlesinde mahzûf kelime vardır. Takdîri şöyledir: “Mal sahibinin malı, alacaklıların hakkıdır.” Bu cümle ölümle iflâs arasında fark olduğuna delîldir. *İmâm Ahmed* ile *Mâlik* bu rivâyetle amel ederek aralarında fark olduğunu kabûl ederler. Derler ki: ölenin zimmeti berâet etmiştir, o artık alacaklılar için mürâcaat mahalli olamaz. Fakat müflis böyle değildir; onun zimmeti bâkîdir. Bu husûsta ölenin ödemeye kâfi mal bırakması ile bırakmaması arasında fark yoktur.

Bir takımlarına göre: ölen, borcuna yetecek kadar mal bırakırsa satıcı malını almak için başkalarından haklı olamaz. Bunlar: **Ebû Bekir hadîsi**'ndeki "ancak sâhibi ödeyecek mal bırakırsa o başka" cümlesi ile istidlâl ederler. Fakat **İmâm Şâfiî** bu ziyâde için: **Ebû Bekir b. Abdirrahman**'ın re'yi olmak ihtimali vardır" demiştir. İhtimâlin karînesi, aynı hadîsi **Ebû Bekir**'den mevsûl olarak rivâyet edenlerin ölüm mes'elesinden bahsetmemeleridir. Hadîsi **Hz. Ebû Hüreyre**'den rivâyet edenler dahi bu mes'eleyi zikretmemişlerdir.

(٧٢٦/٨٨٧) - وَعَنْ عَمْرِو بْنِ الشَّرِيدِ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لِي الْوَاجِدُ يُجْلُ عِرْضَهُ وَعُقُوبَتُهُ" رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّيْسَانِيُّ ، وَعَلَّقَهُ الْبُخَارِيُّ ، وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ .

887/726 "Amr b. Şerîd'den³¹ babası radiyallâhü anh'den işitmiş olarak rivâyet edilmiştir. Babası demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

(Ödemeğe) kudreti olan bir kimsenin borcunu sallantıda bırakması, kendisinin ırzını ve tecziyesini helâl kılar; buyurdular."

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** ile **Nesâî** rivâyet etmişlerdir. **Buhârî** onu ta'lik etmiş: **İbn-i Hibbân** sahihlemiştir.

Hadîsi **İmâm Ahmed**, **İbn-i Mâce** ve **Beyhakî** dahî rivâyet etmişlerdir. **Buhârî** "ırzını helâl kılma"yı **Süfyân**'dan ta'lik ettiği gibi "yani: hakımı ödemeyip geciktirdi; der" şeklinde tefsir etmiştir.

Tecziye'den murâd: habsetmektir. Nitekim buna kâil olan vardır. **Cumhûru ulemâ** ise haczini ve hâkim'in onun nâmına malını satmasını câiz görmüşlerdir. Zâten satmak da onun tecziyesinde dâhildir.

Hadîs-i Şerîf, ödeme imkânı varken ödemeyip uzatmanın haram olduğuna delildir. Tecziyesi de bundan dolayı mübâhdır. **Ulemâ**'nın buradaki ihtilâfı, bu işin büyük günâh olup da bir defa uzatmakla fâsîd sayılıp sayılmıyacağı husûsundadır. Bazılarına göre bir defa borcunu ödemeyi uzattı mı fâsık olur. Yalnız bunlar mikdar husûsunda kendi aralarında ihtilâf halindedirler. Bir takımları: "On dirhem kıymetindeki borcunu ödemeyip uzatmak o kimseyi fâsık kılar" demiş, diğerleri daha azda da hükümün aynı olduğunu iddiâ etmişlerdir. **Mâlikîler**'le **Şâfiîler**'in mezhebi budur. Ancak **Şâfiîler** tekrarın şart olup olmadığına tereddüd etmişlerdir. Mezheb'in muktezâsı şart olmaktadır.

³¹ **Amr b. Şerîd**: Tâbiîn'dendir. İbn-i Abbâs (r.a.) ve başkalarından hadîs dinlemiştir.

Hadîsin mefhûmu muhâlifî ödemeye kudreti olmayan fakirin borcunu uzatması tecziyesini îcab etmiyeceğine delâlet eder ki **cumhûr**un mezhebi de budur.

(٧٢٧/٨٨٨) - وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أُصِيبَ رَجُلٌ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي ثَمَارٍ ابْتِاعَهَا، فَكَثُرَ دَيْنُهُ، فَأَفْلَسَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "تَصَدَّقُوا عَلَيْهِ فَتَصَدَّقَ النَّاسُ عَلَيْهِ، وَلَمْ يَبْلُغْ ذَلِكَ وَفَاءَ دَيْنِهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعُزْمَاتِهِ خُذُوا مَا وَجَدْتُمْ. وَلَيْسَ لَكُمْ إِلَّا ذَلِكَ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

888/727 "Ebû Saîd-i Hudrî (r.a.)'den rivâyet edilmiştir. Dei miştir ki: Resûlullâh (s.a.v.), devrinde bir adam satın aldığı ye mişlerde zarar etti de borcu çoğaldı. Derken Resûlullâh (s.a.v.):

Ona sadaka veriniz; buyurdular ve halk ona tasaddukta bulundu. Fakat bu da borcunu karşılamadı. Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.) alacaklılarına:

Ne bulursanız alın; size bundan başka bir şey yok; buyurdular." Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Yukarıda **715/872** no.da bu hadîs ile **Câbir hadîsinin** aralarını bul muştuk. Buradaki **"size bundan başka bir şey yok"** ifâdesi meyvenin ödenmeyeceğine delâlet eder. Çünkü ödenecek olsa: "kalanı vakit hal buluncaya kadar beklenecek" denilirdi. Zîrâ fakir düşmekle borç sâkıt ol maz; yalnız, vakit hal buluncaya kadar te'hîr edilir.

(٧٢٨/٨٨٩) - وَعَنْ ابْنِ كَعْبٍ بْنِ مَالِكٍ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا " أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَجَرَ عَلَى مُعَاذٍ مَالَهُ وَبَاعَهُ فِي دَيْنٍ كَانَ عَلَيْهِ " رَوَاهُ الدَّارِقُطْنِيُّ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ، وَأَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ مُرْسَلًا، وَرَجَّحَ إِزْسَالَهُ.

889/728 "İbn-i Kâ'b b. Mâlik'den³² o da babasından radiyallâhü anhümâ işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre Pey gamber sallallâhü aleyhi ve sellem Muâz'ın malını hacretmiş; o malı borcu karşılığında satmıştır."

Bu hadîsi, **Dâre Kutnî** rivâyet etmiş; **Hâkim** de sahîhlemiştir. Onu **Ebû Dâvud** mürsel olarak tahrîc etmiş ve mürsel oluşunu tercîh eylemiş-

³² İsmi **Abdurrahman**'dir.

tir. *Abdülhak*: “Mürsel olması muttasıl olmasından daha sahihdir” demiştir. *İbn-i Salâh* da “*el-Ahkâm*” adlı eserinde “Bu sâbit bir hadîsdir” diyor.

Hazret-i Muâz (r.a.) hâdisesi dokuzuncu yılda vukû bulmuştur. **Peygamber (s.a.v.)** alacaklıların yedide beş haklarını vermişti. Bunlar:

Yâ Resûlallâh bu malı bizim için sat; demişler, fakat Fahr-i kâinat (s.a.v.): Sizin için buna imkân yok; buyurmuşlardı.

Hadîsi *Beyhakî*, *Vâkıdî*³³ tarîkî ile tahrîc etmiştir. Onda şu ziyâde vardır: “**Peygamber (s.a.v.) bundan sonra Muâz’ı biraz kendisini toparlaması için Yemen’e göndermiştir.**”

Hadîs-i Şerîf, hâkimin borçlu bir kimseyi malında tasarruftan men’ ederek, borçlarını ödemek için onun malını satabileceğine delildir. Bazıları buna: “**Peygamber (s.a.v.)**’in sadece fiilidir; fiil ise vücûb ifâde etmez” diyerek itirâzda bulunmak istemişlerse de, bu doğru değildir. Çünkü böyle bir hâdisе kavilsiz olamaz. Hadîs’in zâhiri **Hz. Muâz**’ın bütün malının borca karşılık olduğunu gösteriyor. Acaba malı borcundan artıyorsa hâkime aynı hacr ve satış hakkı var mıdır? Bu cihet **ulemâ** arasında ihtilaflıdır.

Şâfiîler’le diğer bazı **ulemâ**ya ve **Hanefiler**’den *İmâmeyn*’e göre vardır. Çünkü borcunu ödemeye şitâb etmemek sûreti ile onun malını satmak için muktezî hâsıl olmuştur; binâenaleyh bu da hüküm itibâriyle ona katılır. Yalnız *İmâmeyn* denilen *Ebû Yûsuf* ile *Muhammed*’e göre alacaklıların onun hacrini istemeleri hacr için şarttır.

İmâm-ı A’zam Ebû Hanîfe ile başkalarına göre bu mesele yukarıkine katılamaz ve borçlu hacredilemez; malı da satılamaz. Burada yapılacak iş borçluyu habsetmektir; borcunu ödeyinceye kadar habsolunur. Delilleri şu hadîsdir: « إِنَّهُ لَا يَحِلُّ مَالُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ إِلَّا بِطَيِّبَةٍ مِنْ تَقِيٍّ » “Gerçekten müslüman kişinin malı ancak gönlünün rızası ile helâl olur.”

« لَا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ » “Ancak birbirinizin rızası yolu ile olursa o başka”³⁴ âyet-i kerîmesi de onlara delildir. Hacr ve satışın muktezâsı ise borçlunun rızası olmaksızın malını elinden çıkarmaktır.

³³ **İmâmü’l-Vâkıdî**: *Ebû Abdullah Muhammed bin Ömerü’l-Vâkıdî*, İslâm’ın, doğuşundaki parlaklık ve güzelliğini, şimşek gibi üç kû’aya yayılışını, karşısındaki bâtil yollara girmişlerin dağılışını, İslâm mücâhidlerinin bir benzeri daha dünyaya gelmemiş ve gelmeyecek olan kahramanlıklarını coşkun bir dille anlatan “*Kitabü’l Meğâzî* - Gazalar kitabı”nı yazan **İmâm Vâkıdî (180/748)**’de *Medîne-i Münnevver*’de doğmuştur. Asrının büyük âlimlerinden ve **İmâm Sevrî** ile **İmâm Mâlik (r.h.)**’dan ilim öğrenmiştir. Bir müddet ticâretle uğraşmış, sonra ticâreti bırakarak. **Abbâsî Bağdâd**’ın batı semtinin kadılığını, sonra da “**Rasafe**” kısmının kadılığını yapan **İmâm Vâkıdî** 28 Nisan 833’de hakkın rahmetine geçmiştir.

³⁴ Sûre-i Nisâ, âyet: 29.

Bâliğ bir kimsenin sefehinden ve kötü tasarrufundan dolayı hacri-
ne gelince: *İmâm Şâfiî* ile **Hanefiler**'den *İmâm Ebû Yûsuf* ve *İmâm Muhammed*'e göre câizdir. *İmâm-ı A'zam* ile diğer bazı **ulemâya** göre câiz değildir. *İmâm Beyhakî* "*es-Sünenü'l-Kübrâ*" nâm eserinde bu husûsa âid bir bâb tahsis etmiş; buna; "**Bâliğ kimselerin sefeh sebebi ile hacri**" adını vermiştir. *Beyhakî* orada şu vak'ayı da kaydediyor:

"**Abdullah b. Ca'fer** ³⁵ altı yüz bin dirheme bir yer satın almış, bunun üzerine **Ali** ile **Osman (r.a.)** kendisini hacr edecek olmuşlar. **Abdullah, Zübeyr'e** ³⁶ tesadüf etmiş. **Zübeyr** kendisine:

Senin aldığından daha ucuza kimse yer alamaz; demiş: Abdullah da ona bu hacr meselesini anlatmış. **Zübeyr** demiş ki:

Eğer malım olsa seninle şerîk olurum; Abdullah bunu işitince:

Pek âlâ ben de şu malın yarısını sana karzan veriyorum; de-
miş. **Zübeyr**:

Öyle ise ben de senin şerîkinim; cevabını vermiş. Derken yanla-
rına **Ali** ile **Osman (r.a.) Abdullah**'ın yaptığı alış verişi çekiştirerek
gelmişler. Kendilerine ne husûsda söz ettikleri sorulunca: **Abdullah b. Ca'fer**'in hacrini söylemişler. **Zübeyr**:

Benim şerîki olduğum bir adamı mı hacredeceksiniz? deyince:

³⁵ **Abdullah b. Ca'fer (r.a.):** Ebû Tâlib'in torunu ve **Hz. Ali**'nin birâder-zâdesidir. Babası **Ca'fer** ile anası **Esmâ, Habeş** diyarına hicret ettiklerinde orada dünyâya gelmiştir. Cömerdliği ve keremiyle meşhûrdur. Hakkında şâirlerin medh ü senâları vardır. **Sıffin** muhârebesinde **Hz. Ali**'nin kumandanlarından biri idi. **Resûlü Ekrem (s.a.v.)** Efendimiz'den ve **Hz. Ali**'den hadis rivâyet etmiştir. **İmâm Buhârî, Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn-i Mâce** kendisinden hadis nakletmişlerdir. Hicrî 80 tarihinde 80 yaşında olduğu halde vefât etmiştir. (Hasan Hüsnü Erdem; Riyâzü's-Salihîn hadislerinin râvîleri olan Ashâb-ı Kirâm'ın ve hadis imâmlarının hal tercümeleri Shf 7).

³⁶ **Abdullâh b. Zübeyr (r.a.):** Kureyş kabilesinden ve **Aşere-i Mübeşşere**'den **Hz. Zübeyr**'in oğludur. Anası **Hz. Ebû Bekir**'in kızı **Hz. Esmâ** ve teyzesi Ümmü'l-Mü'minîn **Hz. Âişe'dir. Medîne-i Münevvere**'ye hicret eden Müslümanlar arasında ilk doğan bu zâttir. Muhaddislerce meşhûr olan **Abâdile-i Erbaa**'dan biridir. (**Abdullah ibni Ömer, Abdullah ibni Abbâs, Abdullah ibni Zübeyr ve Abdullah ibni Amr b. el-Âs hazarâtı**). Son derece âbid, müttekî ve cesûrdu. Zamanında, Kureyş'in tanınmış süvarilerinden ve kahramanlarındandı. Afrika muhârebesinde üstün kahramanlıklar göstermiştir. 64 senesi **Yezid b. Muâviye**'nin vefâtını müteâkib hilâfete seçilmiş, **Hicaz, Yemen, Irak ve Horasan** halkı kendisine itâat ve biât etmişlerdi. **Mekke-i Mükerreme**'yi hükûmet merkezi yapmış, **Kâbe-i Muâzzama**'yı ta'mir ve **Mescid-i Harâm**'ı tevsi etmiştir. **Haccâc, Mekke**'yi muhâsara edinceye kadar 9 sene hilâfet makamında kalmış ve muhâsara esnasında kahramanca çarpışarak 73 senesi **Cûmade'l-Ülâ**'sının 17. Salı gününü **Haccâc** tarafından şehid edilmiştir. **Resûlü Ekrem** Efendimiz'den 33 hadis rivâyet etmiştir. Bunlardan 6 hadisin rivâyetinde **Buhârî ve Müslim** ittifâk etmişler, **Müslim** iki hadiste münferid kalmıştır. "**Sünen**" sâhibleri de müşârûn-ileyhden hadis nakletmişlerdir. (Hasan Hüsnü Erdem; Riyâzü's-Salihîn hadislerinin râvîleri olan Ashâb-ı Kirâm'ın ve hadis imâmlarının hâl tercümeleri, Shf. 14).

Hız. Osman:

Ben satış husûsunda şeriki Zübeyr olan bir adamı nasıl hacredebilirim? demiştir.

Şâfiî diyor ki: **“Ali** hacre kâil olmasa onu istemezdi. Hacr bâtil olsa **Zübeyr** de: **Bâliğ bir adam hacredilemez;** der idi. **Osman**’ın söylediği de bu idi. Demek bunların her ikisi de hacri biliyordu.”

Sefehden dolayı hacrin sahîh olacağına malı zâyi etmekten nehyeden sahîh hadîs de delîlidir. Zîrâ sefiîh: kötü tasarrufu sebebi ile malı isrâf eder; binâenaleyh onu hacr etmek sûreti ile kendisine mûmânatta bulunmak icâbeder. *Nevevî* şöyle diyor: “Mücerred yaşının ilerlemesi ile ve mücerred bulûğa ermekle küçükten yetîmlik hükmü kalkıvermez, bilâkis dîni ve mâlî husûsunda olgunluk göstermesi lâzımdır.”

İmâm-ı A‘zam’a göre yirmi beş yaşına vardı mı artık yetîm mazbût ve dürüst olmasa bile malı kendisine teslim edilir.

(۷۲۹/۸۹۰) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: “عَرِضْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ أُحُدٍ، وَأَنَا ابْنُ أَرْبَعِ عَشْرَةَ سَنَةً فَلَمْ يُجِزْنِي، وَعَرِضْتُ عَلَيْهِ يَوْمَ الْحَنْدَقِ وَأَنَا ابْنُ خَمْسِ عَشْرَةَ سَنَةً، فَأَجَازَنِي” مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَفِي رِوَايَةٍ لِلْبَيْهَقِيِّ: “فَلَمْ يُجِزْنِي وَلَمْ يَرْنِي بَلَغْتَ” وَصَحَّحَهُ ابْنُ خُرَيْمَةَ.

890/729 “İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ’den rivâyet olunmuştur. Demıştır ki: Uhud (harbi) günü on dört yaşında olduğum halde Peygamber Sallallahü aleyhi ve sellem’e arzolundum; bana müsâade etmedi. Hendek (gazası) günü on beş yaşında olduğum halde arzolundum (bu sefer) kabûl buyurdular”.

Müttefekun aleyhdir. **Beyhaki**’nin bir rivâyetinde: **“Bana müsâade etmedi; benim bâliğ olduğumu sanmadı.”** denilmiştir. Bu hadîsi **İbn-i Huzeyme** sahîhlemiştir.

Hadîs-i Şerîf’in burada zikredilmesinin vechi: On beş yaşına varmayan kimsenin alış veriş gibi tasarrufâtının nâfiz olmadığını göstermektir.

“Bana müsâade etmedi” demek: Cihâdın bana da farz olması ve benim de harbe çıkmam husûsunda bana harp eden erkekler hükmünü vermedi; demektir.

Hadîs-i Şerîf, on beş yaşını bitiren kimsenin mükellef ve bâliğ olduğuna; ona artık erkek hükmü verileceğine; bu yaştan aşağı olanlara bu hü-

küm verilemeyeceğine delildir. “**Beni bâliğ olmuş sanmadı**” cümlesi ile bülûğa ermeye istidlâl olunursa da **müteahhirîn ulemâdan** bazıları bunu münâkaşa etmiş ve: “Harbe çıkma izni celâdet ve ehliyete bağlı bir iştir: Bu işe yaramaz; diye reddetmek o kimsenin bâliğ olmadığına delâlet etmez” demiş **ve İbn-i Ömer (r.a.)’ın** anlayışını da: “Sahâbînin fi’lidir; huccet olamaz” diye reddetmişlerdir.

Bu hadîsde **Hendek** harbi’nin dördüncü yılda olduğuna da işâret vardır: “Beşinci yılda idi” diyenlerin kavlini hadîs reddetmektedir.

(۷۳۰/۸۹۱) - وَعَنْ عَطِيَّةِ الْقُرْظِيِّ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: “عَرَضْنَا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ قُرَيْظَةَ فَكَانَ مَنْ أَنْبَتَ قَتَلَ ، وَمَنْ لَمْ يُنْبِتْ خَلَّى سَبِيلَهُ ، فَكُنْتُ مِمَّنْ لَمْ يُنْبِتْ فَخَلَّى سَبِيلِي” رَوَاهُ الْأَزْبَعَةُ ، وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ وَالْحَاكِمُ ، وَقَالَ: عَلَى شَرْطِ الشَّيْخَيْنِ .

891/730 “Atıyyetü’l Kurâzî radiyalahü anh’dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Biz Kureyza (harbi) günü Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem’e arzolanduk. Binnetice: Kimin avret mahallinde kıl bitmişse harbediyor; kimin kılı bitmemiş ise ona yol veriliyordu. Ben de kılı bitmiyenlerden idim; bu sebeple bana da yol verildi”.

Bu hadîsi **Dörtler** rivâyet etmişler; **İbn-i Hibbân** ile Hâkim onu sa-hihlemiş; **Hâkim**: “Şeyhayn’in şartı üzere” demiştir. Şeyhayn’in şartı doğru ise de, onlar **Atıyye**’den hadîs rivâyet etmemişlerdir.

Benî Kureyza yahûdileri **Peygamber (s.a.v.)’in** baş düşmanı idiler. Kendileri ile **Hz. Resûlü Ekrem (s.a.v.) Medine’ye** geldiğinde muâhede yapmış; fakat onlar bunu **Hendek** harbinin vukû bulduğu gün bozmuşlar; ve Ahzâb’a³⁷ yardım etmişlerdir. **Fahr-i kâinât (s.a.v.)** Ahzâb’a galebe çaldıktan sonra hâne-i seâdetlerine dönmüş; tam silahını çıkarırken **Cebrail (a.s.)** geldi ve kendilerine hitâben:

Bana, Benî Kureyza’da yetiş; demişti. Bunun üzerine onları muhâsara ettiler. Sonra **Sa’d b. Muâz**³⁸ (r.a.)’ın hakemliğine razı oldu-

³⁷ Ahzâb’dan murâd, Kureys müşrikleridir.

³⁸ **Sa’d İbn-i Muâz (r.a.):** Evs kabilesinin ulusudur. **Evsî’ler** de **Benî Neccar**’dandır. **Sa’d, Mus’ab İbn-i Umeyr Medine’ye** geldiği zaman hicretten evvel müslüman olmuş **kudemâ-i sahâbedendir. Bedir ve Uhud** gazalarında bulunmuş ebrâr-ı Ensârdandır. **Hendek** gazasında şehid olmuştur. Resûl-i Ekrem’in pek yüksek senâ ve iltifatlarına

lar. O da erkeklerin katline, kadınlarla çocukların esir alınmasına hükmetti. Orada bülûğ, avret mahallinde kıl bitmiş olmakla biliniyordu.

Hadis-i Şerif, kıl bitmekle bülûğa erildiğine ve mahrem yerinde kıl biten kimsenin artık mükellef hükmünde olduğuna delildir. Bunun icmâ olmak ihtimâli vardır.

(٧٣١/٨٩٢) - وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " لَا يَجُوزُ لِمَرْأَةٍ عَطِيَّةٌ إِلَّا بِإِذْنِ زَوْجِهَا " وَفِي لَفْظٍ " لَا يَجُوزُ لِلْمَرْأَةِ أَمْرٌ فِي مَالِهَا إِذَا مَلَكَ زَوْجُهَا عِصْمَتَهَا " رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَصْحَابُ السُّنَنِ إِلَّا التِّرْمِذِيُّ ، وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ .

892/731 “Amr b. Şuayb’den o da babasından oda dedesinden radiyallâhü anhum işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre Resûlullâh (s.a.v.):

“Kocasının izni olmaksızın hiç bir kadına bir şey teberru etmek câiz değildir; buyurmuşlardır.”

Bir rivâyette: **“Kadının ismetine kocası mâlik olduktan sonra ona kendi malı hakkında bir şey câiz olmaz”** buyurulmuştur.

Bu hadîsi **Ahmed** ve **“Sünen”** sâhibleri rivâyet etmişlerdir. Yalnız **Tirmîzî** müstesna kalmıştır. **Hâkim** onu sahîhlemiştir.

Hattâbî diyor ki: “Ekseriyet bunu güzel geçim ve gönül rızâsına hamletmiştir. Yâhût: reşid olmayan kadın; diye te’vîl edilir.”

Peygamber (s.a.v.)’in kadınlara “sadaka verin” dediği sâbit olmuştur. Hattâ bu **emr-i Peygamberî** mücebince kadınlar yüzük ve küpelelerini çıkarıp atmağa başlamışlar; **Hz. Bilâl**’de onları elbisesinin içine toplamıştı. Bu bağışlar kocalarının izni ile olmamıştı. **Cumhûru ulemânın** mezhebi işte budur.

Bu hadîsin mânâsına kâil olan yalnız **Tâvus’dur**. Ona göre kadın evli ise kendi malı bile olsa kocasının izni olmadıkça onda tasarrufta bulunmaktan hacredilir. **İmâm Mâlik’e** göre ise kadının tasarrufu malının üçte birinden câiz olur.

mazhâr olmuştu. Bir Hadis-i Şerifde: **Sa’d ibni Muâz’m hâdise-i şehâdetinden dolayı arş-ı a zâm sarsılmıştır**; buyurdu **Resûl-i Ekrem’e** hediye edilen bir ipekli hullelden **Ashâb** mütehayyir olduğu sırada **Resûlullâh: Sa’d İbn-i Muâz’ın cenneteki mendilleri bu hullelden çok daha hayırlıdır**; buyurmuşlardır. (**Tecrid-i Sarîh: C: VIII. Shf.: 97**).

(۷۳۲/۸۹۳) - وَعَنْ قَبِيصَةَ بْنِ مُخَارِقٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ” إِنْ الْمَسْأَلَةَ لَا تَحِلُّ إِلَّا لِأَحَدٍ ثَلَاثَةً: رَجُلٌ تَحْمِلُ حِمْلًا ، فَحَلَّتْ لَهُ الْمَسْأَلَةُ حَتَّى يُصِيبَهَا ثُمَّ يُمْسِكَ ، وَرَجُلٌ أَصَابَتْهُ جَائِحَةٌ اجْتَاكَتْ مَالَهُ فَحَلَّتْ لَهُ الْمَسْأَلَةُ حَتَّى يُصِيبَ قَوْمًا مِنْ عَيْشٍ ، وَرَجُلٌ أَصَابَتْهُ فَاقَةٌ حَتَّى يَقُولَ ثَلَاثَةً مِنْ ذَوِي الْحِجَا مِنْ قَوْمِهِ: لَقَدْ أَصَابَتْ فَلَانًا فَاقَةٌ فَحَلَّتْ لَهُ الْمَسْأَلَةُ ” رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

893/732 “Kabîsa b. Muhârik radiyallâhü anh’den rivâyet olunmuştur. Demîştir ki: Resûlullâh (s.a.v.):

Hiç şüphe yok ki dilenmek ancak üç kişiden birine helâl olur:

1 - Bir kefâlette bulunan adama. Böylesine, o kefil olduğu şeyi buluncaya kadar dilenmek helâldir; sonra vazgeçer.

2 - Başına bir felâket gelerek malını helak eden adama. Buna da bir geçim düzeni buluncaya kadar dilenmek helâldir.

3 - Kavminden akli başında üç kişinin: “hakikaten filâna fakr u zarûret isâbet etti” diye şâhidlik edecekleri derecede fakir düşen adama. Buna da dilenmek helâldir; buyurdular.”

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerîf “**Sadakaların Taksîmi Bâbı**”nda geçmişti. Burada musannıfın onu tekrar zikretmesi ihtimâl kefile hacr husûsunda müflis hükmü verilmediğini; kendisine borcunu ödemek için dilenmek bile câiz olduğunu göstermek maksadına mebnîdir.

بَابُ الصُّلْحِ

SULH BÂBİ

Sulh, lugatte: Fesâdın zıddıdır. **Şer'an ise:** Davacılar arasındaki nizâ ve kavgâ kendisi ile giderilen bir akiddir. Zâten fesâdın menşei de nizâ ve kavgadır.

Sulh meşrû' ve mendûb bir akiddir. Meşrûiyeti kitâb ve sünnetle sâbittir. **Kitâbdan delîli:** « فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا » “**Aralarına ıslah ediniz**”³⁹ ve: « وَالصُّلْحُ خَيْرٌ » “**Sulh daha hayırlıdır**”⁴⁰ âyet-i kerîmeleridir.

Sünnetten delîli ise: bu bâbda görülecek olan hadislerdir. **Ulemâ** sulhu, kısımlara ayırmışlardır ki müslümanla kâfirin, azgın taife ile âdil taifenin, karı ile kocanın aralarında akdedilen anlaşmalarla hukuk anlaşmaları bunlardandır. Burada sulhdan murâd hukuktur. **Fukahânın “sulh babı”**nda zikrettikleri de budur;

(٧٣٣/٨٩٤) - عَنْ عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ الْمُرَزِيِّ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: “الصُّلْحُ جَائِزٌ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا صُلْحًا حَرَّمَ حَلَالًا أَوْ أَحَلَّ حَرَامًا ” وَالْمُسْلِمُونَ عَلَى شُرُوطِهِمْ، إِلَّا شَرْطًا حَرَّمَ حَلَالًا، أَوْ أَحَلَّ حَرَامًا “ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ، وَأَنْكَرُوا عَلَيْهِ، لِأَنَّ رَاوِيَهُ كَثِيرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ ضَعِيفٌ، وَكَأَنَّهُ اعْتَبَرَهُ بِكَثْرَةِ طَرَفِهِ، وَقَدْ صَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانٍ مِنْ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ .

894/733 “Amr b. Avf-i Müzenî”⁴¹ radiyallâhü anh'den rivâyet olunduğuna göre Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Müslümanlar arasında sulh câizdir; ancak bir helâli haram yâhûd haramı helâl kılan sulh başka! Müslümanlar şartları üzerinde dururlar. Ancak bir helâli haram veya haramı helâl kılan şart müstesnâ! buyurmuşlardır.”

Hadîsi **Tirmizî** rivâyet etmiş ve sahîhlemiştir.

³⁹ Sûre-i Nisâ, âyet: 128.

⁴⁰ Sûre-i Nisâ, âyet: 128.

⁴¹ **Amr b. Avf-i Müzenî (r.a.):** Amir b. Lüey kabilesinin halifidir. ilk Müslüman olanlardandır. Aslen Yemen’lidir. (Bk: **El-İsâbe** C. III. Shf. 172 Sahâbe No: 6832).

Fakat diğer hadîs imamları bunu *Tirmizî*'ye inkâr etmişlerdir. Çünkü hadîs, *Kesîr b. Abdullah b. Âmir b. Auf*'ın rivâyeti tarîkinden gelmiştir. Bu zât zaîftir. *Tirmizî*'nin onu nazar-ı itibâra alması hadîsin yollarının çokluğu sebebi ile olsa gerektir. Filhakîka aynı hadîsi *İbn-i Hibbân*, **Ebû Hüreyre**'nin rivâyetinden sahîhlemiştir.

Râvî *Kesîr b. Abdullah*'ı *İmâm Şâfiî* yalancı saymış; *İmâm Ahmed* ise onu terketmiştir. “*el-Mîzân*” nâm eserde *İbn-i Hibbân*'dan rivâyeten bu zâtın babasından, onun da dedesinden mevzû bir nüshası olduğu nakledilmiştir. *İmâm Şâfiî* ile *Ebû Dâvud* onun hakkında: “Yalanın rûkûnlerinden bir rûkûndür” demişlerdir. *Zehebî* şöyle diyor: “*Tirmizî*'ye gelince; onun hadîslerinden (**sulh câizdir**) hadîsini rivâyet etmiş ve sahîhlemiştir”. Bundan dolayı **ulemâ** onun sahîhlemesine itimâd etmemişlerdir. Bazıları hadîsin **Hz. Ömer**'e yani onun **Ebû Mûsâ'l-Eş'arî**'ye kazâ hakkında yazdığı meşhûr mektûbuna mevkûf oluşunu daha meşhûr görürler.

Hadîs-i Şerifte iki mesele vardır:

1 - Sulh'ta iki tarafın rızâsı şarttır. Çünkü Hadîs-i Şerîfde “sulh câizdir” buyuruluyor. Bunun mânâsı: gönül rızâsı olursa; demektir. Yoksa ister istemez lâzım bir hüküm demek değildir. Sulh, gayr-ı müslimler arasında da câizdir. Müslümanların hâssaten zikredilmesi, Kitab ve sünnetin hükümlerine onlar tâbi olduğu ve hitâb husûsunda kendileri muteber bulundukları içindir. Nassdan zâhir olan mânâ, hasım hakîkati öğrenmeden olsun, öğrendikten sonra olsun sulhün câiz olmasıdır. Nitekim *İmâm Ebû Hanîfe* ile *Mâlik* ve *Ahmed* hazarâtının mezhebi budur. *İmâm Şâfiî* ile diğer bazı **ulemâ**ya göre ise inkâr ile sulh olmaz. Yani başkası bir malı iddiâ edip dururken bir kimsenin o malın veya borcun bir kısmına sulh yapması doğru değildir; zîrâ iddiâlî kısım ona helâl olmaz.

2 - “**Müslümanlar şartları üzerindedirler**” ifâdesinden murâd: sözlerinde dururlar; demektir, burada sözünde durmayı müteaddî edatlarından (alâ) ile müteaddî yapmakta ve müslümanları İslâm vasfı ile tavsîf etmekte onların mertebelerinin çok yüksek olduğuna işâret vardır. Şartı bozmayarak ona riâyetkâr kalmanın lüzûmu da hadîsimizin işâret ettiği ahkâmdandır. Bu bâbda bir hayli tafsîlât vardır ki bunların yeri fıkıh kitaplarıdır.

“**Ancak bir helâli harâm veya harâmı helâl kılan şart müstesna**” cümlesindeki helâli harâm kılan şart, bir câriyeyi satarken müşterinin onunla cimâ etmemesini şart koşturmak, harâmı helâl kılan ise cimâ harâm olan câriye ile cimâ etmeyi şart koşturmak gibi şeylerdir.

(٧٣٤/١٩٦) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لَا يَمْنَعُ جَارَ جَارَةٍ أَنْ يَغْرِزَ خَشَبَةً فِي جِدَارِهِ ثُمَّ يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ: مَالِي أَرَاكُمْ عَنْهَا مُعْرِضِينَ؟ وَاللَّهِ لَأَرْمِينَ بِهَا بَيْنَ أَكْتَافِكُمْ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

896/734 "Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet edildiğine göre Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem:

Komşu komşusunu duvarına giriş çakmaktan men edemez; bu-yurmuşlardır." Bundan sonra **Ebû Hüreyre:**

Aceb neden sizi bundan yüz çevirmiş görüyorum. Vallâhi onu sizin omuzlarınızın arasına atacağım; dermiş.

Müttetekun aleyhdir.

Bu hadîsi nehiy sîgâsı ile yani "komşu komşusunu duvarına giriş çakmaktan men etmesin" şeklinde de rivâyet olunmuştur. *İmâm Ahmed* ile *Ebû Davud'un* rivâyetlerinde **Hz. Ebû Hüreyre** bu hadîsi rivâyet ettiği zaman dinleyenlerin başlarını eğdikleri zikredilmektedir. **Hz. Ebû Hüreyre** mezkûr hadîsi **Mervân** zamanında **Medîne-i Münevvere** valisi bulunduğ sıralarda rivâyet etmiştir. **Mervân** onu kendi yerine bırakıp sefer ediyordu. Hadîsi dinliyenlerin bu hükmü bilmeyenlerden olmaları ve ihtimâl **sahâbeden** olmamaları câizdir.

Filhakîka *İmâm Ahmed* ile *Abdürrezzâk İbn-i Abbâs (r.a.)*'den şu hadîsi rivâyet etmişlerdir. « لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ وَلِلزَّجْلِ أَنْ يَضَعَ خَشَبَةً فِي حَائِطِ جَارِهِ »
"Zarar (görmek) ve (başkasına) zarar yapmak yoktur. Ama bir adamın komşusunun duvarına giriş koymağa hakkı vardır."

Bu hadîsin ifâde ettiği umûmî kâide *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*'nin 19. maddesinde: "zarar ve mukâbele bi'z-zarar yoktur" şeklinde ifâde olunmuştur. Yani: bidâyeten birisine zarar yapmak câiz olmadığı gibi zarara zararla mukâbele etmek de yoktur. Meselâ birisi aldanarak birinden geçmez (kalp) para alsa o parayı başkasına vermeğe salâhiyeti yoktur. Hadîs-i Şerîf komşunun duvarına giriş koymanın meşrû olduğuna; komşu buna mâni olursa cebren konulabileceğine delîldir.

İmâm Ahmed b. Hanbel ile mezheb-i kadîminde *Şâfiî* ve diğer bazı ulemâ buna kâil olmuşlardır. Delîlleri bu hadîsdir. **Ashâb-ı Kirâm**'ın ekseriyetle sağ oldukları sıralarda **Hz. Ömer (r.a.)** da böyle hükmetmiştir. Hattâ *İmâm Şâfiî*: "Şüphesiz ki sahâbeden hiç biri **Ömer'e** muhâlefet etmemiştir" diyor.

Hz. Ömer kıssası *İmâm Mâlik*'ın sahîh senedle rivâyet ettiğine göre şöyledir:

Dahhâk b. Halîfe'den, **Muhammed b. Mesleme** arkının suyunu kendi arâzisine akıtmasına müsâade istemiş; fakat **Dahhâk** buna razı olmamış. O da keyfiyeti **Hz. Ömer**'e bildirmiş. Bu husûsta kendisi ile **Ömer (r.a.)** da görüşmüş.

Dahhâk yine razı olmayınca **Ömer (r.a.): Vallâhi karnının üzerinden bile olsa onu mutlaka geçireceksin**" demiştir.

Bundan sonra **Hz. Ömer** bu meseleyi komşunun komşudan faydalanmağa muhtaç olduğu ev ve arâzî gibi şeylerin hepsine teşmîl etmiştir.

Sâir ulemâ ise komşunun duvarına giriş koymanın izinsiz câiz olmaya-
cağına kâildirler. Onlara göre duvar sâhibinin izni olmadıkça onun duvarına giriş konamaz. Çünkü bir müslümanın malının ancak kendi rızâsı ile helâl olabileceğini bildiren deliller bu hükme mânidirler.

Hadîsteki "**Vallâhi onu sizin omuzlarınızın arasına atacağım**" ifâdesini *Hattâbî*: "Vallâhi eğer bu hükmü kabûl etmez ve onunla gönül-
den razı olarak amel eylemezseniz, girişi zorla omuzlarınıza yüklerim"
şeklinde tefsîr etmiş ve ibârede mübâlağa olduğunu söylemiştir.

Bazıları ise zamîri sünnete göndermiştir. Bu takdîrde mânâ şöyle olur: "Vallâhi o sünneti sizin omuzlarınıza atarım".

وَعَنْ أَبِي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا يَجِلُّ لِمَرِيٍّ أَنْ يَأْخُذَ عَصَا أَخِيهِ بِغَيْرِ طِيبِ نَفْسٍ مِنْهُ" رَوَاهُ ابْنُ جِبَّانَ وَالْحَاكِمُ فِي صَحِيحَيْهِمَا .

897/735 "Ebû Hümejd-i Sâidî radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki:

Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Bir kimseye gönül rızâsı olmaksızın (din) kardeşinin sopasını almak (bile) helâl olmaz; buyurdular."

Bu hadîsi **Hâkim** ile **İbn-i Hibbân** sahihlerinde rivâyet etmişlerdir.

Bu mânâda hadîsler çoktur. Meselâ: *Buhârî* ile *Müslim* **Hz. Ömer (r.a.)** 'den şu hadîsi tahrîc etmişlerdir: « لَا يَخْلِبُنْ أَحَدٌ مَا شِئَ أَخَذَ بِغَيْرِ إِذْنِهِ »

"Sakın bir kimse izni olmaksızın birinin hayvanını sağmasın"

*Ebû Dâvud, Tirmizî ve Beyhakî'de Abdullah b. Sâib'den*⁴² o da babasından o da dedesinden işitmiş olmak üzere şu hadîsi rivâyet etmişlerdir:

« لَا يَأْخُذُ أَحَدُكُمْ مَتَاعَ أَخِيهِ لَاعِبًا وَلَا جَادًّا »

“Sizden biriniz gerek şakadan gerek ciddî olarak (dîn) kardeşi-nin malını almasın.”

Bütün bu hadîsler, rızâsı yoksa az dahî olsa müslümanın malının haram olduğuna delâlet ederler. Bunun üzerine icmâ da vardır.

Musannıf merhûmun bu hadîsi **Ebû Hüreyre hadîsi**'nden sonra getirmesi, **Ebû Hüreyre hadîsinin** te'vîl edilerek tenzîhe hamlolunduğuna işâret içindir. Nitekim yeni mezhebine göre *İmâm Şâfiî'nin* kavli de budur.

Bazıları te'vile lüzûm görmeyerek tahsîse kâil olmuştur. Şöyle ki **Ebû Hüreyre hadîsi** hâss; öteki hadîsler âmm'dir. Fakat zekâtı zorla almak, şüf'a, muztar kalanı doyurmak, yakın akrabaya nafaka vermek gibi sâhibinin malından ister istemez alınan şeyler o hadîsleri tahsîs etmişlerdir. Binâenaleyh komşusunun duvarına giriş çakmak da ötekiler gibi hadîsi tahsîs eder.

⁴² **Abdullah ibni Sâib (r.a.):** Mahzûm kabîlesindendir. **Zehebî** merhûm **Mekke-i Mükەرreme**'nin meşhûr kurrâsından olan bu zâtın **Sahâbî** olduğunu zikrettiği gibi Münâvî merhûm da **“Şemâil”** şerhinde **Sahâbî** oğlu **Sahâbî** olduğunu söyler. Kur'an-ı Kerim'i **Übeyy b. Ka'b** Hazretlerinden okumuş, kendisinden de **Mücâhid** ve **Atâ** gibi yüksek şahsiyetler rivâyet etmişlerdir. **Resûlü Ekrem**'den 7 hadîs rivâyet etmiş, kendisinden de **Mücâhid**, **Atâ**, **İmâm Müslim**, **Ebû Dâvud**, **Tirmizî**, **Nesâî** ve **İbn-i Mâce** hadîs nakletmiştir. **Abdullah b. Zübeyr**'in şehîd düştüğü yılda vefât etmiştir. (Hasan Hüsnü Erdem “Riyâzü's-Sâlihîn hadîslerinin râvileri olan Ashâb-ı Kirâm'ın ve hadîs imamlarının hal tercümeleri, Shf. 12).

بَابُ الْحَوَالَةِ وَ الضَّمَانِ

HAVALE VE KEFALET BÂBI

Havâle: lugaten bir yerden bir yere nakletmektir. Bu mânâ âmm olup maddî ve ma'nevî her şeye şâmilidir. Havâle kelimesi bir ism-i masdardır, asıl masdarı ihâledir. İhâleyi yapana **muhiil**, kendisine ihâle edilene **muhiâlün aleyh** yâhûd **muhtâlün aleyh**; havale edilen mala **muhiâlün bih** derler.

Şer'an havâle: Borcu bir zimmetten diğer bir zimmete nakletmektir. Havâlenin her mezhebe göre şartları vardır. Biz onlardan bahsetmeyeceğiz.

(٧٣٦/٨٩٨) - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَطْلُ الْغَنِيِّ ظُلْمٌ، وَإِذَا أَتَيْتَ أَحَدَكُمْ عَلَى مَلِيٍّ فَلْيُتْبِعْهُ مَتَقَقَّ عَلَيْهِ وَفِي رِوَايَةٍ لِأَحْمَدَ "وَمَنْ أَحِيلَ فَلْيُحْتَلْ"

898/736 "Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Zenginin borcunu sallantıda bırakması zulümdür. Biriniz bir zengine havâle olunursa hemen havâleyi ta'kib etsin; buyurdu."

Müttefekun aleyhdır. Ahmed'in bir rivâyetinde "havaleyi kabûl etsin" buyurulmuştur.

Hadîs-i Şerîf zenginin borcunu ödemeyip sonraya bırakmasının haram olduğuna delâlet ediyor.

(Matl) aslında müdâfaa demektir. Burada ondan murâd: bir borcu ödemeğe iktidârı varken ödemeyip sonraya bırakmaktır. **(Matlü'l-Ganiy)** terkibinde masdarın fâiline de mef'ûlüne de muzâf olması ihtimâli vardır. Fâiline muzâf olduğu takdîrde mânâ şöyle olur: "Borcunu ödemeğe iktidârı olan zenginin, sonra öderim bahanesi ile onu ödemiyerek sallantıda bırakması haramdır." Mef'ûlüne muzâf olduğu takdîrde ise: "Alacaklısı zengin bile olsa borçluya yine borcunu ödemek icâb eder" demek olur. Tabî zengin hakkında hüküm böyle olunca fakir hakkında evleviyette kalır.

Hadîsdeki emri **cumhûru ulemâ** istihbâb mânâsına almışlardır. **Zâhirîler'e** göre ise vücûb manasınadır.

Borcu mühimsemyerek sonraya bırakmanın büyük günahlardan olduğunu yukarıda görmüştük. Böylesinin dînen fâsik sayılacağı dahî ittifâkidir.

İhtilâf yalnız istemeden önce fâsık sayılıp sayılmayacağı husûsundadır. Hadîsden anlaşılan: istemenin lüzûmudur. Çünkü borcu sallantıda bırakmak ancak istemekle tahakkuk eder.

Hadîs, mefhûmu muhâlifî ile âciz fakirin borcunu ödeyememesinin zulûm sayılmayacağına delâlet eder. Fakat **Hanefiler** gibi mefhûmu muhâlifî delîl kabûl etmeyenlere göre borcunu ödeyemiyen âcize zâten mâtl (yani borcunu ödemeyip uzatan) denilmez. Malından uzakta bulunan zengin de fakir hükmündedir. Fakir ödemeye imkân buluncaya kadar borcu için sıkıştırılmaz.

İmâm Şâfiî diyor ki: “fakiri muâheze etmek câiz olsa onun da ödemediği takdirde zâlim olması icâb ederdi; fakat o âciz olduğu için zâlim farzedilmemiştir.”

Bazıları bu hadîsden şu mânâyı da çıkarırlar: muhâlûn aleyh fakir olup borcunu vermezse muhtâl alacağını muhilden isteyemez. Çünkü isteyebilse zenginliği şart koşmanın bir mânâsı kalmaz. **Hanefiler**’e göre isteyebilir. Onlar havâleyi kefâlete benzetirler.

(٧٣٧/٨٩٩) - وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: “تُوفِّي رَجُلٌ مِنَّا فَغَسَلْنَاهُ وَحَنَطْنَاهُ وَكَفَّنَاهُ ، ثُمَّ أَتَيْنَا بِهِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقُلْنَا تَصَلِّي عَلَيْهِ ؟ فَخَطَا خُطَى ، ثُمَّ قَالَ: أَعَلَيْهِ دَيْنٌ ؟ فَقُلْنَا: دِينَارَانِ. فَانْصَرَفَ ، فَتَحْمَلُهُمَا أَبُو قَتَادَةَ فَاتَيْنَاهُ ، فَقَالَ أَبُو قَتَادَةَ: الدِّينَارَانِ عَلَيَّ ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “حَقَّ الْغَرِيمِ ، وَبَرِي مِنْهُمَا الْمَيِّتُ؟“ قَالَ: نَعَمْ فَصَلَّى عَلَيْهِ “ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ ، وَصَحَّحَهُ ابْنُ جِبَانَ وَالْحَاكِمُ.

899/737 “Câbir radiyallâhü anh’den rivâyet edilmiştir. Demişti ki: Bizden bir adam vefât etti: Biz de onu yıkadık, koku-ladık ve kefenledik, sonra Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem’e getirerek kendilerine:

Şunun cenaze namazını kılar mısınız? dedik. Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.) bir kaç adım attı; sonra (bize dönerek):

Borcu var mı? dedi. Biz:

İki altın (borcu var); dedik. Bu hâl karşısında namazını kılmaktan sarf-ı nazar ettiler. Derken bu iki altını Ebû Katâde üzerine aldı. Müteâkiben Resûlullâh (s.a.v.)’e geldik. Ebû Katâde:

İki altın benim borcumdur; dedi. Resûlullâh (s.a.v.) de: Borç senin üzerine mi geçti? Meyyit bu paralardan berât etti mi? buyurdular. Ebû Katâde:

Evet; deyince, cenâzenin namazını kıldılar.”

Bu hadîsi **Ahmed, Ebû Davud** ve **Nesâî** rivâyet etmiş; **İbn-i Hibbân** ile **Hâkim** onu sahîhlemişlerdir.

Hadîsi **Buhârî Seleme b. Ekvâ'**dan tahrîc etmiştir. Yalnız onun hadîsinde altın sayısı üçtür. Aynı hadîsi **Ebû Dâvud** ile **Taberânî** de tahrîc etmişlerdir. **Taberânî** iki rivâyetin arasını bulmuş ve: “Kitâbımızın hadîsinde altın sayısı ikiden biraz fazla idi. Üç altın diyen buradaki buçuğu bütün saymış; iki diyen, buçuğu nazar-ı itibâre almamıştır. Yâhût aslında altınlar üç olup vefâtından evvel birini ödemiştir. Binâenaleyh üç diyen, aslını itibar etmiş; iki diyen kalan borcu söylemiştir” demiştir. Rivâyetlerin ayrı iki kısaya âid olması ihtimâlî de düşünülebilirse de bu ihtimâl uzaktır. **Hâkim**'in bir rivâyetine göre **Peygamber (s.a.v.) Ebû Katâde**'ye her tesadûf ettikçe iki altını ne yaptığını sorarmış; nihâyet **Hz. Ebû Katâde: “Ben onları ödedim yâ Resûlallâh”** demiş. **Fahr-i Kâinât** hazretleri de:

“Şimdi meyyitin teni serinledi; buyurmuşlardır.”

Dare Kutnî'nin **Hz. Ali (r.a.)** 'dan rivâyet ettiği bir hadîsde şöyle deniyor: “**Resûlullâh (s.a.v.) bir cenazeye geldi mi o adamın amelinı sormaz; borcunu sorardı. Eğer: “Borcu var” denilirse namazını kılmaktan vazgeçer; “Borcu yok” denilirse namazını kılardı. Bir defa bir cenaze getirdiler. Tekbîr almak için ayağa kalktığı vakit:**

Bunun borcu varmı? diye sordu, iki altın borcu olduğunu söylediler. Bunun üzerine namazını kılmaktan vaz geçtiler. Derken Ali: O altınlar benim borcumdur, meyyit onlardan berâdir; dedi ve Resûlullâh (s.a.v.) de namazını kıldı. Sonra:

Allâh sana hayırlı mükâfât versin ve başını çözsün ilah...; buyurdular.”

İbn-i Battâl şöyle demiştir: “**Cumhûr**, meyyit nâmına yapılan bu kefâletin sahîh olduğuna zâhib olmuştur; bu kefâletten meyyitin malına rücû da yoktur.”⁴³

Hadîs-i Şerîf'de bir borcu o borçla alâkası olmayan bir kimsenin üzerine alabileceğine ve bunun ona fayda vereceğine işâret vardır. Ayrıca borcun şiddetine de işâret buyurulmuştur.

⁴³ Meyyit'in malına rücû': Evvelce teberru sûreti ile verdiğini sonra meyyitin terekkesinden almaktır.

Kezâ hâkim'in bir kimseyi bir hak dolayısıyla ilzâm edebilmesi için akid ve ikrârlarda kullanılan lafızların söylenmesi lüzûmuna da işaret vardır.

(٧٣٨/٩٠٠) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ " أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُؤْتَى بِالرَّجُلِ الْمُتَوَفَّى عَلَيْهِ الدِّينُ ، فَيَسْأَلُ "هَلْ تَرَكَ لِدِينِهِ مِنْ قِضَاءٍ؟" فَإِنْ حَدَّثَ أَنَّهُ تَرَكَ وَفَاءً صَلَّى عَلَيْهِ وَإِلَّا قَالَ: "صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ" فَلَمَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْقُتُوحَ قَالَ: "أَنَا أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ فَمَنْ تُوَفِّيَ عَلَيْهِ دَيْنٌ فَعَلَيْ قِضَاؤِهِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَفِي رِوَايَةٍ لِلْبُخَارِيِّ "فَمَنْ مَاتَ وَلَمْ يَتْرُكْ وَفَاءً"

900/738 "Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet olunduğuna göre, Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'e vefât etmiş borçlu bir adam getirilir; o da:

Borcunu ödeyecek bir şey bıraktı mı? diye sorardı. Eğer ödeyecek bir şey bıraktığı söylenirse, onun cenaze namazını kılar; aksi takdirde:

Arkadaşınızın cenaze namazını kılın; derdi. Vaktâ ki Allâh kendisine birçok fütûhâtı nasîb eyledi, (o zaman):

Ben mü'minlere kendi nefislerinden ileriylim. İmdi her kim borçlu olarak vefât ederse ödemesi bana aittir; buyurdular."

Müttefekun aleyhdır. Buhârî'nin bir rivâyetinde: "Her kim ölür de borcuna yetecek (mal) bırakmazsa" buyurulmuştur.

Musannfın, bu hadîsi yukarıdakinin arkasından getirmesi, Allâh'ın fütûhât ve nusreti ile Resûlullâh (s.a.v.)'in vakti hali iyileşince yukarıki hükmün neshedildiğine işaret içindir. Artık borçlu ölen müminlerin borçlarını kendi üzerine alıyordu.

Acabâ bunu hâsseten kendi malından mı yoksa beytü'l-mâl'den mi veriyordu? Bu cihet bilinmemekle beraber her ikisi de ihtimal dâhilindedir. *İbn-i Battal*: "Müslümanların umûrunu üzerine alan her zâtın, borçlu ölenler hakkında böyle hareket etmesi lâzımdır; böyle yapamazsa günahkâr olur" diyor. *Filhakika Râfi'* hadîsin sonunda şunu da rivâyet etmiştir:

« قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَعَلَى كُلِّ إِمَامٍ بَعْدَكَ: قَالَ وَعَلَى كُلِّ إِمَامٍ بَعْدِي »

"Yâ Resûlallâh! Senden sonra her imâma bu lâzım mı? denildi:

(Evet) benden sonra her imama lâzım; buyurdular.”

Bu hadîsin mânâsını ifâde eden bir hadîsi *Taberânî* “*el-Kebîr*” adlı eserinde **Hz. Selmân** (r.a.) târîki ile **Zâdân**’dan şu lafızlarla rivâyet etmiştir:

« أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نَقْدِيَ سَبَايَا الْمُسْلِمِينَ وَنُعْطِي سَائِلَهُمْ ثُمَّ قَالَ: مَنْ تَرَكَ مَالًا فَلْيُورَثْهُ وَمَنْ تَرَكَ دِينًا فَعَلَيَّ وَعَلَى الْوَلَاةِ مِنْ بَعْدِي فِي بَيْتِ مَالِ الْمُسْلِمِينَ »

“Bize Resûlullâh (s.a.v.) müslüman esirlerinin fidyelerini vermemizi, dilencilerine tasadduk etmemizi emir buyurdu. Sonra dedi ki:

Her kim mal bırakırsa (o mal) mîrasçılarındır; kim borç bırakırsa (ödemesi) bana aittir. Benden sonrada müslümanların beytü'l-mâlinden verilmek üzere hükûmet reislerine âid olacaktır.”

Yalnız bu hadîsin râvîleri arasında bir metrûk ve müttehem vardır.

(۷۳۹/۹۰۱) - وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “ لَا كِفَالَةَ فِي حَدِّ ” رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ بِإِسْنَادٍ ضَعِيفٍ .

901/739 “Amr b. Şuayb’den o da babasından, o da dedesinden (radiyallâhü anhüm) işitmiş olmak üzere rivâyet edilmiştir. Dedesi demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Hadd için kefâlet yoktur; buyurdular.”

Bu hadîsi zâif bir isnâd ile **Beyhakî** rivâyet etmiştir. *Beyhakî*: “Bu hadîs münkerdir” demiştir.

Bu bâbda birçok eserler varsa da hiç biri itirâzdan halî değildir. Yalnız **“hudûd-ı şer’iyye”** denilen cezâların tatbîkini emreden hadîsler bu hadîsin mânâsını te’yîd ederler.

Hadîs hadd için kefâlet sahîh olmadığına delîldir. **Zâhîrîler**’den *İbn-i Hazm*’a göre nefis ile kefâlet hiç bir husûsda câiz değildir. *İbn-i Hazm* müddeâsını isbât için hayli uğraşmıştır. Fakat ulemâ kefâletin her iki nev’ini yani hem nefisle kefâleti hem de mal ile kefâleti câiz görmüşlerdir. Tafsîlât fıkıh kitâblarındadır.

بَابُ الشَّرِكَةِ وَالْوَكَالَةِ

ŞİRKET VE VEKÂLET BÂBİ

Şirket, lügatte: İki malı birbirinden ayrılmıyacak derecede karıştırmaktır.

İstilâhda ise: nevilerine göre değişir ve başka başka ta'rif olunur. Bunun yeri fıkıh kitaplarıdır.

Vekâlet lügatte: Korumak, kefil olmak manasınadır. **İstilâhda:** Bir kimsenin câiz bir tasarruf husûsunda başkasını kendi yerine koymasidir.

(۷۴۰/۹۰۲) - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: " قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: أَنَا ثَالِثُ الشَّرِيكَيْنِ مَا لَمْ يَخُنْ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ، فَإِذَا خَانَ خَرَجْتَ مِنْ بَيْنَهُمَا " رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ .

902/740 "Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Allâh: biri diğerine hıyânet etmedikçe ben iki şerîkin üçüncüsüyüm; hıyânet etti mi aralarından çıkarım; buyurdu; dedi".

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** rivâyet etmiştir; **Hâkim** onu sahihlemiştir.

İbn-i Kattân ise bu hadîsi ma'lûl saymıştır. Çünkü râvîlerinden *Saîd b. Hayyân*'ın hâli meçhûldür. Hadîsi ondan oğlu *Ebû Hayyan b. Saîd* rivâyet etmiştir. Fakat *İbn-i Hibbân* onu mu'temedler meyânında zikretmiş; yalnız *Dâre Kutnî'nin* onu irsâl yapmakla illetlendirmiş olduğunu bildirmiştir. Ancak **Hz. Ebû Hüreyre**'yi zikretmemiş: "doğrusu da budur" demiştir.

Allâh'ın iki şerîk ile beraber bulunmasından murâd: onları hıfz, riâyet ve kendilerine imdâd ile ticâretlerine bereket ihsânı husûsundaki yardımıdır. Hıyânet zuhûr etti mi, mallarından bereketi kaldırır.

Hadîsde hıyânet etmemek şartı ile şirkete teşvîk, hıyânet etmekten ise tahzîr vardır.

(۷۴۱/۹۰۳) - وَعَنْ السَّائِبِ الْمَخْزُومِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ "أَنَّهُ كَانَ شَرِيكَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ الْبُعْثَةِ فَجَاءَ يَوْمَ الْفَتْحِ ، فَقَالَ: مَرْحَبًا بِأَخِي وَشَرِيكِي " رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ .

903/741 “Sâib b. Yezîd-i Mahzûmî⁴⁴ radiyallâhü anh'den rivâyet olunduğuna göre kendisi bi'setten önce Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'in şerîki imiş. Fetih günü Peygamber (s.a.v.) gelerek:

Merhaba kardeşim ve şerîkim; buyurmuştur.”

Bu hadîsi **Ahmed, Ebû Dâvud ve İbn-i Mâce** rivâyet etmişlerdir.

İbn-i Abdilberr'in beyânına göre **Sâib b. Ebî Saîd** müellefe-i kulûbdanmış. Fakat sonradan iyi bir müslüman olmuş, uzun zaman yaşamış; **Muâviye** zamanını idrâk etmiştir. İslâmiyetin zuhûru sıralarında **Peygamber (s.a.v.)**'in ticârette şerîki idi. **Mekke'nin** fethi günü **Resûlullâh (s.a.v.)** kendisine: « مَرْحَبًا بِأَخِي وَشَرِيكِي كَانَ لَا يُمَارِي وَلَا يُدَارِي »

“Merhaba kardeşim ve şerîkim. Kavga etmez yüze gülmezdi” buyurmuştur.

Bu hadîsi **Hâkim sahîhlemiştir. İbn-i Mâce'nin rivâyetinde:** “Câhiliyette benim şerîkim idin” buyurulmuştur.

Hadîs-i Şerîf, İslâmiyetten önce şirketin sâbit olduğuna İslâmiyetin onu olduğu gibi takrîr ettiğine delildir.

(٧٤٢/٩٠٤) - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: “اَشْتَرَكْتُ أَنَا وَعُمَارُ وَسَعْدٌ فِيمَا نَصِيبُ يَوْمَ بَدْرٍ” الْحَدِيثَ رَوَاهُ النَّسَائِيُّ .

904/742 “Abdullah b. Mes'ûd radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Bedir günü isâbet edecek ganîmetler husûsunda ben, Ammâr ve Sa'd şerîk olduk, ilah...”

Bu hadîsi **Nesâî** ile başkaları rivâyet etmişlerdir.

Hadîsin tamâmı şöyledir: « فَجَاءَ سَعْدٌ بِأَسِيرَيْنِ وَلَمْ أَجِئْ أَنَا وَعُمَارُ بِشَيْءٍ »

“Neticede Sa'd iki esir getirdi; ben ve Ammâr hiç bir şey getiremedik !”

Hadîs-i Şerîf, kazanç husûsunda şirket yapmanın câiz olduğuna delildir. Buna “Şirket-i ebdân” derler ki, hakîkati şundan ibârettir: şerîklerden her biri muayyen bir şeyi kabûl etme ve kendisi nâmına o şeyde çalışma husûsunda arkadaşını vekil ta'yîn eder; aralarında hangi san'atı işleye-

⁴⁴ **Sâib b. Abdullah El-Mahzûmî (r.a.):** Babasının adında ihtilâf edilmiştir. **İmâm Taberânî, Yahya** tarîkiyle Sâib'den şu hadîsi rivâyet etmiştir: **“Sâib diyor ki: Resûlullâh Rûkn-i Yemânî ile Hacer-i Esved arasında gördüm: “Allâhümme âtinâ fi'd-dünyâ haseneten ve fi'l-âhireti haseneten ve kinâ azâbe'n-nâr; diye duâ ediyordu”. (El-İsâbe, C. II Shf: 10 Sahâbe No: 3066).**

ceklerini kararlaştırırlar. *İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe* ile diğer bazı **ulemâ** buna kâil olmuşlardır. *Şâfiî* ise bu şirketi aldanma üzerine mebnî görerek sahîh olmadığına zâhib olmuştur; çünkü kâr edecekleri yüzde yüz belli değildir. **Ulemâ**dan *Ebû Sevr* ile *İbn-i Hazm*, *Şâfiî'nin* kavlini tercîh etmişlerdir. *İbn-i Hazm-i Zâhiri* bu münâsebetle sözü hayli uzatmış; bu şirketin bâtıl olduğuna hükmeylemiştir. **İbn-i Mes'ûd** hadîsine gelince, *İbn-i Hazm* buna da münkâtı bir haber nazarı ile bakar. Hadîsi, sahîh bile kabûl etse yine kendilerine delîl olacağını iddiâ etmektedir.

Fukahâ şirketi muhtelif kısımlara ayırmışlardır. Biz onları sıralamaya lüzûm görmüyoruz. *İbn-i Battâl* diyor ki: "Sahîh şirket, şeriklerden her birinin ortaya arkadaşı kadar mal çıkarıp sonra bunları karıştırmaları ve ayrılmayacak dereceyi buldu mu hepsi birden tasarrufta bulunmalarıdır; ancak biri diğerini kendi yerine ikâme edebilir." Bunda **ulemâ** ittîfâk hâlinindedir. Bir şerik'in diğerinden daha az mal ile şirkete iştirâk etmesi de câizdir. Kâr ve zarar herkesin malı nisbetinde olur. Çünkü iki malı bir araya karıştırmakla bütün mal aralarında hisse-i şâyialı olur; bittabi o malın kâr ve zararı da öyledir.

(٧٤٣/٩٠٥) - وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ: أَرَدْتُ الْخُرُوجَ إِلَى خَيْبَرَ فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: "إِذَا أَتَيْتَ وَكَيْلِي بِخَيْبَرَ فَخُذْ مِنْهُ خَمْسَةَ عَشَرَ وَسَقًا" رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَصَحَّحَهُ

905/743 "Câbir b. Abdullâh radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Hayber'e çıkmak istedim de Peygamber (s.a.v.)'e geldim:

Hayber'deki vekîlime vardığın vakit ondan onbeş vesk⁴⁵ al; buyurdular". Bu hadîsi **Ebû Dâvud** rivâyet etmiş ve sahîhlemiştir.

Hadîsin tamâmı şöyledir:

"Eğer senden bir alâmet dilerse elini onun omuzuna koyuver."

Hadîs-i Şerîfde şer'î vekâlete delâlet vardır. Mes'ele **ulemâ** arasında ittîfâkîdir. Hadîsin tamâmında başkasının malında karîne ile amelin câiz olduğuna delâlet vardır. **Ulemâ**dan bir cemâate göre bir malı tesellüm için gönderilen **resûlü** (elçi) tasdik etmek sahîhtir. Bazıları bunu câiz görmemiş; "gayrın malında tasdik câiz olmaz" demişlerdir. Fakat resûlün doğru söylediğine kanâat hâsıl olursa onlara göre de tasdik edilir.

⁴⁵ **Bir vesk:** altmış sâ'dır. **Bir sâ':** bin kırk dirhem'dir.

(٧٤٤/٩٠٦) - وَعَنْ عُرْوَةَ الْبَارِقِيِّ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مَعَهُ بِدِينَارٍ يَشْتَرِي لَهُ أَضْحِيَّةً" الْحَدِيثُ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ فِي أَثْنَاءِ حَدِيثٍ وَقَدْ تَقَدَّمَ.

906/744 "Urvetü'l-Bârikî⁴⁶ radiyallâhü anh'den rivâyet edildiğine göre Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem kendisine bir kurban satın almak için onunla bir dînâr göndermiş...ilah..."

Bu hadîsi **Buhârî** bir hadîs arasında rivâyet etmiştir. Hadîs yukarıda geçmiştir. Hadîs-i Şerîf "Alış veriş bahsi"nde (684/839) sıra numarası ile geçmiş; ahkâmı da orada görülmüştür.

(٧٤٥/٩٠٧) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: "بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عُمَرَ عَلَى الصَّدَقَةِ" الْحَدِيثُ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

907/745 "Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem Ömer'i sadaka üzerine me'mûr gönderdi...ilah.."

Müttefekun aleyhdir. Hadîsin tamâmı şudur:

« قَبِيلَ مَنَعِ ابْنِ جَمِيلٍ وَخَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ وَالْعَبَّاسُ عَمَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا يَنْقِمُ ابْنُ جَمِيلٍ إِلَّا أَنَّهُ كَانَ فَقِيرًا فَأَعْنَاهُ اللَّهُ ، وَأَمَّا خَالِدٌ فَإِنَّكُمْ تَطْلُبُونَ خَالِدًا. قَدْ احْتَبَسَ أَدْرَاعَهُ وَأَعْنَاهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَمَّا الْعَبَّاسُ فَهِيَ عَلَيَّ وَمِثْلُهَا مَعَهَا. ثُمَّ قَالَ يَا عُمَرُ أَمَا شَعَرْتَ أَنَّ عَمَّ الرَّجُلِ صَنُؤُ أَبِيهِ؟ »

"Denildi ki: **İbn-i Cemil, Hâlid b. Velîd ve Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'in** amcası **Abbâs** sadaka vermediler. Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.):

İbn-i Cemîl inkâr etmez; şu kadar var ki fakir idi de Allâh onu ğanî kıldı. Hâlid'e gelince; hiç şüphe yok ki siz Hâlid'e zulüm ediyorsunuz. O Allâh yolunda zırhlarını ve silahlarını habsetmiştir. Abbâs'ınki bir misli de beraberinde olmak şartı ile benim üzerime borçtur; dedi. Sonra (Ömer'e dönerek):

⁴⁶ **Urvetü'l-Bârikî (r.a.):** **Sahâbî**'dir. **Kûfe**'de sâkin olmuştu. Oranın ilk kadısıdır. Hânesinde cihâd için hazırlanmış **70** kadar at bulundururdu. **Resûlî Ekrem** Efendimizden **13** hadîs rivâyet etmiştir. Kendisinden de **Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbnî Mâce** nakletmişlerdir. (Hasan Hüsnü Erdem Riyâzü's-Sâlihîn hadîslerinin râvileri olan Ashâb-ı Kirâm'ın ve hadîs imamlarının hal tercümeleri, Shf. 91).

Yâ Ömer bilmez misin ki bir adamın amcası babasının kardeşidir! buyurdular.”

Hız. Peygamber (s.a.v.) ‘in **Ömer (r.a.)**’ı zekât toplamağa gönderdiği anlaşılıyor.

İbn-i Cemil ensârdandır. Vaktiyle münâfıkmiş, sonradan tevbe etmiş. Musannıf bu zâtın ismini bulamamıştır. “Şu kadar var ki fakir idi; Allâh onu ganî kıldı” cümlesinde bedî‘ ilmine göre (zemme benzer bir şeyle medh-i te’kîd) vardır. Çünkü eğer zikredilenden başka bir övür yok ise **İbn-i Cemil**’in hiç bir övür yok demektir. Aynı zamanda bu sözde küfrân-ı ni‘mete ta‘rîz ve yaptığı işin kötülüğüne işâret vardır.

“Abbâs’ınki bir misli de beraberinde olmak şartı ile benim üzerime borçtur” ifâdesi **Peygamber (s.a.v.)**’in zekât borcunu teberu sûreti ile üzerine aldığını gösteriyor ki bu da başkası nâmına zekât teberruunda bulunmanın sahîh olduğuna delâlet eder. Bunun bir nazîri de **Ebû Katâde**’nin vefât eden zâtın borcunu üzerine almasıdır. Hadîs çeşitli lafızlarla rivâyet edilmiştir.

Bu hadîs hükûmet reîsinin zekât toplamak için tahsildâra vekâlet verebileceğine delîldir. Zâten musannıf onu burada, onun için zikretmiştir. Zekât me’mûru ta’yîn etmenin bir **Sünnet-i Nebeviyye** olduğu, fakir iken **Allâh**’ın lütf u keremi ile zengin olup da sonradan bunu unutana hatırlatmanın câiz olduğu ve borcunu ödemeyen bir kimsenin arkasından onu küçük düşürecek şekilde konuşmanın günah sayılmadığı, devlet reîsinin bazı kimselerin borcunu kendi üzerine alabileceği de hadîsin işâret ettiği ahkâm cümlesindendir.

(٧٤٦/٩٠٨) - وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ “أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

نَحَرَ ثَلَاثًا وَسِتِّينَ وَأَمَرَ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنْ يَذْبَحَ الْبَاقِيَّ” الْحَدِيثَ رَوَاهُ مُسْلِمٌ

908/746 “Câbir radiyallâhü anh’den rivâyet edildiğine göre Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem, altmış üç deve boğazlamış; geri kalanım kesmeyi de Ali’ye emretmiştir. İlah...”

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerîf **“Hacc bahsi”** nde **759** sıra numarası ile geçmiş ve orada îzâhı da yapılmıştır.

Delâlet ettiği hüküm; hedy denilen Hac kurbanının kesilmesi hakkında vekâlet verilebileceğidir.

Kesen müslüman olduğu takdirde bunun sahîh olduğuna ittîfak vardır. Kitâbî olursa kestirenin niyeti şartı ile *İmâm Şâfiî*'ye göre yine câizdir. **Hanefiler**'e göre ise mekrûhdur.

(٧٤٧/٩٠٩) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ فِي قِصَّةِ الْعِيفِ، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَاغْدُ يَا أُنَيْسُ عَلَى امْرَأَةٍ هَذَا فَإِنْ اعْتَرَفَتْ فَارْجُمْهَا “ الْحَدِيثُ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

909/747 “Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den çırak kıssası hakkında rivâyet olunduğuna göre; Peygamber (s.a.v.):

Ey Enescik, bu adamın karısına git (söyle) eğer i'tirâf ederse onu hemen recmet...ilah...; buyurmuştur.”

Müttefekun aleyhdir.

Bu hadîs kitabımızın dördüncü cildinde **“Hudûd bahsi”**nde görülecektir. Burada zikredilmesi hadd vurmağa me'mûr edilen kimsenin devlet reîsinin vekîli olmasına mebnîdir.

Buhârî (Babü'l-Vekâleti fi'l-hudûd) **“Hadleri Vurmağa Vekâlet Bâbı”** nâmı altında bir bâb tahsîs etmiş bu ve emsâli hadîsleri orada zikretmiştir.

Musannıf *“el-Feth”*de şöyle demektedir: “Devlet reîsi bizzât hadd vurmayıp, bu işi başkası üzerine aldığı cihetle başkasını tevkiîl etmiş gibi olur.”

بَابُ الْإِكْرَارِ

İKRÂR BÂBİ

İkrâr: Lügatte, isbât etmek demektir **Şerîatte ise: kişinin** kendi aleyhine bir şeyi ihbar etmesidir. İkrâr, inkâr'ın zıddıdır.

(٧٤٨/٩١٠) - عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ لِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ: "قُلِ الْحَقَّ وَلَوْ كَانَ مُرًّا" صَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ مِنْ حَدِيثِ طَوِيلٍ

910/748 "Ebû Zerr radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur.

Demiştir ki: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem bana:

Acı da olsa hakkı söyle; buyurdular." Bunu **İbn-i Hibbân** uzun bir hadîsde sahîhlemiştir. O hadîsi *Hafız Münzirî* "et-Tergîb ve't-Terhîb" adlı eserinde rivâyet etmiştir ki, içerisinde bir çok vasiyetler vardır. Lafzı şudur:

« قَالَ: أَوْصَانِي خَلِيلِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أَنْظُرَ إِلَى مَنْ هُوَ أَسْفَلَ مِنِّي وَلَا أَنْظُرَ إِلَى مَنْ هُوَ فَوْقِي، وَأَنْ أَحِبَّ الْمَسَاكِينَ، وَأَنْ أَذْنُو مِنْهُمْ، وَأَنْ أَصِلَ رَجُلِي وَإِنْ قَطَعُونِي وَجُفَوْنِي، وَأَنْ أَقُولَ الْحَقَّ وَلَوْ كَانَ مُرًّا، وَأَنْ لَا أَخَافَ فِي اللَّهِ لَوْمَةً لَائِمَةً، وَأَنْ لَا أَشَالَ أَحَدًا شَيْئًا، وَأَنْ أَسْتَكْبِرَ مِنْ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ كُتُورِ الْحِجَةِ »

"Ebû Zerr şöyle demiştir: Dostum Resûlullâh (s.a.v.) bana, kendimden aşağı olana bakmamı, benden üstün olana bakmamı, fakirleri sevmemi, onlara yaklaşmamı, akrabam benimle alâkayı kesip bana cefâ bile etseler (vine) akrabama yardım etmemi, acı da olsa hakkı söylememi, Allâh hakkında hiç bir kimsenin zemm ve melâmetinden korkmamamı, kimseden bir şey istemememi, havkale⁴⁷ cennet definelerinden olduğu için onu çok okumamı vasiyet etti."

"Hakkı söyle" emri, başkasının da kendisinin de aleyhine doğruyu söylemeye şâmindir. Musannıf da onu burada bu şümûl itibârıyla zikretmiştir. Asıl bu hadîsi ikrâr bâbına alan **Râfiî**'dir. Musannıf ona tabî olmuştur.

Hadîs-i Şerîf, insanın her işinde ikrârına itibâr olunacağına delildir. Çünkü nefsin aleyhine doğruyu söylemek, onu mâlen veya bedenen mes'ûl edecek bir şeyi haber vermektir. Kısacası nefsin aleyhinde ihbârda bulunmaktır.

⁴⁷ Havkale: "La havle ve la kuvvete illâ billah" demektir.

“**Acı da olsa**” ta‘bîrinde teşbîh vardır. Zîrâ bazen hakkın icrâsı güç olur da acılığından dolayı boğazdan geçmeyen bir şeye benzer.

“**Hudûd**” ve “**kısas**” bâbında ikrâra âid hadîsler gelecektir.

بَابُ الْعَارِيَةِ

EMÂNETEN VERİLEN ŞEYLER BÂBİ

Âriyet; teâvürden alınma bir isimdir. **Teâvür:** elden ele dolaşmak ve nevbetleşmektir. Emâneten verilen şeyler dahî elden ele dolaştığından onlara bu isim verilmiştir.

Şer'an âriyet: Bir malın yalnız menfaatini bağışlamaktır. Malı emâneten veren sâhibine **muîr;** alana: **müsteîr** alınan mala da **muâr** yâhûd **müsteâr** denilir.

(٧٤٩/٩١١) - عَنْ سُمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "عَلَى الْيَدِ مَا أَخَذْتَ حَتَّى تُؤَدِّيَهُ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَزْهَرِيُّ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ.

911/749 "Semüratü'bnü Cündüb radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

El aldığı şeyden, onu edâ edinceye kadar mes'ûldür; buyurdular."

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Dörtler** rivâyet etmiş; **Hâkim** de sahîhlemiştir.

Hâkim'in sahîhlemesi, **Hasan**'ın **Semüra**'den işitmesine mebnîdir; Çünkü hadîsi **Hasan, Semüra**'dan rivâyet etmiştir. Hasan'ın Semüra'dan işitip işitmemesi husûsunda hadîs hâfızlarının üç mezhebi vardır:

1 - Mutlak sûrette işitmiştir. *Aliy b. Medîni* ile *Buhârî* ve *Tirmizi*'nin mezhebi budur.

2 - Mutlak sûrette işitmemiştir, *Yahya b. Saîd el-Kattân* ile *Yahya b. Mâîn* ve *İbn-i Hibbân*'ın mezhebi budur.

3 - Yalnız **"Akika"** hadîsini işitmiştir. *Nesâî*'nin mezhebi de budur. Bu re'yi *İbn-i Asâkir* de benimsemiştir. *Abdülhak* ise bunun sahîh olduğunu iddiâ etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, başkasının milki olan bir şeyi sâhibine iâde etmenin vâcib olduğuna, o şeyi sâhibine veya sâhibi yerine kâim olan birine teslîm etmedikçe mes'ûliyetten kurtulamayacağına delîldir. Çünkü hadîsde **"te'diye"** ta'bîri kullanılmıştır. Te'diye ancak bu sûretlerden biri ile olur. Hadîs, gasb, vedîa ve âriyet gibi şeylerin hepsine şâmindir. Musannıfın onu burada **(Âriyet Bâbî'nda)** zikretmesi, ona da şâmil olduğu içindir. Bu husûsta üç kavil vardır:

1 - Âriyet mutlak sûrette ödenir. *H. İbn-i Abbâs (r.a.)* ile *Zeyd b.*

Ali, Atâ, Ahmed b. Hanbel, İshak ve İmâm Şâfiî'nin mezhebi budur. Delilleri bu hadîs ile aşağıda gelecek hadîslerdir.

2 - İmâm-ı A'zam ile diğer bazı ulemâya göre: âriyet kefilli bile olsa ödenmez. Çünkü **Peygamber (s.a.v.):**

« لَيْسَ عَلَى الْمُتَعَبِّرِ غَيْرُ الْمُغَلِّ وَلَا عَلَى الْمُسْتَوْدِعِ غَيْرُ الْمُغَلِّ ضَمَانٌ »

“Hıyânet etmeyen müsteîr ile hıyânet etmeyen müstevdaa ödeme yoktur” buyurmuşlardır. Bu hadîsi Dare Kutnî ile Beyhakî İbn-i Ömer (r.a.) ‘den tahrîc etmiştir, fakat zaîf bulmuşlardır. Onlar hadîsin Şureyh’e mevkûf olduğunu sahîhlemişlerdir. **Müstevda’**: emânetçi demektir.

3 - Bazılarına göre âriyet’in ödenmesi şart koşulursa ödemek icâb eder. Bunların delili, iki hadîs sonra gelecek **“Safvan hadîsi”**dir.

Bâbımızın hadîsi ile ekseriyâ ödetme husûsunda istidlâl ederlerse de onda ödemeyi icâb edecek bir sarâhat yoktur. Zîrâ emâneten alınan her şeyi sâhibine iâde etmek lâzımdır; bu iş yalnız âriyet’e mahsûs değildir. Binâenaleyh âriyetin ödenmesine delîl olamaz.

(۷۵۰/۹۱۲) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “إِذْ الْأَمَانَةُ إِلَى مَنْ اثْتَفَنَّا، وَلَا تَحْنُ مِنْ خَانَكَ” رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَحَسَنَهُ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ ، وَاسْتَنْكَرَهُ أَبُو حَاتِمٍ الرَّازِيُّ ، وَأَخْرَجَهُ جَمَاعَةٌ مِنَ الْحَفَاطِ وَهُوَ شَامِلٌ لِلْعَارِيَةِ .

912/750 “Ebû Hüreyre radiyallâhü anh’den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Emâneti sana emniyet edene ver; sana hıyânet edene sen hıyânet etme; buyurdular.”

Bu hadîsi Ebû Dâvud ile Tirmizî rivâyet etmişlerdir. Tirmizî onu hasen bulmuş; Hâkim sahîhlemiştir; Ebû Hâtim-i Râzî ise münker addetmiştir. Hadîsi hâfızlardan bir cemâat tahrîc etmiştir.

Bu hadîs âriyete şâmindir.

Âriyete olduğu gibi vedîa vesâireye de şâmindir; ve emâneti edâ icâb ettiğine delâlet etmektedir. Nitekim: « إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا »

“Şüphesiz ki Allâh size emânetleri ehillerine edâ etmenizi emreden”⁴⁸ âyet-i kerîmesi de aynı mânâyâ delâlet eder.

⁴⁸ Sûre-i Nisâ, âyet: 57.

Fahr-i Kâinât Efendimiz'in: **"Sana hıyânet edene sen hıyânet etme"** buyurması, kötülük edene kötülükle mukâbele edilmeyeceğine delildir.

Fakat **cumhûru ulemâ** bunu müstehâb mânâsına almışlardır. Çünkü **Teâlâ Hazretleri'nin:** « وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا »

"Bir kötülüğün cezâsı o kötülüğün misli bir fenâ muâmeledir"⁴⁹ ve kezâ: « وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ »

"Eğer cezâlandırırsanız size verilen cezânın misli ile cezâlandırın"⁵⁰ buyurması bu muâmelenin câiz olduğuna delâlet eder.

Ulemâ arasında "zafer meselesi" diye meşhûr olan mes'ele budur. Bu mes'ele hakkında **ulemâ**'dan dört kavi rivâyet olunur:

1 - Kötülük edene kötü muâmele etmek câizdir. **İmâm Şâfiî**'den rivâyet olunan kavillerin en meşhûru budur. Bu bâbda verilen cezânın yapılan kötülük cinsinden olup olmamasına bakılmaz.

2 - Kötü muâmele ancak verilen cezâ ile yapılan kötülük bir cinsten olduğu zaman câizdir. Zîrâ **Teâlâ Hazretleri:** **"Size verilen cezânın misli ile cezâlandırın"** buyurmuştur. **Hanefiler**'le diğer bazı **ulemânın** re'yi budur.

3 - Böyle bir muâmele ancak hâkimin hükmü ile câiz olur. Çünkü Hadîs-i Şerîfde yasak edilmiştir. Fakat bu re'ye zâhib olanlara: "Hadîsdeki nehiy tenzihe haml olunmuştur, diye cevap verilmiştir.

4 - **İbn-i Hazm**'e göre kötülük görenin o kötülüğü yapandan hakkını alması farzdır. Aldığı şeyin kendi hakkı cinsinden olup olmamasına bakılmaz. Hak sâhibi hakkını almak için kötülük edenin malını satar. Şâyet hakkını aldıktan sonra geriye bir şey kalırsa onu o şahsa veya veresesine iâde eder. Bunu yapmazsa **Allâh**'a âsî olur. Ancak helâllaşır da o şahsı tebrie ederse sevap kazanır. Eğer alacağını isbât için beyyinesi yok fakat ortada alacak bir mal varsa o malı alır. Kendisine sorulduğu zaman inkâr eder; hattâ yemîn istenirse yemîn etmesi bile sevab olur. **İbn-i Hazm:** **"Şâfiî ile Ebû Süleyman'ın, ve onların mezheplerinde bulunan ulema-**nın kavilleri de budur" dedikten sonra: "Bize göre her kim bir zâlimin bir malını bulursa o malı alarak mazlûmu ondan kurtarması kendisine farz olur" demektedir. **İbn-i Hazm:** "Bunu yapmazsa **Allâh**'a âsî olur" iddiâsını isbât için:

« وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ »

⁴⁹ Sûre-i Şûrâ, âyet: 40.

⁵⁰ Sûre-i Nahl, âyet: 126.

“Hem iyilik ve takvâ üzerine yardımlaşın; günâh ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın”⁵¹ âyet-i kerîmesi ile istidlâl ediyor ve “Mazlûmun hakkını zâlimden alarak sâhibine iâdeye muktedir olan bir kimse eğer bu işi yapmazsa o da zâlimlerden biri olur” diyor. Bundan sonra mevzûu bahsimiz **Ebû Hüreyre hadîsine** temas eden *İbn-i Hazm*: “Bu hadîsi *Talk b. Gunâm*, **Şerîk**’ten ve **Kays b. Rebî**’den rivâyet etmiştir. Hâlbuki bunların hepsi zaîftir” demektedir.

(٧٥١/٩١٣) - وَعَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: “قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ”إِذَا أَتَيْتَ رَسُولِي فَأَعْطِهِمْ ثَلَاثِينَ دِرْعًا“ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَغَارِيَّةٌ مَضْمُونَةٌ، أَوْ غَارِيَّةٌ مُؤَدَّاءَةٌ؟ قَالَ: ”بَلْ غَارِيَّةٌ مُؤَدَّاءَةٌ“ رواه أحمد وأبو داود والنسائي وصححه ابن حبان.

913/751 “Ya’lâ b. Ümeyye⁵² radiyallâhü anh’den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem bana:

Elçilerim sana geldiği vakit kendilerine otuz zırh ver; dedi.

Yâ Resûlallâh kefâletli emânet mi yoksa te’diyeli emânet mi? dedim.

Hayır, te’diyeli emânet; buyurdular.”

Bu hadîsi **Ahmed, Ebû Dâvud** ve **Nesâî rivâyet** etmiş; *İbn-i Hibbân* da sahihlemiştir.

Âriyet-i mazmûne: helâk olduğu vakit kıymeti ile ödenen demektir ki biz bunu kefâletli emânet diye terceme ettik.

Âriyet-i müeddât: Malın aynı mevcut ise sâhibine te’diyesi icâbeden, fakat telef olmuşsa kıymeti ile ödenmeyen âriyettir.

Hadîs-i Şerîf, âriyetin yalnız ödetmekle ödeneceğine kâil olanların delilidir.

⁵¹ Sûre-i Mâide, âyet, 2.

⁵² **Ya’lâ b. Ümeyye (r.a.):** **Ya’lâ b. Ümeyye**’nin nesebi şöyledir: **Ebû Ubeyde b. Hemmâm b. Hârise Temîmiyyü’l-Hanzeli. Kureyş** kabilesinin halifidir. Adına **Ya’lâ b. Münye** de denilmiştir ki **Münye**; anası veya ninesidir. **Hz. Ya’lâ, Hz. Ebû Bekir (r.a.)** tarafından irtidâd eden **Hulvanlılar** üzerine te’dib için gönderilmiştir. Keza **Hz. Ömer** de **Yemen**’e zekât toplamak için me’mûr etmişse de sonra o vazifeden affetmiştir. Keza **Hz. Osman**’da kendisini **Yemen**’in **San’a** bölgesi zekâtını toplamaya me’mûr etmiştir. **Hz. Osman Zinnûreyn**’nin katl olduğu sene haccetmiştir. **İbn-i Asâkir**’e göre **40** hicret senesinde, **Sıffin** harbinde şehîd olmuştur. (El-İsâbe C. III Shf: **633** Sahâbe No: **9360**)

(٧٥٢/٩١٤) - وَعَنْ صَفْوَانَ بْنِ أُمَيَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَعَارَ مِنْهُ ذُرُوعًا يَوْمَ حُنَيْنٍ فَقَالَ: أَغَضِبُ يَا مُحَمَّدُ؟ قَالَ: "بَلْ عَارِيَّةٌ مَضْمُونَةٌ" رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَأَحْمَدُ وَالنَّسَائِيُّ، وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ - وَأَخْرَجَ لَهُ شَاهِدًا ضَعِيفًا عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا.

914/752 "Safvân b. Ümeyye⁵³ radiyallâhü anh'den rivâyet olunduğuna göre Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem Huneyn gününde kendisinden bir takım zırhlar emânet almış; Safvân:

Bunlar gasıb mı yâ Muhammed? deyince:

Hayır kefâletli emânet; buyurmuşlardır."

Bu hadîsi **Ebû Dâvud, Ahmed ve Nesâî** rivâyet etmiş; **Hâkim** de sahîhlemiştir. **Hâkim, İbn-i Abbâs'dan** hadîsin zaîf bir şâhidini tahrîc etmiştir. O rivâyetle: "**Hayır te'diyeli emânet**" denilmiştir.

Zırhların sayısı hakkında muhtelif rivâyetler vardır. **Ebû Dâvud'un** rivâyetinde bunlar otuz ile kırk arasındadır. **Beyhakî'nin** rivâyet ettiği mürsel bir hadîse göre seksen; **Hâkim'in** rivâyet ettiği **Câbir hadîsi**'ne göre yüzdür.

İmâm Ahmed ile Nesâî'nin **İbn-i Abbâs (r.a.)**'dan tahrîc ettikleri rivâyetle:

Zırhların bazısının kaybolduğu; Peygamber (s.a.v.) bunları ödemek isteyince Safvân'ın: "Bu gün ben müslüman olmak istiyorum Yâ Resûlallâh!" dediği zikrediliyor.

⁵³ **Safvân b. Ümeyye (b.a.):** Kureyş'in eşrafındandır. Feth-i Mekke'de **Cidde**'ye kaçmış sonra kendisine dört ay mühlet verilmişti. Bu sûretle **Huneyn** ve **Tâif** gazalarına henüz kâfir iken iştirâk etmiş, sonra müslüman olarak pek sâdıkâne işler görmüştür.

بَابُ الْغَضَبِ

GASIB BÂBİ

Gasb: Lugatte: bir şeyi zulüm yolu ile almaktır.

Şeriatte ise; Başkasının milki olan kıymeti hâiz muhterem bir malı tecâvüz sûreti ile almaktır. Yani gasb, başkasının malında sahibinin rızâsı olmadan tasarrufta bulunmaktır. Bu ise memnûdur. **Mecelle**'nin 96. maddesinde: “Bir kimsenin milkinde onun izni olmaksızın âhar bir kimsenin tasarruf etmesi câiz değildir” denilmektedir. **Teâlâ Hazretleri de:** “**Mallarınızı aranızda bâtil ile yemeyin**⁵⁴; وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ” buyurmuştur. Binâenaleyh gasb haramdır. Onun haram olduğuna icmâ vardır. Gasbın haram olduğunu gösteren hadisler ise aşağıdadır:

(٧٥٣/٩١٦) - عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: “مَنْ اقْتَطَعَ شِبْرًا مِنَ الْأَرْضِ ظُلْمًا طَوَّقَهُ اللَّهُ إِثَاءَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مِنْ سَبْعِ أَرْضِينَ” مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

916/753 “Saîd b. Zeyd radiyallâhü anh'den rivâyet edildiğine göre Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her kim zulüm yolu ile bir karış yer alırsa kıyâmet gününde Allâh onu yedi kat yerin dibinden o kimsenin boynuna dolar; buyurmuşlardır.” Hadîs müttefekun aleyhdir.

Tatvîk: boynuna dolamak; demektir. Burada bu kelimedden ne kasdedildiği **ulemâ** arasında ihtilaflıdır. Bazılarına göre gasbı yapan yedi kat yere batırılır. Bu sûretle her kat onun hakkında boynuna dolama sayılır. **İbn-i Ömer (r.a.)**'in rivâyet ettiği şu hadîs bu mânâyı te'yîd eder:

« خُفِيَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَى سَبْعِ أَرْضِينَ »

“O kimse kıyâmet gününde yedi kat yere batırılır.” Diğer bazılarına göre: Kıyâmet gününde gasbettığı yeri mahşere götürmesi emrolunur. Bu da o yeri onun boynuna dolamak gibi bir şeydir; yoksa hakikî boynuna dolama olmayacaktır. Bu mânâyı *Taberânî* ile *İbn-i Hibbân*'ın *Ya' lâ b. Mürre*'den merfû olarak rivâyet ettikleri şu hadîs te'yîd eder:

« أَيْمًا رَجُلٍ ظَلَمَ شِبْرًا مِنَ الْأَرْضِ كَلَفَهُ اللَّهُ أَنْ يَخْفِرَهُ حَتَّى يَبْلُغَ آخِرَ سَبْعِ أَرْضِينَ ثُمَّ يُطَوَّقَهُ حَتَّى يَقْضِيَ بَيْنَ النَّاسِ »

⁵⁴ Sûre-i Bakara, âyet: 188.

“Her hangi bir kimse zulmen bir karış yer alırsa Allâh o yeri tâ yedi kat yerin dibine varıncaya kadar kazmak zahmetine katlanmasını kendisine emreder. Sonra o yeri tâ insanlar arasında muhâkemeyi bitirinceye kadar onun boynuna dolar.”

İmâm Ahmed b. Hanbel ile Taberânî'nin tahrîc ettikleri şu hadîs dahî aynı mânâyı te'yîd eder: « مَنْ أَخَذَ أَرْضًا بِغَيْرِ حَقِّهَا كَلَّفَ أَنْ يَحْمِلَ ثُرَابَهَا إِلَى الْمَخْشَرِ »
“Bir kimse haksız olarak bir yer alırsa o yerin toprağını mahşere taşıma zahmetine katlanması kendisine emrolunur.”

Hadîs-i Şerîf, zulüm ve gasbın haram olduğuna, gasbın cezâsının şiddetli olacağına, yerin gasb olunabileceğine ve bunun büyük günahlardan sayılacağına, bir kimse bir yere mâlik olursa yedi kat yerin dibine kadar o yerin ve içinde bulunan maden ve taşların da kendisinin olacağına, o yere başkalarının kuyu ve sâire kazmasına mâni olabileceğine ve yerin yedi kat olduğuna delildir. Yerin gasbının onu istilâ etmekle olacağı dahî bu hadîsin delâlet ettiği ahkâm cümlesindendir.

Acaba yer gasbedildikten sonra telef olsa ödettirilir mi? Bu cihet **ulemâ** arasında ihtilâfıdır. Bazılarına göre ödettirilmez; zîrâ menkûl ile gayr-i menkûl malın zilyedliği bir değildir; şu halde bunlar “birbirine kıyas edilemezler. Tasarruf husûsunda dahî bir değildirlir.

Cumhûru ulemâya göre gasb sûreti ile telef olan yer, menkûle kıyâsen ödettirilir. Zîrâ her ikisinde de istilâ ve tasallut vardır.

Hadîsde geçen “**bir karış**” ta'bîri, daha fazlasına evleviyetle şâmilidir. Hattâ: “Haram olma hükmünde bir karıştan az olan yer de dâhildir” diyenler vardır. Hadîsin *Buhârî'deki* rivâyetlerinin bazısında “Şibr” yerine “şey” denilmiştir. Bundan gasbın az veya çok her şeye şâmil olduğu anlaşılırsa da **fukâha**'ya göre gasbedilen şeyin bir kıymeti olmak lâzım gelir.

(٧٥٤/٩١٧) - وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ” أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ عِنْدَ بَعْضِ نِسَائِهِ فَأَرْسَلَتْ إِحْدَى أُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ مَعَ خَادِمٍ لَهَا بِقِضْعَةٍ يَبْهَا عَامَ ضَرَبَتْ يَدَهَا فَكَسَّرَتْ الْقِضْعَةَ فَضَمَّهَا وَجَعَلَ فِيهَا الطَّعَامَ وَقَالَ: ”كُلُوا“ وَدَفَعَ الْقِضْعَةَ الصَّحِيحَةَ لِلرَّسُولِ وَحَبَسَ الْمَكْسُورَةَ ” رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ ، وَسَمَّى الضَّارِبَةَ عَائِشَةَ ، وَزَادَ: فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ”طَعَامٌ بِطَّعَامٍ ، وَإِنَاءٌ بِإِنَاءٍ“ وَصَحَّحَهُ.

917/754 “Enes radiyallâhü anh’den rivâyet edildiğine göre Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem kadınlarından birinin yanında bulunuyormuş. Derken Ümmehât-ı Mü’minîn’den biri bir hizmetçisi ile içinde yemek bulunan bir tabak göndermiş. Kadın eli ile tabağa çarpınca tabak kırılıvermiş. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) o tabağı bir yere toplamış ve yemeği içine koyarak: “Yeyin”; demiş; sağlam tabağı getirene vermiş; kırık olanını da alıkoymuş.

Bu hadîsi **Buhârî** ile **Tirmizî** rivâyet etmiş; **Tirmizî** vuranın **Âişe** olduğunu söylemiş ve şunu ziyâde eylemiştir: **“Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):**

Yemeğe karşı yemek ve tabağa karşı tabak (icâbeder); bu yurdular”. Bu rivâyeti **Tirmizî** sahîhlemiştir.

Hazret-i Peygamber (s.a.v.)’in yanında bulunduğu zevcesi İbn-i Hazm’e göre Zeyneb binti Cahş’dır.⁵⁵ Musannıf, yemeği getiren hizmetçinin adını bulamadığını beyân etmiştir.

Hz. Âişe (r.anhâ)’nın tabak kırması bir kaç defa vukû bulmuştur. Şöyle ki: Nesâî’nin Ümmü Seleme (r.anhâ)’dan tahrîc ettiği bir hadîse göre: Kendisi Peygamber (s.a.v.) ile Ashâbına yemek getirmiş; derken Hz. Âişe bir çarşafa bürünmüş ve beraberinde bir el kayası olduğu halde gelerek onunla tabağı kırmıştır...” Böyle bir şey **Hz. Hafsa’nın**⁵⁶ yanında

⁵⁵ **Hz. Zeyneb (r.anhâ):** Huzeymetü’l-Hilâliye’nin kızıdır. İlk kocası **Abdullah bin Cahş**, **Bedir** gazasında şehîd olmuştur. Ondan sonra Resûlullâh nikâhına almış ve şehîd olan kocasından **Medîne-i Münevvere’de** muhâcîr olarak tek başına kalan o büyük kadını himâye etmiştir. Fakir ve yetimlere evi ve eli dâim açık olan bu hayırsever vâlidemize bu hasletinden dolayı **“Ümmü’l-Mesâkîn: Yoksulların anası, koruyucusu”** adı verilmiş ve öyle çağırılmıştır. **Peygamber efendimiz’in** nikâhında iki ay kaldıktan sonra 30 yaşında âhirete göçmüşlerdir.

⁵⁶ **Hz. Hafsa (r.anhâ):** Adalet tarihinin temeli olan İslâm devletinin ikinci halifesi **Hz. Ömerü’l-Faruk’un** kızıdır. **Hz. Osman** zamanında Kur’an-ı Kerîm’in İslâm ülkelerine nüshası gönderileceği zaman onun evindeki ana nüshadan çıkarılmıştır. **Bedir** gazasından sonra vefât eden ilk kocasından dul kalmıştır. Her işde **Allâh’ın** ve **Resûlullâh’ın** emirlerine hemen yapışıp yerine getirmeyi kendisi için şîâr edinen babası **Hz. Ömer (r.a.)** kızı **Hafsa (r.anhâ)** validemizin ikinci kocaya gitmeden önce beklemesi Kur’an-ı Kerîmle emredilen zaman geçtikten sonra; onu **Hz. Osman (r.a.)’a** vermek için teklifte bulunmuş; **Hz. Osman** özür bildirince, **Resûlullâh (s.a.v.)** Efendimize gitmiş ve mes’eleyi anlatmıştır. **Resûlullâh (s.a.v.)** Efendimiz de: **Hafsa’yı Osman’dan daha hayırlısı; Osman’da Hafsa’dan hayırlısını** alacaktır; buyurarak, Kerîmeleri **Ümmü Gülsüm’ü Hz. Osman’a** verip, kendileri de **Hz. Hafsa’yı** nikâhlamışlar ve her ikisinin gönlünü hoşnûd eylemişlerdir. Bir Hadîs-i Şerifte, **Hafsa vâlidemiz hakkında: Hz. Cibrîl’in “O ibadetleri yapmakta devamlı ve gayretli, orucu çok tutmakla sabırlıdır. Cennette de zevceendir”** buyurduğu haber verilmektedir. **Hicret’in 45 yılında 60** yaşında irtihâl eylemişlerdir. Kendileri **Efendimiz (s.a.v.)’den 60** hadîs rivâyet etmişlerdir.

iken de olmuş ve **Hz. Âişe** tabağı kırmıştır. Aynı vak'asının **Hz. Safiyye**⁵⁷ ile dahî cereyân ettiği ve yine Hz. **Âişe**'nin tabağı kırdığı rivâyet ediliyor. Hattâ **İmâm Ahmed**, **Ebû Dâvud** ve **Nesâî**, **Hz. Âişe** (r.anhâ)'dan şu sözleri naklederler: **Âişe** (r.anhâ) demiştir ki:

Safiyye gibi yemek yapan kadın görmedim. Peygamber (s.a.v.)'e bir kap yemek hediye etti. Fakat ben o kabı kırmaktan kendimi alamadım. Bunun üzerine:

Yâ Resûlallâh. Bunun keffâreti nedir? dedim"

Kab gibi kab ve yemek gibi yemektir; buyurdular.

Hadîs-i Şerîf, bir kimse birinin malını istihlâk ederse onu misli ile ödeyeceğine delildir. Hubûbât gibi mislî olan şeylerde mes'ele ittîfâkidir. Fakat hayvan gibi kıyemî olanlar ihtilâfıdır. **İmâm Şâfiî** ile **Kûfeliler**'e göre istihlâk edilen şey hayvan da olsa mislini vermek îcâbeder. Ancak misli bulunmazsa o zaman kıymeti ödenir. **İmâm Mâlik** ile **Hanefiler**'e göre tartı ve ölçek ile satılan şeylerde mislini; sâir eşya ve hayvanlarda kıymetini vermek lâzımdır.

İmâm Şâfiî ile taraftarlarının delîli **Peygamber (s.a.v.)**'in: "Kaba karşı kab, yemeğe yarış yemek" hadîsi ile **İbn-i Ebî Hâtim**'in rivâyet ettiği şu hadîsdir:

« مَنْ كَسَرَ شَيْئًا فَهُوَ لَهُ عَلَيْهِ مِثْلُهُ »

"Bir kimse bir şey kırarsa, kırdığı onun olur ve o şeyin mislini ödemesi îcâbeder."

Hattâ **Dare Kutnî**'nin rivâyetinde hadîste "böylece umûmî hüküm oldu" denilerek bu kaziyyenin, **Peygamber (s.a.v.)** tarafından aynı cinsten her vak'aya şâmil bir hüküm ittihâz edildiği beyân olunmaktadır.

Hanefiler'le diğer bir takım **ulemâ**: "gasbedilen şeyin ismi gâsıbın fi'li ile değişir ve ekseri menfaati zâil olursa o şey artık gâsıbın milki olur" derler. Bunların delili **Resûlullâh (s.a.v.)**'in kırık parçaları toplayıp orada alıkoymasıdır. Mes'elede uzun itirâzlar ve cevaplar vardır.

⁵⁷ **Hz. Safiye** (r.anhâ): **Harun** (a.s.) neslinden **Hayber** kalesinin sâhibi **Huyey**'in kızıdır. **Hayber** kalesi **Hz. Ali Hayderî**'nin kılıcıyla fethedilince alınan esirler arasında **Hz. Safiyye** validemiz de bulunuyorlardı. Önce **Dihyetü'l-Kelbî** (r.a.) hissesine düşmüşken **Peygamberimiz Efendimiz** bu büyük kadına fidyesini ödeyerek hürriyetini geri vermiş ve nikâhına alarak ailesi olmak şerefini bağışlamıştır. O da ömrünün sonuna kadar bunu muhâfaza etmiştir. Kendileri hakkında **Peygamberimiz: Gerçek, sen bir nebî'nin soyundan gelen kızsın. Amcan da nebî'dir. Ve sen bir Nebî'nin de nikâhı altındasın;** buyurmuşlardır. (Tâc C. 3/385). **Hz. Fâtîmetü'z-Zehrâ** (r.anhâ) vâlidemizle de çok samîmâne yaşamıştır. **52 Hicret yılında irtihâl eylemiştir.**

(٧٥٥/٩١٨) - وَعَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ زَرَعَ فِي أَرْضٍ قَوْمٍ بَغِيرَ إِذْنِهِمْ فَلَيْسَ لَهُ مِنَ الزَّرْعِ شَيْءٌ وَلَهُ نَفَقَتُهُ" رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَالْأَزْبَعَةُ إِلَّا النَّسَائِيَّ وَحَسَنَهُ التِّرْمِذِيُّ وَيُقَالُ إِنَّ الْبُخَارِيَّ ضَعَفَهُ.

918/755 "Râfi' b. Hadîc radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her kim bir kavmin yerine onların izni olmadan ekin ekerse, ekinden kendisine hiç birşey yoktur. Ona (yalnız) masrafı vardır; buyurdular."

Bu hadîsi, **Nesâî** müstesnâ **Ahmed** ile **Dörtler** rivâyet etmiş. **Tirmizî** hasen bulmuştur. **Buhârî**'nin bunu zâif bulduğu söylenir. Söyleyen **Hattâbî**'dir. **Îmâm Tirmizî** ise **Buhârî**'nin onu hasen bulduğunu nakletmiştir. Şu kadar var ki, **Ebû Zûr'a** ve başkaları **Atâ b. Ebû Rebâh**'ın **Râfi' b. Hadîc**'den işitmediğini söylemişlerdir. Bu hadîs hakkında pek çok ihtilâf vardır. Maamâfih, onu takviye eden şâhidleri de vardır.

Hadîs-i Şerîf, bir yeri gasbeden, o yere bir şey ekerse ekinine mâlik olmayacağına, ekinin tarla sâhibine kalacağına, gasbedenin yalnız tarlaya yaptığı ekim ve tohum gibi şeylerin masrafını alabileceğine delîldir. **Îmâm Ahmed b. Hanbel** ile **Îmâm Mâlik**'in ve ekseriyetle **Medîne ulemâsı**nın mezhebi budur. Delîlleri aşağıdaki **Urve hadîsi**'dir.

Ekser-i ulemâya göre ise ekin tohum sahibi olan gâsıba aittir; fakat o yerin ücretini verecektir. Bunların delili: « الزَّوْعُ لِلزَّارِعِ وَإِنْ كَانَ غَاصِبًا » **"Ekin, ekinine aittir; isterse gâsib olsun"** hadîsidir. Yalnız bu hadîsi kimin tahrîc ettiği bilinmemektedir. **Cumhûr**, aşağıdaki hadîs ile de istidlâl ederler:

(٧٥٦/٩١٩) - وَعَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ رَجُلَيْنِ اخْتَصَمَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أَرْضٍ ، غَرَسَ أَحَدُهُمَا فِيهَا نَخْلًا وَالْأُخْرَى لِلْآخَرِ ، فَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْأَرْضِ لِصَاحِبِهَا ، وَأَمَرَ صَاحِبَ النَّخْلِ أَنْ يُخْرِجَ نَخْلَهُ وَقَالَ: لَيْسَ لِعِزْقِ ظَالِمٍ حَقٌّ" رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ، وَإِسْنَادُهُ حَسَنٌ - وَآخِرُهُ عِنْدَ أَصْحَابِ الشُّنَنِ مِنْ رِوَايَةِ عُرْوَةَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ ، وَاخْتَلَفَ فِي وَصْلِهِ وَإِرْسَالِهِ وَفِي تَعْيِينِ صَحَابِيهِ .

919/755 “Urvetü’bnü Zübeyr⁵⁸ radiyallâhü anh’den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem’in Ashâbından bir zât şunları söyledi: Gerçekten iki adam Resûlullâh (s.a.v.)’in huzuruna bir yer hakkında dâvâyâ çıktılar. Bunlardan biri o yere hurma dikmişti. Hâlbuki yer ötekine aitti. Resûlullâh (s.a.v.) yerin sâhibine âit olduğuna hükmetti. Hurma sâhibine de hurmalarını çıkarmasını emretti ve:

Zâlimin emeğine bir hak yoktur; buyurdular.”

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** rivâyet etmiştir, isnâdı hasendir. “Sünen” kitaplarında bu hadîsin sonu *Urve*’nin **Saîd b. Zeyd**’den yaptığı rivâyettendir.

Hadîsin vasil ve irsâli ile sahâbî râvîsi hakkında ihtilâf olunmuştur. Meselâ *Ebû Dâvud* onu bir tarîkinde *Urve*’den mürsel olarak diğer tarîkinde *Muhammed b. İshak*’dan muttasıl olarak rivâyet etmiş ve onun: “**Peygamber (s.a.v.)**’in Ashâbından bir zât dedi ki...” tarzındaki beyânını naklettikten sonra: “Benim zann-ı gâlibime göre bu zât **Ebû Saîd** olacaktır” demiştir.

Bu bâbda **Hz. Âişe (r.anhâ)**’dan da rivâyet vardır. Âişe hadîsini *Ebû Dâvud* *Tayâlîsî* tahrîc etmiştir. Kezâ *Ebû Dâvud* ile *Beyhakî*’nin **Hz. Semüra**’dan; *Taberânî*’nin **Ubâde** ile **Abdullah b. Âmir**’den tahrîc ettikleri hadîsler de aynı mânâyâ delâlet ederler.

Hadîsdeki: « عَزَقَ ظَالِمٍ » ta’bîri izâfetli ve izâfetsiz okunabilir. Yalnız *Hattâbî* izafetle okunmasını red ve inkâr etmiştir. Bundan murâdın ne olduğu ihtilâflıdır. Bazılarına göre bir kimsenin bir yere ağaç dikerek o yere sâhib olmasıdır. *İmâm Mâlik*’e göre: haksız yere dikilen ağaç ve kazılan kuyu, gibi şeylerdir. Bazılarına göre zâlim: haksız olarak başkasının yerine ekin eken veya kuyu kazandır. Maâmâfih bu muhtelif izâh ve tefsîrlere birbirine yakındırlar. Hadîs-i Şerîf, başkasının yerine izinsiz ekin ekenin zâlim sayılacağına delîldir.

⁵⁸ **Urve b. Zübeyr b. el-Avvâm:** Aşere-i Mübeşşere’den **Zübeyr (r.a.)**’in oğludur. Anası **Esmâ Zâtü’n-Nitakayn**, halası **Hz. Âişe**’dir. Âlim, sâlih, kerim ve itimâda şâyân bir zât idi. **Hz. Ömer**’in hilâfeti zamanında doğmuş. Tâbiîn devrinde **Medîne-i Münevvere**’deki meşhûr yedi fakih ve müctehidlerden biridir. Devrinin hilâfet ve saltanat gürültülerinden uzak kalmıştı. **Mısır**’a gelip evlenmiş ve orada yedi sene kaldıktan sonra **Medîne**’ye avdet etmiş ve Hicret’in **94** târihinde orada vefât etmiştir. Medîne’deki (**Bi’r-i Urve**) bu zâta mensûbdur. **Hz. Ali**’den, **Muhammed b. Mesleme**’den (**Medîneli** meşhûr bir sahâbidir. Kendisinden **Kütübü Sitte** sahipleri hadîs nakletmişlerdir) ve **Ebû Hüreyre** hazretlerinden rivâyeti vardır. Kendisinden de Tâbiîn ricalinden birçokları hadîs nakletmişlerdir. **Kütübü Sitte** ashâbı da hadîs tahrîc etmişlerdir. (Hasan Hüsnü Erdem; Riyâzü’s-Sâlihîn hadîslerinin râvileri olan Ashâb-ı Kirâm’ın ve hadîs imâmlarının hâl tercemeleri, Shf. 90).

(٧٥٧/٩٢١) - وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِي خُطْبَتِهِ يَوْمَ النَّحْرِ بِمَنَى: "إِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

921/757 "Ebû Bekre radiyallahü anh'den rivâyet olunduğuna göre, Peygamber salallâhü aleyhi ve sellem, Kurban (bayramı) günü Minâ'da okuduğu hutbesinde:

Şüphesiz ki sizin kanlarınız mallarınız ve ırzlarınız size şu beldenizde, şu ayınızdaki şu gününüzün hurmeti gibi haramdır; buyurmuşlardır."

Hadîs **müttefekun aleyh'**dir.

Bu Hadîs-i Şerîfin delâlet ettiği mânâ açıktır. Bu cihet icmâan dahî sâbittir. Musânnıf gasıb bâbına bu hadîs ile başlasa daha iyi olurdu. Nitekim **İbn-i Kesîr "el-İrşâd"** adlı eserinde öyle yapmıştır.

بَابُ الشُّفْعَةِ

ŞUF'A BÂBÎ

Şuf'a, lügatte: katmak demektir. Namazda bir rek'atı bir rek'ata katmağa şefi' derler.

Şeriatte şuf'a: Satılan bir akarı veya akar hükmünde olan bir milki müşteriye her kaçâ mâl oldu ise o miktara müşteriden veya satıcıdan cebren temellük etme hakkıdır. Bu cebren alabilme meselesi kıyâsa muhâlifdir. Onun için şuf'a, istihsân yolu ile meşrû olmuştur. Buradaki istihsân, bâbımızın hadîsleridir. *Ebü Bekir Râzî* istihsân meselesini inkâr eder ve: "Şuf'anın vücûbu **müttetekun aleyh** olup kat'iyetle hükmolunan asıllardan biridir; ona istihsân denilemez" dermiş. Bazıları: "Evet o bu kıyâsa muhaliftir, amma başka kıyâslara muvâfıktır. Çünkü Şuf'ada bir kimsenin zararı diğer bir kimsenin zararı ile def edilir. Yani şefi'in milkine bitişik bir milk başkasına satılmakla şefi' zarar göreceksen bu sefer müşterinin elinden alarak onu zarara sokmak sûreti ile bu zarar def edilir" derler.

(۸۵۸/۹۲۲) - عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: "قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بِالشُّفْعَةِ فِي كُلِّ مَا لَمْ يُقَسِّمْ فَإِذَا وَقَعَتِ الْحُدُودُ وَصُرِفَتِ الطَّرِيقُ فَلَا شُفْعَةَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، وَاللَّفْظُ لِلْبُخَارِيِّ - وَفِي رِوَايَةِ مُسْلِمٍ "الشُّفْعَةُ فِي كُلِّ شَرِكٍ: فِي أَرْضٍ، أَوْ رُبْعٍ، أَوْ حَائِطٍ، لَا يَصْلُحُ -" وَفِي لَفْظٍ: "لَا يَجِلُّ - أَنْ يَبِيعَ حَتَّى يَغْرِضَ عَلَى شَرِيكِهِ" - وَفِي رِوَايَةِ الطَّحَاوِيِّ: "قَضَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالشُّفْعَةِ فِي كُلِّ شَيْءٍ" وَرِجَالُهُ ثِقَاتٌ.

922/758 "Câbir b. Abdillâh radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem, taksîm olunmamış (bulunan) her şeyde şuf'a olduğuna hükmetti. Fakat sınırları olur; yolları da ayrılırsa artık şuf'a yoktur".

Hadîs **müttetekun aleyh**dir. Lafız **Buhârî**'nindir.

Müslim'in **Câbir**'den bir rivâyetinde: "Şuf'a şerikine göstermeden satışa salâhiyeti olmayan (diğer bir rivâyetle helâl olmayan) her müşterek yerde veya akarda yâhud bahçededir" denilmiştir. *Tahâvî*'nin **Câbir**'den rivâyetinde ise: "**Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem, her şeyde şuf'a olduğuna hükmetti**" denilmektedir. Bunun râvîleri sikadîr.

Ev, akar ve bahçe gibi şeylerde ortak olan bir kimseye şuf'a hakkını isbât husûsunda Hadîs-i Şerîfin lafızları birbirini takviye etmektedir. Taksîm edilebilen şeylerde mes'ele ittifâkidir. Fakat küçük hamam gibi taksîm edilmeyen şeylerde ihtilâf vardır.

Hanefîlerle ekser-i ulemâya göre menkûl olan mallarda şuf'a hakkı yoktur. Delilleri hadîsdeki "sınırları olur; yolları da ayrılırsa artık şuf'a yoktur" cümlesidir. Zîrâ bu ibâre akardan başka hiç bir şeyde şuf'a hakkı olmadığına delâlet eder. Arsa akara mülhaktır. Bunların aklî delîli: Menkûl malda zararın nâdir vukûa gelmesidir. Bir de hadîsin *Bezzâr* ile *Beyhakî* rivâyetlerinde yalnız akar ve arsaya münhasır vârid olması ile istidlâl ederler. *Bezzâr* bu hadîsi **Hz. Câbir** (r.a.)'den tahrîc etmiştir ki, lafzı şudur:

« وَلَا شَفْعَةَ إِلَّا فِي رَنْجٍ أَوْ حَائِطٍ »

"Akar ile bahçeden başka bir şeyde şuf'a yoktur." *Beyhakî'nin* rivâyeti **Hz. Ebû Hüreyre'**dendir. Bu rivâyette: « لَا شَفْعَةَ إِلَّا فِي دَارٍ أَوْ عَقَّارٍ »

"Dâr ile akardan mâadâ hiç bir şeyde şuf'a yoktur" buyurulmaktadır. Yalnız *Beyhakî* hadîsi tahrîc ettikten sonra: "isnâdı zaîftir" demiştir.

Hâsılı **Hanefîler'e** göre Şuf'anın sebepleri üçtür: Bunlar *Mecelle'nin* **1008.** maddesinde beyân olunduğu vecihle: satılan malda veya o mala âid hakda müşterek olmak yâhud satılan akara bitişik komşu bulunmaktır.

Bazılarına göre Şuf'a her şeyde vardır. Bunlar *Tahâvî'nin* rivâyeti ve **İbn-i Abbâs** (r.a.)'ın "*Sahîh-i Tirmizî*"deki merfû hadîsi ile istidlâl ederler. **İbn-i Abbâs** (r.a.) hadîsinin lafzı şudur:

« فِي كُلِّ شَيْءٍ الشَّفْعَةُ »

Bu hadîsin merfû olduğu iddiâsı hatâ bile olsa aynı hadîs **İbn-i Abbâs** (r.a.)'den mürsel olarak da rivâyet edilmiştir. Bu ise merfû olduğuna şâhiddir; kaldı ki **sahâbîn**in mürseli de huccettir.

Bir takımları menkûlden elbiseyi istisnâ etmiş ve: "elbisede şuf'a sahîhdir" demiş. Diğer bir takımları hayvanı istisnâ ederek, onda şuf'anın câiz olacağına kâil olmuştur.

Müslim hadîsi, ortak maldaki hisseyi şerîkine arz etmeden satmanın helâl olmadığına delîldir. Bazıları bu satışa haram demiş, bir takımları mekrûh olduğuna kâil olmuşlardır.

Şerîklerden biri hissesini bir şahsa satmak için diğer şerîkten izin aldıktan sonra o malı başkasına satsa şuf'a hakkının kalıp kalmıyacağına ulemâ ihtilâf etmişlerdir. **Ekser-i ulemâya** göre şuf'a hakkı bâkîdir. *Sevrî* ile hadîs imâmlarından bir cemâate göre şuf'a hakkı sâkit olur. Şuf'anın satış akdi ile sâbit olduğu ittifâkî ise de satıştan başka bir akid ile sübûtu ihtilâflıdır.

Hadis-i Şerifde “**her müşterek yerde**” denildiğine göre şuf‘anın bir müslüman ile zimmî ortak oldukları zaman zimmînin lehine sâbit olması da hatıra gelir. Bu mes‘ele ihtilâfıdır.

(۷۵۹/۹۲۴) - وَعَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “جَارُ الدَّارِ أَحَقُّ بِالدَّارِ” رَوَاهُ النَّسَائِيُّ، وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ وَلَهُ عِلَّةٌ.

759/924 “Enes b. Mâlik radiyallâhü anh’den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Evin komşusu o eve (şefi‘ olmağa) daha haklıdır; buyurdular.”

Bu hadisi **Nesâî** rivâyet etmiştir. **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir.

Hadisin illeti vardır. İletinin sebebi: Hadîs imâmılarından birçoklarının onu **Katâde** tarîki ile **Hz. Enes**’ten, diğerlerinin de **Hz. Semüre**’den tahrîc etmesi: “mahfûz olan budur” demiş olmalarıdır. **İbn-i Kattân** her iki rivâyeti de sahîh bulmuştur ki, evlâ olan da budur. Çünkü bu hadîs ma‘lûl bile olsa aşağıdaki hadîs sahîhdir ve aynı mânâyâ delâlet eder.

(۷۶۰/۹۲۵) - وَعَنْ أَبِي رَافِعٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ “الْجَارُ أَحَقُّ بِصَقْبِهِ” أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ وَالْحَاكِمُ وَفِيهِ قِصَّةٌ.

925/760 “Ebû Râfi‘ radiyallâhü anh’den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.):

Komşu yakın komşusuna (şefi‘ olmağa) daha haklıdır; buyurdular.” Bu hadîsi **Buhârî** tahrîc etmiştir.

Hadîs hakkında bir de kıssa vardır. Kıssa şudur: **Ebû Râfi‘**, **Sa‘d b. Ebî Vakkâs**’a işâret ederek **Misver b. Mahrame**’ye:

Buna emretsen de hânesindeki iki evimi satın alsa ya! demiş; Bunun üzerine **Sa‘d**:

Vallâhi peşin de olsa taksitle de olsa sana dört yüz altından fazla veremem; demiş. Ebû Râfi‘:

Sübhânellâh! Ben onları peşin para ile beş yüz altına vermedim. Eğer Resûlullâh (s.a.v.)’i:

Komşu yakın komşusuna (şefi‘ olmağa) daha haklıdır; derken iştmiş olmasaydım sana satmazdım; demiştir.

Hadîsi **Ebû Râfi‘** her ne kadar alış veriş babında zikretmiş de olsa o şuf‘aya da şâmilidir. İşte bu ve emsâli hadîslerle istidlâl ederek **Hanefilerle** diğer bazı ulemâ burada şuf‘anın sübûtuna kâil olmuşlardır.

H. Ali, Ömer ve Osman (r.anhüm) ile **İmâm Şâfiî, İmâm Ahmed** ve başkaları komşu olmakla şuf'a hakkının sübût bulmadığına kâildirler. Onlara göre hadîslerdeki (**komşu**)dan murâd: şeriktir. Nitekim **Ebû Râfi'** **hadisi** de bunu gösteriyor. Çünkü **Ebû Râfi'** ortağına "komşu" demiştir. Eğer şerike komşu denilirse ehl-i lisandan olan Ebû Râfi' dahi demezdi. Fakat bu zevâta **Hanefiler** tarafından: "**Ebû Râfi'**, **H. Sa'd**'a şerik değil, komşu idi" diye cevap verilmiştir.

Hâsılı bu mes'elede iki taraf sözü bir hayli uzatmıştır. Bir milkte ortak olan kimseye şuf'a hakkının sâbit olması, onun komşuya da sâbit olmasını ibtâl etmez. Çünkü bu bâbda deliller çoktur. Aşağıdaki hadîs dahi komşuya şuf'a hakkının sâbit olduğunu gösteriyor.

(۷۶۱/۹۲۶) - وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْجَارُ أَحَقُّ بِشَفْعَةِ جَارِهِ، يَنْتَظِرُ بِهَا - وَإِنْ كَانَ غَائِبًا - إِذَا كَانَ طَرِيقَهُمَا وَاحِدًا" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَرْبَعَةُ، وَرَجَّاهُ ثِقَاتٌ.

926/761 "Câbir radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demişti ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Komşu komşusunun şuf'asına daha haklıdır. Yolları bir olduğu zaman komşu gâib bile olsa şuf'a sebebi ile gelmesi beklenir; buyurdular."

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Dörtler** rivâyet etmiştir. Râvileri sikadır. Mucannîf hadîsin râvîlerini tevsik etmiştir. Diğer hadîs imamları ise buradaki rivâyet üzerinde söz etmiş ve sonundaki "**yolları bir olduğu zaman**" cümlesinin yalnız Abdülmelik b. Ebû Süleyman tarafından rivâyet olduğunu kaydetmişlerdir.

Hadîs-i Şerîf komşunun şuf'a hakkına mâlik olduğuna delildir. Yalnız "**yolları bir olursa**" diye kayıdlanmış. Bundan dolayı bazıları bu şartı nazar-ı itibâre almış ve: "komşuya şuf'a hakkı yolda müşterek oldukları vakit sâbittir" demişlerdir.

(۷۶۲/۹۲۷) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "الشَّفْعَةُ كَحَلِّ الْعُقَالِ" رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ وَابْنُ أَبِي زَرَادٍ "وَلَا شَفْعَةَ لِعَائِبٍ" وَإِسْنَادُهُ ضَعِيفٌ.

927/762 "İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan Peygamber (s.a.v.)'den işitmiş olarak rivâyet olduğuna göre;

Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Şuf'a ikâli⁵⁹ çözmek gibidir; buyurmuşlardır."

Bu hadîsi **İbn-i Mâce** ile **Bezzâr** rivâyet etmiş. **Bezzâr**: "gâibe şuf'a yoktur" cümlesini ziyâde eylemiştir. İsnâdı zaîftir.

Hadîsi **İbn-i Mâce** ile **Bezzâr** şu lafızlarla rivâyet etmişlerdir:

« لَا شُفْعَةَ لِّغَائِبٍ وَلَا لِصَغِيرٍ ، وَالشُّفْعَةُ كَحَلِّ عَقَالٍ »

"Gâib ile küçüğe şuf'a yoktur; şuf'a ikâl "çözmek gibidir".

Bu hadîsi, **Bezzâr** zaîf bulmuş; **İbn-i Hibbân**: "Bunun aslı yoktur" demiş; **Ebü Zür'a**, onun münker olduğunu söylemiş; **Beyhakî** de: "sâbit değildir. Bu mânâdaki hadîslerin hepsi asılsızdır" demiştir. Aynı hadîsi **İbn-i Kesîr** "el-İrşâd" adlı eserinde rivâyet etmiş; fakat onu **Bezzâr**'ın tahrîc ettiğini ve rivâyet ettiği ziyâdeyi zikretmemiş; yalnız **İbn-i Mâce**'nin tahrîc ettiğini söylemiştir. **İbn-i Kesîr**, bu hadîsin zaîf olmasına sebep, onu **Muhammed b. Harsim**, **Muhammed b. Abdurrahman**'dan onun da babasından rivâyet etmiş olmasını göstermiştir. Mezkûr zevâtın üçü de zaîftir, binâenaleyh bununla ihticâc edilemez.

Fukahâ şuf'anın vakti husûsunda ihtilâf halindedirler. **Şâfiîlerle Hanbelîler**'e ve diğer bazı **ulemâya** göre şuf'a fevrîdir, yani o âna mahsûstur. Şuf'anın meşrû' olmasına sebep şefî'den zararı def' etmek olduğu düşünülürse ona "fevrîdir" demek daha ziyâde münâsib gibi görünür. Çünkü satılan şey muallak olursa şefî'den zarar nasıl def' edilebilir? Fakat bazılarına göre bir hükmü isbât için bu kadarcık bir aklî delil kâfi değildir. Asıl olan fevriyetin şart olmamasıdır. Şartın isbâtı ise delîle muhtaçtır; elde böyle bir delil yoktur.

Hadîsdeki **"şuf'a ikâli çözmek gibidir"** ta'birinden murâd: vaktinde yetişip almak icâbeder; mal satılırken istenilmezse bir daha o hak elden gider; demektir. Bundan dolayıdır ki, **Hanefiler**'e göre şuf'ada şefî' tarafından üç talep lâzımdır:

1 - Taleb-i muvâsebe; yani satışı duyduğu mecliste şuf'ayı hemen istemesi.

2 - Taleb-i takrîr ve işhâd.

3 - Taleb-i husûmet ve temellük.

Bunlar için **Mecelle'nin** 1028-1030. maddelerine mürâcaat edilebilir.

⁵⁹ **İkâl**: devenin ayağını bağlamak için kullanılan iptir. Başa sarılan **ikâl** de bundan alınmadır.

بَابُ الْمُضَارَبَةِ

MUDÂREBE BÂBİ

Kırâd: Kârda mal sahibi ile ortak olmak üzere bir kimsenin malını işletmektir. Kârda ortak olmak için: Birinden para, diğerinden çalışmak vardır. Çalışana **mudârib** derler. Kırâd veya mukârada Hicazlılar'ın luga-tidir. Buna **fukahâ "mudârabe"** derler. Mudârabe (darb)dan alınmıştır.

Darb: Yer yüzünde sefer etmektir. Alış verişte kâr etmek ekseriyetle sefer etmekle hâsıl olduğundan ona bu isim verilmiştir. Maamâfih (darb) mala nisbet edilirse malda tasarruf mânâsına gelir. Mudârebe bu mânâdan da alınmış olabilir.

Zâhirîler'den *İbn-i Hazm* "Merâtibü'l-İcmâ" adlı eserinde: "Bü-tün fıkıh bâblarının her birinin kitâb ve sünnetten bir delîli vardır; yalnız mudârabenin yoktur. Bunun bir delilini asla bulamadık. Lâkin bu sahîh bir icmâdır. **Peygamber (s.a.v.)** zamanında mevcut olduğu ve **Resûlullâh (s.a.v.)**'in onu ikrâr buyurduğu kat'îdir" diyor ise de;

"Mudârebe'nin kitâb ve sünnetten delîli yoktur" iddiâsı doğru değildir. Zîrâ mudârebenin hem kitâbdan hem de sünnetten delîli vardır.

Kitâbdan delîli: « وَأَخْرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ »

"Diğerleri de yeryüzünde sefer ederek Allâh'ın fadlını talep ederler"⁶⁰ yani ticâret için sefer ederler, âyet-i kerîmesidir.

Sünnet'ten delîli şu hadîsdir: **Hz. Abbâs malını mudârebe için birine verir ve malını denizden sevk etmemesini, vadiye indirmemesini ve onunla hayvan satın almamasını şart koşardı. Resûlullâh (s.a.v.) bunu duyunca beğendi ve câiz gördü."**

Mudârebe'nin câiz olduğuna *İbn-i Hazm*'ın da kabûl ettiği vecihle icmâ vardır. Aşağıdaki hadîsler dahî mudârebenin sünnetten delîlleridir:

(٧٦٣/٩٢٨) عَنْ صُهَيْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ "ثَلَاثٌ فِيهِنَّ الْبَرَكَةُ: الْبَيْعُ إِلَى أَجَلٍ وَالْمُقَارَضَةُ وَخَلَطُ الْبُرِّ بِالشَّعِيرِ لِلْبَيْتِ لَا لِلْبَيْعِ" رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ بِإِسْنَادٍ ضَعِيفٍ.

⁶⁰ Sûre-i Müzzemmil, âyet, 20.

928/763 “Suhayb⁶¹ radiyallâhü anh’den Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem’den:

Üç şey vardır ki bunlarda bereket mevcûttur: (Bunlar) va’deli satış, mudârebe ve satmak için değil de ev için buğdayı arpa ile karıştırmaktır; buyurduğu rivâyet edilmiştir.”

Bu hadîsi **İbn-i Mâce** zaîf bir isnâdla rivâyet etmiştir. Çünkü isnâdında meçhûl râviler vardır. Bunlardan biri *Nasr b. Kâsî* olup, *Abdurrahman b. Dâvud’dan* rivâyet etmiştir ki, ikisi de meçhûldür. *Buhârî*: “onun bu hadîsi mevzû’dur” demiştir.

Bereket’in mezkûr üç şeyde bulunması: va’deli satışta mûsâmaha ve borçluya yardım olduğu, mudârebeye insanların birbirinden istifâdesi bulunduğu, buğdayla arpayı karıştırmakla da yiyecek te’mîn edildiği içindir. Satmak için buğday ile arpayı karıştırmak ise memnûdur. Çünkü bunda hile ve aldatma olabilir.

(٧٦٤/٩٢٩) - وَعَنْ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يَشْتَرِطُ عَلَى الرَّجُلِ إِذَا أَعْطَاهُ مَالًا مُقَارَضَةً: أَنْ لَا تَجْعَلَ مَالِي فِي كَيْدِ رَطْبَةٍ، وَلَا تَحْمِلَهُ فِي بَحْرٍ، وَلَا تَنْزِلَ بِهِ فِي بَطْنٍ مَسِيلٍ، فَإِنْ فَعَلْتَ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَقَدْ ضَيَّعْتَ مَالِي “رَوَاهُ الدَّارِقُطْنِيُّ، وَرِجَالُهُ ثِقَاتٌ وَقَالَ مَالِكٌ فِي الْمَوْطِإِ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَعْقُوبَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ: “إِنَّهُ عَمِلَ فِي مَالٍ لِعُثْمَانَ عَلَى أَنَّ الرِّيحَ بَيْنَهُمَا” وَهُوَ مَوْقُوفٌ صَحِيحٌ.

929/764 “Hakim b. Hizâm radiyallâhü anh’den rivâyet olduğuna göre kendisi bir adama mudârebeye mal verdiği zaman ona:

⁶¹ **Suhayb b. Sinân (r.a.):** Meşhûr sahâbî olup ilk Müslüman olanlardandır. İsmi **Abdü'l-Melik**’dir; **Suhayb**; lâkabıdır. Aslen **Musûl** diyarında evlâd-ı Arap’dan **Nemir b. Kâsî** ailesine mensuptu. Babası **Sinan**, **Kisrâ**’nın memurlarındandı. Rumlar ile İranîler arasında vukû bulan bir muhârebeye **Suhayb** küçük yaşında iken Rumlar tarafından esir edilmiş bilâhare **Abdullah b. Cüd’ân** tarafından satın alınıp âzâd edilerek **Mekke**’ye gelmiş, **Resûlü Ekrem**’in bi’setinde **Ammâr b. Yâsir** Hazretleri ile aynı günde Müslüman olmuştur. Her ikisi de **Kureys**’in zâlimâne işkencelerine ma’rûz kalanlardandı. **Bedir**’den itibaren bütün savaşırlara iştirâk etmiştir. **Resûlü Ekrem** Efendimiz’den **30** hadîs rivâyet etmiş, kendisinden. **Abdullah b. Ömer** Hazretleri ve **Tâbiîn**’den **İbn-i Ebî Leylâ** ve **Saîd b. Müseyyeb** hadîs rivâyet etmişlerdir. **Kütübü Sitte** sahipleri müşârûn-ileyhden hadîs nakletmişlerdir. **38** veya **39** târihinde **38** yaşında **Medine**’de vefât etmiştir. (Hasan Hüsnü Erdem, *Riyâzü’s-Salihîn* hadîslerinin râvîleri olan Ashâb-ı Kirâm’ın ve hadîs imâmları’nın hâl tercemeleri: Shf. 87)

Malımı hayvana sarfetmeyeceksin, onu denizde nakletmeyeceksin ve sel vadisine indirmeyeceksin! Eğer bunlardan bir şey yaparsan malımı muhakkak ödersin; diye şart koşarmış”

Bu hadîsi, Dâre Kutnî rivâyet etmiştir. Râvîleri sikadır. **İmâm Mâlik**, “*el-Muvatta*”da **Alâ b. Abdîrrahman b. Ya’kûb**’dan, o da babasından, o da dedesinden işitmiş olmak üzere, ceddinin **Osman**’ın malında kârı aralarında paylaşmak şartı ile ticâret ettiğini söylemiştir.

Bu hadîs mevkûf ve sahîhdir. Hadîsi *Beyhakî* de rivâyet etmiştir. Musannıf isnâdını kavî bulmuştur.

Müslümanlar arasında mudârebenin câiz olduğunda ihtilâf yoktur. Mudârebe **câhiliyet** devrinde de vardı. **İslâmiyet** onu olduğu gibi bırakmıştır. Zâten mudârebe icârenin bir nev’idir. Yalnız onda ücretin yani kazancın bilinmemesi mahzûru varsa da o da insanlara bir şefkat örneği olan bu ruhsatta affolunmuştur.

Mudârebenin rûknü, şartları ve hükümleri vardır.

Rûknü: îcâb ve kabûldür.

Şartları: Mudârebenin ancak altın veya gümüş para ile olması⁶² akid esnasında sermayeyi bildirerek mudâribe teslim etmesi, kârın aralarında şâyi olması, mudâribe verilecek hissenin kazançtan olması gibi şeylerdir. Hattâ mudâribe sermayeden bir şey verilmesi şart koşulsa, mudârebe fâsid olduğu gibi iki taraftan birine kârdan fazla bir şey verilmesini şart koşturmak dahi akdi bozar.

Hükümleri: Kazancın meçhûl kalmasının afvi, mudârib tarafından bir taksîr olmaksızın sermaye telef olursa ödettirilmemesi, ticâret için verirken emânet; kâr hâsıl oldukta şirket olması gibi şeylerdir.

Hâkim b. Hizâm hadîsi, mal sâhibinin istediği zaman mudâribi işinden men edebileceğine delâlet ediyor. Bu takdîrde mudârib mal sahibini dinlemeyerek ticâretine devam ederse mal telef olunca onu öder.

⁶² Fetvâ ya göre geçer para ile de olur.

بَابُ الْمُسَاكَاةِ وَالْإِجَارَةِ

MÜSÂKÂT ve İCÂRE BÂBİ

Müsâkât, müzâraa ve **muhâbere** kelimelerinin tefsîr ve îzâhında ihtilâf vardır. Bir veçhe göre müzâraa ile muhâbere bir mânâyadırlar. Diğer bir veçhe göre başka başka mânâlara gelirler.

Müzâraa: Çıkan mahsûlün bir kısmını işleyen almak şartı ile yeri ekmek için yapılan akiddir.

Muhâbere de öyle ise de bazılarına göre bunda tohum, ekene aittir.

Müsâkât veya **muâmele** çıkan meyvelerden malûm bir miktar almak üzere yapılan bahçivanlık akdidir.

Müzâraa olsun müsâkât olsun **Hanefî**lerden **İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'**ye göre câiz değil; **İmâm Ebû Yûsuf** ile **Muhammed'e** göre câizdir. Fetvâ da onların kavline göredir. Bunlar, bazı kayıd ve şartlarla diğer mezheblere göre de câizdirler.

(۷۶۵/۹۳۰) - عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَلَ أَهْلَ خَيْبَرَ بِشَطْرِ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا مِنْ ثَمَرٍ أَوْ زَرْعٍ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ - وَفِي رَوَايَةٍ لَهُمَا: "فَسَأَلُوهُ أَنْ يُقَرِّهُم بِهَا عَلَى أَنْ يَكْفُوهُ عَمَلُهَا وَلَهُمْ نَصْفُ الثَّمَرِ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "تُقَرِّكُم بِهَا عَلَى ذَلِكَ مَا شِئْنَا" فَقَرُّوا بِهَا حَتَّى أَجْلَاهُمْ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَلِمُسْلِمٍ: "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَفَعَ إِلَى يَهُودِ خَيْبَرَ نَخْلَ خَيْبَرَ وَأَرْضَهَا عَلَى أَنْ يَغْتَمِلُوهَا مِنْ أَمْوَالِهِمْ، وَلَهُمْ شَطْرُ ثَمَرِهَا"

930/765 "İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem, Hayberlilerle o yerden çıkan meyve ve ekinin bir kısmı(nı kendilerine bırakmak) karşılığında müsâkât yapmıştır." Hadîs müttefekun aleyhdir.

Şeyhayn'in bir rivâyetinde: "**Hayberliler Resûlullâh (s.a.v.)'den** çalışmayı üzerlerine almak şartı ile kendilerine meyvelerin yarısını müsâkât ile bırakmasını istediler. **Resûlullâh (s.a.v.):**

Bu şartla müsâkâtı size dilediğimiz müddet bırakıyoruz; buyurdular. Bunun üzerine **Hayberliler, Ömer (r.a.)** kendilerini sürgün edinceye kadar oradâ karargâr oldular" denilmektedir; **Müslim'in** rivâyetinde ise: **Resûlullâh (s.a.v.): Hayber yahûdilerine Hayber hurmalarını ve**

arâzisini, kendi malları ile işletmek ve kendilerine meyvelerinin yarısı verilmek şartı ile verdi” denilmektedir.

Hadîs-i Şerîf, müsâkat ve müzâraa’nın câiz olduğuna delildir. **H. Ali, Ebû Bekir ve Ömer** (r.anhüm) ile **İmâm Ahmed b. Hanbel, İbn-i Huzeyme** ve sair fukahâ ve muhaddislerin mezhebi de budur. Muzâraa her asırda ve her yerde müslümanlar arasında yapılagelmiş bir iştir.

Hadîste “**Dilediğimiz müddet**” buyurulması müsâkat ve müzâraanın müddeti meçhûl bile olsa cevâzına delâlet ediyorsa da buna yalnız **Zahirîler** kâil olmuş; **Cumhûru ulemâ** müsâkât ve muzâraayı icâreye kıyâs ederek onun meçhûl müddetle câiz olamayacağını ifâde etmişlerdir. **Cumhûr** hadîsdeki “**Dilediğimiz müddet**” ta’bîrini te’vîl etmiş ve: “bundan murâd, onlara söz verilen müddettir. Yani: Sizi **Hayber**’de dilediğimiz bir zaman bırakır; sonra dilediğimiz zaman çıkarırız; demektir. Çünkü **H. Peygamber (s.a.v.)**, yahûdîleri, arap yarımadasından çıkarmak niyetinde idi” demişlerdir.

(٧٦٦/٩٦١) - وَعَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ قَيْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: “سَأَلْتُ رَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ عَنْ كِرَاءِ الْأَرْضِ بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ فَقَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ إِنَّمَا كَانَ النَّاسُ يُؤَاجِرُونَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمَازِيَانَاتِ، وَأَقْبَالِ الْجَدَاوِلِ، وَأَشْيَاءَ مِنَ الزَّرْعِ، فَيَهْلِكُ هَذَا وَيَسْلَمُ هَذَا، وَيَسْلَمُ هَذَا وَيَهْلِكُ هَذَا، وَلَمْ يَكُنْ لِلنَّاسِ كِرَاءٌ إِلَّا هَذَا، فَلِذَلِكَ زَجَرَ عَنْهُ، فَأَمَّا شَيْءٌ مَعْلُومٌ مَضْمُونٌ فَلَا بَأْسَ بِهِ” رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَفِيهِ بَيَانٌ لِمَا أَجْمَلَ فِي الْمُتَّفَقِ عَلَيْهِ مِنْ إِطْلَاقِ النَّهْيِ عَنْ كِرَاءِ الْأَرْضِ.

931/766 “**Hanzale b. Kays**⁶³ radiyallâhü anh’den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: **Râfi’ b. Hadîc’e** yeri altın ve gümüş ile kiralamayı sordum:

Bundan bir be’s yoktur; ancak halk Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem zamanında su altları ile dere başları (tarla sâhibine âid olmak) ve ekinden de bir şeyler almak şartı ile yer icâr ederler de kimi beriki helâk olur, öteki kurtulur; kimi de o batar beriki kurtulurdu. Halkın bundan başka bir kira tarzı yoktu. İşte bundan dolayı onu men’etti. Amma ma’lûm ve garantili bir şey (kiralama) da hiç bir beis yoktur; dedi.”

⁶³ **Hanzale b. Kays: Ensâr’dan ve Medîneliler’in mu’temedlerindendir.**

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir. Bunda, **müttetekun aleyh** rivâyette mücmel bırakılan (yeri kiralamaktan mutlak sûrette nehiy) mes'elesini îzâh vardır.

Hadîsin mazmûnu arâzîyi altın ve gümüşten muayyen bir miktar ücret mukâbilinde kiralamanın sahîh olduğuna delildir. Sâir paralarla, kıymeti hâiz şeyler de altın ile gümüşe kıyâs olunur. Müzâraa yerden çıkanın üçte biri veya dörtte biri ile de câizdir. Buna delil **İbn-i Ömer hadîsi**'dir. **Müslim**'in tahrîc ettiği bu hadîsin metni şudur:

« قَالَ قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ الْأَرْضَ كَانَتْ تُكْرَى عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَا عَلَى الْأَرْبَعَاءِ وَشَيْءٍ مِنَ التِّينِ لَا أَذْرِي مَا هُوَ »

“İbn-i Ömer demiştir ki: Arâzînin Resûlullâh (s.a.v.) zamanında küçük dere kenarları ile ne kadar olduğunu bilmediğim bir parça samana kiraya verildiği gerçekten ma'lûmumdur.” Yine **Müslim**'in rivâyetine nazaran **İbn-i Ömer (r.a.)** arâzîsini üçte bire ve dörtte bire kiraya verirmiş. Sonra bundan vazgeçmiş.

Buhârî diyor ki: “*Kays b. Müslim, Ebû Ca'fer*'den rivâyeten şöyle dedi: Medîne'de hiçbir muhâcîr âilesi yoktur ki üçte bire ve dörtte bire ekin ekmesin. **Ali, Sa'd b. Mâlik, İbn-i Mes'ûd, Ömer b. Abdülazîz, Kâsım, Urve, Ebû Bekir** sülâlesi, **Ömer** ve **Ali** sülâleleri hep müzâraa yapmışlardır.”

İbn-i Ömer (r.a.) hadîsindeki küçük dere kenarı ile **Hanzale (r.a.)** hadîsindeki **(su altları ve dere başları)** ta'birlerinden murâd şudur: Araplar tarlayı îcâr ederken tohumun ekiciye âit olduğunu, su altı ve dere boyu gibi münbit yerlerin tarla sâhibine, geri kalan yerlerin kiracıya âit olacağını; yâhud su altı yerlerde yetişen mahsûlün tarla sâhibine, sâir yerlerdekinin kiracıya âit olduğunu şart koşarlardı. Bunda aldatma olduğu için İslâmiyet yasak etmiştir.

(٧٦٧/٩٣٢) - وَعَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ “أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْمَزَارَعَةِ وَأَمَرَ بِالْمُؤَاجَرَةِ” رَوَاهُ مُسْلِمٌ أَيْضًا.

932/767 “Sabit b. Dahhâk (r.a.)'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullâh (s.a.v.) müzâraayı nehyetmiş ücretle vermeyi emir buyurmuştur”. Bu hadîsi dahî **Müslim** rivâyet etmiştir.

Müzâraa ile müâcere'nin yani ücretle vermenin farkı: Müzâraada çalışan, yerden çıkan mahsûlün bir kısmını alır. Müâcerede ise; yeri para ile kiralar.

Müslim'in bir rivâyetine göre Abdullah b. Ömer (r.a.) arâzisini kiraya veriyormuş, sonra Râfi' b. Hadîc'in ekinlikleri kiraya vermekten nehyeder idiğini duymuş. Ona tesadûf ettiğinde:

Ey Hadîc oğlu! Arâziyi kiraya verme husûsunda Resûlullâh (s.a.v.)'den ne rivâyet ediyorsun? demiş. Râfi':

Bedir gazâsına iştirâk etmiş iki tane amcamdan burahlılara rivâyet ederlerken işittiğim şudur: "Resûlullâh (s.a.v.) yeri kiralamaktan nehyetti" dediler: cevabını vermiş. Bunun üzerine Abdullah:

Vallâhi ben Resûlullâh (s.a.v.) devrinde yerin kiraya verildiğini biliyordum; demiş. Budan sonra Hz. Abdullah b. Ömer, olur da Peygamber (s.a.v.) bu bâbda yeni bir hüküm ısdâr etmiş bulunur korkusu ile arâzisini kiraya vermekten vazgeçmiştir.

Müzâraadan nehyeden sahîh ve sâbit hadîsler vardır. Maamâfih cevâzına delâlet eden hadîsler de az değildir. Bu iki nevi hadîslerin arası şöyle bulunmuştur. Müzâraadan nehiy, **İslâmiyet**'in başında idi; çünkü halk muhtaç idiler. Muhâcirlerin yeri yoktu. Binâenaleyh **Peygamber (s.a.v.) Ensâr'a**, onlara yardım lutfunda bulunmalarını emretmiştir. Müslim'in **Hz. Câbir (r.a.)**'dan tahrîc ettiği şu hadîs de bu mânâyâ delâlet eder: "**Câbir (r.a.) demiştir ki: Ensâr'dan bazı kimselerin fazla arâzîleri vardı. Onlar bu arâziyi üçte bire ve dörtte bire kiraya veriyorlardı. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):**

Arâzisi olan ya onu eksin, yâhûd din kardeşine versin; buna razı olmazsa onu tutsun; buyurdular."

Sonraları müslümanların hâli iyileşince ihtiyaç kalmamış ve kendilerine müzâraa mübâh kılınmıştır. Buna delîl: müzâraanın Peygamber (s.a.v.) ile Hulefâ-i Râşidîn devirlerinde yapılmış olmasıdır.

Hattâbî diyor ki: "Mânâyı **İbn-i Abbâs** iyi anlamıştır; evet yerden çıkan mahsûlün yarısına müzâraa yapmanın yasak edilmesinden murâd: onu haram kılmak değildir. Bundan maksad: Birbirlerine acıyarak yardımlaşmalarıdır."

Zeyd b. Sabit⁶⁴ (r.a.): "Allâh Râfi'i mağfiret buyursun. Vallâhi

⁶⁴ **Zeyd b. Sâbit: Ebû Saîd, Sâbit oğlu Zeyd** Hazretleri vahiy kâtiplerinden ve Kur'an-ı Kerim'i baştanbaşa ezberleyip cem eden bir **Kur'an âlimi** ve birinci tabakada Ashâb-ı Kirâm'ın mümtâz fakih ve müctehidlerindendir. **Resûlü Ekrem** Efendimiz **Medîne'yi** teşriflerinde 11 yaşında idi. Hicretten evvel ezberlediği 16 sûreyi **Resûlü Ekreme** okumuş ve onun yüksek takdîr ve teveccühlerine mazhar olmuştu. **Medîne** devrinde ilk vahiy kâtipliğini yapan bu zât, **Resûlü Ekrem**in vefâtına kadar vahiy kâtipliğinde kalmıştır. Yaşı müsâit olmadığından, **Resûlü Ekrem** Efendimiz **Bedir** Savaşına katılmasına

bu hadîsi ben ondan daha iyi bilirim. Peygamber (s.a.v.)'e Ensâr'dan yalnız iki adam gelmişti. Bunlar ihtilâf etmişlerdi. Resûlü Ekrem (s.a.v.) de:

Eğer âdetiniz bu ise bundan böyle ekinlikleri kiralamayın; buyurdular” demiştir. Gâlibâ Hz. Zeyd: Râfi' hadîsi kesti de, evvelini rivâyet etmeden nehyi rivâyet etti ve maksadı ihlâl etti; demek istiyor.

(٧٦٨/٩٣٣) - وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: ”اَخْتَجَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَعْطَى الَّذِي حَجَّمَهُ أَجْرَهُ وَلَوْ كَانَ حَرَامًا لَمْ يُعْطِهِ“ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ

933/768 “İbn-i Abbâs (r.a.)’dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.) kan aldırdı ve kendisinden kan alana ücretini verdi. Eğer haram olsaydı vermezdi.”

müsâade buyurmayıp geri çevirmişti. Uhud gazvesinden sonra savaşırlara katılmıştır. Hendek gazvesinde toprak taşırken gösterdiği gayretten dolayı Peygamberimiz: **Bu ne iyi bir gençtir;** diyerek onu taltif buyurmuşlardır. **Tebûk** vak’asında **Benî Neccâr**’ın bayrağı **Hazm’in oğlu Umâre**’nin elinde idi. **Resûlü Ekrem** Efendimiz bayrağı ondan alıp, **Zeyd b. Sâbit’e** vermiş, **Umâre** sebebini sorunca: **Kur’ân mukaddemdir. O, Kur’ân’ı senden daha çok bilir;** buyurmuşlardır. Resûlü Ekrem’in hayâtı müddetince vahiy kâtipliğinden başka mürâselâtını da o yazardı. Hz. Peygamber, bâzı hükümdarlar tarafından gönderilen mektupların hatasız terceme edilmesi için Zeyd’e Süryânî ve İbrânî lisânlarını öğrenmesini emir buyurmuşlardı. Çok zekî olan bu zât, kısa bir zamanda her iki dili de öğrenmeğe muvaffak olmuştu. **Hz. Ömer’in** ve **Hz. Osman’ın** hilâfetleri zamanında da onların yazı işlerini ifâ ediyordu. **Hz. Ömer ve Osman** hacca gittikleri zaman onu Medine’de vekîl bırakırlardı. Halife **Hz. Osman** onu Beytülmal emîni ta’yîn etmişti. Bir Hadîs-i Şerif’de buyurulduğu gibi Ashâb-ı Kirâm arasında ferâiz ilmini en iyi bilen o zât idi. Tefsîr ve fıkıh ilminde de mütehasıs idi. **Hz. Ömer**, hemen dâimâ, **Hz. Ali (r.a.)** ile beraber **Zeyd b. Sâbit’i** Meclis-i Meşveret’ine da’vet ederdi. **Abdullah b. Abbâs** Hazretleri geniş bilgisiyle beraber **Zeyd b. Sâbit** hazretlerinin evine kadar gidip ondan istifâde ederdi. **Zeyd b. Sâbit** hazretleri sahâbe devrinde bile **Medine’nin** baş kadısı idi. Ferâiz, kırâet ve tefsîr ilminde de Baş imam idi. **İmâm Şâfiî**, ferâiz hususunda müşârûn-ileyh’in kavlini tercih ederdi. Birinci Halife **Hz. Ebû Bekri’s-Siddîk’in** emri ile bütün Kur’ân âyetlerini muntazam sahifelerde cem ve tahrîr ettiği gibi üçüncü Halife **Hz. Osman’ın** emri ile de bugün yedi-i ihtirâmımızda bulunan Mushaf-ı Şerifi tanzim ve tertib etmişti. Hicretin 45. yılında **Hakk’ın** rahmetine kavuşmuş, namazını **Mervân b. Hakem** kaldırmıştır. **İmâm Buhârî’nin** “Târih”inde naklettiğine göre, **Abdullah b. Abbâs** hazretleri: “Bugün ilim hazinesi defnolundu” diye teessürlerini ifâde etmiş ve meşhûr Şâir **Hassan b. Sâbit** de acıklı bir mersiye okumuş, herkes üzüntülerini izhâr etmişlerdir. **Ebû Hüreyre** Hazretleri de: “Bu ümmetin ünlü âlimi vefât etti, artık İbn-i Abbâs’ın onun yerini tutmasını Allâhü Teâlâ’dan dileriz” demiştir. **Zeyd b. Sâbit** Hazretleri, **Resûlü Ekrem** Efendimiz’den 92 hadis rivâyet etmiş, kendisinden de **Abdullah b. Ömer, İbn-i Abbâs, Enes b. Mâlik, Ebû Hüreyre, Sehl b. Ebî Hasme, Abdullah b. Yezid, Sehl b. Hanîf, Ebû Saîd el-Hudrî ve Sehl b. Saîd** gibi Ashâb-ı Kirâm’dan bir cemâat ve Kibâr-ı Tabiîn’den **Saîd b. Müseyyeb** ve **Atâ** gibi birçokları da hadis nakletmişlerdir. Ehâdis-i Şerîfenin intişârından evvel vefât ettiğinden, müşârûn-ileyhden az hadis rivâyet olunmuştur. Nûr içinde yatsın. (Hasan Hüsnü Erdem, Riyâzû’s-Sâlihîn hadislerinin râvileri olan Ashâb-ı Kirâm’ın ve hadis İmamları’nın hal tercemeleri, Shf. 100).

Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir.

Buhârî'nin bir rivâyetinde:

« وَلَوْ عَلِمَ كَرَاهِيَةً لَمْ يُغَيِّطْهُ »

“**Bir kerâhet olduğunu bilse ona ücret vermezdi**” denilmiştir. Hadîsin lafzı **İbn-i Abbâs** (r.a.)'ındır. Bu sözü her halde: “Kan alana ücret vermek haramdır” diyenlere reddiye olmak üzere söylemiştir.

Bu hadîsi **Müslim** de **Hz. Enes** (r.a.)'den rivâyet etmiştir. **Müslim**'in rivâyetine göre **Peygamber (s.a.v.)**'den kan alan zât **Ebû Tıybe**'dir. İsmi **Nâfi**'dir. **Muhayyisatü'bnü Mes'ûd**'un kölesi idi. **Nikâh bahsinde** görüleceği veçhile **Peygamber (s.a.v.)**'den kan alanlardan biri de, **Ebû Hind Yesâr**'dır. Bu zât **Benî Beyâza**'nın âzâdlısı idi.

Kan alana araplar **haccâm** derler. Haccâm ücreti hakkında **ulemâ** ihtilâf etmişlerdir. **Hanefilerle Cumhûra** göre helâldir. Delilleri bu hadîsdir. Onlar kan alma san'atı için: “bayağı bir kazanç yolu olmakla beraber haram değildir” derler ve hadîsdeki nehyi tenzîhe hamlederler. Hattâ bazıları nesih iddiâsında bile bulunmuştur.

İmâm Ahmed b. Hanbel ile diğer bir kısım **ulemâya** göre hür bir kimsenin haccâmlığı san'at edinmesi mekrûh; onun ücretini kendi nafakasına sarfetmesi haramdır. Ancak köleleri ile hayvanlarını doyurmak için sarfedebilir. Delilleri: **İmâm Mâlik** ile **Ahmed'in** ve “**Sünen**” sahiblerinin tahrîc ettikleri **Muhayyisa** hadîsidir. Bu hadîse göre **Hz. Muhayyisa, Peygamber (s.a.v.)**'e haccâm ücretinin helâl olup olmadığını sormuş: **Resûlü Ekrem (s.a.v.)** kendisini nehyetmiş. Fakat **Muhayyisa** ihtiyacı olduğunu söyleyince: **Onu develerine alaf yap;** buyurmuşlardır. Mezkûr ulemâ haccâm ücretini köleye mutlak sûrette mübâh görmüşlerdir.

Hadîs-i Şerîfde vücuttan kan çıkarmak sûreti ile tedavinin câiz olduğuna işâret vardır ki, icmâ da budur.

(۷۶۹/۹۳۴) - وَعَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “كَسْبُ الْحَجَّامِ خَبِيثٌ” رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

934/769 “Râfi' b. Hadîc radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Haccâm'm kazancı habîsdir; buyurdular.”

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Habîs: Tayyibin zıttıdır. **Tayyîb:** iyi, güzel, helâl mânâlarına geldiğine göre habîs de: kötü, pis ve haram mânâlarıdır. Acaba haccâm'ın kazancı harâm mıdır? **İbn-i Kayyim**'e göre mezkûr kazanca habîs demek,

sarımsak ile soğana habîs demek gibidir. Bundan sarımsak soğanın haram olmaları lâzım gelmediği gibi haccâm ücretinin dahî haram olması iktizâ etmez. Filhakîka **Teâlâ hazretleri**’nin kıymetsiz mallara (habîs) itlâk etmesi buradaki habisten haram mânâsı kastedilmediğine delâlet eder. Vâkıâ: **“Haccâmın kazancı suhttendir: مِنْ الشُّحْتِ كَسْبُ الْحَجَّامِ”** meâlinde bir hadîs vardır; amma bu hadîs onu tefsîr etmiştir ve suhtten murâd: hoş olmayan; demektir. **Resûlullâh (s.a.v.)**’in haccâma ücret vermesi de bunu teyîd eder.

İbnü’l-A’rabî diyor ki: **“Peygamber (s.a.v.)**’in haccâma ücret vermesi ile bu hadîsin arası şöyle bulunur: Ücret vermenin câiz görüldüğü yer, ma’lûm bir iş için verildiği zamandır; meçhûl bir iş için ücret vermek ise memnûdur”. **İbnü’l-Cevzî** dahî bu mesele hakkında şu mütâlaayı ileri sürüyor: Haccâma ücret vermenin kerâheti, bu işin hıyn-i hâcette müslümanın müslümana yardım etmesi icâbeden şeylerden olmasındandır. Bundan dolayı ücret alması doğru değildir.

(۷۷۰/۹۳۵) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: " قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: ثَلَاثَةٌ أَنَا خَصُّهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: رَجُلٌ أَعْطَى بِي ثُمَّ غَدَرَ ، وَرَجُلٌ بَاعَ حُرًّا ، فَأَكَلَ ثَمَنَهُ ، وَرَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا ، فَاسْتَوْفَى مِنْهُ وَلَمْ يُعْطِهِ أَجْرَهُ " رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

935/770 “Ebû Hüreyre radiyallâhü anh’den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.)

Allâh azze ve celle buyurdu ki: Üç kişi vardır; kıyamet gününde bunların hasmı ben olacağım. (Bunların birincisi) benim nâmıma verip de, sonra gadir eden adam; (ikincisi) hür (bir insan)ı satarak parasını yiyen adam; (üçüncüsü de) çırağ tutarak kendisinden istifâde ettiği halde ücretini vermeyen adamdır; dedi.” Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, zikri geçen kimselerin kabâhatlarının büyüklüğüne, kıyâmet gününde mazlûmun yerine onlara **Allâh**’ın hasım olacağına delâlet ediyor. **“Benim nâmıma”** ta’bîrinden murâd: Benim ismi-me yemîn eden ve söz veren, yâhud benim ismimle ve meşrû kıldığım dînimle, demektir. Gadir ve zulmün haram olduğu ittifâkî bir meseledir. Hür bir insanı satmak dahî aynı hükümdedir. Çırağın hakkını, ücretini, vermemek ise onun malını bâtil ile yemektir.

(٧٧١/٩٣٦) - وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّ أَحَقَّ مَا أَخَذْتُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا كِتَابُ اللَّهِ" أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ.

936/771 "İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunduğuna göre; Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Şüphesiz ki üzerine en haklı ücret aldığınız şey Allâh'ın kitâbidir; buyurmuşlardır." Bu hadîsi **Buhârî** tahrîc etmiştir.

Fakat bu, *Ebû Davud'un* **Hz. Ubâdetü'bnü-Sâmit**'ten tahrîc ettiği şu hadîse muârizdir:

« عَلِمْتُ نَاسًا مِنْ أَهْلِ الصُّفَّةِ الْكِتَابَ وَالْقُرْآنَ فَأَهْدَى إِلَيَّ رَجُلٌ مِنْهُمْ قَوْسًا فَقُلْتُ لَيْسَتْ لِي بِمَالٍ فَأَرْمِي عَلَيْهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَأَتَيْتُهُ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ رَجُلٌ أَهْدَى إِلَيَّ قَوْسًا بِمَنْ كُنْتُ أَعْلِمُهُ الْكِتَابَ وَالْقُرْآنَ وَلَيْسَتْ لِي بِمَالٍ فَأَرْمِي عَلَيْهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَالَ: إِنْ كُنْتُ تُحِبُّ أَنْ تُطَوَّقَ طَوَاقًا مِنْ نَارٍ فَأَقْبِلْهَا »

"Ben Ehl-i Suffa'dan bazı kimselere kitâbı ve Kur'anı öğrettim de onlardan bir adam bana bir yay hediye etti. Ben:

Bu yay benim malım değil ki onunla Allâh yolunda (ok) atayım; dedim ve hemen Resûlullâh (s.a.v.)'e gelerek:

Yâ Resûlallâh! Kendisine kitâbı ve Kur'an'ı öğrettiğim bir adam bana bir yay hediye etti. Bu yay benim malım değil ki onunla Allâh yolunda (ok) atayım; dedim. Resûlullâh (s.a.v.):

Eğer boynuna ateşten bir halka dolanmasını dilerse onu kabûl et; buyurdular."

Ulemâ bu iki hadîsle amel husûsunda ihtilâf etmişlerdir. **Cumhûr** ile **İmâm Mâlik** ve **Şâfiî'**ye göre **Kur'an** öğretmek için ücret almak câizdir. **Hanefiler**'in asl-ı mezhebine göre câiz değilse de **mütehhirîne** göre câizdir ve fetvâ da buna göredir.

"Câizdir" diyenler **İbn-i Abbâs (r.a.)** hadîsi ile amel ederler. **Nikâh bahsinde** görüleceği veçhile **Peygamber (s.a.v.)**'in Kur'an öğretmeyi mehir yapması da, bunu te'yîd eder. Onlarca **Ubâde hadîsi**, **İbn-i Abbâs hadîsine** muâriz değildir. Çünkü **İbn-i Abbâs hadîsi** sahîh, **Ubâde hadîsinin** râvîleri arasında ise **Muğîre b. Ziyâd** vardır ki, bu zât hakkında ihtilâf vardır. **İmâm Ahmed** onun hadîsini münker saymıştır. Yine bu hadîsin râvîlerinden biri **Esved b. Sa'lebe'dir**. Bu zât hakkında dahî söz edilmiştir. Binâenaleyh sâbit bir hadîs olan **İbn-i Abbâs hadîsine** muâraza edemez. **Ubâde hadîsi** sahîh bile olsa **Hz. Ubâde'nin** yaptığı ihsânı teberru ettiğine, ondan bir ücret beklemediğine hamledilir.

Resûlullâh (s.a.v.)'in onu men etmesi sevabının az olacağına mebnîdir. Ehl-i Soffa'dan ücret almak ise onlara mahsûs olmak üzere mekrûhtur. Zîrâ onlar fakir insanlardı, ekseriyetle zenginlerin sadakaları ile geçinirlerdi. Böyle kimselerden ücret almak elbette doğru değildir.

Hanbelîlerle diğer bazı **ulemâ**ya göre Kur'ân-ı Kerîm öğretmek için ücret almak haramdır. Bunlar **Ubâde (r.a.)** hadîsi ile istidlâl ederler.

Mezkûr hadîsin zaîf olduğunu bir kaç satır yukarıda gördü isek de **Buhârî'nin** bu bâbda istitrâd sûreti ile zikrettiği **rukye (duâ)** hadîsi bunu te'yîd etmektedir. **Ebû Saîd (r.a.)**'in rivâyet ettiği bu hadîse göre:

Sahâbe'den biri Araplardan birini bir sürü koyun vermek şartı ile okumuş; hem de üzerine üfürerek **Fâtiha**'yı okumuş. Neticede adam sanki ipten boşanır gibi yürümeye başlayıvermiş; hiç bir illeti kalmamış. Bunun üzerine şart koşulan koyunları vermiş. Vak'ayı **Resûlullâh (s.a.v.)**'e haber verince:

« قَدْ أَصَبْتُمْ أَقْسَمُوا وَاضْرِبُوا لِي مَعَكُمْ سَهْمًا »

“Hakîkaten isâbet etmişsiniz. (Bunları) taksîm edin ve bana da sizinle birlikte hisse ayırın” buyurmuşlardır.

Bu kıssayı **Buhârî** her ne kadar öğretmek için ücret alınacağını isbât sadetine getirmemiş de olsa onda yine Kur'ân okuma mukâbilinde ücret alınabileceğine delâlet vardır ve Ubâde hadîsini te'yîd eder. Çünkü Kur'ânı öğretmek için okumakla, tedâvî için okumak arasında bir fark yoktur. **İmâm Ahmed b. Hanbel, Abdurrahman b. Şibl'den** sahîh senedle şu hadîsi rivâyet etmiştir:

« قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اقْرَأُوا الْقُرْآنَ وَلَا تَغْلُوا فِيهِ وَلَا تَجْفُوا عَنْهُ وَلَا تَأْكُلُوا بِهِ وَلَا تَسْتَكْبِرُوا »

“Peygamber (s.a.v.): Kur'ân'ı okuyun, ama onun hakkında haddi tecâvüz etmeyin; ondan yüz de çevirmeyin. Geçiminizi onunla te'mîn etmeyin; onunla zengin olmak da istemeyin; buyurdular.”

(۷۷۲/۹۳۷) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “أَعْطُوا الْأَجِيرَ أَجْرَهُ قَبْلَ أَنْ يَجِفَّ عَرَقُهُ” رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ - وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عِنْدَ أَبِي يَعْلَى وَابْنِ أَبِي عَرَبٍ ، وَجَابِرٍ عِنْدَ الطَّبْرَانِيِّ ، وَكُلُّهَا ضِعَافٌ .

937/772 “İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur, demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.):

Ücretlinin ücretini teri kurumadan verin buyurdular.”

Bu hadîsi **İbn-i Mâce** rivâyet etmiştir. Bu bâbda **Ebû Ya‘lâ** ile **Beyhakî**’de **Ebû Hüreyre**’den; **Taberânî**’de de **Câbir**’den hadîsler vardır. Fakat hepsi zaîfdirler. Çünkü **İbn-i Ömer** hadîsinin râvîleri arasında **Şarakî b. Katâmî** ile ondan rivâyet eden **Muhammed b. Ziyâd** vardır. **Şarakî** on kadar hadîs rivâyet etmiştir ki, bunların içinde münker olanları vardır. **İbrahimü’l-Harbî** onun hakkında: “**Şarakî Kûfeli**’dir. Hakkında söz edilmiştir, gece muhabbetçisidir” diyerek onun hadîsci olmadığina işâret etmiştir.

Beyhakî ile **Ebû Ya‘lâ**’nın “**Müsned**”inde dahî aynı zevât vardır. Hattâ **Beyhakî** hadîsi tahrîc ettikten sonra “Bu hadîs zaiftir” demiştir.

(۷۷۳/۹۴۰) - وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ”مَنْ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَلْيَسِّمْ لَهُ أَجْرَتَهُ“ رَوَاهُ عَبْدُ الرَّزَّاقِ وَفِيهِ انْقِطَاعٌ ، وَوَصَلَهُ الْبَيْهَقِيُّ مِنْ طَرِيقِ أَبِي حَنِيفَةَ.

940/773 “Ebû Saîd-i Hudrî radiyallâhü anh’den rivâyet edildiğine göre; Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her kim çırak tutarsa, hemen ona ücretini bildirsin; buyurmuşlardır.”

Bu hadîsi **Abdürrezzâk** rivâyet etmiştir. Hadîste inkitâ vardır. Onu **Beyhakî**, **Ebû Hanîfe** tarîkinden vasletmiştir. **Beyhakî**: “Bu hadîsi **Ebû Hanîfe** de böylece rivâyet etmiştir” demiştir.

Hadîsin başka bir vecihle **İbn-i Mes‘ûd**’dan rivâyetinin zaîf olduğu söylenir.

Bu hadîs ücretle çalıştırılan bir kimsenin ücretinin ne miktar olacağını bildirmenin mendûb olduğuna delildir. Çünkü ücret bilinmezse sonunda kavga gürültü çıkabilir.

بَابُ إِحْيَاءِ الْمَوَاتِ

SÂHİBSİZ YERLERİN İHYÂSİ BÂBİ

Mevât: İşlenmeyen yerdir. Bu kelimenin ölüm mânâsına gelen (mevt)den alınması ve işlenen yerler hakkında ihyâ ta'bîrinin kullanılması işlenmeyen yerlerin ölüye; işlenenlerin ise diriye benzemesindendir. İşlenmeyen bir yerin ihyâsı onu zirâate elverişli hale getirmek içine kuyu kazmak ve hendek açmak gibi şeylerle olur.

(٧٧٤/٩٤١) - عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ عَمَّرَ أَرْضًا لَيْسَتْ لِأَحَدٍ، فَهُوَ أَحَقُّ بِهَا" قَالَ عُرْوَةُ: وَقَضَى بِهِ عُمَرُ فِي خِلَافَتِهِ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

941/774 "Urve'den o da Âişe radiyallâhü anhâ'dan işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre; Peygamber (s.a.v.):

Her kim bir kimsenin milki olmıyan bir yeri i'mâr ederse o yere sâhib olmaya, o kimse en lâyıktır; buyurmuşlardır."

Urve demiştir ki: **"Hilâfeti zamanında Ömer de bununla hükmetti"**

Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, sâhibsiz bir yeri i'mâr etmenin ona mâlik olmak mânâsına geldiğine delîldir. **Zâhirine** bakılırsa, hükûmetin izni bile şart değildir. Nitekim **Cumhûru ulemâ** ile **Hanefiler**'den **İmâmeyn**'in kavli budur.

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'ye göre hükûmetin izni şarttır. **Cumhûr** bu hadîs ile istidlâl ederler. Bir de bu meseleyi deniz ve nehir sularına, kuş ve hayvan avına kıyâs ederler ve: "Bunlarda hükûmetten izin almak nasıl şart değilse, i'mâr meselesinde de şart değildir" derler. **İmâm-ı A'zam**'a göre ise, müslümanların yerlerine seller buralardan geçtiği için böyle yerler milk hükmündedir. Binâenaleyh hükûmetten izin almadan ihyâsı câiz değildir. Bazıları: "Akan su yatağını değiştirirse hükûmetin izni ile o yeri ihyâ etmek câizdir. Çünkü böyle yerde âmme hakkı kalmamıştır; sâhibi de belli değildir. Hükûmet reîsi de âmmenin menfaati olan yerde izin vermeğe salâhiyetdârdır. Ancak bir yeri ihya için gayr-ı müslime izin veremez" derler. Maamâfih Hanefiler'e göre bu meselede müslim ile gayr-i müslim arasında fark yoktur.

Hadîsdeki **"Ömer de bununla hükmetti"** ifâdesine bakarak bu hadîsin mürsel olduğuna hükmedenler bulunmuştur. Zîrâ Urve, Hz. Ömer devrinin sonlarına doğru dünyaya gelmiştir.

(۷۷۵/۹۴۲) - وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ أَحْيَا أَرْضًا مَيْتَةً فَهِيَ لَهُ" رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ، وَحَسَنَهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: رَوَى مُرْسَلًا وَهُوَ كَمَا قَالَ وَاخْتَلَفَ فِي صَحَابِيهِ، فَقِيلَ: جَابِرٌ، وَقِيلَ: عَائِشَةُ، وَقِيلَ: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، وَالرَّاجِعُ الْأَوَّلُ.

942/775 "Saîd b. Zeyd radiyallâhü anh'den, Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'in: Kim çorak bir yer ihyâ ederse o yer onundur" buyurduğu rivâyet olunmuştur."

Bu hadîsi **Üçler** rivâyet etmiştir. **Tirmizî** onu hasen bulmuş ve: "mürsel olarak rivâyet edildi" demiştir. Hakikatte de öyledir. **Sahâbî**si hakkında ihtilâf edilmiş: ve bazıları **Câbir**'dir demiş; diğer bazıları **Âişe** olduğunu söylemiş; bir takımları da **Abdullah b. Ömer** olduğunu iddiâ etmişlerdir. Şâyân-ı tercih olan birincisidir. **İmâm Tirmizî**: "Bu hadîsi bazıları, **Hişâm b. Urve**'den o da babasından, o da **Peygamber (s.a.v.)**'den mürsel olarak rivâyet etti" demiştir. **Peygamber (s.a.v.)**'in ehl-i ilim olan **Ashâbı** ve başkaları bununla amel etmişlerdir.

Müreccah olan **Câbir (r.a.)** rivâyetine göre iki adam **Peygamber (s.a.v.)**'in huzûrunda dâvâya durmuşlardı. Bunlardan biri diğerinin yerine hurma dikmişti. **Resûlullâh (s.a.v.)** yer sâhibine yerini almasını hükmetmiş; hurma sâhibine de oradân hurmalarını çıkarmasını emretmişti. **Râvî** diyor ki: "**Vallâhi gözümle gördüm; hurmaların kütüklerine baltalarla vuruluyordu; hurmalar gerçekten tam kıvamında idiler. Böylece tâ bitinceye kadar çıkarıldılar.**"

Bu hadîs hakkında yukarıda "**gasb**" babında îzâhât verilmişti.

(۷۷۶/۹۴۳) - وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ الصَّعْبَ بْنَ جَثَّامَةَ اللَّيْثِيَّ أَخْبَرَهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لَا حِمَى إِلَّا لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ" رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

943/776 "İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olduğuna göre, Sa'b b. Cessâme radiyallâhü anh kendisine Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'in:

Allâh ve Resûlünden başka hiç bir kimsenin otlağı yoktur; buyurduğunu haber vermiştir." Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir.

Himâ: korunan yer, demektir ve mübâhın zıddıdır. Burada ondan murâd: yalnız devlete âit hayvanları otlatmak için korunan husûsî bir yerde halkın hayvan otlatmasını hükûmet reîsinin men etmesidir.

Câhiliyyet devrinde bir reîs bir yeri kendisine tahsîs ederek başkalarını orada hayvan otlatmaktan men etmek istedi mi, yüksek bir yerden bir köpek havlatırmış. Köpeğin sesi nerelere kadar varırsa o yerler onun otlağı sayılır; başkaları orada hayvan otlatamazmış; fakat kendisi başkalarına âid istediği yerde hayvan otlatabiliyormuş. İşte **İslâmiyet** bu insafsızca hareketi de ibtâl etmiş; otlak hakkını yalnız **Allâh** ve **Resûlüne** tanımıştır. Bittabi bundan murâd: Harb için beslenen at ve develerle zekât hayvanlarıdır. *İmâm Şâfiî* şöyle diyor: “Hadîsin iki şeye ihtimali vardır:

1 - **Peygamber (s.a.v.)**’in tuttuğundan başka müslümanlardan hiç bir kimsenin otlak tutmağa hakkı yoktur.

2 - Yalnız **Peygamber (s.a.v.)**’in tuttuğu gibi olan yerleri tutmak câizdir.”

Birinci ihtimâle göre **Peygamber (s.a.v.)**’den sonra hiç bir **İslâm** hükümdârının otlak tutmağa hakkı yoktur. İkinci ihtimale göre ise **Resûlullâh (s.a.v.)**’in makâmında bulunan halîfeye bu hak vardır. Bu ikinci ihtimâl *Buhârî’nin Zühri’den* ta’lîk sûretiyle rivâyet ettiği bir hadîsin de yardımı ile tercih olunmuştur. Mezkûr hadîsde: **Ömer (r.a.) Serif** ve **Rabeze**’yi otlak olarak tutmuştur. *İbn-i Ebî Şeybe’nin* sahîh bir isnâdla **Hz. Nâfi**’den rivâyet ettiği bir hadîse göre, **Hz. Ömer, Rabeze**’yi develerini otlatmak için otlak ittihâz etmiştir. **Şâfîler**’den bazıları vilâyet ve kaza âmirlerini de müslümanlara zarar vermemek şartı ile bu hükme ilhâk etmişlerdir.

Hükûmet reîsinin kendi şahsî malları için otlak ayırmak mes’elesi ihtilâflıdır. Bazılarına göre kendisi için otlak ayıramaz; yalnız zekât hayvanları ile fakîr müslümanlar için otlak ayırabilir.

Hz. Ömer (r.a.) kıssası *Ebû Ubeyd, İbn-i Ebî Şeybe, Buhârî ve Beyhakî’nin* rivâyetlerine göre şöyledir: **Ömer b. Hattâb (r.a.) Hüney** isminde bir âzâdlısını otlak tutmağa göndermiş ve kendisine:

Yâ Hüney! Müslümanlara el uzatma! Mazlûmun bedduâsından kork! Zîrâ mazlûmun duâsı makbûldür. Bir kaç deveciği ve bir kaç koyuncuğu olanı mer’aya koy, ama sakın Avf oğlu ile Affân oğlu’nun develerini koyma. Çünkü onların hayvanları helâk olursa hurmalarına ve ekinlerine başvururlar. Fakat bir kaç deve ve bir kaç koyun sâhibinin hayvanları helâk olur da oğullarını bana getirir ve: “Yâ Emîra’l-Mü’minîn!” derse ben onları hiç bırakırmıyım a babasız kalasıca? Şu halde su ile otu vermek bana altın ile gümüşü vermekten daha ehvendir. Allâh’a yemîn olsun ki, bu adamlar beni kendilerine zulmettim sanırlar. Öyle ya, bu yerler onların memleketidir. Câhiliyyet devrinde bunlar

için savaşmış; İslâmiyet devrinde de bunlar kendilerinin olmak şartı ile müslüman olmuşlardır. Nefs'im kabza-i kudretinde olan Allâh'a yemin ederim ki, üzerimde Allâh yolunda taşıdığım şu mallar olmasa kendi memleketlerinde âlemin mer'alarını kendilerine yasak etmezdim” demiştir.

Bu haber hükûmet resinin şahsî malı için otlak tutamayacağına delildir.

Hz. Ömer (r.a.)'in “üzerimde taşıdığım mallar” dediği hayvanlar harb için hazırladığı atlardır. *İmâm Mâlik* bunların kırk bin olduğunu söylemiştir.

(۷۷۷/۹۴۴) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ” لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ “ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابْنُ مَاجَهَ - وَلَهُ مِنْ حَدِيثِ أَبِي سَعِيدٍ مِثْلُهُ ، وَهُوَ فِي الْمُوطَأِ مُرْسَلٌ .

944/777 “Bu da İbn-i Abbâs radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Zarar ve zararlar mukâbele yoktur; buyurdular.”

Bu hadîsi **Ahmed** ile **İbn-i Mâce** rivâyet etmişlerdir. **İbn-i Mâce** bu hadîsin mislini **Ebû Saîd**'den rivâyet etmiştir. Hadîs **el-Muvatta**'da mürseldir. Yine **İbn-i Mâce** ile **Beyhakî** bu hadîsi **Ubâdetü'bnü's-Sâmit**'den tahrîc etmişlerdir. Aynı hadîsi *İmâm Mâlik*, *Amr b. Yahya* tarîki ile babasından mürsel olarak şu ziyâde ile rivâyet etmiştir:

« مَنْ ضَارَّ ضَارَّهُ اللَّهُ وَمَنْ شَاقَّ شَاقَّ اللَّهُ عَلَيْهِ »

“Her kim (birine) zarar verirse Allâh ona zarar verir; ve her kim zorluk çıkarırsa Allâh ona zorluk verir” Bu ziyâde ile onu *Dâre Kutnî*, *Hâkim* ve *Beyhakî*, **Hz. Ebû Saîd**'den merfû' olarak tahrîc etmişlerdir. Yine bu hadîsi *Abdürrezzâk* ile *İmâm Ahmed*, **Hz. İbn-i Abbâs**'dan da rivâyet etmişlerdir. Bunda şu ziyâde de vardır:

« وَلِلرَّجُلِ أَنْ يَضَعَ خَفِيَّتَهُ فِي حَائِطِ جَارِهِ، وَالطَّرِيقُ الْمِثْلُ سَبْعَةَ أَذْرُعَ »

“Kişiye komşusunun duvarına giriş koyma hakkı vardır; umûmî yol da yedi arşındır”.

Hadîs-i Şerîfin mânâsı: bir kimsenin din kardeşine bir zarar yaparak onun hakkını yemesi câiz olmadığı gibi zarara karşı zarar yapmak sûreti ile mukâbeledle bulunmak da câiz değildir.

Bu hüküm *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*'nin **19.** maddesinde: “Zarar ve mukâbele bi'z-zarar yoktur” şeklinde hulâsa edilmiştir. Meselâ: bir kim-

se birinden geçmez bir para alsa, o parayı başkasına veremez; birisi diğ-
erinin malını telef etse o da onun malını telef edemez.

Bu hadîs, zarar yapmanın haram olduğuna delildir. Çünkü zararın kendisi nefyedilince onu yapmanın nehiy evleviyette kalır. Zarar yapmak şer'an olduğu gibi aklen de çirkindir.

Burada dayak vurmamak, i'dâm etmek gibi şer'î hadler de bir nevi zarar olabileceği hatıra gelirse de bunlar asla başkasına zarar kabîlinden değil bilâkis **Allâh** tarafından birer cezâdır. Binâenaleyh bunları vuranlar zem-molunmak şöyle dursun medhedilirler.

(۷۷۸/۹۴۶) - وَعَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ أَحَاطَ حَائِطًا عَلَى أَرْضٍ فَهِيَ لَهُ" رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَصَحَّحَهُ ابْنُ الْجَارُودِ.

945/778 "Semüratü'bnü Cündeb radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Kim bir yer üzerine duvar çevirirse artık o yer onundur; buyurdular." Bu hadîsi **Ebû Dâvud** rivâyet etmiş; **İbn-i Cârûd** sahîhlemiştir. Onu *Hasan-ı Basrî*, **Hz. Semûra**'dan riyâyet etmiştir. *Hasan-ı Basrî'nin Semûra*'dan işitmesi ihtilaflı ise de bu hadîs yukarıda-ki hadîsle kuvvet bulmuştur. Sâhibsiz bir yeri i'mâr eden kimsenin o yere mâlik olurduğunu yukarıda görmüştük. Bu hadîs i'mârın başka bir nev'ini gösteriyor. Duvarla çevrilen yerin sâhibsiz olması mutlaka lâzımdır.

(۷۷۹/۹۴۷) - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغْفَلٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ حَفَرَ بُئْرًا فَلَهُ أَرْبَعُونَ ذِرَاعًا عَطْنَا لِمَاشِيَّتِهِ" رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ بِإِسْنَادٍ ضَعِيفٍ.

947/779 "Abdullah b. Mugaffel radiyallâhü anh'den rivâyet olunduğuna göre; Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem:

Kim bir kuyu kazarsa, hayvanları için kendisine kırk arşın iğrek vardır; buyurmuşlardır."

Bu hadîsi **İbn-i Mâce** zaîf bir isnâdla rivâyet etmiştir. Zaîf olmasının sebebi, râvileri arasında *İsmail b. Müslim*'in bulunmasıdır. *Taberânî* bu hadîsi Eş'as'dan tahrîc etmiştir. Bu bâbda *İmâm Ahmed b. Hanbel*, **Hz. Ebû Hüreyre**'den şu hadîsi tahrîc etmiştir:

« حَرِيمُ الْبَيْتِ الْبَيْدِيِّ خَمْسَةٌ وَعِشْرُونَ ذِرَاعًا وَحَرِيمُ الْبَيْتِ الْغَادِي خَمْسُونَ ذِرَاعًا »

“İslâm'da kazılan kuyunun harîmi yirmi beş arşın; âdî kuyunun harîmi elli arşındır.” Aynı hadîsi Dâre Kutnî Saîd b. Müseyyeb tarîki ile tahrîc etmiş, fakat onu mürsel olmakla illetlendirmiş ve “Bunu kim müsned olarak rivâyet etti ise vehmeylemiştir” demiştir. Hadîsin sene-dinde Dâre Kutnî'nin şeyhinin şeyhi olan Muhammed b. Yûsuf vardır ki, bu zât hadîs uydurmakla müttehemdir. Bu hadîsi Beyhakî, Yûnus tarîki ile İbn-i Müseyyeb'den mürsel olarak rivâyet etmiştir. Beyhakî'nin rivâyetinde şu ziyâde de vardır: « وَحَرِيمٌ بِثَرِّ الرَّزْعِ ثَلَاثُمِائَةِ ذِرَاعٍ مِنْ نَوَاجِيهَا كُلِّهَا »

“Ekinlik kuyusunun harîmi her tarafından üç yüz arşındır”. Hadîsi Hâkim Hz. Ebû Hüreyre'den hem mevsûl, hem de mürsel olarak tahrîc etmiştir. Ancak mevsûl olan rivâyette Ömer b. Kays vardır ki, bu zât zâifdir. Hadîs-i Şerîf, kuyunun harîmi olduğuna delîldir. Harîm'den murâd: Kuyuyu kazarak bozmaktan men eden etrâfıdır. Ona harîm denilmesi, kuyuya bir zarar getirilmesine mâni olduğu içindir.

Hz. Abdullah hadîsinin, zâhiri, bu husûsdaki illetin kuyu sâhibinin ihtiyâcı olduğunu gösteriyor. Çünkü kendisi kuyudan su çekerken hayvanları suyun başına toplanırlar. **Ebû Hüreyre (r.a.) hadîsi**'nin zâhiri ise illetin bizzat kuyunun ihtiyâcı olduğuna delâlet ediyor. Kuyuya bir zarar getirmemek için ona yaklaşmamak lâzımdır.

Harîm mes'elesinde **ulemâ** ihtilâf etmişlerdir. Ebû Hanîfe ile Şâfiî'ye göre **İslâm**'da kazılan kuyunun harîmi kırk arşındır. İmâm Ahmed'e göre ise yirmi beş arşındır.

Kaynaklara gelince: Bazılarına göre onların harîmi her tarafından beş yüz arşındır. Sel yiriminin harîmi kuyularınki gibidir.

Bütün bu tafsîlât mübâh olan yerler hakkındadır. Sâhibli yerin harîmi yoktur. Herkes milkinde dilediğini yapmakta serbesttir.

(٧٨٠/٩٤٨) - وَعَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَائِلٍ عَنْ أَبِيهِ ”أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقْطَعَهُ أَرْضًا بِحَضْرَمَوْتَ“ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ.

948/780 “Alkamatü'bnü Vâil'den babası radiyallâhü anh'den işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre;

Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem babasına Hadramevî'de bir yer parsellemiştir”.

Bu hadîsi, **Ebû Dâvud** ve **Tirmizî** rivâyet etmiş, **İbn-i Hibbân** ise sahîhlemiştir. Hadîsi Tirmizi ile Beyhakî de sahîhlemiştir.

Parsellemekten murâd: Sâhibsiz yerlerden bir kısmını kendisine

tahsîs etmesidir. Bu sûretle artık yer onun milki olur. Bu hüküm ittifâkîdir. Fakat *Kâdî İyâz* parselleme dediğimiz iktâ'ın bu mânâyâ değil, hükûmet reîsinin ehil gördüğü kimseye **Allâh**'ın malından bir kısmını müsâade etmesi mânâsına geldiğini hikâyeye etmiş ve demiştir ki: “Bu kelime ekseriyetle arâzî hakkında kullanılır ve o yeri İmâmü'l-Müslimîn dilediğine, ya temlik eder, yâhud bir müddet gelirini ona verir. İşte zamanımızda “**İktâ**” denilen şey budur. Ulemâımızdan bunu zikreden kimse görmedim. Fikhî yoldan bunu tahrîc müşkildir. Öyle anlaşılıyor ki, parseli alana bu müsâade ile tıpkı bir yere ev yapmak gibi bir ihtisâs hâsıl oluyor; lâkin bununla o yerin kendine mâlik olmuyor.”

Bazıları *Kâdî'nin* bu sözüne cezmen kâil olmuştur. *Euzâî* ise aksini iddiâ etmiştir. *İbn-i Tîn* şöyle diyor: “Parsel şeklinde tevzî' yer veya akarda olur ve ancak ganîmetten verilir. Bir müslümanın veya zimmînin hakkından verilemez. İktâ' bazan temlik, bazan da temlikin gayri olur.”

(٧٨١/٩٤٩) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا “أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقْطَعَ الزُّبَيْرَ حُضَرَ فَرَسِهِ ، فَأَجْرَى الْفَرَسَ حَتَّى قَامَ ، ثُمَّ رَمَى بِسَوْطِهِ فَقَالَ أَعْطُوهُ حَيْثُ بَلَغَ السَّوْطُ ” رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَفِيهِ ضَعْفٌ .

949/781 “İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunduğuna göre Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem Zübeyr'e atının koştugu yeri bahşetmiş; o da atı (kivâmını buluncaya kadar) koşturmuş; sonra doğrularak kamçısını atmış. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):

Ona kamçının vardığı yeri verin; buyurmuşlardır.”

Bu hadîsi *Ebü Dâvud* rivâyet etmiştir. Hadîste za'f vardır. Çünkü râvîleri arasında **Abdullah b. Ömer b. Hafs** vardır. Bu zât hakkında söz edilmiştir.

Hadîsi İmâm Ahmed b. Hanbel, Hz. Esmâ binti Ebî Bekir'den tahrîc etmiştir. Pay edilen malların **Benî Nadîr**'e âid olduğı bunda beyân edilmiştir. *Buhârî* ile *Müslim*'in ittifâkla rivâyet ettikleri **Esmâ hadîsi**'nde de, Hz. Esmâ (r.anhâ)'nın: “**Ben Peygamber (s.a.v.)'in Zübeyr'e ayırdığı yerden başımda hurma taşırdım. O bana Fersah'ın üçte ikisi kadar uzaktı**” dediğı zikredilmektedir. Arazînin Beni'n-Nadîr'e âid olduğı *Buhârî*'de dahî zikredilmiştir.

(٧٨٢/٩٥٠) - وَعَنْ رَجُلٍ مِنَ الصَّحَابَةِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "عَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: النَّاسُ شُرَكَاءُ فِي ثَلَاثَةٍ: فِي الْكَلَاءِ ، وَالْمَاءِ ، وَالنَّارِ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ ، وَرَجَالُهُ ثِقَاتٌ .

950/782 "Sahâbeden bir zâtan rivâyet edilmiştir, (radiyallâhü anh) demiştir ki: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem ile birlikte gazâ ettim de onu şöyle derken işittim:

İnsanlar üç şeyde ortaklırlar: Ot'da, su'da ve ateş'de."

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Ebû Dâvud** rivâyet etmişlerdir, râvileri sikadır.

İbn-i Mâce Ebû Hüreyre (r.a.) den merfû' olarak şunu rivâyet etmiştir:

« ثَلَاثٌ لَا يُفْتَنَنَّ الْكَلَاءُ وَالْمَاءُ وَالنَّارُ »

"Men edilmeyen üç şey vardır: Ot, su ve ateş". Bunun isnâdı sahîhtir.

Bu bâbda birçok rivâyetler vardır; lâkin hiç biri itirâzdan sâlim değildir. Bununla beraber mecmû itibârıyla huccet olabilirler. *Müslim* ve diğerlerinde hâssaten su hakkında hadîsler vardır.

Kele': Yaş olsun kuru olsun ot demektir. Kuru ota araplar "haşîş" ve "heşîm" derler. Yaş ota ise "halâ" ve "uşb" denilir.

Hadîs-i Şerîf, mezkûr üç şeyin hiç bir kimseye mahsûs olamayacağına delildir. Kırıldaki ot hakkında mes'ele ittifâkidir. Yalnız hükûmetin yasak ettiği yerler bundan müstesnâdır. Çünkü az yukarıda görüldüğü vecihle bu yerlerin mer'ası mîrî hayvanlarına mahsûsdur. Milk olan yerlerin otu **ulemâ** arasında ihtilâflıdır. Bu cihet de yerinde görülmüştür. Bu hadîs "mübâhdır" diyenlerin delilidir.

Ateşten murâdın ne olduğu dahi ihtilâflıdır. Bazılarına göre bundan murâd: odun yakmak, diğer bazılarınca kandil yerine ziyâsından istifâde etmektir. Hattâ: "Çakmak taşı gibi kendisinden ateş çıkan taştır" diyenler bile olmuştur. Fakat burada ateşten murâd; hakîkî ateştir, demek en doğru bir sözdür. Eğer ateş birinin milki olan odundan hâsıl olmuşsa bazılarına göre odunun hükmünü alır; diğer bazılarına göre bunda da sudaki hilâf cârî olabilir; zîrâ ihtiyaç ve bu bâbdaki müsâmaha umûmîdir. Su hakkında yerinde îzâhât verilmiş ve her ne kadar milk sâhibinin tekaddüm hakkı olsa da fazla suyu ihtiyaç sahiplerinden men edemeyeceği görülmüştü.

Bazılarına göre kuyu veya çeşmeyi satmak câizdir. Çünkü memnû olan yalnız fazla suyu satmaktır. Çeşme ve kuyuyu satmak memnû değildir. Nitekim **Hz. Osman (r.a.) Peygamber (s.a.v.)**'in emri ile **Bi'r-i Rûme** denilen kuyuyu yahûdîden satın alarak müslümanlara sebîl yapmıştır.

بَابُ الْوَقْفِ

VAKIF BÂBİ

Vakıf, lügatte: hapis demektir. **Şeriatte ise:** muayyen bir malı sahibinin milkinde hapsederek menfaatini tasadduk etmektir.

(۷۸۳/۹۵۱) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ” إِذَا مَاتَ ابْنُ آدَمَ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثٍ: صَدَقَةٌ جَارِيَةٍ ، أَوْ عِلْمٌ يُنْتَفَعُ بِهِ ، أَوْ وَلَدٌ صَالِحٌ يَدْعُو لَهُ “ رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

951/783 “Ebû Hüreyre radiyallâhü anh’den rivâyet olunduğuna göre; Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem:

Âdemoğlu öldüğü vakit ondan (her) ameli kesilir, yalnız üç şey müstesnâ: sadaka-i câriye, yâhud kendinden faydalanılan ilim veya kendisine duâ edecek hayırlı evlâd; buyurmuşlardır.”

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Sadaka-i câriye: devamlı sadakadır. **Ulemâ** bunu “vakıf” diye tefsîr etmişlerdir. Hadîsi burada zikretmenin sebebi de budur.

İslâm’da ilk vakıf yapan **Hz. Ömer (r.a.)’dır**. Nitekim *İbn-i Ebî Şeybe* **İslâm**’da ilk vakfın Ömer’in sadakası olduğunu tahrîc etmiştir. Hadîsi aşağıda gelecektir. *Tirmizî*: “Sahâbe ile mütekaddimîn fukâhâ arasında arâziyi vakfetmenin cevâzı hakkında hilâf bilmiyoruz” demiştir. *İmâm Şâfiî*, onun İslâm’ın hasâisinden olduğuna, câhiliyyet devrinde bilinmezdiğine işâret etmiştir.

Fâidelenilen ilimden murâd uhrevî faydadır. Evlâd sözü kız ve oğlana şâmilidir; yalnız duâsı makbûl olmak için sâlih evlâd olması şart kılınmıştır.

Hadîs-i Şerîf, ölümden sonra bu üç şeyden mâadâ her şeyin ecri kesildiğine, fakat bunların ecir ve sevabının dâima yenileneceğine delîldir. Hadîste evlâdın ana babaya yaptığı duâ ile onlar için verdiği sadakanın ve onların borçlarını ödemek gibi sâir sadakaların ana ve babaya ulaşacağına da işâret vardır.

İbn-i Mâce’nin tahrîc ettiği bir hadîse göre öldükten sonra faydalı olacak şeyler üçten fazladır. Hadîsin lafzı şudur:

« إِنَّ مِمَّا يُلْحَقُ الْمُؤْمِنَ مِنْ عَمَلِهِ وَحَسَنَاتِهِ بَعْدَ مَوْتِهِ عِلْمًا نَشَرَهُ وَوَلَدًا صَالِحًا تَرَكَهُ أَوْ مُصْحَفًا وَرَّثَهُ أَوْ مَسْجِدًا بَنَاهُ أَوْ بَيْتًا لِابْنِ السَّبِيلِ بَنَاهُ أَوْ نَهْرًا أَجْرَاهُ أَوْ صَدَقَةً أَخْرَجَهَا مِنْ مَالِهِ فِي صَحَّتِهِ وَحَيَاتِهِ تَلَحُّقُهُ بَعْدَ مَوْتِهِ »

“Şüphesiz ki öldükten sonra mümine ulaşacak amellerinden bazıları: neşrettiği ilim, bıraktığı sâlih evlâd veya mîras bıraktığı mushaf, yâhud yaptığı mescid veya yolcu için kurduğu ev, yâhud akıttığı nehir, yahut hayatında ve sıhhatinde iken malından çıkardığı sadakadır. (Bunlar) öldükten sonra ona varacaktır.”

Daha başka hasletler de rivâyet olunmuştur.ki, bunların mecmû’u onu bulur, İmâm Süyûtî bunları şu beyitlerde toplamıştır:

« إِذَا مَاتَ ابْنُ آدَمَ لَيْسَ يَجْرِي * عَلَيْهِ مِنْ فَعَالٍ غَيْرِ عَشْرِ
عُلُومَ بَيْتِهَا وَ دُعَاءِ نَجْلِ * وَ غَرْسِ النَّخْلِ وَ الصَّدَقَاتِ تَجْرِي
وَرَاثَةُ مُصْحَفٍ وَ رِبَاطُ ثَعْرِ * وَ حَفْرُ الْبَيْتِ أَوْ إِجْرَاءُ نَهْرِ
وَ بَيْتٌ لِلْغَرِيبِ بِنَاءُ يَأْوِي * إِلَيْهِ أَوْ بِنَاءُ مَحَلٍّ ذِكْرٍ »

Âdemoğlu öldüğü vakit ona on fiilden başka bir şey varmaz. Bunlar: neşrettiği ilimler, evlâd duası, hurma dikmek, cârî sadakalar, mushaf mîrâsı, kışla, kuyu kazmak veya nehir akıtmak, gariblerin sığınması için kurduğu ev, yahut zikir mahalli (olan mescidler)dir.”

(٧٨٤/٩٥٢) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: “أَصَابَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَرْضًا بِحَبِيرٍ فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَأْمِرُهُ فِيهَا فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أَصَبْتُ أَرْضًا بِحَبِيرٍ لَمْ أَصِبْ مَالًا قَطُّ هُوَ أَنْفُسٌ عِنْدِي مِنْهُ. قَالَ: إِنْ شِئْتَ حَبَسْتَ أَصْلَهَا وَتَصَدَّقْتَ بِهَا قَالَ: فَتَصَدَّقْ بِهَا عُمَرُ أَنَّهُ لَا يَبَاعُ أَصْلُهَا، وَلَا يُورَثُ، وَلَا يُوهَبُ، فَتَصَدَّقْ بِهَا فِي الْفُقَرَاءِ، وَفِي الْقُرْبَى، وَفِي الرِّقَابِ، وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَابْنِ السَّبِيلِ، وَالضَّيْفِ، لَا جُنَاحَ عَلَيَّ مَنْ وَلِيَهَا أَنْ يَأْكُلَ مِنْهَا بِالْمَعْرُوفِ، وَيُطْعِمَ صَدِيقًا غَيْرَ مُتَمَوِّلٍ مَالًا” مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَاللَّفْظُ لِمُسْلِمٍ. وَفِي رِوَايَةِ لِلْبُخَارِيِّ: “تَصَدَّقْ بِأَصْلِهَا: لَا يَبَاعُ وَلَا يُوهَبُ وَلَكِنْ يُنْفَقُ ثَمَرُهُ”

952/784 “İbn-i Ömer (r.a.)’dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Ömer, Hayber’den bir yer ele geçirmiş de, Peygamber (s.a.v.)’e gelerek bu yer hakkındaki emrini diledi ve:

Yâ Resûlallâh! Ben Hayberde bir yer ele geçirdim ki kendimce

bundan daha nefis bir mala rastlamış değilim; dedi.

Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):

İstersen aslını vakfeder ve onu fakirlere tasadduk edersin; buyurdular.”

Râvî demiştir ki: Artık **Ömer** de o yeri, aslı satılmamak, mîrâs olarak alınmamak ve bağışlanmamak şartı ile tasadduk etti. Onu fukarâ, yakın akrabâ, köleler, **Allâh** yolunda olanlar, yolcu ve müsâfirler arasında tasadduk etti. O yerin mütevellisine vakıftan ma'rûf şekilde yemekte ve mal edinmemek şartı ile her hangi dostunu doyurmakta bir beis olmayacaktı.”

Hadîs **müttefekun aleyh**dir. Lafız **Müslim**'indir. **Buhârî**'nin bir rivâyetinde: “aslı satılmamak ve bağışlanmamak lâkin gelirini infâk etmek üzere tasadduk etti” denilmiştir. *Buhârî'nin* rivâyeti (satılmamak, bağışlanmamak) sözlerinin **Peygamber (s.a.v.)**'in ifâdesi olduğunu ve vakfın hâl ü şânı bu idiğini gösteriyor. *İmâm Ebû Hanîfe* vakfın satılabileceğine kâil olmuştur. Hadîs-i Şerîf onun kavlini reddediyor. Hattâ *İmâm Ebû Yûsuf*: “Bu hadîs *Ebû Hanîfe*'ye bâliğ olsa ona kâil olur; vakfın satılmasına kâil olmaktan dönerdi” demiştir.

“Mütevellînin ma'rûf şekilde yemesi” meselesine *Kurtubî* şöyle diyor: “âdet, mütevellînin vakfın gelirinden yemesiyle cereyân etmiştir. Hattâ vâkıf, yememesini şart kılrsa bu yaptığı çirkin görülür”. Ma'rûfdan mak-sad, âdet olan miktardır. Bazıları: “şehveti gideren miktardır” demiş. Diğ-ğ-er bazıları da “işine göre alır” mütâlaasında bulunmuşlardır. Fakat birinci kavil daha evlâdır.

İmâm Ahmed'in rivâyetinde **Hz. Ömer** (r.a.) bu vasiyyeti **Hz. Ümmü'l-Mü'minîn Hafsa** (r.anhâ)'ya yapmış; sonra **Hz. Ömer** sülâlesinin büyüklerine intikâl ettirilmesini istemiştir.

Böyle bir hadîsi *Dâre Kutnî* dahî rivâyet etmiştir.

(٧٨٥/٩٥٣) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عُمَرَ عَلَى الصَّدَقَةِ الْحَدِيثِ ، وَفِيهِ ” فَأَمَّا خَالِدٌ فَقَدْ اخْتَبَسَ أَدْرَاعَهُ وَأَعْتَادَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ “ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

953/785 “Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem Ömer'i zekât üzerine memur gönderdi ilah...”

Bu hadîsde: “Hâlid’e gelince şüphesiz ki o zırhlarını ve teşhizatını Allâh yoluna vakfetti.” ifâdesi de vardır.

Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Hadîs-i Şerîf, zekât mallarından muayyen bir malın vakfedilmesinin sahîh olduğuna kezâ zekâtla harb âlâtı almanın ve eşyâyı vakfetmenin sahîh olduğuna delîldir. *İmâm-ı A‘zam’a* göre menkûl eşyanın vakfı câiz değildir; çünkü bunlar değişebilir; hâlbuki vakıf müebbeddir.

Bu hadîs, hayvanın vakfedilebileceğine de delâlet ediyor. Zîrâ, (a‘tâd) dan murâd atlardır denilmiştir. Zekâtın sekiz sınıftan yalnız birine verilebileceği de bu hadîsin işâret ettiği hükümlerdendir.

İbn-i Dakîki’l-ıyd bu hadîs hakkında şöyle demiştir: “Hadîs, zikredilen husûsâta da daha başkalarına da ihtimallidir. Binâenaleyh mezkûr husûsâtta hiç biri hakkında onunla istidlâl edilemez. **Hâlid’in** âlet ve teşhizatını hapsedmesi sırf bir gözetleme ve bekleme için olur da vakıf olmayabilir.”

بَابُ الْهَبَةِ ، وَالْعُمْرَى ، وَالرُّقْبَى

HİBE, UMRÂ ve RUKBÂ BABI

İslâmiyet nazarında, başkalarının kalbini ısındıran ve onlara muhabbet, sevgi aşıl原因 her şey makbûl ve matlûbdur. Ancak bu, insanların ihtiyâcına göre değişir. İhtiyaç pek ziyâde ise o makbûl şey farz olur; zekât gibi. İhtiyaç pek zarûrî değilse, o şey de mendûb ve müstehâb olur; işte hibe bu neviden bir fazîlettir.

Hibe: Bağış demektir. **Şer'an ise:** muayyen bir malı karşılıksız olarak temlik etmektir. Bazan bağışlanan şeye de hibe denilir.

Umrâ: Ömür boyunca istifâde etmek için verilen hânedir.

Rukbâ: “Ben evvel ölürsem bu ev senin, sen evvel ölürsen benim olacak” demektir. Murâkabeden alınmıştır. Çünkü her iki taraf diğlerinin ölümünü murâkabe eder. Asıl itibâriyle umrâ ile rukbâ **câhiliyyet devri** muâmelelerindendirler. **İslâmiyet** onların hükmünü kaldırmamıştır.

(٧٨٦/٩٥٤) - عَنِ الثُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ أَنَّ أَبَاهُ أَتَى بِهِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنِّي نَحَلْتُ ابْنِي هَذَا غُلَامًا كَانَ لِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَكُلَّ وَلَدِكَ نَحْلَتُهُ مِثْلَ هَذَا؟ فَقَالَ: لَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “فَارْجِعْهُ” - وَفِي لَفْظٍ: “فَانْطَلَقَ أَبِي إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيُشْهِدَهُ عَلَى صَدَقَتِي” فَقَالَ: “أَفَعَلْتَ هَذَا بِوَلَدِكَ كُلِّهِمْ؟” قَالَ لَا. قَالَ: “اتَّقُوا اللَّهَ وَاعْدِلُوا بَيْنَ أَوْلَادِكُمْ فَرَجَعَ أَبِي. فَرَدَّ تِلْكَ الصَّدَقَةَ” مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ - وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ قَالَ: “فَأَشْهَدُ عَلَى هَذَا غَيْرِي” ثُمَّ قَالَ: “أَيْسْرُكَ أَنْ يَكُونُوا لَكَ فِي الْبَرِّ سَوَاءً؟” قَالَ: بَلَى، قَالَ: “فَلَا إِذَنْ”

954/786 “Nu'mân b. Beşîr⁶⁵ radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet

⁶⁵ Nu'mân b. Beşîr (r.a.): Künyesi Ebû Abdullah'dır. Ensâr-ı Kirâm'dan sahâbî oğlu sahâbî'dir. Babası Beşîr ikinci Akabe ile Bedir, Uhud ve bütün savaşlarda Resûlü Ekremle beraberdi. Hz. Ebû Bekir'e bîat eden ilk Ensârî idi. Nu'mân ise, hicretin dördüncü ayı başlarında doğmuştu. Hicretten sonra Ensâr'dan ilk doğan bu idi. Resûlü Ekrem'den 114 hadis rivâyet etmiştir. Sahîh-i Buhârî ve Müslim'de 10 hadisi mezkûrdur. Nu'mân, Şam'da yerleşmiş, sonra Kûfe'ye vali olmuştu. 64 veya 60 tarihinde Şam diyarının Humus beldesinden bir karyede şehid oldu. (Hasan Hüsnü Erdem, Riyâzû's-Sâlihîn hadislerinin Râvileri olan Ashâb-ı Kirâm'ın ve Hadis imamlarının hâl tercemeleri; Shf: 82)

edildiğine göre, babası kendisini Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'e getirerek:

Gerçekten ben şu oğluma bir kölemi bağışladım; demiş. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her çocuğuna bunun gibi (bir köle) bağışladın mı? diye sormuş:

Hayır; demiş. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

O halde onu geri çevir; buyurmuşlar

Bir rivâyette: **"Babam benim sadakama şâhid yapmak için Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'e gitti. O kendisine:**

Bunu bütün çocuklarına yaptın mı? diye sordu. Babam:

Hayır; dedi. (Bunun üzerine) :

Allâh'dan korkun ve çocuklarınız arasında âdil olun; buyurdular. Babam da döndü ve o sadakayı îade etti" denilmiştir.

Hadîs müttefekun aleyhdır.

Müslim'in bir rivâyetinde, **Peygamber (s.a.v.): "Sen buna ben-den başkasını şâhid tut" buyurmuş. Sonra: "Çocuklarının sana itâatte müsâvî olmaları seni memnûn eder mi?" diye sormuş: "Evet" deyince "O halde hayır" buyurmuşlardır.**

Hadîs-i Şerîf, bağış husûsunda ana-babanın çocukları arasında müsâvâta riâyet etmelerinin vâcib olduğuna delildir. Bunu *Buhârî* tahrîc etmiştir. *İmâm Ahmed* ile *Sevrî*'nin ve diğer bazı **ulemânın** mezhebi budur. Onlara göre müsâvât yoksa hibe bâtildir. Yalnız müsâvaatın nasıl yapılacağı ihtilâfıdır.

Bazıları: "Erkek ve kız çocuklarına bağışı müsâvî yapmakla olur" demişlerdir. Bunların delili: Hadîs'in *Nesâî'deki* rivâyetinde **"aralarında müsâvât gösterseydin ya"** buyurulması; *İbn-i Hibbân'ın* rivâyetinde: **"Aralarını müsâvî tutun."** *İbn-i Abbâs (r.a.)* hadîsinde: **"Çocuklarınızın arasını bağış husûsunda müsâvî tutun. Ben bir kimseyi üstün tutacak olsam kadınları tercîh ederdim"** buyurmuş olmasıdır. Bu hadîsi *Saîd b. Mansûr* ile *Beyhakî* hasen bir isnâdla tahrîc etmişlerdir.

Bir takımları: tesviye, erkeğe kadından iki misli fazla vermekle olur; çünkü mîrâs husûsunda hakları böyle tevzî olunur" derler.

Cumhûru ulemâya göre ise, çocukları arasında müsâvâta riâyet etmek anne ve babaya farz değil, mendûbdur.

(٧٨٧/٩٥٥) - وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْعَائِدُ فِي هَبْتِهِ كَالْكَلْبِ يَقِيءُ ثُمَّ يَعُودُ فِي قَيْتِهِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ - وَفِي رَوَايَةٍ لِلْبُخَارِيِّ "لَيْسَ لَنَا مِثْلُ السُّوءِ، الَّذِي يَعُودُ فِي هَبْتِهِ كَالْكَلْبِ يَقِيءُ ثُمَّ يَرْجِعُ فِي قَيْتِهِ".

955/787 "İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.):

Hibesinden dönen kustuktan sonra dönerek kusmuğunu yiyen köpek gibidir; buyurdular."

Hadîs müttefekun aleyhdir.

Buhârî'nin bir rivâyetinde: **"Kötülüğe örnek olmak bize câiz değildir. Hibesinden dönen kustuktan sonra dönerek kusmuğunu yiyen köpek gibidir"** buyrulmuştur.

Hadîs-i Şerîf hibeden dönmenin memnû olduğuna delîldir. **Cumhûru ulemâya** göre hibeden dönmek haramdır. Hatta *Buhârî* **"Bir kimseye hibe ve sadakasından dönmek helâl değildir"** namı altında bir bâb tahsîs etmiştir. Cumhûr yalnız aşağıdaki hadîsde beyân olunan evlâda hibe mes'elesini istisnâ etmişlerdir.

İmâm-ı A'zam ile diğer bazı ulemâya göre hibeden dönmek maalkerâhe helâldir. Fakat zî-rahim denilen yakın akrabaya yapılan hibeyi onlardan istisnâ etmiştir. Onlara göre hadîsden murâd: kerâhetin şiddetini beyândır. *Tahâvî* diyor ki: Hadîsdeki **(kusmuğuna dönen gibi)** ta'bîri her ne kadar tahrîm ifâde ederse de diğer rivâyetteki **(köpek gibi)** ta'bîri bu işin haram olmadığına delâlet eder. Çünkü köpek mükellef değildir. Binâenaleyh ona kusmuk yemek de haram değildir. Maksud: köpek işine benzeyen işten sakındırmaktır. Maamâfih *Tahavî'nin* bu te'viline itirâz edenler olmuştur. Hibeden rücûun hürmetine âtideki hadîs de delîldir:

(٧٨٨/٩٥٦) - وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ وَابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَا: "لَا يَحِلُّ لِرَجُلٍ مُسْلِمٍ أَنْ يُعْطِيَ الْعَطِيَّةَ ثُمَّ يَرْجِعَ فِيهَا إِلَّا الْوَالِدَ فِيمَا يُعْطِي وَلَدَهُ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَرْبَعَةُ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ حِبَّانَ وَالْحَاكِمُ

956/788 "İbn-i Ömer ve İbn-i Abbâs radiyallâhü anhüm'den Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'den işitmiş olarak rivâyet edilmiştir. Resûlullâh (s.a.v.) demişlerdir ki:

Müslüman bir adama bir bahşışı verip de sonra ondan dönmek helâl olmaz; yalnız babanın evlâdına verdiği şeyden dönmesi müstesnâ.” Bu hadîsi **Ahmed** ile **Dörtler** rivâyet etmiş; **Tirmizî**, **İbn-i Hibbân** ve **Hâkim** onu sahîhlemişlerdir.

Çünkü **“helâl olmaz”** ta’biri haram olduğunu ifâde husûsunda zâhirdir. Onu kerâhete hamletmek zâhir olan hükmünü değiştirmek olur. Evlâda yapılan bağışı istisnâ etmesi çocuk büyük olsun, küçük olsun ona yaptığı bağıştan dönmemesinin câiz olmadığına delîldir. Bir takımları bunu küçük çocuğa tahsîs etmiştir. Bazıları da kadının kocasına mehrini bağışlamasını tahsîs ederek: kadına bu bağıştan dönmek câiz değildir; demişlerdir. Bu re’yi te’yîd eden bir hadîs **İmâm Buhârî Nehâî** ile **Ömer b. Abdülaziz**’den ta’likan rivâyet etmiştir.

Zühri ise: “Kocası kadına hîle yaparak aldattı ise kadın hibesinden dönebilir” demiştir zîrâ **Abdürrezzâk**’ın münkatı bir senedle tahrîc ettiği bir hadîsde: **“Kadınlar ya rağbetten, ya korkudan bağış yaparlar; binâenaleyh hangi kadın kocasına bir şey verir de sonra dönmek isterse döner.”** buyurulmuştur.

(٧٨٩/٩٥٧) - وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ ” كَان رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْبَلُ الْهَدِيَّةَ ، وَيُثِيبُ عَلَيْهَا “ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ

957/789 “Âişe radiyallâhü anha’dan rivâyet edilmiştir. Demişti ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem hediye kabûl eder ve onun karşılığını verirdi.” Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerif, **Peygamber (s.a.v.)**’in hediye husûsundaki âdetini bildirmektedir. **Fahr-i Kâinât (s.a.v.)** Efendimizin dâimi âdetleri: hediye kabûl etmek ve karşılığında onun bedelini vermektir. Hattâ **İbn-i Ebî Şeybe**’nin bir rivâyetinde: « وَيُثِيبُ عَلَيْهَا مَا هُوَ خَيْرٌ مِنْهَا »

“Hediyeye ondan daha hayırlısı ile karşılık veriyordu” denilmektedir.

Bazıları bu hadîs ile hediyeye karşılık verilmesinin vâcib olduğuna istidlâl ederler ve: “Zîrâ **Hz. Peygamber (s.a.v.)**’in dâimâ âdeti olması vücûbunu iktizâ eder” derler. Fakat bu istidlâl tamam değildir. Çünkü **Peygamber (s.a.v.)**’in dâimâ hediye hediye ile karşılması onun tabiatı iktizâsı cömertliğinden ve güzel ahlâkındandır.

İmâm Şâfiî yeni mezhebinde, karşılığında hibe beklenen hibenin bâtil olduğuna kâil olmuştur. Çünkü bu meçhûl kıymetle yapılan bir satıştır. Bir de hibe teberrudur. Eğer karşılığında bir şey vâcib olur dersek, trampa

mânâsına gelir. Hâlbuki şeriat olsun, âdet olsun, hibe ile satışın arasında fark yapmıştır. Karşılık gerektiren şeye satış derler; hibe böyle değildir.

Mâlikîler'den bazılarına göre hibe mutlak olarak, yâhud karşılığında hibe bekleyen biri tarafından yapılırsa, meselâ fakir bir kimse zengine hibe ederse hibeye hibe ile mukâbele etmek vâcib olur. Zengin fakire hibe ederse bir şey lâzım gelmez. Hibe'yi yapan, verilen mukâbil hibeyi az görür de razı olmazsa **Malikîler**'in bazılarına göre verilen karşılık hibe edilen şey kıymetinde ise hibe sahîh ve lâzımdır. Diğer bazılarına göre ise razı oluncaya kadar istediğini vermek lâzımdır. *İmâm Mâlik*'ten meşhûr olan, birinci kavildir.

(۷۹۰/۹۵۸) - وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: "وَهَبَ رَجُلٌ لِرَسُولِ اللَّهِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَاقَةً فَأَثَابَهُ عَلَيْهَا فَقَالَ: رَضِيتُ؟ قَالَ: لَا فَزَادَهُ فَقَالَ: رَضِيتُ؟ قَالَ: لَا فَزَادَهُ فَقَالَ: رَضِيتُ؟ قَالَ: نَعَمْ" رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَصَحَّحَهُ ابْنُ جِبَانَ.

958/790 "İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Bir adam Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'e bir dişi deve hibe etti. O da kendisine devenin karşılığını verdi ve:

Râzı oldun mu? diye sordu. Adam:

Hayır deyince daha fazla verdi ve:

Râzı oldun mu? diye sordu. (Yine):

Hayır cevâbını alınca daha fazla verdi, ve:

Razı oldun mu? diye sordular. (Nihâyet) adam: Evet dedi."

Bu hadîsi Ahmed rivâyet etmiştir. İbn-i Hibbân onu sahîhlemiştir.

Hadîsi *Tirmizî* dahî uzun uzadıya rivâyet etmiş ve bedelin "altı dâne genç deve" olduğunu bildirmiştir. *İbn-i Hibbân*'ın rivâyetinde **Peygamber (s.a.v.)** in: « لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ لَا أَتُهَبَ هِبَةً إِلَّا مِنْ قُرَيْشٍ أَوْ أَنْصَارِيٍّ أَوْ ثَقَفِيٍّ »

"Vallâhi Kureyş'den veya Ensâr'dan yahut Sakîf'den olandan başka hiç bir kimseden hibe almamak içimden geçti" dediği beyân olunmaktadır.

Aynı hadîsi *Ebû Dâvud* ile *Nesâî*, **Hz. Ebû Hüreyre**'den rivâyet etmişlerdir.

Hadîs-i Şerîf, hibe edenin rızâsının şart olduğuna delildir. **Hz. İbn-i Ömer**'in kavli de budur. Bu kavle zâhib olanlara göre rızâ şart olunca ortada mün'akid olmuş bir satış yoktur.

۷۹۱/۹۵۹- وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْعُمْرَى لِمَنْ وَهَبَتْ لَهُ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَلِمُسْلِمٍ "أَمْسِكُوا عَلَيْكُمْ أَمْوَالَكُمْ، وَلَا تُفْسِدُوهَا، فَإِنَّهُ مَنْ أَعْمَرَ عُمْرِي فَهِيَ لِلَّذِي أَعْمَرَهَا حَيًّا وَمَيِّتًا، وَلِعَقِبِهِ" -وَفِي لَفْظٍ "إِنَّمَا الْعُمْرَى الَّتِي أَجَازَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَقُولَ: هِيَ لَكَ وَلِعَقِبِكَ، فَأَمَّا إِذَا قَالَ: هِيَ لَكَ مَا عِشْتَ فَإِنَّهَا تَرْجِعُ إِلَى صَاحِبِهَا" -وَلِأَبِي دَاوُدَ، وَالتَّسَائِي "لَا تُزَقُّوا وَلَا تُعْمَرُوا فَمَنْ أَرْقَبَ شَيْئًا أَوْ أَعْمَرَ شَيْئًا فَهُوَ لِرِثَّتِهِ"

959/791 "Câbir radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demmiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.): Umrâ hibe edilen kimseye aittir; buyurdular." Hadîs müttefekun aleyhdır.

Müslim'in (Câbir'den) rivâyetinde: "**Mallarınızı elinizde tutun ve onları ifsâd etmeyin; zîrâ her kim umrâ yaparsa o(nun milkiyeti) diri iken de ölü iken de kendisine umrâ yapılane ve çocuklarına aittir.**" denilmiş; bir rivâyette: **Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'in câiz gördüğü umrâ** ancak ve ancak: Bu hâne sana ve çocuklarıdır; diyerek yapılandır: Yaşadığın müddetçe bu hâne senin olsun; diyerek yapılane gelince: şüphesiz ki bu sâhibine döner; buyurulmuştur."

Ebû Dâvud ile **Nesâî'nin** rivâyetlerinde ise: "Rukbâ ve umrâ yapmayınız! Çünkü kime bir şey rukbâ veya umrâ yapılsa o şey o kimsenin mîrâsçılarının olur" buyurulmaktadır. Yukarıda da arz ettiğimiz vecihle.

Umrâ: bir kimsenin evini birine vererek: "Bu evi sana ömrün boyunca verdim" demesidir.

Rukbâ: "Bu evi sana verdim. Eğer senden evvel ölürsem ev senin; sen benden evvel ölürsen benimdir" demesidir.

Hadîs-i Şerîf, umrâ ve rukbâ'nın meşrû olduğuna delîldir. **Cumhûru ulemânın** mezhebi de budur. Bu bâbda muhâlefet eden yalnız **Dâvudu Zâhiri'dir**; zîrâ bir rivâyete göre Umrâ'ya kâil olmamıştır. Rukbâ husûsunda Hanefiyye imâmları arasında ihtilâf vardır. **İmâm-ı A'zam'la, İmâm Muhammed'e** göre bâtil; **İmâm Ebû Yûsuf'a** göre câizdir. "Bâtıldır" diyenlerin delili: Şureyh'in⁶⁶ rivâyetine nazaran Peygamber (s.a.v.)'in

⁶⁶ **Şureyh İbn-i Hâris: Kâdî Şureyh** diye meşhûr fâzıl, sika fakîh bir zâttır. Sahâbe'den olduğuna kâil olanlar da vardır. Hz. **Ömer** tarafından Kûfe kadısı tayin edilmişti. Bir kadar da Basra'da kadılık yapmıştı. Sonra **Hz. Osmân, Hz. Ali, Hz. Muâviye** ve **Benî Ümeyye** taraflarından da yine **Kûfe** kadılığında ibkâ edilmiştir. Muttasil altmış sene veya daha ziyâde

Umrâ'ya cevâz verip rukbâyı reddetmiş olmasıdır. *Ebû Yûsuf'un* delili ise Hz. Câbir hadîsidir.

Umrâ'da temlîkin neye âid olduğu ihtilâfıdır. Cumhûra göre milkin rakabesine yani kendine aittir ve bu bâbda sâir bağışlarla umrâ arasında bir fark yoktur. *İmâm Şâfiî* ile *İmâm Mâlik'e* göre ise temlik menfaate aittir, ve üç kısım olur: Müebbed, mutlak ve mukayyed:

Müebbed: ebedî kaydı ile yapılandır.

Mukayyed: sene, ay gibi kayıdlarla kayıtlanan,

Mutlak: kayıdsız yapılan umrâdır. Esah olan kavle göre umrâ bu üç nev'in her biri ile yapılabilir. Fakat vâki olan umrâ **Hanefiler'e** göre ömür boyunca devam eder. Öldükten sonra o hâne tekrar sâhibine iade edilir. Diğer **ulemâya** göre ise umrâ hibe edilen kimsenin milki olmuştur. Ancak "Bu hâne yaşadığın müddetçe senindir" demişse o zaman milki olmaz; çünkü bu şartla o, umrâ olmaktan çıkar da, **âriyet** olur.

"**Mallarınızı elinizde tutun**", "**rukba yapmayın**" gibi ta'bîrleri **cumhûr**, kerâhet ve irşâd mânâlarına hamletmişlerdir. Çünkü eskiden araplar umrâ ve rukbâ yaparlar; bu akidlerden istifade edenler öldü mü haneler tekrar eski sahiblerine iade edilirdi. Nitekim **Hanefiler'e** göre umrâ şimdi de öyle olur.

(۷۹۲/۹۶۰) - وَعَنْ عُمَرَ قَالَ: حَمَلْتُ عَلَى فَرَسٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَأَصَاعُهُ صَاحِبُهُ، فَظَنَنْتُ أَنَّهُ بَائِعُهُ بِرُخْصٍ فَسَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ. فَقَالَ: لَا تَبْتَغِهِ، وَإِنْ أَعْطَاكَ بِدَرْهَمٍ الْحَدِيثُ مُتَّقٍ عَلَيْهِ.

960/792 "Ömer radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demmiştir ki: Bir atı Hak yolunda tasadduk ettim. Fakat sahibi hayvanı gözden kulaktan düşürdü. Ben de onu ucuza satacağımı anladım da Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'e sordum:

Onu sana bir dirheme bile verse satın alma! ilah...; buyurdular." Hadîs müttefekun aleyhdır.

Bu hadîsin tamâmı şöyledir: « فَإِنَّ الْعَائِدَ فِي صَدَقَتِهِ كَالْكَلْبِ يَعُودُ فِي قَتْنِهِ »

"Çünkü sadakasından dönen, kusmuğunu yemeğe dönen köpek gibidir".

kadılık yaptığı rivâyet olunuyor. **İmâm Ali** Hazretleri kendisine hitâben: (Ente akza'l-arab) diye iltifatta bulunmuştu. Haccâc'ın zamanında istifâ edip bir sene sonra vefât etmiştir. **Kinde** kabilesine mensûb olan işbu **Kûfe'li Kadı Şüreyh'in** vefâtı 78 senesine müsâdiftir ki, bu tarihte 120 yaşında bulunuyordu. Vefât tarihi hakkında başka rivâyetler de vardır. (Ömer Nasûhî Bilmen, Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu; C. I. Shf. 482.)

Gözden, kulaktan düşürmekten maksad: hayvana bakmadığını, yemine, suyuna dikkat etmediğini anlatmaktır.

“Onu satın alma!” yerine bir rivâyette; **“sadakandan dönme”** buyurulmuş ve satın almaya, sadakadan dönmek denilmiştir. Çünkü bu husûsda satıcının müşteriye müsâmahakâr davranması âdetidir. İşte âdeten müsâmaha edilen miktara hadîsde, **“dönmek”** denilmiştir. Bazılarına göre satın almaya mübâlağa için **“dönmek”** denilmiştir. Zîrâ hayvanı satın alması dönmeye benzetilmiştir.

Bazıları hadîsteki nehyin zâhirine bakarak onu tahrîm mânâsına almışsa da **cumhûru ulemâ** onun tenzîh için olduğuna kâildirler.

Taberî bu hadîsin umûmundan, haklarında hadîsler vârid olan bazı istisnâların yapılmasına kâildir. Meselâ hibeyi baba evlâdına yapmışsa, kezâ hibe edilen şey henüz kabzedilmemişse hibeden dönmek câizdir.

۷۹۳/۹۶۱ - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "تَهَادَوْا تَحَابُّوا" رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ فِي الْأَدَبِ الْمُفْرَدِ ، وَأَبُو يَعْلَى بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ .

961/793 “Ebû Hüreyre radiyallâhü anh’den Peygamber (s.a.v.)’den işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre Resûlullâh (s.a.v.): Birbirinize hediye verin, sevişirsiniz; buyurmuşlardır.”

Bu hadîsi Buhârî *“el-Edebü’l-Müfred”* adlı eserinde rivâyet etmiştir. Onu Ebû Ya’lâ dahî güzel bir isnâdla rivâyet etmiştir. Hadîsi *Beyhakî* ve başkaları da tahrîc etmişlerse de, râvîlerinin hepsi hakkında söz edilmiştir. Musannıfın isnâdını hasen bulması gâlibâ şâhidleri bulunduğundandır. Nitekim zaîf de olsa aşağıdaki hadîs bile onun şâhidlerindendir.

۷۹۴/۹۶۲ - وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "تَهَادَوْا ، فَإِنَّ الْهَدِيَّةَ تَسُلُّ السَّخِيمَةَ" رَوَاهُ الْبَزَّازُ بِإِسْنَادٍ ضَعِيفٍ .

962/794 “Enes radiyallâhü anh’den rivâyet olunmuştur. Demmiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Birbirinize hediye verin çünkü hediye kini çekip çıkarır; buyurdular.” Bu hadîsi zaîf bir isnâdla **Bezzâr** rivâyet etmiştir.

Hadîsin başka tarîkleri de vardır; fakat hiç biri zaîflikten hâlî değildir. Bununla beraber hediye kalplerde ne derece mümtâz bir mevkie olduğu da beyândan müstağnîdir.

(٧٩٥/٩٦٣) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: "قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

يَا نِسَاءَ الْمُسْلِمَاتِ ، لَا تَحْقِرَنَّ جَارَةً لِجَارَتِهَا ، وَلَوْ فِرْسَنَ شَاةٍ " متفق عليه.

963/795 "Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir.

Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Ey müslüman kadınlar! sakın bir komşu kadın komşusunu koyun paçası dahî olsa (hediyyesi dolayısıyla) tahkîr etmesin; buyurdular. Hadîs **müttefekun aleyh**'dir.

Bu hadîste hazîf vardır. Tahkîrin hediye itibarıyla olduğu zikredilmemiştir. **Koyun paçası**ndan murâd: komşu kadınların birbirlerine hediye vermelerine teşvîk husûsunda mübâlağa göstermektir. Yoksa onu hediye etmek âdet olmamıştır. Hadîsdeki nehyin hediye verene de alana da tevcihi mümkündür. Verene müteveccih olduğuna göre mânâ: "Verdiği hediye bir koyun paçası bile olsa onu küçümseyerek tahkîr etmesin" alana tevcih edildiğine göre: "Hediye alan pek değersiz bulup da onu tahkîr etmesin" demek olur. Hattâ her ikisini birden murâd etmeğe de bir mânî yoktur.

Hadîs-i Şerîf'de hediyeye, bâhusus az bir şeyle de olsa komşuların birbirlerine hediye vermelerine teşvîk vardır. Çünkü hediye muhabbet celbi ve dostluk te'sîsi vardır.

(٧٩٦/٩٦٤) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ " مَنْ وَهَبَ هِبَةً فَهُوَ أَحَقُّ بِهَا مَا لَمْ يَنْبُ عَلَيْهِ " رَوَاهُ الْحَاكِمُ ،

وَصَحَّحَهُ ، وَالْمَحْفُوظُ مِنْ رِوَايَةِ ابْنِ عُمَرَ عَنْ عُمَرَ - قَوْلُهُ .

964/796 "İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'den işitmiş olarak rivâyet edilmiştir ki:

Her kim bir şey hibe ederse karşılığı kendisine verilmedikçe o kimse hibesine dönmekte pek haklıdır; buyurmuşlardır."

Bu hadîsi **Hâkim** rivâyet etmiş ve sahîhlemiştir. **İbn-i Ömer**'den mahfûz olan, hadîsin **Ömer**'den kendi sözü olmak üzere rivâyetidir. Mucannîf, bu hadîsi **Hâkim** ile **İbn-i Hazm**'in de sahîhlediklerini söylüyor.

Hadîs-i Şerîf hibenin bedeli verilmemişse ondan dönmenin câiz olduğuna, bedeli verilmişse dönülemeyeceğine delildir. Bu husûsda yukarıda söz edilmişti. Kendinden aşağı halli bir kimseye hibe ekseriyâ sadaka gibi olur. Halleri müsâvî olanların birbirlerine hediye vermesi sevgi ve dostluğu celbetmek içindir. Örf ve âdet hediye verenle alanın hallerine göre cereyân etmiştir.

بَابُ اللَّقْطَةِ

LÜKATA BÂBI

Lükata: Tesadüfen bulunan şeydir. Bulunan insan olursa ona “**lakît**”; hayvan olursa “**dâlle**” derler. Bunların her birinin hükümleri fıkıh kitaplarında beyân edilmiştir.

(۷۹۷/۹۶۵) - عَنْ أَنَسٍ قَالَ: مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِتَمْرَةٍ فِي الطَّرِيقِ فَقَالَ: “لَوْلَا أَنِّي أَخَافُ أَنْ تَكُونَ مِنَ الصَّدَقَةِ لَأَكَلْتُهَا” مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

797/965 “Enes radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demmiştir ki: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem yolda bir hurma dânesine rastladı ve:

Eğer sadakadan olduğundan korkmasam bunu verdim; buyurdular.” Hadîs müttefekun aleyhdir.

Bu hadîs müsâmağa götüren ehemmiyetsiz bir şey bulunduğu zaman alınabileceğine, onu ilana filân hâcet olmadığına, bulanın ona mâlik olduğuna delildir. **Zâhire** bakılırsa kıymetsiz bir şeyi sâhibi belli bile olsa almak câiz gibi görünüyorsa da mes'ele ihtilâfıdır. Bazılarına göre o şeyi az da olsa almak câiz değildir. Ancak sâhibi izin verirse o zaman câiz olur. Buna şöyle bir suâl vârid olmuştur: Müslümanların hükümdârına, onların zâyî mallarını ve zekâtlarını korumak icâbederken **Peygamber (s.a.v.)** o hurma dânesini nasıl yerde bıraktı? Cevâbı da şudur: **Peygamber (s.a.v.)**'in o hurmayı muhâfaza için almadığına dâir bir delil yoktur. O yalnız verâ ve takvâsından dolayı yemeyi terketmiştir. Şöyle de cevap verilebilir: **Peygamber (s.a.v.)** onu sadaka yiyeabilen birisi bulsun da yesin diye kasden bırakmış olabilir. Çünkü hükümdâra ancak sâhibinin arayıp soracağı, belli olan malları muhâfaza etmek icâbeder. Yoksa bir hurma dânesi gibi âdeten terkedilen şeylerin de muhâfazası lâzım gelmez. Hadîs-i Şerîfde, haram olması mümkün görülen şüpheli şeyleri yemekten sakınmaya teşvîk vardır.

(۸۹۸/۹۶۶) - وَعَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ قَالَ: “جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلَهُ عَنِ اللَّقْطَةِ فَقَالَ: اعْرِفْ عِفَاصَهَا وَوِكَاءَهَا ثُمَّ عَرَفْهَا سَنَةً فَإِنْ جَاءَ صَاحِبُهَا وَإِلَّا فَشَانِكَ بِهَا.

قَالَ: فَضَالَّةُ الْغَنَمِ؟ قَالَ: هِيَ لَكَ أَوْ لِأَخِيكَ أَوْ لِلذَّئِبِ. قَالَ: فَضَالَّةُ الْإِبِلِ؟
قَالَ: مَا لَكَ وَلَهَا مَعَهَا سِقَاؤُهَا وَحِذَاؤُهَا، تَرُدُّ الْمَاءَ وَتَأْكُلُ الشَّجَرَ حَتَّى يَلْقَاهَا
رَبُّهَا“ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

966/798 “Zeyd b. Hâlid-i Cühenî⁶⁷ radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Peygamber (s.a.v.)'e bir adam gelerek lükatanın hükmünü sordu. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Onun kabım ve kabının bağını tanı, sonra onu bir sene ilân et. Eğer sâhibi gelirse ne a'lâ gelmezse onu ne yaparsan yap; buyurdu. Adam:

Ya bulunan koyunlar? dedi. Peygamber (s.a.v.):

Onlar ya senin ya din kardeşinin yâhud kurdundur buyurdular. Adam:

Ya bulunan develer? dedi:

Sana ne, onların su tulumları ve tabanları yanlarındadır: Sâhibleri onlara rastlayıncaya kadar suya gelir ve ağaçları otlarlar; buyurdular.” Hadîs müttefekun aleyhidir.

Ulemâ bulunan şeyin alınıp alınmaması husûsunda ihtilâf etmişlerdir. Ebû Hanîfe'ye göre almak efaldır. Çünkü müslümana vâcib olan, din kardeşinin malını muhâfaza etmektir İmâm Şâfiî'nin kavli de budur.

İmâm Mâlik ve Ahmed b. Hanbel “almamak efaldır” demişlerdir. Bunların delili: « ضَالَّةُ الْمُؤْمِنِ حَرْقُ النَّارِ »

“Müminin kaybettiği hayvan ateş pâresidir” hadîsidir. Akli delilleri, ödeme korkusudur. Bazıları: “bulunan şeyin alınması vâcibdir” demişlerdir. Bunlar, hadîsi te'vîl etmiş ve “Bundaki şiddetli tehdid bulduğunu kendisine mal etmek için alanlar ve i'lân etmeyenler hakkındadır” demişlerdir.

Hadîs-i Şerif üç mes'eleye şamildir:

Birincisi: Lükata'nın hükmü bâbindadır. Kaybolan hayvana “dâlle” denildiğine ve **Peygamber (s.a.v.)**'in lükâtayı bulana kabı ve kabın bağını tanımasını emrettiğine göre burada lükatadan murâd, bulunan cansız eşyadır. Emrin zâhiri, bulunan şeyin tanınması ile tanıtılmasının vâcib olduğunu gösteriyor. Geriye kalan îzâhât aşağıdaki hadîsin şerhinde tamamlanacaktır.

⁶⁷ Zeyd b. Hâlid-i Cühenî: Ebû Talha yâhud Ebû Abdîrrahman künyesini taşır, Kûfe'ye yerleşmiş ve 85 yaşında olduğu halde 78 senesinde orada vefât etmiştir. Kendisinden bir cemâat hadîs rivâyet etmiştir.

(٧٩٩/٩٦٧) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ: "مَنْ آوَى ضَالَّةً فَهُوَ ضَالٌّ، مَا لَمْ يَعْرِفْهَا" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

967/799 "Bu da ondan rivâyet olunmuştur. radiyallâhü anh.

Demîştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her kim bir kayıp hayvanı barındırırsa, o hayvanı bildirmedikçe kendisi dalâlettedir; buyurdular."

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Görülüyor ki hayvanı bulan onu bildirmezse dalâletle tavsîf olunuyor.

Kaybolan şeyin kabı ile o kabı bağlayan bağın bilinmesinin ne gibi bir fayda te'mîn edeceği ihtilâflıdır. Bazılarına göre bunları bilerek tavsîf edene o mal verilmek için onları bilmek iktizâ eder. Filhakîka kaybolan şeyin sıfatını haber verdikten sonra sözü kabûl edilerek o eşyâyı ona vermek vâcib olur. Nitekim gerek buradaki hadîs gerekse *Buhârî'nin* rivâyet ettiği şu hadîs de buna delâlet ederler:

«فَإِنْ جَاءَ أَحَدٌ يُخْبِرُكَ بِهَا، وَفِي لَفْظٍ يَعْدِدُهَا وَوَعَائِهَا وَوَكَائِهَا فَأَعْطَاهَا إِثَاءً»

"Eğer biri gelir de o şeyi sana haber verirse 'bir rivâyette' sana kaybolan şeylerin adedini, kabını ve bağını haber verirse o şeyi ona veriver" buyurulmuştur. *İmâm Ahmed'le İmâm Mâlik'in* mezhebi budur. Yalnız **Mâlikîler** altınların sıfat ve sayısının beyân edilmesini de şart koşmuşlardır. Çünkü bunlar bazı rivâyetlerde vârid olmuştur. Amma kab ve bağı bilindikten sonra sayısı bilinmese zarar etmez. Fakat nassen sâbit olan iki alâmetten yani kab ile bağdan birisi bilinerek öteki bilinmezse bazılarına göre ikisini de bilmedikçe ona bir şey teslim edilmez. Diğer bazılarına göre ise bir müddet bekledikten sonra verilir.

Kabı ve ipini bildikten sonra eşyanın yemînsiz teslim edilip edilmemesi husûsunda ihtilâf olunmuştur. Bazıları: "Yemînsiz teslim olunur; zîra hadîslerin zâhiri bunu âmirdir" demiş; diğer bazıları ise: "Eşyâ ancak beyyine yani huccet ve delîl ile teslim edilir" kanâatinde bulunmuşlardır.

"Beyyine îcabeder" diyenlerce eşyâyı bulana onların kab ve bağlarını bilmesinin emredilmesi, bulunan şey kendi eşyası ile karışmasın diyyedir; yoksa bunlar sâhiblerine iâde edilirken mutlaka beyyine lâzımdır. Zîrâ eşya sahibi dâvâcıdır; dâvâcıya ise dâvâsını beyyine ile ispat etmek gerektir. Bu husûs:

«الْبَيْتَةُ عَلَى الْمُدْعَى وَالْيَمِينُ عَلَى مَنْ أَنْكَرَ»

"Beyyine dâvâcıya yemîn de dâvâlıya gerektir" Hadîs-i Şerîfi ile takarrür etmiş bir umûmî kâidedir. Mezkûr kâide *Mecelle'nin* **76.** maddesinde "Beyyine müddeî için ve yemîn münkir üzerinedir" şeklinde hulâsa

edildiği gibi 77. maddesinde dahî “Beyyine hilâf-ı zâhiri isbât için ve yemîn aslı ibkâ içindir” denilerek huccetle yemînin nerelerde lâzım geldiği ta’yîn edilmiştir.

Bâbımızın ilk hadîsinde “**Sâhibi gelirse ne a’lâ**” diye terceme edilen yerde şartın cevâbı hazfedilmiştir. Cümlelerin takdîri şöyledir: “**Eğer sahibi gelirse onu kendisine ver**”. Cevâbın ibâreden hazfedilmesi, cevapsız da mânâ anlaşılacağı içindir.

Peygamber (s.a.v.) bulunan eşyânın ta’rif ve i’lânını emrettiği gibi bu i’lânın vaktini de “Bir sene” diye tahdîd etmiştir. Bir sene i’lân edildikten sonra bazılarına göre artık i’lân vâcib değildir. Maamâfih “vâcibdir” diyenler de vardır. *İmâm Ebû Hanîfe*’den bir rivâyete göre bulunan eşyâ on dirhem kıymetinden az ise onları bir kaç gün i’lân eder; on dirhem veya daha ziyâde kıymette ise bir sene i’lân eder. *İmâm Muhammed*’in tafsîlât vermeksizin “bir yıl” diye takdîr ettiği rivâyet olunur.

İ’lân: Camilerde, çarşı ve pazar gibi kalabalık yerlerde yapılır.

Hadîsde: “sâhibi gelmezse onu ne yaparsan yap” buyurulmasına bakarak bazıları: “Bulan kimsenin o mal üzerinde her günâ tasarrufa hakkı vardır; binâenaleyh zengin olsun fakir olsun kendi ihtiyacı için sarfedebildiği gibi tasadduk dahî edebilir” demişlerse de, bulunan eşyânın dâimâ bulanın elinde emânet kalacağını ifâde eden hadîsler vardır. Bunlardan biri *Müslim*’in rivâyet ettiği şu hadîsdir: « ثُمَّ عَرَفَهَا سَنَةً فَإِنْ لَمْ يَجِئْ صَاحِبُهَا كَانَتْ، وَدِيْعَةٌ عِنْدَكَ »

“**Sonra onu bir sene i’lân et. Eğer sâhibi gelmezse o eşyâ senin yanında emânet olur.**” Diğer bir rivâyette:

« ثُمَّ عَرَفَهَا سَنَةً فَإِنْ لَمْ تُعْرِفْ فَاسْتَنْفِئْهَا، وَلْتَكُنْ وَدِيْعَةٌ عِنْدَكَ فَإِنْ جَاءَ طَالِبُهَا يَوْمًا مِنَ الدَّهْرِ فَأَدَّهَا إِلَيْهِ »

“**Sonra onu bir sene i’lân et. Eğer bilinmezse o malın nafakasını sen ver. Senin yanında emânet olsun. Şâyed arayıcısı günlerden bir gün çıkagelirse onu kendisine veriver**” denilmiştir. Bundan dolayı bir seneden sonra bu eşyânın hükmü husûsunda **ulemâ** ihtilâf etmişlerdir.

“*Nihâyetü’l-Müctehid*” nâm kitâbda şöyle deniliyor: “Şehirlerin fukahâsı, *Mâlik*, *Sevrî*, *Evvâî* ve *Şâfiî*, bulan kimsenin, bulduğuna mâlik olduğuna ittifâk ettiler. Bunun bir misli de **Ömer** ile oğlundan ve **İbn-i Mes’ûd**’dan rivâyet olunur. *Ebû Hanîfe*: *Bulana* bulunduğu şeyi tasadduk etmekten başka çare yoktur; demiştir. Onun kavlinin misli de **Ali**, **İbn-i Abbâs** ve **Tâbiîn**’den bir cemaatten rivâyet ediliyor. Bunların hepsi bulan kimse lûkatayı yerse ödeyeceğinde müttefiktir. Ancak **Zâhirîler** sene geçtikten sonra o malın artık bulanın olacağına kâildirler”

İkincisi: Kaybolan koyunlardır. Koyunu şehirlerden uzak çorak bir yerde bulan kimsenin onu yiyebileceğinde **ulemâ** müttefiktir. Çünkü Peygamber (s.a.v.) “O ya senindir ya dîn kardeşinin yâhûd da kurdundur” buyurmuştur. Bunun manası: hayvan helâke ma'rûzdur ve senin alman ile dîn kardeşinin alması arasında mütereddiddir; demektir. Dîn kardeşinden murâd; umûmîdir; koyunun sâhibi de olabilir: başka biri de. Kezâ kurt ta'bîri de bütün koyun yiyen yırtıcılara şâmilidir.

Hadîsde hayvanı almağa teşvîk vardır ve **cumhûra** göre kıymetini sâhibine öder. *İmâm Mâlik'den* meşhûr olan kavle göre ödemez, Zîrâ hadîsde kurt ile hayvanı bulan müsâvî tutulmuştur. Kurda bir hüküm terettüb etmediğine göre hayvanı alana da etmez.

Üçüncüsü: Kaybolan develerdir. Bunlar hakkında **Fahr-i Kâinât (s.a.v.)** Efendimiz: “**Alınmazlar; halleri üzere ağaçlardan otlayıp suya gitmeye terk edilirler**” diye hükmetmiş; bunların kimseye muhtaç olmadıklarına işaret buyurmuştur. Maamâfih, **Hanefiler**'e göre evlâ olan onları da alarak muhâfaza etmektir. **Ulemâ:** “Develerin alınmaması husûsundaki emrin hikmeti, oldukları yerde daha kolay bulunmalarındır” derler.

(۸۰۰/۹۶۸) - وَعَنْ عِيَّاضِ بْنِ حِمَارٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “مَنْ وَجَدَ لُقْطَةً فَلْيَشْهَدْ ذَوِي عَدْلٍ، وَلْيَحْفَظْ عِفَاصَهَا وَوِكَاءَهَا، ثُمَّ لَا يَكْتُمُ، وَلَا يُغَيِّبُ، فَإِنْ جَاءَ رَبُّهَا فَهُوَ أَحَقُّ بِهَا وَإِلَّا فَهُوَ مَالُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ” رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَرْبَعَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيُّ، وَصَحَّحَهُ ابْنُ خَرِزْمَةَ، وَابْنُ الْجَارُودِ، وَابْنُ حَبَّانٍ.

968/800 “İyâd b. Himâr⁶⁸ radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her kim bir kayıp bulursa hemen iki adâletli kimseyi şâhid tutsun ve bulunan şeyin kabını, bağını bellesin. Sonra gizlemesin ve kaybetmesin. Şâyet sahibi gelirse hak onundur. Gelmezse o mal Allâh'ın malıdır; onu dilediğine verir; buyurdular”.

Bu hadîsi **Tirmizî** müstesna **Dörtler**'le **Ahmed** rivâyet etmiş; **İbn-i Huzeyme, İbn-i Cârûd ve İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir.

⁶⁸ Ma'rûf bir **sahâbî**dir. Bu sahâbî Temîm kabîlesindendir. **Basra'da** yerleşmiş olduğundan oralı sayılmıştır. **Resûlû Ekrem (s.a.v.)** Efendimiz'den otuz hadîs rivâyet etmiştir. Sahîh-i Müslim'de iki hadîs mezkûrdur. **İmâm Buhârî “Edebü'l-Müfred”**inde, **Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn-i Mâce,** Sünenlerinde muşârûn-ileyhden hadîs nakletmişlerdir. Hicrî 50 tarihinde irtihâl etmiştir.

Lükata ve onun kabı ile bağı hakkında yukarıda izâhât verildi. Bu hadîsde iki adaletli kimsenin şâhid getirilmesi ve lükatayı onlara gösterme mes'elesi vardır. *İmâm-ı A'zam'ın* mezhebi ve *İmâm Şâfiî'nin* iki kavlınden birisi budur. Onlara göre lükatayı aldığına işhâd etmesi vâcibdir. *İmâm Mâlik* ile bir kavlinde *Şâfiî'ye* göre işhâd lâzım değildir. Zîrâ sahîh hadîslerde işhâd zikredilmemiştir. Binâenaleyh buradaki işhâd mendûbdur. İşhâdın lüzûmuna kâil olanlar; “buradaki ziyâde sahîh olduktan sonra artık onunla amel vâcib olur. Onun diğer hadîslerde zikredilmemesi işhâda münâfi değildir” diyorlar ki, hak olan da budur.

(٨٠١/٩٦٩) - وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عُثْمَانَ التَّيْمِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ “نَهَى عَنْ لُقْطَةِ الْحَاجِّ” رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

969/801 “Abdurrahmân b. Osmân-ı Teymî⁶⁹ radiyallâhü anh'den rivâyet olunduğuna göre. Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem hacıların lükatasından nehyetmiştir.”

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Hacıların lükatasından murâd: Onların **Mekke'de** zâyî' ettikleri şeylerdir. Zîrâ **Hz. Ebû Hüreyre**'nin rivâyet ettiği bir hadîste Mekke'nin lükatasının sâhibinden başka kimseye helâl olmadığını; fakat **cumhûra** göre buradaki nehiyden muradın; kendine mal etmek için almak olduğunu görmüştük.

Hacıların lükatalarının **Mekke'ye** mahsûs oluşu bulunan eşyânın sâhiplerine ulaştırılması kolay olduğundandır. Ulemâdan bir cemâat ise: “Bu husûsda **Mekke** ile sâir beldeler arasında hiçbir fark yoktur. Mekke'nin tahsîs edilmesi ta'rifde mübâlağa içindir” diyorlar. Bu hadîsin **Mekke'de** olsun sâir yerlerde olsun mutlak sûrette hacılar hakkında olması da muhtemeldir. Çünkü Mekke'de olduğuna delâlet eden bir delîl yoktur.

(٨٠٢/٩٧٠) - وَعَنِ الْمُقَدَّامِ بْنِ مَعْدِيكَرْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “أَلَا لَا يَحِلُّ ذُو نَابٍ مِنَ السَّبَاعِ، وَلَا الْحِمَارُ الْأَهْلِيُّ، وَلَا اللَّقْطَةُ مِنْ مَالِ مُعَاهِدٍ، إِلَّا أَنْ يَسْتَغْنِيَ عَنْهَا” رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

⁶⁹ **Abdurrahmân b. Osmân Teymî (r.a.):** Sahâbî ve Kureşî olan **Talha b. Ubeydullâh**'ın kardeşi oğludur. Söylenildiğine göre **Peygamber (s.a.v.)**'e yetişmiş, fakat onu görmemiştir. Bir rivâyette **Hudeybiye**, diğer rivâyette **feth-i Mekke** günü müslüman olmuş; **Hz. İbn-i Zübeyr** ile **Haccâc** tarafından şehid edilmişlerdir.

970/802 “Mikdam b. Ma’dikerib radiyallâhü anh’den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Dikkat edin! yırtıcılardan azı dışına sâhib olanla ehli eşek ve zimmî malından lükata helâl olmaz ancak sâhibi ondan müstağnî olursa o başka; buyurdular.”

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerifte zikri geçen şeylerin haram kılındığı ilerde “Et’ime” bâbında görülecektir. Musannıf onu burada sırf kendisine İslâm diyârında yaşamak için ahd ü emân verilen zimmînin lükatası için getirmiştir. Bu sûretle “Lükata bâbı”nda müslüman ile zimmî arasında bir fark olmadığı anlaşılıyor. Hadîsden anlaşılan: zimmînin lükatasının zimmîler mahallesinde bulunmasıdır. Aksi takdîrde lükatanın hangi insana âid olduğu pek kestirilemez.

“Ancak sâhibi ondan müstağnî olursa o başka” cümlesi yukarıda hurma dânesi mes’elesinde görüldüğü vecihle “ehemmiyet verilmeyecek derecede az” diye te’vîl edilmiştir. Yahut i’lân edildiği halde sâhibi çıkmayan maldır. Bunu müstağnî olmakla ifâde etmesi, istiğnânın bilinmemeye sebep olmasındandır: Zîrâ müstağnî olmasa ciddiyetle arardı.

Fâide: Nevevî “*el-Mühezzeb*” şerhinde şöyle diyor: “Bahçeye, ekine veya hayvana tesâdüf eden kimse hakkında **ulemâ** ihtilâf etmişlerdir. Cumhûra göre bunlardan bir şey alamaz, ancak zarûret halinde alabilir. O zaman dahî **cumhûru ulemâ** ile Şâfiî’ye göre aldığı öder. Selefden bazılarına göre bir şey ödemez. *İmâm Ahmed’dan* esah rivâyete göre bahçenin duvarı yoksa içindeki yaş yemişlerden yiyebilir. Diğer bir rivâyete göre ise ihtiyacı varsa yemesi câizdir ve her iki halde de ödeme yoktur. *İmâm Şâfiî* bu mes’ele hakkında sözü hadîsin sahîh olmasına ta’lîk etmiştir. Bu mes’elede kaviller çoktur.

بَابُ الْفَرَائِضِ

FERÂİZ BÂBİ

Ferâiz: Ferîza'nın cem'idir; farz'dan alınmıştır, katı' manasınadır. Mîras hisselerine ferâiz denilmesi âyette: "نَصِيبًا مَّفْرُوضًا" buyurulduğu içindir. Bunun mânâsı: "**ma'lûm miktar**"⁷⁰ demektir. Ferâiz ilmini öğrenmeğe teşvîk eden hadisler çoktur.

(٨٠٣/٩٧١) - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَلْحِقُوا الْفَرَائِضَ بِأَهْلِهَا، فَمَا بَقِيَ فَهُوَ لِأُولَى رَجُلٍ ذَكَرَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

803/971- "İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Hisseleri ehillerine ulaştırın. Kalan miktar en lââyık erkek şahsındır; buyurdular." Hadis müttefekun aleyhdir.

Hisselerin ehillerinden murâd: Kur'ân-ı Kerîm'de nassen bildirilen altı nevi hisse ile bunları alacak olanlardır. **Altı nevi hisse** şunlardır: yarı, yarımın yarısı, yarımın yarısının yarısı, üçte iki, üçte ikinin yarısı, üçte ikinin yarısının yarısı.

İbn-i Battâl diyor ki: "**en lââyık erkekt**en murâd: ehl-i ferâiz hisselerini aldıktan sonra asabe olan erkeklerden ölene en yakın olandır. Diğerleri bir şey almaz. Hepsî yakınlıkta müsâvî iseler, hissede müsterek olurlar." Bazıları "en lââyık erkek" den maksad: hala ile amca, kardeş kızı ile kardeş oğlu, amca kızı ile amca oğludur. Ana baba bir veya baba bir kız kardeş yahut kardeş bundan hâriçtir derler. Çünkü bunlar nass-ı Kur'ân ile muayyen mîras hissesi alırlar. Teâlâ hazretleri:

« وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلَّذَكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيْنِ »

"Eğer erkek ve kız kardeşler beraber olurlarsa o halde erkeğe iki kadın hissesi miktarı verilecektir"⁷¹ buyurmuştur.

En yakın asabeler oğullardır. Sonra aşağı doğru ne kadar inilirse inilsin onların oğulları, onlardan sonra baba, sonra babanın babası olan dedelerdir. Gerek asabelerin, gerekse diğer hisse sâhiplerinin tafsîlâtı, ferâiz kitaplarında lâzım geldiği şekilde îzâh edilmiştir.

⁷⁰ Sûre-i Nisâ, âyet: 11.

⁷¹ Sûre-i Nisâ, âyet: 176.

Hadis-i Şerif, erkeklerden asabe bulunduğuna göre şerefsâdır olmuştur. Bulunmadığı takdirde mîrasın bakiyyesi kadınlardan muayyen hissesi olmayana verilir. Nitekim aşağıda görülecektir.

(۸۰۴/۹۷۲) - وَعَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لَا يَرِثُ الْمُسْلِمُ الْكَافِرَ، وَلَا يَرِثُ الْكَافِرُ الْمُسْلِمَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

804/972- "Üsâmetü'bnü Zeyd radiyallâhü anhümâ'den rivâyet olunduğuna göre; Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem:

Müslüman kâfire; kâfir de müslümana mîrâsçı olamaz; buyurmuşlardır." Hadis **müttefekun aleyh**dir.

Cumhûru ulemânın mezhebi de budur. Hz. Muâz b. Cebel, Muâviye (r.a.) ile tâbiinden Mesrûk⁷², Saîd b. Müseyyeb, İbrahim Nehaî ve diğer bazı zevât bunun hilâfına kâil olmuş ve "müslüman kâfirden mîrâs alır, fakat kâfir müslümandan mîrâs alamaz" demişlerdir. Hz. Muâz (r.a.)'ın delili Peygamber (s.a.v.)'den işittiği şu hadîsdir: "İslâmiyet artırır; eksiltmez: **الإِسْلَامُ يَزِيدُ وَلَا يَنْقُصُ " Bu hadîsi Ebû Dâvud tahrîc etmiştir. Hâkim onu sahîhlemiştir. Filhakika babaları vefât eden biri Yahûdî diğeri müslüman iki kardeş mîras husûsunda münâzaa etmişler; Babaları yahûdî olarak öldüğü için bütün mîrâsını yahûdî olan oğlu almıştı. Müslüman olan oğlu bunu dâvâya vermiş ve **Hz. Muâz (r.a.)** müslüman kardeşi mîrâsçı yapmıştır. İbn-i Ebî Şeybe, Abdullah b. Mugaffel'den şu sözleri tahrîc etmiştir: "**Muâviye**'nin verdiği hükümden daha güzel bir hüküm görmedim. Biz Ehl-i Kitâba mîrasçı oluyoruz; onlar bize mîrasçı olamıyorlar. Nitekim onların tarafından bize nikâh helâl oluyor, fakat bizim taraftan onlara helâl olmuyor". Lâkin **Cumhûr** buna cevap vermişler ve: "**müttefekun aleyh** hadîs mîrâsı men etme husûsunda nassdır. **Muâz** hadîsinde mîrâsın husûsiyetine delâlet yoktur. Onda yalnız İslâm dîninini sâir dînlerden üstün olduğu ve eksiltmeyip arttırmakta devam ettiği beyân olunmuştur" demişlerdir.**

⁷² **Mesrûk b. el-Ecda' el-Hemedânî: Ekâbir-i Tâbiinden** olup **Kûfe**'de yetişen meşhûr fakîhlerden, sözüne inanılır, güvenilir bir zâttır. **Hulefâ-i Râsîdîn'den, Muâz b. Cebel, İbn-i Mes'ûd, Zeyd b. Sâbit, Abdullah b. Ömer ve Hazret-i Aîşe**'den hadîs rivâyet etmiştir. Kendisinden de **Ebû Vâil, Şa'bi Nehaî** gibi meşâhir ve **Kütübü Sitte** sâhipleri rivâyette bulunmuşlardır. **Şa'bi: "Hemedân diyân Mesrûk** gibisini yetiştirmemiştir" demiştir. **Kadı Şüreyh'in** bile bazı mes'elelerde **Mesrûk'a** mürâcaat ve istişâre ettiği mervîdir. Müşârûn-ileyh çocuk iken bir kimse tarafından çalınıp sonra bulunmuş olmasından dolayı "**mesrûk**" tesmiye olunmuştur. 62 veya 63 târihlerinde **vefât** etmiştir (Allâh rahmet eylesin). (Hasan Hüsnü Erdem "Riyâzü's-Sâlihîn hadîslerinin Ravileri olan Ashâb-ı Kirâm'ın ve hadîs imamlarının hâl tercemeleri" Shf. 77).

(٨٠٥/٩٧٣) - ” وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ - فِي بَيْتٍ وَبَيْتٍ ابْنٍ وَأَخْتٍ - فَقَضَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلابْنَةِ التَّصَفَّ وَلِلابْنَةِ الْإِبْنِ الشُّدُسَ - تَكْمِلَةَ الثَّلَاثِينَ - وَمَا بَقِيَ فَلِلْأَخْتِ “ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

805/973 “İbn-i Mes’ûd radiyallâhü anh’dan kız, oğul kızı ve kız kardeş hakkında Peygamber (s.a.v.):

Kıza yarıyı, oğulun kızına üçte ikiyi tamamlamak için altıda biri, kalanı da kız kardeşe hüküm buyurdular; dediği rivâyet edilmiştir.” Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, kız kardeşin kız ve oğul kızı ile birlikte asabe olup mîrâsın bakiyyesini alacağına delildir. Zaten kız kardeşlerin kızlarla birlikte asabe olacağına ittifâk vardır. Bir defa **Hz. Ebû Mûsâ (r.a.):** kızlarla beraber kız kardeş mîrâsın yarısını alacak; diye fetvâ vermiş. Sonra mes’eleyi soran zâta bunu bir de **Hz. İbn-i Mes’ûd’a** sormasını emretmiş, **İbn-i Mes’ûd (r.a.) Peygamber (s.a.v.)’in** hükmü gibi hüküm vermiş. Bunun üzerine **Ebû Mûsâ (r.a.): “Bu habîr aramızda olduğu müddetçe bana bir şey sormayın”** demiştir. Habr ve hibr: Sözü süsleyip güzelleştirmesini bilen âlim; demektir. Bazılarına göre hıbr denilmesi, nâsın kalplerinde ilminin eseri kaldığı içindir.

(٨٠٦/٩٧٤) - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ” لَا يَتَوَارَثُ أَهْلُ مِلَّتَيْنِ “ رَوَاهُ أَحْمَدُ ، وَالْأَرْبَعَةُ ، وَالتِّرْمِذِيُّ ، وَأَخْرَجَهُ الْحَاكِمُ بِلَفْظِ أُسَامَةَ ، وَرَوَى النَّسَائِيُّ حَدِيثَ أُسَامَةَ بِهَذَا اللَّفْظِ .

974/806 “Abdullah b. Amr radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.):

İki millet ehli birbirine mîrâscı olamazlar; buyurdular.”

Bu hadîsi **Tirmizî** müstesnâ **Dörtler**’le Ahmed rivâyet etmiştir. **Hâkim** onu **Üsâme**’nin lafzı ile tahrîc etmiş; **Nesâî** ise **Üsâme** hadîsini bu lafızlarla rivâyet eylemiştir.

Hadîs-i Şerîf, iki ayrı din sâlikleri arasında birbirine mîrâscı olma hakkı bulunmadığına yani Hristiyanlarla Yahûdiler ve bunlardan biri ile Müslümanlar arasında tevârûs cereyan etmediğine delildir. **Cumhûru ulemâ** bundan murâdın: Ehl-i Kitab ile müslümanlar olduğuna kâildirler. Bu takdîrde mânâ: “Müslüman kâfire mîrâscı olamaz...ilah...” hadîsindeki gibi olur.

Küfür milletleri birbirlerine mîrasçı olurlar; bu sâbit bir hakîkattir. Hadîsin bütün milletlere âmm ve şâmil olduğuna yalnız *Evzâî* kâil olmuştur. *Evzâî*: “Yahûdî Nasrânîye mîrasçı olamadığı gibi Nasrânî de Yahûdîye mîrasçı olamaz; sâir milletler de böyledir” demiştir. Buradaki hadîsin zâhiri *Evzâî*’ye yardım etmektedir.

Hadîs-i Şerîf:

« يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ »

“Allâh size evlâdınız hakkında vasiyyet eder...”⁷³ âyet-i kerîmesini tahsîs ediyor. Çünkü âyet müslüman, kâfir bütün evlâda âmm ve şâmilidir. Bu hadîsle kâfir evlâd ondan tahsîs ediliyor. Usûl-i fıkıh ilminin beyânına göre haber-i vâhidin bazı dereceleri ile Kur’ân-ı Kerîm tahsîs olunabilir.

(٨٠٧/٩٧٥) - وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقَالَ: إِنَّ ابْنَ ابْنِي مَاتَ فَمَا لِي مِنْ مِيرَاثِهِ؟ فَقَالَ: “لَكَ السُّدُسُ” فَلَمَّا وَلَّى دَعَاَهُ فَقَالَ: “لَكَ سُدُسٌ آخَرُ” فَلَمَّا وَلَّى دَعَاَهُ فَقَالَ: “إِنَّ السُّدُسَ الْآخَرَ طُعْمَةٌ” رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَزْبَعَةُ ، وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ ، وَهُوَ مِنْ رِوَايَةِ الْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ عَنْ عِمْرَانَ ، وَفِي سَمَاعِهِ خِلَافٌ.

975/807 “İmrân b. Husayn radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem’e bir adam geldi ve:

El-hak benim oğlumun oğlu vefat etti. Bana onun mîrâsından ne var? dedi. Resûlullâh (s.a.v.):

Sana altıda bir var; buyurdular. Adam dönüp giderken, onu çağırarak:

Sana bir altıda bir daha var; buyurdular. Adam dönüp giderken (onu tekrar) çağırarak:

Son altıda bir, sana fazladan bir rızıktır; buyurdular.”

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Dörtler** rivâyet etmiş; Tirmizî onu sahîhlemiştir. Hadîs, **Hasan-ı Basrî**’nin **İmrân**’dan rivâyet ettiği hadîstir. Fakat **Hasan**’ın **İmrân**’dan iştirakinde hilâf vardır.

Katâde: “**Resûlullâh (s.a.v.)** onu ne ile beraber mîrasçı yaptı bilmiyorum. Dedenin en az aldığı mîrâs hakkı altıda birdir” demiştir. Mes’elenin sûreti şöyledir: “Ölen kimse geride iki kızı ile bu suâli soran dedesini bırakmıştır. Şu halde iki kıza mîrâsın üçte ikisi verilecektir.

⁷³ Sûre-i Nisa, âyet, 11.

Geriye bir üçte bir kalır. **Peygamber (s.a.v.)** suali sorana altıda biri hissesi olmak hasebiyle vermiştir. Zîrâ burada onun hissesi altıda birdir. Öteki altıda biri kendisine birden bire vermemiş; dönüp giderken arkadan çağırarak vermiştir. Çünkü iki altıda biri beraberce verse dede hissesinin bu olduğunu zannedirdi. Son defa çağırarak: “Bu sana tu’medir” demesi onun hisse üzerine ziyâde olduğunu, bu ziyâdenin kendisine asabe bulunması sebebi ile verildiğini bildirmek içindir. Çünkü tu’me: hisse olmayan fazla rızıktır. Burada ondan murâd: asabe olmaktadır.

(٨٠٨/٩٧٦) - وَعَنِ ابْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ” أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَعَلَ لِلْجَدَّةِ السُّدُسَ إِذَا لَمْ يَكُنْ دُونَهَا أُمٌّ ” رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّسَائِيُّ وَصَحَّحَهُ ابْنُ خُزَيْمَةَ وَابْنُ الْجَارُودِ وَقَوَاهُ ابْنُ عَدِيٍّ.

976/808 “İbn-i Büreyde’den o da babasından (r.a.) iştmiş olarak rivâyet edildiğine göre Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem ceddeye yanında anne olmadığı zaman altıda bir vermiştir.”

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** ile **Nesâî** rivâyet etmiş; **İbn-i Huzeyme** ile **İbn-i Cârûd** onu sahîhlemişler, **İbn-i Adiy** de kuvvetli bulmuştur.

Hadîs-i Şerîf, ninenin mîrâs hissesinin altıda bir olduğuna delîldir. Ninenin anne veya baba tarafından olması müsâvîdir. Ceddeler aynı dereceden bir kaç tane olurlarsa altıda biri müştereken paylaşırlar. Fakat dereceleri muhtelif olursa iki cihetten uzak olan cedde, yakın olanla sâkıt olur.

Ceddeleri ancak anne ile baba ıskât eder. Bunların her biri kendi tarafından olan ceddeyi ıskât eder.

(٨٠٩/٩٧٧) - وَعَنِ الْمُقْدَامِ بْنِ مَعْدِيكَرِبَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ” الْخَالُ وَارِثٌ مَنْ لَا وَارِثَ لَهُ ” أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ وَالْأَزْبَعَةُ سِوَى التِّرْمِذِيِّ وَحَسَنَهُ أَبُو زُرْعَةَ الرَّازِيُّ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ وَابْنُ حِبَّانَ وَ الْحَاكِمُ.

977/809 “Mikdâm b. Ma’dikerib radiyallâhü anh’dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Dayı, mîrasçısı olmayanın mîrâsçısıdır; buyurdular.”

Bu hadîsi **Tirmizî** müstesnâ, **Dörtler** ile **Ahmed** tahrîc etmişlerdir. **Ebû Zür’ate’r-Râzi** onu hasen bulmuş; **İbn-i Hibbân** ile **Hâkim** ise sahîhlemişlerdir.

Hadîs-i Şerîf, asabe ve zevi'l-erhâmdan mîrâsçı bulunmadığı zaman, dayının mîrâsçı olacağına delildir. Dayı zevi'l-erhâmdandır.

Ulemâ “zevi'l-erhâm” denilen uzak akrabanın mîrâsçı olup olmayaacağı husûsunda ihtilâf etmişlerdir. **Ashâb-ı Kirâm**’ın birçokları ile **Hanefîler** ve başkaları onları mîrâsçı yaparlar. Onlara göre bir kimse ölürken yalnız halası ile teyzesini bırakırsa, halaya üçte iki, teyzeye üçte bir verilir. Delilleri:

« وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ »

“**Zî-rahîm olan akraba birbirlerine daha lâyıktır**”⁷⁴ âyet-i kerîmesidir.

İmâmlardan **Şâfiî** ile **Mâlik**’e göre zevi'l-erhâma mîrâs verilmez. Çünkü ferâiz ancak **Kitâbullah** veya **sünnet** ile yahut da icmâ ile sâbit olur. Hâlbuki burada bunların hiçbirisi yoktur. Onlar babımız hadîsi için: “Bu yalnız dayı hakkında nassdır; başkası hakkında bir hüküm ifâde etmez, âyet ise mücmeldir. Onda ve hadîsde zikredilen zevi'l-erhâm, fukahânın örfünce zevi'l-erhâm sayılanlar değildir. Hala ile teyzeye mîrâs olmadığı-nı bildiren hadîsler vardır. Bunların hepsi zaîf ise de birbirleri ile kuvvet bulurlar” derler. Bu zevâta göre zevi'l-erham’ın mîrâsları **Beytü'l-mâle** kalır. Tafsîlât ferâiz kitaplarındadır.

(۸۱۰/۹۷۸) - وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَتَبَ عُمَرُ إِلَىٰ أَبِي عُبَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: “اللَّهُ وَرَسُولُهُ مُوَلَّىٰ مَنْ لَا مُوَلَّىٰ لَهُ وَالْخَالُ وَارِثٌ مَنْ لَا وَارِثَ لَهُ” رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَرْبَعَةُ سِوَىٰ أَبِي دَاوُدَ وَحَسَنَةُ التِّرْمِذِيُّ . وَصَحَّحَهُ ابْنُ جِبَانَ

978/810 “Ebû Ümâmete’bni Sehl radiyallâhü anh’dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Ömer, Ebû Ubeyde radiyallâhü anhümâ’ya Resûlullâh (s.a.v.):

Allâh ile Resûlü mevlâsı olmayanların mevlâsıdır; dayı da mîrâsçısı olmayanın mîrâsçısıdır; buyurduğunu yazdı.”

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** müstesna **Dörtlerle Ahmed** rivâyet etmiştir. **Tirmizî** onu hasen bulmuş; **İbn-i Hibbân** ise sahîhlemiştir.

Aynı hadîs **Hz. Âişe**’den de rivâyet olunmuştur. **Tirmizî** diyor ki: “Zevi'l-erhamı mîrâsçı sayan ehl-i ilmin çoğu bu hadîsle istidlâl etmişlerdir. Fakat **Zeyd b. Sabit** onlara mîrâs vermedi.”

Hadîs-i Şerîf, “yukarıki **Mikdâm** hadîsindeki dayıdan murâd sultandır” diyenlerin sözlerini reddediyor. Çünkü öyle olsaydı **Hz. Peygamber**

⁷⁴ Süre-i Enfâl, âyet: 75.

(s.a.v.): “Ben mîrâşçısı olmayanın mîrâşçısıyım” derdi. Maamâfih Ebû Dâvud’un tahrîc ettiği ve İbn-i Hibbân’ın sahîhlediği şu hadîsde **Resûlû Ekrem (s.a.v.)** bunu demiştir: «أَنَا وَارِثٌ مَنْ لَا وَارِثَ لَهُ أَغْفِلُ عَنْهُ وَأَرِثُهُ»

“Ben mîrâşçısı olmayanın mîrâşçısıyım; ona lâzım gelen diyeti öderim; mîrâşçısı da olurum.” Bu hadîsle Mikdâm ve Ebû Ümâme hadislerinin araları şöyle bulunur: O hadîslerde dayıya mîrâş vermesi dayıdan başka uzak yakın hiç bir akraba kalmadığıındandır. **Resûlullâh (s.a.v.)**’in kendilerinin mîrâşçı olmasından murâd: o terekenin müsli-manların malı olmasıdır. Bu da hiç mîrâşçı bulunmadığı zaman olur.

(۸۱۱/۹۷۹) - وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ” إِذَا اسْتَهَلَ الْمُؤَلُودُ وَرَثَ “ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ.

979/811 “Câbir radiyallâhü anh’den Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem’den iştmiş olarak rivâyet edildiğine göre Resûlullâh (s.a.v.): Doğan çocuk ağladı mı, mîrasçı olur; buyurmuşlardır.

Bu hadîsi Ebû Dâvud rivâyet etmiştir. İbn-i Hibbân onu sahîhlemiştir.

İstihlâl: Doğan çocuğun ağlamasıdır. Burada ondan kinâye yolu ile çocuğun diri doğması kastedilmiştir. Şu halde ağlamadan dirilik alâmeti gösterse, yine diri hükmündedir.

Hadîs-i Şerîf, çocuk düşmesi hâlinde, düşen çocuğun ağlaması ile ona başka diriler gibi hüküm sâbit olduğuna; binâenaleyh mîrâşçı olmak, yıkanıp kefenlenmek, cenâzesinin kılınması gibi haklardan istifâde edebileceğine delîldir. Bittabî hayat eseri görülmeyenlere bu hükümler verilmez.

(۸۱۲/۹۸۰) - وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ” لَيْسَ لِلْقَاتِلِ مِنَ الْمِيرَاثِ شَيْءٌ “ رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَالِدَارَقُطْنِيُّ وَقَوَاهُ ابْنُ عَبْدِ الْبَرِّ وَأَعْلَاهُ النَّسَائِيُّ وَالصَّوَابُ وَقَفُّهُ عَلَى عَمْرِو.

980/812 “Amr b. Şuayb’den o da babasından o da dedesinden radiyallâhü anhüm iştmiş olarak rivâyet edilmiştir. Dedesi demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Kâtîle mîrasdan bir şey yoktur; buyurdular.”

Bu hadîsi Nesâî ile Dâre Kutnî rivâyet etmişlerdir. İbn-i Abdilberr onu kavî bulmuş; Nesâî ise illetlendirmiştir.

Doğrusu: Amr’e mevkûf olmasıdır.

Hadîs'in diğerk birçok tarîklerle şâhidleri vardır ki; bunların mecmûu onunla ameli icâbettirir. *İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe* ile diğerk **Hanefî** imâmları, *İmâm Şâfiî* ile ekser-i ulemâ bu hadîsle istidlâl ederek kasden olsun hatâ sûreti ile olsun insan öldüren kâtilin öldürdüğü kimseye mîrâşçı olamayacağına kâil olmuşlardır.

İmâm Mâlik ile diğerk bir takım **ulemâya** göre ise ölüm hatâ sûreti ile olmuşsa kâtil maldan mîrâs alabilir; fakat diyetten alamaz.

Ancak *Beyhakî'nin* rivâyet ettiğı şu haber bu kavle zâhib olanların aleyhine delîldir: "Bir adam bir taş atmış ve taş annesine isâbet ederek öldürmüş. Kâtil oğul annesinin mîrâsını almak isteyince kardeşleri kendisine mâni olmuş ve: **Senin hakkın yoktur; demişler.** Nihâyet **Hz. Ali (r.a.)'ın** huzûruna dâvâyâ çıkmışlar. **Hz. Ali** ona: "**Senin annenin mîrâsından hakkın hacirdir**" diyerek ona diyeti ödetmiş; fakat mîrâsdan bir şey vermemiştir. Yine *Beyhakî Câbir (r.a.)'den* şu sözleri rivâyet ediyor: "**Câbir: Bir adam mîrâşçısı olacağı adamı veya kadını kasden veya hatâen öldürürse, o adam onlardan mîrâs alamaz ve hangi kadın bir adamı veya kadını kasden yahut hatâen öldürürse ona da onlardan mîrâs yoktur. Eğer katil kasten yapılmışsa kısas lâzım gelir; ancak maktûlün velîleri affederlerse o başka. Velîler affetseler bile ona maktûlün ne diyetinden ne de malından bir şey verilmez. Ömer b. Hattâb, Ali Şüreyh ve başka müslüman kadıları hep böyle hükmettiler**" demiştir.

(۸۱۳/۹۸۱) - وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "مَا أَحْرَزَ الْوَالِدُ أَوْ الْوَلَدُ فَهُوَ لِعَصِيَّتِهِ مَنْ كَانَ" رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ وَابْنُ مَاجَهَ وَصَحَّحَهُ ابْنُ الْمَدِينِيِّ وَابْنُ عَبْدِ الْبَرِّ.

981/813 "Ömer b. Hattâb radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'i:

Babanın veya çocuğun ihrâz ettiğı her şey, kim olursa olsun asabesine kalır" derken işittim.

Bu hadîsi **Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn-i Mâce** rivâyet etmişlerdir. Onu **İbn-i Medînî** ile **İbn-i Abdilberr** sahîhlemiştir.

Baba veya çocuğunun ihrâzından murâd: onların hakkı olan şeylerdir. Bunlar onların asabelerine mîrâs kalacaktır.

Hadîsin kıssası vardır. Bu kıssa "*Sünen*" denilen kitaplarda şöyledir:

“**Riâb b. Huzeyfe** bir kadınla evlenmiş, kadın ona üç çocuk doğurduktan sonra ölmüş; çocukları annelerinin evini ve mevlâlarının velâsını mîrâs olarak almışlar. **Amr b. Âs** o çocukların asabesi imiş. Onları **Şam’a** götürmüş. Fakat yolda çocukların hepsi ölmüş. **Amr b. Âs**, Şam’a varmış orada çocukların annesinin mevlâsı ölmüş ve geride mal bırakmış. Kadının kardeşleri **Hz. Amr’ı Ömer b. Hattâb (r.a.)’a** şikâyet etmişler. **Ömer (r.a.): “Baba veya çocuğun ihrâz ettiği her şey, kim olursa olsun asabesine kalır”** demiş.

Hadîs-i Şerîf, velânın mîrâs olarak alınmadığına delildir. Bunda hılâf vardır. Hılâfın faydası şurada zâhir olur: Bir adam bir köle âzâd etse, sonra kendisi ölse ve geride iki kardeş yahut iki oğul bıraksa, sonra oğullarının biri ölse ve o da geride bir oğul bıraksa: “Velâ mîrâsa girer” diyenlere göre bu adamın mîrâsı; oğlu ile oğlunun oğlu arasında taksîm edilir: “Velâ mîrâsa giremez” diyenlere göre; bütün mîrâs oğlunun olur.

(٨١٤/٩٨٢) - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ “الْوَلَاءُ لُحْمَةٌ كُلُّحْمَةٍ النَّبِ لَا يُبَاغُ وَلَا يُوهَبُ” رَوَاهُ الْحَاكِمُ مِنْ طَرِيقِ الشَّافِعِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِي يُوسُفَ وَصَحَّحَهُ ابْنُ جِبَّانَ وَأَعْلَهُ النَّبْهَقِيُّ.

982/814 “Abdullah b. Ömer radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Velâ neseb karâbeti gibi bir karâbettir. Ne satılır, ne de hibe edilir; buyurdular.”

Bu hadîsi **Hâkim, Şâfiî** tarîki ile **Muhammed b. Hasen**’den o da **Ebû Yûsuf**’dan rivâyet etmiştir. **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir; **Beyhakî** ise illetlendirmiştir. Hadîsimizin tarîkleri ile sahîh olup olmaması hakkın-da ulemânın sözleri pek çoktur.

Bu hadîs velânın satış veya bağış gibi bir temlik ile kazanılamıyacağına delildir. Çünkü **Resûlullâh (s.a.v.)** onu nesebe benzetmiştir. Neseb bir şey mukâbilinde olsun, mukâbilsiz olsun nakledilemez.

(٨١٥/٩٨٣) - وَعَنْ أَبِي قَلَابَةَ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “أَفْرَضْتُكُمْ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ” أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ وَالْأَرْبَعَةُ سِوَى أَبِي دَاوُدَ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ جِبَّانَ وَالْحَاكِمُ وَأَعْلَى بِالْإِسْمَالِ.

983/815 “Ebû Kılâbe’den⁷⁵ Enes radiyallâhü anh’ın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Peygamber (s.a.v.):

Sizin en ferâizciniz Zeyd b. Sâbit’tir; buyurdular.”

Bu hadîsi **Ebû Dâvud**’dan gayri dörtler ile **Ahmed** tahrîc etmişlerdir. Onu **Tirmizî, İbn-i Hibbân** ve **Hâkim** sahîhlemişlerdir. Fakat hadîs mürsel olmakla illetlendirilmiştir. Çünkü **Ebû Kılâbe** başka hadîsleri işitiş de olsa bu hadîsi **Enes (r.a.)**’den işitmemiştir.

Bu hadîs, uzun bir hadîsin bir parçasıdır. Mezkûr hadîsde her biri ayrı bir hayırlı haslete sâhib yedi sahâbî zikredilmiştir. Musannif âdeti veçhile hadîsin yalnız burada lâzım olan kısmını almıştır. Tamâmı şudur:

« أَرْحَمُ أُمَّتِي بِأُمَّتِي أَبُو بَكْرٍ وَ أَشَدُّهَا فِي دِينِ اللَّهِ عُمَرُ وَ أَصْدَقُهَا خِثَاءً عُثْمَانُ وَ أَعْلَمُهَا بِالْحَلَالِ وَ الْحَرَامِ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ وَ أَقْرَأُهَا لِكِتَابِ اللَّهِ أَنَسُ بْنُ كَعْبٍ وَ أَعْلَمُهَا بِالْفَرَائِضِ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ وَ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَمِينٌ وَ أَمِينُ هَذِهِ الْأُمَّةِ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ »

“Ümmetimin ümmetime en hayırlısı Ebû Bekir, Allâh’ın dîni hakkında en şiddetlisi Ömer hayâ itibariyle en sâdık olanı Osmân, helâl ve harâmı en ziyâde bilen Muâz b. Cebel, Kitâbullâhı en güzel okuyan Übey b. Ka’b, ferâizi en çok bilen Zeyd b. Sâbit’tir. Her ümmetin bir emîni vardır. Bu ümmetin emîni de Ebû Ubeydetü’bni’l-Cerrah’dır.”

Peygamber (s.a.v.), Zeyd hakkında muhâtabların içinde “en ziyâde ferâiz bilen” diye şehâdet edince artık ferâiz müşküllerini halletmek için ona mürâcaat etmek icâbedeceği kolayca anlaşılır.

İmâm Şâfiî, ferâiz bâbında bu hadîse itimâd ederek **Hz. Zeyd**’i başkalarına tercîh etmiştir.

⁷⁵ **Ebû Kılâbe:** Abdullâh İbn-ü Zeyd. Tâbiîn’den Basra’lı muhaddis, fakih, fâzil bir zâttır. **Sabit İbn-i Kays; Enes İbn-i Mâlik** gibi **Ashâb-i Güzîn**’den ve Eyyûb, Katâde gibi Tâbiînden hadîs rivâyet etmiştir. Sika olduğunda ittifâk vardır. **Sahîh-i Buhârî**’de bulunan şu Hadîs-i Şerîfi de **Enes b. Mâlik** hazretlerinden rivâyet etmiştir. **Meâlen:** “Üç haslet vardır ki, onlar her kimde tamamı ile bulunursa imânın halâvetini bulmuş inşirâh-ı sadra nâil olup ibâdet ve tâatten lâıkyı ile mütelezziz olmuş olur. Onların birincisi: Allâhü Teâlâ ile Resûlü Ekrem’i, onun için başkalarından daha sevgili olmaktır. İkincisi: Hangi bir kişiyi ancak Allâh için sevmektir. Üçüncüsü: Ateş içine atılmasını kerîh görürcesine küfre dönmesini de kerîh görmektir.” Deniliyor ki: bir kimsede bu üç haslet bulundu mu, onun kalbinde imân nûrunun bihakkın tecellî etmekte olduğu anlaşılmış olur. **Ebû Kılâbe.** 104 tarihinde Şam’da vefât etmiştir. (Ömer Nasûhî Bilmen “Hukuku İslâmiyye ve Istilâhat-ı Fıkhiyye” kamusu. C. I. Shf. 370).

بَابُ الْوَصَايَا

VASIYYETLER BÂBÎ

Vasâyâ: vasiyyetin cem'idir.

Vasiyyet: Teberru sûreti ile ölümden sonraya izâfe edilen bir temlîktir. Bu sözler vasiyyetin ta'rîfidir. Maamâfih lugat mânâsı da ta'rîfde dâhildir. Bu akdi yapana: **mûsî**, kendisi için vasiyyet yapıłana mûsâ-leh, vasiyyet edilen şeye **mûsâ-bih**, mûsinin malında tasarrufda bulunmak için onun yerini tutan kimseye de **vasiy** derler. Vasiyyet meşrû' bir kazıyyedir. Meşrû' iyyeti kitâb ve sünnet ile sâbittir.

Kitâbdan delîli:

« مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ »

“Yaptığı vasiyyetinden veya borçtan sonra”⁷⁶ âyet-i kerîmesi; sünnetten delîli de aşağıdaki hadîslerdir.

(٨١٦/٩٨٤) - عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: “ مَا حَقُّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ لَهُ شَيْءٌ يُرِيدُ أَنْ يُوصِيَ فِيهِ بَيْتٌ لَيْلَتَيْنِ إِلَّا وَوَصِيَّتُهُ مَكْتُوبَةٌ عِنْدَهُ ” مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

984/816 “İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Vasiyyet etmek istediğı bir şeyi olup da üzerinden iki gece geçen müslüman bir kişinin hakkı, ancak vasiyyetinin kendi huzûrunda yazılmış olmasıdır; buyurmuştur.”

Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

İmâm Şâfiî, hadîsde geçen **(Hak)** kelimesini, tedbîr ve ihtiyât mânâsına almıştır. Bu takdîrde mânâ şöyle olur: “Eğer bir kimsenin vasiyyet etmek istediğı bir şeyi varsa o kimse için tedbîr ve ihtiyât, vasiyyetini yazılı olarak gözünün önünde bulundurmaktır. Çünkü ecelinin ne zaman geleceğini bilmez. Bakarsın birden gelir de kendisi ile yapmak istediğı vasiyyet arasına giriverir”. Diğer **ulemâ**ya göre bu hak lügatte: sâbit olan şey demektir. **Şer'an** hak: kendisi ile hüküm sâbit olan şeydir. Sâbit olan hüküm, vâcib de mendûb da olabilir. Hattâ nâdiren mübâh bile olur. Eğer (hak) kelimesi (alâ) edâtı ile kullanılırsa vücûb ifâde eder. (Alâ)sız kullanılırsa ihtimâllî kalır.

Hadîs-i Şerîfde: “vasiyyet etmek istediğı” buyurulduğuna göre vasiyyetin vâcib olmadığı anlaşılır. Maamâfih bu cihet ihtilâflıdır.

⁷⁶ Sûre-i Nisa, âyet: 12.

Cumhûru ulemâya göre vasiyyet mendûbdur. **Zâhirîler**'e göre vâcibdir. Bu kavil **İmâm Şâfiî'nin** eski mezhebi olduğu rivâyet edilir. **İbn-i Abdilberr**, vasiyyetin vâcib olmadığına icmâ bulunduğunu iddiâ etmiştir. Fakat en güzeli dört mezheb imâmlarının yaptıkları gibi vasiyyeti kısımlara ayırmaktır. Meselâ **Hanefiler**'e göre: üzerinde emânet gibi şer'î bir hak olup da vasiyyet etmediği takdirde zâyi olacağından korkulursa o hakkın ödenmesini vasiyyet etmek vâcib olur. Kefaret, zekât, oruç fidyesi ve hacc gibi ibâdet olan şeyleri vasiyyet etmek müstehâb; fisk u fücûr ehline vasiyyet mekrûh, akraba ve taallukâtına veya dostlarına vasiyyet mübâhdır. Diğer mezheplerde de az fark ile bu taksîmât vardır.

Hadîsdeki iki gece ta'bîri tahdîd için değil takrîb içindir. Zîrâ hadîs, üç gece ta'bîri ile de rivâyet olunmuştur. Tıybî diyor ki: "İki veya üç geceyi tahsîsde mübâlağalı müsâmaha vardır, yani az bir zaman o şey sâhibinin elinde kalır. Biz bu zamanın iki veya üç gece olmasına müsâmaha gösterdik. Artık bundan öteye geçmek olamaz" demektir.

Müslim, **İbn-i Ömer (r.a.)'ın** şöyle dediğini rivâyet etmiştir: **Bir gece bile geçirmeden vasiyyetimi yanımda yazılı idi.** Vâkıâ **İbn-i Münzir**'in sahîh bir senedle tahrîc ettiği bir rivâyete göre: **İbn-i Ömer**'e ölüm döşğinde iken, vasiyyet edip etmeyeceği sorulduktaki: **"malıma gelince: onun hakkında ne yapardığımı Allâh daha iyi bilir."** demiş ise de rivâyetlerin arası cem edilir ve: **"İbn-i Ömer**, vasiyyetini yazar ve bellerdi. Ölüm kendisini bulduğu zaman elinde vasiyyet edecek bir şey yoktu" denilir.

Hadîsde geçen **(yazılmış)** ta'bîriyle şehâdet olmasa bile vasiyyetde yazıya itimâd edilebileceğine istidlâl olunmuştur. **Şâfiyye ulemâsından** bazıları, bunun vasiyyete mahsûs olduğunu söylerler. **Cumhûra** göre ise **(yazılmış)**tan murâd: şartına uygun şekilde; demektir ki şehâdet de budur. Bunlar:

« شَهَادَةُ بَيْنَكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدُكُمُ الْمَوْتُ »

"Birinize ecel geldiği zaman aranızda şehâdet..."⁷⁷ âyet-i kerîmesi ile istidlâl ederler. Zîrâ âyet vasiyyete şâhid getirmenin nazar-ı itibâra alındığına delâlet ediyor.

Hadîs-i Şerîf, hukûka âid bir şeyin vasiyyet edilmesine delâlet ediyor. Çünkü **Peygamber (s.a.v.): "Vasiyyet etmek istediği bir şeyi"** demiştir. Vasiyyetnâme'nin başına âdet veçhile şehâdeteyni yazmak gibi şeyler hakkında merfû bir hadîs bilinmemektedir. Yalnız **Abdürrezzâk** sahîh bir senedle **Hz. Enes**'e mevkûfen şu hadîsi tahrîc etmiştir:

"Ashâb-ı Kirâm, vasiyyetlerinin başına Besmeleyi yazarlar:

⁷⁷ Sûre-i Mâide, âyet: 106.

Bu filân oğlu filân'ın vasiyyeti olup bir Allâh'dan başka Allâh olmadığına, Allâh'm şeriki bulunmadığına, Muhammed'in onun kulu ve Peygamberi olduğuna; kıyâmetin geleceğine, bunda şüphe bulunmadığına; Allâh'ın kabirlerde olanları dirilteceğine şehâdet eder; ibâresini yazar; ve geride bıraktığı ailesi efrâdına Allâh'dan korkmalarını; barış içinde yaşamalarını ve eğer tam mü'min iseler Allâh ve Resulüne itâat etmelerini vasiyyet eder: Onlara Hz. İbrahim'in oğullarına ve Ya'kub'a yaptığı: Şüphesiz ki Allâh sizin için bu dîni seçip ayırmıştır. Binâenaleyh sakın sizler Müslüman olmaktan başka bir halde ölmeyiniz; şeklindeki vasiyyeti yaparlardı."⁷⁸

Ulemâ, Peygamber (s.a.v.)'in vasiyyet yapıp yapmadığı husûsun- da ihtilâf etmişlerdir. Çünkü rivâyetler muhtelifdir *Buhârî'de İbn-i Ebî Evfâ'dan vasiyyet etmediği rivâyet olunmuştur. Zîrâ mal bırakmamıştır. Arâzisini eskiden tasadduk etmiş; silahı ile katırının mîras olarak alınamaya-* cağını haber vermişti. Bunu *Nevevî* zikreder. *Müslim, İbn-i Abbâs (r.a.)'dan* şu hadîsi tahrîc etmiştir:

« أَوْصَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِثَلَاثٍ أَجِزُوا الْوَفْدَ بِمِثْلِ مَا كُنْتُ أَجِزُهُمْ... الْحَدِيثُ »

"Peygamber (s.a.v.) üç şey vasiyyet etti. Gelen hey'etlere benim verdiğim gibi bahşış verin ilah..." İbn-i Ebî Evfâ hadîsinde Kitabullâh'ı; **Enes (r.a.)** hadîsinde vefât ederken namazı ve köleleri vasiyyet ettiği görülmektedir. **Resûlü Ekrem (s.a.v.)'in Ensâr'ı ve Ehl-i Beyt'ini** vasiyyet ettiği dahî sâbit olmuşsa da bu vasiyyeti ölüm döşeğinde iken değildir. Daha başka vasiyyetleri de rivâyet olunmuştur. *Buhârî'nin* tahrîcine nazaran **Peygamber (s.a.v.)** son hastalığında ümmetine bir vasiyyetnâme yazmak istemiş; fakat buna mâni olunmuştur. **Resûlullâh (s.a.v.)'in vasiyyetlerini** "*Tahrîcü'l-Vesâyâ min habâyâ'z Zevâyâ*" nâm eserin sahibi müstakil bir bâbda toplamıştır. Bunların hepsi sahîh veya hasen hadîslerdir.

(۸۱۷/۹۸۵) - وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: "قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنَا ذُو مَالٍ وَلَا يَرِثُنِي إِلَّا ابْنَةٌ لِي وَاحِدَةٌ أَفَأَتَصَدَّقُ بِثُلُثِي مَالِي؟ قَالَ: لَا قُلْتُ: أَفَأَتَصَدَّقُ بِشَطْرِهِ؟ قَالَ: لَا قُلْتُ: أَفَأَتَصَدَّقُ بِثُلُثَيْهِ؟ قَالَ: الثُّلُثُ وَالثُّلُثُ كَثِيرٌ إِنَّكَ أَنْ تَذَرَ وَرَثَتَكَ أَغْنِيَاءَ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَذَرَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

985/817 "Sa'd b. Ebî Vakkâs radiyallâhü anh'dan rivâyet

⁷⁸ Sûre-i Bakara, âyet: 132 -133.

edilmiştir. Demiştir ki: Yâ Resûlallâh! Ben zenginim; bir tek kızımдан başka kimse de bana mîrâsçı olamıyor. Binâenaleyh malımın üçte ikisini tasadduk edeyim mi? dedim.

Hayır; buyurdular.

Yarısını tasadduk edeyim mi? dedim. (Yine):

Hayır; buyurdular.

O halde üçte birini tasadduk edeyim mi? dedim.

Üçte bir? Üçte bir de çok. Şüphesiz ki senin mîrâsçılarını zengin bırakman, onları fakîr, âleme el açar bir halde bırakmandan daha hayırlıdır; buyurdular.” Hadis müttefekun aleyhdir.

Bu hükmün ne zaman şeref-sâdır olduğu ihtilâflıdır. Bazılarına göre Haccetü'l-Vedâ'da Mekke'de sâdır olmuştur. Filvâki Hz. Sa'd hastalanmıştı. Resûlullâh (s.a.v.) onu ziyârete gittiği zaman aralarında bu muhâvere geçmişti. Diğer bazılarına göre Mekke'nin fethinde olmuştur. Bu rivâyeti Tirmizî, İbn-i Uyeyne'den tahrîc etmiştir. Lâkin hadis hâfızları bunun vehim olduğuna ittifâk etmişlerdir. Sahîh olan birinci kavildir. Vak'a: iki defa cereyân etmiştir; diyenler bile olmuştur.

Hz. Ali, İbn-i Abbâs ve Âişe (r.anhüm)'den malı az olan kimse'nin vasiyyet edemeyeceği rivâyet olunmuştur. Bunlardan Hz. Ali (r.a.): “600 yahut 700 dirhem para, içinden vasiyyet edilecek bir para değildir. 1000 dirhem, içerisinde vasiyyet olan bir maldır.” demiş, İbn-i Abbâs (r.a.) 800 dirhemde vasiyyet olmadığını söylemiş; Hz. Âişe'de dört çocuğu ile 3000 dirhemi olan bir kadın için: “Onun malında vasiyyet yoktur” demiştir.

“Bir tek kızımдан başka kimse de bana mîrâsçı olamıyor” ifâdesinden murâd: evlâd nâmına kimse mîrâsçı olamıyor; demektir. Yoksa Hz. Sa'd, Benî Zühre'den idi. Bunlar onun asabeleri idiler. Sonra vak'a Hz. Sa'd'ın erkek çocukları doğmazdan önce geçmişti. Vâkidi'nin beyânına göre bilâhare dört oğlu dünyaya gelmiştir. Bir takımları on oğlu ile on iki kızı dünyaya geldiğini söylerler. Hz. Sa'd'ın burada zikri geçen kızının adı Âişe idi.

“Tasadduk edeyim mi?” demesi şimdi tasadduk etmek için izin istemeye de, öldükten sonrayı kasdetmiş olmaya da ihtimallidir. Ancak bir rivâyette “vasiyyet edeyim mi?” şeklinde vârid olmuştur. Bu ise ikinci mânâda nassdır.

“Üçte bir de çoktur” ibâresi bir rivâyette râvî tarafından şek olmak üzere “üçte bir de büyüktür” şeklinde tesbit edilmiştir. Mezkûr rivâyet

Buhârî'de de vardır. Malın üçte birini de çoklukla tavsîf etmesi de daha aşağısına nisbetledir. Bununla tavsîf etmekte iki ihtimal vardır:

1 - Ziyâde ve noksan yapmadan tam üçte birini vasiyyet etmenin evlâ olduğunu beyândır ki hemen akla gelen budur. **İbn-i Abbâs** (r.a.) de bunu anlamış ve: **“Diledim ki vasiyyette nâs üçte birden dörtte bire insinler”** demiştir.

2 - Tasaddukun üçte birden yapılmasının en mükemmel yani sevaplı olduğunu beyân içindir.

Hadîs-i Şerîfde mîrâsçısı olanların üçte birden fazla vasiyyet yapmalarının memnû olduğuna delâlet vardır ki, icmâ da budur. Yalnız müstehâb olan miktarın, üçte bir mi yoksa daha az mı olduğunda ihtilâf edilmiştir. **İbn-i Abbâs** (r.a.), İmâm Şâfiî ve bir cemâate göre müstehâb olan üçte birden azını vasiyyet etmektir. Çünkü **Peygamber** (s.a.v.) “üçte bir de çoktur” buyurmuştur. **H.z. Katâde** diyor ki: **“Ebû Bekir beşte biri, Ömer dörtte biri vasiyyet ettiler. Bence beşte bir daha münâsibdir”**. Bir takımları üçte birin müstehâb olduğuna kâildirler. Bunların delili: **“Şüphesiz ki, Allâh size vasiyyette mallarınızın üçte birini hasenâtınıza ziyâde etti”** hadîsidir. Bu hadîs aşağıda gelecektir.

Bâbımızın bu hadîsi mîrâsçısı olanlar hakkındadır. Mîrâsçısı olmayanlara gelince: **İmâm Mâlik**'e göre hüküm hep birdir. Yani mîrâsçısı olana da olmıyana da müstehâb olan, malının üçte birini vasiyyet etmektir. **Hanefilerle** diğer bazı **ulemâya** göre böylesi bütün malım vasiyyet edebilir. **İbn-i Mes'ûd** (r.a.)'ın mezhebi de budur.

Mîrâsçı üçte birden fazla yapılan vasiyyete razı olursa vasiyyet yerine getirilir. Zîrâ hakkını kendisi iskât etmiş olur. **Cumhûr**un mezhebi budur.

Mîrâsçılar vasiyyete razı olmuşken sonradan dönseler **ulemâdan** bir cemâate göre buna hiç bir zaman hakları yoktur. Bazıları: “Mûsinin ölümünden önce câiz, fakat ölümünden sonra câiz değildir” demişlerdir.

Nevevî “Bu hadîsde ölü için sadaka vermeye ve bunun müstehâb olduğuna, sadakanın sevabının ölüye ulaşacağına, ona fayda vereceğine delil vardır” diyor.

(٨١٨/٩٨٦) - وَعَنْ عَائِشَةَ ” أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أُمِّي أَقْتَلْتُ نَفْسَهَا وَلَمْ تُوصِ وَأَطْنُهَا لَوْ تَكَلَّمْتُ تَصَدَّقْتُ أَفَلَهَا أَجْرٌ إِنْ تَصَدَّقْتُ عَنْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ ” مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَاللَّفْظُ لِمُسْلِمٍ.

986/818 “Âişe radiyallâhü anhâ’dan rivâyet olunduğuna göre, bir adam. Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem’e gelerek:

Yâ Resûlallâh annem ânî olarak vefat etti de vasiyyet yapamadı. Zannederim konuşsaydı tasadduk ederdi. Acaba onun için ben tasadduk etsem ona bir ecir olur mu? dedi. Resûlullâh (s.a.v.): Evet; buyurdular”.

Hadîs **müttefekun aleyh**dir. Lafız **Müslim**’indir.

Hadîsde nekire olarak zikredilen zâtın **Sa’d b. Ubâde** olduğu bazı rivâyetlerde beyân edilmiştir. Bu hadîs, evlâdın verdiği sada kanın ölen kimseye ulaşacağına delildir. « وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى »

“İnsana sa’yinden başka bir şey yoktur”⁷⁹ âyet-i kerîmesi buna muâriz değildir. **Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.)**’in: « إِنَّ أَوْلَادَكُمْ مِنْ كَنَسِكُمْ »

“Hiç şüphe yok ki, çocuklarınız sizin kazancınızdan ma’dûddur” buyurduğu sâbit olmuştur. Bu husûsda “cenaze bahsi”nin sonunda söz geçmişti.

(٨١٩/٩٨٧) - وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: “ إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَعْطَى كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ ، فَلَا وَصِيَّةَ لَوَارِثٍ ” رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَزْبَعَةُ إِلَّا النَّسَائِيَّ وَحَسَنَهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَوَاهُ ابْنُ خُرَيْمَةَ وَابْنُ الْجَارُودِ - وَرَوَاهُ الدَّارَقُطْنِيُّ مِنْ حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ، وَزَادَ فِي آخِرِهِ ” إِلَّا أَنْ يَشَاءَ الْوَرِثَةُ ” ، وَإِسْنَادُهُ حَسَنٌ .

987/819 “Ebû Ümâmete’l-Bâhilî radiyallâhü anh’dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.):

Şüphesiz ki Allâh her hak sâhibine hakkını vermiştir. Şu halde vârise mîras yoktur; derken işittim.”

Bu hadîsi **Nesâî** müstesna **Dörtler**le **Ahmed** rivâyet etmişlerdir. Onu **Ahmed** ile **Tirmizî** hasen bulmuş, **İbn-i Huzeyme** ile **İbn-i Cârud** kavî addetmişlerdir.

Dâre Kutnî bu hadîsi **İbn-i Abbâs**’dan rivâyet etmiş; ve sonuna: **“Ancak vârisler dilerse o başka”** cümlesini ziyâde etmiştir. İsnâdı hasendir.

Bu bâbda **Tirmizî** ile **Nesâî**, **Amr b. Hârice**’den **İbn-i Mâce** **H. Enes**’den, **Dâre Kutnî** babası ve dedesi tarîki ile **Amr b. Şuayb**’den hadisler rivâyet etmişlerdir. **Dâre Kutnî**, **H. Câbir**’den dahî bir hadîs rivâyet etmiş ve: “Doğrusu mürsel olmasıdır” demiştir.

⁷⁹ Sûre-i Necm, âyet: 39.

İbn-i Ebî Şeybe, Hz. Ali (r.a.)'den bir hadîs tahrîc etmiştir. Bu hadîslerin hepsinin isnâdları hakkında söz edilmişse de mecmûu amel îcâb edecek derecede kuvvet bulmuştur. Hattâ *İmâm Şâfiî "el-Ümm"* adlı eserinde bu hadîsin mütevâtir olduğuna cezmetmiş ve: "Bu hadîs bir cemâatin bir cemâatten nakli sûretiyle gelmiştir. Bu ise bir kişinin naklinden daha kuvvetlidir" demiştir.

Vâkiâ tevâtür dâvâsında *Fahr-ı Razî İmâm Şâfiî*'ye itirâz etmişse de bu itirâz hadîsin sübûtuna mâni değildir. Hadîsi ümmet kabûl ile telâkkî etmiştir. Binâenaleyh onunla amel vâcib olmak lâzım gelir. *Buhârî* bu husûsa dâir bir bâb ayırmış adını "Vârise vasiyyet yoktur bâbı" koymuştur. Gâlibâ hadîs kendi şartına uymadığı için onu "*Sahîh*"ine almamış; fakat ondan sonra *Atâ b. Ebî Rebah*'dan *İbn-i Abbâs (r.a.)*'a mevkûfen bir hadîs rivâyet etmiştir. Âyetin tefsîri hakkında bu hadîs için merfû hükmü vardır. *İbn-i Abbâs (r.a.)* şöyle demiştir: "Vaktiyle mal evlâdın vasiyyet de anne-babanın idi. Sonra Allâhü Teâlâ bundan dilediğini neshetti ve erkeğe iki kadın hissesi miktarı, anne ile babadan her birine altıda biri, kadına sekizde bir ile dörtte biri; kocaya da yarı ile dörtte biri verdi."

Hadîs-i Şerîf, vârise vasiyyet edilemeyeceğine delîldir. **Cumhûru ulemânın** kavli budur. Bazıları vasiyyet edilebileceğine zâhib olmuşlardır. Bunların delîli:

« كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدُكُمْ الْمَوْتُ »

"**Birinizin eceli geldiği zaman size farzdır**, ilah...⁸⁰" âyet-i kerîmesidir. Derler ki: "Âyetten vücûb neshedilse de cevâz yine bakîdir." Fakat kendilerine: "Evet öyle olurdu, fakat bu hadîsde vasiyyetin cevâzını nefy etmektedir. Binâenaleyh bu vasiyyetin meşrû bir tarafı kalmaz" diye cevap verilmiştir.

"**Ancak varisler dilerse o başka**" buyurulması: vârise yapılan vasiyyet mîrâsçıların tasvîb ve rızâsı ile yapılırsa sahîh ve nâfiz olacağına delâlet eder. Bu bâbda az yukarıda söz etmiştik. Buraya kadar gördüğümüz vârise vasiyyet hakkında idi.

Bir de vârise ikrar mes'elesi vardır. Bir kimse ölüm döşeginde bir malını vârislerinden birine ikrâr etse *Evvâî* ile **ulemâdan** bir cemâate göre câiz olur. *İmâm Ahmed b. Hanbel*'e göre mutlak sûrette câiz değildir. Mâlikîler'den bazılarına göre töhmet varsa ikrar câiz değil, töhmet yoksa câizdir. Meselâ bir kimsenin çok sevdiği ikinci karısına, ilk karısından çocuğu varken mal ikrâr etmesi bilhassa o çocuk ile üvey annesinin aralarında geçimsizlik olduğu zaman töhmeti mûcibdir. Zîrâ: karısına daha çok

⁸⁰ Sûre-i Bakara, âyet: 180

vermiştir; diye ithâm olunur. Töhmetsiz hâl karinesi ile bilinir. Şâfiîler'den Rûyânî bu kavli ihtiyâr etmiştir. **Fukâhâ**dan bazılarına göre ölüm döşeginde ikrâr yalnız karısının mehri hakkında câizdir.

(۸۲۰/۹۸۹) - وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنْ اللَّهُ تَصَدَّقَ عَلَيْكُمْ بِثُلْثِ أَمْوَالِكُمْ عِنْدَ وَفَاتِكُمْ زِيَادَةً فِي حَسَنَاتِكُمْ " رَوَاهُ الدَّارَقُطْنِيُّ وَأَخْرَجَهُ أَحْمَدُ وَالْبَزَّازُ مِنْ حَدِيثِ أَبِي الدَّرْدَاءِ وَابْنِ مَاجَةَ مِنْ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَكُلُّهَا ضَعِيفَةٌ لَكِنْ قَدْ يُقْوِي بَعْضُهَا بَعْضًا وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

989/820 "Muâz b Cebel radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem: Gerçekten Allâh size ölürken hasenâtınızı arttırmak için mallarınızın üçte birini tasadduk etmiştir." buyurdular.

Bu hadîsi **Dâre Kutnî** rivâyet etmiştir.

Aynı hadîsi *Ahmed* ile *Bezzâr* **Ebû'd-Derdâ**'dan *İbn-i Mâce*'de **Ebû Hüreyre**'den tahrîc etmişlerdir. Bu rivâyetlerin hepsi zâifdir. Lâkin birbirlerini takviye ederler. Allâhü a'lem.

Hadîsin zâif olması isnâdında *İsmail b. Ayyaş* ile onun şeyhi *Utbetü'bnü Humeyd* bulunduğundandır. Bunların ikisi de zâifdir. Yalnız hadîs ulemâsı arasında mezkûr *İsmail* hakkında tafsilât vardır. **Şamlılar**'dan rivâyet ederse hadislerini birçok imâmlar kavî bulurlar; başkalarından olan rivâyetlerine itimâd etmezler.

Hadîs-i Şerîf, malın üçte birinin vasiyyet edilebileceğine delildir ve malı çok veya az olana; kezâ vâris ve başkasına şâmil olacak derecede mutlaktır. Lâkin yukarıda geçen hadisler onu takyîd ederler. Dört mezhep fukahâsının kavli budur. Bazıları, vasiyyetin vârise de sahîh olduğunu iddiâ etmişlerdir.

Şu da ma'lûm olmalıdır ki:

« مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَى بِهَا أَوْ ذَنْبٍ »

"Yaptığı vasiyyetinden veya borçtan sonra..."⁸¹ âyet-i kerîmesi borç ile vasiyyetin terekeden birbirine müsâvî olarak çıkarılacağına, borç bütün malı kapsasa bile vasiyyetin ona müşterek olacağına delâlet eder gibi

⁸¹ Sûre-i Nisâ, âyet: 11.

görünürse de **ulemâ** borcun vasiyyetten önce ödenmesi lâzım geldiğinde müttefiktirler. Zîrâ *Îmâm Ahmed b. Hanbel* ile *Tirmizî*'nin ve başkalarının tahrîc ettiği **Hz. Ali hadîsi** borcun vasiyyetten evvel ödeneceğine delâlet eder. Mezkûr hadîsi **Hz. Ali (r.a.)**'den **el-Hârisü'l-A'ver** rivâyet etmiştir. Lafzı şudur:

« قَضَى مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ الدَّيْنَ قَبْلَ الْوَصِيَّةِ وَأَنْتُمْ تَقْرَأُونَ الْوَصِيَّةَ قَبْلَ الدَّيْنِ »

“Muhammed (s.a.v.) borcun vasiyyetten önce ödeneceğine hüküm buyurdu. Hâlbuki siz vasiyyeti borçtan önce okuyorsunuz.”

Bu hadîsi *Buhârî* ta'lîk etmiştir; isnâdı zaîfidir. Lâkin *Tirmizî*: “Ehl-i ilme göre amel bununladır” demiştir. Hadîsin şâhîdi de vardır.

Evet, **ulemâ** borcun vasiyyetten önce ödeneceği husûsunda müttefiktirler. Âyet-i Kerîme'de vasiyyetin borçtan evvel zikredilmesine gelince: *Süheyli* bunu şöyle hallediyor: Vasiyyet, sîle ve teberru yolu ile yapılır. Borç ise ekseriyetle teaddî ve tecâvüz yolu ile yapıldığından âyetle vasiyyet evvel zikredilmiştir; çünkü vasiyyet efdaldır.

Süheyli'den başkalarının bu mes'ele hakkında mütâlaaları şudur: Vasiyyetin evvel zikredilmesi onun bedelsiz olmasındandır. Hâlbuki borcun bedeli vardır. Binâenaleyh vasiyyeti çıkarıp vermek vâris için borcu vermekten daha güçtür. Bundan dolayı vasiyyet evvel zikredilmiştir. Bir de vasiyyeti mûsî kendiliğinden verir; borcu ise isteyen vardır. İşte vasiyyetle amel etmeye teşvîk için vasiyyet evvel zikredilmiştir.

بَابُ الْوَدِيعَةِ

VEDÎA BÂBÎ

Vedîa: Sahibi veya vekîli tarafından muhâfaza için başkasına verilen maldır.

(۸۲۱/۹۹۲) - عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ أَوْدَعَ وَدِيعَةً فَلَيْسَ عَلَيْهِ ضَمَانٌ" أَخْرَجَهُ ابْنُ مَاجَهٍ وَفِي إِسْنَادِهِ ضَعْفٌ.

992/821 "Amr b. Şuayb'den o da babasından, o da dedesinden radiyallâhü anhüm Peygamber (s.a.v.)'den işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre, Resûlullâh (s.a.v.):

Bir kimseye bir emânet verilirse o kimseye ödeme yoktur; buyurmuşlardır." Bu hadîsi İbn-i Mâce tahrîc etmiştir, isnâdı zaîfdir.

"Sadakaların Taksîmi Bâbı"nda zekâtın sonunda geçti. **"Fey' ve Ganîmetlerin Taksîmi Bâbı"** ise inşâallâh cihâdın arkasından gelecektir. Musannıf böyle yapmakla en münâsib şekilde hareket etmiştir. **Şâfiyye** kitaplarında bu iki bâb **"Nikâh bahsi"**nden önce zikredilirdi.

Hadîsin zaîf olmasının sebebi, râvîleri arasında *el-Müsennâ b. es-Sabbâh*'ın bulunmasıdır. Bu zât metrûkdür. Aynı hadîsi *Dâre Kutnî* şu lafızlarla tahrîc etmiştir:

« لَيْسَ عَلَى الْمُتَعَبِّرِ غَيْرِ الْمُغَلِّ ضَمَانٌ وَلَا عَلَى الْمُشْتَوِّدِعِ غَيْرِ الْمُغَلِّ ضَمَانٌ »

"Hiyânet etmeyen âriyetçiye ödeme yoktur. Hiyânet etmeyen emânetçiye de ödeme yoktur." Bu hadîsin isnâdında iki tane zaîf vardır. *Dâre Kutnî*: "Bu hadîs *Şureyh*'den ancak merfû olmayarak rivâyet olunuyor" demiştir.

Bu bâbda **Hz. Ebû Bekir, Ali, İbn-i Mes'ûd ve Câbir (r. anhüm.)**'den vedîanın emânet olduğuna dâir eserler vardır. Maamâfih mes'eleda icmâ vardır; icmâ karşısında **Sahâbe**'nin eserlerine lüzûm bile kalmaz.

Vedîa bazan "sana şu malımı tevdi eyledim" gibi lafızlarla, bazan da hiç söz söylemeden elindeki emânetçinin gözü önünde onun dükkânına bırakmakla olur.

"Vedîa Bâbı"nda tafsîlât çoktur. Bunlar için fıkıh kitaplarına mürâcaat etmelidir.

کتاب النکاح

NIKÂH BAHSİ

Nikâh müessesesi İslâm hukukunda kendine mahsûs pek mühim ve müstesnâ bir yer işgâl eder. Son derece ciddiyetle ele alınmış olup, şakası da ciddî sayılan üç şeyden biridir. Bu üç şeyi **Fahr-i Kâinât Efendimiz** şu Hadîs-i Şerîfleri ile beyân buyurmuşlardır:

« ثَلَاثٌ جَدُّهُنَّ جَدٌّ وَهَزْلُهُنَّ جَدٌّ: النِّكَاحُ وَالطَّلَاقُ وَالرَّجْعَةُ »

“Üç şey vardır ki, bunların ciddîsi de ciddî, şakası da ciddîdir. Nikâh, talâk, köle âzâdî”.⁸²

Hadîs-i Şerîfin son kelimesini teşkîl eden “itâk” yerine bazı rivâyetlerde “yemîn” bazılarında “rac’a” buyurulmuştur. Bu takdîrde mânâ: Nikâh, talâk ve yemîn yahut nikâh, talâk ve ric’at olur. Bu Hadîs-i Şerîf bütün rivâyetlerinde nikâh lafzı ile başlar. Şu halde şaka götürmeyen üç şeyin birincisi mutlak sûrette nikâhtır. Bundan dolaydır ki, nikâh, şer’î ta’bîrî ile ehlinden sâdir, mahalline vâki olmak şartı ile şakacıktan dahî yapılsa ciddî olur. Meselâ: Bir baba kızını şâhidler huzurunda şakadan birine ver-se yahut bir âkil bâliğ kız şâhidler huzurunda şakadan bir delikanlıya “sana vardım” dese, o da ister ciddî, ister şaka olarak “kabûl ettim” cevâbını verse, nikâh tamamdır, mün’akiddir. Görülüyor ki, şâni pek büyük olan bu nevi şahsına mahsûs müessese adetâ otomatik çalışan kapılara benzetilmektedir.⁸³ Ciddî veya şakadan düğmeye basıldığı zaman otomatik kapı nasıl derhal açılırsa aile ocağının kapısı mesâbesindeki nikâh da öyledir. Ancak bu kapıdan girildiği takdîrde o ocak teessüs edebilir. Aksi takdîrde beşeriyet herc ü merc içerisinde kalır. Hattâ bir gün neslinin tükenmesi bile mümkün olur. İşte bu hikmete mebnîdir ki, şu âlemin mukadder olan zamana kadar en mükemmel şekilde devam ve bekâsı ilm-i ezeli-i ilahîde nikâha ta’lîk edilmiş, diğer ta’bîrle nikâhın meşrûiyetine sebep bu âlemin en mükemmel şekilde devam ve bekâsının ona bağlanması olmuştur. Bizzât nikâhın, yani evlenmenin ise müteaddid sebepleri vardır. Hattâ bu husûsda “*Hidâye Şerhi el-Înâye*”de şöyle denilmektedir: “Nikâhtaki şer’î, akli ve tabîi sebepler başka hiç bir şer’î hükümde böyle toplanmamıştır.”

1 - Şer’î dâi ve sebepleri: Kitap, Sünnet, İcmâ’-i ümmettir. **Kitâb**’dan nikâhın meşrûiyetine delil: « فَأَنْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَ ثَلَاثَ وَ رُبَاعَ »

⁸² Ebû Dâvud.

⁸³ Karı ile kocanın visâlini Fâtih’in hocası **Molla Hüsrev “Dürer”** adlı eserinde bir kapının iki kanadına benzetmiştir.

“Size helâl olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder aded nikâh edin”⁸⁴ ve:

« وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ »

“Sizden bekârları ve kölelerinizle câriyelerinizden sâlih olanları nikâh edin. Eğer fakir olurlarsa Allâh onları fazl ü kereminden zenginletir. Allâh vâsi’dir, âlimdir”⁸⁵ âyet-i kerîmeleridir.

Sünnet’ten delili: bahsimizin hadisleridir.

Nikâh’ın lüzûmu üzerine icmâ da vardır. Vâkıâ bunca âyet ve hadislerden sonra müddeâyı ispat için başka bir delile ihtiyaç kalmazsa da delillerin tenevvuu ve çokluğu isbâtı takviye eder.

2 - Nikâh’ın aklî sebebi: Her akıl sâhibi isminin bâkî kalmasını, resminin bu cihândan külliyyen mahv ü munderis olmamasını ister. Bu ise ekseriyâ neslin bakâsı ile olur.

3 - Nikâh’ın tabîî sebebi: Erkek olsun, kadın olsun insandaki hayvânî tabîat, şehvetini icrâyâ meyyâldir. Bu tabîî ihtiyâç şerîatin müsâadesi ile karşılanırsa meşrû hatta sevap bile olur.

Nikâhın nev’i şahsına mahsûs bir müessese olduğunu söylemiştik. Çünkü nikâh bir cihetle ibâdet, bir cihetle muâmeledir. Hattâ muâmele olmaktan ziyâde ibâdettir. İslâm hukûkuna dâir yazılan kitaplarda onun bu ciheti ehemmiyetle belirtilmiştir. Meselâ: “Ed-Dürrü’l-Muhtar” da nikâh bahsi şu satırlarla başlar:

« لَيْسَ لَنَا عِبَادَةٌ شَرَعْتُ مِنْ عَهْدِ آدَمَ إِلَى الْآنَ ثُمَّ تَسْمُرُ فِي الْجَنَّةِ إِلَّا النِّكَاحَ وَالْإِيمَانَ »

“Bizim için **Hz. Adem** devrinden bu güne kadar meşrû’ olmuş, sonra cennette de devâm edecek, nikâh ile îmândan başka ibâdet yoktur.”

Hidâye Şerhi “Fethü’l-Kadîr” in nikâh bahsi de şu satırlarla başlamaktadır: « هُوَ أَقْرَبُ إِلَى الْعِبَادَاتِ حَتَّى إِنْ الْإِشْتِغَالَ بِهِ أَفْضَلَ مِنَ التَّحَلِّيِ عَنْهُ لِمَخْطِئِ الْعِبَادَةِ »

“Nikâh ibâdetlere daha yakındır. Hattâ onunla meşgûl olmak sırf ibâdet maksadı ile nikâhı terketmekten efaldır”. Bunlardan sonra “Fethü’l-Kadîr”de nikâh ile cihâd birbirine kıyâs olunmaktadır; şöyle ki:

“Cihâdda i’lâ-yı kelimetullâh bulunduğu için o da bir ibâdettir. Nikâhda ise bu iş fazlası ile mevcûddur. Çünkü nikâh hem müslümanın hem müslümanlığın vücûd bulmasına sebebedir. Cihâd ise yalnız müslümanlığın vücûd bulmasına sebebedir.

⁸⁴ Sûre-i Nisâ, âyet: 3.

⁸⁵ Sûre-i Nûr, âyet: 32.

Nikâh ibâdet olduğu içindir ki, evlenmek, evlenmemekten daha hayırlı sayılmıştır. VeleVKi evlenmemek sırf ibâdet maksadı ile olsun. Nitekim **Hz. Peygamber (s.a.v.)** müteaddid ezvâc-ı tâhirât ile evlenerek bu bâbda da ümmetine nümûne-i imtisâl olduğu gibi ibâdete vakit bulayım diye evlenmek istemeyen **sahâbenin** bu yaptığını beğenmeyerek reddetmiştir. *Buhârî* ve *Müslim*'in müttefikan rivâyet ettikleri şu hadîse bir bakınız:

« **إِنْ نَفَرًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ سَأَلُوا أَزْوَاجَهُ عَنْ عَمَلِهِ فِي الْبَيْتِ فَقَالَ بَعْضُهُمْ لَا أَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ وَقَالَ بَعْضُهُمْ لَا أَكُلُ اللَّحْمَ وَقَالَ بَعْضُهُمْ لَا أَنَامُ عَلَى فِرَاشٍ قَبْلَ أَنْ يَبْلُغَ ذَلِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَمِدَ اللَّهُ وَأَثْنَى عَلَيْهِ وَقَالَ مَا بَالُ أَقْوَامٍ قَالُوا كَذَا لِكُنْبِي أَصْلَى وَأَنَا مَوْءُودٌ وَأَفْطَرُ وَأَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنتِي فَلَيْسَ مِنِّي مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ »**

**“Resûlullâh (s.a.v.)’in Ashâbından bir kaç kişi onun zevcele-
rine evinde gizlice yaptığı ibâdeti sormuşlar. (Aldıkları cevâba
nazaran bu ibâdeti az görerek) birisi: “Ben kadınlarla evlenme-
yeceğim” diğeri: “ben et yemeyeceğim.” öteki: “Ben döşeğe
yatmayacağım” demiş. Resûlü Ekrem (s.a.v.) bunu duyunca
Allâh’a hamd ü senâdan sonra şöyle buyurmuşlar:**

**“Bazı kavimlere ne oluyor ki, şöyle şöyle demişler. Lâkin ben
hem namaz kılıyorum, hem uyku uyuyorum, oruç da tutuyorum,
tutmadığım da oluyor; kadınlarla da evleniyorum, şu halde kim
benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir.”** Görülüyor
ki **Resûlü Ekrem (s.a.v.)** evlenmeyenlerin halini te’kîden reddetmiş,
hattâ: “Benden değildir” buyurarak böylelerden teberrî eylemiştir.

Teâlâ hazretleri Peygamberlerinin en şerefisine elbette ki en şerefli hali revâ görür. **Fahr-i Kâinât** hazretlerinin hali tâ vefâtına kadar evli geçmiştir. Eğer evlilik, bekârlıktan evlâ olmasaydı, hayatı boyunca efdal ve evlâyı terk etmesine **Cenâb-ı Hak** hiç rızâ gösterir miydi? Bir de teemmül buyurulursa görülür ki: Nikâh, ahlâkı düzenlemek, soydaşlarla geçinmeğe tahammül göstermek sûretiyle iç âlemini olgunlaştırmak, çocuk terbiyesi ve kendi işlerini görmekten âciz müslûmanların işini görmek, yakınlarına, bîçârelere nafaka vermek, kendisinin ve ailesinin namusunu korumak, fitneleri defetmek, nefsini terbiye ederek kulluğa yaraşır hale getirmek vesâire gibi bir çok vezâife şâmil bulunmaktadır. Binâenaleyh bunca mesâlih ve vezâife şâmil bulunan evlilik behemehâl evlenmemekten evlâdır.

Nikâh ibâdet olduğu içindir ki, câmi içinde kılılması ve Cuma gününe raslatılması müstehabdır. Bu bâbdaki Hadîs-i Şerîfi de görelim:

« عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَعْلِنُوا هَذَا النِّكَاحَ وَاجْعَلُوهُ فِي الْمَسَاجِدِ وَاضْرِبُوا عَلَيْهِ بِالْذُّفُوفِ »

“Hz. Âişe’den rivâyet edilmiştir ki, şöyle demiştir: Resûlû Ekrem (s.a.v.): Şu nikâhı i’lân edin ve onu mescidlerde kıyın; ona def çalın; buyurdular.”

Nikâh’ın şartı: Nikâhın biri hâss, diğeri âmm olmak üzere iki nevi şartı vardır:

1 - Hâss olan şart: Ehliyetli iki kişinin şehâdetidir ki, bunlar hakkında yeri gelince îzâhât verilecektir.

2 - Umumî olan şartları: Velînin âkil bâliğ olmak sûretiyle ehliyeti, kadının nikâha mahal olmasıdır.

Nikâh’ın hükmü: Şer’an izin verildiği şekilde karı ile kocanın birbirlerinden istifâde ve istimtâ’ etmelerinin helâl olması; hürmet-i musâhare ve her birinin bazı husûsata mâlik olmaları gibi şeylerdir.

NİKÂH’IN SIFATI

Nikâhı sıfatı itibâriyle **Hanefî** mezhebine göre altı kısma ayrılırlar:

1 - Tevekân halinde, yani münâsebet-i cinsiyeye karşı son derece şevki fazla olup kadının mehrini, nafakasını te’mîne mâlî kudreti bulunan ve evlenmezse zinâ edeceği muhakkak görülen kimselere nikâh farzdır.

2 - Tevekânı mevcûd, mehir ve nafakayı vermeye muktedir, fakat evlenmediği takdirde zinâ edeceği şüpheli olan kimselere vâcibdir.

3 - İtidâl halinde (yani fazla şehvet olmadığı gibi fazla bir gevşeklik de bulunmadığı zaman) sünnettir.

4 - Evlilik hukûkuna riâyet edemeyerek karısına zulmedeceği muhakkak görülenlere harâmdır.

5 - Evlilik hukûkuna riâyetkâr olmayıp karısına zulmedeceğinden korukulana mekrûhdur.

6 - Dâî ve mâni bulunmadığı takdirde mübâhdır. (Yani evlenmeye rağbet var, lâkin zinâ korkusu yok; sadece kazâ-i şehvet için evleniyorsa mübâhdır. Şâfiî’ye göre i’tidâl halinde nikâh mübâhdır. Binâenaleyh ona göre nikâhın sıfatı beş kısma ayrılır. *Dâvudu Zâhirî* ile *İbn-i Hazm’e* ve bir rivâyette *Ahmed b. Hanbel’e* göre cinsî münâsebete muktedir olan herkese evlenmek farzdır. Evlenecek kadın veya câriye bulunmadığı takdirde oruç tutmak icâb eder.

Şimdi biraz da nikâhın muâmele cihetini gözden geçirelim: Nikâhın akid ile meydana gelmesi, mehir denilen malı istilzâm etmesi, şahidler huzûrunda kıyılması vesâire onun muâmele cihetidir.

NIKÂHIN TA'RÎFİ

Nikâh lügatte: Toplamak ve katmak mânâlarına gelir. Arap şâiri: « إِنَّ الْقُبُورَ تَتَكْحَلُ الْأَيَامَى النَّسْوَةُ الْأَرَامِلُ وَ الْيَتَامَى » “Şüphesiz ki kabirler bekârlarla dul kadınları ve yetimleri bir araya toplar” demiştir. Bir de darb-ı mesel vardır: « أَنْكَحْنَا الْفَرَى فَتَرَى » Yâni “Yaban eşeği ile ehlî dışı eşeği bir araya kattık, bakalım ne çıkacak”⁸⁶ derler. Nikâha nikâh denilmesi karı kocayı bir yere topladığı içindir.

Şeriatte nikâh; Vatı' yani münâsebet-i cinsiyye ve akid mânâlarında kullanılır. Bu mânâların hangisinde hakikat, hangisinde mecâz olarak kullanıldığı husûsunda ihtilâf edilmiş, neticede ortaya dört kavil çıkmıştır:

- 1 - Akid ile vatı' arasında iştirâk-ı lafzî ile müşterektir.
- 2 - Akidde hakikat, vatı' da mecâzdır. Bu kavil usûlü fıkıh ulemâsınca *İmâm Şâfiî*'ye nisbet edilir.
- 3 - Vatı'da hakikat, akidde mecâzdır. **Meşâyih-i Hanefiyye**'nin kavli budur.

- 4 - Zamm, yani katmak mânâsında hakikattir.

Fukâhâ istilâhında ise: Kadından kasden istifâde milkiyetini ifâde eden bir akiddir. Yani, nikâh adetâ bir satın alma akdine benzer. Fakat bunda satın alınan, kadın değil, sadece ondan istifâde hakkıdır. Hâlbuki alışverişte malın kendisi satın alınır. Şu halde nikâh sâir akidlere tamâmen benzemez. Zâten alışverişle hâsıl olan milkiyete, milk-i yemîn, nikâhdakine milk-i müt'a denilmekle bu fark gösterilmiştir. Birindeki milkiyet tam, diğerkindeki yalnız istifâde milkiyetidir.

NIKÂHIN RÜKNÜ

Nikâh, alış veriş gibi şer'î bir tasarruftur. Şer'î tasarruflar ise ancak şeriatin öğretmesi ile bilinir. Şimdi ehemmiyetine binâen bu cümleyi bir parça izâh edelim: **Şer'î tasarruf:** Şer'î bir fiil demektir. Usûlü fıkıh ilminin beyânına göre bütün fiiller hissî ve şer'î olmak üzere ikiye ayrılırlar:

- 1 - **Hissî fiiller:** Dinde hakikaten matlûb bir hükme vaz'edilmiş olma-yan fiillerdir; diğerk ta'birle: yalnız hissî vücûdu olan fiillerdir. Birisine bir tokat vurmak, haksız yere adam öldürmek, zinâ etmek gibi şeyler birer hissî fiildir. Bunlar meydana gelebilmek için dinden mâlûmât almağa yani iş oldu mu olmadı mı diye sormağa ihtiyacımız yoktur. Çünkü bu fiillerin

⁸⁶ **Meydânî** “Mecmaü'l-emsâl”inde şöyle diyor: “Birisi birinin kızını istemiş. Annesi râzı olmuş, babası razı değilmiş. Nihâyet anne galebe çalmış ve kızı vermişler. Bu sözü baba o zaman söylemiş. Neticede kız geçinememiş.

vücûd bulması dîne bağlı değildir. Bunlar için dînen bir kâide ta'yînine hâcet yoktur. Meselâ: Şöyle olursa vurulan tokat şer'î olur "böyle olursa şer'an sahîh olmaz" diye bir kâide yoktur.

2 - **Şer'î fiiller:** Dinde matlûb bir hükme vaz' edilmiş olan fiillerdir. Bu fiillerin hem hissî hem de şer'î vücûdları vardır; yani bunların tahakkuk edebilmesi mutlaka dînin kabûlüne bağlıdır. Bu iş oldu mu olmadı mı; diye dîne sorarız. İşte namaz, oruç, nikâh ve alış veriş gibi fiiller şer'î fiillerdir.

Dîn nazarında bir namaz, sahîh bir ibâdet sayılabilmek için onun bütün şart ve rûkûnlerinin yerli yerince ifâ edilmiş olması lâzım gelir. Bunlardan bir tanesi bırakılsa namaz sahîh olmaz. Meselâ: Namazın şartlarından biri olan abdest terk edilse namaz câiz olmaz. Görülüyor ki: yapılan fiil sahîh oldu mu olmadı mı; diye dîne soruyoruz. Şu halde namaz şer'î bir fiildir. Şer'î bir fiilin aynı zamanda hissî de olmasında bir mahzûr yoktur. Nikâh da öyledir: Nikâhın şer'an sahîh olabilmesi için onun da şartları ve rûknü vardır. Bunlardan biri yapılmazsa şer'an nikâh yok demektir. Nikâhın şartlarını az yukarıda gördük. Şimdi rûknünü ele alalım:

Nikâhın rûknü, îcâb ve kabûl denilen sözlerdir. Yani nikâh denilen yapının esas malzemesi bunlardır. O bunlarla vücûd bulur. Nikâh kıyarken hangi taraf söze evvel başlamışsa onun sözüne **îcâb** denilir. Buna îcâb denilmesi, karşı tarafın kabûlü şartı ile akdın vücûd bulmasını istilzâm ettiği yâhûd karşı tarafa kabûl edip etmemek muhayyerliğini isbât ettiği içindir. Îcâba cevâb olarak söylenen söze de **kabûl** derler. Meselâ: Söze erkeğin başladığını farzederek onun kadına: "Seni aldım" demesi îcâb: kadının: Ben de sana vardım" demesi kabûldür.

İşte dînimiz nikâhın şer'an nikâh olabilmesi için bu müessesenin malzemesi mesâbesinde bulunan îcâbla kabûlün mâzî sîgalardan yapılmasını emretmiştir. Daha ilmî ta'bîr ile: "Aldım, verdim" gibi habere delâlet eden sîgalardan inşâ yapılmıştır.⁸⁷ Yani nikâh kıyarken erkek "aldım" diyecek kadın da "vardım" sîgasını veya benzerini söyleyecektir. Vâkıâ inşâ için kullanılacak sîgaların emir olması îcâb ederdi. Fakat tahakkuk ve sübûta en kesin şekilde delâlet eden sîgalar mâzî sîgaları olduğundan, en ciddi fiillerin başında gelen nikâhı yapmak için, Şâri' hazretleri bu sîgaları seç-

⁸⁷ Maânî ilminde haberle inşâ şöyle ta'rîf olunur: **Haber:** Kâili (söyleyeni) hakkında; doğru yahut yalan söyledi; diye hükmedilebilen sözdür. Misafir geldi, Ali ayaktadır gibi. Eğer sözün delâlet ettiği isnâd hâricteki vukûa uyarsa o söz doğrudur; uymazsa yalan olur. Meselâ misafirin ortada vücûdu varsa, yani gelmişse söz doğrudur, yoksa yalandır. **İnşâ:** Kâili hakkında; doğru veya yalan söyledi; denilemeyen sözdür; zîrâ henüz hâricte bir nisbeti yoktur, iş daha olmamıştır. Oku, yaz gibi emirlerle, gitme gibi nehiyler inşâdır.

miştir. Yapılmakta olan akid işi o kadar kesinlikle vücûd bulmaktadır ki, sanki haber vermeden evvel olmuş bitmiş de biz onu bu sîgalarla şimdi haber veriyoruz.

Hâl böyle olunca gelişi güzel sözlerle nikâh kıyılmaz ve: “Bir anlaşma değil mi, hangi sözlerle olursa olsun yapılabilir” denilemez. Unutulmamalıdır ki yapılan iş bir tiyatro temsili değil, şer’î bir fiil, bir ibâdetdir. Rızâya delâlet eden herhangi bir söz veya hareket ile nikâhın kıyılabilceğine kâil olmak, her ne şekilde olursa olsun yapılan bir duâyı namaz diye kabûl etmeye benzer. Namaz nasıl ancak ve ancak şerîatin ta’rifi vechile kılındığı zaman sahîh olursa nikâh da ancak şerîatin istediği lafızlarla ve onun dilediği keyfiyetle sahîh olur.

Şimdi burada pek tabîi olarak belediyelerde kıyılan medenî nikâh hatıra gelir. Acaba bu nikâh medenî olduğu gibi şer’î de sayılabilir mi? Yukarıki îzâhat karşısında medenî nikâha şer’î demeye imkân yoktur. Çünkü bu nikâhda dînen aranan vasıflar yoktur. Onda akdin rûhu mesâbesindeki icâb ve kabûlün mâzî lafızlarla yapılması şart değildir. Bilâkis gördüğümüz belediye nikâhlarında mâzî sîgaları katiyyen kullanılmamaktadır. Şu halde kânûn müvâcehesinde şer’î nikâh nasıl resmî nikâh sayılmıyorsa dîn nazarında da medenî nikâh şer’î nikâh sayılamaz. İşte bugünkü medenî nikâh ile şer’î nikâhın aralarında bu derece derin bir fark vardır.

Bu farkı gidermek için bazıları doğrudan doğruya medenî nikâha şer’î nikâh süsü vermeye çalışıyorlar. Bunlar *Mecelle*’nin ikinci maddesini teşkil eden “Bir işten maksad ne ise hüküm ona göredir” kâidesi ile istidlâl etmek istiyorlar. Filvâki aslı büyük bir hadîs olan bu kâide birçok fıkıh esâslarına nisbetle kâideler kâidesi denilebilecek derecede şümûllü ise de mevzûu bahsimiz nikâh mes’elesi ile uzaktan yakından bir alâkası yoktur. Hattâ aynı kâideyi tatbîk ile medenî nikâhın şer’î olmadığını isbât etmek pek âlâ mümkündür. Şöyle ki: Belediyenin nikâh salonuna da’vet olunanlar, oraya ancak medenî nikâhı kıymak için giderler. Orada şer’î nikâh kıymak kimsenin hatırından bile geçmez. Mâdemki: bir işten maksad ne ise hüküm ona göre verilir; o halde burada maksad medenî nikâhtır. Binâenaleyh kıyılan nikâh, ancak medenî nikâh olur. Medenî nikâh ise şer’î nikâh değildir.

Bu zevât bir de *Mecelle*’nin üçüncü maddesiyle istidlâl etmek isterler. Madde şudur: “Ukûdda itibâr mekâsîd u maânîyedir. Elfâz u mebânîye değildir.” Maddenin îzâhı: Bir akid yapılırken söze değil mânâyâ ve mak-

sada bakılacaktır. Nikâh da bir akiddir; şu halde onu kıyarken sözler mâzî imiş muzâri imiş bakmamalı; maksad nikâh kıymak değil mi? olur deyip geçmeli.

Cevâben deriz ki: Bu kâide alışveriş, icâre keffâret ve havâle gibi sırf muâmele olan akidlere mahsûsdur. Nikâha şümûlü yoktur. Nitekim “*Me-celle*” şerhlerinde îzâh edilmiştir. Hâlbuki nikâh sırf muâmele değil, yukarıda da arzettiğimiz vecihle bir cihetten hâlis bir ibâdet, diğer cihetten Şer‘-i Şerîfin âdetâ üzerine titrediği bir akiddir. Böyle akidlerde ise itibâr maksada değil lafzadır. Bunu isbât için yukarıda arzettiğimiz bir misâli tekrarlamaya mecbûruz: Bir kimse maksadı şaka olduğu halde şâhidler huzûrunda, mâni-i şer‘îsi olmayan bir kadınla nikâhın îcâb ve kabûlünü söylese derhal nikâhları mün‘akid olur. Maksadın şaka olduğuna aslâ bakılmaz. Çünkü nikâhın şakası yoktur.

Hâsılı bu teşebbüsler iki nevi nikâh arasındaki derin farkı yok etmede kâfi değildir. Yegâne çâre medenî nikâhdan sonra şer‘î nikâhı da ihmâl etmeyip kıydırmaktır.

Dinde nikâhın pek muhterem ve müstesnâ bir mevkii olduğu içindir ki sâir akidlerde gösterilmeyen titizlikler nikâhda gösterilmiştir. Meselâ: Evlenecek erkeğin alacağı kadına mehir nâmı altında şer‘an kıymeti hâiz bir mal vermesi akid esnasında iki tarafın îcâb ve kabûlü işitmelerinin şart olması, nikâhın ancak şâhidler huzûrunda akdedilebilmesi bu şâhidlerin iki âkil bâliğ ve hür erkek yâhûd bir hür erkekle iki hür kadın olmaları, nikâh meclisinde bulunarak beraberce iki tarafın sözlerini işitmeleri nikâha mahsûs şartlar cümlesindendir. Bunlarsız nikâh câiz değildir. Hattâ bu bâbda o derece titizlik gösterilmiştir ki şâhidler îcâb ve kabûlü beraberce işitmeyip kendilerine ayrı ayrı söylense nikâh sahîh olmaz. Kezâ nikâh meclisinde hazır bulunan müstakbel karı koca îcâb ve kabûlü söylemeye utansalar da bir kâğıdın üzerine “seni aldım” “Ben de sana vardım” cümlelerini yazsalar nikâh sahîh olmaz. Hattâ alış verişte teâtî yani hiç konuşmadan parayı verip malı almak câiz olduğu halde nikâhda bu da câiz değildir. Ayrıca müslüman bir kadının nikâhında şâhidlik yapacakların Müslüman olmaları da şarttır. Zîrâ kâfirlerin müslüman aleyhine şâhidliği makbûl değildir.

Elhâsıl İslâm dîni “budû’” ta‘biri ile ifâde edilen kadından istifâde hakkına pek büyük bir ehemmiyet atfetmiş onun şân ü şerefini bir defa şâhid huzûrunda kıyılmasını şart koşarak, bir defa da mehir ilzâmı sûretiyle en yüksek makâm-ı ihtirâma çıkarmıştır.

(۸۲۲/۹۹۳) - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: "قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ فَإِنَّهُ أَغْضُ لِلْبَصْرِ وَأَحْصَنُ لِلْفَرْجِ وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاءٌ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

993/822 "Abdullah b. Mes'ûd radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.) bize:

Ey gençler cemâati, sizden kimin evlenmeye gücü yetiyorsa hemen evlensin; zîrâ evlilik gözü (haramdan) daha yumduru-cu, iffeti daha koruyucudur. Kimin gücü yetmezse o da oruç tutmayı iltizâm etsin. Çünkü oruç onun için hayalarını kesmek demektir; buyurdular." Hadîs **müttefekun aleyhdir.**

Peygamber (s.a.v.)'in gençlere hitâb etmesi kadınlara karşı şehvet daha ziyâde onlardan beklendiği içindir.

Hadîsteki "**bâe**" kelimesinden murâdın ne olduğu ulemâ arasında ihtilâflıdır. Esah kavle göre cinsî münâsebet kastedilmiştir. Bu takdîrde mânâ şöyle olur: "Nikâhın masraflarını çekmeğe kudreti olduğu cihetle kimin cimâa gücü yeterse hemen evlensin. Kimin nikâh külfetlerine katlanmaktan âciz olduğu cihetle cimâa gücü yetmezse, o da şehvetini giderecek ve ondan doğacak kötülüğü hayaların kesilip çıkarılması gibi kesecek olan orucu tutsun. *İbn-i Hibbân*'ın rivâyetinde müdrec olarak (**vicâ**) "hayaların çıkarılması" diye tefsîr edilmiştir. Bazılarına göre (vicâ) hayaları burmaktır. Onları çıkarıp atmaya (ihssâ) denilir. Burada maksad orucun vicâ gibi olduğunu anlatmaktır.

Evlenme emri, aile geçindirebilecek olanlara nikâhın farz olmasını iktizâ eder. *Dâvudu Zâhirî* ile *İmâm Ahmed b. Hanbel*'den bir rivâyete göre böylelere evlenmek farzdır. **Zâhirîler**'den *İbn-i Hazm*: "cimâa muktedir olan her erkeğe evlenecek kadın veya satın alacak câriye bulursa evlenmek veya câriye almak farzdır. Bundan âciz kalırsa çok çok oruç tutsun" demiş ve bunun **selef-i sâlihînden** bir cemâatin kavli olduğunu söylemiştir. **Cumhûr**'a göre buradaki emir nedib içindir. Çünkü **Teâlâ hazretleri:**

«فَوَاحِشَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ»

"O takdîrde bir kadın alın yâhûd satın aldığınız câriyelerle iktifâ edin."⁸³ buyurarak evlenmekle câriye almak arasında muhayyer bırakmıştır. Câriye satın almak bilicmâ' vacib değildir; o halde nikâh da vâcib değildir. Zira vacip olanla vâcib olmayan bir şey arasında mu-

⁸³ Sûre-i Nisâ âyet: 3.

hayyerlik olmaz. **Hanefiler**'e göre nikâhın yerine göre farz, vâcib, sünnet haram mekrûh ve mübâh olduğunu yukarıda gördük.

Orucun insanın hayalarını kesip atmak mesâbesinde oluşu, şehveti kırmamasındadır. Fakat oruçsuz az yiyip içmek şehveti kırmağa kâfi değildir. Bu işte **Allâh**'ın oruçta halkettiği bir sırrın mühim te'siri vardır.

Hattâbî bu hadîsle, şehveti kesmek için ilâç kullanmanın câiz olduğuna istidlâl etmiştir. Bunu *Bağavî* hikâye etmişse de tamâmiyle şehveti kesmek doğru değildir. Çünkü olabilir günün birinde aile geçindirecek hale gelir. Hattâ bu husûsda **Allâhü Teâlâ**'nın fazl ü kereminden iffet ve nâmûs sâhiplerini zengin kılacağına dâir va'd-i ilâhîsi vardır.

İnsanın tenâsül âletini kesmek, hayalarını çıkarmak bilittifâk memnûdur. Bittabi bu mânâdaki her şey de aynı hükümdedir. Binâenaleyh bugün salgın haline gelen umûmî **doğum kontrolü** de dînen memnûdur. Çünkü bu nazariyeyi müslümanlara tatbîk ve ta'mîm etmek, müslümanların azalmasını istihdâf eder. Hâlbuki iki cihân serveri Peygamberimiz **Muhammed Mustafa (s.a.v.)** Müslümanların çoğalmaları için gönderilmiş; kendisi de bütün hayatı boyunca buna teşvîk etmiştir. Nitekim bu husûsdaki hadîsler sırası geldikçe görülecektir. Binâenaleyh böyle bir şeyi müslümanlara tavsiye etmek, doğrudan doğruya onları dînlerine karşı cinâyete teşvîk olur.

Hadîs-i Şerîfde gözü haramdan koruyacak, iffet ve namusun muhâfazasına yarayacak şeyleri yapmağa tergîb ve teşvîk vardır.

Bu hadîsle **Mâlikîler**'den bazıları istimnânın yani el ile menî indirmenin haram olduğuna istidlâl etmiştir. Zîrâ mübâh olsa tavsiye buyurulurdu. **Hanbelîler**'den bazılarının istimnâya mübâh hükmü verdikleri rivâyet olunur.

(۸۲۳/۹۹۴) - وَعَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ وَقَالَ: "لَكِنِّي أَنَا أَصْلِي وَأَنَامُ وَأَصُومُ وَأُفْطِرُ وَأَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ فَمَنْ رَغِبَ عَن سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ

994/823 "Enes b. Mâlik radiyallâhü anh'den rivâyet olunduğuna göre Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem Allâh'a hamd ü senâ etmiş ve:

Lâkin ben namaz kılıyor ve uyuyorum; hem oruç tutuyor hem tutmuyorum; kadınlarla da evleniyorum. Şu halde kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir; buyurmuşlardır."

Hadîs **müttefekun aleyh**dir. Bu hadîsi bu lafızla *Müslim* rivâyet etmiştir. Hadisin sebebi vardır. Bunu **Enes (r.a.)** şöyle anlatmıştır:

« جَاءَ ثَلَاثَةٌ رَهْطٍ إِلَى بُيُوتِ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْأَلُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا أُخْبِرُوا كَانَتْهُمْ تَقَالُوهَا فَقَالُوا: أَيْنَ نَحْنُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ ، وَمَا تَأَخَّرَ فَقَالَ أَحَدُهُمْ: أَمَا أَنَا فَإِنِّي أَصْلِي اللَّيْلَ أَبَدًا وَقَالَ آخَرُ وَأَنَا أَصُومُ الدَّهْرَ وَلَا أَفْطِرُ وَقَالَ آخَرُ: وَأَنَا أَعْتَزِلُ النِّسَاءَ فَلَا أَتَزَوِّجُ . فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ: أَنْتُمْ فَلَنْتُمْ كَذَا وَكَذَا؟ أَمَا وَاللَّهِ إِنِّي لَأَخْشَاكُمْ لِلَّهِ وَأَتَقَاتُمْ لَهُ وَلَكِنِّي أَنَا أَصْلِي وَأَنَا صُومُ - الْحَدِيثُ »

Üç kişi Peygamber (s.a.v.)’in (evinde yaptığı) ibâdetini sormak üzere onun zevcelerinin evlerine geldiler. Kendilerine Resûlullâh (s.a.v.)’in evdeki ibâdeti haber verilince gâlibâ onu az buldular da: “Resûlullâh (s.a.v.) nerede biz neredeyiz? Onun gelmiş geçmiş bütün (mütesavver) günahlarını Allâh mağfiret buyurmuştur.” dediler. Bunun üzerine birisi:

Bana gelince, ben (bundan böyle) ebedî olarak geceleri namaz kılacağım; dedi. Diğer:

Ben de ömrüm boyunca oruç tutacağım; hiç bırakmayacağım; dedi. Öteki de:

Ben de kadınlardan uzak kalacağım; ve evlenmeyeceğim; dedi. Nihâyet Resûlullâh (s.a.v.) onların yanına geldi ve:

Siz şöyle şöyle dediniz mi? Vallâhi ben sizin en ziyâde Allâh’dan korkanınız ve ondan sakınanınızım. Lâkin ben namaz da kılıyorum; uyku da uyuyorum. Hem oruç tutuyorum, ilah...; buyurdular.”

Abdürrezzâk’ın Said b. Müseyyeb’den mürsel olarak rivâyetine göre Peygamber (s.a.v.)’in ibâdetini sormağa gelenler Ali b. Ebî Tâlib, Abdullah b. Amr b. As ve Osman b. Maz’ûn’dur.

Hadîs-i Şerîf ibâdetlerde nefse zarar verecek derecede fazla inhimâk değil, orta halin meşrû olduğuna delîldir.

Taberî: “Bu hadîsde, yiyecek ve giyeceklerde helâl isti’mâlini men edenlere cevâb-ı redd vardır” diyor. *Kâdî İyâz* ise: “Bu cihet selefin ihtilâf ettiği meselelerdendir; bazıları *Taberî*’nin kavline zâhib olmuş; bir takımları da aksini iltizâm etmişlerdir” demekte ve sözüne devamla: “Evlâ olan, her işte ortayı tutup helâl şeylere devâmda ifrât göstermemektir. Çünkü bunun sonu büyüklenmeye varır; şüpheli ve hattâ memnû şeyleri irtikâba kadar

götürür; zîrâ bir şeye alışan, bazan onu bulamayabilir; sabredemez ve böylece harâmı irtikâb eder” diyor. *Kâdî*’nin fikrine itirâz eden de vardır. Bunlar “umûrun en hayırlısı ortasıdır” Hadîs-i Şerîfini prensip ittihâz ederler.

Hadîsdeki “Benim sünnetimden yüz çeviren benden değildir.” ifâdesinin mânâsı: benim yolumdan yüz çeviren dosdoğru olan İslâmiyet’e ehil değildir” demektir. Müslümana düşen vazîfe: Oruç tutmaya muktedir olabilmek için onu dâimî tutmamak; gece namazı kılabilmek için uyumak ve iffetli olmak için evlenmektir.

Bazı **ulemâ** şöyle diyorlar: “Bir kimse **Peygamber (s.a.v.)** Efendimiz’in yoluna muhâlefet etmekle, kendi yaptığı ibâdetin onun yaptığından daha üstün ve muvâfık olduğunu göstermek isterse, o takdirde hadîsdeki “benden değildir” cümlesinin mânâsı: benim dînimde değildir; demek olur. Çünkü böyle bir itikâd küfre götürür.

(۸۲۴/۹۹۵) - وَعَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُنَا بِالْبَاءَةِ وَيَنْهَى عَنِ التَّبَتُّلِ نَهْيًا شَدِيدًا وَيَقُولُ: “تَزَوَّجُوا الْوُلُودَ الْوُدُودَ فَإِنِّي مُكَاتِّرٌ بِكُمْ الْأَنْبِيَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ” رَوَاهُ أَحْمَدُ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ وَلَهُ شَاهِدٌ عِنْدَ أَبِي دَاوُدَ وَالنَّسَائِيِّ وَابْنِ حِبَّانَ مِنْ حَدِيثِ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ.

995/824 “Bu da ondan (r.a.) rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.): bize evlenmeyi emreder; nikâhı terkedip bir kenara çekilmekten şiddetle nehiy buyurur ve:

Çok doğuran sevimli kadınları alın; çünkü ben kıyamet gününde sâir ümmetlere sizinle öğüneceğim; derdi.”

Bu hadîsi **Ahmed** rivâyet etmiştir. **İbn-i Hibbân** onu sahihlemiştir.

Hadîsin *Ebû Dâvud* ile *Nesâî* ve kezâ *İbn-i Hibbân*’da **Ma’kil b. Yesâr**’dan rivâyet edilmiş bir şâhidi vardır.

Tebettül: Kadınlardan el çekerek, ibâdet maksadı ile nikâhı terk etmektir. Bu kelimenin aslı: Keskemek demektir **Hz. Meryem** ile **Hz. Fâtıma (r.anha)**’ya bu kelimedenden alarak (**betûl**) denilmesi, dîn ahlâk ve fazîletçe sâir dünyâ kadınları ile kâbil-i kıyâs olmamalarındandır.

Velûd: Çok doğuran kadındır. Bu cihet kızlarda akraba kadınların halinden belli olur.

Vedûd: Güzel huyu, terbiyesi ve nezâketi ile kendisini kocasına sevdiren mahbûbedir.

Hadîs-i Şerîf, evlenerek üremenin lüzûmuna ve doğum kontrolünün gelişi güzel câiz olmadığına delildir. Âhirette öğünmenin câiz olduğu dahî bu hadîsin ahkâmı cümlesindendir. Bunun vechi şudur: Hangi **Peygamber**'in ümmeti daha çoksa onun sevâbı dahî çoktur. Çünkü her **Peygamber**'e kendisine tâbi olanlara verilen ecirin bir misli verilecektir.

(٨٢٥/٩٩٧) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "تُنْكَحُ الْمَرْأَةُ لِأَرْبَعٍ: لِمَالِهَا وَلِحَسَبِهَا وَلِجَمَالِهَا وَلِدِينِهَا فَاظْفَرْ بِذَاتِ الدِّينِ تَرُبَّتْ يَدَاكَ" مَتَّفَقٌ عَلَيْهِ مَعَ بَقِيَّةِ السَّبْعَةِ.

997/825 “Ebû Hüreyre (r.a.)’den Peygamber (s.a.v.)’den işitmiş olarak rivâyet olunduğuna göre Peygamber (s.a.v.):

Kadın dört şey için nikâh edilir: malı için, şerefi için, güzelliği için ve dîni için. Sen dîndarı al da yoksulluktan ellerin toprağa yapışsın; buyurmuşlardır.”

Hadîs Şeyhayn ile Yediler’in geri kalanları arasında **müttefekun aleyh**dir.

Bu hadîs erkekleri evlenmeye sevkeden şeyin bu dörtten biri olduğunu fakat onlarca en sona kalan sebep dindarlık idiğini haber veriyor. **Peygamber (s.a.v.)** ise dindarını bulurlarsa kaçırmamalarını emretmiştir. Filhakîka dindarlıktan başka bir sebepten dolayı evlenmekten nehiy vârid olmuştur. *İbn-i Mâce* ile *Bezzâr*’ın ve *Beyhakî*’nin **Abdullah b. Ömer**’e mevkûfen tahrîc ettikleri şu hadîs onlardan biridir:

« لَا تَنْكِحُوا النِّسَاءَ لِحُسْنِهِنَّ فَلَعَلَّهُنَّ يُزْدِيهِنَّ وَلَا لِمَالِهِنَّ فَلَعَلَّهُنَّ يُطْعِمِهِنَّ وَانْكِحُوهُنَّ لِلدِّينِ وَالْأَمَةِ سَوَدَاءُ خَرَقَاءُ ذَاتُ دِينٍ أَفْضَلُ »

“Kadınları güzellikleri için nikâh etmeyin, zîrâ olur ki güzellik kendilerini kötüleştirir. Malı için de nikâh etmeyin, çünkü olur ki mal kendilerini azdırır. Siz onları dîni için nikâh edin. Hakîkaten kara, beceriksiz dindar bir câriye (dindar olmayan diğer kadınlardan) efdaldır.” En iyi kadınların sıfatı hakkında Nesâî, Hz. Ebû Hüreyre’den şu hâdisî rivâyet eder:

« قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ النِّسَاءِ خَيْرٌ قَالَ أَلَّتِي تَسْرُهُ أَنْ تَنْظُرَ وَتُطِيعَهُ أَنْ أَمَرَ وَلَا تُخَالِفُهُ فِي نَفْسِهَا وَمَالِهَا بِمَا يَكْرَهُ »

“Yâ Resûlallâh, kadınların hangisi daha hayırlıdır? denildi:

(Kocası) baktığı zaman kendisini memnûn eden, emrettiği zaman itâat eden ve nefsi ile malı husûsunda hoşlanmayacağı bir şeyle kendisine muhâlefet etmeyendir; buyurdular.”

Haseb: insanın kendisinin ve ecdâdının yaptığı iyi işlerdir. *Tirmizî*’nin **Hz. Semûra**’dan tahrîc ederek: “Hasendir” dediği merfû bir hadîsde haseb “mal” diye tefsîr edilmiştir. Ancak bâbımızın hadîsinde ondan bu mânâ kastedilmemiştir; çünkü malın yanında zikredilmiştir. O halde burada ondan birinci mânâ kastedilmiştir.

Hadîs-i Şerîf, her şeyde dindarlarla beraber olmanın evlâ olduğuna delildir. Çünkü onlarla düşüp kalkan onların ahlâkından, bereketinden ve tuttukları yoldan istifâde eder. Bilhâssa karısının dindar olmasına dikkat etmelidir. Zîrâ erkeğe en yakın odur. Onunla bir yastığa baş koyar; çocuklarının annesi odur. Malını mülkünü ve iffet ü namusunu koruyan da odur.

Hadîsdeki “**ellerin topraklansın**” ta‘bîri, fakirlikten kinâyedir. Bu söz halk arasında konuşulurken söylenmesi âdet olmuş bir sözdür. Yoksa Resûlullâh (s.a.v.) bununla bedduâ etmiş değildir.

(۸۲۶/۹۹۸) - وَعَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا رَفَأَ إِنْسَانًا إِذَا تَزَوَّجَ قَالَ: بَارَكَ اللَّهُ لَكَ وَيَبَارَكَ عَلَيْكَ وَجَمَعَ بَيْنَكُمَا فِي خَيْرٍ“ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَرْبَعَةُ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ ، وَابْنُ خُرَيْمَةَ وَابْنُ حِبَّانَ.

998/826 “Yine ondan (radiyallâhü anh) rivâyet olunmuştur. ki: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem. Bir insan evlendiği zaman onu tebrik ederken:

Allâh senin için mübarek kılsın ve senin üzerine bereket indirsın, aranızı hayırda cem etsin; buyururlarmış.”

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Dörtler** rivâyet etmiştir. **Tirmizî**, **İbn-i Huzeyme** ve **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir.

Raf’e: Güzel geçinmek ve uyarlık demektir. Burada evlenme tebriki manasınadır. **Resûlullâh (s.a.v.)** evlenen bir kimseye iyi geçinmesi için duâ ederse bu kelimeleri söylerdi. *Bakıy b. Muhalled Benî Temîm’e* mensûb bir zâttan şu hadîsi tahrîc etmiştir:

«كُنَّا نَقُولُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ بِالزَّفَاءِ وَالْبَيْنِ فَعَلَّمَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ قُولُوا... الْحَدِيثُ»

“Biz câhiliyyet devrinde: Güle güle geçin, çoluğa çocuğa karış; derdik. Resûlullâh (s.a.v.) bize (ne diyeceğimizi) öğretti ve:

“Şöyle deyin.. ilah..; buyurdular.”

İmâm Müslim, Hz. Câbir (r.a.)’den şu hadîsi tahrîc etmiştir:

«أَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ تَزَوَّجْتَ؟ قَالَ نَعَمْ قَالَ بَارَكَ اللَّهُ لَكَ»

“Peygamber (s.a.v.) Câbir’e:

Evlendin mi? diye sormuş. Câbir:

Evet; cevabını verince Resûlullâh (s.a.v.):

Allâh senin için mübarek eylesin; demiştir.” Dârimî: وَيَبَارِكُ عَلَيْكَ
“Senin üzerine mübarek kulsın” cümlesini ziyâde eylemiştir.

Hadîs-i Şerîf, evlenene duâ etmenin sünnet olduğunu gösteriyor. Okunması sünnet olan duâ **H. Amr b. Şuayb**’in babasından onun da dedesinden onun da **Peygamber (s.a.v.)**’den rivâyet ettiği şu hadîsdir:

« إِذَا أَفَادَ أَحَدُكُمْ امْرَأَةً أَوْ خَادِمًا أَوْ ذَابَّةً فَلْيَأْخُذْ بِنَاصِيَتِهَا وَلْيَقُلْ اللَّهُمَّ إِنِّي أَشَأْلُكَ خَيْرَهَا وَخَيْرَ مَا جِئْتُ عَلَيْهِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا جِئْتُ عَلَيْهِ »

“Biriniz bir kadın veya hizmetçi yâhûd hayvan edinirse onun alnından tutsun ve: Yâ Rabbî, senden bunun hayrını ve mecbûl bulunduğu tabiatının hayrını dilerim; bunun şerrinden ve mecbûl bulunduğu tabiatının şerrinden sana sığınırım; desin.”
Bu hadîsi *Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn-i Mâce* rivâyet etmişlerdir.

(٨٢٧/٩٩٩) - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: عَلَّمَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ التَّشَهُّدَ فِي الْحَاجَةِ إِنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَيَقْرَأُ ثَلَاثَ آيَاتٍ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَرْبَعَةُ وَحَسَنَةُ التِّرْمِذِيُّ وَالْحَاكِمُ.

999/827 “Abdullah b. Mes’ûd radıyallâhü anh’den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Bize Resûlullâh (s.a.v.) hâcet için teşehhüdün şöyle olacağını öğretti: « إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ... » der. Üç de âyet okur.” Teşehhüdün Manası: Şüphesiz ki hamd Allâh’a mahsûstur. Ona hamededer; ondan yardım ve mağfiret dileriz. Nefislerimizin şerlerinden de Allâh’a sığınırız. Allâh kime hidâyet verirse artık onu saptıracak yoktur. Ve kimi saptırırsa, onu da doğru yola getirecek yoktur. Ben Allâh’dan başka ilah olmadığına şehâdet ederim. Muhammed’in onun kulu ve resûlü olduğuna da şehâdet ederim

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Dörtler** rivâyet etmiştir. **Tirmizî** ile **Hâkim** onu hasen bulmuşlardır.

Hadîsteki **“hâcet için”** ta’bîrinden sonra *İbn-i Kesir* “el-irşâd” nâm eserinde **“nikâh ve gayrisinde”** kaydını ziyâde etmiştir.

Okunacak âyetler: **Nisâ sûresi**'nin ilk âyeti, **Âl-i İmrân**'ın 102. ve **Ahzâb sûresi**'nin 70-71. âyetleridir. *İbn-i Kesîr*'in rivâyetinde bu âyetler hadîsin içinde zikredilmektedir.

Hadîsdeki (**hâcet**)'in her hâcete âmm ve şâmil olduğunu az evvel söylemiştik. Bu bâbda *Beyhakî* de *Şu'be'nin* şu sözlerini naklediyor: Ebû *İshak*'a: Bu, nikâh hutbesi ile başka şeylerde mi okunacak? dedim: Her hâcette (okunacak) dedi.”

Hadîs bu teşehhüdün nikâh ve sâirede sünnet olduğuna delildir. Nikâhda bunu, akdi yapan nikâhı kıyarken okuyacaktır. Fakat bu sünnet bugün metrûk ve mehcûrdur. **Zâhirîler**'e göre teşehhüd vâcibdir. Bu husûsda **Şâfiîler**'den *Ebû Avâne* **Zâhirîler**le beraberdir. Nikâh hutbesinin vâcib olmadığı bir iki hadîs sonra görülecektir.

(٨٢٨/١٠٠٠) - وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ”إِذَا خُطِبَ أَحَدُكُمْ الْمَرْأَةَ فَإِنْ اسْتَطَاعَ أَنْ يَنْظُرَ مِنْهَا إِلَى مَا يَدْعُوهُ إِلَى نِكَاحِهَا فَلْيَفْعَلْ“ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَرِجَالُهُ ثِقَاتٌ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ - وَلَهُ شَاهِدٌ عِنْدَ التِّرْمِذِيِّ وَالنَّسَائِيِّ عَنِ الْمُغِيرَةِ - وَعِنْدَ ابْنِ مَاجَهٍ وَابْنِ حِبَّانٍ مِنْ حَدِيثِ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْلَمَةَ - وَلِمُسْلِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ” أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِرَجُلٍ تَزَوَّجَ امْرَأَةً: أَنْظُرْتُ إِلَيْهَا؟ قَالَ: لَا قَالَ: ”أَذْهَبَ فَأَنْظُرَ إِلَيْهَا“.

1000/828 “Câbir radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Biriniz kadını istediği vakit, eğer onunla evlenmeğe sebep teşkil eden yerini görebilecekse bunu hemen yapsın; buyurdular.”

Bu hadîsi; **Ahmed** ile **Ebû Dâvud** rivâyet etmişlerdir. Râvîleri sikadılar. Onu **Hâkim** sahlhlemiştir. *Tirmizî* ile *Nesâî*'de bu hadîsin **Muğîre**'den rivâyeten bir şâhidi; *İbn-i Mâce* ile *İbn-i Hibbân*'da **Muhammed b. Mesleme**'den bir şâhidi daha vardır. *Müslim*'in **Ebû Hüreyre**'den rivâyetine göre Peygamber (s.a.v.) bir kadınla evlenen bir adama:

Ona baktın mı? demiş. Adam:

Hayır; deyince:

Git de ona bak; buyurmuşlardır. **Câbir** hadîsinin tamâmı şudur:

« فَخُطِبْتُ جَارِيَةً فَكُنْتُ أَتَخَبَّأُ لَهَا حَتَّى رَأَيْتُ مِنْهَا مَا دَعَانِي إِلَى نِكَاحِهَا فَتَزَوَّجْتُهَا »

“Câbir demiştir ki: Ben de bir kız istedim. Ondan gizleniyor

idim. Nihâyet kendisini nikâh etmeme sebep olan yerini gördüm ve onunla evlendim.” Hz. Muğîre rivâyetinin lafzı da şöyledir:

« قَالَ لَهُ وَقَدْ خَطَبْتُ امْرَأَةً أَنْتَظِرُ إِلَيْهَا فَإِنَّهُ أُخْرَى أَنْ يُؤَدَّمَ بَيْنَكُمَا »

“Muğîre bir kadın istemiş Peygamber (s.a.v.) kendisine:

O kadına bak: çünkü bakmak yıldızınızın barışması için daha muvâfıktır; buyurmuştur.”

Bu hadîsler, evlenmek isteyenlerin isteyecekleri kız veya kadını evvelâ bir görmelerinin mendûb olduğunu göstermektedir. **Cumhûru ulemânın** kavli de budur. Bakılacak yer, ellerle yüzdür. Çünkü yüzünden güzelliği çirkinliği, ellerinden de vücûdunun matlûba muvâfık olup olmadığı anlaşılır. *Euzâî*’ye göre etli yerlerine bakabilir.

Hadîs mutlaktır. Binâenaleyh nereye bakmakla maksad hâsıl olacaksa oraya bakar. Nitekim **Sahâbe-i Kirâm** hazarâtı da bunu böyle anlamışlardır. *Abdürrezzâk* ile *Saîd b. Mansûr*’un rivâyetlerine nazaran **Hiz. Ömer** (r.a.) **Hiz. Ali**’nin kızı **Ümmü Külsüm**’ün topuğunun üstüne bakmıştı. Bu hâdis **Hiz. Ümmü Külsüm** (r.anhâ)’yı babası, **Hiz. Ömer**’e görünmek için gönderdiği zaman vâki olmuştur. Hattâ bunun için kadının rızâsı da şart değildir; o farkında olmadan da bakılıp görülebilir. Nitekim **Hiz. Câbir** (r.a.) öyle yapmıştır.

Bazı **Şâfiî** imâmılarına göre bu görme işinin dünürlükten evvel olması gerekir; tâ ki anlaşma olmazsa kadını rahatsız etmeden bırakmış olur. İstedikten sonra görür ve sonra bırakırsa kadın üzüdür.

İsteyeceği kadını erkek göremezse itimâd ettiği bir kadını görücü olarak göndermesi müstehâbdır. Filhakika **Hiz. Enes** (r.a.) **Peygamber** (s.a.v.)’in Ümmü Süleym’i bir kadını görmeğe yolladığını ve kendisine ta’lîmât verirken:

« أَنْظِرِي إِلَى عَزْوِبِهَا، وَشَمِي مَعَاطِفَهَا »

“**Ökçelerine bak ve yakalarını kokla**” buyurduğunu rivâyet etmiştir. Bu hadîsi *İmâm Ahmed*, *Taberânî*, *Hâkim* ve *Beyhakî* tahrîc etmişlerdir. Fakat hadîs hakkında söz edilmiştir. Bir rivâyette: « شَمِي عَوَارِضَهَا »

“**Ön dişlerini kokla**” denilmiştir. Bundan murâd ağzının kokup kokmadığını anlamaktır. Acaba kadının da aynı şeyleri evleneceği erkekte araştırmaya hakkı varmıdır? Bazıları: her ne kadar onun hakkında hadîs yoksa da hüküm ona da sâbittir; diyorlar. Zâten kadının varacağı erkeğin kendisine küfüv yani denk olup olmadığını araştırması şer’an hakkıdır. Bir takımları kadın hakkında bu bâbda ayrıca delîl olmadığı için ona bu hakkın sâbit olmadığına kâildirler.

Şunu da arz edelim ki şer‘-i şerîfin nezîh bir müslüman erkeğe bahsettiği bu görme hakkı asla bugünkü yüz kızartıcı birleşmeler, dostlaşmalar, gezişmeler ve sevişmeler mânâsına gelemes. Bu kadcarcık görme müsâadesi, sonra pişman olup da, kurulan aile yuvasını yıkmamak için peşinen alınan şer‘î tedbîrden başka bir şey değildir.

(۸۲۹/۱۰۰۴) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا يَخْطُبُ أَحَدُكُمْ عَلَى خُطْبَةِ أَخِيهِ حَتَّى يَتْرَكَ الْخَاطِبُ قَبْلَهُ أَوْ يَأْذَنَ لَهُ" مَتَّقَ عَلَيْهِ وَاللَّفْظُ لِلْبَحَارِيِّ.

1004/829 “İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Sizden biriniz dîn kardeşinin dünürlüğü üzerine dünürlük göndermesin. Tâ dünür gönderen ondan önce vazgeçinceye yâhûd kendisine izin verinceye kadar; buyurdular.”

Hadîs **müttefekun aleyh**dir. Lafız **Buhârî**’nindir.

Buradaki nehyin tahrîm için olduğuna *Nevevî* icmâ iddiâ etmiştir. Fakat *Hattâbî* bunu kabûl etmemiş buradaki nehyin tahrîm için değil, te’dîb için olduğunu söylemiştir.

Kadın icâbet ettikten sonra dünürlüğü bozmak icmâan haramdır. Kadın mükellef ise icâbet husûsunda söz kendisininindir. Küçükse velisi icâbet eder. Eğer kadın nikâha sarâhaten icâbet etmemişse, başkasının onu istemesi esah kavle göre haram değildir. Nikâha rızâ göstermediği gibi adem-i rızâ da göstermemişse hüküm yine aynıdır.

Hanefiler’le **Şâfiiler**’e göre bakire kızın burada sükût etmesi rızâ sayılır. Nikâha razı olduktan sonra dünürlüğü bozmak haram olmakla beraber kıyılan nikâh cumhûra göre yine de sahîhdir. *Dâvudu Zâhirî*’ye göre ise böyle bir nikâh zifâdan sonra bile olsa yine feshedilir.

“Kendisine izin verinceye kadar” ifâdesi ilk dünürlüğü gönderen izin verdikten sonra artık onun üzerine dünürlük yapmanın câiz olduğuna delîldir. Çünkü izin vermesi o işten vazgeçtiğine delâlet eder. Şu halde o kadını artık her dileyen isteyebilir.

Fâsık’ın dünürlüğü üzerine dünür göndermek bazılarına göre câizdir. Fakat **cumhûru ulemâ** bu ciheti nazar-ı itibâra almamışlardır.

(۸۳۰/۱۰۰۵) - وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "جَاءَتْ امْرَأَةً إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ جِئْتُ أَهْبُ لَكَ نَفْسِي فَتَنْظُرَ إِلَيْهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَعِدَ النَّظَرَ فِيهَا وَصَوَّبَهُ ثُمَّ طَاطَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأْسَهُ فَلَمَّا رَأَتْ الْمَرْأَةُ أَنَّهُ لَمْ يَقْضَ فِيهَا شَيْئًا جَلَسَتْ فَقَامَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ لَمْ تَكُنْ لَكَ بِهَا حَاجَةٌ فَزَوِّجْنِيهَا قَالَ: فَهَلْ عِنْدَكَ مِنْ شَيْءٍ؟ فَقَالَ: لَا وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ: اذْهَبْ إِلَى أَهْلِكَ فَانْظُرْ هَلْ تَجِدُ شَيْئًا؟ فَذَهَبَ ثُمَّ رَجَعَ فَقَالَ: لَا وَاللَّهِ مَا وَجَدْتُ شَيْئًا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنْظُرْ وَلَوْ خَاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ فَذَهَبَ ثُمَّ رَجَعَ فَقَالَ: لَا وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا خَاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ وَلَكِنْ هَذَا إِزَارِي - قَالَ سَهْلٌ: مَا لَهُ رِذَاءٌ فَلَهَا نِصْفُهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا تَصْنَعُ بِإِزَارِكَ؟ إِنْ لَيْسَتْ لَهُ لَمْ يَكُنْ عَلَيْهَا مِنْهُ شَيْءٌ وَإِنْ لَيْسَتْ لَهُ لَمْ يَكُنْ عَلَيْكَ مِنْهُ شَيْءٌ فَجَلَسَ الرَّجُلُ حَتَّى إِذَا طَالَ مَجْلِسُهُ قَامَ فَرَأَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُوَلِّيًا فَأَمَرَ بِهِ فَدُعِيَ بِهِ فَلَمَّا جَاءَ قَالَ: مَاذَا مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ؟ قَالَ: مَعِيَ سُورَةٌ كَذَا وَسُورَةٌ كَذَا عَدَدَهَا فَقَالَ: تَقْرَأُوهُنَّ عَنْ ظَهْرِ قَلْبِكَ؟ قَالَ: نَعَمْ قَالَ: اذْهَبْ فَقَدْ مَلَكَتْكِهَا بِمَا مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَاللَّفْظُ لِمُسْلِمٍ وَفِي رِوَايَةٍ: قَالَ لَهُ: "انْطَلِقْ فَقَدْ زَوَّجْتُكَهَا فَعَلِمْتُهَا مِنَ الْقُرْآنِ" وَفِي رِوَايَةِ الْبُخَارِيِّ: "أَمْكَنَّاكَهَا بِمَا مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ" وَلَا بِي دَاوُدَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "مَا تَحْفَظُ؟" قَالَ: سُورَةُ الْبَقَرَةِ وَالَّتِي تَلِيهَا قَالَ: "قُمْ فَعَلِّمْنَاهَا عَشْرِينَ آيَةً".

1005/830 "Sehl b. Sa'd es-Sâidî radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'e bir kadın geldi ve:

Yâ Resûlallâh, kendimi sana hibe etmeğe geldim; dedi. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem ona bir baktı ve kadını tepeden tırnağa süzdü sonra Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem başını eğdi. Kadın onun kendisi hakkında bir hüküm vermediğini görünce oturdu.

(Bu sefer) Ashâbından bir adam ayağa kalkarak:

Yâ Resûlallâh, eğer senin bu kadına bir ihtiyâcın yoksa onu benimle evlendir; dedi. Peygamber (s.a.v.):

Yanında bir şey var mı? diye sordular. Adam:

Hayır vallâhi yâ Resûlallâh; dedi. Resûlullâh (s.a.v.):

Âilen nezdine git de bak bir şey bulabilecekmisin? dedi. Bunun üzerine adam gitti. Sonra döndü ve:

Hayır, vallâhi, hiç bir şey bulamadım; dedi. Resûlullâh *sallallâhü aleyhi ve sellem*:

Velev demirden bir yüzük olsun bak; dedi. Adam (yine) gitti Sonra döndü ve:

Hayır, vallâhi yâ Resûlallâh, demirden bir yüzük de bulamadım ama işte kaftanım! -Sehl demiştir ki: malı bir kaftandan ibâretti bu kaftanın yarısı onun olsun; dedi. Resûlullâh *sallallâhü aleyhi ve sellem*:

O senin kaftanını ne yapsın? Onu sen giysen kadının üzerinde bir şey kalmıyacak; kadın giyse senin üzerinde ondan bir şey kalmayacak; buyurdular. Derken adam oturdu. Bir hayli oturduktan sonra kalktı. Resûlullâh *sallallâhü aleyhi ve sellem* onun dönüp gitmekte olduğunu görünce çağırılmasını emretti ve adamı çağırdılar. Geldiğinde Peygamber (s.a.s.):

Ne miktar Kur'ân bilirsin? diye sordu:

Filân ve filân sûreleri bilirim; dedi ve onları saydı. Peygamber (s.a.v.):

Onları ezbere okuyabiliyor musun? dedi. Adam:

Evet; cevabını verdi. Resûlullâh (s.a.v.)

Haydi, git, onu sana bildiğin Kur'ân mukâbilinde verdim; buyurdular.” Hadis müttefekun aleyhdir. Lafız Müslim’indir.

Bir rivâyette Resûlullâh (s.a.v.) ona: “Git, onu sana verdim. Ona Kur'ândan (bir şeyler) öğretiver” demiştir.

Buhârî’nin bir rivâyetinde ise: “Onu sana bildiğin Kur'ân mukâbilinde temlîk ettik” buyurulmuştur.

Ebû Davud’un Ebû Hüreyre’den rivâyetinde Peygamber (s.a.v.):

Ezbere ne kadar biliyorsun? dedi. Adam:

Bakara Sûresi ile ondan sonrakini; cevâbını verdi. Resûlullâh (s.a.v.):

Kalk. Ona yirmi âyet öğretiver; buyurdular.” denilmektedir.

Hız. Sehl hadîsinde geldiği bildirilen kadının ismini musannıf merhûm bulamamıştır. Bazı kayıdlardan bunun **Havle binti Hâkim** yâhûd **Ümmü Şerîk** olduğu anlaşıyor. Hür bir insanın kendisi hibe edilemeyeceği cihetle “**Kendimi sana hibe etmeğe geldim**” cümlesinden muzâf hazfedilmiştir. Mânâ şöyledir: “Kendimin umûrunu sana hibe etmeğe geldim.” Evlenmek isteyen **sahâbîn**in ismi bulunamamıştır.

Bu Hadîs-i Şerîf birçok mes'elelere delâlet etmektedir. Bunları *İbni't-Tin* tedkîk etmiş; ve yirmi bir dâne olduklarını söylemiştir. *Buhârî* bunların ekserisi için ayrı bir bâb tahsîs etmiştir. Biz bunlardan bir kaç tanesini zikredeceğiz:

1 - Kadın kendini ehl-i salâh bir zâta arzedeabilir.

2 - Evlenmek niyeti ile kadına bakılabilir.

3 - Akrabası olmayan kadının velîsi, (onun izin ve rızası ile) müslümanların hükümdarıdır. Yalnız hadîsin bazı rivâyetlerinde kadının kendi umûrunu **Peygamber (s.a.v.)**'e tefvîz ettiği zikredilmektedir. Bu ise tevkîldir ve kadının velîsi var mı yok mu sorulmadan dahî yapılabilir. *Hattâbî*: “Zâhir-i hale hamlederek **ulemâ**'dan bir cemâat buna zâhib oldular” diyor.

4 - Hibe ancak kabûl ile sâbit olur.

5 - Nikâhda mutlakâ mehir lâzımdır ve bu az bir şeyden de olabilir. Çünkü “velev demirden bir yüzük” buyurulması, azlığı husûsunda mübâlağadır. Binâenaleyh bir mala kıymet ve fiyat olabilen her şeyden mehir olabilir. Kıymeti olmayan bir şeyden mehir yapılamıyacağına ve böyle bir şeyle nikâhın helâl olmayacağına icmâ bulunduğunu *Kâdî İyâz* nakletmiştir. **Zâhirîler**'den *İbn-i Hazm*: “Mehir, kendisine şey denilebilen her nesneden hattâ arpa danesinden bile olur; çünkü **Peygamber (s.a.v.)**: (bir şey bulabilecek misin) buyurdu” iddiâsında bulunmuşsa da kendisine cevap verilmiş ve: “velev demirden bir yüzük” buyurması azlık husûsunda bir mübâlağadır; onun da bir kıymeti vardır” denilmiştir. Zâten hadîsdeki: “Kimin evlenmeğe gücü yetmezse” cümlesi evlenmenin herkesin gücü yeteceği bir şey olmadığına delildir. Kur'ân-ı Kerim'de: “**Kim güç yettirmekmezse: وَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا**”⁸⁹ ve kezâ “**mallarınızla akdetmeniz: أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ**”⁹⁰ buyurulması mehirde mâliyetin şart olduğunu gösterir. Hattâ bazıları onun en az elli dirhem olabileceğine, diğerk bazıları kırk; bir takımları da beş dirhem olabileceğine kâil olmuşlardır.

⁸⁹ Sûre-i Nisâ, âyet: 25.

⁹⁰ Sûre-i Nisâ, âyet: 24.

Hanefiler'e göre mehirin en azı on dirhem para yâhûd on dirhem kıymetinde olan bir maldır. **Mehir:** Nikâhın hükümlerindendir ve kadının şerefini meydana çıkarmak için meşrû' olmuştur. Mehrin: sadak, nihle, atıyye, ukr, ecir ve ferîza gibi birçok isimleri vardır.

6 - Akid esnâsında mehri zikretmek icâbeder. Çünkü mehri zikretmek nizâa meydan bırakmaz. Maamâfih mehir zikredilmeden nikâh kıyılrsa akid yine sahîhdir; zifâdan sonra kadına mehir-i misil verilir. **Mehir-i Mi-sil:** Kadının misli olan diğer bir kadının meselâ ablasının veya kız kardeşinin mehiridir. Onun mehri ne ise bunun da o olur. Nikâhdan önce verilen yüzük küpe kolluk vesâire gibi başlık ve ağırlıklar da mehirden sayılırlar. Mehrin peşin verilen kısmına "Mehir-i muaccel" veresiye kalan kısmına da "Mehir-i müeaccel" derler. Mehrin hepsinin peşin verilmesi müstehâbdır.

7 - Zan üzerine yemîn etmek câizdir. Zîrâ **Resûl-i Ekrem (s.a.v.)** o zâtı yemîninden sonra mehir aramağa göndermiştir. Eğer yemîni yüzde yüz bildiği için etmiş olsa idi onu tekrar göndermekte bir mânâ kalmazdı.

8 - Erkeğe kendisi için zarûrî olan eşyâsını mehir olarak vermek câiz değildir. Meselâ avret mahalline örttüğü elbisesini; yiyeceği zahîresini vermek doğru değildir. Çünkü Peygamber (s.a.v.) o zâta abasını taksîm ettirmemiştir.

9 - Fakirlik iddiâ eden kimseyi denemek icâb eder. Zîrâ Resûlullâh (s.a.v.) o adamı ilk iddiâsında hemen tasdik edivermedi. Bu, fakirliğine karîne hâsıl oluncaya kadar onun yemîninin bile nazar-ı itibâre alınmaya-çağına delîlidir.

10 - Akid için hutbe vâcib değildir. Çünkü hutbe hadîsin hiçbir rivâyetinde zikredilmemiştir.

11 - Mehir, Kur'ân öğretmek gibi bir menfaat olabilir. Nitekim **Mûsâ** ve **Şuayb aleyhimesselâm** kıssası da buna delâlet eder. Fakat **Hanefiler'e** göre menfaatten mehir olmaz. Onlar bu hadîsi te'vîl ederler ve mehirsiz evlenmeyi **Peygamber (s.a.v.)'e** mahsûs sayarlar.

12 - Hadîsin "Bildigin Kur'an mukâbilinde" cümlesinin *Kâdî İyâz'a* göre iki veche ihtimâli vardır:

a) Kadına Kur'ân-ı Kerîm'den bildiklerini yâhûd muayyen bir miktarını öğretecek; ve bu onun mehri olacaktır.

b) Kadını o adama mehirsiz nikâh etmiştir. Bu takdîrde hadîsdeki **(ba)** harfi, ta'lîl içindir. O zât Kur'ân-ı Kerîm'in bir kısmını ezbere bildiği için bu mehirsiz evlendirme kendisine bir ikrâm olmuştur. **Hz. Enes (r.a.)'ın** ebeveyni olan **Ümmü Süleym** ile **Ebû Süleym'in** kıssaları bu ihtimâli te'yîd eder. Şöyle ki:

“Ebû Süleym, Ümmü Süleym’i istemiş. **Ümmü Süleym: Vallâhi senin gibi bir adam reddedilemez ama sen kâfirsın ben müslüman. Bana seninle evlenmek helâl olmaz. Eğer müslüman olursan mehir borcun bu olsun; sende başka bir şey istemem;** demiş. Bunun üzerine **Ebû Süleym** Müslüman olmuş; **Ümmü Süleym**’in mehri de onun müslümanlığı kabûlü olmuş.” Bu hadîsi *Nesâî* tahrîc etmiş ve sahîhlemiştir. Râvisi **İbn-i Abbâs** (r.a.)’dır. Hattâ *Nesâî* bu kıssa için **“Bâbü’t-Tezvîc ale’l-İslâm”** unvânı altında bir bâb tahsis etmiştir. **Nesâî**’nin bu hareketi ikinci ihtimâlî tercîh ettiğine delîldir; hâlbuki birinci ihtimal daha kuvvetlidir.

13 - Nikâh, temlik lafzı ile mün’akid olur. **Hanefîler**’le **Mâlikîler**’in ve bazı **ulemânın** mezhebi budur. Onlara göre: nikâh, tezvîc, hibe ve sadaka gibi hâlen temlike delâlet eden her sözle mün’akid olur. Şâfiîler’e göre ise yalnız nikâh ve tezvîc sözleri ile kıyılır.

(۸۳۱/۱۰۰۷) - وَعَنْ عَامِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: “أَعْلِنُوا النِّكَاحَ” رَوَاهُ أَحْمَدُ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ

1007/831 “Âmir b. Abdillâh⁹¹ b. Ez-Zübeyr’den o da babasından -radiyallâhü anhüm - işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Nikâhı ilân edin; buyurmuştur.”

Bu hadîsi **Ahmed** rivâyet etmiş; **Hâkim** de sahîhlemiştir. Bu bâbda Hz. Âişe (r.anhâ)’dan şu hadîs rivâyet olunmuştur:

“Nikâhı ilân edin ve onun için def çalın: أَاعْلِنُوا النِّكَاحَ وَاضْرِبُوا عَلَيْهِ بِالْعَزَائِلِ”

Bu hadîsi *Tirmizî* tahrîc etmiştir. Fakat râvîleri arasında *İsa b. Meymûn* vardır. Bu zât zaîfdir. Aynı hadîsi *İbn-i Mâce* ile *Beyhakî* de tahrîc etmiştir. Bunların isnâdında da *Hâlid b. İyas* vardır ki bu zatın hadîsi münkerdir. *İmâm Ahmed* demiştir ki: Yine *Tirmizî*, **Hz. Âişe**’den şu hadîsi tahrîc etmiş ve “hasen garîbdır” demiştir:

« أَاعْلِنُوا هَذَا النِّكَاحَ وَاجْعَلُوهُ فِي الْمَسَاجِدِ وَاضْرِبُوا عَلَيْهِ بِالْذُّفُوفِ وَلْيُؤْمَرِ أَحَدُكُمْ وَلَوْ بِشَاةٍ فَإِذَا خُطِبَ أَحَدُكُمْ امْرَأَةً وَقَدْ خُطِبَ بِالشَّوَادِ فَلْيُعْلِمَهَا لَا يَغُرَّهَا »

“Bu nikâhı i’lân edin; hem onu mescidlerde kıyın; onun için defleri çalın. Biriniz hiç olmazsa bir koyun ile düğün daveti yap-

⁹¹ **Âmir b. Abdillâh b. ez-Zübeyr: Tâbiî**’dir. Babasından ve başkalarından hadîs dinlemiştir. 124 târihinde vefât etmiştir.

sın. Şâyed biriniz bir kadın istediği vakit saçını siyaha boyamış bulunursa (bunu) o kadına bildirsin; onu aldatmasın.”

Bu hadisler nikâhı i‘lân etmenin lüzûmuna delâlet etmektedir. İ‘lân için def çalmak dahî emrolunmuştur. Bu husûsda hadisler çoktur. Bunların her biri hakkında söz edilmiş de olsa yine birbirilerini takviye ederler ve i‘lân için def çalmanın meşrû‘ olduğuna delâlet ederler.

Emrin zâhiri vücûb ifâde ederse de: “def çalmak vâcibdir” diyen olmamıştır. O sadece mesnûndur.

(۸۳۲/۱۰۰۸) - وَعَنْ أَبِي بُرْدَةَ بْنِ أَبِي مُوسَى عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “لَا نِكَاحَ إِلَّا بَوَلِيٍّ” رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَزْبَعَةُ وَصَحَّحَهُ ابْنُ الْمَدِينِيِّ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ حَبَّانٍ. وَأُعْلِلَ بِالْإِرْسَالِ.

1008/832 “Ebû Bürdete’bni Ebî Mûsâ’dan o da babasından “radiyallâhü anhümâ” rivâyet olunmuştur. Babası demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Nikâh ancak velî ile olur; buyurdular.”

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Dörtler** rivâyet etmişlerdir. **İbn-i Medînî** ile **Tirmizî** onu sahîhlemiştir; **İbn-i Hibbân** mürsel olmakla illetlendirmiştir.

İbn-i Kesîr diyor ki: “Bu hadîsi **Ebû Dâvud**, **Tirmizî**, **İbn-i Mâce** ve başkaları **İsrâîl**’den; **Ebû Avâne**, **Kâdî Şureyh**, **Kays b. Rebî**, **Yûnus b. Ebî İshak** ve **Zübeyr b. Muâviye** de **Ebû İshak**’dan yine böyle mürsel olarak tahrîc etmişlerdir. **Tirmizî** dahî: “Aynı hadîsi **Şu’be** ve **Sevrî**, **Ebû İshak**’dan mürsel olarak rivâyet etmişlerdir; ama bence evvelki yani **Ebû Bürde** tarîkı ile olan rivâyeti daha sahîhdir” demektedir. **Abdurrahman b. Mehdî** de bu hadîsi böyle sahîhlemiştir. **Ali b. Medînî**: “**İsrâîl**’in nikâh hakkındaki hadîsi sahîhdir” demiştir. Bu hadîs **Buhârî**’ye sorulmuş: “sikanın ziyâdesi makbûldür” cevabını vermiştir. **İsrail** sikadır. Bunu **İbn-i Kayyim** “**Tehzîbü’s-Sünen**” adlı eserinde zikretmiş ve: “Her ne kadar bu hadîsi **Şu’be** ile **Sevrî** mürsel olarak rivâyet etseler de bu, hadîse zarar vermez” demiştir. Hadîsi **Beyhakî** ve daha birçok **hâfızlar** sahîhlemiştir. **İbn-i Medînî**: “Bu hadîsi **Ebû Ya’lâ** “**Müsned**”inde **Câbir**’den merfû olarak rivâyet etmiştir. **Hâfız Ziyâ** râvîlerinin hepsinin sika olduğunu söylüyor” demektedir. **Hâkim**: “Bu bâbda **Peygamber (s.a.v.)**’in zevceleri **Âişe**, **Ümmü Seleme**, ve **Zeyneb binti Cahş**’dan sahîh rivâyetler vardır. Bu bâbda **Ali** ile **İbn-i Abbâs**’dan da rivâyetler vardır” demiş sonra otuz **sahâbî** saymıştır.

Kadının kadını ve kendini evlendiremeyeceğine dâir **Ebû Hüreyre hadîsi** ile velîsiz nikâh câiz olmayacağına dâir **Hz. Âişe hadîsi** de aşağıda gelecektir. Hadîs-i Şerîf, nikâhın velîsiz câiz olmayacağına delîldir.

Velî: Kadının asabelerinden en yakın olan erkektir. Sâir akrabalarından olmaz. **Ulemâ** nikâhda velînin şart olup olmadığına ihtilâf etmişlerdir. **Cumhûra** göre şarttır. Hattâ *İbn-i Münzir*’den rivâyet olunduğuna göre **sahâb**eden bu bâbda hiç bir muhâlif yokmuş. *İmâm Mâlik*: “Şeref sâhibi kadın için velî şart; diğerleri için şart değildir. Kendisini tezvîc edebilir” demiştir.

Hanefiler’e göre âkil bâliğ olan kadın hakkında velî mutlak sûrette şart değildir. Onlar velîsiz nikâh olmadığını ifâde eden hadîslerin zaîf hattâ bazısının muzdarib olduğunu ortaya koymuş; ve bekâr kadının kendini evlendirme husûsunda velîsinden daha ziyâde hak sahibi olduğunu gösteren *Müslim* hadîsi ile istidlâl etmişlerdir. Bu hadîsi *Ebû Dâvud*, *Tirmizî*, *Nesâî* ve “*el-Muvatta’da*” *İmâm Mâlik* de rivâyet etmişlerdir. Lafzı şudur:

«الْأَيُّمُ أَحَقُّ بِنَفْسِهَا مِنْ وَلِيِّهَا»

“**Bekâr kadın kendi nefsi hakkında velîsinden daha ziyâde hak sâhibidir**”. **Zâhirîler**’e göre bâkire hakkında velî şart; dul için şart değildir. Delilleri aşağıda gelecek **İbn-i Abbâs** hadîsidir. *Ebû Sevr*’e göre kadın velîsinin izni ile kendini nikâh edebilir. Delîli aşağıdaki hadîsin mefhûmu muhâlifidir.

(۸۳۳/۱۰۱۰) - وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَيُّمَا امْرَأَةٍ نَكَحْتَ بِغَيْرِ إِذْنٍ وَلِيِّهَا فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ فَإِنْ دَخَلَ بِهَا فَلَهَا الْمَهْرُ بِمَا اسْتَحَلَّ مِنْ فَرْجِهَا فَإِنْ اسْتَجَرُوا فَالْسلْطَانُ وَلِيُّ مَنْ لَا وَلِيَّ لَهُ» أَخْرَجَهُ الْأَرْبَعَةُ إِلَّا النَّسَائِيَّ وَصَحَّحَهُ أَبُو عَوَانَةَ وَابْنُ حِبَّانَ، وَالْحَاكِمُ.

1010/833 “Âişe radiyallâhü anhâ’dan rivâyet edilmiştir. Demişti ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Hangi kadın velîsinin izni olmaksızın kendisini nikâh ederse onun nikâhı bâtıldır. Eğer kocası ona dâhil⁹² oldu ise fercini istihlâl etmesine karşılık kadına mehir vardır. Eğer velîler (onun kocaya verilmesi hakkında) münâzaa ederlerse o takdîrde sultan, velîsi olmayanın velîsidir; buyurdular.”

⁹² **Dâhil olmak:** Münâsebet-i cinsiyyede bulunmaktır. **İstihlâl:** Helâl saymaktır.

Bu hadîsi **Nesai** müstesnâ **Dörtler** tahrîc etmişlerdir. Onu Ebû **Avâne**, **İbn-i Hibbân** ve **Hâkim** sahîhlemişlerdir. *İbn-i Kesir* bu hadîsi *Yahya b. Maîn* ve daha başka hadis hâfızlarının sahîhlediğini söylüyor.

Ebû Sevr “**Velîsinin izni olmaksızın**” ta’bîri için: “Bundan anlaşılıyor ki velîsi izin verirse kadının kendini nikâh etmesi câiz olur” demiştir. Bittabi bu mefhûmdur. Mantûka muâraza edemez.

Hanefiler bu hadîsi zaîf bulmuşlardır. Onun, üzerinde **ulemânın** sözleri çoktur. Bunları *Beyhakî* “*Es-Sünenü’l-Kübrâ*” adlı eserinde uzun uzadıya saymıştır.

Hadîs-i Şerîf, nikâhda velînin nazar-ı itibâre alınacağına, akdi kendisinin veya vekîlinin yapması lâzım geldiğine delildir. Duhûl vâki olursa mehir vermenin lüzûmu; nikâhın bir rûknü bozulursa bâtıl olacağı; ve kezâ nikâhın bâtıl ve fâsid kısımlarına ayrılması da bu hadîsin delâlet ettiği hükümler cümlesindendir.

Velîler münâzaa ettiği zaman nikâh hakkı devlet reîsine intikâl eder. Bazıları bu hakkın uzak velîye intikâl edeceğine kâildirler. Hadîsimiz, velîsi bulunmayan bir kadının velîsinin devlet reîsi olacağına da temas etmektedir.

Taberânî’nin **İbn-i Abbâs** (r.a.)’den merfû olarak tahrîc ettiği şu hadîs dahî bunu te’yîd ediyor: « لَا نِكَاحَ إِلَّا بِوَلِيِّي وَالسُّلْطَانِ وَلِيِّي مَنْ لَا وَلِيَّ لَهُ »

“**Nikâh ancak velî ile sahîh olur. Sultan da velîsi olmayanın velîsidir.**” Bu hadîsin râvîleri arasında zaîflerden *Haccâc b. Ertât* varsa da aynı hadîsi *Süfyân* da “*Câmi*”inde tahrîc etmiş; ve yine o yoldan *Taberânî* de “*el-Evsat*”ında onu hasen bir isnâdla **İbn-i Abbâs**’dan tahrîc eylemiştir. Lafzı şudur: « لَا نِكَاحَ إِلَّا بِوَلِيِّي مُرْشِدٍ أَوْ سُلْطَانٍ »

“**Nikâh ancak mürşid bir velî yâhud sultân ile câiz olur.**” **Sultan**’dan murâd: âdil olsun olmasın, hükümdardır. Bazıları: “Bundan murâd yalnız âdil olan hükümdardır; âdil olmayan hükümdar bu işe ehil değildir” demişlerdir.

(٨٣٤/١٠١١) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: “ لَا تَنْكِحُ الْآيِمَ حَتَّى تُسْتَأْمَرَ وَلَا تَنْكِحُ الْبَكْرَ حَتَّى تُسْتَأْذَنَ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ إِذْنُهَا ؟ قَالَ: أَنْ تَسْكُتَ ” مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1011/834 “Ebû Hüreyre radiyallâhü anh’den rivâyet edildiği-ne göre Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem:

Dul kadın, kendisinden emir alınmadıkça nikâh edilemez; Bâkire dahi kendisinden izin alınmadıkça nikâh edilemez; demiş. Ashâb: Yâ Resûlallâh, onun izni nasıl olacak? deyince:

Susmasıdır; buyurmuşlardır.” Hadîs müttefekun aleyhdir.

Hadîs-i Şerîf, dul kadın nikâh edilirken kendisinden mutlaka emir almak lâzım geldiğine; akid için ondan emir alınmadıkça velîsinin nikâhını kıyamayacağına delâlet ediyor. Bu emirden murâd: onun rızâsıdır.

Bâkireden maksad: akil bâliğ olan kızdır. Onun hakkında emir değil de izin alma ta'bîrinin kullanılması, aralarında fark olduğunu göstermek içindir. Dul kadınla mutlakâ müşâvere yapılacak; velî ondan akdi yapmak için sarâhaten söz alacaktır. Bâkire hakkında ise rızâ kâfidir. Bu da ya sözle yâhûd sükût etmekle tahakkuk eder. Onun hakkında susmanın rızâ yerine geçmesi utandığıındandır. Burada utanmak söz yerine kabûl edilmiştir. Nitekim Şeyhayn'ın müttefikan tahrîc ettikleri **H. Âişe** hadîsinde tasrîh edilmiştir. **Hz. Âişe** hadîsi şudur: « قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الْبِكْرَ تَشْتَعِي قَالَ: رِضَاءًا صُغْتُهَا »

Âişe: Yâ Resûlallâh, şüphesiz ki bâkire utanır; demiş; Peygamber (s.a.v.): Onun rızâsı sükûttur; buyurmuşlardır.” Lâkin İbn-i Münzir: “Sükûtunun rızâ olduğunu bilmek müstehâbdır” demiştir.

Bazılarına göre bâkireye üç defa: “Razı isen sus; değilsen konuş” denilir. Konuşmaz fakat ağlarsa mesele yine ihtilâflıdır. Bâzılarına göre ağlayarak susmak rızâ sayılmaz. **Hanefilerle** diğer bazı ulemâya göre ağlamanın bu işten imtinâ husûsunda bir te'sîri yoktur. O da rızâdır; yalnız bağırıp çağırır ve razı olmadığına alâmetler gösterirse o zaman rızâ sayılmaz. Bir takımları: “gözyaşına bakılır, sıcak ise razı olmadığına; soğuk ise rızasına delâlet eder” demişlerse de buna itibâr yoktur.

Hadîs, baba olsun başkası olsun bütün velîlere âmm ve şâmilidir ve bâliğ olan bâkireden behemehâl izin isteneceğine delâlet eder. **Hanefilerle** diğer bâzı **ulemânın** mezhebi de budur. Delîlleri bu hadîs ile *Müslim*'in tahrîc ettiği: “وَالْبِكْرُ يَشْتَأْنُهَا أَبَوُهُ ” hadîsidir. Bu husûsda sözün devâmı aşağıdaki hadîstedir.

(۸۳۵/۱۰۲۲) - وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

“الَّتَيْبُ أَحَقُّ بِنَفْسِهَا مِنْ وَلِيِّهَا وَالْبِكْرُ تُسْتَأْمَرُ وَإِذْنُهَا سُكُوتُهَا” رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَفِي لَفْظٍ “لَيْسَ لِلْوَلِيِّ مَعَ التَّيْبِ أَمْرٌ وَالتَّيْمَةُ تُسْتَأْمَرُ” رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّنَائِي، وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ.

**1012/835 “İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet olun-
duğuna göre Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem:**

**Dul kadın kendi nefsi hakkında tasarrufa velîsinden daha
hakkıdır, bâkireden ise müsâade istenir. Onun izni sükûtudur;
buyurmuşlardır.”** Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir. Bir rivâyette:
“**Dul kadınla beraber velîye iş yoktur; fakat yetîmeden emir alı-
nır**” buyurulmuştur. Bunu *Ebû Dâvud* ile *Nesâî* rivâyet etmişlerdir. *İbn-i
Hibbân* ise sahîhlemiştir.

Dul kadının kendi nefsine daha haklı olmasından maksad onun rızâsı
olduğunu yukarıda gördük. “Dul kadınla beraber velîye iş yoktur” demek:
râzî olmazsa velî bir şey yapamaz; demektir.

Şer‘-i Şerîfde, yetîme: babası olmayan küçük kızdır. Bu hadîs; “Kü-
çük kızı babasından başka kimse evlendiremez” diyen *İmâm Şafîi*’nin
delîlidir. Çünkü **Peygamber (s.a.v.)** “yetîmeden emir alınır” buyurmuş-
tur. İzin almak ise ancak bülûğa erdikten sonra olur. Küçük bir kızı izin
istemekte bir fayda yoktur.

Hanefîler ise küçük kızı bütün velîlerin tezvîc edebileceğine kâildirler.
Delîlleri: « وَإِنْ خِفْتُمْ أَنْ لَا تَقْسُطُوا فِي الْيَتَامَى » “**Eğer yetimler hakkında
adâlet gösteremeyeceğinizden korkarsanız**”⁹³ âyet-i kerîmesidir.
Mezkûr âyetin sebebi nüzûlü: Velînin taht-ı terbiyesinde bir yetîme bulu-
nur da velî onunla evlenmeğe razı değilken malına göz dikerek malı için
evlenirse bir daha bunu yapmamasını tenbîh içindir. **Hanefîler’e** göre
böyle küçükken uzak velîler tarafından nikâh edilen kıza bülûğa erdikte
muhayyerlik vardır. Yalnız *İmâm Ebû Yûsuf’a* göre kızı tezvîc eden ba-
badan başkası da olsa muhayyerlik yoktur.

(۸۳۶/۱۰۱۳) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “لَا تَزَوِّجَ الْمَرْأَةَ الْمَرْأَةَ وَلَا تَزَوِّجَ الْمَرْأَةَ نَفْسَهَا” رَوَاهُ
ابْنُ مَاجَهَ وَالدَّارَقُطَنِيُّ وَرِجَالُهُ ثِقَاتٌ.

**1013/836 “Ebû Hüreyre radiyallâhü anh’dan rivâyet edilmiş-
tir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:**

**Kadın kadını evlendiremez; kadın kendini de evlendiremez;
buyurdular.”**

Bu hadîsi **İbn-i Mâce** ile **Dâre Kutnî** rivâyet etmişlerdir. Râvîleri sikadır.

⁹³ Sûre-i Nisâ, âyet: 3.

Hadis-i Şerif, kadının kendini ve başkalarını nikâh etme bâbında velî veya vekil olmağa hakkı bulunmadığına delildir. **Cumhûrun** mezhebi de budur.

Ebû Hanîfe'ye göre âkil bâliğ olan bir kadın kendini tezvîc edebildiği gibi küçük kızını tezvîc için velî ve başkasına vekil dahî olur. Yalnız kendisi küf-vüne varmamışsa velîlerine itirâz hakkı vardır. *İmâm Mâlik*'in şeref sâhibi kadını velîsi, diğerlerini ise kendisi evlendirir" dediğini yukarıda gördük.

Cumhûru ulemâ bu hadisle ve: « **فَلَا تَغْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ** » “Onları kocalarına varmaktan men etmeyin”⁹⁴ âyet-i kerîmesi ile istidlâl ederler. *İmâm Şâfiî*: “Velîyi nazar-ı itibâre alma husûsunda en sarîh âyet budur; yoksa kocanın mâni olmasının bir mânâsı yoktur” diyor.

Bu âyetin sebab-i nüzûlü şudur: **Ma'kil b. Yesâr** kız kardeşini evlendirmişti. Kocasını onu ric'î bir talâkla⁹⁵ boşadı; ve iddeti geçinceye kadar kadının semtine uğramadı. Sonra ona dönmek istedi **Hz. Ma'kil** kız kardeşini ona tezvîc etmeyeceğine yemîn etti. İşte bu âyet bu münâsebetle nâzil oldu. Bunu *Buhârî* rivâyet etmiştir. *Ebû Dâvud*: “**Ben de yemînimden dolayı keffâret verdim ve kız kardeşimi onunla evlendirdim**” cümlesini ziyâde etmiştir.

Şâfiî diyor ki: “Eğer kadına kendini evlendirmek hakkı olsaydı kardeşi râzı olmadığından dolayı tekdîr edilmez; âyet de kadının kendini tezvîc edebileceğini beyân için nâzil olurdu.” Maamâfih *Râzî*'ye göre âyetteki (muhâtablar) zamîri kocalara aittir. Hattâ “*Nihâyetü'l-Müctehid*” nâm eserde şöyle deniliyor: “Bu âyetle velîlerin mâni olmaktan nehyedilmelerinden başka bir şey yoktur. Bundan akdin sahih olması için onların izinlerinin şart oluşu ne hakîkaten ne de mecâzen anlaşılamaz. Bilâkis zıddı anlaşılır ki, o da velîlerin velîlik yaptıkları kimseyi icbâr edemeycekleridir. “Bu izâhât *San'ânî* tarafından çeşitli itirâzlarla karşılanmıştır. Biz onlardan sarf-ı nazar ediyoruz. Yalnız *İbni'l-Kayyim*'in bu bâbdaki mütâlaasını kaydetmeden geçemeyeceğiz. *İbni'l-Kayyim* şöyle diyor: “Bâkire, âkil, bâliğ, reşid bir kızın babası onun mülkünde ekal bir tasarrufta bulunamaz; ancak rızâsı olursa başka. Şu halde nasıl olur da onu câriyeleştirerek bud'unu onun rızâsı olmadan elinden alır ve kendi dilediğine verebilir? Kadın bu husûsda insanların en mükrehi (zorlananı) olur. Ma'lûmdur ki kadının bütün malını rızâsı olmayarak elinden almak onun için istemediğine vermekten daha ehvendir. Bunun mücebi: Bîkr-i bâliğa

⁹⁴ Sûre-i Bakara, âyet: 232.

⁹⁵ **Ric'î talâk**: Kadının şer'an beklediği iddet içinde kocasının karısına dönebildiği boşamadır.

nikâha icbâr edilememektir. **Cumhûru selefin** kavli ve *Ebû Hanîfe*'nin ve bir rivâyette *İmâm Ahmed*'in mezhebi budur. Bizim ihtiyâr ettiğimiz kâvil de budur.”

(٨٣٧/١٠١٤) - وَعَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: ”نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الشِّغَارِ“ وَالشِّغَارُ أَنْ يُزَوِّجَ الرَّجُلُ ابْنَتَهُ عَلَى أَنْ يُزَوِّجَهُ الْآخَرُ ابْنَتَهُ وَلَيْسَ بَيْنَهُمَا صَدَاقٌ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَاتَّفَقَا مِنْ وَجْهِ آخَرَ عَلَى أَنْ تَفْسِيرُ الشِّغَارِ مِنْ كَلَامٍ نَافِعٍ.

1014/837 “Nâfi‘den o da İbn-i Ömer radiyallâhü anhumâ’dan işitmek sûreti ile rivâyet edilmiştir. İbn-i Ömer demiştir ki:

Resûlullâh (s.a.v.) trampadan nehyetti.”

Trampa: Bir adamın kızını birine, onun da kızını kendisine vermek şartı ile vermesi ve aralarında mehir bulunmamasıdır.

Hadîs **müttefekun aleyh**dir. Diğer bir vecihden **Buhârî** ile **Müslim**, şigârın tefsîrini **Nâfi‘** tarafından yapıldığına ittifak etmişlerdir. *İmâm Şâfiî*’nin: “Bu tefsîr **Peygamber (s.a.v.)**’den midir; yoksa **İbn-i Ömer**’den veya **Nâfi‘**’den yahûd **Mâlik**’den midir; bilmiyorum” dediğini *Beyhakî “el-Ma‘rife”* de hikâye etmiştir.

Hatîb: Bu tefsîr, **Peygamber (s.a.v.)**’in sözü değil, *Mâlik*’in sözüdür, onu merfû‘ metne eklemiştir; bunu *İbn-i Mehdî* beyân etti” diyor. *Dâre Kutnî*’nin *Hâlid b. Muhalled* tarîkıyle *İmâm Mâlik*’den tahrîc ettiği şu rivâyet de tefsîrin *Mâlik*’in sözü olduğuna delâlet ediyor. *Hâlid*: “*Mâlik*’in: şigâr bir adamın kızını...ilah; dediğini işittim” demiştir.

Buhârî’ye gelince: O bu tefsîrin **Nâfi‘** tarafından yapıldığını “*Kitâbü’l-Hiyel*”de tasrîh etmiştir. *Kurtubî* diyor ki: “Şigâr’ı bu sûretle tefsîr etmek sahîh ve lisân ulemâsının dediklerine uygundur. Eğer bu haber merfû ise maksad hâsıl oldu demektir. **Sahâbe**’nin sözü ise yine makbûldür. Çünkü **sahâbî** kendi sözünü daha iyi bilir ve anlar.”

Böylece “trampa nikâhı”nın memnû olduğu anlaşılmıştır. Ancak fukahâ onun hükmü husûsunda ihtilâf etmişlerdir.

İmâm Şâfiî ile *Mâlik*’e göre bu nikâh bâtıldır. Çünkü ondan nehiy vârid olmuştur; nehiy bâtil olmayı icâbeder.

Hanefiler’le diğer bazı **ulemâ**ya göre, nikâh sahîh, şartlar bâtıldır. Kadınların her birine mehr-i misil verilir.

(٨٣٨/١٠١٥) - وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا "أَنَّ جَارِيَةَ بَكْرًا أَتَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَتْ: أَنَّ أَبَاهَا زَوَّجَهَا وَهِيَ كَارِهَةٌ فَخَيَّرَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ وَأَعْلَى بِالْإِسْرَافِ.

1015/838 "İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunduğuna göre, bâkire bir kız, Peygamber (s.a.v.)'e gelerek; kendisi istemediği halde babasının tezvîc ettiğini anlatmış; Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem de onu muhayyer bırakmıştır."

Bu hadîsi **Ahmed, Ebû Dâvud ve İbn-i Mâce** rivâyet etmişlerdir. Hadîs mürsel olmakla illetlendirilmiştir. Maamâfih bu hadîs mevsûl olarak da rivâyet edilmiştir. Bir hadîsin mevsûl ve mürsel olduğunda ihtilâf edilirse, mevsûl olması kabûl edilir. Musannıf: "Bu hadîse ta'n etmenin mânâsı yoktur; çünkü onun birbirini takviye eden tarîkleri vardır" diyor.

Hadîs-i Şerîf, yukarıdaki **müttefekun aleyh Ebû Hüreyre** hadîsi ile aynı mânâdadır ve her ikisi de babanın bâkire kızını nikâha mecbûr edemeyeceğine delâlet eder. Baba icbâr edemeyince bittabi diğer velîler evleviyyetle icbâr edemezler. **Hanefiler**'le diğer bir takım **ulemânın** mezhebi budur. Onlar *Müslim*'in rivâyet ettiği: « وَالْبِكْرُ يَسْتَأْذِنُ أَبَوَهَا »

"**Bâkireden babası izin ister**" hadîsi ile istidlâl ederler. Vakıa *Beyhakî*: "Bu hadîsdeki: (baba) kaydı mahfûz değildir" demişse de musannıf: "adlin yaptığı ziyâde makbûldür." diyerek onu reddetmiştir.

İmâm Ahmed ile *Şâfîi* ve başkalarına göre bâliğa bir kızı babası nikâha mecbûr edebilir. Bunların delîlleri yukarıda geçti. *Beyhakî*, *İmâm Şâfîi*'nin sözünü takviye için: **İbn-i Abbâs**'ın bu hadîsi babasının kızı küfûvüne vermediğine hamlolunur" demiş. Musannıf da: "Mu'temed olan *Beyhakî*'nin cevâbıdır; çünkü bu muayyen bir vak'adır, binâenaleyh onunla umûmî hüküm sâbit olamaz" mütâlaasında bulunmuştur. Lâkin *İmâm Nesâî*, **Hz. Âişe (r.anhâ)**'den şu hadîsi rivâyet eder:

« عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ فَتَاةً دَخَلَتْ عَلَيْهَا فَقَالَتْ: إِنَّ أَبِي زَوَّجَنِي مِنْ ابْنِ أَخِيهِ يَرْفَعُ بِي تَعْبِيسَتَهُ وَأَنَا كَارِهَةٌ قَالَتْ: اجْلِسِي حَتَّى يَأْتِيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرْتَهُ فَأَرْسَلَ إِلَى أَبِيهَا فَدَعَا فَعَجَلَ الْأَمْرَ إِلَيْهَا فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ: قَدْ أَجَزْتُ مَا صَنَعَ أَبِي وَلَكِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَعْلِمَ النِّسَاءَ أَنَّ لَيْسَ لِلْأَبَاءِ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ »

"Genç bir kız Âişe'nin yanına girdi ve:

Babam beni istemediğim halde kardeşinin oğluna verdi. Benimle onun itibârsızlığını kaldıracak; dedi. Âişe:

Peygamber (s.a.v.) gelinceye kadar otur; dedi. **Müteâkiben Resûlullâh (s.a.v.)** geldi ve kız ona (vak'ayı) anlattı. Bunun üzerine **Peygamber (s.a.v.)** babasına haber gönderdi, ve onu çağırdı; da emri kızı bıraktı. Kız:

Yâ Resûlallâh, babamın yaptığına razı oldum; lâkin ben babalara bu işte hiç bir rol olmadığını kadınlara öğretmek istedim; dedi." Zâhir-i hadîsden bunun kız olduğu anlaşılıyor. Bu hadîs: "Baba bâkire kızını icbâr edebilir" sözünü sarâhaten reddediyor. **İbn-i Abbâs (r.a.)** hadîsindeki kızla bunun aynı kız olması muhtemeldir.

Hadîste **(kadınlar)** sözü dul ve bâkirelere âmm ve şâmilidir. Bu sözü o kız **Peygamber (s.a.v.)**'in yanında söylemiş; o da hükmü ikrâr buyurmuştur. Babalardan emrin nefyedilmesinden murâd: onların zorla kızlarını tezvîcleri mes'elesidir.

وَعَنِ الْحَسَنِ عَنْ سَمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "أَيُّمَا امْرَأَةٍ زَوَّجَهَا وَلَيَّانَ فِيهِ لِلأَوَّلِ مِنْهُمَا" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَزْبَعَةُ وَحَسَنَةُ التِّرْمِذِيُّ.

1016/839 "Hasen'den⁹⁶ o da Semûra radiyallâhü anh'den o da Peygamber sallalahü aleyhi ve sellem'den işitmiş olarak rivâyet olunmuştur ki; **Peygamber (s.a.v.):**

Hangi kadını iki dâne velî evlendirir ise bu kadın o dâmadlardan birincisindir; buyurmuştur."

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Dörtler** rivâyet etmişlerdir. **Tirmizî** onu **Hasen** bulmuştur. **Hasen'in Semûra'dan** işittiği ihtilâfıdır. Bu hadîsi **İmâm Şâfiî, Ahmed** ve **Nesâî, Katâde** tarîki ile **Hasen'den o da Ukbetü'bnü Âmir'den** rivâyet etmişlerdir. **Tirmizî** "**Hasen'in Semûra'dan** rivâyet etmiş olması daha doğrudur" diyor. **İbnü'l-Medînî:** "**Hasen, Ukbe'den** bir şey işitmemiştir; demiştir.

Hadîs-i Şerîf, bir kadını iki velîsi ayrı ayrı iki adama tezvîc ederse kadının ilk nikâhlandığı erkeğe âid olduğuna delildir. Hattâ bu bâbda ikinci nikâhının onunla zifâf olmasının bile bir te'sîri yoktur. Eğer hakikat-i hali

⁹⁶ **Hasen (r.a.):** Ebû Saîd el-Hasen b. Ebî'l-Hasen, **H. Zeyd b. Sâbit**'in mevlâsıdır. **H. Z. Ömer (r.a.)**'in hilâfetinin son iki yılında **Medine'de** doğmuştur. **H. Z. Osman (r.a.)**'in şehâdetinden sonra **Basra'ya** gitmiştir. **H. Z. Ali (r.a.)**'i **Medine'de** gördüğünü söylerler. Onunla **Basra'da** görüştüğü rivâyeti doğru değildir. **Hasen (r.a.)** zamanının ilim, zühd ve takvâ itibâriyle imâmı idi. **110** senesi Receb'inde vefât etmiştir.

bilerek cimâ ederse bilicmâ zinâ etmiş olur. Bilmeden cimâ etmesi de hükmen öyle ise de bilmediği için kendisine hadd vurulmaz. Eğer iki akid bir zamanda vâki olmuş ise ikisi de bâtil olurlar. Hangisinin evvel nikâh ettiği unutulursa yine ikisinin de nikâhları bâtil olur. Ancak kadın ikrâr eder veya erkeklerden biri onun rızâsı ile cimâ ederse o vakit muteber olur. Çünkü bu akdin önceliğini ikrârdır.

(٨٤٠/١٠١٧) - وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَيُّمَا عَبْدٍ تَزَوَّجَ بِغَيْرِ إِذْنِ مَوْلِيهِ أَوْ أَهْلِيهِ فَهُوَ عَاهِرٌ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ وَكَذَلِكَ ابْنُ حَبَّانَ.

1017/840 “Câbir radiyallâhü anh’dan rivâyet edilmiştir. Demişti ki: Resûlullâh sallalahü aleyhi vesellem:

Hangi köle mevlâlarının yâhûd sâhibinin izni olmadan evlenirse o zânîdir; buyurdular.”

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Ebû Dâvud** ve **Tirmizî** rivâyet etmişlerdir; **Tirmizî** ve kezâ **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir. *İbn-i Hibbân* onu **İbn-i Ömer**’den mevkûfen rivâyet etmiştir.

Bu hadîse göre **İbn-i Ömer** (r.a.)’ın bir kölesi onun izni olmadan evlenmiş; **İbn-i Ömer** derhal aralarını ayırmış; akdi ibtâl etmiş; köleye de hadd vurdurmuştur.

Hadîs-i Şerîf, sâhibinin izni olmaksızın kölenin nikâhlanmasının bâtil olduğuna, hükmünün zinâ sayılacağına delildir. Cumhûrun mezhebi budur. Ancak hükmünü bilmezse hadd vurulmaz.

Dâvudu Zâhiri’ye göre bu nikâh sahîhtir. Çünkü ona göre nikâh sâir farz-ı ayınlar gibi bir farz-ı ayındır; bineânaleyh sâhibinin iznine muhtaç değildir.

Bazılarına göre akid bâtildir; fakat buna zinâ hükmü verilmez; hattâ haram olduğunu bilse dahî bir şey icâb etmez. Çünkü akid bir şüphedir. Hadler ise şüphe ile mündefi olur, yani vurulmazlar. Acaba sâhibi izin verirse yaptığı akid nâfiz olur mu? *İmâm Şâfiî* ile bazı **ulemâ**ya göre olmaz; zîrâ **Peygamber (s.a.v.)** ona zânî demiştir.

İmâm Şâfiî’ye cevaben: “Bundan murâd müsâade almadığı zamandır” denilmişse de *Şâfiî* mevkûf akde kâil değildir.

(Âhir) zinâ eden demek ise de burada ondan murâd zânî gibi demektir.

(٨٤١/١٠١٨) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ قَالَ: "لَا يُجْمَعُ بَيْنَ الْمَرْأَةِ وَعَمَّتِهَا وَلَا بَيْنَ الْمَرْأَةِ وَخَالَتِهَا" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1018/841 "Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet olunduğuna göre; Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Bir kadınla halası ve bir kadınla teyzesi bir nikâh altında toplanamaz; buyurmuşlardır." Hadîs müttefekun aleyhdır.

Bu hadîs her ne kadar muzâri meçhûl sığası ile de vârid olsa mânen nehiydir. Nitekim sahîh rivâyetlerden birinde: **"Peygamber (s.a.v.) nehyetti"** denilmiştir.

Hadîs-i Şerîf, mezkûr kadınların bir nikâh altında toplanmasının harâm olduğuna delildir. Bu bâbda bütün **ulemâ** müttefiktirler. *Îmâm Şâfiî*: "Mezkûr kadınların bir nikâh altında toplanmaları harâmdır. Kendileri ile görüştüğüm fetvâ imâmlarının kavli budur; bu bâbda aralarında hılâf yoktur" demiştir. *Tirmizî* de buna yakın bir şey söylemiştir.

İbnü'l-Münzir: "Bugün bunun memnû olması husûsunda ihtilâf bilmiyorum; yalnız **Hâricîler**'den bir fırka câiz görmüşlerdir" diyor. *İbn-i Abdilberr*, *İbn-i Hazm*, *Kurtubî* ve *Nevevî* icmâ nakletmişlerdir.

Şüphesiz ki bu hadîs: **"Bunlardan geri kalanlar size helâl kılındı"**⁹⁷ âyet-i kerîmesinin umûmunu tahsîs etmiştir.

(٨٤٢/١٠١٩) - وَعَنْ عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا يَنْكِحُ الْمُحْرِمُ وَلَا يُنْكَحُ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ "وَلَا يَخْطُبُ" وَزَادَ ابْنُ حِبَّانَ "وَلَا يُخْطَبُ عَلَيْهِ".

1019/842 "Osmân radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

İhramlı hacı ne nikâh eder ne de nikâh olunur; buyurdular."

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Müslim'in **Osman**'dan bir rivâyetinde **"Dünürlük yapamaz"** denilmiştir. *İbn-i Hibbân* **"Ona dünürlük de yapılamaz"** cümlesini ziyâde etmiştir.

Bu hadîs hacc bahsinde geçmişti. Orada zikredilmeyen tarafı: "ona dünürlük de yapılamaz" cümlesidir. Bundan murâd: Velîsi bulunduğu kadını ondan kimse istemesin; demektir.

⁹⁷ Sûre-i Nisâ, âyet, 23.

(۸۴۳/۱۰۲۰) - وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: "تَزَوَّجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَيْمُونَةَ وَهُوَ مُحْرِمٌ" وَلِإِسْلِمٍ "عَنْ مَيْمُونَةَ نَفْسِهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَزَوَّجَهَا وَهُوَ حَلَالٌ"

1020/843 "İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem Meymûne ile ihramlı iken evlendi." Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Müslim'in bizzat **Meymûne**'den rivâyet edilen hadîsinde: **Peygamber (s.a.v.)**'in onunla ihrâmı değil iken evlendiği, ifâde olunmaktadır.

Bu hadîsde **İbn-i Abbâs (r.a.)** başkalarına muhâlefet ettiği için ulemâ onun üzerinde pek çok söz etmişlerdir.

İbn-i Abdilberr şöyle diyor: "Bu hüküm husûsunda eserler muhtelifdir; lâkin ihrâmsızken evlendiği rivâyeti çeşitli yollarla gelmiştir. **İbn-i Abbâs** hadîsinin de isnâdı sahîhdir. Şu var ki bir kişiye vehim isnâdı, bir cemâate isnâd etmekten ehvendir. İki haberin halleri en azından birbirine muâraza etmektir. Bu takdîrde her ikisinden başka bir delîl aranır. Ihrâmının nikâh edilmesinin memnû olması husûsundaki **Osman hadîsi** sahîhdir, binâenaleyh mu'temed olan odur".

Esrem şöyle diyor: "Ahmed'e dedim ki: Ey Ebû Sevr, **İbn-i Abbâs** hadîsi ne sebep ile reddediliyor? (yani sahîh olmakla beraber niçin kabûl edilmiyor?) diyor; cevâbı şu oldu: Allâh müsteân, **İbn-i Müseyyeb: İbn-i Abbâs** vehmetti; demektedir. **Meymûne** de; **Beni ihrâmda değil iken aldı**; diyor." Hz. Meymûne hadîsini **Osmân (r.a.)** hadîsi te'yîd etmiştir. Bu hâl karşısında **İbn-i Abbâs** hadîsi te'vîl edilmiş ve: "(muhrim) sözünden murâd: Harem-i şerîfe giren, yâhud haram aylarda bulunandır" denilmiştir. **İbn-i Hibbân "Sahîh"**inde buna cezmetmiştir. **Hanefiler'e** göre ihrâmı bir kimse nikâh edebilir. Yalnız cimâ edemez.

(۸۴۴/۱۰۲۲) - وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ أَحَقَّ الشُّرُوطِ أَنْ يُوفَى بِهِ مَا اسْتَحْلَلْتُمْ بِهِ الْفُرُوجَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1022/844 "Ukbetü'bnü Âmir radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlüllâh (s.a.v.):

Şüphesiz ki şartların en ziyâde îfâsı gerekeni, kendisi ile fercleri istihlâl ettiğiniz şarttır; buyurdular."

Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Yani en ziyâde yerine getirilmeye çalışılacak şart nikâhın şartlarıdır. Çünkü nikâh ihtiyât isteyen şeylerdendir; o sıkı tutulmalıdır.

Hadîs-i Şerîf, nikâh akdedilirken zikredilen şartları yapmak icâbetliğine delîldir. Bunların eşya yâhûd para olmaları hüküm itibâriyle hep birdir. Zîrâ kadından istifâde, ona müteallik ve onun razı olacağı şeylerle olur. Bu meselede **ulemânın** çeşitli kavilleri vardır.

Hattâbî diyor ki, nikâhın şartları husûsunda da ihtilâf edilmiştir. Bu şartların bazısını ifâ etmek bilittifâk vâcibtir. **Teâlâ hazretleri**'nin iyilikle geçinmek yâhud iyilikle salıvermek husûsundaki emri bunlardandır. Bazıları hadîsi bu mânâyâ almışlardır. Şartların bazısını bilittifâk ifâ etmek lâzım değildir. Kadının kız kardeşini boşamak gibi. Zîrâ bundan nehiy vârid olmuştur. Bazıları da ihtilâflıdır. Üzerine evlenmemek; câriye satın almamak, evinden erkeğin evine nakletmemek gibi. Nikâhı akdedenin mehirden ayrı olarak kendisine şart kıldığı şeylere gelince: Bazılarına göre bunlar mutlak sûrette kadındır. Diğer bazılarına göre velîlerden yalnız babaya mahsûstur. *Îmâm Mâlik*'e göre akid esnasında yapılmışsa mehir, akid hâricinde ise hibe edilen kimseye âittir. *Mâlik*'in delîli: Nesâî'nin **Amr b. Şuayb**'den merfûan tahrîc ettiği şu hadîsdir:

« أَيْمَنَ امْرَأَةٌ نَكَحَتْ عَلَى صَدَاقٍ أَوْ جَبَاءٍ أَوْ عِدَّةٍ قَبْلَ عَصْمَةِ النِّكَاحِ فَهِيَ لَهَا وَمَا كَانَ بَعْدَ عَصْمَةِ النِّكَاحِ فَهِيَ لِمَنْ أَعْطَاهُ وَأَحْرَمَ عَلَيْهِ الرَّجُلُ ابْنَتَهُ أَوْ أُخْتُه »

“Hangi kadın nikâh ismetinden önce bir mehir veya bağış yâhûd cihaz karşılığında nikâh edilirse o şey onundur. İsmet-i Nikâh’dan sonra ki ise kime verileceği şart koşulmuşsa onundur. Bir adamın, mukâbilinde ikrâm edilmeğe en lâyük olduğu kimse kızı veya kız kardeşidir.” Böyle bir hadîsi *Tirmizî* de *Urve* tarîki ile Hz. Âişe’den tahrîc etmiştir. *Tirmizî*: **“Sahâbeden bazı ehl-i ilim zevât da bununla amel etmişlerdir. Bunlardan biri Ömer’dir.”** demiştir. **Ömer (r.a.): “Bir adam kadını evinden çıkarmamak şartı ile aldı ise, bu şarta riâyet, kendisine lâzım olur”** demiştir. *Îmâm Şâfiî*, *Ahmed b. Hanbel* ve diğer bazı ulemânın mezhebi budur. Ancak bunun *Şâfiî*’den naklini garîb görüyorlar. **Şâfiîler**’den ma’rûf olan; şart denilince nikâha münâfi olmayan bilâkis nikâhın muktezâsı olan şeylerin kastedilmesidir. İyi geçinme, nafaka, elbise vesâire gibi, kadın tarafından koşulan şartlarla erkek tarafından ileri sürülen izinsiz dışarıya çıkmama, erkeğin malından sarfiyâtta bulunmama gibi şartlar bu cümledendir.

Tirmizî şöyle diyor: **“Ali (r.a.): Allâh’ın şartı kadının şartını geçti; demiştir.”** O halde hadîsteki şartlardan murâd: yasak olmayan şartlardır.”

(٨٤٥/١٠٢٣) - وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَ: "رَخَّصَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ أُوطَاسٍ فِي الْمُنْتَعَةِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ثُمَّ نَهَى عَنْهَا" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

1023/845 "Selemetü'bnü'l-Ekva' râdıyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem, Evtâs yılında Müt'a için üç gün ruhsat verdi; sonra ondan nehyetti." Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Nikâh-ı Müt'a: Bir adamın bir kadına: "kendini bana şu kadar para-ya şu kadar müddet için temtî' et" diyerek yaptığı nikâhdır.

Nikâh-ı Muvakkat: İki şahid huzurunda bir kadını ma'lûm bir müddet için nikâh etmektir. Müt'a ile nikâh-ı muvakkat arasında fark lafzî gibi görünüyor. Bununla beraber nikâh-ı muvakkatte şahid bulundurmak ve müddetin muayyen olması şarttır. Müt'ada bunlar şart değildir. **Hanefiler'den Kemâl b. Hümmâm** bunların arasında fark görmüyor.

Müt'a ile nikâh-ı muvakkatin ikisi de bâtıldır. Yalnız **İmâm Mâlik'e** göre müt'a'nın câiz olduğu rivâyet edilir ise de bunun yanlış olduğunu **Kemâl b. Hümmâm "Fethü'l-Kadir"**de beyân etmiştir. **Hanefiler'den İmâm Züfer'e** göre nikâh-ı muvakkat'da akid sahîh, yalnız vakit şartı fâsiddir. Nikâh, fâsid şartlarla bâtil olmaz, binâenaleyh asl-ı nikâh sahîhdır.

Bu hadîs müt'a'nın bir müddet ruhsat verildikten sonra ebediyyen neshedildiğini ifâde ediyor. Cumhûru selef ve halefin mezhebi de budur. Müt'aya altı yerde ruhsat verilmiş; sonra tekrar neshedilmiştir: Bu yerler: Hayber vak'ası, umre-i kazâ, **Mekke'nin Fethi**, **Evtâs** gazâsı, **Tebûk** gazâsı, Haccetü'l-Vedâ'dır. Yalnız bunların bazısının sübûtu ihtilâfıdır. **Nevevî** diyor ki: "Doğrusu Müt'anın harâm ve mübâh kılınması iki defa olmuştur. **Hayber** vak'asından önce mübâh idi; sonra orada harâm kılındı. Bilahare **Fetih** yılında -ki o yıl aynı zamanda **Evtâs** yılıdır- mübâh kılındı; sonra ebedî olarak harâm edildi."

Ulemâ-i ümmetin ekserisi bu tahrîme kâil olmuşlardır. **Sahâbe-i Kirâm'dan** bazılarının ruhsatın bâkî olduğuna kâil oldukları **İbn-i Abbâs hazretlerinin** de bunlar arasında bulunduğu rivâyet olunmuşsa da bunlar sonradan dönmüş ve hükmün neshine kâil olmuşlardır.

İbn-i Abbâs hazretleri'nin müt'aya seferlerde zarûret halinde ruhsat verdiği **Hâzimi'nin** tahrîc ettiği **Saîd b Cübeyr** hadîsinden anlaşıyor. Bu hadîse göre **İbn-i Abbâs (r.a.):**

«سُبْحَانَ اللَّهِ مَا يَهَذَا أَقْبَيْتُ وَمَا هِيَ إِلَّا كَالْمَدِينَةِ وَالْدِّمِ وَلَحْمِ الْخَنَزِيرِ لَا تَحُلُّ إِلَّا لِلْمُضْطَرِّ»

"Sübhânellâh! Ben böyle fetvâ vermedim. Müt'a ancak lâşe,

kan ve domuz eti gibi bir şeydir; o muztar kalana helâl olur” demiştir.

Tirmizî'nin rivâyet ettiği bir hadîse göre: «إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ»⁹⁸ âyet-i kerîme'si nâzil olunca **İbn-i Abbâs:** «وَكُلُّ فَرْجٍ سَوَاهُمَا فَهُوَ حَرَامٌ»

“Öyle ise bunların ikisinden mâadâ her ferc haramdır” demiştir.

Buhârî: “**Ali (r.a.) Peygamber (s.a.v.)**’den rivâyeten müt’anın mensûh olduğunu beyân etti” diyor. *İbn-i Mâce* sahîh bir isnâdla Hz. **Ömer (r.a.)**’ın “**Hutbe okurken: Gerçekten Resûlullâh (s.a.v.) bize müt’a için üç gün izin verdi; sonra onu harâm kıldı. Vallâhi muhsan olduğu halde müt’a yapan bir kimse duyarsam onu taşlarla recmederim.**” dediğini tahrîc etmiştir. **İbn-i Ömer (r.a.)** dahî: “**Bizi Resûlullâh (s.a.v.) nehyeti. Zinâ edecek de değiliz**” demiştir. Bu rivâyetin isnâdı kavidir.

Hâsılı müt’anın ebediyyen neshedildiğine **icmâ-ı sahâbe** vardır. Hâl böyle olunca “onun mübâh olduğu kat’î, neshi zannîdir” demek insâfsızlık olur. Hattâ “*Nihâyetü’l - Müctehid*”de müt’anın harâm kılındığını bildiren haberlerin mütevâtir olduğu beyan ediliyor; yalnız: “ne zaman harâm kılındığı ihtilâfıdır” deniliyor.

(٨٤٦/١٠٢٤) - وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: “نَهَى رَسُولُ اللَّهِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْمُتْعَةِ عَامَ خَيْبَرَ” متفق عليه.

1024/846 “Ali radiyallâhü anh’den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem müt’adan Hayber yılında nehyetti.”

Hadîs **müttefekun aleyh**dir. Bu hadîsin *Buhârî*’de lafzı şöyledir:

«أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْمُتْعَةِ وَعَنِ الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ زَمَنَ خَيْبَرَ»

“Peygamber (s.a.v.) müt’a ile ehli eşekler(in etini yemek)den Hayber zamanında men etti.” Bazıları bunu “*Huneyn senesi*” diye rivâyet etmişse de bu bir vehimdir. Nitekim vehim olduğuna *Nesât* ile *Dâre Kutnî* tenbihde bulunmuşlardır.

(٨٤٧/١٠٢٥) وَعَنْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ مُتْعَةِ

النِّسَاءِ وَعَنْ أَكْلِ الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ يَوْمَ خَيْبَرَ أَخْرَجَهُ السَّبْعَةُ إِلَّا أَبَا دَاوُدَ.

⁹⁸ Sûre-i Mü’minûn, âyet: 6.

1025/847 “(Yine) Ali (r.a.)’den rivâyet olunduğuna göre, Resûlullâh (s.a.v.) kadınların müt’asından ve ehlî eşekleri yemekten Hayber günü nehyetmiştir”.

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** müstesna **Yediler** tahrîc etmişlerdir.

Hadîs-i Şerîf, **Hayber** vak’asının cereyân ettiği gün hem müt’anın hem de ehlî eşeklerin yenmesinin haram kılındığına delâlet ediyor.

(٨٤٨/١٠٢٦) وَعَنْ رَيْعِ بْنِ سَبْرَةَ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ” إِنِّي كُنْتُ أَذْنُتُ لَكُمْ فِي الْإِسْتِمْتَاعِ مِنَ النِّسَاءِ وَإِنَّ اللَّهَ قَدْ حَرَّمَ ذَلِكَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ مِنْهُنَّ شَيْءٌ فَلْيُخْلِ سَبِيلَهَا وَلَا تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا“ أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ وَابْنُ مَاجَهَ وَأَحْمَدُ وَابْنُ جَبَّانَ.

1026/848 “Rebî’ b. Sebûra’dan o da babası radiyallâhü anh’den işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre; Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

“Ben size kadınlardan istifâde husûsunda izin vermiştim. Artık muhakkak Allâh, bu işi kıyâmet gününe kadar harâm kılmıştır. Binâenaleyh kadın nâmına kimde bir şey varsa hemen ona yol versin. Hem onlara bir nesne verdi iseniz (geriye) bir şey almayınız; buyurmuşlardır.”

Bu hadîsi, **Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî, İbn-i Mâce, Ahmed ve İbn-i Hibbân** tahrîc etmişlerdir.

Hadîs-i Şerîf, yukarıkiler gibi müt’anın ebedî olarak haram kılındığına delildir. Ayrıca o gün için istifâde mukâbilinde kadına bir şey verilmişse geriye ondan bir şey almaması emrolunuyor. Bu bâbda **Müslim, Sebûra b. Ma’bed-i Cühenî**’den şu hadîsi tahrîc etmiştir:

« قَالَ أَذِنَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمَتْعَةِ فَأَنْطَلَقْتُ أَنَا وَرَجُلٌ إِلَى امْرَأَةٍ مِنْ بَنِي غَامِرٍ كَانَتْهَا بَكْرَةٌ عِيطَاءٌ فَعَرَضْنَا عَلَيْهَا أَنْفُسَنَا فَقَالَتْ مَا تُعْطِينِي فَقُلْتُ رِذَائِي وَ قَالَ صَاحِبِي رِذَائِي وَكَانَ رِذَاءُ صَاحِبِي أَجْوَدَ مِنْ رِذَائِي وَ كُنْتُ أَنَا أَشْبَ مِنْهُ فَإِذَا نَظَرْتُ إِلَى رِذَاءِ صَاحِبِي أَغْبَيْتُهَا وَ إِذَا نَظَرْتُ إِلَيَّ أَغْبَيْتُهَا ثُمَّ قَالَتْ: أَنْتَ وَ رِذَاؤُكَ تَكْفِينِي فَمَكَثْتُ مَعَهَا ثَلَاثًا ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ كَانَ عِنْدَهُ شَيْءٌ مِنْ هَذِهِ النِّسَاءِ الَّتِي يَتَمَتَّعُ بِهِنَّ فَلْيُخْلِ سَبِيلَهَا »

“Sebûra demiştir ki: “Resûlullâh (s.a.v.) bize müt’a için izin

verdi. Bir adamla ben de Benî Âmir (kabilesin)den bir kadına gittik. Kadın makara gibi bir şey olup uzun boylu idi. Hemen kendimizi ona arz ettik. Bana: Ne vereceksin? dedi: Kaftanımı; dedim. Arkadaşım da: Kaftanımı; dedi. Arkadaşımın kaftanı benimkinden daha iyi idi; ama ben de arkadaşımdan genç idim. Kadın arkadaşımın kaftanına baktı mı onu beğeniyor; bana baktımı beni beğeniyordu. Nihâyet bana dönerek:

Kaftanınla sen bana yetersin; dedi. Bunun üzerine onunla birlikte üç gün kaldım. Sonra Resûlullâh (s.a.v.):

Kimin yanında şu kendilerinden istifade ettiği kadınlardan bir şey varsa hemen ona yol versin; buyurdular.”

Müt‘anın harâm olduğuna dâir icmâ-i ümmeti hazırlayan hâdiseyi Hz. Câbir (r.a.) şöyle anlatıyor: “Resûlullâh (s.a.v.) ile birlikte Tebûk gazâsına çıktık. Akabe’nin Şam’a bakan tarafına vardığımız zaman bir takım kadınlar geldi. Bunlarla müt’a yapmayı kararlaştırdık ve kadınları yüklerimize aldık. Derken Resûlullâh (s.a.v.) geldi ve kadınlara bakarak: Bu kadınlar kim? dedi:

Kendileri ile müt’a akdettiğimiz bir takım kadınlar yâ Resûlallâh; dedik. Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.) kızdı, hattâ yanakları kızardı, yüzü sarardı ve aramızda hutbe îrâdına kalktı. Allâh’a hamd ü senâ etti; sonra müt’ayı nehyetti. Bizde o gün erkek kadın hep vedâlaştık. Bir daha yapmadık ve ebediyyen yapmayız da.” İşte icmâ da bu sûretle mün‘akid olmuştur. Bazı Şîa tâifeleri müt‘anın bugün de câiz olduğunu söylerlerse de onların muhâlefeti Ehl-i Sünnetçe muteber değildir.

(٨٤٩/١٠٢٧) - وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: “لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُحْلِلَ وَالْمُحْلِلَ لَهُ” رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالنَّسَائِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ أَخْرَجَهُ الْأَرْبَعَةُ إِلَّا النَّسَائِيُّ .

1027/849 “İbn-i Mes‘ûd radiyallâhü anh’den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem hulle yapana da kendisi için hulle yapılana da la‘net etti.”

Bu hadîsi Ahmed, Nesâî ve Tirmizî rivâyet etmişlerdir. Tirmizî onu sahihlemiştir.

Bu bâbda **Ali**'den de hadîs vardır. Onu **Nesâî** müstesna **Dörtler** tahrîc etmişlerdir. **Ali** (r.a.) hadîsinin metni şudur:

« أَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَنَ الْمُحْلِلَ وَالْمُحَلَّلَ لَهُ »

“Peygamber (s.a.v.) hulle yapana da kendisi için hulle yapı-lana da la‘net etti.”

İbn-i Mes‘ûd hadîsini *İbn-i'l-Kattân* ve *İbn-i Dakîki'l-îd*, *Buhârî*'nin şartı üzere sahîhlemişlerdir. *Tirmizî* ise: “Hasen Sahîh” demiştir. Ehl-i ilim **Sahâbe-i Kirâm** bu hadîsle amel etmişlerdir. **Ömer, Osmân** ve **Abdullah b. Ömer** hazarâtı bunlar meyânındadır. Tâbiînden olan fukahânın mezhebi de budur.

Hz. Ali hadîsinin isnâdında *Mücâhid* vardır; bu zât zaîfidir. Onun hadîsini *İbn-i Seken* sahîhlemiş; *Tirmizî* illetli saymıştır. Aynı hadîsi *İbn-i Mâce* ile *Hâkim*, **Ukbetü'bnü Âmir** (r.a.)'den tahrîc etmişlerdir. Lafzı şudur:

« قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِالثَّيِّبِ الْمُسْتَعَارِ قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: فَهُوَ الْمُحْلِلُ لَعَنَ اللَّهُ الْمُحْلِلَ وَالْمُحَلَّلَ لَهُ »

“Resûlullâh (s.a.v.): Dikkat edin, size emâneten alınmış teke-yi haber vereyim mi? dedi. Ashâb:

Hay hay, yâ Resûlullâh; dediler.

İşte o hullecidir. Allâh hulleciye de, kendisi için hulle yapıla-na da la‘net etsin; buyurdular.”

Hadîsimiz hulle yaptırmanın harâm olduğuna delîldir. Çünkü la‘net ancak harâm olan bir şeyi irtikâb edene yapılır. Fakat **Hanefiler**'e göre hulle mekrûhdur.

Hulle: İslâm hukûkuna göre hür bir kadın üç defa, câriye ise iki defa boşanırsa başka bir kocaya varmadıkça ilk kocası ile evlenemezler. Çün-kü şeriatin erkeğe verdiği boşayıp alma hakkı bitmiştir. İleride de gö-rüleceği vecihle bu hak hür kadına nisbetle üç, câriyeye nisbetle ikidir. Biânenaleyh bir adam hür karısını ister bir defada üç, isterse ayrı ayrı zamanlarda üç defa boşadı mı, artık o kadın başka kocaya varmadan onunla evlenemez. Başka kocaya varır da günün birinde ondan boşanır veya o kocası ölürse iddet denilen şer'î müddeti bekledikten sonra tekrar ilk kocasına nikâh edilebilir. İşte bu ikinci kocaya varma işine hulle derler.

Muhallil: Helâl kılan demektir. Kadını ilk kocasına helâl kıldığı için ikinciye bu isim verilmiştir. Kadının ikinci kocasından ayrılıp kendisine dönmesini bekleyen birinci kocasına da **muhallelün leh** (kendisi için hulle yapılan) denilir.

Hulle: Şer'an asla şakası olmayan boşama işini tekrarlaya tekrarlaya âdetâ oyuncak haline getiren şımarık, düşüncesiz ve şaşkın erkeklere şer'iat tarafından verilen bir ders-i ibrettir. Karısını bir defa değil iki defa boşadığı halde bile aile yuvası yıkmanın, çoluğunu çocuğunu anneli babalı öksüz etmenin ne demek olduğunu anlamayan gâfil kocaya yaraşan en güzel muâmele: Bir zamanlar gözünden kıskandığı karısını şimdi başkalarının harîm-i ismetinde görmektir, işte hullenin hikmet-i meşrûiyeti de budur. Bu adam artık iki bahtın biri ile karşı karşıyadır. Ya karısı ölünceye kadar ikinci koca ile geçinir ve bu sûretle ona karşıdan hasret, nedâmet ve kıskançlıkla baka baka geçirdiği hayat zehir olur gider; yâhûd tâlihi yine güler de günün birinde ikinci kocasından ayrılan karısı ile tekrar evlenmek fırsatını bulur. Fakat ne olursa olsun şımarık koca hak ettiği sille-i te'dîbi yemiştir.

Hullenin bu şekilde olanına şer'an söylenecek bir söz yoktur. Hadîs-i Şerîfde beyân buyurulan la'net böyleler için değildir. La'net, hullede de hîleye başvuranlardır.

Hullenin hîlesi: Üç talâkla boşanan kadını pazarlık ederek birisi ile evlendirmek ve bir akşam karı koca hayatı yaşadıktan sonra ertesi günü boşattırarak tekrar ilk kocasına vermektir. İşte bir Hadîs-i Şerîfde kiralık tekeye benzetilen mel'ûn hulleci budur.

Ulemâ hullenin daha başka hîleli şekillerini sayarlar. Akid esnâsında: "Hulleyi yaptığın an nikâh sona erecek" şartını ileri sürmek de bunlardan biridir. Bunun nikâh-ı muvakkattan bir farkı yoktur. Fakat akid esnâsında hiç bir şart dermeyân edilmediği halde hulleci me's'eleyi bilir ve o kadınla cimâ ettikten sonra onu derhal boşarsa Hanefiler'e göre mekrûh sayılmaz.

(۸۵۰/۱۰۲۹) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«لَا يَنْكِحُ الزَّانِي الْمَجْلُودَ إِلَّا مِثْلَهُ» رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَرِجَالُهُ ثِقَاتٌ.

1029/850 "Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Kendisine dayak vurulmuş zânî ancak kendi gibisini nikâh edebilir; buyurdular."

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Ebû Dâvud** rivâyet etmişlerdir, Râvîleri sika-dırlar.

Hadîs-i Şerîf, namuslu bir kadının, zinâ ettiği sâbit olan bir erkekle evlenmesinin haram olduğuna delâlet ediyor ve: « وَحُرِّمَ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ »

“Bu mü'minlere haram kılınmıştır”⁹⁹ âyet-i kerîmesine muvâfık dü-
şüyorsa da ulemânın ekserisi bunları te'vîl ile mânâ: “Ancak kendi gibisini
nikâh etmeğe rağbet gösterir” demektir; seklinde beyânda bulunmuşlar-
dır. Fakat nusûs-ı şer'iyenin zâhirî mânâlarından ayrılmayanlar bu te'vîli
kabûl etmiyorlar. Onlara göre zinâ eden bir erkek, ancak bir zâniye ile
evlenebilir; namuslu bir kadını almak ona harâmdır. Zinâ eden kadın da
onlarca aynı hükme tâbidir.

(۸۵۱/۱۰۳۰) - وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: ”طَلَّقَ رَجُلٌ امْرَأَتَهُ
ثَلَاثًا فَتَزَوَّجَهَا رَجُلٌ ثُمَّ طَلَّقَهَا قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَ بِهَا فَأَرَادَ زَوْجُهَا الْأَوَّلُ أَنْ
يَتَزَوَّجَهَا فَسَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ: لَا، حَتَّى يَذُوقَ
الْآخَرَ مِنْ عُسَيْلَتِهَا مَا ذَاقَ الْأَوَّلُ“ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ، وَاللَّفْظُ لِمُسْلِمٍ.

**1030/851 “Âişe radiyallâhü anhâ'dan rivâyet edilmiştir. De-
miştir ki: Bir adam karısını üç defa boşadı da, o kadını başka
bir adam aldı; sonra onu cimâ etmeden boşadı. Bunun üzeri-
ne kadını ilk kocası almak istedi. Derken mes'ele Resûlullâh
sallallâhü aleyhi ve sellem'e soruldu:**

**Hayır, ikinci kocası, onun balcağızından birincisinin tattığı
gibi tatmadıkça olmaz; buyurdular.”**

Hadîs **müttefekun aleyh**dir. Lafız **Müslim**'indir.

Hadîs-i Şerîfdeki (balcağız) ta'bîri cimâdan kinâyedir. Maamâfih
murâdın ne olduğu yine ihtilâfıdır. Bazılarına göre maksad menînin in-
mesidir. Hulle ancak bununla olur. **Cumhûra** göre ise erkeğin âletinden
sünnet edilen miktarı kadının fercine girerse kâfidir. **Ezheri**: “Doğrusu
balcağızın mânâsı: sünnet mahallinin kaybolması ile husûle gelen cimâ
lezzetidir” diyor. **Ebû Ubeyd**: “Balcağız, cimâ lezzetidir. Araplar lezzetli
bulduğu her şeye bal derler” demektedir. Hadîs imamlarından bir cemâat
Hz. Âişe (r.anhâ)'dan şu hadîsi tahrîc etmişlerdir:

« عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ جَاءَتْ امْرَأَةً رِفَاعَةَ الْقُرْظِيَّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ: كُنْتُ عِنْدَ
رِفَاعَةَ فَطَلَّقَنِي فَبِتُّ طَلَاقِي فَتَزَوَّجْتُ بَعْدَهُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الزَّيْبِرِ وَ إِنَّمَا مَعَهُ مِثْلُ هَذِهِ التُّوبِ
فَقَالَ: أَتُرِيدِينَ أَنْ تَرْجِعِي إِلَى رِفَاعَةَ قَالَتْ نَعَمْ فَقَالَ: أَتُرِيدِينَ أَنْ تَرْجِعِي إِلَى رِفَاعَةَ؟ قَالَتْ: نَعَمْ.
فَقَالَ: لَا حَتَّى تَذُوقِي مِنْ عُسَيْلَتِهِ وَ يَذُوقُ مِنْ عُسَيْلَتِكَ »

⁹⁹ Sûre-i Nûr, âyet: 3.

“Âişe(radıyallâhü anhâ) demiştir ki: Benî Kureyzalı Rifâa’nın karısı Peygamber (s.a.v.)’e gelerek:

Ben Rifâa’nın karısı idim. Beni talâk-ı bâinle boşadı. Ben de ondan sonra Abdurrahman b. Zebîr’le evlendim; ama onun erd kekliğini elbisenin saçağı gibi buldum; dedi. Resûlullâh (s.a.v.):

Rifaa’ya dönmek mi istiyorsun? diye sordu:

Evet, deyince: Resûlullâh (s.a.v.):

Hayır! Sen onun balcağızından, o da senin balcağızından tatmadıkça dönemezsin; buyurdular.”

Saîd b. El-Müseyyeb hulle için: “Cimâ şart değil, akd-i sahîh kâfidir” demiş ise de onun bu sözü **ulemâ** arasında derin bir aksülâmel uyandırmış; kendisine çeşitli cevaplar verilmiştir. Hattâ bazıları: “Saîd bu hadîsi duymamıştır” demişlerdir. *Sadr-ı Şehîd*, Saîd b. el-Müseyyeb’in kavline işaret ederek: “Kim bu kavil ile fetvâ verirse Allâh’ın, Melek’lerin ve bütün insanların la’neti onun üzerine olsun” demiştir. *Dâvudu Zâhirî* ile Şîîler de bu meselede Saîd b. el-Müseyyeb ile beraberdirler. Usûlü fıkıh ilminde bu hadîsin hükmü etrafında **Hanefîler**’le **Şâfiîler** arasında ihtilâf vardır.

بَابُ الْكَفَاءَةِ وَالْحِيَارِ

KEFÂET ve MUHAYYERLİK BÂBİ

Kefâet: Müsâvât ve denklik demektir. Dinde kefâet muteberdir. Binâenaleyh müslüman bir kadının bir kâfirle evlenmesi icmâan harâmdır.

(٨٥٢/١٠٣١) عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ” الْعَرَبُ بَعْضُهُمْ أَكْفَاءُ بَعْضٍ وَالْمَوَالِي بَعْضُهُمْ أَكْفَاءُ بَعْضٍ إِلَّا حَائِكًا أَوْ حَجَّامًا ” رَوَاهُ الْحَاكِمُ وَفِي إِسْنَادِهِ رَأَوْ لَمْ يُسَمِّ، وَاسْتَنْكَرَهُ أَبُو حَاتِمٍ، وَلَهُ شَاهِدٌ عِنْدَ الْبَزَّارِ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ بِسَنَدٍ مُتْقَطِعٍ.

1031/852 “İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Araplar birbirlerinin küfvüdür; Mevâlî de birbirlerinin küfvüdür; ancak dokumacı veya kan alıcı olursa o başka; buyurdular.” Bu hadîsi **Hâkim** rivâyet etmiştir.

İsnâdında, ismi söylenmeyen bir râvî vardır. *Ebû Hatim* hadîsi münker saymıştır. Fakat *Bezzâr* münkatı bir senedle **Hz. Muâz b. Cebel**’den onun bir şâhidini rivâyet etmiştir. *İbn-i Ebî Hâtim* bu hadîsi babasına sormuş: “Bu yalandır: aslı yoktur” cevâbını almıştır. Başka bir yerde de “bâtıldır” demiştir. *İbn-i Abdilberr* onu “*et-Temhid*” de rivâyet etmiş ve: “*Dâre Kutnî (el-İlel)*’de onun için: sahîh olmuyor; dedi” demiştir. Aynı hadîsi *Hişam b. Ubeyd* rivâyet etmiş ve (kan alıcı) kelimesinden sonra “yâhûd tabak” ifâdesini ziyâde etmiş; bunun üzerine tabaklar toplanarak kendisini paylamak istemişlerdir. *İbn-i Abdilberr*: “Bu münkerdir: uydurmadır: onun birçok tarîkleri vardır ama hepsi boştur” demiştir.

Hadîs, Arapların birbirlerine küfûv olduklarına, mevâlînin onlara küfûv olmadıklarına delîldir.

Mevâlî: Mevlâ’nın cem’idir. Mevlâ yardımcı ve dost mânâlarına gelir. Arap olmayan müslümanlar İslâmîyet’e yardım ettikleri cihetle kendilerine mevâlî denilmiştir.

Kefâet mes’elesinde neye itibâr edileceği **ulemâ** arasında çok ihtilâflıdır. **Hz. Ömer, İbn-i Mes’ûd, İbn-i Sîrîn, Ömer b. Abdülazîz** hazarâtı ile **İmâm Mâlik** ve diğer bir takım **ulemâ**ya göre muteber olan dîndir. Bu zevâtın delîlleri:

« إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ »

“Şüphesiz ki Allâh indinde sizin en kıymetliniz en ziyâde ehl-i takvâ olanınızdır”¹⁰⁰ âyet-i kerîmesi ile: « النَّاسُ كُلُّهُمْ وَلَدُ آدَمَ ، وَتَمَامُهُ وَآدَمُ مِنْ تُرَابٍ »

“İnsanların hepsi âdemoğludur. Adem ise topraktandır” Hadîs-i Şerîfidir. Bu mânâda bir hadîsi *İbn-i Sa’d*, **H.z. Ebû Hüreyre**’den tahrîc etmiştir. Lafzı şudur: « وَالنَّاسُ كَأَسْنَانِ الْمُشْطِ لَا فَضْلَ لِأَحَدٍ عَلَى أَحَدٍ إِلَّا بِالتَّقْوَى »

“İnsanlar tarağın dişleri gibidir. Kimsenin kimse üzerine bir üstünlüğü yoktur. Ancak takvâ ile olan müstesnâ”. Aynı hadîsi *İbn-i Lâl*, *İbn-i Sa’d* hadîsine yakın lafızlarla tahrîc etmiştir. *Buhârî* de bu kavle işâretle **“Bâbü’l-Ekfâi fi’d-Dîn”** nâmiyle bir bâb tahsîs etmiştir. **Fahr-i kâinât (s.a.v.)** efendimizin: “Dindarını tercîh et” buyurduğunu yukarıda görmüştük. **Resûlullâh (s.a.v.) Mekke**’nin fethi günü bir hutbe îrâd buyurmuş onda ez-cümle câhiliyyet devri âdetlerini, büyüklenmeyi soy sop ile iftihâr etmeyi itibârdan düşürerek, insanların ancak iki sınıf, yani ya mü’min, müttakî, Allâh indinde makbûl yâhûd fâcir, şakî, Allâh indinde gayr-ı makbûl olduklarını beyân buyurmuştur.

Hâsılı soy sop ile iftihârın zemmi husûsunda birçok hadîsler vardır. Allâh indinde makbûliyetin ancak takva ile olacağını ifâde eden âyet-i kerîme ve o mânâdaki hadîslerle istidlâl ederek *İmâm Mâlik* ile Hanefîler’den *Ebû Bekir Râzî* ve *Kerhî* kefâeti nazar-ı itibâre almamışlardır. Maamâfih diğ er imâmlarca kefâet muteberdir ve bazı ictihâd farkları ile: Dinde, takvâda, san’atta, hürriyette, malda vesâirede aranır. Bu hak kadınındır. Binâenlehy aranacak şeyler erkekte aranacak; bu sûretle onun kadına denk olup olmadığı anlaşılacaktır.

(۸۵۳/۱۰۳۳) - وَعَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهَا: “انْكحِي أَسَامَةَ” رَوَاهُ مُسْلِمٌ

1033/853 “Fâtîme binti Kays¹⁰¹ radiyallâhü anhâ’dan rivâyet edildiğine göre: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem kendisine: Üsâme’ye nikâh ol; buyurmuşlardır.”

¹⁰⁰ Sûre-i Hucurat, âyet: 3.

¹⁰¹ **Fâtîme binti Kays (r.anhâ):** Kureyş kabîlesine mensûbdur. **Dahhâk b. Kays**’ın kız kardeşidir. İlk muhâcirlerden olup güzel, fazîlet ve kemâl sâhibi idi. Kocası **Ebû Amr b. Hafs b. Muğîre** kendisini boşamış, iddetini bitirdikten sonra **Peygamber (s.a.v.)**’e gelerek, **Muâviye b. Ebû Süfyân** ile **Ebû Cehim** taraflarından istenildiğini söylemiştir. **Peygamber (s.a.v.)**, **Ebû Cehim**’in sopasını omuzundan bırakmadığını, Muâviye’nin ise yoksul olduğunu söyleyerek, **Üsâmetü’bnü Zeyd**’e varmasını emir buyurmuştu. Onunla evlendi ve hayırlı bir hayat geçirdi.

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Musannıfın bu hadîsi, zaîf olduğunu beyân ettiği **İbn-i Ömer** hadîsinden sonra zikretmesi kefâet bâbında dînden başka bir şeyin nazar-ı itibâre alınmayacağına işâret içindir. Nitekim aşağıdaki hadîsi de aynı maksada binâen îrâd etmiştir.

(۸۵۴/۱۰۳۴) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "يَا بَنِي بَيَاضَةَ أَنْكِحُوا أَبَا هِنْدٍ وَأَنْكِحُوا إِلَيْهِ" وَكَانَ حَجَّامًا رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالْحَاكِمُ بِسَنَدٍ جَيِّدٍ.

1034/854 “Ebû Hüreyre radiyallâhü anh’den rivâyet edildiği-ne göre: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem:

Ey Benî Beyâza, Ebû Hind’i evlendirin¹⁰² ona kız verin; buyurmuşlardır.” Ebû Hind haccâm idi.

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** ile **Hâkim** iyi bir senedle rivâyet etmişlerdir.

Hadîs-i Şerîf, kefâette soy ve sülâleye itibâr edilmeyeceğinin delillerindendir. Filhakîka **Hz. Bilâl (r.a.) Hâle binti Avf’la** evlenmişti ki, bu kadın **Hz. Abdurrahman b. Avf’ın** kız kardeşi idi. **Hz. Ömer (r.a.)** dahî kızı **Hafsa’yı Selmân-ı Fârisî (r.a.)’a** verecek olmuştı. Sonra **Hz. Hafsa Ümmehât-ı mü’mininden** oldu.

(۸۵۵/۱۰۳۵) - وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: "خُبِرْتُ بِرَبِيرَةَ عَلَى زَوْجِهَا حِينَ عَتَقْتُ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ - فِي حَدِيثِ طَوِيلٍ وَلِمُسْلِمٍ عَنْهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: "أَنَّ زَوْجَهَا كَانَ عَبْدًا" وَفِي رَوَايَةٍ عَنْهَا "كَانَ حُرًّا" وَالْأَوَّلُ أَثْبَتٌ . وَصَحَّ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ عِنْدَ الْبُخَارِيِّ أَنَّهُ كَانَ عَبْدًا.

1035/855 “Âişe radiyallâhü anhâ’dan rivâyet edilmiştir. De-miştir ki: Berîre âzâd olduğu vakit kocası(nda kalıp kalmamak) husûsunda muhayyer bırakıldı.”

Bu parça **müttefekun aleyh** uzun bir hadîsin içindedir. **Müslim’in Âişe (r.anhâ)’dan** rivâyetinde “Kocasının köle olduğu” (yine) **Âişe (r.anhâ)’dan** bir rivâyete göre “hür olduğu” zikredilmiştir. Fakat birinci rivâyet esahdır.

¹⁰² **Ebû Hind (r.a.)’in** ismi **Yesâr’dır. Peygamber (s.a.v.)’den** kan alan bu zattır. **Benî Beyâza’nın** âzâdlısı idi.

Buhârî'deki **İbn-i Abbâs** (r.a.)'dan gelen sahîh rivâyette köle idiği sarîh olarak ifâde edilmiştir. Bu sebeple *Buhârî* köle olduğuna kat'iyetle hükmetmiştir. Bu hadîsi **Medîne ulemâsı** da rivâyet etmişlerdir Bir şeyi **Medîne ulemâsının** rivâyet ve kabûl etmesi ile bazıları o şeyin esah olduğuna istidlâl ederler. Aynı hadîsi *Ebû Dâvud*, **Hz. İbn-i Abbâs**'dan şu lafızlarla tahrîc etmiştir:

« **إِنْ زَوْجَ بَرِيرَةَ كَانَ أَسْوَدَ يُسَمَّى مُغِيثًا فَخَيَّرَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَمَرَهَا أَنْ تَعْتَدَ** »

“Filhakîka Berîre'nin kocası kara idi; Mugîs adını taşıyordu. Nihâyet Peygamber (s.a.v.) Berîre'yi muhayyer bıraktı ve iddet beklemesini kendisine emretti.” *Buhârî*'nin **İbn-i Abbâs**'dan tahrîc ettiği rivâyette: « **ذَاكَ مُغِيثٌ عَبْدٌ بَنِي فُلَانٍ يَعْنِي زَوْجَ بَرِيرَةَ** »

“Bu filân oğullarının kölesi Mugîs yani Berîre'nin kocasıdır” denilmiştir. *Buhârî*'nin diğer bir rivâyetinde: « **كَانَ زَوْجُ بَرِيرَةَ عَبْدًا أَسْوَدَ يُقَالُ لَهُ مُغِيثٌ** »

“Berîre'nin kocası siyah bir köle idi; ona Mugîs derlerdi” buyurulmaktadır. *Dâre Kutnî*: “*Urve*'nin *Âişe*'den onun köle olduğu husûsundaki rivâyeti değişmemiştir” demiştir. *Nevevî* diyor ki: “Köle idi, diyenlerin sözünü, *Âişe*'nin: **O köleydi**; demesi te'yîd eder. Kıssayı haber veren o olduğu halde köle idiğini haber vermiştir. Binâenaleyh köle olduğunu hem kuvvet hem de çokluk ve belleyiş itibâriyle tercih sahîh olmuştur.”

Hadîs-i Şerîf, âzâd edilen câriyenin kocası köle ise onda kalıp kalmamak husûsunda kendisine muhayyerlik sâbit olduğuna delîldir ki icmâ da budur.

Hür olursa mes'ele ihtilâflıdır. **Cumhûra** göre câriyeye muhayyerlik yoktur. Çünkü köle olduğu zaman muhayyer olmasının illeti, kölenin hurreye bir çok hükümlerde küfvü olamamasıdır. Câriye âzâd edildi mi kocasının nikâhında kalıp kalmamak husûsunda muhayyer olur; zîrâ akid yapılırken ihtiyâra ehil değil idi. *Şa'bî* ile bazı **ulemâya** göre ise kocası hür de olsa câriye âzâd edildiği zaman kendisine muhayyerlik sâbit olur. Bunların delîli: Hadîsin bir rivâyetinde **“Berîre'nin kocası hür idi”** denilmiş olmasıdır. Aklî delîlleri de: Evlendirilirken câriyenin hiç bir ihtiyârı bulunmamasıdır. Sâhibi kendisini zorla dahî evlendirebilirdi. İşte âzâd edildikten sonra evvelden mevcûd olmayan yepyeni bir hâl meydana gelmiştir ki, bu hâl onun muhayyerliğini îcâb eder.¹⁰³

Sonra (ihtiyâr) kelimesi ile nikâhın feshedilip edilmeyeceği de ihtilâflıdır. Bazıları: “Evet bu sözle nikâh münfesihi olur” demişlerdir. Bunların delîli: Hadîsde geçen **“muhayyer bırakıldı”** ifadesidir. Diğer bazılarına göre mutlaka (fesihi) kelimesini söylemek lâzımdır.

¹⁰³ Muhayyer bâbına bak.

Câriye kendini ihtiyâr ettikten sonra artık kocasının ona dönmeğe hakkı kalmaz. Yeniden evlenmek isterse nikâhı tazeletmeleri icâbeder. Câriyenin muhayyerliği cimâ zamanına kadar devam eder. Buna delîl İmâm Ahmed'in tahrîc ettiği şu hadîsdir:

« إِذَا عَتَقْتَ الْأَمَةَ فَبِهَا خِيَارٌ مَا لَمْ يَطَّأَهَا إِنْ تَشَاءُ فَارْتَهُ وَإِنْ وَطَّنَهَا فَلَا خِيَارَ لَهَا »

“Câriye âzâd olduğı vakit cimâ edilmedikçe muhayyerdir. İsterse ondan ayrılır; ama cimâ ederse artık ona muhayyerlik yoktur”. Bu hadîsi *Dâre Kutnî*: « إِنْ وَطَّنَكَ فَلَا خِيَارَ لَكَ »

“Eğer seninle cimâ ederse artık sana muhayyerlik yoktur” şeklinde tahrîc etmiştir. *Ebû Davud*'un rivâyeti de buna yakın lafızlarladır. Bunlar, cimâın muhayyerliğe mâni olduğuna delîldir. **Hanbeliler**'in mezhebi budur.

Berîre hadîsini ulemâ: zekât, ıtık, alış veriş ve nikâh gibi bir çok yerlerde zikretmişlerdir. Musannıf merhûm ondan çıkarılan fâideleri saymış, tam yüz yirmi ikiyi bulmuştur. Bunların bâbımızla âlâkalı olanlarından bir kaçını biz de görelim:

- 1 - Köle olan karı kocadan birini satıp diğerini bırakmak câizdir.
- 2 - Evli câriyeyi satmak boşama hükmünde değildir.
- 3 - Evli bir câriyeyi âzâd etmek onu boşamak veya nikâhını fesih etmek sayılmaz. Çünkü câriyenin talâkı sâhibinin değil, kocasının hakkıdır.
- 4 - Köleler kölelikten kurtulmaya çalışabilirler.
- 5 - Kefâetde hürriyet muteberdir.

(۸۵۶/۱۰۳۶) - وَعَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ فَيْرُوزَ الدَّيْلَمِيِّ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَسْلَمْتُ وَتَخَنِي أَخْتَانُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “طَلَّقْ أَيْتَهُمَا شِئْتَ” رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَالْأَرْبَعَةُ إِلَّا النَّسَائِيَّ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ وَالدَّارَقُطْنِيُّ وَابْنُ أَبِي حَتْمٍ وَأَعْلَهُ الْبُخَارِيُّ .

1036/856 “Dahhâk b. Feyruzu¹⁰⁴ Deylemî'den o da babası radiyallâhü anh'dan işitmiş olmak üzere rivâyet edilmiştir. Babası demiştir ki: Yâ Resûlallâh, dedim; ben nikâhım altında iki kız kardeş olduğu halde müslüman oldum ne yapmalıyım? Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Onların hangisini dersen boş; buyurdular.”

¹⁰⁴ **Ebû Abdillâh İbn-i Feyrûz** (r.a.): Deylemî yahûd, Himyerî diye anılır. Çünkü **Himyer**'e yerleşmiştir. Aslen İran'lıdır. **Peygamber (s.a.v.)**'e hey'et olarak gelenlerdendir. Yalancı Peygamber el-Ansî'yi 11'nci yılda katleden odur. Onun işini bitirdikten sonra **Hz. Peygamber (s.a.v.)**'e gelmiş; fakat **Resûl-i Ekrem**'i ölüm döşeginde bulmuştur.

Bu hadîsi **Nesâî** müstesna **Dörtler**'le **Ahmed** rivâyet etmiştir. **İbn-i Hibbân**, **Dâre Kutnî** ve **Beyhakî** onu sahîhlemiştir, **Buhârî** ise illetlendirmiştir. İletlendirmesinin sebebi şudur: hadîsi **Dahhâk** babasından rivâyet etmiş; ondan da **Ebû Vehbî Ceyşânî** rivâyet eylemiştir. **Buhârî**: “Bunların birbirinden işittiğini bilmiyoruz” diyor.

Hadîs-i Şerîf, kâfir nikâhlarının, müslüman nikâhlarına muhâlif de olsalar yine nazar-ı itibâre alınacağına delîldir. Şu halde onların nikâhları müslüman olduktan sonra da devam edecek ve kadın ancak boşamakla kocasından ayrılacaktır. **Hanefiler**'den mâadâ mezheb imâmları ile **Dâvudu Zâhirî**'nin mezhebi budur. **Hanefiler**'le **Zâhirîler**'e göre ise kâfirin yalnız İslâmiyet'e uyan icrââtı kabûl olunur. Hadîs-i Şerîfdeki talâkdan murâd hakîkaten boşanmak değil, kız kardeşin birini nikâhında bırakıp ötekinden ayrılmasıdır. Fakat bırakılan kardeşe yeniden nikâh kıymak lâzımdır.

وَعَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ” أَنَّ غِيلَانَ بْنَ سَلَمَةَ أَسْلَمَ وَلَهُ عَشْرُ نِسْوَةٍ فَاَسْلَمْنَ مَعَهُ. فَأَمَرَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَتَخَيَّرَ مِنْهُنَّ أَرْبَعًا“ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ وَ الْحَاكِمُ. وَأَعْلَاهُ الْبُخَارِيُّ وَ أَبُو زُرْعَةَ وَ أَبُو حَاتِمٍ.

1037/857 “Sâlim'den babasından işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre: Gaylân¹⁰⁵ b. Seleme on dâne karısı olduğu halde müslüman olmuş; kadınlar da onunla birlikte müslüman olmuşlar. Fakat Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem kendisine bunlardan dördünü seçmesini emretmişlerdir.”

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Tirmizî** rivâyet etmiş; **Hâkim** ile **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir; **Buhârî**, **Ebû Zür'a** ve **Ebû Hâtim** ise illetlendirmişlerdir. **Tirmizî**, **Buhârî**'nin: “Bu hadîs mahfûz değildir” dediğini nakletmiştir. Musannıf “*et-Telhîs*”de bu hadîs üzerinde bir hayli söz etmiştir. Fakat **İbn-i Kesîr**'in “*el-İrşâd*” nâm eserinde ifâdesi ondan hem daha kısa hem daha güzeldir. **İbn-i Kesîr** hadîsi tahrîc ettikten sonra şöyle demektedir: “Bu hadîsi **İmâm Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs-i Şâfiî** ile **Ahmed b. Hanbel**, **Tirmizî** ve **İbn-i Mâce** rivâyet etmişlerdir. Bu isnâdın ricâlî **Şeyhayn**'in şartları üzeredir. Şu kadar var ki; **Tirmizî Buhârî**'yi: Bu hadîs mahfûz değildir; derken işittim. Sahîh olan **Şuayb** ve başkalarının **Zühri**'den rivâyet ettikleridir; dedi.”

¹⁰⁵ **Gaylân b. Seleme (r.a.):** Tâif'in fethinden sonra müslüman olanlardandır. Hicret etmemiştir. **Sakîf**'in ileri gelenlerindendir. **Hz. Ömer**'in hilâfeti zamanında vefât etmiştir.

Bu hadîs, **Dahhâk** hadîsinin delâlet ettiği hükme delâlet ediyor. Binâenaleyh o hadîsi te'vîl edenler bunu da te'vîl ederler.

(۸۵۸/۱۰۳۸) - وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: "رَدَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ابْنَتَهُ زَيْنَبَ عَلَى أَبِي الْعَاصِ بْنِ الرَّبِيعِ بَعْدَ سِتِّ سِنِينَ بِالنِّكَاحِ الْأَوَّلِ وَلَمْ يُحْدِثْ نِكَاحًا" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَرْبَعَةُ إِلَّا النَّسَائِيُّ، وَصَحَّحَهُ أَحْمَدُ وَالْحَاكِمُ.

1038/858 “İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem kızı Zeyneb’i altı sene sonra Ebû’l-Âs b. er-Rebî’a ilk nikâhı ile iâde etti; yeni nikâh kıymadı.”

Bu hadîsi **Nesâî** müstesna, **Dörtlerle Ahmed** rivâyet etmiş; **Ahmed** ile **Hâkim** onu sahihlemişlerdir. *Tirmizî*: “Bu hadîs hasendir; isnâdında be’s yoktur.” demiştir.

İmâm Ahmed’in bir rivâyetine göre, **Hz. Zeyneb (r.anhâ)**’nın müslümanlığı kabûlü zevcinin müslüman oluşundan altı sene evveldi. Fakat **Hz. Zeyneb (r.anhâ)**’nın buradaki müslümanlığından, hicreti kastedilmiştir. Yoksa o sonradan müslüman olmuş değil **Resûlullâh (s.a.v.)**’in diğer kerîmeleri ile birlikte **Peder-i Âlîleri (s.a.v.)**’e peygamberlik geldiği zaman müslüman olmuşlardır.

Ebû’l-Âs (r.a.), **Bedir** gazâsında müslümanların eline esir düşmüştü. **Hz. Zeyneb (r.anhâ)** ona fidye olmak üzere annesi **Hz. Hadîce (r.anhâ)**’nın kendisine düğün hediyesi olarak zifâf gecesi taktığı kıymetli gerdanlığı göndermiş idi. **Fahr-i Kâinât (s.a.v.)** Efendimiz bunu görünce zevce-i muhteremeleri **Hadîcetü’l-Kübrâ (r.anhâ)**’yı hatırladı ve gözleri yaşardı **Ashâb-ı Kirâm**’ına bakarak:

Bir annenin hâtırasını kızına bırakmak icâb etmez mi? demişti. **Ashâb**’ın hepsi bunu kabûl ederek gerdanlık **Hz. Zeyneb**’e iâde olundu. **Resûlullâh (s.a.v.)** damadını serbest bıraktı ve ona minnet ü ihsan eyledi. Yalnız **Hz. Zeyneb**’e hicret için müsâade etmesini şart kıldı. **Hz. Zeyneb (r.anhâ)**, **Bedir** vak’asından az sonra **Medîne**’ye hicret etti. **Bedir** vak’ası ise **Resûlullâh (s.a.v.)**’in hicretinden iki sene sonra Ramazân’da olmuştu. Müslüman kadınların kâfirlere haram kılınması altıncı hicrî yılında **Hudeybiye**’de vukû bulduğuna göre **Hz. Zeyneb (r.anhâ)**’ın bundan sonra iki sene kadar beklediği anlaşılıyor. Nitekim *Ebû Davud*’un bir rivâyetinde: “**Resûlullâh (s.a.v.)** onu kocasına iki sene sonra iâde etti” denilmektedir. Bu ciheti *Ebû Bekr-i Beyhakî* dahî böyle takrîr etmiştir.

Tirmizî: “Bu hadîsin vechi bilinmiyor” diyerek **Resûlullâh (s.a.v.)**in **Hz. Zeyneb**’i altı yâhûd üç veya iki sene sonra zevcine nasıl iâde buyurduğuna işâret etmiştir. Mes’ele müşkildir. Zîrâ **Hz. Zeyneb**’in iddetinin bu müddet zarfında devâm etmesi uzak bir ihtimaldir: “Bir kâfir karısından sonra müslüman olursa aralarında nikâh devam eder” diyen bulunmamıştır. Bu bâbda icmâ olduğunu *İbn-i Abdilberr* nakletmiş; yalnız buna **Zâhirîler**’den bazısının cevâz verdiğiine işâret etmişse de mezkûr kavlin reddedildiğini söylemiştir. Fakat ona da: Bu mes’elede **Hz. Ali** ile *Nehaî*’den hılâf sâbit olduğu, *Ebû Hanîfe*’nin Şeyhi *Hammâd*’ın bununla fetvâ verirdiği, ileri sürülerek cevap verilmiştir. İkisi de kâfir olan karı kocadan biri müslümanlığı kabûl ederse **Hz. Ali (r.a.)** onlar hakkında:

« هُوَ أَمْلَكَ لِيَضُوعَهَا مَا دَامَتْ فِي دَارِ هِجْرَتِهَا »

“Kadın hicret diyarında olduğu müddetçe kocası onun bud’una daha lâyıktır” demiş; bir rivâyette: « هُوَ أَوْلَى بِهَا مَا لَمْ تَخْرُجْ مِنْ مِصْرَها » **“Şehrinden çıkmadığı müddetçe kocası karısına daha lâyıktır.”** buyurmuştur. *Zühri*’nin bir rivâyetine göre: **“Kadın müslümanlığı kabûl eder de kocası kabûl etmezse aralarını hükümdar ayırmadıkça onlar karı kocadır.”** denilmektedir.

Cumhûru ulemâya göre: Kocası diyâr-ı küfürde olup müslümanlığı kabûl etmeyen bir kadın, müslümanlığı kabûl eder de medhûlün bihâ (yani cimâ edilmiş) olursa kocası o kadının iddeti içinde müslüman olduğu takdîrde aralarındaki nikâh bâkîdir. İddeti bittikten sonra müslüman olursa araları ayrılır. İşte *İbn-i Abdilberr*’in hakkında icmâ naklettiği mes’ele budur. **Cumhûr, Hz. Zeyneb (r.anhâ)** hadîsini (iddeti bitmemiştir) diye te’vîl etmişlerdir. Yani müslüman bir kadının kâfir kocasının nikâhında kalamayacağını bildiren âyet-i kerîme nâzil olduktan sonra **Hz. Zeyneb (r.anhâ)** iki sene bir kaç ay, henüz müslüman olmamış bulunan kocasının nikâhında kalmıştır. Çünkü bazı kadınların hayzı gecikir. **Zeyneb**’in hayzı da gecikmiştir ve iddeti henüz bitmediği için **Peygamber (s.a.v.)** kendisini kocasına iâde etmiştir.

(٨٥٩/١٠٣٩) - وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ “أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَدَّ ابْنَتَهُ زَيْنَبَ عَلَى أَبِي الْعَاصِ بِنِكَاحٍ جَدِيدٍ” قَالَ التِّرْمِذِيُّ: حَدِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ أَجْوَدُ إِسْنَادًا ، وَالْعَمَلُ أَجْوَدُ عَلَى حَدِيثِ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ .

1039/859 “Amr b. Şuayb’den o da babasından o da dedesinden -radiyallâhü anhüm- işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre:

Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem kızı Zeyneb'i Ebû'l-Âs'a yeni bir nikâh ile iâde etmiştir."

Tirmizî: "**İbn-i Abbâs** hadîsi isnâd itibâriyle daha iyidir, ama *Amr b. Şuayb* hadîsi ile amel olunur" demiştir.

Hâfız *İbn-i Kesîr*'in "*el-İrşâd*"da beyânına göre *İmâm Ahmed b. Hanbel*: "Bu zaîf bir hadîsdir. *Haccâc* onu *Amr b. Şuayb*'den işitmemiş, *Muhammed b. Abdullâhî'l-Arzemî*'den duymuştur. Halbuki *Arzemî*'nin hadîsi hiç bir şey etmez. Sahîh olan *İbn-i Abbâs* hadîsidir" diyerek yukarıda geçen hadîse işâret etmiştir. *Buhârî*, *Tirmizî*, *Dâre Kutnî* ve *Beyhakî* de aynı şeyi söylemişler; hattâ *Beyhakî* bunu diğer hadîs hâfızlarından da hikâye eylemiştir.

İbn-i Abdilberr'e gelince: O, *Amr b. Şuayb* hadîsini tercihe meyletmiş ve bu hadîs ile **İbn-i Abbâs** hadîsinin aralarını bulmuş; **İbn-i Abbâs** hadîsindeki "**ilk nikâhla**" ta'birini "İlk nikâhın şartları ile" mânâsına almıştır. Yine o hadîsdeki "**Yeni nikâh kıymadı**" ifâdesini de "ilk nikâhdakinden fazla bir şey şart koşmadı" diye mânâlandırmıştır.

Amr b. Şuayb hadîsini usûl ve kavâid te'yîd etmektedir. Onda yeni akid yapıldığı hattâ *Tirmizî*'nin rivâyetinde, yeni mehir konulduğu tasrîh olunmuştur. Sarâhat mukâbilinde ise delâlete itibâr yoktur.

(٨٦٠/١٠٤٠) - وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: "أَسْلَمْتُ امْرَأَةً فَتَزَوَّجْتُ فَجَاءَ زَوْجُهَا فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي كُنْتُ أَسْلَمْتُ وَعَلِمْتُ بِإِسْلَامِي فَأَنْتَزَعَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ زَوْجِهَا الْأَخَرِ وَرَدَّهَا إِلَيَّ زَوْجِهَا الْأَوَّلِ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ وَالْحَاكِمُ.

1040/860 "İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Bir kadın müslüman oldu da evlendi. Sonra kocası geldi. Ve:

Yâ Resûlallâh! Ben müslüman olmuştum, kadın bunu biliyordu. Dedi. Bunun üzerine Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem onu ikinci kocasından alarak ilk kocasına iâde etti."

Bu hadîsi *Ahmed*, *Ebû Dâvud* ve *İbn-i Mâce* rivâyet etmişlerdir, **İbn-i Hibbân** ile *Hâkim* onu sahîhlemişlerdir.

Hadîs-i Şerîf, kocasının müslüman olduğunu karısı bilirse o kadın başka kocaya bile gitse nikâhlarının bozulmayacağına, ikinci nikâhın bâtil olduğuna delîldir. O zâtın "**Karım benim müslüman olduğumu bilir-**

di” demesi ihtimâlli bir sözdür. Kadının iddeti geçmezden önce de sonra da müslümanlığı kabûl etmiş olabilir. Fakat her halde kocasına iade edilecektir. Kadının başkasına varmazdan evvel onun müslüman olduğunu öğrenmesi mutlak sûrette ikinci nikâhı bâtil kılar.

(۸۶۱/۱۰۴۱) - وَعَنْ زَيْدِ بْنِ كَعْبٍ بْنِ عُجْرَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: "تَزَوَّجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعَالِيَةَ مِنْ بَنِي غِفَارٍ فَلَمَّا دَخَلَتْ عَلَيْهِ وَوَضَعَتْ ثِيَابَهَا رَأَى بِكَشْحِهَا بَيَاضًا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْبَسِي ثِيَابَكَ وَالْحَقِّي بِأَهْلِكَ وَأَمَرَ لَهَا بِالصَّدَاقِ" رَوَاهُ الْحَاكِمُ وَفِي إِسْنَادِهِ جَمِيلٌ بَنُ زَيْدٍ وَهُوَ مَجْهُولٌ، وَاخْتَلَفَ عَلَيْهِ فِي شَيْخِهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا

1041/861 “Zeyd b. Ka’b b. Ugra’dan o da babasından (radiyallâhü anh) iştmiş olarak rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: “Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem Benî Gifâr’dan Âliye ile evlendi. Peygamber (s.a.v.)’in yanına girerek elbisesini soyunduğu zaman (s.a.v.) onun böğründe bir beyazlık görmüş; ve:

Elbiseni giy de ailen nezdine git; buyurmuşlar; kendisine mehir verilmesini de emretmişlerdir.”

Bu hadîsi **Hâkim** rivâyet etmiştir. İsnâdında **Cemîl b. Zeyd** vardır ki, bu zât meçhûldür. Onun üzerinde şeyhi hakkında pek çok ihtilâf edilmiştir. **Zehebî** bu **Cemîl** hakkında **İbn-i Maîn**’in: “sika değildir” dediğini kaydediyor; **Buhârî**: “Onun hadîsi sahîh değildir” demiştir.

Hadîsi **Cemîl**’in rivâyet edip etmediği dahî ihtilâflıdır. Bazıları onun rivâyet ettiğini söylemiş, diğer bazıları **Ka’b b. Zeyd**’den rivâyet olduğunu iddiâ etmiş, bir takımları **İbn-i Ömer**’den başkaları **Ka’b b. Ücre**’den rivâyet edildiğini ortaya atmışlardır. **Ka’b b. Zeyd**’in rivâyet ettiğini ileri sürenler bile vardır.

Hadîs-i Şerîf, bars denilen illetin sakınacak bir şey olduğuna delâlet ediyor. Yalnız onun sebebi ile nikâhın feshedileceğine dâir bir sarâhat yoktur. Çünkü “Âilenin nezdine git” demekle **Peygamber (s.a.v.)** boşamayı kasdetmiş olabilir. Şu kadar var ki: bu hadîsi **İbn-i Kesîr** başka lafızlarla rivâyet etmektedir. O rivâyette:

« أَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَزَوَّجَ امْرَأَةً مِنْ بَنِي غِفَارٍ فَلَمَّا دَخَلَتْ عَلَيْهِ رَأَى بِكَشْحِهَا وَضْحًا فَرَدَّهَا إِلَى أَهْلِهَا وَقَالَ دَلَسْتُمْ عَلَيَّ »

“Peygamber (s.a.v.) Benî Gıfârdan bir kadınla evlendi. Kadın yanına girince, Peygamber (s.a.v.) onun böğründe bir bars illeti görerek hemen onu ailesinin yanına iade etti; ve: Benden (bunun kusûrunu) gizlediniz; dedi...” Bu, nikâhı feshettiğine delildir.

Mezkûr hadîsi *İbn-i Kesir* (Nikâhda muhayyerlik ve kusûrdan dolayı iade) bâbında zikretmiştir.

Kusûrdan dolayı nikâhın feshedilip edilemeyeceği husûsunda ulemâ ihtilâf etmişlerdir. Ekseriyete göre feshedilebilir. Yalnız tafsîlât husûsunda yine ihtilâf vardır. Meselâ, **Hz. Ali** ile **Hz. Ömer** (r.anhümâ)’ya göre kadın ancak dört şeyden biri sebebi ile âilesine iade edilebilir. Bunlar: delilik, cüzâm, bars ve bir de fercde olan bir iletir. Fakat bu rivâyetin isnâdı münkatıdır. *Beyhakî*’nin iyi bir isnâdla **İbn-i Abbâs** (r.a.)’dan rivâyet ettiği bir hadîsde: « أَرَبُ لَا يَجُزُّ فِي بَيْعٍ وَلَا نِكَاحٍ: الْمَجْنُونَةُ وَالْمَجْدُومَةُ وَالْبَرَّاءَةُ وَالْعَفْلَاءُ »

“Dört nevi kadın vardır; bunlar satışa da, nikâha da yaramazlar: Deli, cüzâmlı, barslı ve ferci illetli olan kadın” buyurulmuştur.

Bu husûsda erkek de kadınla müşterektir. Binâenaleyh, o da mecbûb ve innîn yani tenâsül uzvu kesilmiş veya harekete gelmiyorsa karısının isteği üzerine mahkeme tarafından araları ayrılabilir.

Hulâsa karı kocayı birbirinden nefret ettiren ve cimâa mâni olan her kusûr bazı mezheb farkları mülâhaza edilmek şartı ile karı kocanın arasını ayırmaya sebep teşkil eder. Tafsîlât fıkıh kitaplarındadır. *Dâvudu Zâhirî* ile *İbn-i Hazm*’e göre nikâh hiç bir illet sebebi ile feshedilemez.

(٨٦٢/١٠٤٢) - وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: “أَيُّمَا رَجُلٍ تَزَوَّجَ امْرَأَةً فَدَخَلَ بِهَا فَوَجَدَهَا بَرَّاءَةً أَوْ مَجْنُونَةً أَوْ مَجْدُومَةً فَلَهَا الصَّدَاقُ بِنَيْسِهِ إِيَّاهَا وَهُوَ لَهُ عَلَى مَنْ غَرَّهُ مِنْهَا” أَخْرَجَهُ سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ وَمَالِكٌ وَابْنُ أَبِي شَيْبَةَ. وَرِجَالُهُ ثِقَاتٌ. وَرَوَى سَعِيدٌ أَيْضًا عَنْ عَلِيِّ بْنِ نَحْوَةَ وَزَادَ: “أَوْ بِهَا قَرْنٌ فَزَوَّجَهَا بِالْخِيَارِ فَإِنْ مَسَّهَا فَلَهَا الْمَهْرُ بِمَا اسْتَحْلَ مِنْ فَرْجِهَا” وَمِنْ طَرِيقِ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ أَيْضًا قَالَ: قَضَى عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي الْعَيْنِ أَنْ يُؤْجَلَ سَنَةً، وَرِجَالُهُ ثِقَاتٌ.

1041/862 “Said b. el-Müseyyeb’den rivâyet olunduğuna göre Ömer b. el-Hattab radiyallâhü anh:

Hangi erkek bir kadınla evlenir de onunla cimâ eder ve kendisini barslı veya deli, yâhûd cüzzamlı bulursa kadına cimâ ettiğinden dolayı mehir vardır. Ama o mehir kadından dolayı erkeği aldatanın boynuna borç olmak üzere (netice itibâriyle yine) erkeğindir; dedi.”

Bu hadîsi **Saîd b. Mansûr, Mâlik ve İbn-i Ebî Şeybe** tahrîc etmişlerdir. Râvîleri sikadılar. Yine **Saîd, Ali**’den bunun benzerini rivâyet etmiş; ve: **“yâhud kadında cimâa mâni bir kemik varsa kocası muhayyerdır. Eğer kadına temas etmişse helâl muâmelesi yaptığı fercine mukâbil kadına mehir vardır.”** ifâdesini ziyâde eylemiştir.

Yine *Saîd b. el-Müseyyeb* tarîkinden kendisinin şöyle dediği rivâyet edilmiştir: **“Cimâa iktidârı olmayan hakkında Ömer bir sene te’cîl edilmesini hükmetti.”** Hadîsin râvîleri sikadılar.

Hadîs-i Şerîf, cimâ edilen illetli kadına mehir verileceğine fakat kocası aldatıldığı için verdiği mehri aldatandan alacağına delâlet ediyor ki; *İmâm Mâlik* ile **Şâfiî** imamlarının mezhebi de budur. Yalnız ödemek için aldatanın o hastalığı bilmesi şarttır; bilmezse ödemesi icâbetmez.

İmâm-ı A’zam Ebû Hanîfe ile **Şâfiî**’ye göre verilen mehri kimseden geri alamaz. *İmâm Şâfiî* eski kavlinde ödetmeye kâilmiş. Hattâ bu bâbda **Ömer, Ali ve İbn-i Abbâs** (*r.anhüm*) hazarâtından deliller nakletmiş, ve: **“Bizi aldatan bizden değildir”** hadîsi ile istidlâl ediyormuş. Sonra yeni mezhebinde bu kavli terketmiş ve: “Bu kavli ancak şu hadîsten dolayı bıraktık” demiştir:

«أَيُّمَا امْرَأَةٍ نَكَحْتُ بِغَيْرِ إِذْنٍ وَلَيْيَها فَنِكَاحُها باطلٌ فَإِنْ دَخَلَ بِها فَلَهَا الْمَهْرُ بِمَا اسْتَحَلَّ مِنْ فَرْجِها»

“Hangi kadın velîsinin izni olmaksızın evlenirse onun nikâhı bâtıldır. Eğer o kadına temasta bulunmuşsa istihlâl ettiği fercine mukâbil ona mehir vardır.” *Şâfiî* hazretleri diyor ki: **“Resûlullâh (s.a.v.)** kadına nikâh-ı bâtilda bile mehir vermiştir. Halbuki bunda kadın erkeği aldatmıştır. Binâenaleyh sahîh nikâhda, aldatandan almamak şartı ile mehir vermek evleviyette kalır.”

Hadîs-i Şerîf’in son kısmı cimâa iktidârı olmayan erkeklerle karısının bu dert dolayısıyla birbirlerinden ayrılabilirliklerine delîldir. Ancak bunun için evvelâ erkeğe bir mühlet verilir. O müddet zarfında cimâ edebilirse mes’ele yoktur. Edemediği takdîrde artık karısının talebi üzerine mahkeme aralarını ayırır.

Verilecek mühletin ne kadar zaman olacağı ihtilâfıdır. **Hanefilerle** bazı **ulemâya** göre bir senedir. Bu kavil **Hz. Ömer**’le **İbn-i Mes’ûd**

(*r.anhümâ*)’dan da rivâyet olunmuştur. **Hız. Osman** (*r.a.*)’ın hiç mühlet vermediğini söylerler. *Hâris b. Abdullah* on ay te’cîl edileceğine kâil olmuştur. *İmâm Ahmed b. Hanbel* ile bir cemâate göre bu mes’elede nikâhı fesih yoktur. Delîlleri: **Peygamber (s.a.v.)**’in **Rifâa** (*r.a.*)’ın karısına muhayyerlik vermemiş olmasıdır. Halbuki bu kadın **Hız. Rifâa**’dan şikâyet etmiştir.

“Nikâh feshedilemez” diyenlerin delîli **Hız. Rifâa**’nın karısı mes’elesi olduğu âşikârdır. Ancak kadın **Rifâa**’dan şikâyet etmiş değil, ondan boşanarak **Abdurrahman b. Zebîr**¹⁰⁶ ile evlenmiş; fakat onu cimâ husûsunda pek gevşek bularak, **Peygamber (s.a.v.)**’e şikâyet gelmiş; ve: “**Bu zâtta bulunan nesne elbisenin saçağı gibidir**” diyerek onun cimâa muktedir olmadığını anlatmak istemiştir. Bunun üzerine **Resûlullâh (s.a.v.)** kendisine: Rifâ’a’ya dönmek mi istiyorsun? Hayır, sen onun balcağızından, o da senin balcağızından tatmadıkça dönemezsin; buyurmuşlardır. Bu hadîs ihtilâflı olan hulle mes’elesinde *Hız. Ebû Hanîfe*’nin delîli olduğu için usûlî fıkıh kitaplarında mutlaka ondan bahsolunur. Hadîs “*el-Muvatta*”’da dahî buna yakın lafızlarla rivâyet olunmuştur.

Bu îzâhâtan anlaşılıyor ki, **Rifâa** kıssası ile nikâhın fesholunacağına istidlâl etmek doğru değildir. Zîrâ **Rifâa**’nın karısı nikâhın feshini sarâhaten istememiştir. Hattâ *İmâm Mâlik* “*el-Muvatta*”da: “**Hız. Abdurrahman**’ın kadına cimâ edemeyip boşadığını; sonra onu ilk kocası **Rifâa**’nın tekrar almak istediğini; kadının bu münâsebetle **Resûlullâh (s.a.v.)**’e gelerek fetvâ sorduğunu; **Peygamber (s.a.v.)**’in de, helâl olmaz diye cevap verdiğini, rivâyet ediyor.

Fâide: *İbnü’l-Münzîr* diyor ki: “Kadının kocasından cimâ istemesi husûsunda **ulemâ** ihtilâf etmişlerdir. **Ekser-i ulemâ**ya göre kocası bir defa cimâ ettikten sonra artık cimâa kudreti olmayan (innîn) gibi te’cîl edilemez.” *Evvâtî, Sevrî, Ebû Hanîfe, Mâlik ve Şâfi*’nin mezhebi budur.

Ebû Sevr ile diğer bazı zevâta göre erkek, bir illetten dolayı cimâa muktedir olamıyorsa kendisine bir sene mühlet verilir. İlletten dolayı değilse mühlet verilmez.

Kâdî lyâz da şunları söylemiştir: “Kadınların cimâa hakkı olduğunda bütün **ulemâ** müttefiktirler. Şu halde kadın, tenasül âleti kesilmiş birisi ile yâhud cimâa iktidarı olmayanla bilmeden evlense kendisine muhayyerlik sâbit olur. Cimâa iktidarı olmayana da, o hâlin geçip geçmeyeceğini denemek için bir sene mühlet verilir.”

¹⁰⁶ **Sahâbe-i Kirâm** arasında yalnız bu zatın İsmi **Zebîr**’dir. Diğerleri **Zübeyr** okunmalıdır.

بَابُ عَشْرَةِ النِّسَاءِ

KADINLARLA GEÇİNME BÂBİ

Bundan maksad, karı kocanın birbirlerine iyi muâmele ederek güzel güzel geçinmeleridir.

(٨٦٣/١٠٤٢) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ”مَلْعُونٌ مَنْ أَتَى امْرَأَةً فِي دُبْرِهَا“. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّسَائِيُّ وَاللَّفْظُ لَهُ وَرِجَالُهُ ثِقَاتٌ لَكِنْ أَعْلَى بِالْإِسْأَالِ.

1042/863 “Ebû Hüreyre radiyallâhü anh’den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Bir kadına arkasından cimâ eden mel’ûndur; buyurdular.

Bu hadîsi **Ebû Davud** ile **Nesaî** rivâyet etmişlerdir; lafız **Nesaî**’nindir. Hadîsin mu’temed râvîleri vardır; lâkin mürsel olmakla illetlendirilmiştir.

Bu hadîsi bu lafziyle **Ashâb-ı Kirâm**dan bir cemâat bir çok yollardan rivâyet etmişlerdir ki, **Ali b. Ebî Tâlib, Ömer, Huzeyme, Aliy b. Talk, Talk b. Ali, İbn-i Mes’ûd, Câbir, İbn-i Abbâs, İbn-i Ömer, Berâ, Ukbetü’bnü Âmir, Enes** ve **Ebû Zerr** (r.anhüm) hazarâtı bunlar miyânındadır. Bunun bütün tarîkleri üzerinde söz edilmiştir. Fakat gerek rivâyet yollarının çokluğu, gerekse râvîlerinin muhtelif oluşu birbirini takviye ve te’yîd etmiştir.

Bu hadîs kadına arkasından münâsebette bulunmanın yani lûtîliğin harâm olduğuna delîldir. Bir şîrzime-i kalîle istisnâ edilirse bütün **ümme-i Muhammediyye**’nin mezhebi budur. Çünkü asıl itibâriyle Allâh’ın helâl kıldığı yerlerden mâadâ her hangi bir cimâ haramdır. **Tealâ Hazretleri** fercden başka cimâı helâl kılınan bir yer halketmemiştir. Nitekim: “**Kadınlara Allâh’ın emrettiği yerden cimâ edin:** فَاتَوْهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكَ اللَّهُ”¹⁰⁷

“**Kadınlara Allâh’m size emrettiği yerden istediğiniz şekilde yaklaşın:** فَاتُوا حَزَنَكُمْ أَتَى شَيْئًا”¹⁰⁸ buyurmuştur. **Allâh’ın emrettiği yer** ise fercdir. Fercden mâadâ istifâde edilecek bazı yerler vardır. Fakat bunları şerîat ta’yîn etmiştir. Hayızlı kadının fercinden mâadâ yerlerinden, mübâşeret yani tenini tenine yapıştırmak sûreti ile istifâde etmek gibi. **İmâmîye tâifesi** bir adamın karısı ile câriyesine hattâ kölesine dübürün-

¹⁰⁷ Sûre-i Bakara, âyet: 222.

¹⁰⁸ Sûre-i Bakara, âyet: 223.

den münâsebette bulunmayı yani onlara lûtîlik etmeyi tecvîz etmişlerdir. *İmâm Şâfiî*'nin: “Bunun helâl ve harâm kılınması husûsunda hiç bir şey sâbit olmamıştır. Kıyas helâl olmasını icâbeder” dediği rivâyet olunmuşsa da bu bâbda *Rebî* şunları söylemiştir: “Kendisinden başka ilah olmayan **Allâh**'a yemin ederim ki, *Şâfiî* bunun haram edildiğini tam altı kitapta nassen tesbît etmiştir.”

Bazıları: “Bu helâl mes'elesi onun eskiden mezhebi idi” diyorlar. *İbni'l-Kayyim* “*el-Hedyü'n-Nebevi*” adlı eserinde *İmâm Şâfiî*'nin: “Bu işe ruhsat vermem; bilâkis ondan nehiy ederim” dediğini naklettikten sonra: “Kim imâmlardan bunu mübâh kıldıklarını naklederse muhakkak onlar hakkında en çirkin ve en fena hatayı yapmış olur. Onların “mübâhdır” dedikleri, yalnız arka tarafın, ferce cimâ için vâsıta olması, yani dübüre değil arka taraftan ferce cimâ etmektir. Bunu işitenler mes'eleyi karıştırmışlardır” diyor. *İmâm Mâlik*'den dahî tecvîz ettiğine dâir bir rivâyet varsa da **Mâlikî imâmları** bunu redd ve inkâr etmişlerdir.

Hâsılı böyle çirkin bir şeyin tecvîzini bu ümmetin mânevi semâsının yıldızları demek olan **ulemâ-i kirâm**'a nisbet etmek büyük bir iftirâ ve altından kalkılmaz bir vebâldir. Hattâ bazıları bu cevâz mes'elesini **İmâmiye tâifesi**nin belli başlı kitaplarında bile bulamadıklarını yazıyor; böyle bir şeye onların dahî cevâz vereceklerine inanmıyorlar.

(٨٦٤/١٠٤٣) - وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ” لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَى رَجُلٍ أَتَى رَجُلًا أَوْ امْرَأَةً فِي دُبُرِهَا“
رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ وَابْنُ حِبَّانَ وَأَعْلَى بِالْوَقْفِ.

1043/864 “İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Bir erkeğe veya kadına arkasından cimâ eden kimseye Allâh nazar kılmaz; buyurdular.”

Bu hadîsi **Tirmizî**, **Nesâî** ve **İbn-i Hibbân** rivâyet etmişlerdir. Hadîs mevkûf olmakla da illetlendirilmiştir.

Evet **İbn-i Abbâs (r.a.)**'a. mevkûf sayılmıştır. Lâkin bu mes'ele içtihadla mesâğ verilmeyen mes'elelerdendir. Bâhusus bu nevi tehdid icthadla bilinmeyen, şeylerdendir. Binâenaleyh hadîs merfû hükmündedir.

(٨٦٥/١٠٤٤) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يُوْذِي جَارَهُ وَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا فَإِنَّهُنَّ خُلُقْنَ مِنْ ضِلَعٍ وَإِنْ أَعْوَجَ شَيْءٌ فِي الضِّلَعِ أَعْلَاهُ فَإِنْ ذَهَبَتْ تَقِيمُهُ كَسَرَتْهُ وَإِنْ تَرَكَتْهُ لَمْ يَزَلْ أَعْوَجَ فَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا " مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ، وَاللَّفْظُ لِلْبُخَارِيِّ . وَلِمُسْلِمٍ " فَإِنْ اسْتَمْتَعْتَ بِهَا اسْتَمْتَعْتَ بِهَا وَبِهَا عَوْجٌ وَإِنْ ذَهَبَتْ تَقِيمُهَا كَسَرْتَهَا وَكَسَرُهَا طَلَاقُهَا " .

1044/865 "Ebû Hüreyre (r.a.)'den Peygamber (s.a.v.)'den işitişmiş olarak rivâyet edildiğine göre (s.a.v.) Efendimiz:

Her kim Allâh'a ve âhiret gününe inanıyorsa, komşusuna eziyet etmesin! Hem kadınlar hakkındaki hayır vasiyyetini tutun! Çünkü onlar kaburga kemiğinden yaratılmışlardır. Şüphesiz ki, kaburganın en eğri yeri üst kısmıdır.

Onu doğrultmağa kalkarsan kırarsın; (hali üzere) bırakırsan eğri olarak devâm eder (gider). Şu halde kadınlar hakkındaki hayır vasiyyetini tutun buyurmuşlardır."

Hadîs **müttefekun aleyh**dir. Lafız **Buhârî**'nindir.

Müslim'in rivâyetinde: "**Ondan istifâde edersen ondaki eğrilikle istifâde edersin. Eğer doğrultmağa kalkarsan kırarsın. Onun kırılması boşanmasıdır**" buyurulmuştur.

Hadîsdeki: « **وَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا** » cümlesi: "Kadınlar hakkında birbirinize hayır vasiyyet edin" mânâsına da gelebilir.

Bu hadîs, komşu hakkının büyüklüğüne ve komşusuna eziyet edenin **Allâh**'a ve âhiret gününe inanmış sayılamayacağına delîldir. Bundan komşusuna eziyet edenin kâfir olması lâzım gelirse de bu ifâde mübâlağaya hamledilmiştir. Çünkü îmânın hakkı budur. Binâenaleyh bir mü'mine eziyetçilikle vasıflanmak yakışmaz. Komşuya eziyet, büyük günahlardan sayılmıştır. Şu hâlde mânâ: "Kim îmân-ı kâmil ile inanıyorsa" demektir.

Komşu hakkı **Kurân-ı Kerîm**'de de tavsiye buyurulmuştur. Komşuluk hudûdu kırk hânedir. Nitekim **Taberânî** bu husûsta şu hadîsi tahrîc etmiştir:

« **أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي نَزَلْتُ فِي مَحَلٍّ بَيْنِي فُلَانٌ وَإِنْ أَشَدُّهُمْ لِي أَدَى أَقْرَبَهُمْ إِلَيَّ دَارًا فَبَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ يَأْتُونَ الْمَسْجِدَ فَيَصْبِحُونَ عَلَى أَنْ أَرْبَعِينَ دَارًا جَارًا وَلَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ خَافَ جَارَهُ بَوَاقِهِ** »

“Peygamber (s.a.v.)’e bir adam geldi ve: Yâ Resûlallâh! gerçekten ben Benî fülân’ın mahallesine yerleştim. Ama bana bunların en şiddetli eziyet edenleri bana evi en yakın olanlarıdır; dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.), Ebû Bekir, Ömer ve Ali (r.anhüm)’ün mescide gelerek; kırk hanenin komşu olduğuna; komşusu kendi şerlerinden korkan kimse cennete giremeyeceğine dâir seslenmeleri için haber gönderdi.”

Yine Taberânî “el-Kebîr” ile “el-Evsat” da şu hadîsi tahrîc etmiştir:

« إِنَّ اللَّهَ لَيُدْفَعُ بِالْمُسْلِمِ الصَّالِحِ عَنْ مِائَةِ بَيْتٍ مِنْ جِيرَانِهِ »

“Şüphesiz ki, Allâh sâlih müslüman sebebiyle komşularından yüz evden (belâyı) defeder.”

Müslümana eziyet vermek mutlak sûrette haramdır. **Teâlâ hazretleri:**

« وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بَغْيٍ مَا اتَّخَذُوا قَدْ اخْتَلَمُوا بُهْتَانًا وَإِنَّمَا مُبِينًا »

“Erkek ve kadın mü'minlere hiç hak etmedikleri hâlde eziyet edenler muhakkak bir bühtân ve âşikâr bir günah yüklenmişlerdir.”¹⁰⁹ buyuruyor. Lâkin eziyet komşu hakkında daha şiddetle harâmıdır; ve hiç affedilmez. Eziyetten murâd: örf ü âdetle eziyet sayılan her şeydir. Hattâ yemek kokusu, meyve vesâire gibi şeyleri komşuya göstermek bile eziyetten ma'dûddur. Şu hadîse bir bakınız:

« إِنَّهُ لَا يُؤْذِيهِ بِقَاتَرِ قَدْرِهِ إِلَّا أَنْ يَعْرِفَ لَهُ مِنْ مَرْقَبِهِ وَلَا يَخْجُرُ عَنْهُ الرِّيحُ إِلَّا بِأَذْنِهِ وَإِنْ اشْتَرَى فَاكِهَةً أَهْدَى إِلَيْهِ مِنْهَا »

“Mü'mine yakışan şudur ki: Komşuya tenceresinin kokusu ile eziyet verirse ona çorbasından verir; ondan rüzgârı men etmez; ancak izni ile olursa o başka. Bir yemiş alırsa komşuya ondan hediye eder”. Komşu hakları İmâm Gazâlî'nin “İhyâu'l-Ulûm”unda birer birer sayılmıştır.

“Kadınlar hakkında hayır tavsiyesi” ne sebep: Onların eğri kemikten halkedilmiş olmaları gösterilmiştir. Bundan murâd: Kadınların aslı olan Hz. Havvâ'nın Âdem (a.s.)'in kaburga kemiğinden yaratılmasıdır. İbn-i İshak, Hz. İbn-i Abbâs (r.a.)'dan şu hadîsi tahrîc etmiştir:

« إِنَّ حَوَاءَ خُلِقَتْ مِنْ ضِلْعِ آدَمَ الْأَفْصَرِ الْأَيْسَرِ وَهُوَ نَائِمٌ »

“Filhâkîka Havva, Âdem'in sol kaburgasının en kısa olanından uyurken yaratıldı.”

Hadîsde: “Şüphesiz ki kaburganın en eğri yeri üst kısmıdır” buyurulması kadının kaburga parçalarının en eğri olanından yaratıldığını beyân içindir. Maksad, kadına eğrilik sıfatını mübâlağalı bir şekilde isbâtıdır.

¹⁰⁹ Sûre-i Ahzâb: âyet: 58.

“Onu doğrultmağa kalkarsan kırarsın” cümlesindeki zamîr, kaburgaya aittir. Maamâfih kadına râci olmak ihtimâlî de vardır. Nitekim *Müslim*’in rivâyetinde, “onun kırılması boşanmasıdır” buyurularak zamîrin kadına âit olduğu tasrîh edilmiştir.

Hadîs-i Şerîfde, kadınlar hakkında hayır vasiyyeti ve onların eğri ahlâkına sabr u tahammül emredilmiş; onların ahlâk eğriliklerinin tamâmen düzeltilmesine imkân olmadığına bilâkis asl-ı hilkatleri iktizâsı kendilerinde mutlaka eğrilik kalacağına işâret vardır.

(٨٦٦/١٠٤٥) - وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: “كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةٍ فَلَمَّا قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ ذَهَبْنَا لِنَدْخُلَ فَقَالَ: أَمْهَلُوا حَتَّى تَدْخُلُوا لَيْلًا - يَغْنِي عِشَاءً - لَكِنِّي تَمَشِيطُ الشَّعِثَةَ وَتَسْتَحِدُّ الْمُعَيَّةَ” مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ، وَفِي رِوَايَةِ لِلْبُخَارِيِّ: “إِذَا أَطَالَ أَحَدُكُمْ الْغَيْبَةَ فَلَا يَطْرُقُ أَهْلَهُ لَيْلًا“.

1045/866 “Câbir radiyallâhü anh’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Bir gazâda Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem’le beraberdik. Medine’ye geldiğimizde (şehir) girelim diye gittik. Resûlullâh (s.a.v.):

Ağır olun da ona geceleyin, yani yatsı zamanı girersiniz. Tâ ki, saçları dağınık olan kadın taransın, kocası gurbette olan da kasıklarını traş etsin; buyurdular.”

Hadîs **müttefekun aleyhdir. Buhârî’nin** bir rivâyetinde: **“Biriniz uzun zaman gurbette kaldığı vakit ailesi nezdine geceleyin gelmesin” buyurulmuştur.**

Hadis-i Şerîf, bir yerden gelirken ailesinin yanına birden bire değil de teennî ile girmenin ve bu sûretle gelirdiğini hissettirerek evdekilerin kendilerine bir parça çeki düzen vermesine imkân bırakmanın iyi ve yerinde bir hareket olduğuna delildir. Çünkü habersizce birden hücum edilirse evdekiler, bâ-husûs kadınlar, münâsebetsiz kıyafette, iyi giyinmemiş, dağınık vaziyette bulunabilirler. Bu da kocalarını kendilerinden soğutabilir. Mak-sad uzun zaman gurbette kalındığı zamanki geliştirebilir. Nitekim *Buhârî’nin* rivâyetinde tasrîh edilmiştir.

Bu hadîsde (geceleyin) ta’bîrinin kullanılmış olmasına bakılırsa, gündüzün uzak yoldan gelerek birden bire ve habersizce âilesinin yanına girmekte beis yoktur. Gece ile gündüzün bu mes’elede niçin tefrik edildiği ihtilâflıdır. *Buhârî’nin* bu bâbdaki ta’lilinden, evdekilerin kusûrlarına

muttali olmasın diye tefrîk edildiği anlaşıyor. Hadîsde tasrîh edilen illet ise kadının taranıp hazırlanmasıdır. Fakat iki takdîre göre de maksad kadının temizlenerek süslenmesi ve erkeğinin kazâ-yı şehveti için hazırlanmasıdır. Bu ise geceleyin bir mühlete muhtaçtır. Gündüz gelen için böyle bir mühlete hâcet yoktur. Kadın akşama kadar hazırlanacak vakit bulur.

Bir de geceleyin gelen evde yabancı erkek bulacağından şüphe edebilir. Gündüzün gelen için bu şüphe pek vârid değildir. *Ebû Avene*’nin tahrîc ettiği **Câbir** hadîsine göre: **Abdullah b. Revâha** geceleyin seferden gelmiş. Karısının yanında onun saçlarını tarayan bir kadın varmış. **Hz. Abdullah** onu erkek zannederek hemen kılıca sarılmış. Sonra iş anlaşılmış. Bu hâdise **Resûlullâh (s.a.v.)**’e haber verilince, erkeğin âilesi nezdine geceleyin gelmesini yasak etmiştir.

Hadîs-i Şerîf’de, başkalarının gizli şeylerini araştırmaktan uzak bulunmaya, karı-koca arasında geçim ve muhabbeti te’min edecek şeyleri yapmaya ve sû-i zanna sebep olacak şeylerden kaçınmaya teşvîk vardır.

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ شَرَّ النَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ مَنْزِلَةَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ الرَّجُلُ يُفْضِي إِلَى امْرَأَتِهِ وَتُفْضِي إِلَيْهِ ثُمَّ يَنْشُرُ سِرَّهَا" أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ .

1046/867 “**Ebû Saîd-i Hudrî** *radıyallâhü anh*’den rivâyet olunmuştur. Demişti ki: **Resûlullâh (s.a.v.)**:

Şüphesiz ki kıyâmet gününde Allâh indinde derece itibâriyle insanların en kötüsü karı koca bir olduktan sonra karısının sırrını yayan adamdır; buyurdular.” Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

Karı-kocanın bir olmasından maksad cimâdır. **Hadîs-i Şerîf Müslim**’de “eşerr” ta’bîri ile rivâyet edilmiştir. Bunu *Kâdî İyâz* ele almış ve: “Nahivciler: (eşerr) ve (ahyer) ta’bîrlerini kullanmak câiz değildir, ism-i tafdil için hayır ve şer kelimeleri olduğu gibi kullanılır; derler. Halbuki sahîh hadîsler her iki lugatle rivâyet edilmiştir” demiştir.

Hadîs-i Şerîf, karı koca arasında geçen cimâ işlerini tafsilâtı ile ifşâ etmenin câiz olmadığına delildir. Hattâ, hâcet yokken sâdece cimâi söyleyip tafsilât vermese mürüvvete yakışmadığı için mekrûhdur. Çünkü **Peygamber (s.a.v.)**:

«مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ»
“Her kim Allâh’a ve son güne inanıyorsa, ya hayır söylesin, yâhûd sussun.” buyurmuşlardır.

Karı koca sırrını ifşâ etmeye ihtiyaç varsa meselâ: Kadın kocasının cimâa iktidârı olmadığını iddiâ ediyorsa, o zaman bu sırrı icâbında ifşâ etmek mekrûh değildir.

Erkek hakkında hüküm bu olduğu gibi kadın hakkında da öyledir. Onun da kocasının sırrını başkalarına ifşâ etmesi câiz değildir.

(٨٦٨/١٠٤٧) - وَعَنْ حَكِيمِ بْنِ مُعَاوِيَةَ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قُلْتُ: "يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا حَقُّ زَوْجٍ أَحَدِنَا عَلَيْهِ؟ قَالَ: تَطْعِمُهَا إِذَا أَكَلْتَ وَتَكْسُوهَا إِذَا اكْتَسَيْتَ وَلَا تَضْرِبَ الْوَجْهَ وَلَا تَقْبَحَ وَلَا تَهْجُرَ إِلَّا فِي الْبَيْتِ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ وَابْنُ مَاجَهَ وَعَلَّقَ الْبُخَارِيُّ بَعْضَهُ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ وَالْحَاكِمُ.

1047/868 "Hakîm b. Muâviye'den o da babasından (r.a.) duymuş olarak rivâyet edilmiştir. Babası demiştir ki:

Yâ Resûlallâh! Her hangi birimizin karısının onun üzerinde hakkı nedir? dedim:

Kendin yediğin zaman onu doyurursun giyindiğin zaman onu da giydirirsin. (Ama döverken) suratına vurma, kötü lâf da etme. (Onu) evden başka yerde terketme; buyurdular."

Bu hadîsi Ahmed, Ebû Dâvud, Nesaî ve İbn-i Mâce rivâyet etmişlerdir. Buhârî bir kısmını ta'lik etmiştir. İbn-i Hibbân ile Hâkim onu sahihlemişlerdir.

Hadîs-i Şerîf, zevceye nafaka ve giyecek vermenin vücûbuna; nafa-kanın erkeğin mâlî kudretine göre ta'yîn edileceğine ve terbiye için döğ-menin câiz olduğuna delildir. Yalnız zevce hakkında olsun başkaları için olsun surata vurmamak yasaktır.

"**Kötü lâf**"dan murâd: **Allâh** sana çirkinlik versin, **Allâh** belânı versin. Allâh kahretsin; gibi sözleridir.

Zevceyi evde terketmekten maksat, terbiye için onun yatağına gir-memektir. Fakat onu evde bırakıp da başka bir yere gitmek, yâhûd kadını başka yere götürmek câiz değildir. Yalnız hadîsimizde "*Buhârî* bir kıs-mını ta'lik etmiştir" diyerek işâret edilen kısımda *Buhârî*: "**Peygamber (s.a.v.)'in kadınlarını evlerinden başka yerde terketmesi bâbı**" demiştir. Fakat **Resûlü Ekrem (s.a.v.)** kadınlarını başka yere nakletme-miş; onları evlerinde bırakarak kendisi yanlarından ayrılmıştır. *Buhârî* bu rivâyetin Muâviye hadîsinden daha sahîh olduğunu söyler. Maamâfih **Hız. Peygamber (s.a.v.)**'in fiili, kadınların evin dışında terk edilebileceğine,

Muâviye hadîsi evlerde terkedilebileceğine delâlet ettiğinden hadîsdeki mefhûmu hasrın (yani evden başka yerde terk etme ifâdesindeki hasrın) kasedilmediği anlaşılıyor. “Terketmek” den murâdın ne olduğu dahî ihtilâfıdır. **Cumhûra** göre kadınların yanına girmeyi ve onların yanında yaşamayı bırakmaktır. Bazıları: “kadınla beraber yatar ama arkasını döner” demiş. Bir takımları: “Sadece cimâ etmez.” mütâlaasında bulunmuşlar; hattâ: “cimâ eder fakat konuşmaz” diyenler bile olmuştur. Bazılarınca ağır laflar söylemek bile kadını terketmek sayılır.

(۸۶۹/۱۰۴۸) - وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: "كَانَتْ الْيَهُودُ تَقُولُ: إِذَا أَتَى الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ مِنْ دُبُرِهَا فِي قُبْلِهَا كَانَ الْوَلَدُ أَحْوَلَ فَتَزَلَّتْ (نَسَاؤُكُمْ حَزَتْ لَكُمْ فَأَتُوا حَزْتُكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ، وَاللَّفْظُ لِمُسْلِمٍ .

1048 “Câbir b. Abdillâh radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Yahûdîler, bir adam karısının arkasından fercine cimâ ederse çocuk şaşsı (gözlü) olur, derlerdi. Bunun üzerine "kadınlarınız sizin tarlanızdır. İmdi tarlanıza istediğiniz zaman gelin" âyeti nazil oldu.” Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Lafız **Müslim**’indir. *Buhârî*’deki lafzı şöyledir:

« سَمِعْتُ جَابِرًا يَقُولُ: كَانَتْ الْيَهُودُ تَقُولُ إِذَا جَامَعَهَا مِنْ وَرَائِهَا أَنَّى فِي قُبْلِهَا كَمَا فَسَّرَتْهُ الرِّوَايَةُ الْأُولَى جَاءَ الْوَلَدُ أَحْوَلَ »

“Câbir’den şöyle derken işittim: Yahûdîler, bir adam karısına arkasından cimâ ederse çocuk şaşsı gözlü gelir, derlerdi.” İki rivâyet mânâ itibâriyle birdir. Yalnız âyetin sebab-i nüzûlü hakkında rivâyetler muhtelifdir. Bunlar üç kavilde toplanır:

1 - *Şeyhayn*’in rivâyetlerinde zikredildiği vecihle kadının arkasına geçip fercine cimâ etmek husûsunda nâzil olmuştur. Bu mânâyı hadîs imâmlarından bir cemâat, **Hz. Câbir**’den ve başkalarından tahrîc etmişler; rivâyet tarîklerinin sayısı otuz altıyı bulmuştur. Bunların bazısında cimân yalnız ferce yapılırsa helâl olacağı zikredilmiştir. Ekserisinde Yahûdîlere redd cevâbı vardır.

2 - Kadını dübüründen cimâ etmenin helâl olduğunu beyân husûsunda nâzil olmuştur. Bu kavlin merdûd olduğunu yukarıda görmüştük.

3 - Karısından azlin helâl olduğunu beyân için nâzil olmuştur. Bunu hadîs imâmlarından bir cemâat **İbn-i Abbâs**’dan **İbn-i Ömer** ve **Said b. Müseyyeb**’den tahrîc etmişlerdir.

Azil: Kadın gebe kalmasın diye erkeğin menisini dışarıya atmaktır. Bazı ahvâl ve şerâitte câizdir.

Sebeb-i nüzûl husûsundaki bu üç kavilden birincisi râcih ve makbûldür. Zîrâ *Buhârî* ile *Müslim*'in ittîfâkla rivâyet ettikleri bir şey başkalarına tercîh edilir. **İbn-i Ömer** (r.a.)'den rivâyetler muhtelifdir. Azil mânâsını vermeye âyetin nazmı münâsib değildir.

(۸۷۰/۱۰۴۹) - وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَأْتِيَ أَهْلَهُ قَالَ: بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْنَا فَإِنَّهُ إِنْ يُقَدَّرَ بَيْنَهُمَا وَلَدٌ فِي ذَلِكَ لَمْ يَضُرَّهُ الشَّيْطَانُ أَبَدًا" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1049/870 "İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Biriniz ehli ile cimâ etmek istediği zaman Bismillah, Yâ Rabbi bizi şeytandan ırak; şeytanı da bize ihsân edeceğin rızıkta ırak eyle! der de aralarındaki bu cimâdan bir çocuk takdîr buyrulursa şeytan ona ebediyyen zarar veremez; buyurdular."

Hadîs **müttefekun aleyh**dir. Lafzı **Müslim**'indir.

Bu hadîs, cimâ etmek istenildiği zaman bu duâyı okumanın lüzûmuna delâlet ediyor. *Taberânî'nin* rivâyetinde: "**Beni ve bana ihsân ettiğin rızıkı**" denilerek müfred sîgası kullanılmıştır.

Şeytanın doğacak çocuğa ebediyyen zarar verememesinden murâd: Çocuğa musallat olamamasıdır. *Kâdî İyâz* diyor ki: "Çocukta, zararı umûmî şekilde nefyetmek murâd değildir. Vâkıâ zâhiren nefiy sîgası ebediyyet bildiren bir kelime ile beraber kullanılmış, binâenaleyh bütün hâllere şâmil olmak icâbederse de, bir hadîsde: "Her âdemoğlu dünyaya gelirken şeytan onun karnına dokunur; bundan yalnız Meryemle oğlu müstesnâdır" buyurulduğuna ve bu dokunmada bir nevi zarar melhûz olduğuna hattâ doğan çocuğun bundan dolayı bağırdığına göre zarar vermeme keyfiyetinin her hâl ü şâna âmm ve şâmil olmadığı anlaşılır." Maamâfih *Kâdî'nin* bu mütâlaası zararın dîni, dünyevî her nev'ine âmm olduğuna göredir. Fakat bazılarına göre murâd: yalnız dîni zarardır ve doğan çocuk, haklarında Kur'ân-ı Kerîm'de: «إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ...الآية» "**Şüphesiz ki benim kullarım üzerine senin bir tesallutun yoktur**"¹¹⁰

¹¹⁰ Sûre-i Hicr, âyet: 42.

buyurulan kullar cümlesinden olur. *Abdürrezzâk*'ın *Hasen*'den tahrîc ettiği rivâyet de bunu te'yîd eder. Mezkûr rivâyette "Eğer o cimâdan gebe kalırsa sâlih bir çocuk olması ümîd edilir" deniliyor. Bu rivâyet mürsel ise de re'y ile söyleneceklerden değildir.

İbn-i Dakîki'l-îd: Çocuğa dîni husûsunda zarar vermemesi ihtimâldir. Lâkin bundan o çocuğun ma'sûm olması icâbetmez. Hem ismet yalnız Peygamberlere mahsûsdur" demiştir.

Bazılarına göre "Şeytan ona zarar veremez" demek: onu küfre sapıtmak için dîni husûsunda fitne veremez; demektir, günahdan masûn olacağı murâd değildir. Bir takımları da: "bundan maksad: "Annesi ile cimâ ederken şeytanın babaya iştirâk etmesi çocuğa zarar vermez; demektir" mütâlaasında bulunmuştur. *Mücâhid*'den gelen bir rivâyet bu re'yi te'yîd eder. Bu rivâyete göre **Besmelesiz** cimâ eden adamın tenâsül âletinin başına şeytan sarılır da onunla birlikte cimâ eder. Yalnız bu rivâyeti *Mucâhid*'den kimin tahrîc ettiği zikredilmemiştir. Hadîs Mürseldir.

Hadisimizde her halde Besmele çekmenin müstehâb olduğuna, onun bereketi ile her kötülükten **Allâh**'a sığınmaya, **Allâh**'ın ismi ile teberrük etmeğe delâlet vardır. Şeytan'ın Âdem oğlundan yalnız **Allâh**'ı zikrettiği hallerde ayrıldığı, sâir hallerin hiç birinde ondan ayrılmadığı dahî bu hadîsin delâlet ettiği hükümler cümlesindendir.

(۸۷۱/۱۰۵۰) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِذَا دَعَا الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ فَأَبَتْ أَنْ تَجِيءَ فَبَاتَ غَضَبًا لَعْنَتُهَا الْمَلَائِكَةُ حَتَّى تُصْبِحَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَاللَّفْظُ لِلْبُخَارِيِّ.

1050/871 "**Ebû Hüreyre** radiyallâhü anh'den **Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem**'den duymuş olarak rivâyet edildiğine göre **Resûlullâh (s.a.v.)**:

Erkek karısını döşegine dâvet eder de o gelmekten imtinâ eyler ve bu sebeple erkek dargın olarak sabahlarsa, o kadına sabahlayıncaya kadar melekler la'net eder; buyurmuşlardır."

Hadîs **müttefekun aleyh**dir. Lafız **Buhârî**'nindir.

Müslim'in rivâyetinde: "**Kocası o kadından razı oluncaya kadar Semâdaki (Zât-ı eccl ü a'lâ) ona gazablıdır**" buyurulmuştur.

Hadis-i Şerîfde, kocası karısını cimâa dâvet ettiği vakit kadının icâbet ve itâat etmesinin vâcib olduğunu ihbâr vardır. Çünkü hadîsdeki "döşek"

ta'bîri cimâdan kinâyedir. Döşek mânâsına gelen "firâş" ta'bîri bir çok hadîslerde cimâ mânâsına kullanılmıştır. Sonra meleklerin kadına la'net etmesi de icâbetin vâcib olduğuna delildir. Zîrâ onlar ancak **Allâh**'ın emri ile la'net ederler. **Allâh**'ın bu husûsdaki emri mutlaka bir vâcibi yapmamaktan ileri gelir.

Hadîsdeki "**sabahlayıncaya kadar**" ifâdesi kadının geceleyin icâbet etmesinin vâcib olduğuna delâlet ediyorsa da bunun mefhûmu muhâlifî muteber değildir. Zîrâ kadına gündüz de icâbet gerekir. Filhakîka *İbn-i Huzeyme* ile *İbn-i Hibbân*'ın tahrîc ettikleri merfû bir hadîsde gece kaydı yoktur. Hadîs şudur:

«ثَلَاثَةٌ لَا تُقْبَلُ لَهُمْ صَلَاةٌ وَلَا تُضَعَّدُ لَهُمْ إِلَى السَّمَاءِ حَسَنَةٌ - الْعَبْدُ الْآبِقُ حَتَّى يَزْجَعَ وَالشَّكْرَانُ حَتَّى يَضْحَكَ وَالْمَرْأَةُ الشَّاحِطُ عَلَيْهَا زَوْجُهَا حَتَّى يَرْضَى»

"Üç kişi vardır; bunların namazı kabûl olunmaz ve semâya hiç bir haseneleri çıkmaz: kaçak köle; tâ (sâhibine) dönünceye kadar. Sarhoş; tâ ayılıncaya kadar. Kocası kendisine dargın olan kadın; tâ kocası razı oluncaya kadar." Bu hadîsdeki "semâya hiç bir haseneleri çıkmaz" ifâdesinden maksad: bu üç nevi insanın yaptıkları hayırlı işlerden hiç birinin **Allâh** tarafından kabûl edilmeyeceğini beyândır. Vâkıâ Hadîs-i Şerîf kocasının dargınlığını mutlak olarak ifâde ediyor; binâenaleyh cimâdan başka bir sebeple darılsa ona da şâmil görünüyor; halbuki cimâdan gayrı bir itâatsizlik için la'net icâbetmezse de hadîsde yine de şiddetli tehdîd vardır ve cimâ husûsundaki itâatsizlik de bu tehdîdde dâhildir. Yani hadîs bütün itâatsizliklere şâmildir. Onlardan biri de cimâ husûsundaki itâatsizliktir.

"Kadına melekler la'net ederler" buyurması gösteriyor ki sâhibi hakkını istediği zaman onu vermemek **Allâh**'ın gazâbını mûcib olur. Bu husûsda hakkın bedende veya malda olmasının bir farkı yoktur. **Ulemâ** bu hadîsden alarak: "Bir günahı işleyecek olan kimseye, günahı işlemekten önce, korkutmak maksadı ile la'net etmek câizdir, fakat günahı işledikten sonra artık ona la'net değil afv ü mağfiret dilemek gerekir" demişlerdir.

Hâsılı "la'net edilmez" diyenler lâ'netin lûgat mânâsını mülâhaza etmişlerdir. La'netin mânâsı: rahmetten uzaklaştırmaktır. Bir müslüman için ise **Allâh**'ın rahmetinden uzaklaştırılması için duâ etmek yakışmaz. Ona yakışan doğru yola dönmesi için duâ etmektir.

"La'net edilir" diyenler: Kelimenin örfî mânâsına bakmışlardır. Bittabi örf ü âdetde la'net kelimesi mutlak sûrette sövmek mânâsına gelir.

Bazıları günaha girmekten, onu önlemek maksadı ile yapılan la'neti de câiz görmüyorlar. Diyorlar ki: "La'netin sebebi günahın vukûudur. Günah vukû bulmadan önce ortada sebep yoktur ki, müsebbeb olan la'net de câiz olsun."

(۸۷۲/۱۰۵۱) - وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَنَ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ وَالْوَاشِمَةَ وَالْمُسْتَوْشِمَةَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1051/872 "İbn-i Ömer radiyallâhü anhüma'dan rivâyet olunduğuna göre; Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem, saçını başkasının saçı ile ekleyen kadına ve ekletene, vücûda döğme yapan kadına ve yaptırana la'net buyurmuştur."

Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Bu hadîs mezkûr dört şeyin haram olduğuna delâlet ediyor. Bilhâssa **Resûlullâh (s.a.v.)**'in la'net buyurması, bunların büyük günah olduklarını gösterir. Saç eklemek mutlak sûrette haramdır. Yani bu bâbda mahrem bir kimsenin saçı ile nâ-mahremin, saçı arasında fark olmadığı gibi, kadının zînetli veya zînetsiz, evli veya bekâr olması arasında da bir fark yoktur. **Şâfiîler**'le diğer bazı **ulemâ** bu husûsda tafsîlât vermişlerdir.

Döğme: Vücudun bir yerine iğne batırarak kan çıkarmak; sonra o yere sürme veya benzeri bir şey doldurmaktır. Artık o yer yeşil bir renk alır ve bir daha ebediyyen çıkmaz. Bazı hadîslerde la'netin illeti: "**Allâh**'ın halkettiği şekli değiştirmek" diye tasrîh edilmiştir. Bittabi kına gibi icmâan câiz olan şeyler bu hükümden hâriçtir. Çünkü kına **Resûlullâh (s.a.v.)** devrinde dâima kullanılmıştır.

Saçı saçtan başka bir şeyle, meselâ ipek ve bez parçası gibi şeylerle eklemek ise *Kâdî İyâz*'ın beyânına göre ihtilâfıdır. *Mâlik* ile **ekseri ulemâ**ya göre saç eklemek ne ile olursa olsun memnûdur. Bunların delîli *İmâm Müslim*'in **Hz. Câbir (r.a.)**'den rivâyet ettiği şu hadîsdir:

« أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَجَرَ أَنْ تُعِيلَ الْمَرْأَةُ بِرَأْسِهَا شَيْئًا »

"Peygamber (s.a.v.) kadının başına bir şey eklemesini yasak etti." *Leys b. Sa'd*'a göre nehiy saça mahsûsdur. Yün ve kumaş parçaları eklenebilir. *Kâdî İyâz*: "Renkli ipekten iplikler gibi saça benzemeyen şeyleri bağlamak ise yasak edilmemiştir. Çünkü bu ne eklemidir; ne de eklemekten beklenen bir mânâdır. Bu yalnız güzelleştirmek için yapılır" diyor. Eklemekten beklenen mânâdan murâd, kocasını aldatmaktır. Eklenen iplikler saç renginde olmayınca bittabî aldatma işi ruh bulamayacaktır.

(۸۷۳/۱۰۵۲) - وَعَنْ جُدَامَةَ بِنْتِ وَهَبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَتْ: "حَضَرْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أَنَاسٍ وَهُوَ يَقُولُ: لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَنْهِيَ عَنِ الْغِيَلَةِ فَتَنْظَرْتُ فِي الرُّومِ وَفَارِسَ فَإِذَا هُمْ يُغِيلُونَ أَوْلَادَهُمْ فَلَا يَضُرُّ ذَلِكَ أَوْلَادَهُمْ شَيْئًا" ثُمَّ سَأَلُوهُ عَنِ الْعَزْلِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "ذَلِكَ الْوَأْدُ الْخَفِيُّ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

1052/873 "Cüzâme binti Vehb¹¹¹ radiyallâhü anhâ'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Ben Resûlullâh (s.a.v.)'e bir takım insanlar arasında geldim. Kendileri:

Vallâhi ğîleden nehyetmek gönlümden geçti. Bir de Romalılarla, İranlılar'a baktım ki, onlar çocuklarına ğîle yapıyorlar da bu onların çocuklarına hiç bir zarar vermiyor; buyuruyorlardı.

Sonra (Ashâb-ı Kirâm) kendilerine azlin hükmünü sordular: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem: O gizli ve'd'dir; buyurdular."

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir. Hadîs-i Şerîf, ğîle ile azle şâmildir.

Ğîle: Bir adamın emzikli karısına cimâ etmesidir. *İmâm Mâlik, Esmât* ve diğer bazı zevâtın mezhebi budur. Bazılarına göre ğîle: Kadının hâmile iken çocuğunu emzirmesidir. O zamanın hekimleri bunun bir dert olduğunu söyler; Araplar da kerîh görürlermiş. Lâkin **Peygamber (s.a.v.)** bunu reddetmiş; bunda hiç bir zarar olmadığını beyân buyurmuştur.

Azil: Yukarıda da görüldüğü vechiyle, cimâ esnasında erkeğin menisini fercin dışına çıkarmasıdır. Azil iki sebeple yapılır. Ya câriye gebe kalmasın diye buna başvurulur. Çünkü gebe kalan câriye satılmaz. Yâhud, hür olan karısı gebe kalmasın veya memedeki çocuğa bir zarar gelmesin, diye yapılır. **Resûlullâh (s.a.v.)**'in bu husûstaki suâle: "O gizli ve'd'dir" diye cevap vermesi bunun haram olduğuna delâlet eder. Çünkü ve'd: kız evlâdını diri diriye mezara gömmektir.

Zâhirîler'den *İbn-i Hazm* bu hadîsle istidlâl ederek azlin haram olduğuna kâil olmuştur. **Cumhûru ulemâya** göre ise hür olan karısının izni ile cariyenin ise izni olmaksızın dahî azil yapmak câizdir. Hür bir adamla evli bulunan câriye hakkında ihtilâf vardır. Zîrâ bâbımızın hadîsi iki başka hadîsle muâraza halindedir. Bunların birisi **Hz. Câbir**'den rivâyet olunan şu hadîsdir:

¹¹¹ **Cüzâme bint-i Vehb (r.anhâ):** Ukâşetü'bnü Mihsan'ın anne bir kız kardeşidir. Kavmi ile birlikte hicret etmiştir. **Üneys b. Katâbe**'nin karısı idi.

« قَالَ ” كَانَتْ لَنَا جَوَار وَكُنَّا نَعْزِلُ فَقَالَتِ الْيَهُودُ تِلْكَ الْمُؤْءُودَةُ الصَّغْرَى فَمَسَّلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ كَذَبَتِ الْيَهُودُ وَلَوْ أَرَادَ اللَّهُ خَلْقَهُ لَمْ تَسْتَطِعْ رَدَّهُ ” »

“Câbir demiştir ki: Bizim câriyelerimiz vardı ve onlardan azil yapıyorduk. Yahûdîler: işte küçük mev’ûde budur; dediler. Bunun üzerine (mes’ele) Resûlullâh (s.a.v.)’e soruldu:

Yahûdîler halt etmişler. Eğer Allâh onu yaratmak istese onu sen reddedemezdin; buyurdular.” Bu hadîsi Nesaî ile Tirmizî tahrîc etmişlerdir. Tirmizî bunu sahîhlemiştir.

İkincisi: Nesaî’nin tahrîc ettiği **Ebû Hüreyre** hadîsidir ki, o da aynı meâldedir.

Tahâvî bu hadîslerin aralarını bulmak için **Cüzâme** hadîsindeki nehyin tenzîh mânâsına alınacağını söylemiştir. **İbn-i Hazm** ise **Cüzâme** hadîsini tercîh etmiş ve ondaki nehyi tahrîm mânâsına almıştır.

Hadîs-i Şerîf, bugünkü doğum kontrolünün aleyhine delîldir.

Azlin niçin yasak edildiğine gelince: Bu bâbdaki hadîsler bunun kadere karşı gitmek, ona çatmak olduğuna delâlet ederler. Çünkü bunda müslümanları azaltmak gayesi istihdâf olunmakta halbuki **İslâmîyet** müslümanların çoğalmasını emretmektedir.

(٨٧٤/١٠٥٣) - وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ” أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ، إِنَّ لِي جَارِيَةً وَأَنَا أَعْزِلُ عَنْهَا وَأَنَا أَكْرَهُ أَنْ تَحْمِلَ وَأَنَا أُرِيدُ مَا يُرِيدُ الرِّجَالُ وَإِنَّ الْيَهُودَ تَحَدَّثُ: أَنَّ الْعَزْلَ الْمُؤْءُودَةُ الصَّغْرَى قَالَ: كَذَبَتِ الْيَهُودُ لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَخْلُقَهُ مَا اسْتَطَاعَتْ أَنْ تَصْرِفَهُ ” رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَاللَّفْظُ لَهُ وَالنِّسَائِيُّ وَالطَّحَاوِيُّ وَرَجَالُهُ ثَقَاتٌ.

1053/874 “Ebû Saîd-i Hudrî radiyallâhü anh’den rivâyet olunduğuna göre; bir adam:

Yâ Resûlallâh, benim bir câriyem var: kendisinden azil yapıyorum. Onun hâmile kalmasını istemiyorum. Ben de erkeklerin istediğini istiyorum. Fakat gerçekten Yahûdîler azlin küçük mev’ûde olduğunu söylüyorlar; dedi. Resûlullâh (s.a.v.):

Yahûdîler halt etmişler. Eğer Allâh onu yaratmak istese idi, sen onu değiştiremezdin; buyurdular.”

Bu hadîsi **Ahmed**, **Ebû Dâvud**, **Nesâî** ve **Tahâvî** rivâyet etmişlerdir. Lafız **Ebû Dâvud**’undur. Râvîleri sikadırlar.

Hadîs-i Şerîf, yukarıdaki **Cüzâme** hadîsine muârizdır. Maamâfih aralarının bulunduğunu ve aradaki nehyin tenzîh mânâsına alındığını yukarıda gördük.

Yahûdîlerin buradaki yalanı, hakîkî tahrîmi kasdettiklerindendir.

“Eğer Allâh onu yaratmak istese idi, sen onu değiştiremezdin” cümlesinin mânâsı: **Allâh** bir kimseyi yaratmak isterse, mutlaka yaratır; ve cimâ esnasında menî sizin tahmîninizden önce iner de siz onu dışarı atamazsınız. Bu husûsdaki hırs ve merakınız size bir fayda te'mîn etmez. Menînin indiğini bile duymazsınız; demektir. Filhakîka *İmâm Ahmed* ile *Bezzâr*, **Hz. Enes**'den şu hadîsi tahrîc etmişlerdir:

« أَنْ رَجُلًا سَأَلَ عَنِ الْعَزْلِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ أَنَّ الْمَاءَ الَّذِي يَكُونُ مِنْهُ الْوَلَدُ أَهْرَقْتَهُ عَلَى صَخْرَةٍ لَأَخْرَجَ اللَّهُ مِنْهَا وَلَدًا »

“Bir adam, azli sormuş; Peygamber (s.a.v.):

Kendisinden çocuk olacak menîyi sen bir kayanın üzerine döksen Allâh ondan hiç şüphesiz bir çocuk çıkarır; buyurmuştur.” Bu hadîsi *İbn-i Hibbân* sahîhlemiştir. *Taberânî*'nin “el-Kebîr”inde **İbn-i Abbâs**'dan; “el-Evsat”ında **İbn-i Mes'ûd**'dan olmak üzere hadîsin iki dâne şâhidi vardır.

(٨٧٥/١٠٥٤) - وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: “كُنَّا نَعْزِلُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْقُرْآنُ يَنْزِلُ وَلَوْ كَانَ شَيْئًا يَنْهَى عَنْهُ لَنَهَانَا عَنْهُ الْقُرْآنُ” مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ . وَلِمُسْلِمٍ: “فَبَلَغَ ذَلِكَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ يَنْهَنَا عَنْهُ”

1054/875 “Câbir radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Biz Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem devrinde Kur'ân inerken azil yapıyorduk. Eğer ondan bir şey yasak edilecek olsa bizi Kur'ân nehyederdi.”

Hadîs, **müttefekun aleyh**dir. *Müslim*'in rivâyetinde: **“Bu Resûlullâh (s.a.v.)'in kulağına vardı; fakat bizi ondan nehyetmedi.”** denilmiştir. Yalnız hadîsdeki **“Eğer ondan bir şey yasak edilecek olsa...ilâh...”** cümlesini *Buhârî* zikretmemiştir. Onu yalnız *Müslim* râvîlerden *Süfyân*'ın sözü olmak üzere rivâyet etmiştir. Gâlibâ *Müslim* onu istinbât yolu ile söylemiştir. Çünkü musannıf: “Bütün isnâdları araştırdım. Fakat *Süfyân*'dan rivâyet eden râvîlerin ekserisinin bu ziyâdeyi zikretmediklerini gördüm” diyor. “*el-Umde*” sâhibi dahî bu ziyâdeyi musannıf merhûmun yaptığı gibi nefis-i hadîsden saymıştır.

İbn-i Dakîki'l-İd mezkûr ziyâdeyi şerhetmiş; ve **Hz. Câbir**'in **Allâh**'ın takrîri ¹¹²ile istidlâline şaşımıştır.

Müslim'in rivâyetinde azlin cevâzını Hz. Peygamber (s.a.v.)'in takrîr buyurduğu zikrediliyor. Bazıları **Hz. Câbir**'in Kur'ân lafzı ile teşrî' zamanını kastettiğini yani "Eğer haram olsaydı biz bu hâl üzerine bırakılmazdık" demek istediğini söylerler. Bu sûretle *İbn-i Dakîk*'in şaşması bertaraf edilirse de **Peygamber (s.a.v.)**'in onların bu hâlden haberdâr olması lâbüddür.

Hadîs-i Şerîf azlin câiz olduğuna delîldir. Bu işin mekrûh olması cevâzına münâfi değildir. Çünkü kerâhet tenzîhidir.

(۸۷۶/۱۰۵۵) - وَعَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ " أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَطُوفُ عَلَى نِسَائِهِ بِغُسْلٍ وَاحِدٍ " أَخْرَجَاهُ وَاللَّفْظُ لِمُسْلِمٍ .

1055/876 "Enes b. Mâlik radiyallâhü anh'den rivâyet olduğuna göre; Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem kadınların bir gusül ile dolaşırdı."

Bu hadîsi **Buhârî** ile **Müslim** tahrîc etmişlerdir. Lafız **Müslim**'indir.

Hadîs-i Şerîf, hakkında "**gusül bahsi**"nde söz geçmişti, bununla **Peygamber (s.a.v.)**'in kadınları arasında (**Kasim**) denilen adâleti göstermenin ona vâcib olmadığına istidlâl edilmiştir.

İbnü'l-Arabî Peygamber (s.a.v.)'e günün bir saatinde kadınları arasında kasim vâcib olmadığını, bu saatin ikindiden sonra idiğini; şâyet o saatte meşgûl bulunursa güneş kavuştuktan sonra olurduğunu söylemiştir.

İbnü'l-Arabî bu hükmü *Buhârî*'nin tahrîc ettiği **Âişe** hadîsinden almış olsa gerektir. **Âişe** (r.anhâ) hadîsi şudur:

« أَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا انْصَرَفَ مِنَ الْعَصْرِ دَخَلَ عَلَى نِسَائِهِ فَيَذْنُو مِنْ إِحْدَاهُنَّ »

"Peygamber (s.a.v.) ikindiden fâriğ olduktan sonra kadınlarının yanına girer ve onlardan birine yaklaşırdı."

Hadîsteki "**yaklaşırdı**" ta'bîrinin cimâ için olması ihtimâl dâhilindedir. Fakat bazı rivâyetlerde "**cimâ etmeksizin**" yaklaştığı tasrîh edilmiştir. *İmâm Buhârî Hz. Enes* (r.a.)'den şu hadîsi tahrîc etmiştir:

« أَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَطُوفُ عَلَى نِسَائِهِ فِي اللَّيْلَةِ الْوَاحِدَةِ وَلَهُ يَوْمَئِذٍ تِسْعُ نِسْوَةٍ »

"Peygamber (s.a.v.) bir gecede kadınlarını dolaşırdı. O zaman kendilerinin dokuz kadını vardı."

¹¹² Takrîr: Bir hükmü olduğu gibi bırakmak, değiştirmemektir.

Bazıları: “Geceden murâd akşamdan sonraki zamandır” demiş, diğer bazıları: “Hayır olamaz, zîrâ bu vakit dardır; kâfî gelmez, bilhâssa yatsı namazını beklemekle beraber bu iş olmaz” demişlerdir. Fakat bunu uzak görmek yersiz görülmektedir. Çünkü **Peygamber (s.a.v.)** yatsıyı te’hîrlü kılardı. Binâenaleyh bütün kadınları ile münâsebette bulunmağa vakti vardı. Bir de ona başka kimseye verilmeyen kuvvet verilmişti.

Hadîs-i Şerîf, Peygamber (s.a.v.)’e kadınları arasında kasim vâcib olmadığına delîldir. Bu bâbda Kur’ân-ı Kerîm’de: « تَرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ الْآيَةُ » **Onlardan dilediğini geriye bırakırsın...**¹¹³ buyurulmuştur. **Ulemâ**’dan bir cemâatin mezhebi budur. **Cumhûru ulemâya** göre ise: **Resûlullâh (s.a.v.)**’e de kasim vâcibdir; Onlar hadîsi te’vîl ederler ve: **Resûlullâh (s.a.v.)** bunu nevbet sâhibi olan zevcesinin izni ile yapardı yâhûd bunu daha kasim vâcib olmadan yapmıştır” derler.

Bu hadîsde o zaman dokuz kadını olduğu ifâde ediliyorsa da *Buhârî*’nin rivâyetinde on bir oldukları beyân olunmuştur. Maamâfih iki rivâyetin arası şöyle bulunmuştur: “Dokuz kadını vardı” diyenler, bir araya gelen zevcelerini kasdederler. Filhakîka **Resûlullâh (s.a.v.)**’in yanında dokuzdan ziyâde zevcesi bulunmamıştır. Nitekim **H. Enes (r.a.)**’in beyânı da budur. “On birdi” diyenler **H. Mâriye** ile **Reyhâne**’yi de zevceleri arasında sayarlar. Bittabi tağlîb tarîkiyle onlara da “kadınları” denilebilir.

Hadîs-i Şerîf’de **Peygamber (s.a.v.)**’in dünya erkeklerinin en kemâllisi olduğuna delâlet vardır. Zîrâ bu derece kuvvet başka kimseye verilmemiştir. *Buhârî*’nin tahrîc ettiği bir hadîse göre otuz erkek kuvvetine mâlik idi. *İsmâîlî*’nin rivâyetine göre kendisine kırk kişilik kuvvet verilmişti. *Ebû Nuaym* dahî bunun mislini rivâyet etmiş; bu kırk kişinin ehl-i cennet erkeklerden olduğunu söylemiştir.

İmâm-ı A’zam ile *Nesâî*’nin tahrîc ettikleri, *Hâkim*’in de sahîhlediği **Zeyd b. Erkam** hadîsinde ise cennet erkeklerinin kuvveti şöyle beyân olunmuştur:

« إِنَّ الرَّجُلَ فِي الْجَنَّةِ لَيُعْطَى قُوَّةَ مِائَةِ فِي الْأَكْلِ وَالشُّرْبِ وَالْجَمَاعِ وَالشَّهْوَةِ »

“Şüphesiz ki erkeğe cennette yeme, içme, cimâ’ ve şehvet husûsunda yüz kişi kuvveti verilecektir.”

¹¹³ Sûre-i Ahzâb, âyet: 51.

بَابُ الصَّدَاقِ

MEHİR BÂBİ

Sadâk: Mehir demektir. Doğruluk ve samîmiyet mânâsına gelen (Sıdık)'dan alınmıştır. **Mehir** erkeğin kadına gösterdiği rağbette samîmi olduğunu bildirdiği için ona bu isim verilmiştir.

Mehir hakkında “**nikâh bahsi**”nin **830** numaralı **Sehl** hadisinde mâlûmat verildiği için burada sözü uzatmağa lüzûm yoktur.

Eski şeriatlerde mehir, velîlerin hakkı idi. Dînimizde ise kadının şerefini izhâr için erkek tarafından ona verilmek üzere meşrû‘ olmuştur.

(٨٧٧/١٠٥٦) عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ “أَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْتَقَ

صَفِيَّةَ وَجَعَلَ عَتَقَهَا صَدَاقَهَا “ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ

1056/877 “Enes b. Mâlik (r.a.)’den Peygamber (s.a.v.)’den işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre **Resûlullâh (s.a.v.) Safiyye’yi¹¹⁴ âzâd etmiş ve âzâd oluşunu kendisine mehir yapmıştır.”** Hadîs müttefekun aleyhdir.

Bu hadîs âzâd etmenin nikâhda mehir olabileceğine delildir.

Âzâd keyfiyeti mutlak zikredildiğine göre hangi sözle yapılırsa yapılsın câiz olmak icâb ederse de mesele **fukâhâ** arasında ihtilâflıdır.

Âzâdın mehir olması dahî ihtilâflıdır. *İmâm Ahmed b. Hanbel* ile diğer bazı ulemâya göre olur. Delilleri bu hadîsdir. **Ulemânın** ekserisine göre olmaz. Onlar bu hadîs karşısında şu cevâbı verirler: **Peygamber (s.a.v.) Safiyye’yi** evlenmek şartı ile âzâd etmiştir. Bu sûretle kendi kıymetini **Resûlullâh (s.a.v.)’e** borçlanmış. O da bu ma‘lûm kıymeti kendisine mehir yapmıştır. Lâkin bu te’vile itirâz edilmiş ve gerek hadîsin *Müslim*’deki rivâyeti, gerekse **Hz. Enes’in** sözü ile isbât-i müddeâyâ çalışılmıştır. **Cumhûru ulemâ** buna mantikî cevaplar vermişler; derken söz bir hayli uzamıştır. Biz bu münâkaşalardan bir fayda mülâhaza edemediğimiz için onları nakletmiyoruz.

¹¹⁴ Mü’minler Anası: **Hz. Safiyye; Harun (a.s.)** neslinden, Hayber kalesinin sâhibi Huyey’in kızıdır. Hayber kalesi **Hz. Ali Hayderî’nin** kılıcıyla fethedilince alınan esirler arasında **Hz. Safiyye** validemiz de bulunuyordu, önce **Dihyetü’l-Kelbi (r.a.)** hissesine düşmüşken Peygamberimiz Efendimiz bu büyük kadına fidesini ödeyerek hürriyetini geri vermiş ve nikâhına alarak âilesi olmak şerefini bağışlamıştır. O da ömrünün sonuna kadar bunu muhâfaza etmiştir. Kendileri hakkında Peygamberimiz; “Gerçek, sen bir nebînin soyundan gelen kızsın. Amcan da nebîdir ve sen bir Nebî’nin de nikâhı altındasın” buyurmuşlardır. (Tâc, 3/385). **52** Hicret yılında irtihâl eylemiştir (r.anhâ).

(۸۷۸/۱۰۵۷) - وَعَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: "سَأَلْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: كَمْ كَانَ صَدَاقُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟" قَالَتْ: كَانَ صَدَاقُهُ لِأَزْوَاجِهِ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَوْقِيَّةً وَنَشًا، قَالَتْ أَتَدْرِي مَا النَّشُ؟ قَالَ: قُلْتُ: لَا. قَالَتْ: نِصْفُ أَوْقِيَّةٍ، فَبَلَكَ خَمْسُمِائَةٍ دِرْهَمٍ فَهَذَا صَدَاقُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَزْوَاجِهِ " رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

1057/878 "Ebû Selemete'bni Abdirrahmân¹¹⁵ radiyallâhü anh'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'in zevcesi Âişe'ye:

Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'in (evlenirken kadınlarına vermekte olduğu) mehri ne kadardı? diye sordum:

Zevcelerine (verdiği) mehri on iki okiyye bir de neşş idi. Neşş nedir bilirmisin? dedi: Hayır; dedim:

Okiyye'nin yarısıdır ki olup olacağı beş yüz dirhemdir. İşte Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'in zevcelerine verdiği mehir bu idi; dedi." Bu hadîsi Müslim rivâyet etmiştir.

Hadîstekî okiyye'den murâd: **Hicaz** okiyyesidir ki, kırk dirhem tutar. **Hz. Safiyye'nin**, hattâ bir rivâyette **Hz. Cüveyriye'nin** mehri, âzâd edilmeleridir; diyenlere göre **Hz. Âişe'nin** bu sözü ekseriyetle hamlo-lunur. Bunlar **Hz. Hadîce (r.a.)'nin** mehrinin de bu miktar olmadığını, **Ümmü Habîbe'nin** mehrini ise dört bin dînâr ve dört bin dirhem üzerin-den **Habeş** hükümdarı **Necâşî'nin** verdiğini söylerler. Fakat **Necâşî'nin** verdiği para **Resûlü Ekrem (s.a.v.)'in** emri ile değil, kendi tarafından bir teberru ve **Resûlullâh (s.a.v.)'e** bir ikrâm idi.

Şâfiiler, bu delillere bakarak mehrin beşyüz dirhem olmasını müstehâb görmüşlerdir. Mehrin en az miktarını yukarıda görmüştük; çoğu için bilicmâ hudûd yoktur. **Teâlâ hazretleri:** «وَأَتَيْتُمْ إِخْدَاهُنَّ قَنَاطَرًا» "O kadınlardan birine kintâr vermiş olsanız..."¹¹⁶ buyurmuştur.

Kintâr: Bazılarına göre bin iki yüz okiyye altındır. Bazıları. "Kintâr bir öküz derisinin alabileceği altındır" demiş; bir takımları: "yetmiş bin miskâl" diğerleri "yüz rıtl altındır" iddiâsında bulunmuşlardır.

¹¹⁵ **Ebû Selemete'bni Abdirrahmân b. Avf (r.a.):** Kureys'e mensûb olup bir kavle göre **Medîne**'de fıkıh bilgisi ile meşhûr yedi zâtın biridir. İsminin künyesinden ibâret olduğu söylenir. **Ashab-ı Kirâm**'ın bir çoklarından hadîs dinlemiş ve bir çok hadîs rivâyet etmiştir. Kendisinden dahi bir cemâat hadîs rivâyet etmişti. Vefât tarihi **74** veya **104**'dür.

¹¹⁶ Sûre-i Nisa, âyet: 20.

H. Ömer (r.a.) mehrin en yüksekini **Peygamber (s.a.v.)**’in zevce-
lerinin mehirleri kadar yapmak ve fazlasını **Beytü’l-mâle** vermek istemiş,
hattâ bu fikrini hutbede söylemişti. Fakat bir kadın: « وَأَتَيْتُمْ إِخْدَاهُنَّ قِنطَارًا »
âyet-i kerîmesi ile istidlâl ederek itirazda bulunmuş; bunun üzerine **Ömer**
(r.a.): **Sizin hepiniz Ömer’den fakîh;** diyerek sözünden dönmüştür.

(٨٧٩/١٠٥٨) - وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: ” لَمَّا تَزَوَّجَ عَلِيٌّ فَاطِمَةَ قَالَ لَهُ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَعْطَهَا شَيْئًا قَالَ: مَا عِنْدِي شَيْءٌ قَالَ: فَأَيْنَ دِرْعُكَ
الْخَطِيمَةُ ؟ “ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ، وَالنَّسَائِيُّ ، وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ .

**1058/879 “İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet edil-
miştir. Demiştir ki: Ali, Fatime¹¹⁷ radiyallâhü anhâ ile evlendiği
zaman Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem kendisine:**

Ona bir şey ver; dedi. Ali:

Bende bir şey yok; cevâbım verdi. Resûlü Ekrem (s.a.v.):

Öyle ise hutamî zırhın nerede? buyurdular.”

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** ile **Nesâî** rivâyet etmişlerdir. **Hâkim** onu
sahîhlemiştir.

Hadîs-i Şerîf, zifâdan evvel kadına bir şey vererek hatırını hoş et-
menin pek münâsib bir hareket olacağına delîldir. Zâten bu cihet halk
arasında ma’rûfdur.

Bu hadîsde **H. Ali (r.a.)**’in mezkûr zırhını verip vermediği zikro-
lunmamıştır. Vâkiâ bazı rivâyetlerde ne verdiği ta’yîn edilmişse de bu
rivâyetlerin senedleri yoktur.

¹¹⁷ **Fâtimetü’z-Zehrâ (r.anhâ): H. Fahr-i Kâinât (s.a.v.)** Efendimizin bir rivâyette en
küçük, bir rivâyette üçüncü kerîmeleridir. Aklı, zekâsı, güzelliği, takvâsı ve emsâlsiz ahlâkı
ile **Resûlullâh (s.a.v.)**’in pek ziyâde şefkat ve muhabbetlerine mazhar olmuştur. Hicretten
on yıl önce Mekke’de **H. Hadîcetü’l-Kübrâ (r.anhâ)** ’dan dünyaya gelmiştir. Hicretin
ikinci senesi Ramazan’ında **H. Ali** ile evlendirilmiş; zifâfı, aynı yılın Zilhicce ayında yapılmıştır.
Resûlullâh (s.a.v.)’in diğer kerîmelerinin evlâdı olmamış, kendileri dahî genç yaşta
vefât ettiklerinden Sülâle-i tahîre **H. Fatime (r.anhâ)**’nın; evlâd ü ahfâdına münhasır
kalmıştır. **H. Fâtîme**’nin, **Hasan, Hüseyin, Zeyneb, Rukiye** ve **Ümmü Külsûm**
isimlerinde beş evlâdı dünyaya gelmiştir. **H. Fâtîme (r.anhâ)** hakkında bir çok sahîh
hadîsler vârid olmuştur. Kendisi **H. Meryem (a.s.)**’den sonra bütün dünya kadınlarından
üstün bir dereceye ve Seyyidetü’n-Nisâ lakabına bihakkin mazhar olmuştur. Her cihetten
pederleri Seyyidü’s-Sakaleyn hazretlerine benzerdi. Hakkında bir kaç âyet nâzil olmuştur.
Pederleri **(s.a.v.)**’e o kadar merbût idi ki onun irtihâlinde sonra hiç gülmemiş ve nihâyet
onun irtihâliden üç veya altı ay sonra Ramazan’da **Medîne**’de vefât etmiştir. r.anhâ.

(٨٨٠/١٠٥٩) - وَعَنْ عُمَرَو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَيُّمَا امْرَأَةٍ نِكَحْتُ عَلَى صَدَاقٍ أَوْ حَبَاءٍ أَوْ عِدَّةٍ قَبْلَ عَصْمَةِ النِّكَاحِ فَهُوَ لَهَا وَمَا كَانَ بَعْدَ عَصْمَةِ النِّكَاحِ فَهُوَ لِمَنْ أُعْطِيَهِ وَأَحَقُّ مَا أَكْرَمَ الرَّجُلُ عَلَيْهِ ابْنَتَهُ أَوْ أُخْتَهُ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَرْبَعَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيُّ.

1059/880 "Amr b. Şuayb'den o da babasından o da dedesinden -radiyallâhü anhüm- işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre dedesi şöyle demiştir: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Hangi kadın nikâh akdinden önce bir mehir veya bahşiş, yâhûd çeyiz üzerine nikâh edildi ise o şey kadınındır. İsmet-i nikâhdan sonraki ise kime verildi ise onundur. Kişinin kendisinden dolayı en ziyâde ikram edilmeye lâıyk olduğu (insan) kızı yâhûd kız kardeşidir; buyurdular."

Bu hadisi **Tirmizî** müstesna, **Dörtlerle Ahmed** rivâyet etmişlerdir.

Hadîs-i Şerîf, nikâh akdinden önce erkek karısına veya onun babasına yâhud kardeşine bir şey vermeyi taahhüd ederse o şeyin zevcenin olacağına delâlet ediyor. Nikâh kıyılırken verilen dahî aynı hükümdedir. Mes'ele ihtilâfıdır. *İmâm Mâlik* ile *Ömer b. Abdülazîz* ve *Sevrî* buna kâil olmuşlardır. **Hanefîler'e** göre kadından başkası için yapılan şart fâsid değilse icbâbı yapılır. Fâsid ise nikâh yine sahîhtir. Ayrıca mehir konmamışsa kadına mehir-i misil verilir. *İmâm Şâfiî* mehir tesmiye edilmesinin fâsid olduğuna, binâenaleyh kadına mehri misil verileceğine zâhib olmuştur. *İmâm Malik'e* göre: şart, nikâh kıyılırken yapılırsa kadına âid, akidden sonra yapılırsa babaya mahsûsdur.

"*Nihâyetü'l-Müctehid*" nâm kitapta şöyle deniliyor: "Fukâhânın ihtilâflarına sebep, bu husûsda nikâhı alış verişe benzetmeleridir. Onu, bir malı satmak için ta'yîn edilen vekilin kendisi için bahşiş şart koşmasına benzetenler: nikâh câiz değildir; demişlerdir. Nitekim böyle bir satış da câiz değildir. Nikâhı alış verişe muhâlif sayanlar; câiz olmadığını söylemişlerdir. *İmâm Mâlik'in* fark görmesine gelince: Eğer şart akid esnâsında yapılırsa *Mâlik*, akdi yapan şahsı kendi menfeati için kadının mehir-i mislini azaltmakla ithâm etmektedir. Fakat, nikâh kıyıldıktan ve mehir üzerinde bir anlaşmaya varıldıktan sonra yapılan şart için böyle bir ithâmda bulunmamıştır." "*Nihâyetü'l-Müctehid*"den nakledilen îzâhât burada sona eriyor.

Evlenirken örf ü âdete uyarak erkeğin gönderdiği yiyecek gibi itlâf edilen şeyler, akid esnasında şart koşulursa **mehir**: akidenden önce verilirse **ibâha** ve **hediyedir**.

(۸۸۱/۱۰۶۰) - وَعَنْ عَلْقَمَةَ عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ: "أَنَّهُ سَأَلَ عَنْ رَجُلٍ تَزَوَّجَ امْرَأَةً وَلَمْ يَفْرِضْ لَهَا صَدَاقًا وَلَمْ يَدْخُلْ بِهَا حَتَّى مَاتَ فَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: لَهَا مِثْلُ صَدَاقِ نِسَائِهَا ، لَا وَكُفْسٍ وَلَا شَطَطٍ وَعَلَيْهَا الْعِدَّةُ وَلَهَا الْمِيرَاثُ فَقَامَ مَعْقِلُ بْنُ سِنَانَ الْأَشْجَعِيُّ فَقَالَ: قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَرُوعِ بِنْتِ وَاشِقٍ - امْرَأَةٍ مِنَّا - مِثْلَ مَا قَضَيْتَ فَفَرِحَ بِهَا ابْنُ مَسْعُودٍ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَرْبَعَةُ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ وَحَسَنَهُ جَمَاعَةٌ.

1060/881 "Alkame'den¹¹⁸ o da İbn-i Mes'ûd radiyallâhü anh'den işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre İbn-i Mes'ûd'a bir kadınla evlenip ona mehir takdîr etmeyen ve kadına dâhil olmadan (cimâ etmeden) ölen bir adamın hükmü sorulmuş, İbn-i Mes'ûd:

O kadına kendi akraba kadınlarının mehri vardır; onlardan ne az olur; ne de çok. Kadına iddet (beklemek) de mîras (almak) da vardır; demiş. Bunun üzerine Ma'kil b. Sinân-ı Eşcaî¹¹⁹ ayağa kalkarak:

Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem bizlerden bir kadın olan Berva' binti Vâşık için senin hükmettiğin gibi hükmetti; demiş; İbn-i Mes'ûd buna sevinmiştir."

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Dörtler** rivâyet etmişlerdir. **Tirmizî** onu sahîhlemiştir; bir cemâat de hasen bulmuşlardır. *İbn-i Hazm* ile *İbn-i Mehdî* de bunlar arasındadır. *İbn-i Hazm*: "İsnâdı sahîh olduğu için hadîse bir diyecek yoktur" demiştir. *Beyhakî* de "*el-Hılâfiyyât*"da buna benzer bir şey söylemiştir. *İmâm Şâfiî*: bu hadîsi emsalinin sâbit olduğu şekilde bilmiyorum" demiş ve şunları ilâve etmiştir: "**Berva'** hadîsi sübût bulsa ona kâil olurum." Yine *İmâm Şâfiî*, "*el-Ümm*" adındaki eserinde şöyle demektedir: "Eğer bu hadîs **Resûlullâh (s.a.v.)**'den sâbit olsaydı en güzel bir şey olurdu...ilah..."

¹¹⁸ **Alkâme b. Kays**, **Ebû Şiblî**: **Benî Bekir** kabilesindendir. Tâbiîn'in büyüklerinden olup, İbn-i Mes'ûd (r.a.)'in hadîs ve sohbeti ile şöret bulmuştur. **H.z. Ömer**'le **İbn-i Mes'ûd** (r.a.)'dan hadîs rivâyet etmiştir. **61** tarihinde vefât etmiştir.

¹¹⁹ **Ma'kil b. Sinân Eşcaî**: Künyesi **Ebû Muhammed**'dir. **Mekke**'nin fethinde bulunmuş; sonra; **Kûfe**'ye yerleşmiştir. **Kûfeliler**'den sayılır.

Bu hadîsi *Vâkıdî* zâif bulmuştur. Zîrâ hadîs **Medîne**'ye **Kûfeliler**'den gelmiş; fakat **Medîne**'liler onu tanımamışlardır. *Hakim, Harmeletü'bnü Yahya*'dan şunu rivâyet eder: "*Harmele: İmâm Şâfiî'nin: Eğer Ber-va' binti Vâşık* hadîsi sahîh ise ona kâil olurum; dediğini işittim" demiş. *Hâkim* buna: "Ben sahîhdir diyorum. Haydi bakayım ona kâil ol" mukâbelesinde bulunmuştur. *Dâre Kutnî* bu hadîs hakkındaki ihtilâfı "el-İlel"de zikretmiş sonra: "İsnâd itibâriyle en münâsibi **Katâde** hadîsidir. Ancak o da sahâbînin adını bellememiş" demiştir.

Hadîsimiz bir kadına cimâ vâki olmadan kocası ölürse mehrinin tam olarak verileceğine; şâyet nikâh esnâsında mehri konuşulmamışsa ona mehr-i misli verileceğine delildir. Bu mes'eledede iki kavil vardır:

Birinci kavle göre, bu hadîsle amel edilerek kadına bütün mehri verilir. **İbn-i Mes'ûd** (r.a.)'ın sözü delîle muvâfık bir ictihâddır. *Ebû Hanîfe* ile *Ahmed b. Hanbel'in* ve diğer bazı **ulemânın** mezhebi de budur. Yalnız **Hanefiler**'e göre kocası cimâdan evvel boşar veya ölürse yarım mehir verilir.

İkinci kavle göre, kadın yalnız mîrâs alır. Bu kavil **Hz. Ali, İbn-i Abbâs, İbn-i Ömer** (r.anhüm) ile *İmâm Mâlik* ve bir kavline göre *Şâfiî'nin* mezhebidir. Çünkü onlara göre mehir bir ivaz yani karşılık bedelidir. Erkek bu ivazla alınacak şeyi almamıştır. Şu halde alış verişte satılan mal ele geçmedikçe onun karşılığı olan kıymetini vermek nasıl icâb etmiyorsa burada da öyledir. Mezkûr zevât bu hadîs için dahî: "Çok ta'n edilmiş" derler. Fakat hakîkatte o ta'nlar bertarâf edilmiştir. Meselâ **Hz. Ali'nin Ma'kil** hakkındaki ta'nına: "Bir **sahâbi** ile başka sahâbî arasındaki ıztırâb hadîse dokunmaz" diye cevap verilmiş; **Medîne ulemâsının** hadîsi bilmemesi için de "râvînin adâleti, karşısında bir ta'n teşkil edemez" denilmiştir. Binâenaleyh bu hadîsle istidlâl kıyâsdan evlâdır.

(۸۸۲/۱۰۶۱) - وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ أَعْطَى فِي صَدَاقِ امْرَأَةٍ سَوِيْقًا أَوْ تَمْرًا فَقَدْ اسْتَحْلَ أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَأَشَارَ إِلَى تَرْجِيحِ وَقْفِهِ .

1061/882 "Câbir b. Abdillâh radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunduğuna göre; Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem:

Eğer bir kimse bir kadının mehri için kavrulmuş un veya kuru hurma verirse muhakkak (kadını kendine) helâl kılmıştır; buyurmuşlardır."

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** tahrîc etmiş ve onun mevkûf olduğunu tercîh eylediğine işârette bulunmuştur.

Musannfın “*et-Telhîs*”deki beyânına göre bu hadîsin râvîleri arasında *Mûsâ b. Müslim b. Rûman* vardır ki, bu zât zaîfdir. Hadîs mevkûf olarak da rivâyet edilmiştir. Hem mevkûfen rivâyeti daha kuvvetlidir. Binâenaleyh musannıfa gereken âdeti veçhile, hadîsde za‘f olduğunu beyân etmekte.

Hadîs-i Şerîf, mehrin dirhem ve dînâr gibi paraların gayrisinden de olabileceğine delîldir. Mehrin en az neden olabildiği husûsunda **ulemânın** kavilleri kendini **Peygamber (s.a.v.)**’e hibe eden kadın hadîsinde görüldü.

(۸۸۳/۱۰۶۲) - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَامِرٍ بْنِ رَيْعَةَ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَجَازَ نِكَاحَ امْرَأَةٍ عَلَى نَعْلَيْنِ" أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ، وَصَحَّحَهُ، وَخُولَفَ فِي ذَلِكَ.

1062/883 “Abdullah b. Âmir¹²⁰ b. Rebîa’dan o da babası radiyallâhü anh’den işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem kadının bir çift ayakkabı karşılığında nikâh edilmesini tecvîz etmiştir.”

Bu hadîsi **Tirmizî** tahrîc etmiş ve sahîhlemiştir. Ama bu bâbda kendisine muhâlefet edenler olmuştur. Hadîsin lafzı şöyledir:

« أَنَّ امْرَأَةً مِنْ بَنِي قُرَازَةَ تَزَوَّجَتْ عَلَى نَعْلَيْنِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: رَضِيتَ مِنْ نَفْسِكَ وَمَالِكَ بِنَعْلَيْنِ؟ قَالَتْ: نَعَمْ فَأَجَازَهُ »

“Benî Fezâre’den bir kadın bir çift nalın mukâbilinde evlenmiş, bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.):

Nefsin ile malın mukâbilinde bir çift nalına mı razı oldun? demiş. Kadın: Evet, cevâbını verince nikâhını tecvîz buyurmuştur.”

Hadîs-i Şerîf, mehrin kıymeti hâiz her şeyden olabileceğine delîldir. Bu bâbdaki kavilleri de yukarıda gördük. *İbni’l-Kayyim*, bu hadîsle ondan evvelkini zikrettikten sonra şunları söylüyor: “Bunlar, mehrin en az miktarının takdîr edilemeyeceğini tazammun eder; demek ki bir avuç kavrulmuş undan, bir demir yüzükten ve bir çift nalından mehir yapılabilecek ve bununla zevce helâl olacaktır. Bunlar mehir husûsunda pahacılık etmenin mekrûh olduğunu da tazammun etmektedir. Görülüyor ki *İbn-i’l-Kayyim*, mehrin en az miktarının mahdûd olmadığını isbât için

¹²⁰ **Abdullah b. Âmir b. Rebîa** (r.a.): Künyesi **Ebû Muhammed**’dir. Nesebi hakkında pek çok ihtilâf vardır. **Resûlullâh (s.a.v.)**’in irtihâlinde dört veya beş yaşlarında idi. Vefât tarihi **85** veya **90** senesidir.

hayli gayret sarfetmektedir. Halbuki bu hadîsi *Tirmizî* her ne kadar sahîh de çıkarsa o sahîh değildir. Çünkü râvîleri arasında *Âsım b. Ubeydullah* vardır. *İbn-i Mâin* onun hakkında: “zaîftir; onunla ihticâc edilmez” demiş, *İbn-i Hibbân*: “Hatâsı fâhiş olduğundan terkedildi.” cümlesini sarfetmiştir.

(٨٨٤/١٠٦٣) - وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: “زَوْجُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا امْرَأَةً بِخَاتَمٍ مِنْ حَدِيدٍ” أَخْرَجَهُ الْحَاكِمُ وَهُوَ طَرَفٌ مِنَ الْحَدِيثِ الطَّوِيلِ الْمُتَقَدِّمِ فِي أَوَائِلِ النِّكَاحِ.

1063/884 “Sehl b. Sa‘d radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem bir adama bir kadını demirden bir yüzük mukâbilinde tezvîc etti.”

Bu hadîsi **Hâkim** tahrîc etmiştir. Hadîs, nikâh bahsinin baş taraflarında geçen uzun hadîsin bir kısmıdır. Mezkûr hadîs, “**nikâh bahsi**”nde **1005** sıra numarası ile geçmiştir. **Resûlullâh (s.a.v.)**’in evlenmek isteyen erkekten kadına mehir olmak üzere hiç olmazsa demirden bir yüzük bulmasını istediğini; onu da bulamayınca kadına bir miktar **Kur‘ân** öğretmesi mukâbilinde nikâhlarını kıydığını oradâ görmüştük. Eğer buradaki parçadan murâd o hadîs ise oradâ demir yüzük bulunmamış ve ondan mehir yapılamamıştı ki, bize bu bâbda delil olsun. Başka bir hadîs kasdedilmişse muhtemeldir. Fakat bu ihtimal musannıfın ifâdesine nazaran uzaktır. Şâyet **1005** sayılı hadîs kasdedilmişse şöyle te‘vîl yapmak îcâb eder: “**Peygamber (s.a.v.)** bir demir yüzükten mehir yapmağa izin vermiş; fakat bulunup da akid onunla yapılamamıştır.

(٨٨٥/١٠٦٤) - وَعَنْ عَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَا يَكُونُ الْمَهْرُ أَقْلٌ مِنْ عَشْرَةِ دَرَاهِمٍ أَخْرَجَهُ الدَّارِقُطْنِيُّ مَوْقُوفًا وَفِي سَنَدِهِ مَقَالٌ.

1064/885 “Ali radiyallâhü anh’dan rivâyet olunmuştur ki: Mehir on dirhemden az olmaz; demiştir.”

Bu hadîsi **Dâre Kutnî** mevkûf olarak tahrîc etmiştir. Senedinde söz vardır.

Aynı hadîs, **Hz. Câbîr**’den merfû olarak da rivâyet edilmişse de o rivâyet sahîh değildir. Bu hadîs, yukarıdaki merfû hadîslere muâzırdır.

Senedindeki söz: râvî *Mübeşşir b. Ubeyd* hakkındadır. Bu zât için *İmâm Ahmed b. Hanbel*: “Hadîs uydurdu” demiştir.

(٨٨٦/١٠٦٤) وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "خَيْرُ الصَّدَاقِ أَيْسَرُهُ" أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ.

1064/886 "Ukbetü'bnü Âmir radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem; Mehrin en hayırlısı en ehven olanıdır; buyurdular."

Bu hadîsi Ebû Dâvud tahrîc etmiştir. Hâkim onu sahîhlemiştir.

Hadîs-i Şerîf, mehri hafif tutmanın müstehâb olduğuna; pahalı olan mehrin câiz olmakla beraber matlûb bir şey olmadığına delildir.

Yukarıda Hz. Ömer (r.a.)'ın mehir pahalılığını önlemeye çalıştığını görmüştük. Hz. Ömer (r.a.)'ın bu niyetini anlayan bir kadın ona: **"Bu sana kalmamıştır yâ Ömer! Allâhü Teâlâ: onlara altından kintâr verseniz...ilah; diyor"** tarzında mukâbelede bulunmuş; bunun üzerine Ömer (r.a.): **"Bir kadın Ömer'le münâkaşa etti ve ona galebe çaldı"** demiştir. Bu hadîsi Abdürrezzâk tahrîc etmiştir. Âyet-i Kerîmedeki **"altından"** tâbiri İbn-i Mes'ûd kırâetine göredir.

Hadîsin muhtelif lafızlarla çeşitli tarîkleri vardır. Bunlar hayırlılığın kadındaki bereket mânasına gelmesi ihtimâlini de taşımaktadırlar. Nitekim bir hadîsde: « أَبْرَكُهُنَّ أَيْسَرُهُنَّ مُؤْنَةً » **"Onların en bereketlisi nafaka cihe-tinden en ehvenidir"** buyurulmuştur.

(٨٨٧/١٠٦٥) - وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا "أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَوَّانِ تَعَوَّذَتْ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ أُدْخِلَتْ عَلَيْهِ -تَغْنِي لَمَّا تَزَوَّجَهَا - فَقَالَ: لَقَدْ عُدْتُ بِمَعَاذِ فَطَلَقَهَا وَأَمَرَ أَسَامَةَ فَمَتَّعَهَا بِثَلَاثَةِ أَثْوَابٍ أَخْرَجَهُ ابْنُ مَاجَةَ وَفِي إِسْنَادِهِ رَأَوْ مَتْرُوكٌ - وَأَضَلَّ الْقِصَّةَ فِي الصَّحِيحِ مِنْ حَدِيثِ أَبِي أُسَيْدٍ السَّاعِدِيِّ.

1065/887 "Âişe radiyallâhü anh'den rivâyet edildiğine göre Amre binti'l-Cevn Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'in yanına konulduğu yani onunla evlendiği zaman ondan istiâze etmiş. Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.):

"Yemîn olsun ki tam sığınağa sığındın" buyurmuş; ve hemen onu boşayarak Üsâme'ye emir vermiş; o da kadına üç elbise ile müt'a vermiştir"

Bu hadîsi İbn-i Mâce tahrîc etmiştir, isnâdında metrûk bir râvî vardır.

Kıssanın aslı (*Sahîh-i Buhârî*) de **Ebû Esîd-i Saîdî**'den rivâyet olunmuştur. Kadının ismi bu hadîsde **Amre** olarak tesbît edilmişse de onun adı ve soyu sülâlesi hakkında pek çok ihtilâflar vardır. Bunlara şer'î bir hüküm taalluk etmediği için zikrine lüzûm görülmemiştir. Bu kadının Resûlullâh *sallallâhü aleyhi ve sellem*'den niçin istiâze ettiği dahî ihtilâflıdır. *İbn-i Sa'd*'in tahrîc ettiği rivâyette şöyle deniliyor:

« أَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا دَخَلَ عَلَيْهَا وَكَانَتْ مِنْ أَجْمَلِ النِّسَاءِ قَدْ اِدْخَلَ نِسَاءَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَيْرَةَ فَبَقِيَ لَهَا إِنَّمَا تَحْطَى الْمَرْأَةُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تَقُولَ إِذَا دَخَلَتْ عَلَيْهِ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْكَ »

“Kadın pek güzelmiş. Peygamber (s.a.v.) onun yanına girince (diğer) kadınlarına kıskançlık gelmiş de kadına denilmiş ki: Peygamber (s.a.v.) ‘in yanında bir kadın ancak onun yanına girdiği zaman: senden Allâh’a sığınırım, demekle mes’ûd olur.” Yine *İbn-i Sa'd*'in, *Buhârî*'nin isnâdı ile tahrîc ettiği bir rivâyet de şudur:

« أَنَّ عَائِشَةَ وَخَفْصَةَ دَخَلَتَا عَلَيْهَا أَوَّلَ مَا قَدِمَتْ مَشْطَاهَا وَخَضَّتَاهَا وَقَالَتْ لَهَا إِخْذَاهُمَا: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعْجِبُهُ مِنَ الْمَرْأَةِ إِذَا دَخَلَ عَلَيْهَا أَنْ تَقُولَ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْكَ »

“Âişe ile Hafsa, ilk geldiğinde o kadının yanına girmişler; onun saçını taramışlar ve kınalamışlar. Bunlardan biri kadına: Gerçekten Peygamber (s.a.v.) kadının onun yanına girdiği zaman: Senden Allâh’a sığınırım; demesinden hoşlanır; demiş” imiş.

Buhârî hâşiyelerinin bazılarında kadının hîle ve hud'a yaptığı kaydedilmiştir. Bu sözleri sırf hud'a için söylemiş ve bundan sonra kendisine (**şakıyye**) ismini vermiş. Zâhir olan da budur deniliyor.

Hadîs-i Şerîf, cimâ etmeden boşanan kadına müt'a vermenin meşrû olduğuna delildir. Mehîr konmadan bu şekilde boşanan kadına müt'a vermenin vâcib olduğuna **ulemânın** ekserisi kâildir. Yalnız *İmâm Mâlik* ile *Leys*'e göre vâcib değil müstehâbdır. **Cumhûr**un delîli:

« لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَتَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسِعِ قَدْرَهُ وَعَلَى الْمُقْتَرِ قَدْرَهُ »

Kadınları cimâdan ve kendilerine bir mehîr takdîrinden önce boşarsanız size bir günah yoktur. Onlara zengin kendi kudretince, fakir de kendi kudretince olmak üzere müt'a verin.”¹²¹ âyet-i kerîmesidir. Âyette müt'a verilmesi emrediliyor. Emir vüçûb ifâde eder.

¹²¹ Sûre-i Bakara, âyet: 236.

Ebû Bekir Beyhaki "Sünen"inde bu bâbda **Hz. İbn-i Abbâs'**dan şu hadîsi tahrîc etmiştir:

« قَالَ: الْمُس: الْبَكَاحُ ، وَالْفَرِيضَةُ: الصَّدَاقُ وَمَتَّعُوهُنَّ قَالَ هُوَ عَلَى الرَّوْجِ يَتَزَوَّجُ الْمَرْأَةَ وَلَمْ يُسَمَّ لَهَا صَدَاقًا ثُمَّ يُطَاقَمُ قِيلَ أَنْ يَدْخُلَ بِهَا فَأَمَرَهُ اللَّهُ أَنْ يُمَتَّعَهَا عَلَى قَدَرِ عُسْرِهِ وَيُسْرِهِ - الْحَدِيثُ »

"Demıştır ki: mess nikâhdır; ferîza da mehirdir. (Onlara müt'a verin) âyeti için de: Bu kocanın borcudur. Kadını mehir koymadan alır da sonra cimâdan önce boşarsa: Allâh ona kendi fakirliği veya zenginliğine göre o kadına müt'a vermesini emretmiştir; ilah..."

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in müt'a verdiği bu kadına mehir tesmiye edilmemiş de olabilir; mehri tesmiye edilmiş olmakla beraber yine bir ihsân ve fazilet olmak üzere **Resûlullâh (s.a.v.)** tarafından verilmiş olması da mümkündür.

Mehir konmadan nikâhı kıyılıp da zifâdan sonra boşanan kadına müt'a vermenin hükmü ihtilâfıdır. **Hz. Ali** ve **Ömer (r.anhümâ)** ile **İmâm Şâfiî'**ye göre yine vâcibdir. Delilleri: « وَلِلْمُطَلَّقاتِ مَتَاعٌ بِالْمَغْرُوبِ »

"Boşanan kadınlara ma'rûf vechile müt'a vardır"¹²² âyet-i kerîmesidir.

Hanefîler'le diğer bazı **ulemâya** göre ise burada müt'a vermek vâcib değil, yalnız mehr-i misli verilir. Onlara göre âyetin umûmu cimâ edilmiş olmakla tahsîs edilmiştir.

¹²² Sure-i Bakara, âyet: 241.

باب الوليمة

DÜĞÜN DA VETİ BÂBİ

(٨٨٨/١٠٦٧) - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ” أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى عَلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَثَرَ صُفْرَةٍ فَقَالَ: مَا هَذَا ؟ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً عَلَى وَزْنِ نَوَاةٍ مِنْ ذَهَبٍ قَالَ: فَبَارَكَ اللَّهُ لَكَ ، أَوْلِمْتَ وَلَوْ بِشَاةٍ “ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ . وَاللَّفْظُ لِمُسْلِمٍ .

1067/888 “Enes b. Mâlik radiyallâhü anh’den rivâyet olunduğuna göre Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem Abdurrahman b. Avf’ın üzerinde sarılık eseri görmüş ve:

Bu ne? demiş. Abdurrahman:

Yâ Resûlallâh! Ben bir hurma çekirdeği ağırlığında altın vermek üzere bir kadınla evlendim; demiş. Resûlullâh (s.a.v.):

“Öyle ise Allâh senin için mübarek kılsın; bir koyunla dahi olsa düğün da veti yap; buyurmuşlardır.”

Hadîs **müttefekun aleyh**dir. Lafız **Müslim**’indir.

Bazı rivâyetlerde sarılığın za’feran eseri olduğu beyân edilmiştir. Vâkıâ za’feranlı elbise giymeyi **Resûlullâh (s.a.v.)** erkeklere hoş görmüyordu ise de düğüne mahsûs olmak üzere ses çıkarmadığı anlaşıyor. Elbiseye sürünmeyi tecvîz edenlerce bu eser **Hz. Abdurrahman**’ın teninde değil, elbisesinde idi. *İmâm-ı A’zam Ebû Hanîfe* ile *Şâfiî* ve diğer bazı **ulemâ**ya göre elbiseye za’feran sürmek memnûdur. Elbiseye sürmenin câiz olduğu *İmâm Mâlik* ile **Medîne ulemâsı**ndan rivâyet olunmuştur. Onlar bazı sahîh hadîslerin mefhûmu muhâlifili ile istidlâl ederler.

Hazreti Mâlik’e: “sarâhat mukâbilinde delâlete itibâr yoktur” kâidesi ile cevap verildiği gibi: **“Hz. Abdurrahman** kıssası hicretin başında henüz za’feran nehyedilmeden vukû bulmuştu. Maamâfih **Peygamber (s.a.v.)**’in gördüğü sarılık eseri ona zevcesinden de bulaşmış olabilir” diye cevap verilmiştir. Karısından bulaşmış olmasını *Nevevî* tercihen kabûl ile bu kavli muhakkıkîn ulemâya nisbet eylemiştir.

“Bir hurma çekirdeği ağırlığında altın”dan murâd: bazılarına göre çeyrek dînardır; çünkü o miktar altın o günde bir çeyrek dînâr ederdi. Fakat buna: “hurma çekirdekleri muhtelifdir. Bu bâbda nasıl mi’yâr

olabilir?” diye itirâz edilmiştir. Bir takımları: “altın çekirdekten murâd: beş dirhem gümüş kıymetinde olandır” derler. *Hattâbî* buna cezmetmiş; *Ezherî* dahî bunu ihtiyâr eylemiştir. *Kâdî İyâz* bu kavli **ekser-i ulemâdan** rivâyet etmiştir. *Beyhakî*’nin rivâyetinde: **“Beş dirhem tahmîn edilen altından bir çekirdek”** denilmiş olması da bu kavli te’yîd eder. *Beyhakî*’nin **Katâde**’den rivâyetinde altın çekirdeğin üç bütün dirhem bir de üçte iki dirhem ağırlığında tahmîn olunduğu bildiriliyorsa da o hadîsin isnâdı zaîftir. Ama *İmâm Ahmed* cezmen buna kâil olmuştur. Altın çekirdek hakkında daha başka kaviller de vardır.

Hadis-i Şerîf, dâmâda bereketle duâ edileceğine delildir. Filhakîka **Hz. Abdurrahman, Peygamber (s.a.v.)**’in duâsına nâil olmuş hattâ: **“Kendimi, taşı kaldırırsam altın veya gümüş bulacağımı sanır bir dereceye varmış gördüm”** demiştir. Bunu *Buhârî* rivâyet eder.

“Bir koyunla dahî olsa düğün da’veti yap; ifâdesinden düğün da’veti yapmanın vâcib olacağı zannı hâsıl oluyor. Nitekim **Zâhiriler**’in mezhebi de budur. Bunlar daha başka bazı hadîslerle de istidlâl ederler. *İmâm Şâfiî*’nin de vücûba kâil olduğu söylenir. *İmâm Ahmed*’e göre velîme sünnettir. **Cumhûra** göre ise mendûbdur. *İbn-i Battal*: “Buna vâcib diyen bir kimse bilmiyorum” demiştir.

Ulemâ velîmenin vakti husûsunda da ihtilâf etmişlerdir. Bilhâssa Mâlikîler arasında bunun akid esnâsında mı, akiddeden hemen sonra mı yoksa zifâf zamanında mı olacağına ihtilâf vardır. **Şâfiîler**’den *Mârûdî* velîmenin zifâf zamanında olacağını tasrîh etmiştir. *İbni’s-Sûbkî* ise: **“Peygamber (s.a.v.)**’in nakledilen fi’lî zifâfdan sonra olduğunu gösterir” diyerek **Resûlullâh (s.a.v.)**’in **Zeyneb binti Cahş** ile evlenmesine işâret etmiştir. Bu kıssayı anlatırken **Hz. Enes (r.a.)**: **“Peygamber (s.a.v.) Zeyneb’le gelin güvey olarak sabahladı. Müteâkiben halkı da’vet etti”** demiştir.

Velîmenin miktarına gelince: Hadîse bakılırsa en az bir koyun ile olacaktır. Ancak **Peygamber (s.a.v.)**’in bir koyundan daha az ile de velîme yaptığı sâbit olmuştur. **Hz. Enes** diyor ki: **“Peygamber (s.a.v.), Zeyneb’e yaptığı da’vetten daha fazlasını başka kadınlara yapmamıştır.”** Gâlibâ **Hz. Enes (r.a.)** bu sözü ile **Hz. Zeyneb**’in da’vetindeki bereketi anlatmak istemiştir. Çünkü o da’vette bir koyun kesilmiş olmasına rağmen hiç bir da’vette görülmemiş bir bereket çağılamış; herkes et ve ekmeğe doymuştur. Yoksa **Hz. Meymûne (r.anhâ)**’nın da’vetinde de bir koyun kesilmişti.

(۸۸۹/۱۰۶۸) - وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ”إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْوَلِيمَةِ فَلْيَأْتِهَا“ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. وَلِمُسْلِمٍ ”إِذَا دَعَا أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيُجِبْ عَزْسًا كَانَ أَوْ نَحْوَهُ“.

1068/889 “İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Biriniz bir düğün yemeğine çağırılırsa hemen ona icâbet et-sin; buyurdular.” Hadis **müttefekun aleyh**dir.

Müslim’in rivâyetinde: **“Biriniz din kardeşinizi da’vet ettiği vakit ister düğün yemeği isterse benzeri olsun, hemen icâbet etsin”** buyurulmuştur. Buradaki birinci hadîs velîmeye icâbet etmenin vücûbuna ikinci hadîs ise her da’vete icâbetin lüzûmuna delâlet ediyor. Maamâfih, iki rivâyeti aynı râvî yapmış da olsa aralarında muâraza yoktur.

Zâhirîler’le bazı **Şâfiîler** hadislerin zâhiri ile amel ederek: “da’vete icâbet, mutlak sûrette vâcibdir” demişlerdir. Hattâ *İbn-i Hazm*, bunun **cumhûru Sahâbe** ile **Tâbiîn**’in kavli olduğunu iddiâ etmiştir. Bazıları düğün da’veti ile sâir da’vetlerin arasında fark görürler. *İbn-i Abdilberr*, *Kâdî İyâz* ve *Nevevî* düğün da’vetine icâbetin vâcib olduğuna **ulemânın** ittifâkı bulunduğunu nakletmişlerdir. Ancak **Hanefîler**’e göre vâcib de-ğil, vâcib kuvvetinde bir sünnettir. **Şâfiîler**’le **Hanbekîler**’in cumhûru bu da’vetin farz-ı ayin olduğunu tasrîh etmişlerdir. *İmâm Mâlik* dahî farz-ı ayin olduğunu nassan ifâde etmiştir. Bazılarından velîmeye icâbetin farz-ı kifâye olduğu rivâyet edilmiştir. *İmâm Şâfiî*’nin sözünden velîmeye icâbetin vâcib olduğu, fakat sâir da’vetler için de pek ruhsata yanaşmadığı anlaşıyor.

“Vâcibdir” diyenlere göre özürden dolayı da’vete icâbeti terketme ruh-satı olduğunu *İbn-i Dakîkî’l-id “el-İlmâm”* şerhinde beyân etmiştir. Ye-mekte şüphe bulunmak, yâhûd yemeğin zenginlere mahsûs olması, veya orada hoşlanmadığı bir kimsenin bulunması, şerrinden korktuğu için veya makâm sâhibi oluşuna tama’an da’vet etmiş olması, sofrada içki, çalgı ve oyun bulunması gibi şeyler birer özürdür. Bu özürler şerîatten ve **Ashâb-ı Kirâm**’ın yaşadığı vak’alardan alınmış şeylerdir. Meselâ: *Taberânî “el-Evsat”*’da **İmrân b. El-Husayn**’dan **Peygamber (s.a.v.)**’in fâsıkların da’vetine icâbetten nehiy buyurduğunu tahrîc etmiştir. *Nesaî* dahî **Hz. Câbir**’den şu merfû’ hadîsi rivâyet etmektedir:

« مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يَغْضَدُ عَلَى مَائِدَةٍ يُدَارُ عَلَيْهَا الْخَمْرُ »

“Her kim Allâh’a ve âhir güne îman ediyorsa, üzerinde şarap sunulan bir sofraya oturmasın.” Bu hadîsin isnadı iyidir. Aynı hadîsi İmâm Tirmizî **Hz. Câbir**’den, bir başka tarîk ile tahrîc etmiştir. Yalnız bu rivâyet zaîftir. İmâm Ahmed bu hadîsi **Hz. Ömer (r.a.)**’den rivâyet ediyor. Hâsılı da‘vet, icâbeti iktizâ eder. Fakat onda münkerâtta bir şey bulunursa mâni ile muktezî teâruz etmiş olur. Bu takdîrde hüküm mânie göre verilir. “Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye”nin 46. maddesinde bu kâide: “mâni‘ ve muktezî teâruz ettikte mâni‘ takdîm olunur” şeklinde hulâsa edilmiştir.

(٨٩٠/١٠٦٩) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “شَرُّ الطَّعَامِ طَعَامُ الْوَلِيمَةِ: يُمْنَعُهَا مَنْ يَأْتِيهَا وَيُدْعَى إِلَيْهَا مَنْ يَأْبَاهَا وَمَنْ لَمْ يُجِبِ الدَّعْوَةَ فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ”

1069/890 “Ebû Hüreyre radiyallâhü anh’den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Yemeğin en kötüsü, gelenlere verilmeyip, gelmek istemeyenlerin da‘vet edildiği düğün yemeğidir. Her kim da‘vete icâbet etmezse muhakkak Allâh ve Resûlüne isyân etmiştir; buyurdular.” Bu hadîsi Müslim tahrîc etmiştir.

Düğün da‘vetine gelenden murâd: fakirlerdir. Buna delîl Taberânî’nin rivâyet ettiği **İbn-i Abbâs** hadîsidir. Mezkûr hadîsde şöyle buyurulmaktadır: « يَسُّ الطَّعَامِ طَعَامُ الْوَلِيمَةِ يُدْعَى إِلَيْهَا الشُّبْعَانُ وَيُمْنَعُ عَنْهَا الْجِيْعَانُ » “Kendisine tokların da‘vet edilip açların men edildiği düğün yemeği ne kötü bir yemektir.”

Yukarıda görüldüğü vecihle velîme denilince hatıra, düğün da‘veti geleceğinden, burada mutlak olarak zikredilen velîmeden de o anlaşılır. Bu yemeğin niçin “en kötü yemek” olduğu hadîsimizde: “Çünkü ona gelmek istemeyen zenginler da‘vet edilir” cümlesi ile beyân buyurulmuştur.

Hadîs-i Şerîf, da‘vete icâbet etmenin lüzûmuna delîldir. Bu husûsta az yukarıda söz geçti.

(٨٩١/١٠٧٠) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ فَلْيَجِبْ فَإِنْ كَانَ صَائِمًا فَلْيَصِلْ وَإِنْ كَانَ مُفْطِرًا فَلْيَطْعَمْ” أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ أَيْضًا. وَلَهُ مِنْ حَدِيثِ جَابِرٍ نَحْوُهُ وَقَالَ: “فَإِنْ شَاءَ طَعِمَ وَإِنْ شَاءَ تَرَكَ”

1070/891 “(Bu da) ondan “radiyallâhü anh” rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.):

Biriniz da’vet olundu mu, hemen icâbet etsin. Eğer oruçlu ise hayır ve bereket duâsmda bulunsun; oruçsuz ise yesin; buyurdular.” Bu hadîsi de **Müslim** tahrîc etmiştir.

Müslim’de Câbir’den dahî böyle bir hadîs vardır. Onda: “isterse yer; dilerse terkeder” buyurmuştur.

Hadîs-i Şerîf, oruçlunun da’vete icâbetten itizâr etmemesi lüzûmuna delildir. Hadîsdeki salât’dan murâdın ne olduğu ihtilâflıdır. **Cumhûra** göre maksat: Sofra sahiplerine mağfiret ve bereket duasında bulunmaktır. Bazıları: “Bundan murâd; namazdır” derler. Bu takdîrde oruçlu namaz kılacak, orada bulunanlarla sofra sâhipleri de onun bereketine nâil olacaklardır.

Bu hadîse bakılırsa oruçlunun icâbet için orucunu bozması mevzûu bahis değildir. Zaten farz oruca niyet etmişse, orucunu bozması bilittifâk harâmdir. Nafile oruca niyyetli ise orucunu bozabilir.

“Yesin” emrinden zâhiren vücûb anlaşılırsa da mes’ele ihtilâflıdır. Bir çoklarına göre esahh olan: da’vetlerde yemek yemek vâcib değildir. Bazıları emrin zâhiri ile amel ederek: “yemek vâcibdir” derler.

Yenilmesi icâbeden en az miktar bir lokmadır. Fazlası vâcib değildir.

Hadîsdeki emrin yemeyi vâcib kılmadığını söyleyenler onu nedib mânâsına alırlar. Nitekim **Müslim’in** rivâyetinde muhayyer bırakması bunu te’yîd eden bir karînedir. Zaten musannıfın onu **Ebû Hüreyre** hadîsinin arkasından zikretmesi yemenin vâcib olmadığını anlatmak içindir.

(۸۹۲/۱۰۷۲) - وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ” طَعَامُ الْوَلِيمَةِ أَوَّلُ يَوْمٍ حَقٌّ وَطَعَامُ يَوْمِ الثَّانِي سُنَّةٌ وَطَعَامُ يَوْمِ الثَّلَاثِ شُمْعَةٌ وَمَنْ سَمِعَ سَمِعَ اللَّهُ بِهِ “ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَاسْتَعْرَبَهُ وَرِجَالُهُ رِجَالُ الصَّحِيحِ وَلَهُ شَاهِدٌ عَنْ أَنَسٍ عِنْدَ ابْنِ مَاجَهَ.

1072/892 “İbn-i Mes’ûd radiyallâhü anh’den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

İlk günün düğün yemeği haktır; ikinci günün yemeği sünnettir; üçüncü günün yemeği riyâdır. Her kim riyâ yaparsa Allâh da onu kepâze eder; buyurdular.”

Bu hadîsi **Tirmizî** rivâyet etmiş ve garîb görmüştür. Râvîleri **Sahîh** (kitapların) ricâlidir. Hadîsin **İbn-i Mâce’de Enes’den** bir şâhidi vardır.

Tirmizî bu hadîs için: “Onu ancak *Ziyâd b. Abdullah*’ın rivâyetinden biliyoruz; halbuki bu zâtın garîb ve münkerleri çoktur” demiştir. Buna mukâbil musannıf onun bu sözünü reddedercesine hadîsin ricalini sahîh ricâl olarak tanımaktadır. Yalnız *Ziyâd* hakkında: “Hakikaten *Ziyâd* ihtilâfıdır. Şeyhi, *Atâ b. es-Sâib* ise hadîsi karıştırmıştır. *Ziyâd*’ın ondan işitmesi de karıştırma halinden sonradır.” diyor. Bu hadîsin *İbn-i Mâce*’deki şâhidinin isnâdında *Abdülmelik b. Hüseyin* vardır ki, zâifdir. Bu bâbda daha bir çok hadîsler varsa da hiçbirini, hakkında söz edilmekten hâlî kalmamıştır.

Hadîs-i Şerîf, düğünde iki gün ziyâfet vermenin meşrû¹²³ olduğuna delildir. İlk gün hak, yani vâcib, yâhûd mendûb, ikinci gün sünnet, yani devâmlı âdet; üçüncü gün riyâ ve gösteriştir. Şu halde yapması da, icâbeti de memnûdur. **Ekser-i ulemâ**nın mezhebi budur. *Nevevî* diyor ki: “Üç gün düğün da’veti yaparsa üçüncü gün icâbet etmek mekrûhdur. İkinci gün de mutlak sûrette vâcib değildir. O günkü icâbetin müstehâb oluşu ilk günkü müstehâb oluşu gibi değildir.” **Ulemâ**dan bir cemâate göre ise: birinci ve ikinci günlerde da’vet edilmeyenler için üçüncü gün icâbet etmek mekrûh olmaz. Çünkü da’vetliler çok olur da hepsini bir günde ağırlamak mümkün olmazsa her gün bir kısmını çağırabilir. Bunda riyâ filân yoktur.

İmâm Buhârî, yedi gün bile devam etse, düğün da’vetinde hiç bir beis olmadığına meyletmiştir: **“Peygamber (s.a.v.)** bu bâbda: bir veya iki gün, diye vakit ta’yin etmemiştir” diyerek *İbn-i Ebî Şeybe*’nin **Hafsa binti Sîrîn** tarîki ile tahrîc ettiği hadîse işâret eder. Mezkûr hadîsde beyân olunduğuna göre **Hafsa: “Babam evlendiği zaman sahâbeyi yedi gün -Bir rivâyette (sekiz gün)- yemeğe da’vet etti”** demiştir.

Kâdî İyâz: “Ulemâmız zenginler için da’vetin bir hafta olmasını müstehâb gördüler” diyor.

(٨٩٣/١٠٧٤) - وَعَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ شَيْبَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: “أَوْلَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى بَعْضِ نِسَائِهِ بِمَدَّيْنٍ مِنْ شَعِيرٍ” أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ

1074/893 “Safiyye binti Şeybe¹²³ radiyallâhü anhâ’ dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Peygamber (s.a.v.) kadınlarından bazısına iki müdd arpa ile düğün da’veti yaptı.”

Bu hadîsi **Buhârî** tahrîc etmiştir.

¹²³ **Safiyye binti Şeybete**’bni **Osman b. Ebî Talhâ: Benî Abdi’ d-dâr** kabilesindendir. **Peygamber (s.a.v.)**’i görüp görmediği ihtilâfıdır. **İbn-i Sa’d** onun **Tâbiîn**’den olduğuna cezmetmiştir.

Safiyye'nin **sahâbiyye** olduğu sâbit ise hadîsimiz sahâbînin mürsellelerinden sayılır. Çünkü **Safiyye** mezkûr kadının evlenmesinde hazır bulunmamıştır. Zaten o zaman kendisi **Mekke**'de küçük çocuktu; yâhud henüz doğmamıştı. Evlenme ise **Medîne**'de olmuştu.

Musannıf **Resûlullâh (s.a.v.)**'in burada zikri geçen zevcesinin ismini ta'yîne vâkîf olmadığını söylüyor. Ancak bu bâbda onun **Ümmü Seleme** olduğuna delâlet eden hadîsler olduğunu kaydetmiştir. Bazılarına göre bu da 'vet **Ali** ile **Fâtıme (r.anhümâ)**'nin velîmeleridir. Bu her ne kadar uzak bir ihtimâl gibi görünüyorsa da *Taberânî*'nin tahrîc ettiği **Esmâ binti Umeys** hadîsi de ona delâlet ediyor. Bu hadîsde **Hz. Ali**'nin **Fâtıme**'ye o zamana kadar görülmemiş bir düğün ziyâfeti verdiği; zırhını bir miktar arpa mukâbilinde bir Yahûdî'ye rehin ettiği beyân ediliyor, ihtimal ki, iki müdd arpadan murâd da budur. Böyle olursa kıssa hadîsimizin kıssasına uygun düşer ve **Peygamber (s.a.v.)**'e nisbeti mecâz olur. Fakat ne de olsa bu mecâz iddiâsı bir tekellüfdür. **Resûlullâh (s.a.v.)**'in iki müdd; **Ali (r.a.)**'in dahî iki müdd arpa ile ziyafet vermiş olmalarına hiç bir mâni yoktur. Burada zikredilen da 'vet **Peygamber (s.a.v.)**'in velîmeleridir.

(٨٩٤/١٠٧٥) - وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: " أَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتْنِ خَيْبَرَ وَالْمَدِينَةَ ثَلَاثَ لَيَالٍ يَتْنَى عَلَيْهِ بِصَفِيَّةَ فَدَعَوْتُ الْمُسْلِمِينَ إِلَى وَلِيمَتِهِ فَمَا كَانَ فِيهَا مِنْ خُبْزٍ وَلَا لَحْمٍ وَمَا كَانَ فِيهَا إِلَّا أَنْ أَمَرَ بِالْأَنْطَاعِ فُبُسِطَتْ فَأَلْقَى عَلَيْهَا التَّمَرَ وَالْأَقِطَ وَالسَّمْنَ "

1075/894 "Enes radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. De- miştir ki: Peygamber (s.a.v.) Hayber'le Medîne arasında üç gece Safiyye sebebi ile kendisine çadır kurularak ikâmet buyurdular. Ben de müslümanları onun velîmesine da 'vet ettim. Orada ne ekmek vardı, ne de et. Orada derileri emrederek yere yaymak- tan ve onların üzerlerine kuru hurma, keş ve yağ koymaktan başka bir çâre yoktu."

Hadîs **müttefekun aleyh'**dir. Lafız **Buhârî**'nindir.

Safiyye (r.anhâ) sebebiyle çadır kurmaktan murâd: onun zifâfıdır. Hadîsde zikri geçen şeyleri bir araya toplayarak vücûde getirilen yemeğe "hays" derler. Bu hadîs, velîmenin koyun kesmeden de yapılabileceğine; seferde zifâfın; ve yeni evlenilen kadınla seferde bile olsa üç gün bir arada kalmanın câiz olduğuna delildir.

(٨٩٥/١٠٧٦) - وَعَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
 “إِذَا اجْتَمَعَ دَاعِيَانِ فَأَجِبْ أَقْرَبَهُمَا أَبَا فَإِنْ سَبَقَ أَحَدُهُمَا فَأَجِبْ الَّذِي سَبَقَ”
 رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَسَنَدُهُ ضَعِيفٌ.

1076/895 “Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem’in Ashâbından bir zâttan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki:

İki tane da‘vetçi bir araya gelirlerse sen onların kapısı sana yakın olanına icâbet et. Eğer birisi daha önce davranırsa önce da‘vet edene icâbet eyle.”

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** rivâyet etmiştir. Senedi zaîfdir “*et-Telhîs*”de “Kapısı yakın olanına icâbet et” cümlesinden sonra şu ziyâde vardır: **“Çünkü onların sana kapısı daha yakın olanı komşuluk itibâriyle sana daha yakındır.”**

Hadîsin senedi zaîfdir; fakat isnâdının râvîleri mutemed zevâttır. Bu sebeble senedinin neden zaîf olduğu bilinmemektedir. Senedindeki ricâlden yalnız, *Ebû Hâlid-i Dâlânî* hakkında ihtilâf vardır. *Ebû Hâtim* onu sika-dan saymış, *İmâm Ahmed*’le *İbn-i Mâîn*: “onda be’s yoktur” demişler; *İbn-i Hibbân* ise “Onunla ihticâc câiz değildir”, mütâlaasında bulunmuş, *İbn-i Adiyy* de: “Onun hadîsi gevşektir” iddiâsını ileri sürmüştür.

Hadîs-i Şerîf, iki tane da‘vetçi bir araya gelirlerse, evvel da‘vet edene, beraber da‘vet ederlerse yakın komşunun da‘vetine icâbet gerektiği-ne delîldir. Komşuların da kapısı kendi kapısına en yakın olanına icâbet edilecektir. Şâyed bu husûsâtta da denk gelirlerse aralarında kur’a çekilir.

(٨٩٦/١٠٧٧) - وَعَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “لَا أَكُلُ مُتَّكِنًا” رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ

1077/896 “Ebû Cuheyfe radiyallâhü anh’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Ben yerleşerek yemek yemem; buyurdular”

Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir.

Hadîste ki “mütteki” kelimesinin asıl mânâsı: bir yere dayanan demektir. Bu kelime hakkında *Hattâbî* şunları söylüyor: “Avâmın ekserisi mütteki’in bir yanına dayanarak oturan mânâsına geldiğini sanırlar; bundan başkasını bilmezler. Bazıları bu sözü tıb yolu ile: bedenden zararı defetmek; şeklinde te’vîl ederlerdi. Zîrâ bir tarafına meylederek yemek

yiyen, yemek boruları üzerinde tazyîk yapmaktan hemen hemen kurtulamaz. Bu sûrette yediği gıdalar kolayca akıp gitmez; midesine rahatça inmez. Fakat hadîsin mânâsı onların anladığı gibi değildir. Burada "mütteki": Altındaki yaygıya dayanan; demektir. Bir yaygının üzerinde dosdoğru oturan herkes mütteki' sayılır. İttikâ': Vikâ'dan alınmıştır. İftiâl bâbındadır. Şu halde müttekî: Mak'adını bağlayan, onu altındaki yaygının üzerine oturmak sûretiyle perçinleştiren demektir. Mânâ şudur:

"Ben yemek yiyeceğim zaman çok ve çeşitli şeyler yemek isteyenler gibi yaygı ve döşekler üzerine yerleşerek oturmam; ben ancak az bir şey yerim; yiyecekten yeteri kadarını alırım ve böylece oturuşum istikrârsız olur. **Resûlullâh (s.a.v.)**'in uyluklarını dikerek yemek yer idiği ve: "Ben bir kulum; kul nasıl yerse öyle yerim" buyurduğu rivâyet olunmuştur."

(۸۹۷/۱۰۷۸) - وَعَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا غُلَامُ سَمِ اللَّهَ وَكُلْ يَمِينِكَ وَكُلْ مِمَّا يَلِيكَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1078/897 "Ömer b. Ebî Seleme radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Bana Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Ey çocuk! Besmele çek ve sağ elinle ye! hem önünden ye; buyurdular." Hadîs **müttefekun aleyhdir.**

Bu hadîs yemeğe başlarken **besmele** çekmenin lüzûmuna delâlet eder. Bazılarına göre yemekte **besmele** çekmek müstehâbdır; su içerken çekmek de buna kıyâsen müstehâb olur.

Besmele'yi başkaları da duysun da mütenebbih olsun diye âşikâre çekmek müstehâbdır. **Besmele**'yi sebepli veya sebepsiz olarak yemeğin başında çekmeyen, yemek esnasında çekmeli ve: « بِسْمِ اللَّهِ أَوَّلُهُ وَآخِرُهُ »

"Başında da sonunda da Allâh'm adı ile..." demelidir. Çünkü bu bâbda Ebû Dâvud ile Tirmizî'nin ve başkalarının tahrîc ettiği, Tirmizî'nin (Hasen Sahih) dediği bir hadîs vardır. **Bu** hadîste **Peygamber (s.a.v.)** şöyle buyurmuşlardır:

« قَالَ "إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَذْكُرْ اسْمَ اللَّهِ فَإِنْ نَسِيَ أَنْ يَذْكُرَ اللَّهَ فِي أَوَّلِهِ فَلْيَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ أَوَّلُهُ وَآخِرُهُ" »

"Biriniz yemek yiyeceği zaman hemen Allâh'ın adını ansın; şâyed yemeğin başında Allâh'ı anmayı unutursa: Başında da, sonunda da, Allâh adıyla.... desin".

Besmele'yi bütün sofradakilerin çekmesi icâbederse de içlerinden bir dânesinin çekmesi ile de bazılarına göre sünnet yerini bulur.

Delîli: **Peygamber (s.a.v.)**'in şu mealdeki hadîsidir: “**Üzerine Besmele çekilmeyen yemeği şeytan kendine helâl sayar. Allâh'ın adını sofradakilerden bir kişi anarsa o yemeğin üzerine Besmele çekildi demek sahîh olur**”.

Hadîs-i Şerîf, sağ el ile yemenin lüzûmuna da delâlet ediyor. **Resûlullâh (s.a.v.)**'in: “**Şeytan sol eli ile yer içer**” diye haber vermiş olması da bu lüzûmu te'kid eder. Çünkü şeytanın yaptığını yapmak insana haramdır:

“**Peygamber (s.a.v.)'in huzûrunda bir adam sol eli ile yemek yiyordu. Resûl-i zîşân (s.a.v.) ona:**

Sağ elinle ye! dedi. Adam:

Beceremiyorum; dedi. Resûlullâh (s.a.v.):

Beceremez olaydın! Bu adamı meneden ancak kibridir; buyurdular.” Bundan sonra adam o elini ağzına kaldıramadı.”

Bu hadîs Müslim'dedir. Sağdan başlamanın vücûbuna kâil olanlar bu hadîsle istidlâl ederek: **Peygamber (s.a.v.)** ancak vâcibi terk edene bedduâ eder” derlerse de: büyüklendiğinden dolayı bedduâ etmiş olması da bir ihtimaldir.

“**Önüne gelen yerden ye!**” buyurulması bu işin lüzûmuna ve beraber düşüp kalktığı insanlarla iyi geçinmesi icâbetliğine, insanın arkadaşına karşı onu öğrendirecek bir şey yapmaması lâzım geldiğine delâlet eder. Filhâkika çorba ve tarhana gibi şeylerde öğrenme daha çok, yemişlerde daha az olur. Nitekim *Tirmizi*'nin rivâyet ettiği bir hadîse göre: “**Resûlü Ekrem (s.a.v.) bir sofrada tiridin etlerini eliyle yoklayan bir zâta önünden yemesini tenbîhde bulunmuş; yemiş tabağı gelince o zâta istediği yerden yemesini emir buyurmuştur.**” Bu kıssa yemeklerle yemişlerin farkı olduğuna delâlet eder.

Önünde veya kaşığının altında bir şey kalmadığı vakit kabın her yerinden o yemeği araştırmak câizdir. Bunu *Buhârî* ile *Müslim*'in tahrîc ettikleri Enes hadîsinden anlamak mümkündür. Mezkûr hadîsde Hz. Enes şöyle diyor: “**Bir terzi yaptığı bir yemeğe Peygamber (s.a.v.)'i çağırmıştı. Peygamber (s.a.v.)'le birlikte ben de gittim. Derken o zât arpa ekmeği ile içinde kabak ve pastırma bulunan bir çorba takdîm etti. Bir de baktım Peygamber (s.a.v.) kabağı tasın kenarlarında araştırıyor. Bunu görünce kabağı kendim yemeyip ona vermeye başladım. O günden beri kabağı ben de araştırırm.**”

Bu hadîs **Peygamber (s.a.v.)**'in kabağı sevdiği için kabın her yerinde aradığını gösteriyor.

Aşağıdaki hadîs dahî tasın ortasından yemenin memnû olduğuna delildir.

(۸۹۸/۱۰۷۹) وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ " أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَى بِقِصْعَةٍ مِنْ ثَرِيدٍ. فَقَالَ: كُلُوا مِنْ جَوَانِبِهَا وَلَا تَأْكُلُوا مِنْ وَسْطِهَا فَإِنَّ الْبَرَكَةَ تَنْزِلُ فِي وَسْطِهَا " رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ وَهَذَا لَفْظُ النَّسَائِيِّ وَسَنَدُهُ صَحِيحٌ.

1079/898 "İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunduğuna göre: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'e bir tas tirit getirmişler de, Fahr-i Kâinât (s.a.v.) sofradakilere:

Tasın kenarlarından yiye, ortasından yemeyin; çünkü bereket tasın ortasına iner; buyurmuşlardır."

Bu hadîsi **Dörtler** rivâyet etmişlerdir. Buradaki lafız, **Nesâî**'nindir. Senedi sahihdir.

Hadîs-i Şerîf, yemeği kabın ortasından yemekten yasak etmekte ve buna illet olarak da, bereketin kabın ortasına inmesini göstermektedir. Bu da kabın ortasından yenildiği takdirde bereketin inmeyeceğine işâret olsa gerektir.

(۸۹۹/۱۰۸۰) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: " مَا عَابَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَعَامًا قَطُّ إِذَا اشْتَهَى شَيْئًا أَكَلَهُ وَإِنْ كَرِهَهُ تَرَكَهُ " مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ

1080/899 "Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet olunduğuna göre şöyle demiştir: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem, hiç bir yemeği kat'iyen ayıplamamıştır. Bir şey cam isterse onu yer; istemezse bırakırdı."

Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Bu hadîs, **Peygamber (s.a.v.)**'in hiç bir yemeği burunlamadığını haber veriyor. Meselâ: Bu yemek tuzlu olmuş; şu ekşidir, filân; demezlerdi.

Bundan da **Fahr-i Kâinât (s.a.v.)** Efendimiz'in edeb ve terbiyesinin eşsizliği ve ni'met-i ilâhiyye olarak huzûrlarına getirilen taâm hakkında tenkîd-vârî beyânlarda bulunmadığı anlaşılmaktadır.

(٩٠٠/١٠٨١) - وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لَا تَأْكُلُوا بِالشِّمَالِ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَأْكُلُ بِالشِّمَالِ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

1081/900 "Câbir radiyallâhü anh'den Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'in şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

Sol elle yemeyiniz; çünkü şeytan sol eli ile yer."

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Yukarıda bu hadîsin: "Sol elle yemek harâmdır" diyenlerin delîli olduğunu, **cumhûru ulemânın** ise bunun haram değil, sadece mekrûh olduğuna kâil bulunduğunu görmüştük. Yemek hakkında olduğu gibi su içme husûsunda dahî hadîs vardır.

Bu hadîs şeytanın hakîkaten yediğine de delîldir.

(٩٠١/١٠٨٢) - وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِذَا شَرِبَ أَحَدُكُمْ فَلَا يَتَنَفَّسْ فِي الْإِنَاءِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَلِأَبِي دَاوُدَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا نَحْوَهُ وَزَادَ "وَيَنْفُخُ فِيهِ"

1082/901 "Ebû Katâde radiyallâhü anh'den rivâyet olunduğuna göre: Peygamber (s.a.v.), üç defa:

Biriniz bir şey içerse kabın içine solumasın; buyurmuşlardır."

Hadîs **müttefekun aleyh**dir. **Ebû Dâvud**'da bunun **İbn-i Abbâs**'dan tahrîc edilmiş benzeri vardır. O "**Kabın içine üfürmesin**" ibâresini de ziyâde etmiştir. Bu hadîsi **Tirmizî** sahîhlemiştir.

Şeyhayn'in **Hz. Enes (r.a.)**'den tahrîc ettikleri bir hadîse göre **Peygamber (s.a.v.)** içtiği şeyde üç defa nefes almış; yani su içerken üç defa nefes alır, dinlene dinlene içermiş; yoksa su kabının içine soluduğu yoktur. **Müslim**'in bir rivâyetinde dinlenerek su içmeğe illet daha kandırıcı, daha sıhî ve daha kolay yutulması gösterilmiştir. Bazılarına göre buradaki illet, başkalarını iğrendirmek korkusudur. Çünkü ağzından o suya bir şey karışabilir. Bittabi bundan başkaları iğrenir. **Ebû Davud**'un **İbn-i Abbâs (r.a.)**'den merfû olarak rivâyet ettiği ziyâdede kabın içine üç defa üfürmenin memnû olduğuna delâlet vardır. Nitekim **Tirmizî**'nin tahrîc ettiği **Ebû Saîd** hadîsi de aynı mânâyı te'yîd eder. Hadîs şudur:

« أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ التَّنْفُخِ فِي الشَّرَابِ فَقَالَ رَجُلٌ: الْقَدَاةُ أَرَاهَا فِي الْإِنَاءِ فَقَالَ أَهْرِفُهَا قَالَ فَإِنِّي لَا أَرَوِي مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ قَالَ فَأَبْنِ الْفَدَحَ عَنْ فَيْكِ ثُمَّ تَنَفَّسْ »

“Peygamber (s.a.v.) içilen şeyin içine üfürmekten nehyetti. Bunun üzerine bir adam:

Kabın içinde gördüğüm çörçöp ne olacak? dedi.

Resûlü Ekrem (s.a.v.): Onu dök; buyurdu. Adam:

Ama ben bir nefeste kanamıyorum? dedi. Peygamber (s.a.v.): Bardağı ağzından ayır; sonra nefes al; buyurdular.”

Suyu üç defa içme husûsunda da *İmâm Tirmizî*, **Hz. İbn-i Abbâs (r.a.)**’dan şu hadîsi tahrîc etmiştir:

« قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَشْرَبُوا وَاحِدًا أَوْ شُرْبًا وَاحِدًا كَشُرْبِ الْبَعِيرِ وَلَكِنْ اشْرَبُوا مَثْنَى وَثَلَاثَ وَسَمُّوا إِذَا أَنْتُمْ شَرِبْتُمْ وَاحْمَدُوا إِذَا أَنْتُمْ رَفَعْتُمْ »

“İbn-i Abbâs demiştir ki: Peygamber (s.a.v.):

Suyu bir defada devenin içtiği gibi içmeyin. Lâkin ikişer ve üçer defada için. Hem içeceğiniz zaman besmele çekin; kaldırdığınız zaman hamdedin; buyurdular.”

Bu hadîs suyu iki defada içmenin de sünnet olduğunu gösteriyor.

Suyu tulumun ağzından içmek dahî memnûdur. Bu bâbda *Şeyhayn*, *İbn-i Abbâs (r.a.)*’dan **Peygamber (s.a.v.)**’in su tulumunun ağzından içmeyi nehiy buyurduğunu rivâyet ettikleri gibi *Ebû Saîd*’den dahî buna benzer bir hadîs rivâyet etmişlerdir.

Fakat **Kebşe** hadîsi bunlara muâırızdır. Hadîs şudur:

« قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَشَرِبَ مِنْ فَمِ قِرْبَةٍ مُعَلَّقَةٍ فَأَيَّمْتُ إِلَى فِيهَا فَقَطَعْتُهُ أَيْ أَخَذْتُهُ شِفَاءً تَبَرُّكُ بِهِ وَنَسْتَشْفِي بِهِ »

“Kebşe demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.) benim yanıma girdi de asılı duran bir tulumun ağzından ayakta su içti. Ben hemen tulumun ağzına vararak onu kestim; yani şifâ olsun, onunla teberrük eder şifâ dileriz diye aldım.” Bu hadîsi *Tirmizî* tahrîc etmiş ve “Hasen, garîb, sahîhdir” demiştir. Aynı hadîsi *İbn-i Mâce* dahî tahrîc etmiş iki rivâyetin aralarını bularak: “Nehiy büyük tulum hakkındadır, kırbe küçük tulumdur. Yâhud nehiy tenzîh için ve herkes bunu âdet edinmesin diyer; yoksa nâdiren içmeye bir şey yoktur” demiştir.

Nehyin illeti: Tulumun içinde solucan ve su yılanı gibi bir hayvan bulunup da içenin boğazına kaçması ihtimalidir. Nitekim bir adamın ağzına su tulumundan bir yılan kaçtığı rivâyet edilmiştir.

Ayakta su içmekten nehiy sâbit olmuştur. *İmâm Müslim*, **Hz. Ebû Hüreyre**’den şu hadîsi tahrîc etmiştir:

« قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَشْرَبُ أَحَدُكُمْ قَائِمًا فَمَنْ نَسِيَ فَلْيَسْتَقِ أَيَّ يَتَقَيَّ »

Ebû Hüreyre demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.)

Sakın biriniz ayakta su içmesin! kim unutursa kussun; buyurdular.” Hz. Enes’den gelen başka bir rivâyette: “Ayakta su içmekten nehyetti” denilmiştir. **Katâde** diyor ki: **“Ya ayakta yemek ne olacak? dedik. Enes: O daha şiddetli ve daha kötü; dedi.”**

Lâkin *Müslim*’in tahrîc ettiği **İbn-i Abbâs** hadîsi bu rivâyete muârizdir. O hadîs şudur: « سَقَيْتَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ زَمْزَمَ فَشَرِبَ وَهُوَ قَائِمٌ » **“İbn-i Abbâs: Resûlullâh (s.a.v.)’e Zemzem takdîm ettim; ayakta içtiler”** demiştir. Bir rivâyette: **“Resûlullâh (s.a.v.) zemzemden ayakta olarak içti.”** denilmiştir. *Sahîh-i Buhârî*’de **H. Ali (r.a.)**’in zemzemden ayakta olarak içtiği ve: **“Resûlullâh (s.a.v.)’in benden gördüğünüz şekilde yaptığını gördüm”** dediği rivâyet olunmuştur.

Bu rivâyetlerin arası: nehiy tenzîh içindir; denilmek sûretiyle bulunmuştur. **Resûlullâh (s.a.v.)** bunu yapmanın câiz olduğunu beyân için yapmıştır.

Ayakta içenin kusmasına gelince: Bu müstehâbdır. Zîrâ hakkında sahîh hadîs vardır. O hadîs kusmanın müstehâb olduğunu mutlak olarak ifâde etmiştir. Binâenaleyh kasten içenle unutan arasında bir fark olmamak icâbederse de *Kâdî İyâz*: “Unutarak içen hakkında kusmak icâbetmeyeceği husûsunda ulemâ arasında hilâf yoktur” diyor.

Su içen bir kimsenin yanında arkadaşları bulunur da, onlara da vermek isterse sağındakinden başlamak âdabdandır. Nitekim *Şeyhayn*, **H. Enes (r.a.)’den** şu hadîsi tahrîc etmişlerdir:

« أَنَّهُ أَغَطَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْقَدَحَ فَشَرِبَ وَعَنْ يَسَارِهِ أَبُو بَكْرٍ وَعَنْ يَمِينِهِ أَغْرَابِي فَقَالَ عُمَرُ: أَغْطِ أَبَا بَكْرٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَأَغَطَى الْأَغْرَابِي الَّذِي عَنْ يَمِينِهِ ثُمَّ قَالَ: الْإِيمَنُ فَالْإِيمَنُ »

“Enes bardağı Peygamber (s.a.v.)’e verdi; o da içti. Solunda Ebû Bekir, sağında bir a'râbî vardı. Derken Ömer:

Ebû Bekir’e ver yâ Resûlellâh! dedi. Fakat Resûlullâh (s.a.v.) sağındaki a'râbîye verdi. Sonra:

Sağdan başlayarak sağ kolların; buyurdular.”

Yine *Şeyhayn*, **Sehl b. Sa’d**’dan şu hadîsi tahrîc etmişlerdir:

« قَالَ: أَنَبَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقَدَحٍ فَشَرِبَ مِنْهُ وَعَنْ يَمِينِهِ غَلَامٌ أَصْغَرُ الْقَوْمِ هُوَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ وَالْأَشْيَاحُ عَنْ يَسَارِهِ فَقَالَ: يَا غَلَامُ أَتَأْذَنُ أَنْ أُغَطِيَهُ الْأَشْيَاحُ فَقَالَ: مَا كُنْتُ لِأَوْثَرِ بِفَضْلِ بَنِكَ أَحَدًا يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَغَطَاهُ إِثَاءً »

“Sehl demiştir ki: Peygamber (s.a.v.)’e bir bardak getirdiler. O da ondan içti. Sağında cemâatin en küçüğü, henüz bir çocuk olan İbn-i Abbâs vardı. Yaşlılar solunda idiler. Peygamber (s.a.v.):

Ey çocuk, bunu yaşlılara vermeme müsâade eder misin? dedi. İbn-i Abbâs:

Senden artan bir şey husûsunda kimseyi tercîh etmem Yâ Resûlallâh; deyince bardağı ona verdiler.”

Bardağın çatlak yerinden su içmek mekrûhdur. Çünkü *Ebû Davud*’un tahrîc ettiği **Ebû Saîd-i Hudrî** hadîsinde: **“Resûlullâh (s.a.v.) bardağın kırık yerinden içmeyi yasak etti”** denilmektedir.

بَابُ الْقَسَمِ

ZEVCELER ARASINDA ADÂLET BÂBİ

Kasim: Bir malı ortaklar arasında taksîm etmek, herkesin o maldan nasîbini ayırmaktır. Bundan alınarak kadınlar arasında gösterilmesi icâb eden adâlete de kasim denilmiştir. Zîrâ bunda da kadınların yanlarında geceleme haklarını onlara taksîm etmek vardır.

Kadınların arasındaki adaletin hakikatini göstermek kulun gücü yetmeyeceği bir şeydir. Nitekim **Teâlâ hazretleri:**

« وَلَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْبَنَاتُ وَلَا حَرْصُكُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمِيلِ فَتَدْرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ »

“Siz ne kadar didinseniz de kadınlar arasında tam adâleti gösteremezsiniz. Bâri (birine) tâmamiyle meyledip de (öteki-ni) mualleka¹²⁴ gibi bırakmayın”¹²⁵ buyurarak bu ciheti bildirmiştir. Binâenaleyh kocalardan bu husûsda istenilen adalet mutlak değil mukayyed ve muayyen adalettir ki, o da yanlarında gecelemek, yiyecek ve giyecek husûslarında kadınların eskisi ile yenisinin, bâkire ile dul olarak aldığı aralarında fark gözetmemekle olur.

(۹۰۲/۱۰۸۴) - عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْسِمُ لِنِسَائِهِ فَيَغْدِلُ ، وَيَقُولُ: اللَّهُمَّ هَذَا قِسْمِي فِيمَا أَمْلِكُ فَلَا تَلْمَنِي فِيمَا تَمْلِكُ وَلَا أَمْلِكُ “ رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ وَصَحَّحَهُ ابْنُ جِبَّانٍ وَالْحَاكِمُ وَلَكِنْ رَجَّحَ التِّرْمِذِيُّ إِسْرَافَهُ.

1084/902 “Âişe radiyallâhü anhâ’dan rivâyet edilmiştir. Demişti ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem kadınlarının arasında adâlet gösterir ve:

Yâ rabbî, bu benim elimde olan husûsdaki adâletimdir. Fakat senin mâlik olduğun, benimse elimde olmayan husûsatta beni muâhaze buyurma; derdi.”

Bu hadîsi **Dörtler** rivâyet etmişlerdir. **İbn-i Hibbân** ile **Hâkim** onu sahîhlemiştir. Lâkin **Tirmizî** mürsel olduğunu tercih eylemiştir.

Resûlullâh (s.a.v.)’in “elimde olan” dediği adâleti zevcelerinden her birini nevbetinde ziyâret ederek yanında gecelemesidir. “Fakat senin

¹²⁴ Sûre-i Nisa, âyet: 129.

¹²⁵ **Mualleka:** Kocası semtine uğramayan kadındır.

mâlik olduğun, benimse elimde olmayan” ifâdesinden murâd: Tirmizî’nin beyânına göre aşk ve muhabbettir.

Hadîsin mürsel oluşu hakkında *Ebû Zûr*’a şunları söylemiştir: “Bu hadîsi mevsûlen rivâyet husûsunda *Hammâd b. Seleme*’ye tâbi olan bir kimse bilmiyorum. Lâkin onu *İbn-i Hibbân*, *Hammâd b. Seleme* tarîki ile *Eyyûb-ı Sahtiyânî*”den o da *Ebû Kılâbe*’den o da *Abdullah b. Yezîd*’den o da *Âişe*’den işitmiş olmak üzere mevsûlen sahîhlemiştir. Mürsel olarak rivâyet eden ise *Hammâd b. Yezid*’dir. *Hammâd*, *Eyyûb*’dan, o da *Ebû Kılâbe*’den o da **Âişe**’den işitmiş olarak rivâyet etmişlerdir. *Tirmizî*: “mürsel olması esahdır” demiştir. Görülüyor ki: *İmâm Tirmizî* hadîsin mürsel oluşunu, *İbn-i Hibbân* ise mevsûl oluşunu sahîhlemişlerdir. Şu halde mürsel ile mevsûl birbirini takviye etmişlerdir.

Hadîs-i Şerîf, **Peygamber (s.a.v.)**’in kadınları arasında adaletle riâyet ederdiğine delildir. Bu işin ona vâcib olup olmadığını yukarıda görmüştük: “Ona kasım vâcib değildir” diyenlere göre zevceleri arasında adâlete riâyet etmesi sırf onun ahlâkının kemâlinden ve zevcelerinin kalblerini hoşnud etmek istemesindendir.

Bu hadîs muhabbet ve aşkın, kulun elinde olmadığına bunun sırf **Allâh**’dan geldiğine delâlet ediyor. Nitekim: « وَلَكِنَّ اللَّهَ آَلَفَ بَيْنَهُمْ »

“Lâkin Allâh onların aralarım te’lif eyledi”¹²⁶ âyet-i kerîmesiyle emsâli de aynı mânâyâ gelmektedirler.

(٩٠٣/١٠٨٥) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: “مَنْ كَانَتْ لَهُ امْرَأَتَانِ فَمَالَ إِلَى إِحْدَاهُمَا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَشِقُّهُ مَائِلٌ” رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَزْبَعَةُ وَسَنَدُهُ صَحِيحٌ.

1085/903 “Ebû Hüreyre radiyallâhü anh’den rivâyet olunduğuna göre: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her kimin iki dâne karısı olur da onlardan birine meylederse kıyâmet gününde bir tarafı çarpık olarak gelecektir; buyurmuşlardır.”

Bu hadîsi, **Ahmed** ile **Dörtler** rivâyet etmişlerdir. Senedi sahîhdir.

Hadîs-i Şerîf, zevceler arasında müsâvata riâyet icâbettigine delildir. Bir adamın kadınlarından birine meyletmesi memnû’dur. Bundan murâd: kasimde meyletmektir. Zîrâ muhabbette meyletmenin kulun elinde olmadığı, binâenaleyh kulun onunla mükellef bulunmadığını az yukarıda gördük.

¹²⁶ Sûre-i Enfâl, âyet: 63.

(٩٠٤/١٠٨٦) - وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "مِنَ السُّنَّةِ إِذَا تَزَوَّجَ الرَّجُلُ الْبَكَرَ عَلَى الثَّيِّبِ أَقَامَ عِنْدَهَا سَبْعًا ثُمَّ قَسَمَ وَإِذَا تَزَوَّجَ الثَّيِّبَ أَقَامَ عِنْدَهَا ثَلَاثًا ثُمَّ قَسَمَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ، وَاللَّفْظُ لِلْبَخَارِيِّ.

1086/904 "Enes radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demıştır ki: Erkeğin bâkireyi dul kadının üzerine aldığı vakit onun yanında yedi gece kaldıktan sonra kasım yapması sünnettendir. Dul ile evlendiği zaman ise onun yanında üç gece kalır; sonra kasım yapar." Hadis müttefekun aleyhdır. Lafız **Buhârî**'nindir.

"**Sünnettendir**" demekle **Hz. Enes (r.a.)**, **Peygamber (s.a.v.)**'in sünnetini kasdetmiştir. Bu hadîs merfû hükmündedir. Onun içindir ki **Hz. Enes**'den rivâyet edenlerden **Ebû Kılâbe**: "İstersen Enes bu hadîsi **Peygamber (s.a.v.)**'e ref' etti, diyebilirsin" demiştir. Bu söz ile **Ebû Kılâbe**: **Enes** onu mânâ itibâriyle rivâyet etmiştir; demek istemiştir. Çünkü "**sünnettir**" demek "merfûdur" demektir. Şu kadar var ki **Ebû Kılâbe**, hadîsi yine de **Enes**'in kavli ile rivâyet etmeyi evlâ bulmuştur. Zîrâ hadîsin merfû oluşu içtihadî olup muhtemeldir. Halbuki râvînin muhtemeli gayr-ı muhtemel nakletmeğe hakkı yoktur. *İbn-i Dakîk* dahî böyle söylemiştir.

Hâsılı **ulemâ** sünnetten yalnız **Peygamber (s.a.v.)**'in sünnetini kasdediyorlar. *Filvâki Sâlim*: "Hiç **sahâbe** sünnet sözünden **Peygamber (s.a.v.)**'in sünnetinden başkasını kastederler mi?" demiştir.

Bu hadîsi bir çok hadîs imâmları **Hz. Enes**'den merfû olarak rivâyet eden **Ebû Kılâbe**'den çeşitli yollarla tahrîc etmişlerdir.

Hadîs, yeni zevcenin eskisine tercih edileceğine delildir. *İbn-i Abdilberr*, **cumhûru ulemânın** bunu zifâf dolayısıyla kadına bir hak tanıdıklarını, başka karısı olup olmamasının bunda bir te'siri olmadığını söylemektedir. *Nevevî* de bu kavli ihtiyar etmiştir. Lâkin elimizdeki hadîs zevcesi olan hakkındadır.

Yeni zevcenin tercihindен murâd: Onun yanında ne kadar kalmak âdet ise o kadar kalmaktır. Bazılarına göre tercih yanında geceleme ve kaylûle yapmakla tahakkuk eder. Fakat **ulemâdan** bir cemâate göre gece ile gündüzün bütün saatlerini yeni kadının yanında geçirmesi şarttır. Hattâ *İbn-i Dakîkî'l-id* şöyle diyor: "**Fukâhâ**'nın bazıları ifrâta gitti de kadının yanında kalmayı cuma namazını o adamdan iskât için özür saydı."

Yeni zevcenin yanında kalınacak yedi günün birbiri ardına gelmeleri, aralarının ayrılmaması da lâzımdır.

(۹۰۵/۱۰۸۷) - وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا تَزَوَّجَهَا أَقَامَ عِنْدَهَا ثَلَاثًا وَقَالَ: "إِنَّهُ لَيْسَ بِكَ عَلَى أَهْلِكَ هَوَانٌ إِنْ شِئْتَ سَبَعْتُ لَكَ وَإِنْ سَبَعْتُ لَكَ سَبَعْتُ لِنِسَائِي" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

1087/905 "Ümmü Seleme radiyallâhü anhâ'dan rivâyet edildiğine göre: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem kendisi ile evlendiği zaman yanında üç gece kalmış ve:

Sana ehlinden bir aşağılama yoktur, istersen sana yedi geceyi tamamlarım. Fakat sana yediği tamamlarsam (diğer) kadınlarıma da tamamlarım; buyurmuşlardır." Bu hadîsi Müslim rivâyet etmiştir. Hadîsin bir rivâyetinde şu ziyâde vardır:

« دَخَلَ عَلَيْهَا فَلَمَّا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ أَخَذَتْ بِنُؤْبِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنْ شِئْتَ رَدْتُ لَكَ وَخَاسِبْتُكَ لِلْبَكْرِ سَبْعَ وَلِثِيْبٍ ثَلَاثٌ »

"Resûlullâh (s.a.v.) onun yanına girdi. Yanından çıkmak istediği zaman Ümmü Seleme onun elbisesini tuttu. Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.):

Dilersen senin yanında daha ziyâde kalırım; ama seninle bâkireye yedi; dula üç gün üzerinden hesaplaşırım; buyurdular."

Hadîs-i Şerîf, bâkire ile dul kadınlara zikredilen miktarda hak tanındığına delâlet ediyor.

(Sana ehlinden bir aşağılama yoktur) cümlesinin mânâsı: Sana bizden bir küçümseme ve aşağılama yoktur; senin hakkını da yemeyiz; hak ettiğin şeyi tam olarak alırsın; demektir. Bundan sonra **Resûlullâh (s.a.v.)** üç gecelik hesapsız muhayyerlik ile yedi gecelik hesaplı ve hükümlü muhayyerliği kendisine bildirdi. Bu, âileye karşı güzel bir lütufkârlık örneğidir.

(۹۰۶/۱۰۸۸) - وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا "أَنَّ سَوْدَةَ بِنْتَ زَمْعَةَ وَهَبَتْ يَوْمَهَا لِعَائِشَةَ وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْسِمُ لِعَائِشَةَ يَوْمَهَا وَيَوْمَ سَوْدَةَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ

1088/906 "Âişe radiyallâhü anhâ'dan rivâyet olunduğuna göre: Sevde binti Zem'a¹²⁷ nevbet gününü Âişe'ye hibe etmişti.

¹²⁷ **Sevde binti Zem'a** (r.anha): **Hz. Peygamber (s.a.v.)**'in Hadice (r.anha)'nın vefatından sonra; bir rivâyette **Hz. Âişe** ile evlenmezden evvel, bir rivâyette evlendikten sonra kendisi ile evlendiği zevcesidir. Dul idi. Medine'de "54" tarihinde vefât etmiştir.

Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem Âişe'ye hem kendi gününü, hem de Sevde'nin gününü ayırıyordu.” Hadîs müttefekun aleyhdir. *Buhârî'deki rivâyetinin sonunda şu ziyâde vardır:*

« يَوْمَهَا وَلَيْلَتَهَا لِعَائِشَةَ زَوْجِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَبْتَغِي بِذَلِكَ رِضًا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ »

“Nevbet gününü ve gecesini Resûlullâh (s.a.v.)'in zevcesi Âişe'ye hibe etmişti. Bununla Resûlullâh (s.a.v.)'in rızasını diliyordun.” Hadîsi Ebû Dâvud dahî tahrîc etmiştir. O hibenin sebebini de anlatmıştır. Râvîleri aynen Müslim'in ricâli olan bu hadîsin lafzı şudur:

« أَنَّ سَوْدَةَ جِئْنَ أَتَتْ وَخَافَتْ أَنْ يَفَارِقَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ يَوْمِي لِعَائِشَةَ فَقَبِلَ مِنْهَا فِيهَا وَأَشْبَاهَهَا نَزَلَتْ « وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا الْآيَةَ »

“Sevde yaşanıp da Resûlullâh (s.a.v.)'in kendisinden ayrılacağından endişe ettiği vakit:

Yâ Resûlullâh, nevbet günüm Âişe'nin olsun; demiş. Resûlullâh (s.a.v.) de onun bu teklifini kabûl buyurmuştu. İşte: “bir kadın kocasının kendisinden uzaklaşacağından veya yüz çevireceğinden korkarsa ilah...¹²⁸ âyet-i kerimesi o ve emsâli kadınlar hakkında nâzil olmuştur.” İbn-i Sa'd mutemed râvîlerle el-Kâsim'den mürsel olarak şu hadîsi tahrîc etmiştir:

« أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَلَّقَهَا يَغْنِي سَوْدَةَ فَقَعَدَتْ عَلَى طَرِيقِهِ وَقَالَتْ: وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَالِي فِي الرِّجَالِ حَاجَةٌ وَلَكِنْ أَحِبُّ أَنْ أُبْعَثَ مَعَ نِسَائِكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَنْشُدُكَ بِالَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ هَلْ طَلَّقْتَنِي بِوَجْدَةٍ وَجَدْتَهَا عَلَيَّ قَالَ لَا، قَالَتْ فَأَنْشُدُكَ اللَّهَ لَمَّا رَاجَعْتَنِي فَرَاجَعَهَا قَالَتْ فَإِنِّي جَعَلْتُ يَوْمِي لِعَائِشَةَ جِبَّةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ »

Peygamber (s.a.v.) onu, yani Sevde'yi boşadı bunun üzerine Sevde onun yolunun üzerine oturdu; ve şöyle dedi:

Seni Hak (din) ile gönderen Allâh'a yemîn ederim ki benim erkeklere hiç bir ihtiyâcım kalmamıştır. Lâkin ben kıyâmet gününde senin kadınlarınla birlikte haşrolmak isterim. Bu sebeple sana Kitâbı indiren Allâhü Zülcelâl hakkı için senden (öğrenmek) istiyorum, beni herhangi bir dargınlığından dolayı mı boşadın? dedi. Resûlullâh (s.a.v.):

Hayır; cevabını verdi. Sevde:

O halde senden Allâh aşkına bana ric at etmeni isterim; dedi ve Peygamber (s.a.v.) de ric at etti. Sevde:

¹²⁸ Sûre-i Nisâ, âyet: 128

Ben de nevbet günümü Resûlullâh (s.a.v.)'in sevgilisi Âişe'ye verdim dedi.”

Hadis-i Şerîfde, kadının nevbet gününü ortağına bağışlamasının câiz olduğuna delil vardır. Bunda kocanın rızâsı da nazar-ı itibâre alınır. Çünkü onun da karısında hakkı vardır. Kadın hod-be-hod o hakkı iskât edemez.

Kadın nevbetini kocasına bağışlarsa mes'ele ihtilâfıdır. **Ekser-i ulemâya** göre bu câizdir. Zevc bu hakkı hangi karısında kullanmak isterse kullanabilir. Bazılarına göre kullanamaz; böyle bir bağış yok hükmündedir. Bir takımları tafsîlât vermiş ve: “Eğer nevbetini bağışlayan kadın: bunu istediğin kadınına tahsîs et; demişse câizdir. Mutlak zikretmişse câiz değildir” demişlerdir. **Ulemâ** kadının bağışladığı nevbetinden dönmesinin sahîh olduğunu söylemişlerdir. Zîrâ “hak yeniden yeniye tazelenir” derler.

۹۰۷/۱۰۸۹ - وَعَنْ عُرْوَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: “قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: يَا ابْنَ أَخْتِي كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يُفْضِلُ بَعْضَنَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْقِسْمِ مِنْ مَكْتَبِهِ عِنْدَنَا وَكَانَ قَلَّ يَوْمَ إِلَّا هُوَ يَطُوفُ عَلَيْنَا جَمِيعًا فَيَذْنُو مِنْ كُلِّ امْرَأَةٍ مِنْ غَيْرِ مَسِيسٍ حَتَّى يَبْلُغَ النَّبِيَّ هُوَ يَوْمُهَا فَيَبِيتَ عِنْدَهَا” رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ ، وَاللَّفْظُ لَهُ . وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ وَلِمُسْلِمٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: “كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّى الْعَصْرَ دَارَ عَلَى نِسَائِهِ ثُمَّ يَذْنُو مِنْهُنَّ” . الْحَدِيثُ.

1089/907 “Urve radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demişti ki: Âişe radiyallâhü anhâ şöyle dedi:

Ey kız kardeşim oğlu! Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem kasım husûsunda yanımızda kalmakta, birimizi diğerlerimizden üstün tutmazdı. Pek az gün olurdu ki, toptan hepimizi dolaşmış olmasın. Her kadına cimâ etmeksizin yaklaşırdı. (Bu hâl) tâ nevbet günü kendisinin olan kadına varıncaya kadar (böyle devam eder) artık onun yanında gecelerdi.”

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Ebû Dâvud** rivâyet etmişlerdir. Lafız **Ebû Davud**'undur. **Hâkim** onu sahîhlemiştir, **Müslim**'in **Âişe**'den rivâyetine göre **Âişe**: “**Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem ikindi-yi kıldığı zaman kadınlarını dolaşırdı; sonra onlara yaklaşırdı ilah...**” demiştir.

Hadis-i Şerîf, erkeğin nevbeti olmayan karısının yanına girerek onunla sohbet etmesinin ve onu öpmek gibi cimâ mukaddimelerinin câiz olduğuna delâlet ediyor. **Resûlullâh (s.a.v.)**'in ahlâk güzelliği ile ailesi efrâdına karşı insanların en hayırlısı olduğu dahî hadîsin işâreti cümlesindendir.

Bu hadîs, yukarıda geçen *İbnü'l-Arabî* kavlini reddediyor *İbnü'l-Arabî*: "**Peygamber (s.a.v.)**'e günün bir saatinde kadınları arasında adâlete riâyet vâcib idi. Bu da ikindiden sonradır" demişti. Musannıf: "*İbn-i Arabî*'nin söylediğine bir delîl bulamadım" diyor. Yalnız *Müslim*'in rivâyeti dolaşma saatinin hakîkaten ikindiden sonra olduğunu gösteriyor.

(۹۰۸/۱۰۹۱) - وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَسْأَلُ فِي مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ "أَيْنَ أَنَا غَدًا؟" يُرِيدُ يَوْمَ عَائِشَةَ فَأَذِنَ لَهُ أَزْوَاجُهُ يَكُونُ حَيْثُ شَاءَ فَكَانَ فِي بَيْتِ عَائِشَةَ "مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ"

1091/908 "Âişe radiyallâhü anhâ'dan rivâyet olunduğuna göre: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem ölüm hastalığında Âişe'nin gününü kastederek:

Ben yarın nerede olacağım? diye sormuştu. Bunun üzerine zevceleri dilediği yerde olmasına izin verdiler.

Artık (ertesi gün) Âişe'nin evinde idiler."

Hadîs **müttefekun aleyhdir.**

Buhârî "*Kitabü'l-Meğâzî*"nin sonunda **Resûlullâh (s.a.v.)**'in **Meymûne (r.anhâ)**'nin evinde hastalandığını kaydediyor.

"**Zevceleri dilediği yerde olmasına izin verdiler**" cümlesinin yerine *İmâm Ahmed b. Hanbel*'in **Hz. Âişe (r.anhâ)**'dan rivâyet ettiği bir hadîsde: «أَنَّ اللَّهَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنِّي لَا أَسْتَطِيعُ أَنْ أَذُورَ يَتِيمًا فَإِنْ شِئْتُ أَذْنُتُ لِي فَأَذِنَ لَهُ»

"Peygamber (s.a.v.): "Ben evlerinizi dolaşmıyorum. İsterseniz bana izin verirsiniz demiş zevceleri de kendisine izin vermişlerdir." buyurulmuştur.

İbn-i Sa'd'in *Zühri*'den sahîh bir isnâdla rivâyet ettiği **Fâtîme** hadîsine göre **Ümmehât-ı Mü'minîn** ile konuşan **Hz. Fâtîme (r.anhâ)**'dır. Maamâfih hem bizzât **Fahr-i Kâinât (s.a.v.)**'in hem de **Hz. Fâtîme (r.anhâ)**'nın izin istemiş olmaları da câizdir.

Bir rivâyete göre **Resûlullâh (s.a.v.)**, **Âişe (r.anhâ)**'nın evine Pazar-tesi günü girmiş ertesi Pazartesi günü de bu âlemden irtihâl etmiştir.

اللهم صلِّ وَسَلِّمْ عَلَى أَشْرَفِ وَأَسْعَدِ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ صَلَوَاتِ اللَّهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ

Hadîs-i Şerîf, kadın izin verirse, nevbet hakkının sâkit olacağına, seferde olduğu gibi burada kur'a çekmenin kâfi gelmeyeceğine delâlet ediyor.

(۹۰۹/۱۰۹۲) - وَعَنْهَا قَالَتْ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا

أَرَادَ سَفَرًا أَقْرَعَ بَيْنَ نِسَائِهِ فَأَيَّتُهُنَّ خَرَجَ سَهْمُهَا خَرَجَ بِهَا مَعَهُ"

1092/909 “(Bu da) ondan “radiyallâhü anhâ” rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem bir sefere çıkmak istedi mi, kadınlarının arasında kur'a çekti. Artık hangisinin sehmi çıkarsa yanında onu götürürdü.”

Hadîs müttefekun aleyhdir.

Bu hadîsi İbn-i Sa'd da tahrîc etmiş ve yine **H.z. Âişe (r.anhâ)**'dan şu ziyâdeyi nakletmiştir: «فَكَانَ إِذَا خَرَجَ سَهْمٌ غَيْرِي عُوفِيَ فِيهِ الْكَرَاهِيَةُ»

“Benden başkasının sehmi çıkarsa hoşlanmadığı anlaşıyordu.”

Hadîs-i Şerîf, sefere çıkacak bir adamın bir kadın götürmek istediği takdirde kadınlarının arasında kur'a çektiği lüzûmuna delîldir. Fakat bu bir fiil olup vücûba delâlet etmez. İmâm Şâfiî kur'anın vücûbuna kâil olmuştur. **Hanefiler**'le **Mâlikîler**'den meşhûr olan kavle göre ise hiç lâzım değildir. Çünkü seferde kasım vâcib değildir. **Resûlullâh (s.a.v.)** kur'ayı zevcelerinin gönülleri almak için çekti.

(۹۱۰/۱۰۹۳) - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَمْعَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا يَجْلِدُ أَحَدُكُمْ امْرَأَتَهُ جَلْدَ الْعَبْدِ" رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ

1093/910 “Abdullah b. Zem'a¹²⁹ radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Sizden biriniz karısını köle döğ gibi döğmesin; buyurdular.”

Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir. Hadîsin *Buhârî*'de tamamı şöyledir:

“Sonra onunla cimâ eder:

”ثُمَّ يُجَامِعُهَا

Bir rivâyette de: **“olur da onunla cimâ eder”** denilmektedir.

Bu hadîs, kadını hafifçe döğmenin câiz olduğuna delîldir. *Ebû Davud*'un rivâyetinde: «وَلَا تُضْرِبُ طَعْمَتَكَ ضَرْبَكَ أَمَّاكَ»

“Yolculukta sana arkadaş olan karını, câriyeni döğ gibi döğme” buyurulmuştur.

¹²⁹ **Abdullah b. Zem'a (r.a.):** İbn-i'l-Esved b. Abdilmuttalib'dir. Meşhûr bir Sahâbî-i celîldir. *Buhârî*'de bu hadîsden başka rivâyeti yoktur. Kendisi Medineliler'den sayılır.

Nesai'nin rivâyetinde: **"köleyi yâhud cariyeyi döğer gibi"** denilmiştir.

Bütün bunlar döğmenin meşrû' olduğuna delâlet ederler. Şu kadar var ki, bu döğme hayvanlarla köle ve cariyeleri döğer gibi şiddetli olmayacaktır.

"Sonra onunla cimâ eder" ibâresi nehye sebep, bu işin âdeten hoş karşılanmaması olduğunu gösteriyor. Zîrâ cimâ ancak nefsin meylettği, beraber yaşamayı arzuladığı kimse ile münâsib olur. Halbuki döğülen bir insan ekseriyâ kendisini döğenden kaçır; nefret eder. Amma terbiye için döğmeden tab'-ı selîm sâhibi olanlar nefret etmezler.

Şüphesiz ki, kabâhati affetmek, semâhatlı davranarak, hak ettiği halde döğmemek, daha şerefli ve evlâdır. Nitekim **Resûlullâh (s.a.v.)**'in ahlâkı böyle idi. Nesai'nin tahrîc ettiği **Âişe** hadîsi de buna delâlet eder. **Hz. Âişe (r.anhâ)** şöyle demişti:

« مَا ضَرَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ امْرَأَةً لَهُ وَلَا خَادِمًا قَطُّ وَلَا ضَرَبَ بِيَدِهِ قَطُّ إِلَّا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ تُنْتَهَكَ مَحَارِمُ اللَّهِ فَيَنْتَقِمَ اللَّهُ »

"Resûlullâh (s.a.v.) hiç bir karısını ve hizmetkârını döğmemiş; eli ile de asla vurmamıştır. Yalnız Allâh yolunda vurur veya Allâh'ın haram kıldığı şeyler ayaklar altına alınır da Allâh için intikâm alırsa o başka."

بَابُ الْخُلْعِ

HULÛ' BÂBİ

Hulû' lugatte: Çıkarmak ve gidermek mânâlarıdır. **Teâlâ hazretleri:** “**Ayakkabılarını çıkariver:** فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ”¹³⁰ buyurmuştur.

Şeriatte ise: Kadının kocasına verdiği mal karşılığında nikâhı izâle etmektir. Bu kelime nikâhı izâle mânâsında dâimâ hulû' şeklinde (hâ'nın ötresi ile) okunduğu gibi başka şeyleri giderme, meselâ elbiseyi çıkarma husûsunda (hâ'nın üstünü ile) hali' okunur.

Hul'ün câiz olduğuna delil:

« فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يَقِيمَا حَدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ »

“Eğer karı ile kocanın Allâh'ın hudûdunu yerli yerince ayakta tutamayacaklarından korkarsanız kocasına vereceği fide-i necât hakkında her ikisine de bir günah yoktur.”¹³¹ âyet-i kerîmesidir.

(٩١١/١٠٩٤) - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ” أَنَّ امْرَأَةً ثَابِتِ بْنِ قَيْسٍ أَتَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ، ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ مَا أَعِيبَ عَلَيْهِ فِي خُلُقٍ وَلَا دِينٍ وَلَكِنِّي أَكْرَهُ الْكُفْرَ فِي الْإِسْلَامِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَتُرَدِّينَ عَلَيْهِ حَدِيثَهُ فَقَالَتْ: نَعَمْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اقْبَلِ الْحَدِيثَ وَطَلِّقْهَا تَطْلِيقَةً “ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: ”وَأَمْرُهُ بِطَلَاqِهَا“ - وَلِأَبِي دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيِّ وَحَسَنُهُ: ” أَنَّ امْرَأَةً ثَابِتِ بْنِ قَيْسٍ اخْتَلَعَتْ مِنْهُ فَجَعَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِدَّتَهَا حَيْضَةً “ وَفِي رِوَايَةٍ عَمْرُو بْنُ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عِنْدَ ابْنِ مَاجَهَ ” أَنَّ ثَابِتَ بْنَ قَيْسٍ كَانَ دَمِيمًا وَأَنَّ امْرَأَتَهُ قَالَتْ: لَوْلَا مَخَافَةُ اللَّهِ إِذَا دَخَلَ عَلَيَّ لَبَصَقْتُ فِي وَجْهِهِ “ وَلِأَحْمَدَ مِنْ حَدِيثِ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ: ” وَكَانَ ذَلِكَ أَوَّلَ خُلْعٍ فِي الْإِسْلَامِ “

¹³⁰ Sûre-i Tâhâ, âyet: 16.

¹³¹ Sûre-i Bakara, âyet: 229.

1094/911 “İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet olunduğuna göre Sabit b. Kays¹³²’ın karısı Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem’e gelerek:

Yâ Resûlallâh, Sâbit b. Kays’ı ahlâk ve dîn husûsunda ayıplamıyorum; lâkin ben İslâm’da küfürden ikrâh ediyorum; demiş. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Ona bahçesini iâde edermisin? diye sormuş. Kadın:

Evet; deyince Resûlullâh (s.a.v.) (Sâbit’e):

Bahçeyi kabûl et ve onu bir defa boşa; buyurmuşlardır.”

Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir. Yine onun bir rivâyetinde: **“Ve ona kadını boşamasını emretti”** denilmiştir.

Ebû Dâvud ile *Tirmizî*’nin tahrîc ettikleri ve *Tirmizî*’nin hasen bulunduğu bir rivâyette: **“Sâbit b. Kays’ın karısı ondan hulû’ olmuş da Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem kendisine bir hayız iddet bekletmiştir”** deniliyor.

Ahmed’in *Sehl b. Ebî Hasme*’den tahrîc ettiği rivâyette ise: **“Bu İslâm’da ilk hulû’ idi”** denilmiştir.

Buhârî, mevzûu bahis kadının adını **İkrime**’den mürsel olarak **Cemîle** diye tesbît etmiş; *Beyhakî* ise isminin **Zeyneb binti Abdillâh** olduğunu söylemiştir. Musannıf *“el-İsâbe”*’de bu kadının **Habîbe binti Sehl** olduğunu söyler.

“Lâkin ben İslâm’da küfürden ikrâh ediyorum” cümlesinin mânâsı: Küfrü iktizâ eden bir şey irtikâb ederim korkusu ile onun yanında kalmaktan çekiniyorum; demektir. **Maksad:** Kocasına itâatsizlik ve ona buğz gibi **İslâmiyet**’e yakışmayan bir şey yapmış olmamaktır. **İslâm** ahlâkına uymayan şey mânâsına küfür kelimesini kullanması mübâlağa içindir.

Bir rivâyete göre **Hz. Sâbit (r.a.)** bu kadını bir hurma bahçesi vererek almıştı.

Hadîs-i Şerîf hul’un meşrû olduğuna, erkeğin karısından hulû’ bedeli alabileceğine delîldir. Bu bedelin sahîh olabilmesi için nâşize yani itâatsiz olması bir rivâyette **Zâhirilerle İbn-i Münzir’e** göre şarttır. Delilleri mevzûu bahsimiz Sâbit hadîsidir. Onlar: **“Boşanmak istemek bir isyândır”** diyorlar. Diğer bir rivâyette **Zâhiriler** hul’a kâil değillerdir.

¹³² **Sâbit b. Kays (r.a.):** Hazrecî, **Ensârî**’dir. **Uhud** ve ondan sonraki gazâlarda bulunmuş; **Sahâbe-i Kirâm**’ın büyüklerinden bir zâttır. **Ensâr**’ın ve **Resûlullâh (s.a.v.)**’in hatîbi idi. **Peygamber (s.a.v.)** kendisini cennetle müjdelemiştir.

Ebû Hanîfe İmâm Şâfiî ve **ekser-i ulemâya** göre hulû' bedelinin sahîh olabilmesi için kadının nâşize olması şart değildir; geçinip giderken dahî hulû' yapmak câizdir; ve bedel vermek helâldir.

Delilleri:

« فَإِنْ طَبَنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيئًا »

“Eğer kadınlar sizlere o mehirden gönül rızâsı ile bir şey verirlerse onu sıhhat ve afiyetle yeyin.”¹³³ âyet-i kerîmesi ve:

“Ancak gönlünün rızâsı ile olursa o başka: *إِلَّا بِطِبَّةٍ مِنْ نَفْسِهِ*

hadîsidir. Onlar diyorlar ki: “Buradaki Sâbit hadîsinde itâatsizliğin şart olduğuna bir delil yoktur. Âyetteki ikâme edememe korkusu -ki zan ve tahmînden ibârettir- geleceğe âit olabilir. Bu takdîrde hul’ün geçinip giderken dahî yapılabileceğine delâlet eder. Fakat âyetin şu mânâyâ gelmesi de bir ihtimâldir: “Karı koca Allâh’ın hudûdunu ikâme edemeyeceklerini bilirlerse...” Bilmek ancak şimdi mevcûd olmakla tahakkuk eder. Şöyle de denilebilir: **Allâh**’ın hudûdunu yerine getiremeyeceğini bilmek, zevce tarafından itâatsizliğin ileride yapılmasına münâfî değildir. Maksad: Ben şimdiden bu adamla ileride **Allâh**’ın hudûdunu ikâme edemeyeceğimi biliyorum; demektir. Fakat bu takdîre göre de âyetle nüşüzün şart olduğuna delil yoktur.”

Hadîs-i Şerîf, erkeğin kadına mehir olarak verdiği şeyi ziyâdesiz alabileceğine delâlet ediyor. Acaba ziyâde almak da câiz midir? *İmâm Mâlik* ile *Şâfiî*’ye göre şâyed geçimsizlik kadından gelmişse, ziyâdeyi almak helâldir. *İmâm Mâlik*: “Mehri ve ondan fazlasını fidyе vermenin câiz olduğunu:

« فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ »

“Kadının verdiği fidyе husûsunda her ikisine bir günah yoktur.”¹³⁴ âyet-i kerîmesine istinâden hâlâ işitmekteyim; demiştir.

İbn-i Battâl, **cumhûru ulemâya** göre hulû’ de erkeğin verdiği mehirden fazlasını almasının câiz olduğunu söylüyor. *İmâm Malik*: “Kendisine tâbi olunan hiç bir kimsenin bunu men ettiğini görmedim; lâkin bu iş iyi ahlâktan değildir.” demiştir.

Hanefîler’e göre geçimsizlik erkekten geliyorsa hulû’ bedelini almak mekrûhdur. Kadından geliyorsa mehirden ziyâdesini almak mekrûhdur.

“Ziyâdeye gelince o olmaz” hadîsindeki ziyâde merfûan sâbit olmuştur. Bu sebeple *Atâ*, *Tâvus*, *Ahmed b. Hanbel* ve diğer bazıları bu bâbın hadîsi ile istidlâl ederek ziyâdenin câiz olmadığına kâil olmuşlardır.

¹³⁷ Sûre-i Nisâ, âyet: 4.

¹³⁸ Sûre-i Bakara, âyet: 229.

Bunlar “Ziyâdeye gelince o olmaz” hadîsi ile de istidlâl ederler. Zîrâ onu *Beyhakî* ile *İbn-i Mâce*, *Atâ* tarîkinden mürsel olarak tahrîc etmişlerdir. *Dâre Kutnî* dahî mürsel olarak rivâyet edenlerdendir. Hattâ onun rivâyetinde **Peygamber (s.a.v.)** kadına:

Ona bahçesini iâde eder misin? diye sorduğu vakit:

Ziyâde de veririm; dediği zikredilmiştir. Zâten **Resûlullâh (s.a.v.)**’in:

Ziyâdeye gelince o olmaz; hadîsi kadının bu sözüne cevâbdır. Bu hadîsin râvîleri sikadırlar; yalnız hadîs mürseldir.

“Hulû’n bedeli mehirden ziyâde olabilir” diyenler bunlara: Bâbımızın hadîsinde ne isbât ne de nefiy cihetinden ziyâdeden bahis yoktur. “Ziyâdeye gelince o olmaz” hadîsi merfû olarak sâbit değildir. Merfû olduğunu kabûl etsek bile hadîs meşveret makamındadır; bundan ziyâdenin haram olduğu anlaşılmaz. Kezâ **Peygamber (s.a.v.)**’in Sâbit’e o kadını boşaması husûsundaki emri dahî irşâd içindir; vücûb ifade etmez” diye cevap vermişlerdir.

Hulû’den mâadâ ona benzeyen bir de “**talâk alâ-mal**” yani mal karşılığında boşama vardır. Bazılarına göre bunların ikisi de bir mânâyadır. Fakat **Hanefiler**’le diğer bazı **ulemâya** göre aralarında bazı farklar vardır. Şöyle ki: Hulû’ erkeğe nisbetle boşamayı kadının kabûlüne ta’lik etmektedir. Binâenaleyh erkeğin ondan dönmesi sahîh değildir. Meclisi değiştirmekle de bâtıl olmaz. Kadına nisbetle ise: satış gibi bir ivaz karşılığında temlikdir. Şu halde erkeğin kabûlünden önce kadının sözünden dönmesi câizdir, fakat kadının o meclisten kalkması ile bu temlik bâtıl olur. Bir de hulû’de bedel bâtıl olursa boşanma **talâk-ı bâin**, mal karşılığı talâkda ise **talâk-ı ric’î** olur.

Hulû’ talâk mıdır, fesih midir? mes’elesi **ulemâ** arasında ihtilâflıdır. **Cumhûru ulemâya** göre talâktır. Delîlleri: Bunu yalnız kocanın yapabilmesidir; eğer fesih olsaydı mehirden başka bir mal ile câiz olmamak icâbederdi, Halbuki hulû’ mehirden az ve çok mal ile câizdir; binâenaleyh talâktır. **Hz. İbn-i Abbâs (r.a.)** ile bazı **ulemâya** ve **İmâm Ahmed b. Hanbel**’den meşhûr olan kavle göre hulû’ fesihdir. Bunların delîlleri: **Peygamber (s.a.v.)**’in o kadına bir hayız iddet beklemesini emir buyurmasıdır. *Hattâbî*: “Bunda hulû’n talâk değil, fesih olduğuna kâil olanlara en kuvvetli delil vardır; çünkü talâk olsaydı iddet için bir hayızla iktifâ etmeyecekti” diyor.

Hul'ü talâk kabûl edenlere göre o bir talâk-ı bâindir. Zîrâ erkeğin sö-
zünden dönmeğe hakkı olsa fidye demek olan hulü' bedelini vermenin
bir mânâsı kalmazdı.

Hadîsimizin *Amr. b. Şuayb*'den rivâyet edilen kısmı Hz. İbn-i Abbâs
(r.a.)'dan dahî mervîdir. Lafzı şudur:

« أَنْ امْرَأَةً ثَابِتٍ أَتَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَا تَجْتَمِعُ رَأْسِي وَرَأْسُ
ثَابِتٍ أَبَدًا إِنِّي رَفَعْتُ جَانِبَ الْحَبَاءِ فَرَأَيْتُهُ أَقْبَلَ فِي عِدَّةٍ فَإِذَا هُوَ أَشَدُّهُمْ سَوَادًا وَأَقْصَرُهُمْ قَامَةً
وَأَقْبَحُهُمْ وَجْهًا - الْحَدِيثُ »

“Sâbit’in karısı Resûlullâh (s.a.v.)’e gelerek dedi ki:

**Yâ Resûlallâh, başım ebediyyen Sâbit’in başı ile bir araya
gelmeyecek. Çünkü ben çadırın kenarını kaldırdım da onu bir
cemâatin içinde gelirken gördüm. Bir de baktım ki, o cemâatin
en karası, boyca en kısısı, ve yüzce en çirkini odur...ilah...”**
Böylece bu rivâyet dahî kadının niçin hulü’ ettiğini tasrîh etmiş oluyor.

İmâm *Ahmed*’in rivâyetinde bu hulü’un İslâm’da ilk hulü’ olduğu beyân
ediliyor. Bazıları bunun **Câhiliyyet** devrinde olduğunu söylerler. Bu
rivâyete göre, **Âmir b. Zarib** kızını kardeşi oğlu **Âmir b. el-Hâris**’le
evlendirmiş. Fakat **Âmir** kızın yanına girince kız kendisinden kaçarak
halini babasına şikâyet etmiş, bunun üzerine babası **Âmir el-Hâris**’e:

**Âilenden ve malından ayrılmayı senin üzerinde cem etmem,
kızımı kendisine verdiğim mehir mukâbilinde senden hulü’ et-
tim; demiş. Ulemâdan bazıları bunu Araplar arasında vukûa gelen ilk
hulü’ kabûl etmişlerdir.**

کِتَابُ الطَّلَاق

BOŞAMA BÂBİ

Arapça talâk sözü, mutlak sûrette bağı çözüp kaldırmaktır. Nikâhdan başka yerlerde bu kelime if‘âl bâbından kullanılır: « أَطَلَقْتُ فَرَسِي » “Atımı saldım” derler. Nikâhda ise tef‘îl babından kullanılmıştır: « فُلَانٌ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ » “Fülân karısını boşadı” denilir.

Şeriatte talâk: Husûsî bir lafızla nikâh kaydını kaldırmaktır. Burada husûsî lafızdan murâd: Kadın boşamakta kullanılan ve arapçada « طلق » maddesinden yapılan sarîh veya kinâye sözlerdir.

Talâkın sebebi: Karı ile kocanın ahlâkı birbirine uymadığı zaman hissedilen ayrılma ihtiyâcı ve **Allâh**’ın emirlerini îfâya engel olacak dar-gınlığın ârız olmasıdır.

Talâk aslı itibâriyle mübâh değil, memnûdur. Çünkü o nikâh denilen büyük ni‘mete karşı bir küfrân-ı ni‘mettir. Ancak zarûrete binâen bazan mübâh olur. Zaten *Mecelle*’mizin 21. maddesi mücebince “**Zarûretler memnû olan şeyleri mübâh kılar.**” Şu halde açlıktan ölmek için domuz etinden veya iâşeden bir iki lokma yemek; kezâ susuzluktan çatlama için bir iki yudum içki içmek nasıl mübâh ise geçinmeğe imkân kalmadığı zaman kadın boşamak da öylesine mübâhdır.

Ashâb-ı Kirâm’dan çok kadın boşadıkları rivâyet edilenler hep zarûret ve ihtiyaç karşısında bu kapiya başvurmuşlardır. Zarûret yokken kadın boşamak ise küfrân-ı ni‘met ve sû-i edeb olduğundan mekrûhdur. Bununla beraber “**Talâk bâbı**”ndaki âyet ve hadîslerin mutlak oluşlarına bakarak ona “mübâhdır” diyenler de olmuştur.

Talâk’ın şartı: Kocanın âkil bâliğ ve uyanık olması kadının nikâhlısı olması yâhud boşanmağa mahal sayılacak bir iddet içinde bulunmasıdır.

Talâkın rüknü: Kadını boşarken söylenen sözdür.

Talâkın hükmü: Talâk-ı ric‘ide iddetin bitmesiyle, talâk-ı bâinde ise derhal ayrılığın vukû bulmasıdır.

Talâkın iyi tarafları da vardır. Hattâ bunlara bakarak: talâkın meşrûiyyeti **Allâhü Teâlâ**’nın bir rahmetidir, denilebilir. Karı koca dinî ve dünyevî bir takım nâhoş hallerden talâk sayesinde kurtulurlar. Talâkın erkeklerin eline verilmiş olması ve üç defa meşrû kılınması onun iyi taraflarına birer örnektir. Filhakika kadınlar akıl ve din nokta-i nazarından erkeklerden noksândırlar. Nitekim bu cihet bir Hadîs-i Şerîfde de belirtilmiş ve: “**Onlar dini ve akli noksan kişilerdir**” buyurulmuştur.

Kadınlar hevâ ve heveslerine erkeklerden daha ziyâde esirdirler. Şâyet talâk kadınların eline verilmiş olsaydı, onlar akıl ve fikirlerini yerinde kulanamaz, birden bire feveran eder ve olur olmaz sebeplerle kocalarını boşarlardı. Onların akıl ve dinleri noksân olduğu içindir ki ekseriyâ dünyevî şeylerle meşgûl olurlar; çeşitli hîle ve desîseler tertîb eder, kocalarının sırlarını âleme yayarlar. Talâk şakası ciddîsi müsâvî olan şeylerdendir ve üçe kadar meşrû olmuştur.

Talâkın üç defa meşrû olmasının hikmetine gelince: insanda nefis denilen bir kuvvet vardır. Bu kuvvet hayra da, şerre de yararsa da fıtratı icâbı şerre daha meyyâldir. Hattâ onun şerre meyli, ateşin odunu yakmak için gösterdiği isti'dâda benzetilir. İşte bu nefis tabîatı icâbı yalancıdır. İnsana kötü olan şeyi iyi, iyiyi de kötü gösterebilir. Bu kabilden olmak üzere kadını kocasına lüzûmsuz yâhud boşanmasını daha muvâfık gösterebilir. Şu sûretle nefisine uyan bir adam karısını boşarsa netice elbette pişmanlık olur. İşte **Teâlâ Hazretleri** nefsi tecrübe edebilmek için talâkı üç defa meşrû kılmıştır. Karısını ilk defa boşayan adam düşünüp taşınacaktır. Eğer nefsinin kendisine hoş gösterdiği bu talâka hakîkten lüzûm ve ihtiyâç olduğu sübût bulursa yaptığı iş yerinde bir harekettir. Binâenaleyh boşadığı kadının semtine varmaz. Böylece iddeti bitip gider. Yok talâka hiç lüzûm yokken nefsi kendisini aldatarak onu hoş göstermişse kadına ric'at eder (döner). İkinci defa boşadığında dahî aynı hatt-ı hareketi ta'kîb eder. Fakat üçüncü defa boşadı mı artık nefsinin iki defa tecrübe ile anlamış bulunduğundan kendisine ma'zeret kapısı kapanmıştır. Talâkı oyuncak haline getiren bu nankör kocaya yaraşan muâmele ona hulle denilen cezânın tatbîki ile haddini bildirmektir ki; bu ciheti yukarıda geçen hulle hadîslerinde görmüştük.

Talâkın asıl itibâriyle mübâh değil, memnû olduğunu az yukarıda arzetmiştik. O ancak zarûret zamanında mübâh olur. Bununla beraber Allâh indinde mübâhların en sevimsizidir. Nitekim aşağıdaki hadîs de bu mânâyı te'yîd eder. Hadîse geçmeden önce şunu da arz etmek isteriz ki; talâk üç kısımdır: **Ahsen**, **hasen** ve **bid'î**.

Ahsen-i Talâk: Kadını cimâ etmediği bir temizlik devresinde bir defa boşayarak iddeti geçinceye kadar terketmektir.

Hasen-i Talâk: İçinde cimâ bulunmayan üç tuhurda (yani temizlik devresinde) birer defa boşamaktır.

Bid'î Talâk: Bir defada üç sayı ile boşamak, yâhud hayız halinde boşamaktır.

Talâk vukûu i'tibâriyle de **ric'î** ve **bâin** olmak üzere iki nevidir:

Talâk-ı Ric'î: talâkta kullanılan açık sözlerle yapılan talâktır.

Bâin: Kinâye sözlerle yapılandır. Bunlar için fıkıh kitaplarına mürâcaat etmelidir.

(۹۱۳/۱۰۹۸) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَبْغَضُ الْحَلَالِ إِلَى اللَّهِ الطَّلَاقُ" رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَهَ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ وَرَجَّحَ أَبُو حَاتِمٍ إِزْسَالَهُ

1098/912 "İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Allâh'a helâlin en sevimsizi talâktır; buyurdular."

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** ile **İbn-i Mâce** rivâyet etmişlerdir. **Hâkim** onu sahîhlemiştir. **Ebû Hâtim** ise mürsel olduğunu tercih etmiştir.

Dâre Kutnî ile *Beyhakî* dahî mürsel oluşunu tercih ediyorlar.

Hadîs-i Şerif helâl şeyler içerisinde **Allâh** indinde sevimsiz olanları bulunduğuna, bunlardan en sevimsizinin de talâk olduğuna delâlet ediyor. Bu onun sevapsız oluşundan kinâyedir. **Ulemâdan** bazıları sevimsiz helâli: özürsüz evde kılınan farz namazla temsîl ederler.

Bu hadîs, imkân bulunursa boşamadan uzak kalmanın pek yerinde bir iş olacağına işaret ediyor.

Ulemâdan bazıları talâkı hüküm itibâriyle beş kısma ayırmışlardır. Bunlar: **Vâcib, mendûb, câiz, haram** ve **mekrûh**'dur.

Mezkûr taksîme göre: Karı koca arasında düşmanlık varsa o kadını boşamak vâcib, kadın namuslu değilse boşamak mendûb, erkek kadını istemiyor ve ondan istifâde edemediği için de nafakasına katlanmaktan çekiniyorsa câizdir. Bu sûretlerde talâkın mekrûh olmadığını Şâfiîler'den *İmâmü'l-Haremeyn* tasrîh etmiştir. *Nevevî* ise câiz olan kısmı kabûl etmemektedir. Kadını hayız halinde iken boşamak gibi bid'î talâk harâmdır. Boşanmaya bir sebep yokken boşamak mekrûhdur. İşte helâl olmakla beraber hoş görülemeyen kısım budur.

(۹۱۳/۱۰۹۹) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ وَهِيَ حَائِضٌ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلَ عُمَرُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ: مَرْءٌ فَلْيَرَا جَعَلَهَا ثُمَّ لِيَمْسِكْهَا حَتَّى تَطْهَرُ ثُمَّ تَحِيضَ ثُمَّ تَطْهَرُ ثُمَّ إِنْ

شَاءَ أَمْسَكَ بَعْدُ وَإِنْ شَاءَ طَلَّقَ قَبْلَ أَنْ يَمْسَ فِتْلِكَ الْعِدَّةُ الَّتِي أَمَرَ اللَّهُ أَنْ تَطْلُقَ لَهَا النِّسَاءَ“ وَفِي رَوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: ”مُرَهُ فَلْيُرَاجِعْهَا، ثُمَّ لِيُطْلِقْهَا طَاهِرًا أَوْ حَامِلًا“ - وَفِي رَوَايَةٍ أُخْرَى لِلْبُخَارِيِّ: ”وَحُسِبَتْ تَطْلِيقُهَا“ - وَفِي رَوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ قَالَ ابْنُ عُمَرَ: ”أَمَّا أَنْتَ طَلَّقْتَهَا وَاحِدَةً أَوْ اثْنَتَيْنِ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَنِي أَنْ أُرَاجِعَهَا ثُمَّ أُمَهَّلَهَا حَتَّى تَحِيضَ حِيضَةً أُخْرَى ثُمَّ أُمَهَّلَهَا حَتَّى تَطْهَرَ ثُمَّ أَطْلَقَهَا قَبْلَ أَنْ أَمْسَهَا وَأَمَّا أَنْتَ طَلَّقْتَهَا ثَلَاثًا فَقَدْ عَصَيْتَ رَبَّكَ فِيمَا أَمَرَكَ بِهِ مِنْ طَلَاقِ امْرَأَتِكَ“ - وَفِي رَوَايَةٍ أُخْرَى: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ: فَرَدَّهَا عَلَيَّ وَلَمْ يَرَهَا شَيْئًا. قَالَ ”إِذَا طَهَرْتَ فَلْيُطْلَقِ أَوْ لِيُْمْسِكَ“ .

1099/913 “İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ”dan rivâyet olunduğuna göre kendisi Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem zamanında karısını¹³⁵ hayızlı iken boşamış; Ömer bunu Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem’e sormuş: O da:

Oğluna emret de o kadına ric’at eylesin; sonra onu terk etsin. Tâ ki “kadın temiz lensin; sonra (yine) hayız görsün; sonra (tekrar) temiz lensin. Bundan sonra artık isterse nikâhı altında tutar; isterse cimâ etmeden boşar. İşte kadınların kendisi için boşanmasını Allâh azze ve cellenin emrettiği iddet budur; buyurmuşlardır.” Hadîs müttefekun aleyhdir.

Müslim’in bir rivâyetinde: **“Ona emret! Kadına mürâcaat etsin; sonra onu temiz iken yâhud hâmile olduğu halde boşasın”** buyurulmuştur. *Buhârî’nin* diğer bir rivâyetinde: **“Bu bir boşama hesâb edilir”** denilmiş. Müslim’in bir rivâyetinde ise: **İbn-i Ömer: “Eğer sen o kadını bir veya iki defa boşadı isen (şunu iyi bil ki) Resûlullâh (s.a.v.) bana (boşadığım karıma) mürâcaat etmemi sonra diğer bir hayız görünceye kadar kendisine mühlet vermemi; sonra temizleninceye kadar kendisine mühlet vermemi; sonra ona dokunmadan boşamamı emretti. Şâyed, onu üç defa boşadı isen, karını boşaman husûsunda Rabbinin emrine isyân ettin demektir” demiştir.** (Müslim’in) başka bir rivâyet(in) de Abdullah b. Ömer: **“Karımı bana iâde etti, ama bu yapılanı bir şey saymadı ve:**

¹³⁹ Bu kadının ismi Âmine binti Gıfâridir. Daha başka olduğunu söyleyenler de vardır.

¹³⁵ Sûre-i İbrahim, âyet: 31.

Kadın temizlendiği zaman onu (ister) boşasın; ister nikâhında tutsun; buyurdu” demiştir.

“**Oğluna emret!**” cümlesi **İbn-i Ömer (r.a.)**’a mürâcaat emrini veren **Peygamber (s.a.v.)** olduğuna delildir. **Hız. Ömer (r.a.)** sadece onun emrini oğluna tebliğe me’mûrdur. Şu halde bu emir:

« قُلْ لِعِبَادِي الَّذِينَ آمَنُوا يَقِيمُوا الصَّلَاةَ »

“**İman eden kullarıma söyle, namazı ikâme etsinler**”¹³⁶ âyet-i kerîmesindeki emir gibidir. Burada namaz kılmayı emreden nasıl **Peygamber (s.a.v.)** değilse, **İbn-i Ömer (r.a.)**’a da emri veren babası değildir.

Acabâ buradaki mürâcaat emri vücûb için midir, değil midir? **Hanefiler**’le **Mâlikîler**’e ve bir rivâyette **Ahmed b. Hanbel**’e göre vücûb içindir. **Dâvudu Zâhîrî**’nin mezhebi de budur. Bu zevâta göre: erkek mürâcaattan imtinâ ederse hâkim kendisini cezâlandırır. **Cumhûrâ** göre ise mürâcaat sadece müstehâbdır. Onlara göre: nikâhı yapmak onu devam ettirmeyi vâcib kılmaz. Binâenaleyh emrin nedib için olduğuna karîne kıyâs olmuştur. Bunlara: “Hayz halinde boşamak haram olunca nikâhın devam ettirilmesi vâcib olur” diye cevap verenler olmuştur.

Hadîsdeki: “Temizlensin, sonra yine hayız görsün; sonra tekrar temizlensin...” ifâdesi talâkın ancak ikinci tuhurda yapılacağını gösteriyor. Nitekim **İmâm Mâlik** ile **Şâfiler**’in esah kavline göre yalnız ikinci tuhurda yapılır. Birinci tuhurda yapılması haramdır. **İmâm-ı A’zam** ile **Ahmed b. Hanbel**’e göre ikinci tuhru beklemek mendûbdur. Delîlleri: **Müslim**’in rivâyetindeki: “Ona emret de karısına mürâcaat etsin. Sonra onu temiz iken yâhud hâmile olduğu halde boşasın” hadîsidir. Zîrâ burada tuhur mutlak zikredilmiştir. Bir de tahrîm, ancak hayızdan dolayı idi; şu halde tahrîmin mûcibi zâil oldu mu, kadını boşamak da câiz olur. Çünkü “mâni zâil oldukta memnû avdet eder”.¹⁴¹

Hadîsde geçen “dokunmadan” yani cimâ etmeden, ta’bîrinden anlaşılıyor ki, cimâ ettikten sonra o tuhurda boşamak bid’î talâkdır; harâmıdır. **Cumhûr**un kavli de budur. **Mâlikîler**’den bazılarına göre erkek o tuhurda kadına ric’ata mecbûr edilir.

Hadîs-i Şerîfdeki “temizlensin, temizken” ta’bîrlerinden muradın ne olduğu fukahâ arasında ihtilâfıdır. Bazıları: “bundan maksad kanın kesilmesi” demiş; bir kısımları yıkanmanın da lâzım geldiğini söylemişlerdir. **İmâm Ahmed**’den bu bâbda iki rivâyet vardır. Bittabi şâyân-ı tercîh olan

¹³⁶ Mecelle maddesi: 24

yıkanmasıdır. Çünkü Nesâî'nin rivâyetinde hayzından yıkanması tasrîh edilmiştir. Bu rivâyet temizlikten muradın ne olduğunu tefsir eder.

Bazıları bu hadîsi kur'dan murâdın tuhur olduğuna delil sayarlar. Bu mes'elenin aslı:

«وَالْمُطَلَّاتُ يَتَرَبَّضْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ»

“Boşanan kadınlar bizzât kendileri üç kur’ müddeti beklerler”¹³⁷

âyet-i kerîmesindeki "kurû" lafzıdır. Kur’ hayızla tuhur yani temizlik devresi arasında müsterek bir sözdür. Bu sözü Hanefiler hayız mânâsına, **Şâfiîler** ise tuhur mânâsına almışlardır. Mes’ele bir usûlî fıkıh mes’elesi olup, o ilmin kitaplarında münâkaşa edilmiştir.

“Yâhud hâmile olduğu halde boşasın” buyurulması hamilenin talâkının sünnet vechle yapılan bir talâk olduğuna delildir. Cumhûrun mezhebi de budur.

Haram olan bid’î talâkın vâki olup olmadığı ulemâ arasında ihtilâfıdır. **Cumhûru ulemâ** vâki olduğuna kâildirler. Delilleri: *Buhârî*’nin bir rivâyetinde: “Bir boşama hesâb edilir” buyurulmasıdır. Vâkiâ cümlelerinin fâili meçhûldür ve **Peygamber (s.a.v.)** de, **İbn-i Ömer** de olabilir. **İbn-i Ömer** olduğu takdirde hadîs huccet teşkil etmezse de başka rivâyetlerde bir talâk hesâb edenin bizzât **Resûlullâh (s.a.v.)** olduğu tasrîh edilmiştir. Meselâ: *İbn-i Vehb*’in *Müsned*’inde hadîs şu lafızlarladır:

«وَرَأَى ابْنُ أَبِي ذَنْبٍ فِي الْحَدِيثِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، وَهِيَ وَاحِدَةٌ»

“İbn-i Ebi Zî’b Peygamber (s.a.v.)’den rivâyet ederken: O bir talâkdır; dediğini ziyâde etmiştir.” Aynı hadîsi *Dâre Kutnî* hem Ebû Zî’b’den, hem de *İbn-i İshak*’dan Nâfi tarîki ile tahrîc etmiştir. Hâsılı bir talâk hesâb edenin **Peygamber (s.a.v.)** olduğu birbirini takviye eden bir çok tarîklerden rivâyet edilmiştir.

Hadîsimizin *Müslim* rivâyeti **Hz. İbn-i Ömer (r.a.)**’a sorulan bir suâlin cevabıdır. Mezkûr rivâyet hayız halinde kadın boşamanın harâm olduğuna delildir. **İbn-i Ömer** hazretlerinin: **“Bana karıma mürâcaat etmemi emir buyurdu”** demesine bakılırsa talâk vâki olmuştur. Çünkü ric’at yani talâkdan dönme, ancak talâk vâki olduktan sonra düşünülebilir. Fakat burada **Haricîlerle Râfızîler** ve daha bazı kimseler **Ehl-i Sünnet ulemâsına** muhâlefetle talâk-ı bid’î’nin boşama sayılmadığını söylemişler, **Zâhirîler**’den *İbn-i Hazm*, *İbn-i Teymiye* ve *İbn-i l-Kayyim* de buna taraftar olmuşlardır. Bilhâssa *İbn-i l-Kayyim* bu bâbda sözü uzatmıştır. Bunların delîli *Müslim*’in bir rivâyetinde **Abdullah b. Ömer (r.a.)**’in: **Karıma bana iâde etti ama bu yapıları bir şey saymadı;** demiş olmasıdır.

¹³⁷ Sûre-i Bakara, âyet: 228.

Böyle bir rivâyeti *Ebû Dâvud* da tahrîc etmiştir. Hem isnâdî sahîh şartı üzeredir. Lâkin *İbn-i Abdilberr*: “**yapılanı bir şey saymadı**” cümlesinin münker olduğunu, buna *Ebû’z-Zübeyr*’den başka kimsenin kâil olmadığını beyân etmiş ve bu cümlelerin kendinden daha sâbit bir hadis müvâcehesinde huccet olması şöyle dursun kendi ayarındakinin karşısında bile huccet olmayacağını söylemiş, bilfarz sahîh olsa bile bunun mânâsının **Allâhü a’lem**: “yapılanı doğru bir iş saymadı. Çünkü sünnet veçhile olmamıştır” demek olduğunu bildirmiştir.

Hattâbî diyor ki: “Hadis imâmları: *Ebû’z Zübeyr* bundan daha münker bir hadis rivâyet etmemiştir; dediler”. Bu cümlelerin “bu işi ric’atı harâm kılacak bir şey saymadı” mânâsına gelmesi de ihtimâl dâhilindedir.

İbni’l-Kayyim bid’î talâkın vâki olmadığını isbâta çok gayret sarfetmiştir. Lâkin **Peygamber (s.a.v.)**’in onu talâk saydığı sübût bulduktan sonra kim ne dese kıymeti yoktur.

Tenbîh: *San’ânî* bir müddet bid’î talâkın vâki olmadığına fetvâ vermiş, hattâ bu husûsta bir risale yazmış, fakat sonraları bir müddet tevakkuf devresi geçirmiş ve bu talâkın vâki olduğuna kanâat getirmiştir. Nihâyet yine ilk mezhebinin daha kuvvetli bularak ona dönmüş; ve: “*ed-Delîlû’ş-Şer’î*” nâmı ile bir risale daha yazarak kuvvetli bulduğu delilleri orada göstermiştir. Hulâsa: İlk kavline rücûunun bilinmesini vasiyyet etmekte ve bunun “*Sübûlû’s-Selâm*” adlı eserinin nüshalarına ilâvesini istemektedir.

(٩١٤/١١٠٤) وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: “كَانَ الطَّلَاقُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبِي بَكْرٍ وَسَتِّينَ مِنْ خِلَافَةِ عُمَرَ طَلَاقُ الثَّلَاثِ وَاحِدَةً فَقَالَ عُمَرُ: إِنَّ النَّاسَ قَدْ اسْتَعْجَلُوا فِي أَمْرِ كَانَتْ لَهُمْ فِيهِ أَنَاةٌ فَلَوْ أَمْضَيْنَاهُ عَلَيْهِمْ فَأَمْضَاهُ عَلَيْهِمْ” رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

1184/914 “İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ”dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem ile Ebû Bekir zamanında ve Ömer’in hilâfetine iki yılında üç talâkı birden yapmak bir talâk sayılırdı. Mûteâkiben Ömer:

Hiç şüphe yok ki, halk kendilerine mühlet verilmiş bulunan bir iş husûsunda acele gösterdiler. Şunu onlara infâz etseydik ya? dedi ve onu kendilerine infâz etti.”

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Hadis **İbn-i Abbâs (r.a.)**’dan bir çok yollarla sâbit olmuştur.

Yalnız **Hz. Ömer (r.a.)**'in nasıl olup da **Peygamber (s.a.v.)** zamanında yapılan **Ebû Bekir** devrinde ve kendi hilâfetine iki yılında yapılmış olan bir şeye muhâlefet ettiğini **ulemâdan** bazıları müşkil bulmuşlardır. Bunlar **“İbn-i Abbâs”**ın sözü bunun üzerine icmâ vâki olduğunu gösteriyor” diyorlar. Bu işkâle altı cevap verilmiştir.

1 - Evvelleri hüküm böyle idi. Fakat sonradan **Peygamber (s.a.v.)** devrinde neshedildi. Filhakika *Ebû Dâvud*, *Yezîd-i Nahrî* tarîki ile İkrime'den, **İbn-i Abbâs (r.a.)**'in: **“Eskiden bir erkek karısını boşadı mı, onu üç defa boşamış bile olsa kendisine dönme hakkına mâlik idi. Sonra bu neshedildi.”** dediğini tahrîc etmiştir. Şu kadar var ki, nesih duyulmamış ve mensûh hüküm ile **Ömer (r.a.)**'in inkârına kadar amel edilegelmiştir. Dört mezheb imâmlarının kavli de budur.

2 - **İbn-i Abbâs (r.a.)**'in bu hadîsi muztaribdir. *Kurtubî*, *Müslim* şerhinde şöyle diyor: **“İbn-i Abbâs** üzerinde ihtilâf edilmekle beraber bu hadîsin lafzında da ızırâb vâki olmuştur. Hadîsin zâhir olan siyâkı bu hükmün bütün o asır ricâlinden nakledilmediğini gösteriyor. Halbuki âdet, bunun meydana çıkmasını ve dağılmasını, İbn-i Abbâs'ın bunda yalnız kalmamasını iktizâ eder. işte bu cihet, hadîsin zâhiri ile amelin butlânını kat'î sûrette iktizâ edemiyorsa, tevakkufu bari iktizâ eder.”

3 - Bu hadîs husûsî bir sûret, yani boşayanın: “Sen boşsun, sen boşsun” dediği sûret hakkında vârid olmuştur. Zîrâ **Peygamber (s.a.v.)** devri ile ondan sonraki devirlerde insanların hâl-i sadâkat ve selâmetlerine hamledilir de “ikinci sözüm birincinin te'kididir; yeni bir talâk te'sisi değildir” şeklinde iddiâda bulunan bir adamın sözü kabûl ve tasdik olunurdu. **Ömer (r.a.)** insanların hallerinin değiştiğini ve bâtil dâvâların çoğaldığını görünce, talâk sözünü söyleyenin zâhiren söylediğine göre hüküm vermeyi niyeti husûsundaki iddiâyı tasdik etmemeyi maslahata muvâfık buldu. Bu cevâbı *Kurtubî* beğenmiş; *Nevevî* ise: “Bu, cevâbların en sahîhidir” demiştir.

4 - **“Üç talâk bir idi”** sözünün mânâsı: **Peygamber (s.a.v.)** ile **Ebû Bekir (r.a.)** zamanlarında ekseriyetle talâk bir defa olurdu; üç defa yapılmazdı. Sizin şimdi üç adet yaptığınız şu talâk o zaman bir adet yapıldı; demektir. Binâenaleyh **Ömer (r.a.)**'in **“Şunu onlara infâz etseydik ya”** sözü: meşrû olduğu vechile üç talâkın vukûu hükmünü onlara infâz etsek ya; demek olur. Ve bu cevâb **“halk kendilerine mühlet verilmiş bulunan bir iş husûsunda acele gösterdiler”** ifadesiyle birbirini güzelce tutar. Bu sûretle bu söz insanların talâk yapmalarını haber vermek olur; talâkın vâki olması husûsunda söz yoktur. Çünkü hüküm

zaten takarrur etmiştir; bellidir. Bu te'vîli *İbni'l-Arabî* tercîh etmiş ve onu *Ebû Zûr'a'ya*, nisbet eylemiştir. *Bevhakî* dahî bu te'vîli tahrîc etmiş ve: “bunun mânâsı: sizin yaptığınız üç talâkı o zamanlar bir defa yaparlardı, demektir.” mütâlaasında bulunmuştur.

5 - **İbn-i Abbâs** (r.a.)'ın: “**talâk üç idi**” sözü merfû hükmünde değil; kendisine mevkûfdur. Fakat bu cevap zaîfdir. Zîrâ usûlû fıkıh ve usûlû hadis ilimlerinin beyânına göre sahâbenin: “**Biz şöyle yapardık**” gibi sözleri merfû hükmündedirler.

6 - “**Üç talâk bir idi**” sözü ile “elbette” lafzı kastedilmiştir. Aşağıdaki Rükâne hadisinde de görüleceği vechile bir adam karısına: “Sen elbette boşsun” dese bu sözün tefsirinde bir talâk da üç talâk da kabûl edilirdi. Hz. Ömer devri gelince bu sözden bir talâk kastı kabûl edilmez oldu. *Buhârî*, içinde (elbette) lafzı bulunan eserlerle (üç) lafzı sarâhaten zikredilmiş hadisleri bir bâbda toplamakla buna işâret etmiştir. Gâlibâ bununla aralarında fark olmadığına işârette bulunmak istemiş; ve (elbette) lafzı mutlak söylenirse üç talâk mânâsına hamledileceğini göstermeye çalışmıştır.

San'ânî bu cevâbların hiçbirini beğenmemiştir. Ona göre **Hazret-i Ömer**'in sözü kendi re'yidir. “*el-Fıkhu ale'l-Mezâhibi'l-Erbâa*” nâm eserin sâhibi *Abdurrahman el-Cezîrî* dahî aynı fikirdedir. Bizce bu iddiâ hatâdır. Çünkü şer'î adedler üzerinde re'y beyânına kimsenin hakkı yoktur. Nitekim **Ömer** (r.a.)'da re'y beyân etmemiş bildiği nesih vak'asiyle amel etmiştir. Eğer üç talâkın bir sayılması me'selesi neshedilmiş olmasa ve **Ashâb-ı Kirâm** da bunu sonradan duymuş olmasalardı ne **Ömer** (r.a.) bu fikre zâhib olur; ne de sahâbe. Aralarından tek muhâlif çıkmamış olmak şartı ile ona tâbi olurlardı. Vak'a şudur ki: Hem **Hz. Ömer** üç talâkı üç saymış; hem de bütün sahâbe kendisine muvâfakat etmişlerdir. O halde üç talâkı bir sayma hükmü mensûhdur. Artık üç talâk, üç talâk sayılacaktır. Bu cihete **Sahâbe-i Kirâm**'ın icmâi vardır. Kaldı ki, **Resûlullâh (s.a.v.)**'den bu bâbda sarîh hadîs de vardır *Abdürrezzâk Übâdetü'bnü's-Sâmit* (r.a.)'den müsned olarak şu hadîsi tahrîc etmiştir:

« عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ أَنَّ أَبَاهُ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ أَلْفَ تَطْلِيقَةٍ فَأَنْطَلَقَ عِبَادَةُ فَسَأَلَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَأْتِ بِثَلَاثٍ فِي مَغْصَبَةِ اللَّهِ تَعَالَى وَبَقِيَ تِسْعِمِائَةٍ وَتِسْعُونَ غَدَوَانًا وَظَلَمْنَا إِنْ شَاءَ عَذْبَةُ اللَّهِ وَإِنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُ »

“**Ubâdetü'bnü's-Sâmit**'den rivâyet edildiğine göre: Babası karısını bin defa boşamış. Bunun üzerine Ubâde gitmiş (mes'eleyi) Peygamber (s.a.v.)'e sormuş. **Resûlullâh (s.a.v.)** :

Kadın Allâhü Teâlâ'ya isyân içinde üç defa bâin (talâkla boş)

olmuş; 997'de zulüm ve adâvet olarak kalmış; dilerse Allâh onu azâbeder; isterse afv buyurur; demiştir..”

İmâm Malik'in "el-Muvatta"ında şu ma'lûmâta rastlanmaktadır:

« أَنْ رَجُلًا قَالَ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ إِنِّي طَلَقْتُ امْرَأَتِي مِائَةَ تَطْلِيقَةٍ فَمَاذَا تَرَى عَلَيَّ؟ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: طَلَقْتَ مِنْكَ ثَلَاثًا وَ سَبْعٌ وَ تَسْعُونَ اتَّخَذَتْ بِهَا آيَاتُ اللَّهِ هُزُؤًا »

“Bir adam, Abdullâh b. Abbâs’a:

Ben karımı yüz talâka boşadım; bana ne (gibi bir cezâ) görüyorsun? demiş: İbn-i Abbâs:

Kadın senden üç defa boş olmuş; 99 ile de Allâh’ın âyetlerini alay ittihâz etmişsin; demiştir.”

Bu vak’aların emsâli, İbn-i Mes’ûd, Ali ve Osman (r.anhüm) hazarâtından da rivâyet olunmuştur. Şu vaziyet karşısında talâkın en şaka götürmez ciddî mes’elelerden biri olduğu bir daha düşünülürse söylenecek tek söz kalmaz sanırım.¹³⁸

¹³⁸ Mısır müftüsü ve kibâr-ı ulemâ meclisi âzâsı **Hasaneyn Muhammed Mahlûf**’un “**Fetâvâ şer’iyye ve Buhûsü İslâmiyye**” adlı eserinin ikinci cildinden aldığımız şu fetvâ cidden şâyân-ı hayrettir. **Sual:** Bir adam karısına ilk defa “sen üç kere boşsun” dese, sonra ona ric’at etse bilâhare ikinci defa olmak üzere yine “sen üç talâkla boşsun” dese ve yine ric’at etse; sonra üçüncü defa yine “sen üç talâkla boşsun” dese bundan sonra o kadın o adama helâl olur mu ? **Cevâb:** Mes’ele suâlde anlatıldığı gibi ise birinci ve ikinci defa talâk ric’atıdır. Nitekim böyle olduğu 1929 senesinde çıkan 25 numaralı mahâkim-i şer’iyye kanûnunda nassan beyân edilmiştir. Üçüncü defaki talâkla kadın kocasından en büyük beynûnetle (ayrılıkla) ayrılmıştır. Artık o kadın başka kocaya şer’an muteber olan bir nikâhla varmadıkça ilk kocasına helâl olamaz. Nitekim bunu **İmâm İbnü’l-Kayyim** dahi “**A lâmü’l-Muvakkûn**” nâm eserinde ve başka yerlerde böylece zikretmiştir. Bilâhare o kadını (ikinci kocası) boşar ve ondan olan iddeti biter. **Allâhü a’lem.** İşte amatör müctehidlerin içtihadı... Bunlar güya kula kolaylık olsun diye üç talâkı bir saymışlardır. Delilleri: Sadr-ı İslâm’da bunun bir sayılmasıdır. Halbuki yukarıki izâhâtımızdan pek âlâ anlaşılır ki, bu hüküm sonradan bizzat **Peygamber (s.a.v.)**’in hadîsi ile nesh edilmiştir. Bu günâ tedricler ibtidâ-i İslâm’da çok vâki olmuştur. Meselâ, şarabın tahrîmi böyle tedricidir. Bir zamanlar nikâh-ı müt’a meşrû idi. Hattâ namazda konuşmak bile câizdi. Fakat bunların hepsi neshedilmiştir. Üstelik üç talâkı birden söylemenin üç sayılacağına icmâ-i ümmet de vardır. Bi’l-farz başka hiçbir delîl olmasa **Hz. Ömer** gibi bir timsâl-i hak ve müctehid-i mutlakın kavli bize yine yeter, artar bir delildir. Hattâ Hanefilerce sair Ashâb-ı Kirâm’ı taklîd etmek de vâcibdir. **Ömerü’l-Fârûk (r.a.) Resûlullâh (s.a.v.)**’in hayâtında da memâtinde da yanından ayırmadığı en güzide bir müsteşârdır. İctihadının isâbeti hakkında sekiz on tane âyet nâzil olan yegâne sahâbi-i celîl odur. Bundan dolayıdır ki son zamanlara gelinceye kadar bu ümmetin bütün müctehidleri onun icmâ haline gelen sünnetine tâbi olmayı bir vecibe addetmişlerdir. Zaten Hulefâ-i Râşidîn’den olması hasebiyle onun sünnetine tâbi olmayı emreden nass-ı Peygamberî vardır. **Resûlullâh (s.a.v.): Benim sünnetime ve benden sonra Hulefâ-i Râşidîn’in sünnetine sarılın;** buyurmuşlardır. Hâl böyle iken son zamanlarda Mısır’da yetişen bazı din reformcuları bu bâbdaki sünneti icmâi vesâireyi çiğneyerek içtihadâ yeltenmişler ve neticede bir defada ağızdan çıkan üç talâk bir sayılmış gitmiştir. Bunu müslûmanların kabûl edemeyeceğini sezince de işi kanunla sağlama bağlamışlardır. Şimdi biz bir nebzecek şu fetvâya dönelim.

(٩١٥/١١٠٥) - وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ لَبِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: ” أَخْبَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ رَجُلٍ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ ثَلَاثَ تَطْلِيقَاتٍ جَمِيعًا فَقَامَ غَضَبَانِ ثُمَّ قَالَ: أَيْلَعِبُ بِكِتَابِ اللَّهِ وَأَنَا بَيْنَ أَظْهَرِكُمْ حَتَّى قَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا أَقْتُلُهُ ؟ “ رواه النسائي وروأته مؤثّقون.

1105/915 “Mahmûd b. Lebîd¹³⁹ radiyallâhü anh’den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem’e bir adamın karısını üç talâkın hepsi ile boşadığı haber verildi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) gazâba gelerek ayağa kalktı. Sonra:

Ben aranızda olduğum halde Allâh’ın kitâbıyla oynanıyor mu? buyurdular. Nihâyet bir adam kalkarak

Yâ Resûlallâh şunu öldürmeyeyim mi? dedi.”

Bu hadîsi **Nesâî** rivâyet etmiştir. Râvîleri mevsûkdur.

Hadîs-i Şerîf, üç talâkı birden yapmanın bid’at olduğuna delîldir. Bu husûsda ulemâ ihtilâf etmişlerdir. *Ebû Hanîfe* ile *Mâlik’e* göre bid’attır. *Şâfiî*, *Ahmed* ve diğer bazı **ulemâya** göre bid’at değildir. Hattâ mekrûh bile sayılmaz.

Bid’at sayanlar **Resûlullâh (s.a.v.)’in** gadablanması ve “Allâh’ın kitâbıyla oynanıyor mu?” hadîsi ile istidlâl ettikleri gibi *Saîd b. Mansûr’un* sahîh senedle **Hz. Enes (r.a.)’den** tahrîc ettiği **Ömer (r.a.)** hadîsi ile de istidlâl ederler. Mezkûr hadîse göre **Hz. Ömer’e** karısını üç defa boşayan bir adam getirdiler mi dayaktan sırtını patlatırmış.

Üç talâkı bid’at saymayanlar: « فَطَلَّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ » “onları iddet va-kitleri için boşayın”¹⁴⁰ ve: « الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ » “Talâk ikidir...”¹⁴¹ âyet-i

Buna göre bir adam karısını tam dokuz kere boşayacak, ondan sonra kadına hulle lâzım gelecekmış ve bu da sözümlü ona başı dara gelen bir müslümanı kurtarmakmış? Bunun mânâsı o adama dokuza kadar talâkla oynamaya müsâade etmek değil midir? Talâk ciddisi, şakası müsavî olan şeylerdendir. Bu ciddiler ciddisi müessesese ile oynamamak için onu ancak üçe kadar meşrû’ kılan **Allâh** bu işi hâşâ, yeni müctehidler kadar bilemedi mi dersiniz ? Fetvâ da imâm denilen **İbnü’l-Kayyim’e** gelince: Alim olmasına rağmen Ehl-i Sünnet imâmlarından değildir.

¹³⁹ **Mahmûd b. Lebîd b. Ebî Râfi’ Ensârî (r.a.): Resûlullâh (s.a.v.)** zamanında doğmuş ve ondan bazı hadîsler rivâyet etmiştir. **Buhârî** onun sahâbeden olduğunu söylemiş, fakat **Ebû Hâtim**: “Onun sahâbî olup olmadığını bilmiyoruz demiştir. **Müslim** ise doğrudan doğruya onu tabîinden saymıştır. **Ulemâdan** bir zât idi. “96” tarihinde vefat etmiştir. **İmâm Ahmed** “müsned”inde onun terceme-i halini yazmış. Bazı hadîslerini de tahrîc etmişse de bunlarda, **Peygamber (s.a.v.)’den** işittiğine dâir bir sarâhat yoktur.

¹⁴⁰ Sûre-i Talâk, âyet: 1.

¹⁴¹ Sûre-i Bakara, âyet: 229.

kerîmeleri ile bir de ileride görülecek **Liân hadisi** ile istidlâl ederler. Fakat kendilerine “Âyetler mutlakdır; hadîs ise üç talâkın haram olduğunu sarâhaten ifâde ediyor. Binâenaleyh âyetler bu hadîsle takyîd edilirler. Karısına liân yapanın talâkı yerinde bir talâk değildir; çünkü kadın liânla boş olmuştur” diye cevap verilmiştir.

Hadîs-i Şerîf, **Resûlullâh (s.a.v.)** zamanında üç talâkın vâki olduğunu göstermektedir.

(۹۱۶/۱۱۰۶) - وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ : ” طَلَّقَ أَبُو رُكَانَةَ أُمَّ رُكَانَةَ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : رَاجِعْ امْرَأَتَكَ فَقَالَ : إِنِّي طَلَّقْتُهَا ثَلَاثًا قَالَ : قَدْ عَلِمْتَ رَاجِعُهَا “ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ . - وَفِي لَفْظٍ لِأَحْمَدَ : ” طَلَّقَ أَبُو رُكَانَةَ امْرَأَتَهُ فِي مَجْلِسٍ وَاحِدٍ ثَلَاثًا فَحَزِنَ عَلَيْهَا فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : فَإِنَّهَا وَاحِدَةٌ “ وَفِي سَنَدِهِمَا ابْنُ إِسْحَاقَ وَفِيهِ مَقَالٌ وَقَدْ رَوَى أَبُو دَاوُدَ مِنْ وَجْهِ آخَرَ أَحْسَنَ مِنْهُ : ” أَنَّ رُكَانَةَ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ سَهْنِمَةَ أَلْبَتَّةَ ، فَقَالَ : وَاللَّهِ مَا أَرَدْتُ بِهَا إِلَّا وَاحِدَةً فَرَدَّهَا إِلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ “ .

1106/916 “İbn-i Abbâs radıyallâhü anhümâ’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Ebû Rükâne Ümmü Rükâne’yi boşadı. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem kendisine:

Karina mürâcaat et; buyurdu. Ebû Rükâne:

Ben onu üç defa boşadım? dedi. Resûlullâh (s.a.v.):

Anladım (fakat) sen ona mürâcaat et; buyurdular.”

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** rivâyet etmiştir.

Ahmed’in bir rivâyetinde: “Ebû Rükâne karısını bir meclisde üç defa boşadı ve sonra ona acıdı. Resûlullâh (s.a.v.):

Bunlar bir talâkdır; buyurdular” denilmiştir. Her iki hadîsin sene-
inde **İbn-i İshâk** vardır. Bu zât hakkında söz vardır. **Ebû Dâvud** başka bir vecihden bundan daha güzel olmak üzere şunu rivâyet ediyor: **“Ebû Rükâne karısı Süheyne’yi elbette boşadı. Sonra:**

Vallâhi ben bununla bir talâktan başka bir şey kasdetmedim; dedi. Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem de onu kendisine iâde etti.”

Hadîsin **Ebû Dâvud**’daki lafzı şudur:

« طَلَّقَ عَبْدُ يَزِيدَ أَبُو رُكَّانَةَ أُمَّ رُكَّانَةَ وَنَكَحَ امْرَأَةً مِنْ مُزَيْنَةَ فَجَاءَتْ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ مَا يُغْنِي عَنِّي إِلَّا كَمَا تُغْنِي عَنِّي هَذِهِ الشَّعْرَةُ لِشَعْرَةٍ أَخَذْتُهَا مِنْ رَأْسِهَا فَفَرَّقَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ فَأَخَذْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِمِيَّةً فَدَعَا أَبُو رُكَّانَةَ وَإِخْوَتَهُ ثُمَّ قَالَ لِحِجْلَسَائِهِ: أَتَرَوْنَ فُلَانًا يُغْنِي وَلَدًا لَهُ يُشَبِّهُ مِنْهُ كَذَا وَكَذَا مِنْ عَبْدِ يَزِيدَ وَفُلَانًا لِأَنَّهُ الْآخِرُ يُشَبِّهُ مِنْهُ كَذَا وَكَذَا قَالُوا نَعَمْ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَبْدِ يَزِيدَ طَلِّقْهَا فَفَعَلَ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: رَاجِعْ امْرَأَتَكَ أَمْ رُكَّانَةَ فَقَالَ: إِنِّي طَلَّقْتُهَا ثَلَاثًا قَالَ: قَدْ عَلِمْتُ رَاجِعُهَا ثُمَّ تَلَا "يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلَّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ" »

“Abdi Yezîd Ebû Rükâne, Ümmü Rükâne’yi boşadı da Müzeyne (kabîlesin)den bir kadını nikâh etti. Derken Peygamber (s.a.v.) geldi. Kadın başından aldığı bir kılı göstererek:

Bana ancak şu kıl kadar faydası olur; binâenaleyh aramızı ayır; dedi. Peygamber (s.a.v.) hamîyyete gelerek Rükâne ile kardeşlerini çağırdı. Sonra beraberinde oturanlara:

Filânla falânın şu ve şu yerlerini Abdi Yezîd’e benzetiyor musunuz? dedi: Evet; dediler. Peygamber (s.a.v.) Abdi Yezîd’e:

Boşa onu; buyurdular. O da boşadı. Sonra Peygamber (s.a.v.):

Karın Ümmü Rükâne’ye mürâcaat et; dedi. Ebû Rükâne:

Ben onu üç defa boşadım; dedi. Peygamber (s.a.v.):

Biliyorum; ona mürâcaat et; buyurdu; sonra “Ey Peygamber, kadınları boşadığınız zaman...”¹⁴² âyetini okudu.”

Aynı hadîsi Ebû Ya’lâ tahrîc etmiş ve sahîhlemiştir. Hadîsin bütün tarîklerinde Muhammed b. İshak vardır. Bu hadîs için münker diyenler vardır. Esah olan Ebû Davud’un tahrîc ederek sahîhlediğidir. Ebû Dâvud bu hadîsi Nâfi b. Uceyr’den rivâyet etmiştir. Onu Tirmizî ile İbn-i Mâce de rivâyet etmiştir. İbn-i Hibbân ile Hâkim sahîhlemiştirlerdir. Hâsılı hadîsin sahîh veya zâif oluşu ulemâ arasında ihtilâflıdır.

Bu hadîs bir mecliste üç talâkla boşamanın bir talâk sayılacağına delâlet ediyor. Mes’ele hakkında dört kaviil vardır:

1 - Bir mecliste üç talâkla boşamak hiç bir hüküm ifâde etmez; çünkü bid’attır. **Hâriciler**’le **Râfıziler**’in mezhebi budur. Nitekim az yukarıda delilleri ile birlikte görüldü.

2 - Bununla üç talâk vâki olur. **Ömer**, **İbn-i Abbâs**, **Âişe** ve **Ali** (r.anhüm) hazarâtı ile dört mezhebin imâmları, selef ve halefin cumhûru buna kâildirler. Delilleri: talâk âyetleridir. Mezkûr âyetler bir ile üçün

¹⁴² Sûre-i Talâk, âyet: 1.

arasını ayırmamışlardır. Bir delilleri de *Sahîhayn*'in rivâyet ettikleri **Uveymir-i Aclânî** hadîsidir. Mezkûr hadîse göre: **“Uveymir (r.a.) karısını Peygamber (s.a.v.) ‘in huzûrunda üç defa boşamış, Resûlü Ekrem (s.a.v.) kendisine bir şey dememiştir”**. Bu da üç talâk birden yapmanın câiz olduğuna delildir.

“Üç talâk olur” diyenler *Buhârî* ile *Müslim*'in müttefikan rivâyet ettikleri **Fâtîme binti Kays** hadîsi ile de istidlâl ederler: **“Fâtîme (r.anhâ) nın kocası onu üç defa boşamış, mes'ele Peygamber (s.a.v.) ‘e haber verilince:**

Ona nafaka yoktur; ama iddet bekleyecektir; buyurmuşlardır.” Nihâyet bu zevât diyorlar ki: **“Peygamber (s.a.v.)**'in bu iş bir mecliste mi oldu yoksa müteaddid meclislerde mi? diye sormaması bu husûsda bir fark olmadığına delâlet eder.

3 - Bu sözle bir talâk-ı ric'î vâki olur. Bu kavil **Hz. Ali (r.a.)** ile **İbn-i Abbâs (r.a.)** 'den rivâyet olunmuştur. **Zâhirîler**, **İbn-i Teymiyye** ve onun tilmîzi **İbni'l-Kayyim** bu kavli tercîh etmişlerdir. Bunlar yukarıda görülen **İbn-i Abbâs (r.a.)**'den mervî iki hadîsle istidlâl ederler.

4 - Kadının medhûlün bihâ (yani cimâ edilmiş) olup olmaması arasında fark vardır. Medhûlün bihâ'ya üç talâk vâki olur. Fakat başkasına yalnız bir talâk vâki olur. **İbn-i Abbâs (r.a.)**'a tâbi olanlarla **İshâk b. Râheveyh** bu kavli tercîh etmişlerdir. Bunlar da **Ebû Dâvud**'un rivâyetindeki: **“Bilmiyor musun ki erkek karısını cimâdan önce üç defa boşarsa Resûlullâh (s.a.v.) zamanında onu bir talâk sayarlardı?”** cümlesidir. Bunların aklî delîli de vardır. Derler ki: “Bu adam karısına (benden bâinsin) dese kadın derhal boş olur; aynı sözü tekrarlarsa talâka mahal kalmadığı için hiç bir şey vâki olmaz; çünkü henüz zifâf olmamış bir kadın bir defa boşandı mı hemen kocasına ecnebî olur. Ona iddet olmadığından ikinci bir talâka mahal değildir.” Fakat bunlara da: bu hüküm cimâ edilenle edilmeyenin her ikisi hakkında sâbit olmuştur; diye cevap verilmiştir. Bir defa da üç yâhûd üç ayrı sözle üç defa boşanma mes'elesi fıkıh kitâblarında uzun uzadıya îzâh edilmiştir.

Dört mezheb ulemâsı **Hz. Ömer (r.a.)** zamanında mün'akid olan icmâa münkâd olarak üç talâk mes'elesini infâz edegelmıştır. Hattâ bu mes'ele hakkında muhâliflerine şiddet gösterdikleri ve **İbn-i Teymiyye** bu mes'eleda **Râfızîler**'le bir olarak bir talâk vukûuna kâil olduğu için cezâlandırıldığı tilmîzi **İbni'l-Kayyim**'in ise bu sebeple deve üzerinde sokaklarda dolaştırıldığı söylenir.

(۹۱۷/۱۱۰۹) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "ثَلَاثُ جِذْهَنَ جِدٍّ وَهَزْلُهُنَّ جِدٌّ: النِّكَاحُ وَالطَّلَاقُ وَالرَّجْعَةُ" رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ إِلَّا السَّائِيَّ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ. وَفِي رَوَايَةٍ لِابْنِ عَدِيٍّ مِنْ وَجْهِ آخَرَ ضَعِيفٍ "الطَّلَاقُ وَالْعَتَاقُ وَالنِّكَاحُ" وَلِلْحَارِثِ بْنِ أَبِي أَسَامَةَ مِنْ حَدِيثِ عَبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ - رَفَعَهُ "لَا يَجُوزُ الدُّعْبُ فِي ثَلَاثٍ: الطَّلَاقُ وَالنِّكَاحُ وَالْعَتَاقُ فَمَنْ قَالَهُنَّ فَقَدْ وَجِبْنَ" وَسَنَدُهُ ضَعِيفٌ .

1109/917 "Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Üç şey vardır: bunların ciddîsi de ciddî şakası da ciddîdir. Nikâh, talâk ve ric'at; buyurdular."

Bu hadîsi, **Nesaî** müstesna **Dörtler** rivâyet etmiştir. **Hâkim** onu sahîhlemiştir.

İbn-i Adiyy'in başka zaîf bir vecihden rivâyetinde: "Talâk, nikâh ve itâk" denilmiştir. **Hâris b Üsâme**'nin **Ubadetü'bnü's Sâmit**'den merfû olarak rivâyet ettiği hadîsde: "**Üç şeyde oyun câiz** değildir: Talâk, nikâh ve itâkda. Bunları kim söylerse muhakkak vâcib olur" buyurulmuştur. Senedi zaîftir. Çünkü senedinde *İbn-i Lehîa* vardır Hadîsde inkîta da vardır.

Bu hadîsler şaka ile yapılan talâkın ciddî olarak vâki olduğuna, onun niyyete muhtaç bulunmadığına delildirler. Hanefiler'le Şâfiiler'in mezhebi budur. *Ahmed b. Hanbel* ile diğer bir takım ulemâya göre niyyet şarttır. Zîrâ: "Ameller niyetlere göredir" hadîsi bütün amellere âmm ve şâmilidir. Talâk da bir ameldir" diyorlar. Fakat kendilerine: Âmm olan o hadîsi bu hadîsler tahsîs etmiştir; diye cevap verilmiştir. İtik hakkında yeri gelince izâhât verilecektir. **Hâkim**'in sahîhlediği **Ebû Hüreyre** hadîsi hakkında *Tirmizî* "hasen garîbdir" diyor. *Ebû Bekir ibni'l-Arabi* ise: "Bu hadîsde itik da rivâyet edilmiş, ama ondan bir şey sahîh olmamıştır" demektedir.

(۹۱۸/۱۱۱۲) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى تَجَاوَزَ عَنْ أُمَّتِي مَا حَدَّثَتْ بِهِ أَنْفُسَهَا مَا لَمْ تَعْمَلْ أَوْ تَكَلِّمْ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1112/918 "Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'den duymuş olarak onun:

Şüphesiz ki Allâh ümmetimin gönlünden geçen şeyleri (Ümmetim) yapmadıkça veya söylemedikçe afv eder; buyurduğu rivâyet olunmuştur.” Hadîs **müttefekun aleyhdir.**

Bu hadîsi **İbn-i Mâce** dahî **Ebû Hüreyre**’den rivâyet etmiş; yalnız o rivâyette “Gönlünden geçen şeyleri” yerine “**Kalplerine vesvese veren şeyleri**” denilmiş; sonuna da “**Kendilerine zorla yaptırılan şeyler**” ifâdesi eklenmiştir. Bu ziyâde hakkında musannıf merhûm: “Zannederim bu ziyâde müdreddir. O her halde *Hişâm b. Ammâr*’a hadîsden hadîse geçmek sûretiyle gelmiş olacaktır” diyor.

Hadîs-i Şerîf gönülden geçirmekle talâk vâki olmadığına delildir ki, cumhûru ulemânın kavli de budur.

İbn-i Sîrîn, *Zührî* ve bir rivâyete göre *İmâm Malik* gönülden geçirmekle talâk vâki olduğuna kâildirler. *İbnü’l-Arabî* dahî: “Kalbden küfrü itikâd ve günâha isrârla devâm eden günahkâr olur” diyerek bu kavli takviye etmiştir. *İbni’l-Arabî* “Bir müslümana kalpten zinâ isnâdında bulunmak da aynı hükümdedir. Bunlar hep kalbin amelleridir” demektedir. Fakat kendisine: “Mezkûr hadîs **Allâhü Teâlâ**’nın bu ümmeti gönlünden geçirdiği şeylerden dolayı muâhaze etmeyeceğini ve **Allâh**’ın hiç bir kimseye tâkatından fazla bir yük yüklemeyeceğini haber veriyor. Gönlünden geçirmek ise kulun dâire-i tâkatından hâriçtir” diye cevap verilmiştir. *İbni’l-Arabî*’nin küfür ve riyâ ile istidlâli bu hadîsden tahsis edilmiştir. Halbuki küfrü itikâdla riyâyı kasıd, gönülden geçen şeyler olmaktan da çıkmışlardır.

Bu hadîsle talâkın yazı ile de vâki olacağına istidlâl ederler. Çünkü yazan kalbiyle niyyet etmiş; yazmak sûreti ile de niyyetinin mûcebince amelde bulunmuştur. **Cumhûr**un kavli budur. Bazı imâmlar yazıda işhâdı yani şâhid çağırmayı da şart koşmuştur; nitekim aşağıda “**Ric’at bahsi**”nde görülecektir.

(۹۱۹/۱۱۱۳) - وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى وَضَعَ عَنْ أُمَّتِي الْخَطَأَ وَالنِّسْيَانَ وَمَا أَسْتَكْرَهُوا عَلَيْهِ “رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ وَالْحَاكِمُ وَقَالَ أَبُو حَاتِمٍ: لَا يَثْبُتُ .

1113/919 “İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ’dan Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem’den duymuş olarak rivâyet edildiğine göre:

Şüphesiz ki Allâh ümmetimden, hatâ, unutma ve yapmaya zorlandıkları şeyi(n hükmünü) kaldırmıştır; buyurmuşlardır.”

Bu hadîsi, **İbn-i Mâce** ile **Hâkim** rivâyet etmişlerdir. **Ebû Hâtim** ise “Sâbit olmuyor” demiştir. *Nevevî* “*er-Ravza*” da: “Bu hadîs hasen-dir” demiştir. Hadîsin bir çok isnâdları vardır. Fakat *İbn-i Ebî Hâtim*, bu isnâdların derecesini babasına sorduğunu, babasının: “Bu hadîslerin hep-si münkerdir; hepsi mevzûdur” dediğini söylüyor. *Abdullah b. Ahmed* dahî “*el-İlel*” adlı eserinde: “Bu hadîsi babama sordum. Onu pek inkâr etti ve: Bu, *Hasen*’in **Peygamber (s.a.v.)**’den rivâyetinden başka kimse tarafından rivâyet edilmiyor; dedi” şeklinde beyânda bulunmuştur. *İmâm Ahmed b. Hanbel*’in: “Her kim hatâ ve unutma hükümlerinin kaldırıl-dığını (yani teklîf edilmediğini) zannederse muhakkak **Allâh**’ın kitabı ile **Resûlullâh (s.a.v.)**’in sünnetine muhâlefet etmiştir. Çünkü Allâh hatâ yolu ile insan öldürene keffâreti vâcib kılmıştır” dediği rivâyet olunur.

Hadîs-i Şerîf, **Ümmet-i Muhammediyye**’den bir günah hatâ veya unutma sûretiyle sâdır olursa yâhûd bu ümmete bir günah zorla işletilirse o günahın uhrevî cezâsının afvedildiğine delildir. Dünnevî ahkâmı ise ihtilâflıdır. Bazılarına göre unutmakla kasden yapmak arasında bir fark yoktur. Unutmak akid esnasında şart koşulursa o zaman kasıddan ayrılır.

Atâ’dan bir rivâyette unutarak yapılan talâkın hükmü yoktur. Bir çok **ulemânın** kavilleri budur. Onlara göre yanlışlıkla söylenen talâk lafzına da itibâr yoktur. Fakat **Hanefiler**’e göre bu talâk vâkidir. Ölüm tehdidi altında zorla karısını boşayanın talâkı ihtilâflıdır. **Cumhûra** göre vâki de-ğildir. *Nehaî* ile Hanefiler’e göre vâkidir.

Hulâsa **Hanefiler**’e göre: Hür olsun köle olsun, âkil bâliğ olan her kocanın talâkı muteberdir. Bu bâbda ciddî olanla olmayanın hükmen bir farkı yoktur. Binâenaleyh: Mükreh denilen zorla boşayanın, şaka-dan boşayanın, sefih denilen zayıf akıllının, sarhoşun yanlışlıkla boşaya-nın ve işâretle dilsizin talâkları muteberdir. Dilsizin tasarrufları hakkında *Mecelle*’nin 70. maddesinde “Dilsizin işâret-i ma’hûdesi lisânla beyân gibidir” denilmektedir. Deli, küçük çocuk, baygın, bunak ve uyuyan kim-selerin talâkları muteber değildir.

(٩٢٠/١١١٤) - وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: “إِذَا حَرَّمَ الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ لَيْسَ بِشَيْءٍ وَقَالَ: لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ” رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ - وَلِمُسْلِمٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: “إِذَا حَرَّمَ الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ فَهُوَ يَمِينٌ يَكْفُرُهَا.”

1114/920 “İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ”dan rivâyet edilmiştir.

Demiştir ki: Erkeğin karısını (kendisine) haram etmesi hiç bir şey değildir. Yemîn olsun ki Resûlullâh (s.a.v.)'de sizin için güzel bir önderlik vardır."

Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir. **Müslim**'in İbn-i Abbâs'dan rivâyetinde: "**erkek karısını (kendine) haram kılarsa bu bir yemîndir. Onun keffâretini verir**" denilmiştir.

Bu hadîs, **İbn-i Abbâs** (r.a.)'a mevkûfdur, ve erkeğin karısını kendisine harâm etmenin yemîn keffâreti icâb etse de boşanma sayılmadığına delâlet eder. **İbn-i Abbâs** hazretlerinin "**hiç bir şey değildir**" demesi, onun talâk olmadığını beyândır. Maamâfih "bu sözden bir şey lâzım gelmez" mânâsına da olabilir. Bu takdîrde yemîn sayılacağı rivâyeti başka bir rivâyet olur; ve **İbn-i Abbâs** (r.a.)'ın bu meselede iki kavli olmuş olur.

Bu mes'ele selef-i sâlihîn **sahâbe** ve **tâbiîn** ile halefleri **müctehidler** arasında pek ihtilâflı bir mes'eledir. **Zâhirîler**'e göre bir şeyi helâl veya haram kılmak yalnız **Allâh**'a mahsûsdur. Binâenaleyh bir adamın karısını kendisine harâm kılması **İbn-i Abbâs** hadîsinde görüldüğü veçhile lağiv yani hükümsüzdür. Bunlar müddeâlarını bir takım âyet ve hadîslerle isbâta çalışırlar.

Bir kimsenin karısını kendisine harâm etmesi sûretiyle yapılan yemîn ya i'lâ yâhûd da zihâr olur ki bunlar az ileride kendi bahislerinde görülecektir.

(۹۲۱/۱۱۱۶) - وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا " أَنَّ ابْنَةَ الْجَوْنِ لَمَّا أَذْخَلَتْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، وَدَنَا مِنْهَا قَالَتْ : أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْكَ فَقَالَ : لَقَدْ عَذَّتْ بِعَظِيمٍ ، الْحَقِّي بِأَهْلِكَ " رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ .

1116/921 "Âişe radiyallâhü anhâ'dan rivâyet edildiğine göre Cevn'in kızı Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'in yanına alınarak Peygamber (s.a.v.) kendisine yaklaşıncı:

Senden Allâh'a sığınırım, demiş; bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.):

Yemin ederim ki pek büyük bir şeye sığındın; âilene git; buyurmuşlardır." Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir.

Cevn'in kızının adını ta'yîn husûsunda pek çok ihtilâf edilmiştir.¹⁴³ Fakat ta'yînin bir fâidesi olmadığı için onunla meşgûl olunmamıştır. Bu ka-

¹⁴³ Bir rivâyete göre ismi **Amre**'dir. Musannıfa göre, **Ümeyme binti Nu'mân**'dır.

din zamanının en güzel kadınlarındanmış. **Resûlullâh** (s.a.v.) 'in onunla nasıl evlendiğini *İbn-i Sa'd*'ın **Abdûlâhid b. Ebi Avn** tariki ile tahrîc ettiği şu hadîs tafsîlâtı ile bildiriyor:

« قَالَ ”قَدِمَ الثُّعْمَانُ بْنُ أَبِي الْجَوْنِ الْكِنْدِيُّ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَزَّجُكَ أَجْمَلَ أَيْمٍ فِي الْعَرَبِ كَانَتْ تَحْتَ ابْنِ عَمٍّ لَهَا فَتَوَفِّي وَقَدْ رَغِبْتُ فِيكَ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَأَبْعَثْ مَنْ يَحْمِلُهَا إِلَيْكَ فَبَعَثَ مَعَهُ أَبَا أُسَيْدٍ السَّاعِدِيَّ قَالَ أَبُو أُسَيْدٍ فَأَقَمْتُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ثُمَّ تَحَمَّلْتُ بِهَا مَعِيَ فِي مِحْفَةٍ فَأَقْبَلْتُ بِهَا حَتَّى قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فَأَنْزَلْتُهَا فِي بَيْتِي سَاعِدَةً وَوَجَّهْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي بَيْتِي عُمَرُو بْنُ عَوْفٍ فَأَخْبَرَنِي“ الْحَدِيثُ »

“Abdûlvâhid demiştir ki: Nu'mân b. Ebi'l-Cevn-i Kindî Resûlullâh (s.a.v.)'in yanına geldi ve:

Ya Resûlallâh, seni arapların en güzel kadını ile evlendireceğim. Bu kadın amcasının oğlu ile evli idi (kocası) öldü; (şimdi) seni istemektedir dedi. Resûlullâh (s.a.v.):

Peki iyi (olur); buyurdular Nu'mân:

Öyle ise onu sana getirecek birini gönder; dedi Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.) Ebû Esîd Saîdî'yi gönderdi. Ebû Esîd diyor ki:

Üç gün durdum. Sonra onu beraberimdeki bir mahaffenin¹⁴⁴ içine yerleştirdim; böylece tâ Medine'ye vasil oluncaya kadar getirdim; ve kendisini Sâide oğullarına misafir bıraktım ve Resûlullâh (s.a.v.) Amr b. Avf oğullarında bulunduğu bir sırada ona yolladım. Nihâyet ona haber verdim ilah.....” İbn-i Ebî Avn, bunun yedinci yılın Rebîulevvel'inde olduğunu söylüyor.

Kıssanın tamamı şudur: Kadına demişler ki: **“Peygamber (s.a.v.) sana yaklaştığı zaman ondan istiâze et; çünkü o böyle şeylerden pek hoşlanır”** Böylelikle onu aldatmışlar. Maamâfih bu hud'a ve hileyi kadının kendisi yapmış olması ihtimâli daha kuvvetli görülmektedir.

Rivâyete göre kadını bu sözü söylemeye kimin teşvik ettiği **Peygamber (s.a.v.)**'e anlatılınca: “Bu kadınlar Hz. Yûsuf'un (mâcerâ) arkadaşları (olan kadınlar) gibidir.” buyurmuşlardır.

Bu hadîs, erkeğin karısına: “âilene git” demesinin bir talâk olduğuna delîldir. Filhakîka bu söz talâkın kinâyelerindendir; onunla boşamak kastedilirse talâk olur.

İstitrâd: Fıkıh ilminin beyanına göre boşanma işinde kullanılan sözler sarîh ve kinâye olmak üzere iki nevidir.

¹⁴⁴ Develerin iki yanına yerleştirilen tahtadan yapılmış odacıklardan biridir.

Sarîh: Kadın boşamadan başka bir yerde kullanılmayan sözdür. “Seni boşadım” yâhûd “benden boş ol” gibi.

Kinâye: Talâka mahsûs olmayıp, hem talâka hem de başka bir şeye ihtimâli olan sözdür, “çık git” gibi. Bu söz: çık git, çünkü seni boşadım; mânâsına gelebildiği gibi: çık git çünkü ben seni boşamam; mânâsına da gelebilir. Kinâye sözler muhtelifdir. Bunlarla yerine ve sözüne göre kimi niyetle talâk vâki olur; erkeğin boşama niyeti yoksa talâk vâki olmaz; kimi niyetsiz talâk vâki olur. Kezâ vukû bulan talâk ya ric’î olur yâhûd bâin. Tafsîlât fıkıh kitaplarındandır.

“**Ailenin yanına git**” sözünün talâkdan kinâye olduğuna **Ka’b. b. Mâlik** kıssası da delâlet eder. Mezkûr kıssaya göre **Mâlik’e “karından uzaklaş”** demişler. O da: “**âilen nezdine git ve onların yanında kal**” demiş; fakat bununla talâkı kasdetmemiş; karısı da boş olmamıştır. Dört mezheb **fukâhâsının** ve diğer bazı **ulemânın** mezhebi budur. **Zâhirîler’e** göre “**Âilenin yanına git**” demekle talâk vâki olmaz. Onlara göre **Peygamber (s.a.v.), binti Cevn’e** nikâh akdetmemiş; ona yalnız dünürlük yollamıştı. Zîrâ bu kıssa hakkındaki rivâyetler muhtelifdir. *Sahîh-i Buhârî*’deki rivâyet akid yapılmadığına delâlet eder. Bu rivâyete nazaran **Resûlullâh (s.a.v.)** kadına: **Kendini bana bağışla; demiş.** Kadın: **Hiç bir kraliçe kendini bir sokak adamına bağışlar mı? mukâbelesinde bulunmuş; Peygamber (s.a.v.)** kendisini teskîn etmek için elini üzerine uzatınca: **Senden Allâh’a sığınırım; demişti.**

Zâhirîler, Resûlullâh (s.a.v.)’in “bağışla” demesinden henüz akdin yapılmamış olduğuna istidlâl etmek isterlerse de, kadının **Peygamber (s.a.v.)’in** yanına getirilmesi ve elini ona uzatması onların iddiâlarını çürütür. Çünkü nikâh olmadan zifâf da yapılmaz; kadına el de uzatılmaz, “Kendini bana bağışla” buyurması kadının hatırını hoş etmek içindir. **Peygamber (s.a.v.)’in** kadının babası ile mehir üzerinde anlaştıkları da rivâyet edilmiştir. Bütün bunlar akdin yapıldığını sarâhate yakın bir kat’iyetle ifâde etmektedir.

(۹۲۲/۱۱۱۷) - وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “لَا طَلَاقَ إِلَّا بَعْدَ نِكَاحٍ وَلَا عِتْقَ إِلَّا بَعْدَ مِلْكٍ” رَوَاهُ أَبُو يَعْلَى وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ وَهُوَ مَعْلُولٌ.

1117/922 “Câbir radiyallâhü anh’dan rivâyet olunmuştur.

Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.):

Talâk ancak nikâhdan sonra, köle âzâdı da milkden sonradır; buyurdular.”

Bu hadîsi **Ebû Ya'lâ** rivâyet etmiştir. **Hâkim** onu sahîhlemişse de hadîs ma'lûldür. **İbn-i Mâce, Misver b. Mahrame'**den bunun bir mislini tahrîc etmiştir. İsnâdı güzeldir. Lâkin bu dahi ma'lûldür.

Bu hadîsi sahîh bulan **Hâkim**: “Ben *Şeyhayn'e* şaşarım. Hadîs kendi şartlarına uygun olarak **İbn-i Ömer, Âişe, Abdullah b. Abbâs, Muâz b. Cebel** ve **Câbir'**den sahîh olarak rivâyet edilmişken onu nasıl ihmâl edebildiler...” demiştir. Ma'lûl olmasına gelince. *Dâre Kutnî*: “Sahîh olan bu hadîs mürseldir. Onun ricâli arasında **Câbir** yoktur” demiştir. *Yahyâ b. Maîn* de: “**Peygamber (s.a.v.)**’in: nikâhdan önce talâk yoktur; buyurduğu kendisinden sahîh senedle gelmiştir” demiş. *İbn-i Abdilber*: “Bu hadîs bir çok vecihlerden rivâyet edilmiş; ancak bu rivâyetler hadîs âlimlerince ma'lûldür” mutâlaasında bulunmuştur. **Cabîr** hadîsine, **Misver** rivâyeti şâhid ise de o da ma'lûldür. Çünkü *Zühri* üzerinde ihtilâf vardır.

Beyhakî: “Bu bâbda en sahîh hadîs, *Amr b. Şuayb*’ın babasından o da dedesinden işitmiş olarak rivâyet ettiği hadîsdir” diyor *Tirmizî*: “Bu hadîs, bu bâbda rivâyet edilen en güzel şeydir” demektedir. *Buhârî* dahî: “Bu bâbda en sahîh ve en meşhûr şey *Amr b. Şuayb*’ın babasından onun da dedesinden rivâyet ettiği hadîsdir.” demiştir. *Beyhakî*; bu hadîsi iyi bir isnâdla *İbn-i Mâce*’nin rivâyet ettiğini söylüyor.

Hadîs-i Şerîf, yabancı kadının boşanmayacağına delîldir. Bu talâkın o anda yapılması bilicmâ câiz değildir. Fakat “seni alırsam boş ol” gibi nikâha ta'lik edilirse mes'ele ihtilâflıdır. Burada üç kavil vardır:

1 - Böyle bir sözle mutlak sûrette talâk vâki olmaz, *İmâm Şâfiî* ile *Ahmed b. Hanbel*’in, *Dâvudu Zâhiri*’nin ve diğer bazı ulemânın mezhebi budur. Bu kavli *Buhârî* yirmi iki sahâbîden rivâyet etmiştir. Delilleri: bâbımızın hadîsidir. Derler ki: “Bu hadîsin isnâdında söz olsa da rivâyet yollarının çokluğu onu te'yîd etmiştir, **İbn-i Abbâs (r.a.)**: “**Allâhü Teâlâ: “Ey îmân edenler! mü'mineleri nikâh eder de sonra boşarsınız; buyurmuş; mü'mineleri boşar da sonra nikâh ederseniz; dememiştir”** şeklinde pek güzel bir mütâlaa beyân etmiştir. Bir de “Filân kadını alırsam boş olsun” derken o kadın kendisine yabancıdır. Yenilenen onun nikâhıdır. Binâenaleyh bu söz, ecnebî bir kadına: “Şu eve girersen boş ol” demeye benzer. Kadın o anda girmeyip de bu adamla evlendikten sonra girse bilittifâk boş olmaz. Burada da öyledir.”

2 - *Ebû Hanîfe* ile diğer bazılarına göre talâkı ta'lik mutlak câizdir.

3 - *İmâm Mâlik* ile bazı ulemâ tafsîlâta gitmiş ve: "tahsis ederek: filân oğullarından, yâhud filân yerden alacağım her kadın boş olsun; derse talâk vâkidir. Vakte izâfe ederek: filân vakitte; demesi de aynı hükümde-
dir. Fakat umûmî konuşur da her aldığım kadın boş olsun derse bir şey vâki olmaz" demişlerdir.

Hılâfın sebebi: Talâk vâki olabilmek için evvelâ milkin şart olup olma-
ması meselesidir. "Milki şarttır" diyenlere göre ecnebî bir kadının talâkını
ta'lik câiz olmaz. "Şart değildir" diyenlere göre câizdir.

Köle âzâdı hakkındaki hılâf da talâkdakinin aynıdır; ve Hanefîler'le
İmâm Ahmed'in esah kavline göre sahih olur. Bu mes'elede *İbni'l-
Kayyim* de **Hanefîler**'le beraberdir. Yalnız *İbni'l-Kayyim* talâkla itâkın
arasında fark görmüş "Talâkda ta'lik câiz değil, itâkda câizdir" demiştir.
Delili: Çünkü itâkda kuvvet ve sirâyet vardır. O ortak kölenin âzâdında
olduğu gibi başkasının milkinde sirâyet eder. Bir de milki itka sebep yap-
mak sahihtir; bir adam âzâd etmek için bir köle satın alabilir. Hem köle
âzâdı ibâdetlerden sayılır. Binâenaleyh onu adamak dahî câizdir. Hattâ
adâk yaparken milki olmasa bile sahihtir: "Allâh bana mal verirse şöyle
bir köle âzâd edeceğim" diyebilir. *İbn-i'l-Kayyim*'in bu tevcîhlerine itirâz
edenler olmuştur.

(۹۲۳/۱۱۱۹) - وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا
قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَا نَذَرَ لِابْنِ آدَمَ فِيمَا لَا يَمْلِكُ
وَلَا عِتْقَ لَهُ فِيمَا لَا يَمْلِكُ وَلَا طَلَاقَ لَهُ فِيمَا لَا يَمْلِكُ " أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ
وَالْتِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ. وَثَبَلَ عَنِ الْبُخَارِيِّ أَنَّهُ أَصَحُّ مَا وَرَدَ فِيهِ.

**1119/923 "Amr b. Şuayb'den o da babasından, o da dede-
sinden radiyallâhü anhümâ işitmiş olmak üzere rivâyet edilmiş-
tir. Dedesi demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.):**

**Âdemoğluna mâlik olmadığı bir şeyde adâk, mâlik olmadığı
bir şeyde itik ve mâlik olmadığı şeyde talâk (hakkı) yoktur; bu-
yurdular."**

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** ile **Tirmizî** tahrîc etmişlerdir. **Tirmizî** onu
sahihlemiştir. **Buhârî**'den, bu hadîsin bu bâbda vârid olan en sahih bir
hadîs olduğu nakledilmiştir. *Beyhakî*; "Bu, en sahih ve en meşhûr bir
hadîsdir" demiştir. Hadîsin şerh ve izâhı yukarıda geçmiştir.

(٩٢٤/١١٢٠) - وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "رَفَعَ الْقَلَمَ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ وَعَنِ الصَّغِيرِ حَتَّى يَكْبُرَ وَعَنِ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَعْقِلَ أَوْ يُفِيقَ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَرْبَعَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ وَأَخْرَجَهُ ابْنُ حِبَّانَ.

1120/924 "Âişe radiyallâhü anhâ'dan Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'den duymuş olarak onun:

Üç kişiden kalem kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, büyüyünceye kadar küçükten ve akli gelinceye veya ayılınca kadar deliden; buyurduğu rivâyet edilmiştir.

Bu hadîsi **Tirmizî** müstesnâ **Dörtlerle Ahmed** rivâyet etmişlerdir. Onu **Hâkim** sahihlemiş ve **İbn-i Hibbân** dahî tahrîc etmiştir.

"**Kalem kaldırıldı**" cümlesinin mânası: yazıldı da sonra yok edildi; demek değil: bunlar hakkında esâsen böyle bir şey yoktur; demektir ve kalemin kaldırılması muâhaze edilmeyeceklerinden kinâyedir. Yoksa hiç bir şey yazılmayacak mânâsına değildir. Çünkü onların sevapları yazılacaktır. Böyle olduğu içindir ki kârını zararını seçen bir sabînin müslüman oluşu sahîh ve muteber addedilmiştir. Nitekim **Peygamber (s.a.v.)** kendilerine hizmetle müşerref olan bir yahûdî çocuğuna **İslâmiyet'i** arzetmiş; çocuk da müslüman olmuş: bunun üzerine **Resûlullâh (s.a.v.):**

Bunu cehennemden kurtaran Allâh'a hamdolsun; demişlerdir.

Bir kadının **Peygamber (s.a.v.)**'e bir çocuk arz ederek:

Buna hacc var mı? diye sorduğunu, **Fahr-i Kâinât (s.a.v.)**'in cevâben:

Evet sana da ecir; buyurmuş olduğunu yerinde görmüştük. Bu husûsda hadisler çoktur. Hadis imamlarının bu hadîs üzerinde sözleri çoktur.

Hadîs mezkûr üç sınıf insanın mükellef olmadıklarına delildir. Dalarak uyuyanla henüz kârı zararı temyizden âciz sabînin mükellef olmadıklarına icmâ vardır. Sabî-i âkil denilen kârını zararını farkedenden sabî hakkında ihtilâf vardır. Hadîs-i Şerîf, sabîyi büyüyünceye kadar gayr-ı mes'ûl tutmuştur. Bazıları büyümeyi, oruç tutmağa namaz kılmağa gücü yetecek kadar olmakla sınırlandırmışlardır. **İmâm Ahmed**'in mezhebi budur, bir takımları on iki yaşına varmakla, diğerleri bülûğa yaklaşmakla; başkaları bâliğ olmakla tahdîd etmişlerdir.

Bülûğ: Erkeklerde ihtilâmla ve meninin çıkması iledir. Bu cihet ittifâkidir. Kızlarda ise, bazılarına göre onbeş yaş yâhûd dokuz yaşından sonra avret yerlerinde kıl bitmesi yâhûd uyanık iken şehvetle menî gelme-

sidir. Maamâfih bunların hepsi hakkında hilâf vardır.

Deliye gelince: Bundan murâd, akli zâil olandır. Bazılarına göre sabî ile sarhoş da bunda dâhildirler. Sarhoşun talâkı ihtilâfıdır. Bu husûsta iki kavil vardır:

Birinci kavle göre vâki değildir. **Osman, Câbir, Zeyd ve Ömer b. Abdülazîz** (r.anhüm) ile selefden bir cemâatin ve **İmâm Ahmed b. Hanbel**'in mezhebi bu olduğu gibi **Zâhirîler** de buna kâildirler. Delilleri bâbımızın hadîsi ile: « لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ »

“**Sarhoşken ne söylediğinizi bilmedikçe namaza yaklaşmayınız.**”¹⁴⁵ âyet-i kerîmesidir. Diyorlar ki: “Âyet-i Kerîmede sarhoşun lafına itibâr edilmemiştir. Zîrâ sarhoş ne söylediğini bilmez; binâenaleyh o mükellef değildir. Çünkü teklifin şartı bilittifâk akıldır. Ne söylediğini bilmeyen akıllı sayılamaz.” Bittabî muhâlişer bunu kabûl etmiyorlar.

İkinci kavle göre sarhoşun talâkı muteber ve vâkidir. Bu kavil **Ashab-ı Kirâm**'dan: **Ali ve İbn-i Mes'ûd** (r.anhümâ) hazarâtından rivâyet olunmuştur. Mezheb imâmlarından **Mâlik, Ebû Hanîfe ve Şâfiî'nin** kavilleri de budur. Bu zevâtın delilleri de aynen yukarıkilerin istidlâl ettikleri âyet-i kerîmedir. Fakat âyeti bunlar şöyle mütâlâa ediyorlar: Namaza sarhoşken yaklaşmak yasak edilmiştir. Madem ki yasak edilmiştir; o halde sarhoşlar mükellef demektirler. Çünkü mükellef olmayan bir kimseye şuna yaklaşma, bunu yapma denilemez. Bir de sarhoşun talâkı ona bir cezâ ve zecir olmak için vâkidir. Sonra boş olmak boşanmaya terettüb eder ve hükmün sebebine bağılılığı kabîlindendir. Binâenaleyh sebep var mı, müsebbeb de vardır. Buna sarhoşluğun bir te'sîri olamaz. Bundan dolayıdır ki **Ashâb-ı Kirâm**, söz husûsunda sarhoşu ayık hükmünde kabûl etmişler ve: “**Bu adam içti mi sarhoş oluyor; sarhoş oldu mu zırvalamaya başlıyor; zırvaladı mı da iftirâ ediyor. Müfterinin cezâsı ise seksen dayaktır.**” demişlerdir. **Saîd bin Mansûr**¹⁴⁶, **Peygamber (s.a.v.)**'den “**Talâкта kaylûle yoktur**” hadîsini tahrîc etmiştir. Bu da sarhoşun talâkının vukûuna delâlet eder.

Bu kavle muhâlif olanlardan **İbn-i Hazm-ı Zâhirî** ile **San'anî** yukarıki delilleri çürütmeye çalışmışlardır. Biz onların sözlerini burada zikrederek meseleyi daha fazla uzatmaktan sarfı nazar ettik.

¹⁴⁵ Sûre-i Nisâ, âyet: 129.

¹⁴⁶ **Saîd b. Mansûr: Ebû Osman Said b. Mansûr b. Şu'be el-Merzevî.** Hicrî 3. asrın büyük muhaddis ve hâfızlarındandır. **Talâkan** şehrinde doğmuş, sonra Belh'e giderek orada tahsilini ilerletmiş ve meşhûr bir âlim olmuştur. Ömrünün sonlarına doğru **Mekke**'ye giderek mücâvir olmuş ve orada “**229**” tarihinde irtihâl eylemiştir. Bir “**Kur'an tefsîri**” ve bir de “**Sünen**”i vardır.

بَاب الرُّجْعَةِ

RİC'AT BAHSİ

Ric'at veya **Rac'at** lügatte: geri dönmek, gerilemek. Şeriatte ise: Nikâh milkini devâm ettirmek istemek yani boşadığı karısına tekrar dönerek aralarındaki eski nikâhı devam ettirmek istemektir. Bunda nikâh tazelemeğe lüzûm yoktur.

Ric'atın şartları vardır ki talâkı sarîh lafızlarla yâhûd kinâye lafızların bazıları ile yapmak, mal mukâbilinde boşamamak, üç talâkı tamamlamamış olmak, kadının medhûlün bihâ yani cimâ edilmiş olması, ric'atın iddet içinde yapılması bu şartlar cümlesindendir. Ric'atın meşrû olduğunda hılâf yoktur. Çünkü meşrûiyyeti kitâb, sünnet ve icmâ-i ümmetle sâbittir. Kitâbdan delîli: « فَأَمْسِكُوهُمْ بِمَغْرُوفٍ »

“O kadınları ma'rûf vechile nikâhınızda tutun”¹⁴⁷ âyet-i kerîmesidir.

Sünnetten delîli de bâbımızın hadîsleridir:

(٩٢٥/١١٢١) - عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ "أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الرَّجُلِ يُطَلِّقُ ثُمَّ يَرْاجِعُ ، وَلَا يُشْهَدُ ، فَقَالَ : أَشْهَدُ عَلَى طَلَاقِهَا ، وَعَلَى رَجْعَتِهَا" رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ هَكَذَا مَوْقُوفًا ، وَسَنَدُهُ صَحِيحٌ . وَأَخْرَجَهُ الْبَيْهَقِيُّ بِلَفْظٍ : "إِنَّ عِمْرَانَ بْنَ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سُئِلَ عَمَّنْ رَاجَعَ امْرَأَتَهُ ، وَلَمْ يُشْهَدْ ، فَقَالَ : فِي غَيْرِ سُنَّةٍ . فَلْيُشْهَدْ الْآنَ" وَزَادَ الطَّبْرَانِيُّ فِي رَوَايَةٍ : "وَيَسْتَغْفِرُ اللَّهُ" .

1121/925 “İmrân b. Husayn radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet olunduğuna göre kendisine:

Bir adam karısını boşayıp da sonra şâhid çağırmadan ric'at etse hükmünün ne olacağı sorulmuş; o da:

Onun hem talâkına, hem de ric'atına işhâd et; demiştir.”

Bu hadîsi Ebû Dâvud böyle mevkûf olarak rivâyet etmiştir. Senedi sahîhtir. Aynı hadîsi Beyhakî şu lafızlarla tahrîc etmiştir: **“İmran b. Husayn’a şâhid çağırmadan karısına ric'at eden kimsenin hükmü sorulmuş; o da:**

Sünnetten gayrı bir şeye istinâden mi? Şimdi işhâd ediver-sin; demiştir.” Taberânî bir rivâyette “Hem Allâh’a istiğfâr eyle-sin” cümlesini ziyâde etmiştir.

¹⁴⁷ Sûre-i Bakara, âyet: 231.

Bu hadîs, ric'atin meşrû olduğuna delildir. Ric'atte asıl:

« وَيُعْلِنُ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ »

“**Kocaları onları iâde için en ziyâde hak sahibidirler.**”¹⁴⁸ âyet-i kerîmesidir. Talâk-ı ric'ide kocanın karısına ric'at etmeğe hakkı olduğu ulemânın ittifâkı ile sâbittir. Yalnız kadının iddeti içinde bulunması şarttır. Ric'at için kadının veya velîsinin rızası da şart değildir. Yeter ki talâk cimâdan sonra vukû bulsun.

Hadîs-i Şerîf, Talâk sûresindeki:

« وَأَشْهَدُوا ذَوْنِي عَدْلٍ مِنْكُمْ »

“**Sizden iki adâletli kimseyi de şâhid çağırın.**”¹⁴⁹ âyet-i kerîmesinin delâlet ettiği mânâyâ delâlet etmektedir. Emrin zâhiri vücûb ifâde ediyor. *İmâm Şâfiî*'nin eski mezhebi budur.

Hadîs, **Hazret-i İmrân**'ın ictihâden söylediği kendi sözü de olabilir: Burada içtihâda müsâade vardır. Ancak: “**sünnetten gayrı bir şeye istinâden mi?**” diye sorması buna mâni gibi görünüyor. Çünkü sahâbînin dilinden sünnet itlâk edilirse ondan **Peygamber (s.a.v.)**'in sünneti kastedilir; ve hadîs merfû sayılır. Şu kadar var ki vücûba delâlet etmez çünkü icâbla nedib arasında mütereddid bir sünnettir.

Ric'at; kavî ve fi'li olmak üzere iki kısımdır:

Kavî ric'at: "Sana ric'at ettim" gibi sözlerle yapılandır. Bunun sahîh olduğunda ittifâk vardır.

Fi'li ric'at: cimâ gibi bir fiille olur. Bunun câiz olup olmadığı ihtilâfıdır. *İmâm Şâfiî* ile bazılarına göre fiil ile ric'at câiz olmaz; zîrâ fiil zaten talâkla harâm olmuştu.

Bir de **Teâlâ Hazretleri** işhâdı zikretmiştir. İşhâd ancak söz üzerine olur. Fakat Şâfiî'ye: işhâd vâcib değildir; diye cevap verilmiştir.

Hanefiler'le **cumhûru ulemâya** göre fiilen ric'at câizdir. Fakat onlar da fiil için niyetin şart olup olmadığına ihtilâf etmişlerdir. *İmâm Mâlik*'e göre fiil için niyet şarttır. **Cumhûra** göre niyetsiz de sahîhdur; çünkü kadın şer'an zevcesidir. Bir adamın karısına dokunması ve sâir halleri için niyet etmesi bilicmâ şart değildir.

Ric'at ettiğini kadına bildirmesine gelince: ekser-i ulemâya göre kadın başka kocaya gitmesin diye kendisine ric'at ettiğini bildirmek vâcibdir. **Hanefiler**'e göre vâcib değil müstehâbdır. Semere-i hilâf şudur: Kocasının ric'at ettiğini bilmeyen kadın başka kocaya gitse ekser-i ulemâya göre nikâh bâtıldır. Kadın ric'at eden kocasına verilir.

¹⁴⁸ Sûre-i Bakara, âyet: 228.

¹⁴⁹ Sûre-i Talâk, âyet: 2.

İmâm Mâlik'den bir rivâyete göre kadına cimâ etmiş olsun olmasın, kadın ikinci kocasına aittir. Delili: *İbn-i Vehb*'in *Yunus*'dan onun da *İbn-i Şihâb*'dan onun da *Sâid b. el-Müseyyeb*'den rivâyet ettiği şu hadîsdir:

« قَالَ مَضَتِ السَّنَةُ فِي الَّذِي يُطَلِّقُ امْرَأَتَهُ ثُمَّ يَرَاغِبُهَا ثُمَّ يَكْتُمُهَا رَجَعَتْهَا فَتَحِلُّ فَتَنْكِحُ زَوْجًا غَيْرَهُ إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ مِنْ أَمْرِهَا شَيْءٌ وَلَكِنَّهَا لِمَنْ تَزَوَّجَهَا »

“Karısını boşayıp sonra ona ric‘at eden fakat ric‘at ettiğini kendisinden gizleyen; ve böylece karısı iddetini bitirerek başka kocaya varan hakkında sünnet: "O kadına ait elinde hiç bir şey yoktur; kadın evlendiği adamın (karısı)dır" şeklinde devâm edegelmiştir". Ancak söylendiğine göre bu hadîsi yalnız *İbn-i Şihâb* rivâyet etmiştir ki, bu zât *Zührî*'nin kendisidir. Şu halde onun kendi sözü olmuş olur; ve bittabi huccet değildir. **Cumhûra** da *Tirmizî*'nin **Semü-retübnü Cündeb**'den rivâyet ettiği şu hadîs şâhiddir:

« قَالَ أَيُّمَا امْرَأَةٍ تَزَوَّجَهَا اثْنَانِ فَهِيَ لِلأَوَّلِ مِنْهُمَا »

“Herhangi bir kadını iki kişi alırsa o kadın onların birincisine aittir.”

Dikkat edilecek bir cihet de **Teâlâ** hazretleri'nin:

« وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا »

“Eğer ıslah-ı hâl etmek isterlerse kocaları iddet içinde kadınların kendilerine iâde edilmesine en müstahik kimselerdir.”¹⁵⁰ âyet-i kerîmesidir. Şâyet kadına ric‘at etmekten maksadı geçinmek değilse bu ric‘at doğru değildir. Çünkü bunda ne ıslâh vardır; ne de **Allâh**'ın emirlerine riâyet. Maamâfih bazıları: ric‘at için ıslâh-ı hal şart değildir; diyorlar.

(٩٢٦/١١٢٢) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ” أَنَّهُ لَمَّا طَلَّقَ امْرَأَتَهُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مُرُّهُ قَلِيلٌ رَاجِعُهَا ” مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1122/926 “İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunduğuna göre kendisi karısını boşadığı zaman Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem Ömer'e:

Ona emret de kadına mürâcaat etsin; buyurmuşlardır.”

Hadîs müttefekun aleyhdir.

Bu hadîs hakkında dahî yukarıda yeter derecede söz geçti.

¹⁵⁰ Sûre-i Bakara, âyet: 228.

بَابُ الْإِيلَاءِ وَالظَّهَارِ وَالْكَفَّارَةِ

İLÂ, ZİHÂR VE KEFFÂRET BÂBÎ

Nikâhlı bir kadın kocasına dört yoldan biri ile harâm olur: Bunlar **Talâk, İlâ, Zihâr** ve **Liân**'dır.

Talâkı yukarıda gördük, şimdi sıra ilâ'ya geldi: Çünkü talâka en yakın olan odur. Şöyle ki: Talâk yeri gelince mübâh olur. İlâ da bir cihetle yemîn olduğundan meşrûdur. Diğer cihetten bunda zulüm mânâsı vardır; zirâ kadının cimâ hakkını men eder. Halbuki Zihârla liânda meşrû bir cihet yoktur. İşte bir cihetle mübâh olduğu için ilâ, zihârla liâna nisbetle talâka daha yakındır.

İlâ: lugatte: yemîn demektir.

Şeriatte ise: Karısına dört ay veya daha fazla yaklaşımdan yemînle te'kidli bir şekilde nefsi men etmektir.

Sebebi: Talâk-ı ric'îdir.

Şartı: Kocanın ehil, karısının da mahal olması; ve ilânın dört aydan az olmamasıdır.

Rüknü: "Vallâhi sana dört ay yaklaşmayacağım" demek veya buna benzer bir şey söylemektir.

Hükmü: Sözünde durup karısına yaklaşmadığı takdîrde müddet geçince bir talâk-ı bâin vâki olmak; sözünde durmadığı takdîrde keffâret veya muallak olan cezânın lüzûmudur.

İlâ'nın da talâk gibi sarîh ve kinâye lafızları vardır.

Sarîh sözleri: "Sana yaklaşmam; seninle cimâ' etmem" gibi niyete ihtiyaç bırakmayan lafızlardır.

Kinâye sözleri: "Sana dokunmam, sana gelmem, seninle bir yastıkta yatmam" gibi mutlaka niyete muhtaç olan lafızlardır.

Zihârla liân hakkında az ileride izâhât verilecektir.

(٩٢٧/١١٢٤) - عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: "أَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ نِسَائِهِ وَحَرَّمَ فَجَعَلَ الْحَرَامَ حَلَالًا وَجَعَلَ لِلْيَمِينِ كَفَّارَةً" رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَرَوَاهُ ثِقَاتٌ.

1124/927 Âişe radiyallâhü anhâ'dan rivâyet edilmiştir. Demişti ki: Resûlullâh (s.a.v.), kadınlarına İlâ yaptı da (Mâriye'yi veya balı kendisine) harâm kıldı. Arkasından da harâmı helâl yaptı ve yemîn için keffâret verdi."

Bu hadîsi **Tirmizî** rivâyet etmiştir. Râvîleri sikadılar. *Tirmizî* bu hadîsin mürsel olan rivâyetini mevsûl rivâyetine tercîh etmiştir.

Hâdis-i Şerîf, erkeğin karısına yaklaşmamak için yemîn edebileceğine delildir.

Resûlullâh (s.a.v.)'in îlâsına sebep teşkîl eden hâdisle ile haram kıldığı şey husûsundaki rivâyetler muhtelifdir. Bunları şöyle hulâsa edebiliriz:

1 - Bu îlâyâ sebep **Hz. Hafsa (r.anhâ)**'nın **Peygamber (s.a.v.)** tarafından kendisine tevdi' edilen bir sırrı ifşâ etmesidir. Sırrın ne olduğu ihtilâfıdır. Bir rivâyetle **Resûlullâh (s.a.v.)**'in câriyesi **Mariye**'yi kendisine harâm etmesi mes'elesidir. **Peygamber (s.a.v.)** bu sırrı **Hz. Hafsa**'ya söylemiş o da onu **Hz. Âişe**'ye haber vermiştir. Diğer rivâyetle, **Hafsa**'ya söylediği sır bal yemeği kendisine harâm etmesidir. Başka bir kavle göre, **Hafsa (r.anhâ)**'ya tevdi' buyurulan sır, babasının **Hz. Ebû Bekir (r.a.)**'den sonra halife olacağıdır.

2 - Îlâ'nın sebebi: **Resûlullâh (s.a.v.)**'in gelen bir hediyeği kadınları arasında taksîm etmesi; fakat **Zeyneb binti Cahş (r.anhâ)**'nın kendi nasîbine râzî olmamasıdır.

3 - Kadınlarının **Peygamber (s.a.v.)**'den nafaka istemeleridir. Bunu **İmâm Müslim**'in tahrîc ettiği Câbir hadîsinden anlıyoruz.

Hâsılı **Resûlullâh (s.a.v.)**'in îlâsına sebep: üç şeyden biridir:

- a) Ya **Hz. Hafsa**'nın sırrı ifşâ etmesi,
- b) Ya hediyeği tevzi,
- c) Yâhud da nafaka talebidir.

Hz. Hafsa'ya tevdi' buyurulan sır dahî:

- a) Ya Mâriye'yi kendisine harâm etmesi,
- b) Ya bal meselesi,
- c) Yâhud hediyeği tevziinden dolayı canının sıkılmasıdır.

Musannıf merhûm şöyle diyor: "**Peygamber (s.a.v.)**'in güzel ahlâkına, sabr u tahammülüne ve lütufkârlığına yakışan, kadınlarından uzaklaşmasına onların hepsinin birden sebep olmasıdır."

Hadîsdeki, "**harâm kıldı**" ta'bîrinden murâd ya câriyesi **Mâriye** yâhud baldır. Mezkûr bal meselesi: **Hz. Zeyneb (r.anhâ)**'nın kendisine hediyeği edilen bir miktar baldan nevbeti gününde **Resûlullâh (s.a.v.)**'e ikrâm etmesi ve bu münâsebetle onun yanında biraz fazlaca kaldığı için diğer zevcelerinin ileri geri söylenmeleridir. **Fahr-i Kâinât (s.a.v.)**'in bundan müteessir olarak bal yemeyi kendine harâm ettiğine dâir rivâyet vardır.

Hadîs-i Şerîf, îlâya delîldir. *İbn-i Battâl* buna cezmen hükmetmiştir. Bazıları buna itirâz etmiş; ve: “harâm kılmanın cimâa âid olduğu tasrîh edilmiştir. Binâenaleyh kat’î bir şey söylemek doğru olamaz demişlerdir. Musannıf dahî, “Bu husûsda sarîh bir nakil bulamadım” diyor.

(۹۲۸/۱۱۲۴) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: «إِذَا مَضَتْ أَرْبَعَةُ أَشْهُرٍ وَقَفَ الْمَوْلَى حَتَّى يُطَلَّقَ وَلَا يَقَعَ عَلَيْهِ الطَّلَاقُ حَتَّى يُطَلَّقَ» أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ.

1124/928 “İbn-i Ömer (r.a.) rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Dört ay geçti mi îlâyı yapan boşayınca kadar durur. O boşamadıkça aleyhine talâk vâki olamaz.”

Bu hadîsi **Buhârî** tahrîc etmiştir.

Hadîs-i Şerîf:

«لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ»

“Kadınlarına îlâ yapanlar için dört ay beklemek vardır”¹⁵¹ âyet-i kerîmesinin tefsîri gibidir. **Ulemâ** îlânın bir kaç mes’eleli hakkında ihtilâf etmişlerdir. Bu mes’eleler şunlardır:

1 - Yemîn, **cumhûru ulemâya** göre cimâdan vazgeçmeyi bildiren her yemîn lafzıyla olabilir. Bazıları: “**Allâh**’a yapılandan başka yemîn mün’akid olamaz; çünkü **Allâh**’dan başka bir şeye yapılan yemîn zâten yemîn değildir” diyorlar.

2 - Îlânın taalluk ettiği şey, bazılarına göre sarâhaten veya kinâye yolu ile cimâi yâhud konuşmayı terketmektir. **Cumhûra** göre ise cimâi sarâhaten terketmek zarûridir. Sırf kadından uzaklaşmak kâfi gelmez. Burada asıl olan: «لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ»

“Karılarına îlâ yapanlar için dört ay beklemek vardır”¹⁵² âyet-i kerîmesidir. Bu âyet, îlâ müddetini uzatan **câhiliyet** âdetini yıkmak için nâzil olmuştur. Filhakîka **câhiliyet** devrinde bir adam karısına iki sene îlâ yapabiliyordu. **Teâlâ Hazretleri** bunu ibtâl ederek îlâyı yapana dört ay mühlet verdi.

3 - Îlânın müddeti: **Cumhûra** ve **Hanefiler**’e göre behemehâl dört ay veya fazla olacaktır. Bazılarına göre îlâ için zamanın azı çoğu müsâvidir. Bunlar âyetin yalnız baş tarafı ile istidlâl ederlerse de, kendilerine: âyette **“dört ay”** ta’birinin de zikredilmiş olduğu hatırlatılarak, cevap verilmiştir. Zîrâ bu dört ay, mühletin müddetidir; ve borç müddetine benzer. Kadına dönüş ancak dört ay geçtikten sonra olur.

¹⁵¹ Sûre-i Bakara, âyet: 226.

¹⁵² Sûre-i Bakara, âyet: 226.

4 - **Cumhûra** göre müddetin geçmesi talâk değildir. Ashâb-ı Kirâm'ın ekserisi ile *Ebû Hanîfe*'ye göre dört ay geçti mi, kadın boş olur. **Cumhûr** dört ayın geçmesiyle talâk vâki olamayacağına âyetle ric'atle boşamaya niyet arasında muhayyer bırakılması delili ile istidlâl ederler.

5 - Kadına dönmek, bazılarına göre cimâa muktedir olana cimâ ile, muktedir olmayan özürlüye öZRÜNÜ beyânla olur. Bazıları: Yemînimden döndüm; demekle olur, demişlerdir. Bir takımları: "ma'zûr hakkında dönme niyetle olur" derler.

6 - Karısına dönene keffâretin icâbedip etmeyeceği ihtilâfıdır. **Cumhûra** göre keffâret vermek vâcibdir; zîrâ ilâ bir yemîndir; bu adam yemîninden dönmüştür. Binâenaleyh yemîn keffâreti verecektir. Delilleri:

« مَنْ خَلَفَ عَلَى يَمِينٍ فَرَأَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا فَلْيَكْفُرْ عَنْ يَمِينِهِ وَلْيَأْتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ »

"Bir kimse bir yemîn eder de sonra başkasını, ondan daha hayırlı görürse hemen yemîninden dolayı keffâret versin de, o hayır olan şeyi yapsın" hadîs-i şerîfidir.

Hanefîlerle diğer bazı ulemâyâ göre ise keffâret lâzım değildir. Çünkü Teâlâ Hazretleri:

« فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ »

"Eğer rücû ederlerse, şüphe yok ki, Allâh pek ziyâde acıyıcıdır."¹⁵³ buyurmuştur.

(۹۲۹/۱۱۲۴) - وَعَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "أَذْرَكَتْ

بِضْعَةِ عَشْرَ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُّهُمْ يَقِفُونَ الْمَوْلَى" رَوَاهُ الشَّافِعِيُّ .

1124/929 "Süleymân b. Yesâr¹⁵⁴ radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.)'in Ashabından on küsûr kişiye yetiştim. Hepsi mûlîyi durduruyordu."

Bu hadîsi **Şâfiî** rivâyet etmiştir. *İbn-i Kesîr*'in "*el-İrşâd*" adlı eserinde, *İmâm Şâfiî'nin* mezkûr hadîsi rivâyet ettikten sonra: "Bu sayının en azı on üçtür" dediği kaydedilmiştir. Bittabi bu sözle "on küsur" ta'bîrini kasdetmiştir.

¹⁵³ Sûre-i Bakara, âyet: 226.

¹⁵⁴ **Süleyman b. Yesâr** (r.a.): Künyesi Ebû Eyyûb'dur. **Ezvâc-ı Tâhîrât**'tan Meymûne (r.anhâ)'in âzâdlısı ve **Atâ b. Yesâr**'ın kardeşidir. **Süleyman** hazretleri **Medîne**'nin fukahâsından ve **Tâbiîn**'in büyüklerindendir. Âlim, fâzıl, ehl-i takvâ, bir zât olan müşârun ileyh yedi fakih'in birisi idi. **İbn-i Abbâs**, **Ebû Hüreyre** ve **Ümmü Seleme** (r.a.) hazarâtından hadîs rivâyet etmiş; **73** yaşında olduğu halde **107** tarihinde vefât etmiştir.

“Hepsi mûlîyi durduruyordu.” demek: îlâ yaparı dört ay bekletiyordu; demektir. Nitekim yine **Süleymân b. Yesâr (r.a.)**’dan bir başka tarikle rivâyet edildiğine göre: **“Bizim yetiştiğimizde nâs dört ay geçti mi îlâyı durdururdu”** demiştir. Şu halde kitâbımızın hadisi bununla mukayyed olmuş olur.

Dâre Kutnî dahî **Süheyl b. Ebî Sâlih**’den babasının: **“Sahâbe’den on iki kişiye îlâ yapanın hükmünü sordum: Dört ay geçinceye kadar ona bir şey yoktur; o zaman artık durdurulur. Karısına dönerse ne alâ. Dönmezse boşar; dediler”** şeklinde beyânatta bulunduğu rivâyet olunmuştur.

İsmâîlî, **İbn-i Ömer (r.a.)**’ın: **“Her kim karısına îlâ yaparsa, dört ay geçtikten sonra durdurulur. Tâ ki ya boşar, yâhud ona döner; dört ay geçtikten sonra o adam durdurulmadıkça talâk vâki olmaz”** dediğini rivâyet eder.

Bu husûsda seleften pek çok eserler rivâyet edilmiştir. Bunların hepsi dört ay geçtikten sonra mûlîyi durdurmanın lüzûmuna delâlet ederler.

Mûlînin durdurulmasından murâd: az evvel arzettiğimiz vecihle ondan ya karısına dönmesi, yâhud onu boşamasının istenmesidir. **Cumhûra** göre mücerred müddet geçmekle talâk vâki olmaz. Bir de onlara göre vâki olan talâk ric’î olur.

Âmme-i Ashâb ile **Hanefîler**’e göre dört ay geçti mi, talâk kendiliğinden vâki olur. Bu talâk, ric’î değil, bâindir.

(۹۳۰/۱۱۲۴) - وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: “كَانَ إِيلَاءُ الْجَاهِلِيَّةِ السَّنَةِ وَالسَّنَتَيْنِ فَوْقَ اللَّهِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ فَإِنْ كَانَ أَقَلُّ مِنْ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَلَيْسَ بِإِيلَاءٍ” أَخْرَجَهُ الْبَيْهَقِيُّ.

1124/930 “İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Câhiliyyet devrinin îlâsı bir sene, iki sene idi. Allâh dört ayı (ona) vakit ta’yîn etti. Binâenaleyh dört aydan az olursa îlâ değildir.” Bu hadisi **Beyhakî** tahrîc etmiştir.

Hadisi **İbn-i Abbâs (r.a.)**’dan *Taberânî* dahî tahrîc etmiştir. *İmâm Şâfiî* diyor ki: “Câhiliyyet devrinde Araplar üç şeye yemîn ederlerdi. Bir rivâyette: Talâkı, zihârı ve îlâyı alelîtlâk yaparlardı. Allâhü Teâlâ îlâ ile zihârı câhiliyyet devrindeki zevcenin ayrılması mânâsından şeriatteki müstekar hükümlü vaziyetlerine nakletti. Talâkın hükmü ise olduğu gibi kaldı”.

Hadîsimiz îlâ müddetinin en az dört ay olduğuna delîldir.

ZİHÂR

Zihâr, lugatte (zahr) yani sırt kelimesinden alınan bir masdardır. Dar-
gın olan iki kişinin birbirine sırtlarını çevirmelerini ifâde eder.

Şeriatte: Karısını veya onun bütün bedeninden kinâye olabilecek bir
cüz'ünü yâhud yarı, çeyrek gibi şâyi' bir cüz'ünü (annesi gibi) nikâhı ken-
disine ebediyyen haram olan bir kadının bakılması ebediyyen harâm bir
yerine benzetmekdir.

Şartı: Kadının kendi karısı olması; erkeğin de keffâret ehlinde bu-
lunmasıdır. Binâenaleyh sabînin ve delinin yâhud ehl-i Kitâb'ın zihârları
sahih değildir. Çünkü bunlar keffâret ehli değildirler.

Rûknü: Zikri geçen teşbîhe şâmil olan sözdür.

Hükmü: Keffâret verinceye kadar cimân ve cimâa mukaddime sayı-
lan şeylerin harâm olmasıdır.

Keffâret: Tekfirden alınma mübâlağa sîgasıdır. Tekfîr örtmek demek-
tir. Günahları örttüğü için keffârete bu isim verilmiştir. Yemîn keffâreti
üç şeyden birini ihtiyâr etmek sûretiyle verilir. Yani dilerse bir köle âzâd
eder, isterse on fakiri bir gün doyurur; yâhud onları giydirebilir. Bunları ya-
pamazsa üç gün arka arkaya oruç tutar.

Zihâr keffâreti: bir köle âzâdıdır. Bunu yapmadığı takdirde iki ay ara
vermeksizin oruç tutar. Buna da kudreti yoksa altmış fakiri bir gün doyurur.

Zihârın vücûbunun sebebi: ihtilâflıdır. **Hanefîler'**den bazılarına
göre zihârı yapmak ve ondan dönmektir. Diğer bazılarına göre cimâa ni-
yet etmektir. *Kemâl b. Hümmâm'a* göre tahrîmin sübûtudur. *İmâm Şâfiî:*
"Zihârın sebab-i vücûbu, onu yaptıktan sonra kadını boşayacak kadar bir
müddet susmaktır" der.

Zihârın meşrûiyyetine sebep: **Havle** yâhud **Huveyle binti Mâlik**
b. Sa'lebe kıssasıdır. **Havle, Evs b. es-Sâmit'**in nikâhında imiş. Karı
koca ikisi de **Ensâr'**dan imişler. **Evs (r.a.)** cimâ etmek istemiş **Havle** razı
olmamış. Bunun üzerine o da:

"- **Sen bana annemin sırtı gibi ol**" demiş. İşte İslâm'da ilk zihâr,
bu olmuş. Sonradan **Evs (r.a.)** yaptığına pişman olmuş. Câhiliyyet dev-
rinde zihâr talâk sayılmış. Bunu düşünerek **Evs (r.a.):**

"**Vallâhi zannetmiyorum ki bana harâm olmuş olmasın**"
 demiş **Havle** ise:

"**Vallâhi bu talâk değildir**" diyerek **Resûlullâh (s.a.v.)'e** gelmiş ve:

"**Evs beni genç, zengin, mâl ve âile sâhibi iken aldı. Mâlımı**
yiyip gençliğimi bitirdikten; ailem dağılıp yaşımla ilerledikten

sonra bana zihâr yaptı. Şimdi pişman oldu. Acaba onunla ikimizi bir araya getirecek ve beni kurtaracağın bir çâre var mı?” demiş. **Resûlullâh (s.a.v.):**

Ona haram olmuşsun buyurmuşlar. Artık kadın **Resûlullâh (s.a.v.)’e** gidip gelmeğe başlamış **Resûlü Ekrem** kendisine:

Harâm olmuşsun; dedikçe feryâd eder:

İhtiyâç ve sıkıntımı ancak Allâh’a şikâyet ederim; küçük çocuklarım var. Bunları ona versem mahvolurlar. Kendim alsam aç kalırlar; der ve:

Yâ Rabbî şikâyetim sanadır. Allâh’ım, Peygamberine vahiy indir; diye yalvarmış. Nihâyet **Resûlullâh (s.a.v.)’i** eskiden kaplayan hâl kaplamış. Açıldığı zaman:

Yâ Havle, seninle Evs hakkında Allâh Kur’ân indirdi; demiş ve:

« قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا »

“Allâh kocası hakkında sana mürâcaat eden kadının duasını kabûl etti...”¹⁵⁵ âyet-i kerîmesini okumuştur.

(٩٣١/١١٢٥) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا ظَاهَرَ مِنْ امْرَأَتِهِ ثُمَّ وَقَعَ عَلَيْهَا فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنِّي وَقَعْتُ عَلَيْهَا قَبْلَ أَنْ أَكْفَرَ قَالَ: “فَلَا تَقْرُبْهَا حَتَّى تَفْعَلَ مَا أَمَرَكَ اللَّهُ بِهِ” رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ وَرَجَّحَ النَّسَائِيُّ إِسْرَافَهُ وَرَوَاهُ الْبَزَّازُ مِنْ وَجْهِ آخَرَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا وَزَادَ فِيهِ “كَفَرُ وَلَا تُعَدُّ”.

1125/931 “(Yine) İbn-i Abbâs radiyallâhü anh’den rivâyet edildiğine göre bir adam karısına zihâr yapmış; sonra ona cimâ etmiş; ve Peygamber (s.a.v.)’e gelerek:

Ben onunla keffâret vermezden önce cimâ ettim; demiş. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

O halde Allâh’m sana emrettiğini yapmadıkça ona yaklaşıma; buyurmuşlardır”.

Bu hadîsi **Dörtler** rivâyet etmiştir. **Tirmizî** onu sahîhlemiş, **Nesâî** ise mürsel oluşunu tercîh etmiştir. Aynı hadîsi **Bezzâr** başka bir vecihden **İbn-i Abbâs’dan** rivâyet etmiş; ve ona: “keffâret ver de bir daha yapma” cümlesini ziyâde etmiştir.

¹⁵⁵ Sûre-i Mücâdele, âyet: 1.

Hadîs-i Şerîf zihâra delîldir. Mürsel oluşu zarar etmez. Zîrâ bir hadîsin hem mürsel hem mevsûl yollardan rivâyet edilmesi illet değil, bilâkis onun kuvvetini arttırır.

Zihârın harâm olduğuna **ulemâ** ittifak halindedirler. Zihâr esâs itibâriyle karısını annesinin sırtına benzetmekle yapılır. **Ulemâ** bunda da ittifâk ettikten sonra zihâra âid bazı mes'eleler hakkında ihtilâf etmişlerdir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1 - Bir adam karısını annesinin sırtından başka bir uzvuna benzetse **ekser-i ulemâ**ya göre yine zihâr olur. Bazılarına göre kendisine benzetilen uzvun, bakılması haram olan âzâdan olması şarttır.

2 - Karısını annesinden başka bir mahrem kadına, meselâ ablasına benzetse bazılarına göre zihâr olmaz; zîrâ nass anne hakkındadır. **Hanefîler**'le, **Şâfiîler**'e ve **Mâlikîler**'e göre, süt cihetinden bile olsa bir mahrem kadına benzetmek zihâr olur. Çünkü illet ebedî haram oluşudur. Bu ise bütün mahrem kadınlarda vardır; yalnız anneye münhasır değildir.

İmâm Mâlik ile **Ahmed**'e göre kendisine benzetilen kadının nikâhı ebediyen harâm olmasa bile zihâr yine vâkidir. Hattâ **İmâm-ı Ahmed** hayvana benzetmekle bile zihâr yapılabileceğini söylemiştir.

3 - Kâfirin zihârı: Bazılarına göre vâkidir; çünkü kitâp umûmîdir. **Hanefîler**'le diğer bazı ulemâya göre vâki değildir. Zîrâ, zihâra keffâret terettüb eder; halbuki kâfir keffârete ehil değildir. "Kâfirin zihârı mün'akid olur" diyenler, onun hakkında oruç tutmak sahîh olmayacağı için, köle âzâdı veya fakir doyurmak sûreti ile keffâret vereceğine kâil olmuşlardır. Fakat bunlara: "Keffâret niyeti ile köle âzâd etmek ve fakir doyurmak da birer ibâdettir; halbuki kâfirin ibâdeti sahîh değildir" diye cevap verilmiştir.

4 - Cârîyeye zihâr **Hanefîler**'le **Şâfiîler**'e göre sahîh değildir. Çünkü zihâr âyeti cârîyeye şâmil değildir. **İmâm Mâlik** ve başkaları "sahîhdir; zîrâ âyetteki "**kadınlr**" sözünde cârîyeler de dâhildir" derler. Şu kadar var ki: "sahîh olur" diyenler cârîye hakkında keffâretin neden olacağına ihtilâf etmişlerdir. **İmâm Mâlik**'e göre cârîyeye yapılan zihârda yarım keffâret verileceğini söyleyenler olmuştur.

5 - Hadîs-i Şerîf, keffâret vermeden zihârla kadına cimâ etmenin harâm olduğuna delîldir. Bu cihet ittifâkîdir. Keffâret vermezden önce cimâ etse ayrı keffâret lâzım gelmez. *es-Salt b. Dînâr*: "Fukahâdan on¹⁵⁶ kişiye keffâret vermeden cimâ eden zihârcının hükmünü sordum. Bir keffâret lâzım gelir; dediler" diyor. Dört mezhebin imâmları da bu hükme kâildirler.

¹⁵⁶ Bu on kişi şunlardır: **Hasan-ı Basrî, İbn-i Sîrîn, Mesrûk, Bükeyr, Katâde, Atâ, Tâvûs, Mücâhid, İkrime ve Nâfi.**

İbn-i Ömer (r.a.)’dan burada iki keffâret lâzım geleceği; bunlardan birinin zihâr, diğerinin cimâ için sayılacağı rivâyet edilmiştir. Bunun zıddına olarak *Zühri* ile *İbn-i Cübeyr*’den keffâretin sâkit olduğu rivâyet olunmuştur. Zîrâ keffâretin zamanı cimâdan önceki vakittir; bu ise geçmiştir. Bunlara da: “Edâ zamanının geçmesi; zimmette sâbit olan bir şeyi iskât etmez. Nitekim namaz ve sâir ibâdetler de öyledir” diye cevap verilmiştir.

Cimânın mukaddimleri husûsunda ihtilâf vardır. Bazılarına göre bunların hükmü aynen cimânın hükmü gibidir. **Ekser-i ulemânın** kavli budur. Diğer bazılarına göre cimâ mukaddimleri cimâ hükmünde değildir. Çünkü "**mesîs**"den murâd, cimâdır; onun mukaddimleri değildir. Bu sözün onlara şumûlû ancak mecâz sûretiyle olabilir. Burada mecâzı kasd etmek de câiz değildir. Zîrâ hakikatle mecâzı bir arada kullanmak lâzım gelir ki, bu câiz değildir.

Hanefiler’le *Euzâi*’den bir rivâyete göre gömlek üzerinden istifâde etmek câizdir. Buna mübâşeret derler.

(۹۳۲/۱۰۲۶) - وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ صَخْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: دَخَلَ رَمَضَانَ فَخِفْتُ أَنْ أَصِيبَ امْرَأَتِي فَظَاهَرْتُ مِنْهَا فَأَنْكَشَفَ لِي شَيْءٌ مِنْهَا لَيْلَةً فَوَقَعْتُ عَلَيْهَا فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "حَرِّزَ رَقَبَةً" فَقُلْتُ: مَا أَمْلِكُ إِلَّا رَقَبَتِي قَالَ: "فَصُمْ شَهْرَيْنِ مُتَابِعَيْنِ" قُلْتُ: وَهَلْ أَصَبْتُ الَّذِي أَصَبْتُ إِلَّا مِنَ الصِّيَامِ؟ قَالَ: "أَطْعِمَ فَرَقًا مِنْ ثَمَرِ بَيْتَيْنِ مِسْكِينًا" أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ وَالْأَزْبَعَةُ إِلَّا النَّسَائِيَّ وَصَحَّحَهُ ابْنُ خُزَيْمَةَ وَابْنُ الْجَارُودِ.

1126/932 "Selemetü'bnü Sahr"¹⁵⁷ *radiyallâhü anh*’den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Ramazan ayı girdi. Ben karıma cimâ ederim diye korktum da ona zihâr yaptım. Bir de bir gece onun bir tarafı bana açılıverdi. Hemen ona yakınlık ettim. Bunun üzerine Resûlullâh *sallallâhü aleyhi ve sellem* bana:

Bir köle âzâd et; dedi. Ben:

Boyunmdan başka hiç bir şeye mâlik değilim; dedim:

O halde iki ay birbiri ardına oruç tut; buyurdu. Ben:

Zâten başıma ne geldi ise oruçtan gelmedi mi? dedim. Resûlü

Ekrem (s.a.v.):

¹⁵⁷ **Selemetü'bnü Sahr-ı Hazrecî (r.a.):** Çok ağlayanlardan biridir. Kendisinden Süleyman b. Yesâr ve Saîd b. Müseyyeb rivâyet etmişlerdir.

Bir farak hurmayı altmış fakire yedir; buyurdular.” Bu hadîsi **Nesâî** müstesna **Dörtler**’le **Ahmed** rivâyet etmiştir. Onu **İbn-i Huzeyme** ile **İbn-i Cârûd** sahihlemişlerdir.

Buhârî: Hz. Seleme’nin zihâr hakkındaki bu hadîsinin sahîh olmadığını söylüyor. **Abdülhak** bu hadîsi **Süleyman**’la **Seleme** arasında inkıtâ bulunmakla illetlendirmiştir. Çünkü **Süleyman, Seleme**’ye yetişmemiştir. Bunu **Tirmizî, Buhârî**’den nakletmiştir.

Hadîs-i Şerîfde bir çok mes’eleler vardır ki bazıları şunlardır:

1- Keffâret hasletlerinin âyetle olduğu gibi tertîbine delâlet eder. Tertîb mes’elesi ulemâ arasında ittifâkidir.

2 - Gerek âyetle, gerekse hadîsde **"rakabe"** lafzı mutlaktır. Yani îmânla kayıtlanmamıştır. (Rakabe: boyun demektir ve cüz’ü zikir, küllü kasıd kabilinden mecâz-ı mürsel olup bununla erkek ve kadın köle murâd edilir). **Katil âyetinde** ise "rakabe" mü'min olmakla kayıtlıdır. Bu sebeple ulemâ ihtilâf etmişlerdir.

Ebû Hanîfe ile diğer bir takım ulemâ burada "rakabe"nin îmânla takyîd edilemeyeceğine kâildirler; çünkü katil hadisesindeki sebeple buradaki sebep bir değildir. Mes’ele usûl-i fıkıh mes’elesidir.

İmâm Mâlik ile **Şâfiî** “kâfir bir kölenin keffâret için kâfi gelmeyeceğine kâil olmuşlardır. Onlara göre sebep muhtelif olmakla beraber zihâr âyetindeki mutlak "rakabe" katil âyetindeki mukayyede hamlolunur. Onlar “bunu sünnet de te’yîd ediyor” derler. Şöyle ki: Suâli soran zât **Resûlullâh (s.a.v.)**’e elindeki câriyeden keffâret olup olmayacağını sormağa geldiği zaman **Peygamber (s.a.v.)** cariye:

Allâh nerededir? diye sormuş. Cârîye:

Göktedir; cevabını vermiş. Resûlullâh (s.a.v.):

Ben kimim? diye sormuş. Cârîye:

Sen Resûlullâhsın; demiş. Bunun üzerine:

Onu âzâd eyle; çünkü o mü'minedir; buyurmuşlardır. Bu hadîsi Buhârî ve başkaları tahrîc etmişlerdir.

İşte **Peygamber (s.a.v.)**’in cârîyeye îmânı sorup keffâretin sıfat ve sebebini sormaması bir sebeple âzâd olunan her rakabede îmânın müteber olduğuna delîldir, çünkü “ihtimâl mevcûd iken bir şeyde soruşturmayı terketmek, o sözü umûm mertebesine çıkarır” diyorlar. Lâkin **Ebû Dâvud**’un **Hz. Ebû Hüreyre (r.a.)**’den rivâyet ettiği bir hadîsde şöyle buyuruluyor:

« قَالَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ عَلَيَّ رَقَبَةً مُؤَمَّةً . الْحَدِيثُ »

“Yâ Resûlallâh, benim mü'mine bir cârîye borcum var; ilah...” de-

miştir. *İzzüddin-i Zehebî*: “Bu hadîs sahîhdir” diyor. Şu halde bu hadîsde Şâfiîler’in müddeâlarına delîl yoktur. Çünkü **Resûlullâh (s.a.v.)**’in câriyeye îmânı sorması, sâhibi: “**O mü’minedir**” dediği içindir.

3 - Kusûrlu köleden keffâret olup olmayacağı ihtilâflıdır. *Dâvudu Zâhiri* ile bir cemâate göre olur. Diğer **ulemâ** “kusûrlu köle veya câriyeden keffâret olmaz” derler. Bunlar keffâret için köle âzâdını kurbana kıyâs ederler: zîrâ her ikisine de Allâh’a ibâdet vardır. **Hanefiler**’le **Şâfiîler** bu mes’elede tafsîlâta gitmiş; ve: “bir gözünün görmemesi gibi kendisinden beklenen faydayı haleldâr etmeyecek kusûrları afvedilir; Fakat: İki elinin veya ayağının kesilmesi gibi hiç bir faydası kalmamış veya faydası pek az kalmışsa, ondan keffâret olmaz” demişlerdir.

4 - **Peygamber (s.a.v.)**’in: “O halde birbiri ardına iki ay oruç tut” buyurması orucu ara vermeden birbiri ardınca tutmanın vücûbuna delâlet ediyor. Nitekim âyet de aynı mânâyadır. Oruç esnasında cimâ etmemek de şarttır. Şâyed cimâ ederse oruca yeniden başlar. Kadına gündüz kasten yakınlık ederse bilicmâ oruca yeniden başlamak icâbeder. *Ebû Hanîfe* ile diğer bazı **ulemâya** göre kasden cimâ mes’elesinde gece ile gündüzün bir farkı yoktur; hüküm hep birdir. Hattâ unutarak cimâ etmek bile aynı hükümdedir; oruca yeniden başlamayı icâbeder. Çünkü delîl umûmîdir. *İmâm Ebû Yûsuf* ile *İmâm Şâfiî*’ye göre ise geceleyin kasden yapılan cimâ ile unutarak yapılan cimâ zarar etmez. Zîrâ nehyin illeti orucu bozmaktır. Halbuki bu iki nevi cimâda oruç bozmak yoktur.

5 - Suâl sahibi “**Boyunmdan başka hiç bir şeye mâlik değilim**” dedikten sonra **Peygamber (s.a.v.)**’in “O halde oruç tut” buyurması âyet-i kerîme nin delâlet ettiği tertîbin aynına delâlet ediyor. Yani kendisine keffâret icâbeden evvelâ köle âzâdı ile mükelleftir. Şâyed zamanımızda olduğu gibi köle, câriye yoksa o zaman oruca geçer; ona da iktidârı yoksa altmış fakiri doyurur. Hâsılı tertîb vâcibdir.

6 - Gerek Kur’ân’ın gerekse hadîsin ibâreleri altmış fakiri doyurmayı tasrîh etmektedir. Sanki bu iki ayın her günü için bir fakir doyurulacaktır. Acaba bir günde altmış fakir yerine altmış gün bir fakir doyursa kifâyet etmez mi? Bu mes’ele de ihtilâflıdır.

İmâm Mâlik ile *Ahmed b. Hanbel*, *İmâm Şâfiî* ve diğer bazılarına göre altmış kişiyi bir gün doyurmak lâbüddür. Çünkü âyetin zâhiri bunu emrediyor. **Hanefiler**’le başkalarına göre bir fakiri altmış gün doyurmak kâfi geldiği gibi altmış adedini dolduruncaya kadar bir kaç kişiyi her gün

doymak da câizdir. Zîrâ doyurulan fakir ertesi gün için yine doyurulmaya müstehaktır. *İmâm Ahmed*'den bu mes'eledede üç kavil rivâyet olunmuştur. Bunların ikisi **Hanefiler**'le **Şâfiîler**'in kavilleri gibi olup üçüncüsü de şudur: Bir fakirden başkasını bulabilirse her gün o fakiri doyurmak câiz değildir. Ondan başkasını bulamıyorsa onu günbegün doyurmak câiz olur.

7 - Her fakire ne kadar yiyecek verileceği ihtilâfıdır. Hanefiler'le diğer bazılarına göre vâcib olan: kuru hurma, mısır ve arpadan bir sâ', buğdaydan yarım sâ' vermektir. *İmâm Şâfiî*'ye göre ise her fakire verilmesi vâcib olan miktar bir müddür. Müdd, sâ'ın dörtte biridir. *Hz. Şâfiî* müddeâsına bâbımızın hadîsindeki: "Bir farak kuru hurmayı altmış fakire yedir" cümlesiyle istidlâl ediyor. Bir farak, onbeş veya onaltı sâ' kuru hurma istîâb eden zenbildir. Seleme hadîsinin ekseri rivâyetleri böyledir.

Hanefiler'in delili: Hadîsin *Abdürrezzâk* rivâyetinde:

« أَذْهَبَ إِلَى صَاحِبِ صَدَقَةِ بَنِي زُرَيْقٍ فَقُلَّ لَهُ فَلْيَذْفُقْهَا إِلَيْكَ فَأَطْعَمَ عَنْكَ مِنْهَا وَشَقَا سِتِينَ مِنْكِنَا »

"Benî Züreyk'in sadaka me'mûruna git de söyle. O sadakayı versin; sen de ondan kendin için bir vesk olarak altmış fakir doyur" buyurulmuş olmasıdır. Bir vesk altmış sâ'dır. Farak dahî altı sâ' diye tefsîr edilmiştir. Farak'ın bir adı da araktır. Maamâfih *Ebû Davud*'un bir rivâyetine göre arak, otuz sâ'lık bir zenbildir. *Ebû Davud* bu rivâyet için: "İki hadîsin esah olanı budur" demektedir. Bu sûretle farak'ın tefsîrinde üç kavil meydana geldiğinden *İmâm Şâfiî* ile bir rivâyette *İmâm Ahmed b. Hanbel'e* göre keffâret acizden dolayı sâkıt olamaz. Çünkü *Ebû Dâvud*'un **Huveyle binti Mâlik**'ten rivâyet ettiği hadîste **"Huveyle:**

Kocam Evs b. es-Sâmit bana zihâr yaptı; ilah...; deyince Resûlullâh (s.a.v.) kendisine:

Bir köle âzâd etsin; buyurmuş; Huveyle:

Onu bulamaz; demiş. Resûlü Ekrem (s.a.v.):

İki ay aralıksız oruç tutsun; buyurmuşlar; Huveyle:

O yaşlı bir ihtiyârdır; oruca tâkati yoktur; mukâbelesinde bulunmuş; Resûlü zîşân (s.a.v.):

Altmış fakiri doyursun; buyurmuşlar. Huveyle:

Onun yanında tasadduk edecek bir şey yoktur; demiş. Nihâyet:

Ona bir arak ile ben yardım edeceğim; buyurmuşlardır." Eğer aciz sebebiyle sâkıt olsaydı. **Resûlullâh (s.a.v.)** kendinden ona yardım vermezdi.

İkinci rivâyete göre *İmâm Ahmed* ile bir **cemâat** aciz sebebiyle keffâretin sâkıt olacağına kâil olmuşlardır. Bazıları: “Acizle Ramazan gününde cimâ sebebiyle vâcib olan keffâret sâkıt olur; sâir keffâretler sâkıt olmaz. Çünkü **Peygamber (s.a.v.)** Ramazan gününde cimâ eden zâta keffâretinden yemesini ve çoluk çocuğuna yedirmesini emir buyurdular. Halbuki bir kimse kendi keffâretini alamaz. Şu halde ondan keffâretin sâkıt olduğu anlaşılıyor” dediler.

Diğer ulemâ diyorlar ki: “O zâta kendi keffâretini almak, kendisi keffâret vermekten âciz kaldığı ve onun nâmına keffâreti başkası verdiği içindir. Bu câizdir”. Ramazan gününde yapılan cimân keffâreti hususunda *İmâm Ahmed*’in mezhebi budur. Sâir keffâretler hakkında ondan iki rivâyet vardır.

9 - *Hattâbî* diyor ki: “Bu hadîs, mukayyed zihârın mutlak zihâr gibi olduğuna delâlet ediyor”. Mukayyed zihâr, karısına muayyen bir müddet için zihâr yaparak o müddet gelmeden kadına cimâ etmektir. Bu müddet zarfında sözünde durur da yemîninden dönmezse mes’ele ihtilâfıdır. *İmâm Mâlik* ile *İbn-i Ebî Leylâ*’ya göre bir adam karısına: “Sen bu geceye kadar bana annemin sırtı gibisin” dese, o kadına yaklaşmasa bile keffâret lâzım gelir. **Ekser-i ulemâ**ya göre ise yaklaşmadığı takdirde bir şey lâzım gelmez.

Muvakkat zihâr hakkında *İmâm Şâfiî*’nin de iki kavli vardır. Bunlardan birine göre muvakkat zihâr, zihâr değildir.

بَابُ اللَّعَانِ

LIÂN BÂBİ

Liân: Hayırdan uzaklaştırmak, la'net etmek mânâsına gelen bir mastardır. İftiâl bâbından semâî olarak gelmiştir.

Şeriatte ise: Hususî bir sebep ve husûsî bir sıfatla karı koca arasında cereyân eden la'netleşmedir. Husûsî la'netleşmeden murâd bu bâbda görüleceği gibi: yemînlerle te'kid, **Allâh**'ın gadab ve la'netiyle tevsik edilen şehâdetlerdir ki, bunlar erkek hakkında hadd-i kazif¹⁵⁸, kadın hakkında hadd-i zinâ yerini tutarlar.

Liânın şartı: Nikâhın kâim olmasıdır.

Sebebi: Karısını hadd icâbedecek bir sözle suçlandırmaktır.

Rüknu: Ma'rûf lafızlardır.

Hükmü: Liân yapıldıktan sonra kadının harâm olmasıdır. Talâka ehil olan liâna da ehildir.

(۹۳۳/۱۱۲۷) - عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ: "سَأَلَ فُلَانٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ، أَرَأَيْتَ أَنْ لَوْ وَجَدْنَا امْرَأَتَهُ عَلَى فَاحِشَةٍ كَيْفَ يَصْنَعُ ؟ إِنْ تَكَلَّمَ تَكَلَّمَ بِأَمْرِ عَظِيمٍ وَإِنْ سَكَتَ سَكَتَ عَلَى مِثْلِ ذَلِكَ فَلَمْ يُجِبْهُ فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ ذَلِكَ أَتَاهُ فَقَالَ: إِنَّ الَّذِي سَأَلْتُكَ عَنْهُ قَدْ أُبْتَلِيتَ بِهِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ الْآيَاتِ فِي سُورَةِ النُّورِ فَتَلَاهُنَّ عَلَيْهِ وَوَعَّظَهُ وَذَكَرَهُ وَأَخْبَرَهُ أَنَّ عَذَابَ الدُّنْيَا أَهْوَنُ مِنْ عَذَابِ الْآخِرَةِ قَالَ: لَا ، وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا كَذَبْتُ عَلَيْهَا ثُمَّ دَعَاها فَوَعَّظَهَا كَذَلِكَ قَالَتْ: لَا وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ إِنَّهُ لَكَاذِبٌ فَبَدَأَ بِالرَّجُلِ فَشَهِدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ ثُمَّ ثَنَّى بِالْمَرْأَةِ ثُمَّ فَرَّقَ بَيْنَهُمَا " رَوَاهُ مُسْلِمٌ

1127/933 "İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Filân, Peygamber (s.a.v.)'e sordu:

Yâ Resûlallâh! Ne dersin birimiz karısını kötülük yaparken bulsa ne yapmalıdır? Konuşsa pek büyük bir şey hakkında lâf etmiş; sussa yine böyle bir şey hakkında susmuş olur; dedi. Resûlullâh (s.a.v.) ona cevap vermedi.

¹⁵⁸ **Hadd-i Kazif:** Namuslu bir kadına "fahişe" diye isnâdda **bulunan** kimseye vurulan 80 dayaktır. **Hadd-i zinâ:** Evlenmeyene 100 dayak; evliye taşla ölümdür.

Bundan bir müddet sonra o adam gelerek:

Sana sorduğum şey gerçekten başıma geldi; dedi. Bunun üzerine Allâh Nûr sûresindeki âyetleri indirdi, ve Resûlullâh (s.a.v.) onları kendisine okudu; ona va'z etti, hatırlatmada bulundu. Ona, dünya azâbının âhiret azâbından ehven olduğunu da hatırlattı. Adam:

Hayır, seni hak (dîn) ile gönderen (Allâh)'a yemîn olsun ki, ben onun hakkında yalan söylemedim; dedi. Sonra Peygamber (s.a.v.) kadım çağırdı. Ona da aynı şekilde nasîhat etti. Kadın:

Hayır, seni hak (dîn) ile gönderen Allâh'a yemîn ederim ki bu adam gerçekten yalancıdır; dedi. Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.) erkekten (işe) başladı ve erkek Allâh'a dört defa şehâdet getirdi. Sonra (bu işi) kadına tekrarlattı. En sonunda aralarım ayırdı.” Bu hadîsi Müslim rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerîfdeki “**filân**”dan murâd: ekseri rivâyetlere göre **Uveymir-i Aclânî**'dir. Nûr sûresindeki âyetler şunlardır:

« وَالَّذِينَ يَزُمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شَهَادَةٌ إِلَّا أَنفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِن كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ وَيَدْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابُ أَن تَشْهَدَ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِن كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ »

“Karılarına zinâ isnâdında bulunup da kendilerinden başka şahidleri olmayanlardan her birinin şehâdeti: “Billâhi ben dos-doğru söyleyenlerdenim.” diye dört defa şehâdet etmektir. Beşincide: Eğer yalancılarındansa Allâh'ın la'netinin kendi üzerine olmasını söyleyecektir. Kadından da azâbı, dört defa: “Billâhi bu adam muhakkak yalancılarındandır” diye şehâdet etmesi defeder. Beşincide: Eğer bu adam doğru söyleyenlerdence Allâh'ın gadabının kendi üzerine olmasını söyleyecektir.”¹⁵⁹

Ekser-i rivâyete göre mezkûr âyetlerin inmesine sebep. **Hilâl b. Ümeyye** ile karısının kıssasıdır. Bu kıssa **Uveymir-i Aclânî** kıssasından evvel cereyan etmiş olup tafsilâtı şudur: **İbn-i Abbâs** (r.a.)'dan rivâyet olunduğuna göre **Hilâl b. Ümeyye** tarlasından geceleyin gelmiş. Bir de baksa, karısının yanında bir erkek var. Bunu iyice gözleri ile görüp kulakları ile şamatayı duymuş. Fakat sabah oluncaya kadar ona dil uzatmamış. Sabah olunca, **Peygamber (s.a.v.)**'e giderek hâlini arz etmiş ve:

Yâ Resûlallâh, ben geceleyin evime geldim; fakat âilemin ya-

¹⁵⁹ Sûre-i Nûr, âyet, 6-9.

nında bir adam buldum; olup biteni gözümle gördüm; kulağımla işittim; demiş. **Resûlullâh (s.a.v.)** bu haberi pek çirkin bulmuş ve kendisine pek dokunmuş. Derken yukarıki âyetler nazil olmuş. **Fahr-i Kâinât (s.a.v.)**’den vahiy hâli geçince **Hiz. Hilâl’e**:

Müjde ya Hilâl, hakîkaten Allâh sana bir ferahlık ve kurtuluş yolu halketti; demiş. Hilâl:

Ben zaten Rabbimden bunu bekliyordum; mukâbelesinde bulunmuş. Ba’dehû Resûlullâh (s.a.v.):

Kadına haber gönderin; demiş. Göndermişler ve kadın gelmiş. Peygamber (s.a.v.) âyeti ona da okumuş ve kocası ile her ikisine nasihatlerde bulunmuş; kendilerine âhiret azâbının dünya azâbından daha şiddetli olduğunu haber vermiş. **Hilâl:**

Vallâhi ben onun hakkında doğruyu söyledim; demiş. Kadın:

Yalan söyledin; mukâbelesinde bulunmuş. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):

Aralarında liân yapın; buyurmuş. Arkasından Hilâl dört defa:

Billâhi ben doğru söyleyenlerdenim; diye şehâdet etmiş; sıra beşinciye gelince kendisine:

Allâh’dan kork, çünkü dünya azâbı, âhiret azâbından ehvenidir; bu şehâdet mûcibdir; yani sana azâbı îcâbeder; demişler. Hilâl:

Vallâhi Cenâb-ı Hak onun sebebiyle dayak vurdurmadığı gibi âzâb da etmez; diyerek beşinci defa dahî şehâdetinde bulunmuş; ve:

Eğer bu kadına yaptığım zinâ isnâdında yalancılardansam Allâh’ın la neti üzerime olsun; demiş.

Bundan sonra kadına sıra gelmiş. Ona:

Sen de şehâdet et; demişler. O da dört defa:

Billâhi bu adam yalancılardandır; diye şehâdet etmiş. Beşinciye sıra gelince kendisine:

Allâh’dan kork, çünkü dünyâ azâbı âhiret azâbından ehvendir; şüphe yok ki, bu şehâdet sana azâbı îcâbedecek olan mûcibedir; demişler. O zaman kadın bir parça duraklamış; fakat sonra kendini toparlayarak:

Vallâhi ben kavmimi kepaze etmem; diyerek beşinci şehâdetini yapmış ve:

Eğer bu adam bana isnâd ettiği mes’elede doğru söyleyenlerdense Allâh’m gazâbı benim üzerime olsun; demiştir.

Bunu müteâkib **Resûlullâh (s.a.v.)** de onların aralarını ayırmış; ve bu kadının doğuracağı çocuğun baba adı ile çağırılmamasını emretmiş; kadına ve çocuğuna kimsenin bir isnâdda bulunmamasına hüküm buyurmuş. Bunlara kim dil uzatırsa ona hadd vurulacağını i'ân etmiş. Karı koca boşanma ve ölüm gibi bir sebeple birbirinden ayrılmadıkları için kadına nafaka ve mesken verdirmemiş. Doğacak çocuk hakkında da: Eğer kadın çocuğu, kumral dar çantılı, kanbur, çıkık butlu, ince baldırlı doğurursa çocuk Hilâl'den; yok kül renkli, kıvırcık saçlı, kalın baldırlı, tombul kıçlı doğurursa isnâdda bulunulan kimsedendir; buyurmuş Neticede kadın kül renkli kıvırcık saçlı yani mütteheme benzer bir çocuk doğurmuş. **Resûlullâh (s.a.v.):** Eğer şu yemînler olmasa idi ben bu kadına yapacağımı bilirdim; buyurmuşlar. *İkrime*'nin beyânına göre bu çocuk büyüdükte **Mısır**'a vali olmuş; fakat baba adı ile çağırılmıyormuş. **Hilâl b. Ümeyye** İslâm'da ilk liân yapan zâttır. **Hilâl** kıssasına âid rivâyetleri: *Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Nesaî* ve "diğer zevât rivâyet etmişlerdir.

Bâbımızın hadîsi **Uveymir** kıssasına aittir. Bu kıssanın müttehemi de **Şerîk b. Sehmâ**'dır. Kıssanın hulâsası da şudur:

Uveymir b. el-Hars-i Aclânî, karısının **Şerîk b. Sehmâ** ile zinâ ettiğini **Resûlullâh (s.a.v.)**'e ihbârda bulunmuş. Karısı hâmile bulunuyormuş. **Uveymir** çocuğun kendisinden olmadığını iddiâ etmiş; **Peygamber (s.a.v.)** de karısı ile onlara liân yaptırmış. Sonra kadın **Şerîk**'e benzer bir çocuk doğurmuş; bunu görenler o güne kadar **Uveymir**'i iftirâ etmekle suçlandıklarına pişman olarak kendisini ma'zûr görmüşler. Doğan çocuk iki sene yaşamış, az sonra annesi de ölmüş. Bu hâdiseden sonra **Şerîk**, halkın tamâmiyle gözünden düşmüş.

Hilâl ve **Uveymir** kıssaları hadîs imamlarınca iki ayrı vak'a olarak kabûl edilirse de fukahâdan *Kemal b. Hümâm* iki vak'anın bir olmasından şüphe etmektedir.

Sadedinde bulunduğumuz Hadîs-i Şerîf bir çok mes'elelere şâmilidir. Bunlardan bazıları şunlardır:

1 - **Peygamber (s.a.v.)**'in **Uveymir (r.a.)**'a cevap vermemesi ulemâ arasında ayrıca bir mes'ele teşkil etmiştir *Ebû Dâvud*'un rivâyetinde **Resûlullâh (s.a.v.)**'in mes'eleleri düşündüğü zikredilmektedir. *Hattâbî*, bundan muradın sorana lüzûmu olmayan mes'eleler olduğunu söyler.

İmâm Şâfiî diyor ki: "Vahyin nazil olduğu devirde, hakkında bir hüküm inmemiş bulunan mes'eleleri sormak, müslümanları meşakkate dûçar eden bir hüküm inmesine sebep olur endişesiyle yasak edilmiştir.

Nitekim **Teâlâ Hazretleri:**

« لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ »

“**Bir çok şeyleri sormayın.**”¹⁶⁰ buyurmaktadır. Sahih bir hadîsde dahî:

« أَغْظَمُ النَّاسِ جُرْمًا مَنْ سَأَلَ عَنْ شَيْءٍ لَمْ يُحَرِّمْ فَحَرَّمَ مِنْ أَجْلِ مَسْأَلَتِهِ »

“**İnsanların en ziyâde günahkâr olanı, haram olmayan bir şeyi sorup da onun sorması sebebiyle o şey harâm kılınan kimsedir**” buyurulmaktadır.”

Hattâbî şöyle diyor: “Suâl sormayı **Allâh**’ın kitâbında iki şekilde bulduk: Birisi, dîn babında kendisine ihtiyaç messeden bir şeyi izâh etmek ve öğretmesini istiyerek sormak; ikincisi de zorluk ve güçlük çıkarmak içindir. Bunlardan birinci nevi **Kitâbullâh** mübâh kılmış; onu emretmiş ve ona cevap vererek: “**Ehl-i zikre soruverin...**”¹⁶¹ **فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ**”¹⁶¹

« فَاسْأَلُوا الَّذِينَ يَقْرَأُونَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ »

“**Senden önceki Kitâbı okuyanlara bir sorun.**”¹⁶² buyurmuş; ve şu âyetlerde de **Teâlâ Hazretleri** cevâp vermiştir.

“**Sana hilâllerden sual soruyorlar:**

”¹⁶³ **يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلَةِ**

“**Sana hayızlı kadınlardan sual soruyorlar:**”¹⁶⁴ **وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ**

Başka bir nev’i hakkında da: « **وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي** »

“**Sana ruh hakkında sual soruyorlar. Ruh Rabbimin içidir; de.**”¹⁶⁵

« **يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا فِيمَ أَنْتَ مِنْ ذِكْرَاهَا** »

“**Sana kıyametin ne zaman kopacağı hakkında sual soruyorlar. Sen ne bileceksin onu...**”¹⁶⁶

Bu gûnâ suâllerin hepsi mekrûhdur. Eğer cevâbı hakkında sükût edilmişse bu ancak soranı men etmek ve onu azarlamak içindir. Cevâb verilmişse o da cezâ ve tekdîr içindir.”

2 - **Hadîsdeki “erkekten başladı”** ifâdesinden liâna erkekten başlanacağı anlaşılıyor. Nitekim **cumhûru ulemânın** kavli de budur. Delîlleri: **Resûlullâh (s.a.v.)’in Hilâl’e:** « **الْبَيْتَةُ وَالْأَخَذُ فِي ظَهْرِكَ** » “**Beyyineyi getir yoksa sırtına hadd vurulacak**” buyurmuş olmasıdır. Erkekten başlaması ondan dayak yemeyi def içindir. Kadından başlasa henüz sübût bulmamış bir şeyi def etmiş olur.

¹⁶⁰ Sûre-i Mâide, âyet: 104.

¹⁶¹ Sûre-i Zuhruf, âyet: 16.

¹⁶² Sûre-i Yûnus, âyet: 94.

¹⁶³ Sûre-i Bakara, âyet: 189.

¹⁶⁴ Sûre-i Bakara, âyet: 221.

¹⁶⁵ Sûre-i İsrâ, âyet: 25.

¹⁶⁶ Sûre-i Nâziât, âyet: 43.

Ebû Hanîfe'ye göre liâna kadından da başlanabilir. Çünkü **âyet-i kerîme** erkekten başlamanın lâzım olduğuna delâlet etmiyor. Âyetteki atıf "vav" ile yapılmıştır. "Vav" ise mücerred cemi yani bir araya toplamak içindir. Tertîb iktizâ etmez.

3 - "**Sonra aralarını ayırdı**" ibâresi, liânda karı ile kocanın birbirlerinden ayrılmasının ancak hâkimin ayırmasıyla olacağına delîldir. Hanefîlerle diğer bir çok **ulemânın** mezhebi de budur. **Cumhûr** ise ayrılmanın bizzat liânla olduğuna kâildirler. Yalnız erkek liânı yapar da kadın yapmazsa ayrılmanın yine tahakkuk edip etmeyeceği ihtilâfıdır. *İmâm Şâfiî*'ye göre ayrılma tahakkuk eder. *İmâm Ahmed b. Hanbel*'e göre etmez, ayrılma için iki tarafın liânı şarttır. **Mâlikîler**'in meşhûr kavli de budur. **Zâhirîler** dahî aynı kavle zâhibdirler. Bunlar *Sahîh-i Müslim*'in bir rivâyetine göre liânın ayırma sayılmış olması ile istidlâl ederler ve derler ki: "Eğer liân yapanların birbirinden ayrılması mutlaka bir hükme muhtaç ise buradaki hüküm en büyük hâkim demek olan **Peygamber (s.a.v.)** tarafından tenfiz edilmiştir. Hadîsdeki "**aralarını ayırdı**" cümlesinin mânâsı ise bu ayırma hükmünü meydana çıkarmak ve şeriatın bu bâbda bu hükmü vermiş olduğunu beyândır. Yoksa karı koca arasındaki ayrılışma bununla tahakkuk etmez." **Cumhûr** nâmına aşağıdaki hadîslerle de istidlâl olunuyor: *Ebû Dâvud*, **Sehl b. Sa'd**'dan şu hadîsi tahrîc etmiştir:

« مَضَى السُّنَّةُ بَعْدَ فِي الْمُتَلَاعَتَيْنِ أَنْ يَفْرُقَ بَيْنَهُمَا ثُمَّ لَا يَجْتَمِعَانِ أَبَدًا »

"Sehl: liân yapanlar hakkında sünnet, araları ayrılmak sûretiyle devâm edegelmiştir. Sonra ebediyyen bir araya gelemezler; demiştir". Aynı hadîsi az farkla *Beyhakî* de tahrîc etmiştir:

« وَعَنْ عَلِيٍّ وَابْنِ مَسْعُودٍ قَالَا مَضَى السُّنَّةُ بَيْنَ الْمُتَلَاعَتَيْنِ أَنْ لَا يَجْتَمِعَا أَبَدًا »

"Ali ve İbn-i Mes'ûd'dan rivâyet olunduğuna göre: liân yapanlar arasında sünnet, ebediyyen bir araya gelmemeleri sûretinde devâm etmiştir; demişlerdir." « وَعَنْ عُمَرَ يُفْرَقُ بَيْنَهُمَا وَلَا يَجْتَمِعَانِ أَبَدًا »

"Ömer'den rivâyet edildiğine göre: liân yapanların araları ayrılır; bir daha ebediyyen bir araya gelmezler."

Naklî delillerin körü körüne zâhirine saplanıp kalmayı kendilerine âdetâ şîar edinen Zâhirîler'in nasıl olup da bu hadîslerle liânda ayrılığın, hâkimin ayırmasıyla değil, nefs-i liânla olduğuna istidlâl ettiklerine akıl erdirmek güçtür. Bizce kendileri için delîl getirdikleri bu hadîslerin hiç biri onlara değil, bilâkis muhâliflerine delîldir. Çünkü bu hadîslerin zâhirleri liânın ayrılık ifâde ettiğini değil bilâkis onun ayrılık demek olmadığını, ayrılığın sübût bulması için liâncıları bir ayıran lâzım olduğunu gösteriyor.

4 - Liân sûretiyle vukû bulan ayrılığın talâk mı yoksa fesih mi olduğu ihtilâfıdır. *İmâm Şâfiî*, *Ahmed b. Hanbel* ve diğer bazı zevât onun fesih olduğuna kâildirler. Delilleri liânın müebbed hurmet icâbetmesidir. Bu cihetten o radâ' yani süt kardeşlik dolayısıyla ayrılmaya benzer. Çünkü radâ'daki ayrılma ebedidir.

Ebû Hanîfe ile *Muhâmmed'e* göre liân sûretiyle vâki olan ayrılma bir talâk-ı bâindir. *Ebû Yûsuf'a* göre ise ebedî hörmettir. Hanefîler'in delili: Liânın ancak zevceye yapılmasıdır. Şu halde o nikâhın ahkâmındandır ve talâktır. Fakat fesih öyle değildir. Zirâ fesih nikâhın olduğu gibi nikâhdan başkalarının ahkâmından da olabilir. Meselâ kusûr sebebiyle satışı bozmak fesihdir.

5 - Liândan sonra erkek yalan söylediğini ikrâr ile kendini tekzîb etse karısı *İmâm-ı A'zam'a* göre kendisine helâl olur. *Saîd b. el-Müseyyeb'in* mezhebi de budur. *Hattâ Ibn-i Müseyyeb*: "liân yapan erkek kendisini tekzîb ederse o kadına tâlib olanlardan biri olmuş olur" demiştir. *İbn-i Cübeyr* ise: iddet içinde iken kocasına iâde edilir; diyor. *İmâm Şâfiî* ile *Ahmed'e* göre kadın o adama ebediyyen haram olur.

6 - **Hilâl b. Ümeyye** hadîsinde **Hilâl'in**, karısına **Hiz. Peygamber (s.a.v.)**'in huzûrunda **Şerîk b. Sehmâ** ile zinâ isnâdında bulunduğu zikredilmektedir. Hadîsi *Ebû Dâvud* ve başkaları rivâyet etmişlerdir. Mezkûr hadîs hakkında *Hattâbî* şöyle diyor: "Bu hadîsdeki fıkıh: Bir adam karısına muayyen bir şahısla zinâ suçu isnâd eder de sonra la'netleşirlerse, liânın kendisinden haddi iskât etmesidir. Kendisine zinâ isnâd edilen adam dolayısıyla zikredilmiş olur ki bunun hükmü muteber değildir: Çünkü **Peygamber (s.a.v.)**, **Hilâl b. Ümeyye'ye**: "Huccetini getir; yoksa sırtına hadd vurulacak" demişti. Karı koca la'netleştikten sonra ise **Hilâl'e** hadd vurmamıştır. Şerîk'in kendisini affettiği de hiç bir rivâyette görülmemiştir. Şu halde anlaşılıyor ki ona lâzım gelen hadd liânla sâkit olmuştur."

Bahsimizin başında: "liân erkek hakkında hadd-i kazif yerini tutar" dememizin mânâsı budur. Çünkü zinâ isnâdında bulunan kimse, kendinden zararı defetmek için karısının kiminle zinâ ettiğini söylemek mecbûriyetindedir. Yoksa başkasına zarar getirmek niyeti ile kasden isnâdda bulunmuş değildir. *İmâm Şâfiî'ye* göre hadd ancak karısı ile zinâ eden adamın ismini söylediği zaman sâkit olur. İsmi söylemezse kendisine hadd vurulur. *İmâm A'zam'a* göre zinâ isnâd edene hadd lâzımdır. Bunu zinâ isnâd ettiği adam isteyecektir. *İmâm Mâlik'e* göre erkeğe hadd vurulur; kadına ise liân yapılır.

(۹۳۴/۱۱۲۸) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ” أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِلْمُتْلَاعَيْنِ: حِسَابُكُمَا عَلَى اللَّهِ أَحَدُكُمَا كَاذِبٌ لَا سَبِيلَ لَكَ عَلَيْهَا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَالِي؟ فَقَالَ: إِنْ كُنْتَ صَدَقْتَ عَلَيْهَا فَهُوَ بِمَا اسْتَحْلَلْتَ مِنْ فَرْجِهَا وَإِنْ كُنْتَ كَذَبْتَ عَلَيْهَا فَذَاكَ أَبْعَدُ لَكَ مِنْهَا“ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1128/934 (Yine) ondan “radıyallâhü anh” rivâyet edildiğine göre Resûlullâh (s.a.v.) la netleşenlere:

Hesâbınız Allâh’a aittir; biriniz yalancısınız. Senin için o kadın(ı almaya) bir çare yoktur; buyurmuş; liânı yapan adam:

Ya Resûlallâh! Ya (ona verdiğim) malım ne olacak? demiş. Resûlullâh (s.a.v.):

Eğer onun hakkında doğru söyledi isen o mal kadının kendine helâl kıldığıın fercine mukâbildir. Şâyet onun hakkında yalan söyledi isen, onu kendisinden almak senin için daha imkânsızdır; buyurmuşlardır.” Hadîs müttefekun aleyhdır.

“Malım ne olacak” cümlesinden murâd: kadına verdiği mehirdir. Onu geri alıp alamayacağını anlamak istemiştir.

Hadîs-i Şerif, lânetleşen karı kocanın birbirlerinden ayrılacaklarına delildir.

Bunlardan birinin yüzde yüz yalan söylediği, onun hesâbını Allâh’ın göreceği, kadına verilen mehirden hiç bir şey geri alınamayacağı da bu hadîsin işâret ettiği ahkâmıdır. Çünkü kazfı yapan koca bunda sâdık ise, kadın o mehri o güne kadar kocasının kendisine helâl kıldığı cimâ mukâbilinde hak etmiştir. Kocası yalan söylemişse kadın mehri yine hak etmiştir. Bu sûretle onu kadından geri almak daha da imkânsızdır. Çünkü hakkında yalan söylemekle kocası kadına zulüm etmiştir. Bundan sonra bir de verdiğini geri almağa kalkmak nasıl doğru olabilir.

(۹۳۵/۱۱۲۹) - وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ” أَبْصِرُوهَا فَإِنْ جَاءَتْ بِهِ أَبْيَضُ سَبْطًا فَهُوَ لِرِزْوَجِهَا وَإِنْ جَاءَتْ بِهِ أَكْحَلُ جَعْدًا فَهُوَ لِلَّذِي رَمَاهَا بِهِ“ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1129/935 “Enes radıyallâhü anh”den rivâyet olunduğuna göre Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem:

Kadını gözetleyin! Eğer çocuğu ak pak (bir kusursuz) doğursa o çocuk kocasındandır. Şâyet onu sürmeli gözlü, kısa boylu doğursa kendisine isnâdda bulunduğu şahıstandır; bu yurmuşlardır.” Hadîs müttefekun aleyhdır.

Buhârî ile Müslim’in diğer bir rivâyetinde: **“Kadın çirkin vasıflı bir çocuk dünyaya getirdi”** deniliyor.

Bu bâbdaki hadîslerde doğan çocuk çeşitli sıfatlarla vasıflanmıştır. Meselâ *Nesâtî’nin* rivâyetine göre **Peygamber (s.a.v.)** kadının rahmindeki ceninin sıfatlarını saydıktan sonra: **“Yâ Rab! Beyân et: اللَّهُمَّ بَيِّنْ ”** demiş; kadın da kocasının ithâm ettiği adama benzeyen bir çocuk doğurmuştur.

Hadîs-i Şerîf, hâmile kadına liân yapılabileceğine; doğuruncaya kadar beklemeye lüzûm olmadığına delîldir. **Cumhûru ulemânın** mezhebi de budur.

Hanefiler’den *İmâm Ebû Yûsuf, İmâm Muhammed* ve bir rivâyette *İmâm-ı A’zam Ebû Hanîfe* ile ulemâdan bir cemaata ve *İmâm Ahmed b. Hanbel*’e göre hâmileye liân yapılamaz. Çünkü kadını gebe gibi gösteren hâl bir şişkinlik de olabilir; binâenaleyh mücerred zan üzerine liân yapılamaz.

Bu hadîs liân esnasında erkek, anne rahmindeki çocuğu “benden değildir” diye nefiy etmese bile liânla o çocuğun bu adamdan olmadığına hüküm edileceğine delâlet eder. **Zâhirîler**’in mezhebi budur. Bazı **Mâlikîler**’le **Hanbelîler**’e göre hamileye liân ancak erkeğin liân esnâsında: “çocuğun benden değildir” demesi ile câiz olur. Onlarca çocuğu henüz doğmadan nefiyetmek sahîhdır; bu takdîrde liân doğumdan sonra yapılır. Delîlleri: *İmâm Mâlik*’in *Nâfi*’ vâsıtasıyla **İbn-i Ömer (r.a.)**’den tahrîc ettiği bir hadîsdir. Mezkûr hadîse göre **Peygamber (s.a.v.)** bir adamla hâmile olan karısı arasında liân yapmış; doğacak çocuğu nefyederek karı kocanın arasını ayırmış ve çocuğu annesine ilhâk etmiştir. *Ebû Hanîfe*’ye göre henüz doğmamış çocuğu nefiyetmek ve onun için liân yapmak sahîh değildir. Binâenaleyh hâmile iken liân yapılsa da sonra doğursa çocuk kocasındır; hiç bir şekilde nefyedilemez. Çünkü liân ancak karı koca arasında cereyân eder. Bu çocuk liân esnasında yani nikâh mevcûd iken anne karnında idi.

Hadîsimiz kıyâfet ilmiyle amelin câiz olacağına da işâret ediyorsa da **Peygamber (s.a.v.)** bununla gerek nefiy gerekse isbât cihetinden hüküm verilemeyeceğini; “Eğer şu yemînler olmasaydı ben bu kadına yapacağımı bildirdim” hadîsiyle beyân buyurmuştur.

(۹۳۶/۱۱۳۰) - وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَمَرَ رَجُلًا أَنْ يَضَعَ يَدَهُ عِنْدَ الْخَامِسَةِ عَلَى فِيهِ وَقَالَ: إِنَّهَا مُوجِبَةٌ" رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّسَائِيُّ وَرِجَالُهُ ثِقَاتٌ.

1130/936 "İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet edildiğine göre Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem bir adama, beşinci şehâdeti yaparken elini liâncının ağzına koymasını emretmiş; ve: Çünkü bu şehâdet mûcibedir; buyurmuşlardır"

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** ile **Nesaî** rivâyet etmişlerdir. Ricâli sikadrlar.

Hâdis-i Şerîf, liân esnasında yalan yere yemîn eder endîşesiyle yemîni yasak etme husûsunda mübâlağa göstermenin hâkime meşrû' olduğuna delildir. Zîrâ **Peygamber (s.a.v.)** evvelâ sözle va'z u nasihatte bulunarak men etmiş; sonra da burada görüldüğü vechile fi'len yasak etmiştir. Kadının ağzına el koymayı ise kimseye emretmediği anlaşıyor. Yalnız **Râfi'**nin ifâdesi buna dâir bir ihâmda bulunmaktadır.

"Çünkü bu şehâdet mûcibedir" cümlesinden murâd: Çünkü bu şehâdet karı kocanın ayrılmasını yâhud yalan söyleyenin azâb görmesini icâbeder; demektir. Bu cümle ile hadîs, beşinci la'netin vâcib olduğuna delâlet etmektedir.

Yemîn ettirmenin keyfiyetine gelince: Bu husûsda **Hâkim** ve **Beyhakî İbn-i Abbâs (r.a.)** 'dan **Hilâl b. Ümeyye**'ye yemîn verdirme husûsunda **Resûlullâh (s.a.v.)**'in ona:

« اخْلِفْ بِاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِنِّي لَصَادِقٌ يَقُولُ ذَلِكَ أَرْبَعَ مَرَّاتٍ »

"Kendinden başka ilah olmayan Allâh'a yemîn ederim ki ben doğrucuyum, diye yemîn et" dediğini, bunu dört defa tekrarladığını rivâyet etmişlerdir. Bu hadîs uzundur. **Hâkim** onun için: "**Buhârî**'nin şartı üzere sahîhdir" demiştir.

(۹۳۷/۱۱۳۱) - وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - فِي قِصَّةِ الْمُتَلَاعِنِينَ قَالَ: فَلَمَّا فَرَّغَا مِنْ تَلَاعِنِهِمَا قَالَ: كَذَبْتُ عَلَيْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَمْسَكْتُهَا فَطَلَّقَهَا ثَلَاثًا قَبْلَ أَنْ يَأْمُرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1131/937 "Sehl b. Sa'd radiyallâhü anh'den liân yapan karı kocanın kıssası hakkında rivâyet olunmuştur. Demiştir ki:

Karı koca lânetleşmeyi bitirince, kocası:

Bu kadını nikâhımda tutsam, onun hakkında yalan söylemiş olurum ya Resûlallâh; dedi. Müteâkiben kadını Resûlullâh (s.a.v.) kendisine emretmeden üç defa boşadı.”

Bu hadis **müttefekun aleyhdir**.

Hadis-i Şerif hakkında yukarıda söz geçmiştir. Bu hadis husûsunda *Sahîhayn*’de şu ma’lûmât verilmiştir: **Uveymir-i Aclânî, Âsim b. Adıyy’e: Ne dersin? Bir adam karısının yanında bir erkek bulursa onu öldürür de siz de öldüreni mi öldürürsünüz yoksa ne yapar? Şunu benim için Resûlullâh (s.a.v.)’e soruver;** demiş. O da sormuş: **Resûlullâh (s.a.v.)** bu suâlleri hoş karşılamamış; ayıplamış. Hattâ **Resûlullâh (s.a.v.)**’den işittikleri Âsim’in gücüne bile gitmiş. Sonra mes’eleği **Peygamber (s.a.v.)**’e Uveymir’in kendisi sormuş. **Resûlullâh (s.a.v.): Seninle zevcen hakkında (âyet) indi. Haydi git onu getir; demiş ve neticede la’netleşmişler. La’netleşmeyi bitirdikten sonra Uveymir: Bu kadını nikâhımda tutsam, ben onun hakkında yalan söyledim; ilah...;** demiş.

Zührî: “Bu vak’a la’netleşmelere yol olmuştur” diyor. **Sehl (r.a.)** mezkûr kadının hâmile olduğunu ve sonraları doğurduğu çocuğun annesinin adı ile çağırıldığını söylüyor.

Ulemâ liân âyetlerinin **Hilâl b. Ümeyye** ile karısı hakkında mı yoksa Uveymir hakkında veya her ikisi hakkında birden mi nâzil olduğu husûsunda ihtilâf etmişlerdir. *Nevevî* her ikisi hakkında indirildiğine taraftar olmuştur.

(۹۳۸/۱۱۳۲) - وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنَّ امْرَأَتِي لَا تَرُدُّ يَدَ لَامِسٍ قَالَ: غَرَبَهَا قَالَ: أَخَافُ أَنْ تَتَّبِعَهَا نَفْسِي. قَالَ: فَاسْتَمْتِعْ بِهَا ” رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ مَعِينٍ وَأَخْرَجَهُ النَّسَائِيُّ مِنْ وَجْهِ آخَرَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا بَلْفَظٍ قَالَ: طَلَّقَهَا قَالَ: لَا أَصْبِرُ عَنْهَا قَالَ: ” فَأَمْسِكْهَا“

1132/938 “İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet olduğuna göre Peygamber (s.a.v.)’e bir adam gelerek:

Karım hiç bir yoklayanın elini reddetmiyor; demiş.

Resûlullâh (s.a.v.): Onu uzaklaştır; buyurmuş. Adam:

Nefsimin onu ta’kîb edeceğinden korkarım; demiş.

Resûlullâh (s.a.v.): O halde ondan istifâde et; buyurmuştur.”

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** ile **Tirmizî** ve **Bezzâr** rivâyet etmişlerdir. Râvileri sikadır. *Nesaî* onu (yine) **İbn-i Abbâs (r.a.)**'dan gelen başka bir yoldan şu lafızlarla tahrîc etmiştir:

“Resûlullâh (s.a.v.): Onu boşa; demiş. Adam:

Onun ayrılığına sabredemem; mukâbelesinde bulunmuş.

Peygamber (s.a.v.): O halde onu nikâhında tut; buyurmuşlardır.”

İmâm Nevevî bu hadîse alelittlak “sahîh” deyivermiştir. Halbuki *İbni'l-Cevzî İmâm Ahmed'in*: “Bu bâbda **Peygamber (s.a.v.)**'den hiç bir şey sâbit olmuyor: Bu hadîsin aslı yoktur” dediğini rivâyet etmiştir. *İbni'l-Cevzî, İmâm Ahmed'in* bu sözünü ele alarak hadîsi mevzû saymıştır. Halbuki kendisi hadîsi sahîh isnâdla rivâyet etmiştir.

Ulemâ: “Karım hiç bir yoklayanın elini reddetmiyor” ifâdesinin tefsirinde ikiye ayrılmışlardır:

1 - Bu sözün mânâsı: Kadın kendisi ile zinâ etmek isteyen kimseyi geri çevirmez; demektir. *Nesaî, Hattâbî, İbnü'l-Arabî* ve diğer bazı ulemânın kavli budur.

2 - Bunun mânâsı: Kadın kocasının malını har vurup harman savuruyor; hiç bir isteyeniyi boş çevirmiyor; demektir. *İmâm Ahmed b. Hanbel* ile *Asmaî'nin* kavli budur. *İmâm Ahmed*: “Kadın fâhişelik edip dururken **Peygamber (s.a.v.)** onu nikâhında tutmasını kocasına emredek de-ğildir” demiştir. *Asmaî*; bu kavli İslâm ulemâsından nakletmiştir. *Hattâ İbni'l-Cevzî* birinci kavle zâhib olanlara redd ü inkârda bulunmuştur.

Bazıları bu iki kavlin ikisini de beğenmeyerek: “Mânâ, bu kadının ahlâken basît olduğunu, yabancılardan pek kaçmadığını anlatmaktadır. Yoksa kadın fâhişe değildir; erkek ve kadınlardan namuslu olduğu halde böyleleri pek çoktur” demişlerdir.

(۹۳۹/۱۱۳۳) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ” أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ حِينَ نَزَلَتْ آيَةُ الْمُتَلَاعِنِينَ أَيُّمَا امْرَأَةً أَدْخَلْتَ عَلَى قَوْمٍ مِنْ لَيْسَ مِنْهُمْ فَلَيْسَتْ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ وَلَمْ يَدْخِلْهَا اللَّهُ جَنَّتَهُ وَأَيُّمَا رَجُلٍ جَحَدَ وَلَدَهُ - وَهُوَ يَنْظُرُ إِلَيْهِ - احْتَجَبَ اللَّهُ عَنْهُ وَفَضَحَهُ عَلَى رُءُوسِ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ“. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ.

1133/939 “Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet edildiği-ne göre kendisi;

Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'i, la'netleşenler âyeti indiği zaman:

Her hangi bir kadın bir kavmin yanma onlardan olmayan birini koyarsa, o kadının Allâh indinde hiç bir itibârı yoktur. Allâh onu cennetine de koymayacaktır. Hangi adam çocuğunu "yüzüne bakıp dururken" inkâr ederse Allâh ondan rahmetini gizler hem onu gelmişlere geçmişlere karşı rezîl eder; derken işitmiştir."

Bu hadîsi **Ebû Dâvud**, **Nesâî** ve **İbn-i Mâce** tahrîc etmiştir. **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir.

"Yüzüne bakıp dururken" cümlesinden murâd onun kendi çocuğu olduğunu bilmesidir.

Bu hadîsi yalnız *Abdullâh b. Yûnus* rivâyet etmiştir. *Abdullah* bundan başka hadîs rivâyet etmemiştir. Hadîsi, *Abdullah*'ın yalnız başına rivâyet ettiğini itirâf etmekle beraber *Dare Kutnî* dahî rivâyet etmiştir. Bu bâbda *Bezzâr*'ın **İbn-i Ömer** (r.a.) 'den tahrîc ettiği bir hadîs daha varsa da onun da senedinde *İbrahim b. Yezîd* vardır; bu zât zaîfdir. *İmâm Ahmed*, *Mücâhid* tarîki ile bu hadîsin bir benzerini tahrîc etmiştir. Fakat o hadîsi dahî yalnız *Vekî* rivâyet etmiştir.

(۹۴۰/۱۱۳۳) - وَعَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: مَنْ أَقْرَبَ بَوْلِدِهِ طَرَفَةَ عَيْنٍ فَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَنْفِيَهُ أَخْرَجَهُ الْبَيْهَقِيُّ وَهُوَ حَسَنٌ مَوْقُوفٌ.

1133-a/940 "Ömer radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Eğer bir kimse bir çocuğu göz kırpmcaya kadar ikrâr ederse bir daha kendisine onu nefiy hakkı yoktur."

Bu hadîsi *Beyhakî* tahrîc etmiştir. Hadîs hasen olup mevkûfdur.

Hadîs-i Şerîf, çocuğu bir defa ikrâr ettikten sonra artık nefiy etmenin sahîh olmayacağına delildir ki, bu cihet ittifâkidir. Fakat onu öğrendikten sonra nefiy etmeyerek susmanın hükmü ihtilâflıdır. Bazılarına göre, nefiy etmeye hakkı olduğunu bilmeden bile sussa çocuk kendisindir. Çünkü bu hak susmakla bâtil olur. Diğer bazılarına göre nefiy hakkı olduğunu öğrenirse o zaman nefiy edebilir. Zîrâ bilmeden muhayyerlik sâbit olmaz; Öğrendiği dakikada susarsa çocuk kendisindir. Bundan sonra artık nefiy imkân yoktur. *İmâm Şâfiî* ile bazılarına göre öğrendiğinin hemen akabinde nefiy eder; gecikirse edemez. Buradaki acele örf ü âdete göredir. Meselâ elbisesini giymek örfen gecikme sayılmaz.

1133-b/941 “Ebû Hüreyre radiyallâhü anh’den rivâyet olunduğuna göre bir adam:

Yâ Resûlallâh! gerçekten karım siyah bir çocuk doğurdu. (Ne buyurursunuz?) demiş, Resûlullâh (s.a.v.):

Senin develerin var mı? buyurmuşlar: Evet; demiş:

Bunların renkleri nasıldır? demiş. Adam:

Kırmızıdır; cevabını vermiş. Peygamber (s.a.v.):

İçlerinde yağız olanları var mı? demiş: Evet; cevabını almış:

Peki bu nereden? demiş. Adam:

İhtimâl onu bir damar çekmiştir; demiş. Resûlullâh (s.a.v.)

Şu halde ihtimal senin bu çocuğunu da damar çekmiştir; buyurmuşlardır.” Bu hadîs müttefekun aleyhdir.

Müslim’in bir rivâyetinde: “O adam çocuğu nefye çalışıyormuş” ibâresi vardır. Sonunda: “Kendisine ondan istifâde için ruhsat vermedi” demiştir.

Hadîsimizdeki adamın ismi **Damdam b. Katâde**’dir. *Hattâbî* diyor ki: “Bu adamın sözü şüpheye ta’rîzdir. Galiba çocuğu nefiy etmek istemiş; fakat **Peygamber (s.a.v.)** çocuğun, nikâha âid olduğuna hükmetmiş; benzemezliği ve rengi hüküm için delil saymamış, buna tohumu bir olduğu halde develerde zuhûr eden çeşitli renklerden misal almıştır. Bunda kıyâsı isbât ve birbirine benzeyen iki şeyin aynı hükümde olacaklarını beyân vardır”. *Hattâbî* sözüne devâmla şunları da söylüyor: “Hadîsde, kinâyeli sözlerle hadd lâzım gelmediğine kazfın ancak sarîh sözlerle vâcib olacağına delil vardır.” *El-Mühelleb* de şunları söylemiştir: “Ta’rîz suâl içinse hadd icâbetmez. Hadd ancak yüz yüze gelerek birbirine şetim etmek sûretiyle yapılan ta’rîzden dolayı lâzım gelir.”

Kurtubî, esmerlikle karalık gibi birbirine yakın renklerden dolayı çocuğu nefyetmenin câiz olmadığına hilâf bulunmadığı gibi cimâi ikrar etmiş de istibrâ¹⁶⁷ müddeti geçmemişse beyazlıkla siyahlıktan dolayı da nefyin câiz olmayacağını söyler. Fakat bu îzâhât onun kendi mezhebine göre olsa gerektir. Zîrâ mes’ele ihtilâflıdır.

Şâfiîler’e göre zînâ karinesi yoksa nefiy câiz değildir. Kadını zînâ ile ithâm ettiği erkeğin rengine bir çocuk doğurmakla ithâmında bulunmak çocuğu nefiy için kâfidir. Hanbelîler’e göre karîne varsa çocuğu nefiy mutlak sûrette câizdir. Hilâf karîne bulunmadığı zamandadır.

¹⁶⁷ **İstibra:** Bir veya iki hayız müddeti cimâ etmeden bekleyerek rahimde çocuk olmadığını anlamaktır.

بَابُ الْعِدَّةِ وَالْإِحْدَادِ

İDDET VE YAS TUTMA BÂBİ

İddet: lugatte saymak demektir. Bazen sayılan şeye de iddet denilir.

Şeriatte: Cimâ ile veya onun yerini tutan halvetle yâhud ölümle te'kid edilmiş bulunan nikâh elden gittikten sonra kadına lâzım gelen bekleme müddetidir.

İddet: Hanefiler'e göre esas itibâriyle üç nevidir: Hayızlarla, aylarla ve doğurmakla geçen iddetler. Bunların her biri kitâbla sâbittir. Şöyle ki:

« وَالْمُطَلَّاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ »

“Boşanankadınlar bizzât kendileri üç kur’ müddeti beklesinler.”¹⁶⁸ âyet-i kerîmesi hayızlarla beklenen iddetin delili olduğu gibi:

« وَالَّذِينَ يَتَّبِعُونَ مِنْكُمْ أُزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا »

“Sizlerden vefât edip de geride bir takım zevceler bırakanların zevceleri bizzat dört ay on gün beklerler”¹⁶⁹ âyeti aylarla beklemenin:

« وَأُولَاتِ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ »

“Hamil sâhiblerinin iddeti ise doğurmalarıdır.”¹⁷⁰ âyet-i kerîmesi de doğurmakla iddet beklemenin delilidir. İddetin esas itibâriyle nevileri üç olduğu gibi mezkûr neviler de üç şeyden biri ile vâcib olurlar. Talâk, vefât ve cimâ.

İddet bekleyecek kadınlar: ya hayız görürler ya görmezler. Kezâ, ya hürdürler yâhud câriye olurlar. Bu cihetler de nazar-ı itibâre alınınca ortaya sekiz nevi iddet çıkar. Şimdi bunları da sıralayalım:

- 1- Hayzını gören bir hür kadın, boşanırsa üç hayız müddeti bekler.
- 2- Hayzını görmeyen hür kadın boşanırsa üç ay müddet bekler.
- 3- Hayzını gören bir câriye boşanırsa iki hayız müddet bekler.
- 4- Hayzını görmeyen bir câriye boşanırsa bir buçuk ay müddet bekler.
- 5- Hür bir kadının kocası ölürse dört ay on gün bekler.
- 6- Cârîyenin kocası ölürse iki ay beş gün bekler.
- 7- Hâmile kadınların iddeti doğurmakla biter.
- 8- Talâk-ı fârrda kadın iki müddetin uzun olanını bekleyecektir.

İhdâd: Lugatte men etmek demektir. **Hıdâd** dahî aynı mânâyâ kullanılır.

Şer'an: Kocası ölen veya talâk-ı bâinle boşanan kadınların iddetleri içinde zîneti, kokulanmayı, sürme ve kına gibi şeyleri, terk etmeleridir.

¹⁶⁸ Sûre-i Bakara, âyet: 228.

¹⁶⁹ Sûre-i Bakara âyet: 234.

¹⁷⁰ Sûre-i Talâk, âyet: 4.

(٩٤٢/١١٣٥) - عَنْ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ "أَنَّ سُبَيْعَةَ الْأَسْلَمِيَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نَفِسَتْ بَعْدَ وَفَاةِ زَوْجِهَا بِلَيْالٍ فَجَاءَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاسْتَأْذَنَتْهُ أَنْ تَنكِحَ فَأَذِنَ لَهَا فَنَكَحَتْ". رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَصْلُهُ فِي الصَّحِيحَيْنِ. وَفِي لَفْظٍ: "أَنَّهُا وَضَعَتْ بَعْدَ وَفَاةِ زَوْجِهَا بِأَرْبَعِينَ لَيْلَةً". وَفِي لَفْظٍ لِمُسْلِمٍ قَالَ الزُّهْرِيُّ: وَلَا أَرَى بَأْسًا أَنْ تُزَوَّجَ وَهِيَ فِي دِمَهِهَا غَيْرُ أَنَّهُ لَا يَقْرِبُهَا زَوْجُهَا حَتَّى تَطْهَرَ.

1135/942 "Misver b. Mahrame (r.a.)'den rivâyet olunduğuna göre Eslem kabilesinden Sübey'a kocasının vefâtından bir kaç gece sonra nifâs görmüş ve Peygamber (s.a.v.)'e gelerek kocaya varmak için ondan izin istemiş. Resûlullâh (s.a.v.) kendisine izin vermiş; o da evlenmiştir."

Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir. Aslı **Sahîh**ayn'dedir. Bir rivâyette lafzı şöyledir: **Sübey'a kocasının vefâtından kırk gece sonra doğurmuştur.**" Müslim'in bir rivâyetinde "Zührî dedi ki: **bu kadının kan görürken evlenmesinde bir beis görmüyorum. Şu kadar var ki temizleninceye kadar kocası ona yaklaşmaz**" denilmiştir.

"**Sübey'a** (r.anhâ) gebe iken kocası **Sa'd b. Havle**, Haccetü'l-Vedâ'in sonunda Mekke'de vefât etti. Bunun üzerine onu Benî Abdiddâr kabilesinden **Ebü's-Senâbil** isminde bir zât istedi. Hz. **Sübey'a** ona varmadı. On güne yakın bir zaman bekledikten sonra nifâsını gördü. Bilâhare **Peygamber** (s.a.v.)'e geldi O da: **Nikahlan;** dedi."

Hadîs-i Şerîf, kocası ölen hamilenin iddetinin doğurmakla biteceğine delildir. Mes'elede hılâf vardır. **Cumhûru sahâbe** ile dört mezheb imâmlarının kavli budur. Bunlar: « وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ »

"**Hâmile kadınların iddeti doğurmalarıdır**"¹⁷¹ âyetinin umûmu ile de istidlâl ederler. Derler ki: "Bu âyetin üst tarafı her ne kadar boşanan kadınlar hakkında ise de bu onun umûmunu tahsîs etmez. Âyetin umûmunun olduğu gibi kaldığına **Abdullah b. Ahmed**'in "*el-Müsned*"de Übey b. Ka'b'dan rivâyet ettiği şu hadîs dahî delildir:

« قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ " هِيَ الْمُطَلَّقةُ ثَلَاثًا أَمْ الْمُتَوَفَّى عَنْهَا ؟ قَالَ هِيَ الْمُطَلَّقةُ ثَلَاثًا وَالْمُتَوَفَّى عَنْهَا »

"Yâ Resûlallâh! (Hâmilelerin iddeti doğumlarıdır) âyetinden murâd üç talâkla boşanan mıdır; yoksa kocası ölen midir? dedim:

¹⁷¹ Sûre-i Talâk, âyet: 4.

Hem üç talâkla boşanan hem de kocası ölebilir; buyurdular.”

Aynı hadîsi *İbn-i Cerîr*, *İbn-i Ebî Hâtim Dâre Kutnî* ve diğer bazı zevât **Hz. Übey'**den başka tarikle tahrîc etmişlerdir. Bu rivâyete nazaran **Übeyy (r.a.)** şöyle demiştir: **“Bu âyet indikten sonra:**

Yâ Resûlallâh! Bu âyet müsterek midir; mübhem mi? dedim. Resûlullâh (s.a.v.): Hangi âyet? diye sordu:

“Hâmilelerin iddeti doğurmalarıdır” âyeti, hem boşananın hem kocası ölenin iddeti mi? dedim: Evet; buyurdular.”

İbn-i Mes'ûd (r.a.)'dan buna kâil olduğunu gösteren bir çok rivâyetler vardır. *İbn-i Merdeveyh*'in rivâyetine göre **Hz. İbn-i Mes'ûd (r.a.):** **“Kısa Nisâ Sûresi (Sûre-i Talâk) her nevi iddeti neshetmiştir. “Hâmilelerin iddeti doğurmalarıdır” âyeti her boşanan ve kocası ölenin iddetidir, demiştir. İbn-i Merdeveyh, Ebû Saîd-i Hudrî'nin: “Kısa Nisâ sûresi (Sûre-i Talâk) Bakara Sûresindeki âyetten yedi sene sonra indi” dediğini rivâyet ediyor.**

Şeyhayn, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn-i Mâce, İbn-i Cerîr İbni'l-Münzir ve İbn-i Merdeveyh, Ebû Selemete'bni Abdîrrahmân'dan şu hadîsi tahrîc etmişlerdir;

“Demıştır ki: Ben İbn-i Abbâs ve Ebû Hüreyre radiyallâhü an-hüm beraber idik. Derken bir adam geldi; ve İbn-i Abbâs'a:

Kocasının ölümünden kırk gün sonra doğuran bir kadın hakkında bana fetvâ ver; bu kadın helâl midir? dedi. İbni Abbâs:

İki iddetin sonuncusunu bekler; dedi. Ben:

Hâmilelerin iddeti doğurmalarıdır; dedim. İbn-i Abbâs:

O talâktadır; dedi. Ebû Seleme:

Ya bir kadının gebeliği bir sene sürerse ne buyurursun? dedi. İbn-i Abbâs yine: İki iddetin sonrakisini; diye cevap verdi. Ebû Hüreyre: Ben kardeşim oğlu ile yani Ebû Seleme ile beraberim; dedi. Bunun üzerine İbn-i Abbâs kölesi Küreyb'i Ümmü Seleme (r.a.)'ye göndererek, bu bâbda sünnet cereyân edip etmediğini sordu. Ümmü Seleme (r.a.):

Sübey'atül'-Eslemiyye'nin kocası Sübey'a hâmile iken öldürüldü. Sübey'a onun vefâtından kırk gün sonra doğurdu. Müteâkiben kocaya istendi ve Resûlullâh (s.a.v.) onu evlendirdi; dedi.”

Bu hadîsi **Abd b. Humeyd** dahî **Ebû Seleme**'den tahrîc etmiştir. Onda mes'elenin **Hz. Âişe (r.anhâ)**'ya sorulduğu, onun da yukarıdaki cevâbı verdiği, yalnız kırk gün yerine onun: **“kocasının vefâtından bir kaç gün sonra”** dediği zikrediliyor.

Bu bâbda rivâyetler çoktur; ve umûmiyetle âyetin umûmu üzere kaldığını gösterirler. Yine bu rivâyetler, **Bakara âyeti**'nin bu âyetle neshedildiğini gösterirler. **Hz. Ömer, Ali ve İbn-i Mes'ûd** (*r.anhüm*)ün mezhepleri de budur. Hattâ Ömer (*r.a.*):

Boşanan kadın, kocası henüz karyolasının üzerinde iken doğursa iddeti biter ve kendisine evlenmek helâl olur" demiştir. **Bakara âyetinden** murâd:

« وَالَّذِينَ يَتُوفُونَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا »

"Sizlerden vefat ederek zevcelerini bırakanların zevceleri bizzat dört ay on gün iddet beklerler"¹⁷² âyet-i kerîmesidir. Onu nesheden âyet ise:

« وَأُولَاتُ الْأَخْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ »

"Hâmilelerin iddeti doğurmalarıdır"¹⁷³ âyetidir. Bu iki âyetin birincisi **Bakara Sûresi**'nde, ikincisi **Sûre-i Talâk**'tadır. Yani biri diğerinden bir vecihle daha umûmî bir vecihle de daha husûsîdir.

İstitrâd: Mantık ilminde beyân olunduğuna göre iki şey birbirine nisbet olunduğu zaman aralarında dâima dört nisbetten biri bulunur. Dört nisbet: (husûsî ta'bîri ile **niseb-i erbaa**) **tebâyün, tesâvî, umûm ve husûs mutlak, umûm ve husûsu min vecih**dir. Meselâ: Akla kara arasında dört nisbetten mübâyenet yani zıddiyet vardır. İnsanla beşer arasında müsâvât vardır. İnsanla Peygamber arasında umûm, ve husûsu mutlak bulunmaktadır. Çünkü her Peygamber insandır; fakat her insan Peygamber değildir. Sarı ile çiçek arasında da umûm ve husûs min vecih vardır. Zîrâ bazı sarılar çiçek ve bazı çiçekler sarı olabilir: Fakat her sarı, çiçek olmadığı gibi her çiçek de sarı değildir.

Şimdi iki âyetin umûm ve husûs taraflarını görelim: Birinci âyet mücebince dört ay on gün iddet bekleyecek kadınlar, doğurmakla iddet bekleyeceklerle bakarak bir cihetle eamdır; çünkü mutlaktır. İkinci âyet ise yalnız hâmile kadınlara mahsûsdur. Bir cihetten de ehasdır; yani yalnız kocası ölenlere mahsûsdur. İkinci âyet de öyledir. Onda mevzûu bahis olan kadınlar bir cihetle birinci âyettekilerden eamdır. Zîrâ hâmile kadın mutlaktır; kocası ölene de boşanana da şâmilidir.

Halbuki birinci âyetle yalnız kocaları ölen kadınlar zikredilmiştir. Bir cihetle de ehasdır. Çünkü bu âyetle yalnız hamilelerin iddeti beyân edildiği halde birinci âyetle hâmile olsun olmasın bütün kocası ölmüş kadınların iddeti zikredilmiştir.

¹⁷² Sûre-i Bakara, âyet: 234.

¹⁷³ Sûre-i Talak, âyet: 4.

Şu halde bu iki âyet arasında sûreten bir münâfât hâsıl olmuş oluyor. İşte bu münâfâtı gidermek için: ikinci âyet birinci âyetin hâmileler hakkındaki hükmünü neshetmiştir. Artık hamileler dört ay on gün beklemeyeceklerdir. Bunların iddeti doğurmakla biter. Fakat hâmile olmayanlar hakkında âyetin umûmiyeti yine bâkîdir.

Bazıları yukardaki iki âyetle de amel etmiş olmak için: İki iddetin sonuncusunu beklemek icâbeder; derler. Bunlara göre kocası öldüğü zaman kadın henüz doğurmamışsa onun iddeti doğurmakla bitecek; doğurmuş bulunuyorsa vefât iddeti olan dört ay on günü bekleyecektir. Onlar mes'ûliyetten ancak yakînle çıkılır: âyetlerin yalnız biriyle amel etmek yakîn ifâde etmez; diyorlar. Ancak kendilerine: “**Sübey'a** hadîsinin hükmü husûsunda nass olduğu hatırlatılmak sûretiyle cevap verilmiştir. Bu hadîsi te'yîd eden hadîs ve eserler çoktur.

(۹۴۳/۱۱۳۶) - وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: “أَمِرْتُ بِرَبْرَةٍ أَنْ تَعْتَدَ ثَلَاثَ حَيْضٍ” رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ وَرَوَاهُ ثِقَاتٌ لَكِنَّهُ مَعْلُولٌ .

1136/943 “Âişe radiyallâhü anhâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Berîre'ye üç hayız iddet beklemesi emr olundu”.

Bu hadîsi **İbn-i Mâce** rivâyet etmiştir. Râvîleri sikadırlar. Lâkin hadîs ma'lûldür. Bunu te'yîd eden başka hadîsler de vardır. Hadîs-i Şerîf câriyenin iddetini hurreninkinden az kabûl edenlerce iddetin kadına göre itibâr edileceğine delildir. Erkeğe bakılmayacaktır. Çünkü **Berîre**'nin kocası esah kavle göre köle idi. **Berîre** âzâd olunmuştu.

(۹۴۴/۱۱۳۷) - وَعَنْ الشَّعْبِيِّ عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي الْمُطَلِّقَةِ ثَلَاثًا - “لَيْسَ لَهَا سَكْنَى وَلَا نَفَقَةٌ” رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

1137/944 “Şa'bî'den¹⁷⁴ o da Fâtîme binti Kays radiyallâhü anhâ'dan o da Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'den işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre üç defa boşanan kadın hakkında;

¹⁷⁴ Şa'bî: Ebû Amr Amir b. Şurahbil b. Abdullah Hemezânî Kûfî'dir. Tâbiîn'in büyüklerinden olup fıkıhda dahî büyük bir imâmdır. **İbn-i Uyeyne** şöyle demiştir: “**İbn-i Abbâs** kendi zamanında **Şa'bî** de kendi zamanında yektâ idi”. **İbn-i Ömer (r.a.)**, **Şa'bî** “megâzi”den bahsederken onun yanından geçmiş; ve: “**Bu kavme şehâdet ettim ki, Şa'bî megâziyi benden daha iyi bilir**” demiştir. **Zühri** diyor ki: “Ulemâ dörttür. **Medîne**'de **İbnü'l-Müseyyeb**, **Kûfe**'de **Şa'bî**, **Basra**'da **Hasan-ı Basrî** ve **Şam**'da **Mekhûl**.” **Şa'bî**, **Hz. Ömer**'in hilâfeti zamanında doğmuş. “**Osman (r.a.)** zamanında” diyenler de vardır. **62** yaşında olduğu halde **104** tarihinde vefât etmiştir.

Peygamber (s.a.v.): Ona mesken ve nafaka yoktur; buyurmuşlardır.” Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, üç defa boşanan bir kadına nafaka ve mesken verilme-yeceğine delildir. Lâkin mes’ele ihtilâfıdır. **İbn-i Abbâs**, *Hasan-ı Basrî*, *Atâ’*, *Şa’bî* ve bir rivâyete göre *İmâm Ahmed b. Hanbel*, *Dâvûdu Zâhirî* ile tâbi’leri ve bütün hadîs imâmları bu hadîsle istidlâl ederek üç defa boşanan kadına nafaka ve mesken verilmeyeceğine kâil olmuşlardır.

Hz. Ömer b. Hattab, Ömer b. Abdülazîz, Iraklılar, Hanefiler, bir rivâyette *İmâm Sevrî* ve diğer bir çok ulemâ ise ona nafaka ve mesken vermenin kocasına vâcib olduğuna zâhib olmuşlardır. Delilleri: “**Onlara doğuruncaya kadar nafaka verin:** فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَ حَتَّى يَرْضُنَّ خَلْفَهُنَّ”¹⁷⁵ âyeti ile: « أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ » “**Onları kendi oturduğunuz yerde iskân edin**”.¹⁷⁶ âyet-i kerîmesidir. Onlar **Fâtîma hadîsini** kabûl etmezler.

İmâm Mâlik, Şâfiî, Hz. Âişe ve *fukahâ-i seb’a*: “Üç defa boşanan kadına yalnız nafaka vardır, mesken, verilmez” derler. Bunlar: “**Boşanan kadınlara metâ vardır:** وَلِلْمُطَلَّقاتِ مَتَاعٌ”¹⁷⁷ âyetiyle istidlâl ederler. “Meskene gelince: o vâcib değildir; çünkü **oturduğunuz yerde iskân edin**” buyurulması kocalarının olduğu yerde bulunmalarını icâbeder. Bu da bittabi ihtilât iktizâ eyler. İhtilât ise yalnız talâk-ı ric’ide olur; diyorlar. Bunlar **Fâtîme binti Kays** hadîsine çok ta’n edildiğini, bu ta’nlar müvâcehesinde onunla istidlâle imkân kalmadığını ileri sürerler. **Fâtîme (r.anhâ)** hadîsine dört türlü ta’n yapılmıştır:

1 - Bunun râvîsi kadındır. Hadîsi takviye edecek iki şâhidi yoktur.

2 - Bu rivâyet **Kur’ân**’ın zâhirine muhâlifdir.

3 - Onun evinden çıkması mesken hakkı olmadığı için değil: Kocasının âilesi efrâdına dili ile eziyyet verdiği içindir.

4 - **Fâtîme (r.anhâ)**’nın rivâyeti **Hz. Ömer (r.a.)**’in rivâyeti ile muâraza halindedir.

Fakat bu ta’nlara cevâb verilmiş ve denilmiştir ki: “Râvînin kadın olması zarar etmez; nice sünnetler kadınların rivâyeti ile sâbit olmuştur. Nitekim Siyer kitapları ile **Sahâbe-i Kirâm**’ın hayatlarını okuyanların ma’lûmudur.

Hz. Ömer (r.a.)’in: “**Biz Rabbimizin kitâbını ve Peygamberimizin sünnetini, bellediğini veya unuttuğunu bilmediğimiz bir ka-**

¹⁷⁵ Sûre-i Talâk, âyet: 6.

¹⁷⁶ Sûre-i Talâk, âyet: 6.

¹⁷⁷ Sûre-i Bakara, âyet: 241.

dının sözü ile bırakamayız” demesi **Fâtîme**’nin belleyip bellemediğinde şüphe ettiği içindir. Yoksa kendisi **Hz. Âişe** ve **Hafsa** (r.anhâ)’dan müteaddid hadisler rivâyet etmiştir.

Kur’an’a muhâlif olması: « لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ » “**Onları evlerinden çıkarmayın**”¹⁷⁸ âyet-i kerîmesine aykırı düştüğü içindir. Fakat bazıları: “Bu hadîsle âyetin aralarını bulmak mümkündür. Bu hadîs âmmın bazı ferdlerini tahsîs etmiştir” diyorlar.

Fâtîme hadîsinin **Hz. Ömer** hadîsi ile muârazasına gelince **Hz. Ömer** (r.a.)’in yaptığı ziyâdeliği yani **Allâh’ımızın kitâbını ve Peygamberimizin sünnetini**” ibâresini **İmâm Ahmed b. Hanbel** inkâr etmiş ve yemîn ederek: “Hani **kitâbullah**da üç defa boşanan kadına nafaka ve mesken vermenin vâcib olduğu nerede?” diyerek mezkûr ziyâdenin **Hz. Ömer**’den sahîh rivâyetle gelmediğini söylemiştir. Bunu *Dare Kutnî* nakleder.

Hz. Ömer (r.a.)’in: “**Peygamber (s.a.v.)’i: Üç defa boşanan kadına mesken ve nafaka vardır; derken işittim.**” hadîsini ise **İbrâhîm Nehaî**, **Hz. Ömer**’den rivâyet etmiştir. Halbuki **İbrâhîm**, hadîsi **Hz. Ömer**’den işitmemiştir; çünkü kendisi **Hz. Ömer**’in vefâtından bir kaç sene sonra doğmuştur.

Bazıları: **Hz. Fâtîme**’nin evinden çıkması kocasının ailesine eziyet vermesinden ileri gelmiştir; iddiâsı yabancı bir sözdür; hadîsle alâkası yoktur. O, nafakaya müstehak olsa **Peygamber (s.a.v.)** onun nafakasını veririr; dilini tutmaması buna mani olmazdı” diyorlar.

Görülüyor ki bu hadîs etrafında münâkaşa uzundur. **İbni’l-Kayyim** “*el-Hedyü’n-Nebevî*” adlı eserinde onu daha da uzatmış ve bu hadîsle amelin câiz olduğunu isbâta çalışmıştır.

(٩٤٥/١١٣٨) - وَعَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: “لَا تُجِدُ امْرَأَةً عَلَى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلَاثٍ إِلَّا عَلَى زَوْجٍ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا وَلَا تَلْسُسُ ثَوْبًا مَضْبُوعًا إِلَّا ثَوْبٌ عَصَبٍ وَلَا تَكْتَحِلُ وَلَا تَمْسُسُ طَيِّبًا إِلَّا إِذَا طَهَّرْتَ نُبْدَةً مِنْ قَسِطٍ أَوْ أَظْفَارَ” مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَهَذَا لَفْظُ مُسْلِمٍ وَلِأَبِي دَاوُدَ وَالنَّسَائِيِّ مِنَ الزِّيَادَةِ “وَلَا تَخْتَضِبُ” وَلِلنَّسَائِيِّ “وَلَا تَمْتَشِطُ”.

1138/945 “Ümmü Atıyye radiyallâhü anhâ’dan rivâyet olduğu-na göre Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

¹⁷⁸ Sûre-i Talâk, âyet: 1.

**Bir kadın kocasına tuttuğu dört ay on gün (yas) müstesnâ hiç bir meyyit için üç günden fazla yas tutamaz. Asib müstesna hiç bir boyalı elbise giyemez. Sürme çekemez; koku dahî sürü-
nemez; ancak temizlendiği zaman kust ve ezfârdan bir parça müstesna; buyurmuşlardır.”** Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Buradaki lafız **Müslim**’indir. **Ebû Dâvud** ile **Nesaî**’de “**Kınalana-
maz**” ziyâdesi (ayrıca) **Nesaî**’de “**taranamaz**” ziyâdesi vardır.

Asb: Bir nevi **Yemen** kumaşdır. Bunun ipliği bir araya toplanarak bağlanır; sonra boyanır ve yayılır. Bu sûretle bağlanan yerlere boya işle-
mediğinden kumaş alacalı kalır.

Kust: Bir nevi güzel buhur veya öd ağacıdır. **Ezfâr** da onun başka bir nev’idir. Hayızdan yıkandıktan sonra pis kokuyu gidermek için kanın eserini bunlarla gidermek bazı yerlerde âdettir.

Bu hadîsde bir çok mes’eleler vardır ki, bazıları şunlardır:

1 - Hadîs-i Şerîf. Kadının anne ve babasının olsun başkalarının olsun vefâtı dolayısıyla ancak üç gün yas tutmasının câiz, üç günden fazlasının câiz olmadığına, kezâ kocasının ölümü dolayısıyla dört ay on gün yas tutabileceğine delildir. Yalnız *Ebû Dâvud*’un mürseller meyânında tahrîc ettiği **Amr b. Şuayb** hadîsine göre **Peygamber (s.a.v.)** kadına babası için yedi; başkaları için üç gün yas tutmağa ruhsat vermiştir. Fakat hadîs mürseldir; hucciyyeti ihtilâfıdır.

2 - Hadîsdeki kadın ta’bîri mefhûmu muhâlifî ile küçük kızı hükümden çıkarmıştır. Binâenaleyh ona kocası için yas tutmak vâcib olmadığı gibi kocasından başkaları için üç günden fazla yas tutmaktan da men edilmez. **Hanefiler**’le diğer bazı ulemânın mezhebi budur. **Cumhûr**’a göre ise küçük, hitâbın umûmunda dâhildir. Kadının zikredilmesi ekser-i ahvâle göredir. Vâkî küçük henüz mükellef değilse de burada teklîf onun velîsine râci’dir. Küçüğü ziyinetlenip süslenmekten o men edecektir. Nitekim kü-
çüğe iddet de vâcibdir; onun için kocası ölür ölmez kocaya istenemez.

3 - Hadîsde “meyyit için” denildiğine göre mefhûmu muhâlifinden bo-
şanan kadınlara yas tutmak îcab etmediği anlaşılır. Talâk-ı ric’ide bu hüküm ittifâkıdır. Talâk-ı bâin’de ise ihtilâf vardır. **Cumhûra** göre yine ihdâd lâzım değildir. *İmâm Şâfiî*, *Mâlik* ve bir rivâyette *Ahmed b. Hanbel* bu kavle zâhibdirler. Bunlara göre ihdâd, cimâa götüren yol kesildiği için meşrû ol-
muştur. Bu ise ancak kocası ölen kadında tasavvur olunabilir. Talâk-ı bâinle boşanan bir kadın üç talâkla boşanmamışsa kocasına nikâh edilebilir.

Hanefîler'le diğer bir takım **ulemâ**: “**talâk-ı bâinle** boşanan kadına dahî ihdâd lâzımdır. Çünkü ihdâd, nikâh ni'meti elden gittiğine teessüf için meşrû olmuştur. Bu mânâ ise kocası ölen de talâk-ı bâinle boşananda müştereken mevcûddur. Bir de iddet nikâhı harâm kılar; o halde nikâha mukaddime ve sebep olan şeyleri de harâm eder” derler.

4 - Bu hadîs ihdâdın vâcib olduğuna değil, helâl olduğuna delâlet etmektedir. Halbuki **ekser-i ulemâ** onun vâcib olduğuna kâildirler. Bunun sebebi hadîsin **Ümmü Seleme** hadîsi ile kuvvet bulmuş olmasıdır. *Ebû Dâvud* ile *Nesâî*'nin rivâyet ettikleri bu hadîs aşağıda görülecektir. Vâkiâ *İbn-i Kesîr* onun hakkında: “Senedinde garâbet vardır” demişse de yine kendisi *İmâm Şâfiî*'nin *Mâlik*'den rivâyetine göre onun **Ümmü Seleme**'den geldiğini söylemiştir. Bu rivâyet onun aslı olduğuna delâlet eder. Bu bâbda bir de *İmâm Ahmed*'le *Ebû Dâvud* ve *Nesâî*'nin tahrîc ettikleri şu hadîs vardır:

« أَنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ "الْمُتَوَفَّى عَنْهَا زَوْجُهَا لَا تَلْبَسُ الْمُعْطَفَرِ مِنَ الثِّيَابِ وَلَا الْمَمْشَقَّةَ وَلَا الْحُلِيَ وَلَا تُخْتَضِبُ وَلَا تَكْتَجِلُ" »

“Resûlullâh (s.a.v.): Kocası ölen kadın ne usfurlu ve kırmızı boyalı elbise giyebilir, ne ziynet takınır; o kına da yakınamaz, sürme de çekinemez; buyurmuşlardır.” *Hâfız bin Kesîr*: “Bu hadîsin isnâdî iyidir” demişse de *Beyhakî* onu **Hz. Ümmü Seleme**'ye mevkûf olarak rivâyet etmiştir.

Hasan-ı Basrî ile *Şa'bî*'ye göre üç talâkla boşanan ve kocası ölen kadınlar, sürme çekinir, taranır, koku sürünür, gerdanlık ve istedikleri boyalı elbiseyi giyebilirler.

Delîlleri: *İmâm Ahmed*'in tahrîc ettiği *İbn-i Hibbân*'ın da sahîh bulunduğu **Esmâ binti Umeys** hadîsidir. Mezkûr hadîsde **Hz. Esmâ (r.a.) Ca'fer b. Ebû Tâlib'in katlinin üçüncü günü Resûlullâh (s.a.v.) benim yanıma girdi; ve: Bugünden sonra ihdâd yapma; buyurdular**” demiştir. Bu hadîsin daha başka lafızları da vardır ve hepsi **Peygamber (s.a.v.)**'in üç günden sonra ona ihdâd yapmamasını emrettiğine delâlet ederler. Şu halde bu hadîs, ihdâd hakkındaki **Ümmü Seleme** hadîslerini nesh etmiş olur. Çünkü **Ümmü Seleme (r.anhâ)** kocasının vefâtından sonra ihdâd için emir almıştı. Kocasının ölümü ise **Hz. Ca'fer**'in katlinden evveldir.

Cumhûru ulemâ Esmâ hadîsine müteaddid cevâblar vermişlerdir.

5 - Kocası ölen kadınların dört ay on gün iddet beklemesindeki hikmet husûsunda bazıları şu mütâlaayı yürütürler; Ana rahmindeki çocuğun

yaratılması ve kendisine ruh verilmesi 120 gün geçtikten sonra olur. Bu müddet ayların noksân oluşu sebebiyle dört aydan ziyâdedir. Binâenaleyh ihtiyâten kesir ondalıkla tamamlanmıştır. (Yani dört ay yirmi dokuz günden 116 gün ederse de bu sayı ihtiyâten 120'ye çıkarılmıştır.) Âyetteki on adedinin müennes gelmesi geceler itibâriyledir. Maamâfih **cumhûra** göre maksad, günler ile birlikte gecelerdir. Binâenaleyh on birinci gece girmeden nikâh edilemez.

6 - Hadîsde “Boyalı elbise giyemez” buyurulması, hangi boya ile olursa olsun boyanmış elbise giymenin yas tutan kadına memnû olduğuna delîldir. Bittabi hadîsde istisnâ edilenler müstesnâdır. *İbn-i Abdilberr* şöyle diyor: “İhdâd yapan bir kadının usfurlu ve boyalı elbise giymesinin câiz olmadığına **ulemâ** ittifak etmişlerdir. Zîrâ: siyâhdan ziynet yapılmaz. Bilâkis o hüznün elbisesidir.”

İpek giymesi ihtilâfıdır. **Şâfiîler**’den esah olan rivâyete göre ipekli elbise boyalı olsun olmasın mutlak sûrette ihdâd yapana memnûdur. Çünkü ipekli ile ziynetlenmek kadınlara mübâh kılınmıştır. Halbuki ihdâd yapan kadın ziynetlenmekten men edilmiştir.

İbn-i Hazm’e göre ihdâd yapan kadın yalnız boyalı giymekten kaçınmalıdır, ipeğinin beyaz veya sarı gibi boyanmamış olanını giyebilir. Ona altınla dokunmuş elbise giymek mübâh olduğu gibi, altın, gümüş, cevher ve yâkûttan ma’mûl her nevi ziynetleri takınmak da mübâhdır. *İbn-i Hazm*’ın buradaki **Ümmü Atıyye** hadîsine saplanıp kalması **Ümmü Seleme** hadîsini sahîh kabûl etmediğindendir. Çünkü o hadîsin râvîsi *İbrâhîm b. Tahman*’dır. Bu zâtı *İbn-i Hazm* zaîf bulmuşsa da hadîs hâfızları onu mutemed kabûl etmişler, rivâyet ettiği hadîsleri *İbn-i Mübârek*, *Ahmed b. Hanbel* ve *Ebû Hâtim* gibi büyüklerden bir cemâat sahîh bulmuşlardır. Demek oluyor ki *İbn-i Hazm*, tahrîmi, kendince sâbit olan nassa münhasır kılmış; diğer ulemâ ise onu ziynetle ta’lîl etmişlerdir.

7- “**Sürme çekinmez**” buyurulması, onun memnû olduğuna delîldir. Nitekim **cumhûrun** kavli de budur. Hattâ *İbn-i Hazm*’e göre gözlerinin kör olacağından bile korksa yine sürünemez. Bu husûsda gece ile gündüzün de farkı yoktur. Delîli bâbımızın hadîsi ile **müttefekun aleyh** olan **Ümmü Seleme** hadîsidir. Bu hadîsin beyânına göre; bir kadının kocası ölmüş kadının (ağlamaktan) gözleri kör olacağından korkmuşlar da **Peygamber (s.a.v.)**’e gelerek sürme çekmek için ondan izin istemişler fakat **Resûlü Ekrem (s.a.v.)** buna izin vermemiş; bilâkis iki veya üç defa “hayır” demiştir.

Hanefîler’le cumhûru ulemâ, İmâm Mâlik ve Ahmed tedâvî için ismid denilen sürme taşı ile sürmelenmeyi câiz görmüşlerdir. Delîlleri: *Ebû Dâvud*’un tahrîc ettiği **Ümmü Seleme** hadîsidir. Mezkûr hadîse nazaran: bir kadının kocası ölmüş; kadın gözlerinden rahatsız olmuş ve **Ümmü Seleme (r.anhâ)**’ya haber göndererek cîlâ sürmesinin hükmünü sormuş; **Ümmü Seleme (r.anhâ): O sürmeden ancak pek zarûrî bir hâl başına gelerek şiddetlendiği zaman geceleyin çeker gündüzün onu silersin;** diye cevap vermiş. Sonra:

Ebû Seleme vefât ettiği zaman Resûlullâh (s.a.v.) benim yanıma girdi ilah..; meâlinde aşağıda gelen sabır hadîsini zikretmiştir.

Ümmü Seleme hadîsi hakkında *İbn-i Abdilberr* şu mütâlaayı beyân ediyor: “Bu hadîs bence **Ümmü Seleme’nin (gözünün kör olacağından korkulsa bile sürme çekmekten nehiy eden)** öteki hadîsine muhâlif olsa da iki hadîsin arası şöyle bulunabilir: **Peygamber (s.a.v.)** nehiy ettiği zaman sürmeye ihtiyaç az idi. Geceleyin mübâh kılınması ise zararı sürme ile gidermek içindir.

(۹۴۶/۱۱۳۹) - وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: ”جَعَلْتُ عَلَى عَيْنِي صَبْرًا بَعْدَ أَنْ تُوَفِّيَ أَبُو سَلَمَةَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّهُ يَشِبُّ الْوَجْهَ فَلَا تَجْعَلِيهِ إِلَّا بِاللَّيْلِ وَأَنْزِعِيهِ بِالنَّهَارِ وَلَا تَمْسِطِي بِالطَّبِيبِ وَلَا بِالْحِنَاءِ فَإِنَّهُ خَضَابٌ قُلْتُ: بِأَيِّ شَيْءٍ أَمْسِطُ؟ قَالَ: بِالسِّدْرِ“ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ وَإِسْنَادُهُ حَسَنٌ.

1139/946 “Ümmü Seleme radiyallâhü anhâ’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Ebû Seleme vefât ettikten sonra gözlerime sarı sabır koydum. Bunun üzerine Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem: Şüphesiz ki sarı sabır yüze renk verir ama sen onu yalnız geceleyin sürün güdüzün çıkar; hem koku ve kına ile taranma; çünkü boyadır; dedi. Ben: Ne ile taranayım? dedim:

Sidirle; buyurdular.”

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** ve **Nesaî** rivâyet etmişlerdir, isnâdı hasendir.

Hadîs-i Şerîf, ihdâd yapan kadına koku sürünmenin memnû olduğuna delîldir. Koku bütün kokulara âmm ve şâmilidir. Lâkin bundan evvelki **Ümmü Atıyye** hadîsinde kadının hayzından temizlendiği hâli istisnâ etmiş ve ona Küst ve ezfâr kullanmaya izin vermişti. Şu halde hadîsin umûmunu bu istisnâya göre mütâlâa etmek gerekir.

(٩٤٧/١١٤٠) - وَعَنْهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ”أَنَّ امْرَأَةً قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ

ابْنَتِي مَاتَ عَنْهَا زَوْجُهَا وَقَدْ اشْتَكَتْ عَيْنَهَا أَفْذُكُحْلُهَا؟ قَالَ: لَا

1140/947 “Yine Ümmü Seleme radiyallâhü anhâ’dan rivâyet edildiğine göre bir kadın:

Yâ Resûlallâh! Kızımın kocası öldü, kızım gözünden rahat-sızdır; ona sürme çeksin mi? demiş. Resûlullâh (s.a.v.):

Hayır; buyurmuşlardır.” Hadîs müttefekun aleyhdir.

Sürme hakkında yukarıda söz geçti. Zâhir-i hadîse bakılırsa sürmeyi tedâvî için bile çekinemez.

Bu hadîs, sürme taşı ile sürmelenmeyi ziynettir diye tecvîz etmeyip de totya gibi sürme taşını kullanmakta beis görmeyenlere reddiye gibidirler. Çünkü kadının suâli gözü tedavi eden sürme hakkında idi. Şu var ki sürme denilince ismit anlaşılır, denilebilir.

(٩٤٨/١١٤١) - وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: ”طَلَّقْتُ خَالَتِي فَأَرَادَتْ أَنْ

تَجِدَ نَحْلَهَا فَزَجَرَهَا رَجُلٌ أَنْ تَخْرُجَ فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: بَلَى جَدِّي نَخْلِكَ فَإِنَّكَ عَسَى أَنْ تَصْدُقَنِي أَوْ تَفْعَلَنِي مَغْرُوفًا“ رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

1141/948 Câbir radiyallâhü anh’dan rivâyet edilmiştir. De-miştir ki: Teyzem boşandı; müteâkiben hurmasını devşirmek is-tedi. Derken onu bir adam (dışarıya) çıkmaktan men etti. Bunun üzerine o da Peygamber (s.a.v.)’e geldi Resûlullâh (s.a.v.) (ona):

Hayır, sen hurmanı devşir; zîrâ olabilir tasadduk eder veya hayır yaparsın.” buyurdular. Bu hadîsi Müslim rivâyet etmiştir.

Hadîsi Müslim “talâk-ı bâinle boşanan kadının evinden dışarı çıkmasının cevâzı” babında zikretmiştir. Nitekim Nevevî de böyle bir bâb yapmıştır. Aynı hadîsi Ebû Dâvud ile Nesaî “Teyzem üç defa bo-şandı” ifâdesi ile tahrîc etmişlerdir.

Hadîs-i Şerîf mebtûtenin (yani talâk-ı bâinle boşanan kadının) ihtiyâcı olunca gündüz evinden çıkabileceğine delîldir. Fakat ihtiyâcı yokken çık-ması câiz değildir. Ulemâdan bazılarının mezhebi budur. Hattâ bunla-ra göre ihtiyaç ve özürden dolayı hem gündüz, hem de gece çıkabilir. Meselâ evin yıkılma tehlikesi kadının komşularından eziyet görmesi veya onlara eziyet vermesi birer özür ve ihtiyâçtır. Bunlar:

« لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ »

“Onları evlerinden çıkarmayın kendileri de çıkmasınlar; ancak âşikâr bir kötülük yaparlarsa o başka”¹⁷⁹ âyet-i kerîmesi ile istidlâl ederler. Çünkü âyetteki **"fâhişe"** lafzı, kayın ana ve kayın pederlere karşı haşin davranmakla tefsîr edilmiştir.

Bir takımları gündüzün mutlak sûretle çıkabileceğine fakat geceleyin çıkamayacağına kâil olmuşlardır. Delilleri bâbımızın hadisidir.

Hanefiler’e göre mebtûte, gece gündüz evinden çıkamaz. Delilleri az evvel zikredilen âyet-i kerîmedir. Bir de, mebtûtenin dışarıya çıkmaya zâten ihtiyacı yoktur; çünkü nafakası kocasına aittir. Bazıları; gündüz maîşet peşinde çıkabilir; demişse de esah olan çıkamamasıdır.

Ölüm iddeti bekleyen ise gündüzleri ve geceleyin evlerinden çıkabilir, zirâ ona nafaka veren yoktur. Binâenaleyh nafakasını te'mîn için gündüzleri evinden çıkar maîşet tedâriki ekseriyâ akşama kadar devâm eder; onun için gecenin ilk anlarında dışarıda bulunmasına cevâz verilmiştir. Fakat geceyi behemehâl evinde geçirmesi icâbeder.

Hadîsde hurma toplanırken ondan sadaka vermeye ve sâhibine hayır yapmayı hatırlatmaya işâret vardır.

(۹۴۶/۱۱۳۹) - وَعَنْ فُرَيْعَةَ بِنْتِ مَالِكٍ أَنَّ زَوْجَهَا خَرَجَ فِي طَلَبِ عَبْدٍ لَهُ فَقَتَلُوهُ قَالَتْ: فَسَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "أَنْ أَرْجِعَ إِلَى أَهْلِي فَإِنْ زَوْجِي لَمْ يَتْرُكْ لِي مَسْكَنًا يَمْلِكُهُ وَلَا نَفَقَةً فَقَالَ: نَعَمْ فَلَمَّا كُنْتُ فِي الْحَجَرَةِ نَادَانِي فَقَالَ: أُمْكِي فِي بَيْتِكَ حَتَّى يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ قَالَتْ: فَأَعْتَدْتُ فِيهِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا قَالَتْ: فَقَضَى بِهِ بَعْدَ ذَلِكَ عُثْمَانُ. أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ وَالْأَرْبَعَةُ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّهْلِيُّ وَابْنُ حَبَّانٍ وَالْحَاكِمُ وَغَيْرُهُمْ.

1142/949 “Fürey’a binti Mâlik¹⁸⁰ radiyallâhü anhâ’dan rivâyet olunduğuna göre kocası kölelerini aramağa çıkmış ve kendisini öldürmüşler. Fürey’a demiştir ki: Kocam bana, mâlik olduğu bir mesken ve nafaka bırakmadığından âilem nezdine dönmeği Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem’e sordum. Resûlullâh (s.a.v.): Evet; dedi. Odama vardığımda beni çağırarak:

¹⁷⁹ Sûre-i Talâk, âyet: 1.

¹⁸⁰ **Fürey’a binti Mâlik (r.a.):** Ebû Saîd-i Hudrî’nin kız kardeşidir. Bîatü’r-ndvân’da hâzır bulunmuştur.

Takdîr yerini buluncaya kadar evinde dur; dedi.

Fürey'a demiştir ki:

Bunun üzerine o evde dört ay on gün iddet bekledim. Ondan sonra Osman da bununla hükmetti."

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Dörtler** tahrîc etmişlerdir. **Tirmizî, Zühelî, İbn-i Hibbân, Hâkim** ve başkaları onu sahîhlemişlerdir. Ve hepsi onu **Sa'd b. İshâk b. Ka'b**'dan o da halası **Zeyneb binti Ka'b b. Ucre**'den o da **Fürey'a**'dan işitmiş olmak üzere rivâyet etmişlerdir.

İbn-i Abdilberr: "Bu hadîs, **Hicaz** ve **Irak** ulemâsınca ma'rûf ve meşhûrdur, demiştir. **Abdülhak, İbn-i Hazm**'in yolundan giderek hadîsi **Zeyneb**'in hâlinin bilinmemesi ve bir de **Sa'd b. İshâk**'ın adâletinin meşhûr olmaması sebebiyle illetlendirmiş ise de kendisine bu **Zeyneb**'in tâbiînden olduğu ve **Ebû Saîd**'in karısı bulunduğu, ondan **Sa'd b. İshâk**'ın hadîs rivâyet ettiği **İbn-i Hibbân**'ın da onu mutemedler arasında zikrettiği hatırlatılarak cevâb verilmiştir. Hâsılı **Hz. Zeyneb**, kendisi Tâbiîn'den, kocası ise **Ashâb-ı Kirâm**'dan olan bir kadındır. Sonra ondan bir nice mutemed zevât hadîs rivâyet etmiş, fakat kimse kendisine dil uzatmamıştır. **Sa'd b. İshâk**'a gelince: Onu da **İbn-i Maîn, Nesaî ve Dâre Kutnî** tevsik etmişler; kendisinden **Hammâd b. Yezîd, Süfyân-ı Sevrî, İbn-i Cüreyc, İmâm Mâlik** ve başkaları hadîs rivâyet etmişlerdir.

Hadîs-i Şerîf, kocası ölen kadının iddetini, başladığı evde bitirmesi lüzûmuna delîldir. Selef ve halefden bir cemâatin mezhebi budur. Bu husûsda bir çok hadîsler **Ashâb-ı Kirâm**'dan bir çok eserler vardır. **Ebû Hanîfe, Ahmed b. Hanbel** ve **Şâfiî** ile bu mezheblerin diğer imâmalarının kavilleri de budur.

İbn-i Abdilberr: "**Hicaz**'da, **Şam**'da, **Mısır**'da ve **Irak**'da bir çok şehirler **fukâhâsı** da buna kâildir" diyor. **Hz. Ömer (r.a.)** muhâcir ve Ensâr'dan müteşekkil bir cemâat huzûrunda bununla hükmetmiştir.

Bu hadîse ta'neden olmamıştır. Râvileri hakkında söylenenlere ise gereken cevâb verilmiştir. Nitekim az yukarıda gördük.

Bazılarına göre kocası ölen kadına kocasının malından mesken hakkı vermek vâcibdir. Çünkü âyet-i kerîme'de "**Evinden çıkarmadan**" deniliyor. Bunlar: "Vâkiâ bu âyetteki nafaka ve giyeceğin bir yıl devâmı neshedilmişse de meskenin hükmü iddetin devâmınca bâkîdir" diyorlar. **İmâm Şâfiî** âyetle uzun uzadıya istidlâl etmiştir.

Yine Selef ve halefden bir cemâat da kocası ölene mesken hakkı olmadığına kâil olmuşlardır. **Abdürrezzâk, Urve**'den **Hz. Âişe (r.anhâ)**'nın,

kocası ölen kadının iddeti içinde evinden çıkabileceğine fetvâ verdiği rivâyet etmiştir. **İbn-i Abbâs (r.a.)**’den dahî: **“Allâh yalnız dört ay on gün iddet bekler dedi, evinde bekler demedi, binâenaleyh nerede isterse orada bekler”** dediğini rivâyet eder. Bunun bir mislini de **Câbir (r.a.)** ile sahâbeden bir cemâatten rivâyet etmiştir. Bazıları buna kâil olmuştur. Fakat bu kavil zaîfdir. Kitap ve sünnete muâırızdır.

(۹۵۰/۱۱۴۳) - وَعَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ قَالَتْ: ”قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ زَوْجِي طَلَّقَنِي ثَلَاثًا وَأَخَافُ أَنْ يُقْتَحِمَ عَلَيَّ فَأَمَرَهَا فَتَحَوَّلَتْ“.

1143/950 “Fâtîme binti Kays¹⁸¹ radiyallâhü anhâ’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki:

Yâ Resûlallâh gerçekten kocam beni üç defa boşadı. Üzerime bir baskın yapılacağından korkuyorum? dedim. Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.) kendisine emir buyurmuş Fâtîme de (başka yere) taşınmıştır. Bu hadîsi Müslim rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, Kitâbımızın “Kefâet babı”nda geçmiştir.

Fâtîme binti Kays (r.anhâ) hakkında Müslim’de uzunca bir hadîs vardır. Bu hadîsin meâli şudur:

“Kocası Ebû Amr b. Hafs b. el-Muğîre kendisi Yemen’de olduğu halde gâibâne talâk-ı bâinle Fâtîme’yi boşamış ve ona Ebû Ayyâş vâsıtasıyla beş ölçek arpa göndermiş. Fâtîme buna kızmış. Fakat Ebû Amr:

Vallâhi sana hiç borcumuz yoktur; demiş. Bunun üzerine Fâtîme, Peygamber (s.a.v.)’e gelerek mes’eleyi anlatmış. Resûlullâh (s.a.v.) kendisine:

Senin onda nafaka hakkın yoktur; buyurmuş ve Ümmü Şerîk’in evinde iddet beklemesini emretmiş. Sonra:

Bu kadın Ashâbımın ziyaret ettiği bir kimsedir. Sen İbn-i Ümmü Mektûm’un yanında iddetini bekle; çünkü o a’mâ bir adamdır. Onun yanında elbiseni (örtünmez) bırakırsın. -Bir rivâyette- başörtünü bırakırsın (nikâh için) helâl olduğun zaman bana haber ver; buyurmuşlar.

Fâtîme şöyle demiştir: “İddetimi bitirerek nikâh için helâl olduğum zaman Resûlullâh (s.a.v.)’e Muâviye b. Ebû Süfyân’la Ebû Cehm’in beni istediklerini söyledim. Resûlullâh (s.a.v.):

¹⁸¹ “Kefâet bâbı”nın 1033 numaralı hadîsine bak.

Ama Ebû Cehim sopasını omuzundan bırakmaz -bir rivâyette- kadınları çok döğür -Muâviye'ye gelince: o da yoksuldur hiç bir malı yoktur; sen Üsâmetü'bnü Zeyd'le evlen; buyurdular.

Ben onu beğenmedim. Sonra (tekrar):

Üsâme ile evlen; buyurdular. Artık ben de onunla evlendim. Allâh onda hayır halketti ve ona gıpta eder oldum.”

Hz. Üsâme, Resûlullâh (s.a.v.)'in mevlâsıdır. Babası Hz. Peygamber'in vakti ile oğulluğu idi.

(۹۵۱/۱۱۴۴) - وَعَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "لَا تَلْبِسُوا عَلَيْنَا سُنَّةَ نَبِيِّنَا! أُمُّ الْوَلَدِ إِذَا تُوفِّيَ عَنْهَا سَيِّدُهَا أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرٍ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ، وَأَعْلَاهُ الدَّارَقُطْنِيُّ بِالْإِنْقِطَاعِ .

1144/951 “Amr b. Âs radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Bize Peygamberimizin sünnetini karıştırmayın! Ümmü'l-Veled'in efendisi öldüğü zaman (bekleyeceği) iddeti dört ay on gündür.”

Bu hadîsi Ahmed, Ebû Dâvud ve İbn-i Mâce rivâyet etmişlerdir. Onu Hâkim sahîhlemiştir; Dâre Kutnî ise inkıtâ ile illetlendirmiştir. İletlendirmenin sebebi, hadîsi Kabîsatü'bnü Züeyb'in Amr b. Âs'dan rivâyet etmesidir. Halbuki Kabîsa, Hz. Amr'dan işitmemiştir. Bunu Dâre Kutnî söylemiştir. İbnî'l-Münzir dahî İmâm Ahmed b. Hanbel ile Ebû Ubeyd'in onu zaîf bulduklarını söyler. Muhammed b. Mûsâ diyor ki: “Bu hadîsi Ebû Abdillâh'a, sordum: sahîh değildir; dedi.” Meymûnî de şöyle diyor: “Ebû Abdillâh'ı, Amr b. Âs'ın şu hadîsine şaşarken gördüm. Sonra: Bunda Peygamber (s.a.v.) 'in hangi sünneti var? dört ay on gün ancak hurrenin nikâhdan iddetidir. Bu ise kulluktan hürriyete çıkmış bir câriyedir; dedi.”

el-Münzirî demiştir ki: Amr hadîsinin isnâdında Ebû Recâ el-Varrâk vardır. Bu zâtı bir çok kimseler zaîf bulmuşlardır. Hadîsin üçüncü bir illeti daha vardır ki, o da ıztırâbdır. Çünkü üç vecihle rivâyet edilmiştir. İmâm Ahmed onun için: “münker bir hadîsdir” demiştir. Kabîsa'nın Hz. Amr'dan rivâyet ettiği hadîsin mislini Hallâs, Hz. Ali (r.a.) 'den rivâyet etmiştir. Lâkin onun hadîsi hakkında da söz edilmiştir. İbn-i Maîn onun hadîsine ehemmiyet atfetmiyor. Zehebî “el-Muğnî” nâm eserinde: “Hallâs b. Amr, Ali ile İbn-i Abbâs'dan rivâyet ettiği hadîslerde doğ-

ru söylemiştir” diyor. Bazıları onun **Hz. Ali** (r.a.)’den hadîs işitmediğini söylerler. *İmâm Ahmed* onun hakkında “sikadır” demiştir. *Ebû Hâtîm*: “kavî değildir” demiş; *Beyhakî* ise *Hallâs*’ın **Hz. Ali**’den rivâyetinin ehl-i ilim nazarında zaîf olduğunu söylemiştir. Mes’ele ihtilâfıdır. *Evzâi* ile **Zâhirîler** ve diğer bazıları **Amr** hadîsi ile amel etmişlerdir.

İmâm Mâlik, *Şâfiî*, *Ahmed* ve bir cemâat bu kadının bir hayız müddeti iddet bekleyeceğine kâil olmuşlardır. Çünkü bu kadın ne zevcedir, ne de boşanmıştır. Buna yalnız istibrâ lâzım gelir. İstibrâ ise, efendisi ölen cariyeye kıyâsen bir hayızdır. Bu cihet ittifâkidir.

İmâm Mâlik’e göre **Ümmü Veled** hayız görmeyen kadınlardan ise üç ay iddet bekler; kendisine mesken de verilir. *Ebû Hanîfe*: “Bu kadının iddeti üç hayızdır.” der. **Ali** ve **İbn-i Mes’ûd** hazarâtının mezhepleri de budur. Çünkü iddet bu kadın hür olduktan sonra lâzım gelmiştir. Lâkin zevce değildir ki vefât iddeti beklesin; câriye de değildir. Binâenaleyh câriye iddeti de bekleyemez. Şu halde hür kadınların iddetini bekleyerek rahmini istibrâ etmesi vâcibdir. Bazıları: “Bu kadının iddeti hür kadınların iddetinin yarısıdır” derler. Bunlar **Ümmü Veled**’i evli câriyeye benzetirler. “*Nihâyetü’l-Müctehid*” nâm eserde şöyle deniliyor: “Hılafın sebebi, Kitâb ve sünnette **Ümmü Veled** hakkında bir şey zikredilmemiş olmasıdır. **Ümmü veled**, câriye ile hurra arasında mütereddid kalmıştır. Onu zevceye benzetmek zaîfdir, boşanan hurrenin iddetine benzetmek daha da zaîfdir”.

(۹۵۲/۱۱۴۴) وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: «إِنَّمَا الْأَقْرَاءُ الْأَطَهَارُ»
أَخْرَجَهُ مَالِكٌ فِي قِصَّةِ بَسْنَدٍ صَحِيحٍ .

1144/952 Âişe radiyallâhü anhâ’dan rivâyet edilmiştir. Demmiştir ki: Kur’lar ancak tuhurlardır.”

Bu hadîsi **Mâlik**, **Ahmed** ve **Nesâi** bir kıssada sahîh senedle tahrîc etmişlerdir.

İmâm Şâfiî’nin *İmâm Mâlik* tarîki ile **Hz. Âişe**’ye müntehî olan rivâyetine göre: **Hafsa binti Abdirrahmân b. Ebî Bekir** üçüncü hayzının kanını gördükten sonra iddetini beklemekte olduğu evden başka yere taşınmış. Bunu **Amra binti Abdurrahman**’a söylemişler; derken iş münâkaşaya dökülmüş. Bu husûsda bazı kimseler **Hz. Âişe** ile münâkaşa etmişler ve:

Allâhü Teâlâ Hazretleri kitâbında “**üç kurû**” buyuruyor; demişler. Bunun üzerine **Âişe** (r.anhâ):

Doğru söylediniz. Kurû' ne demektir bilir misiniz? Kurû' ancak tuhurlardır; demiştir. (Tuhr'un temizlik müddeti demek olduğunu yukarıda görmüştük.)

İmâm Şâfiî diyor ki: "Bize Mâlik'in İbn-i Şihâb'dan haber verdiğiine göre, İbn-i Şihâb: Fukahâmızdan bundan başka bir kavle kâil olan bir kimseye yetişmedim; demiş ve bununla Hz. Âişe'nin söylediğini kasdetmiştir."

"**Kar**" ve "**Kur**" kelimelerinin lugaten hem hayız hem tuhur mânâsına gelen zıtlardan olduğu ve âyette bunlardan yalnız birinin murâd edildiği husûsunda ulemâ arasında hılâf vardır. Bu mes'elede ümmetin selevi ile halefi de ihtilâf etmişlerdir.

Ashâb-ı Kirâm'dan birçokları ile **Medîne** fukâhâsı, İmâm Şâfiî, İmâm Mâlik ve bir rivâyete göre İmâm Ahmed b. Hanbel âyet-i kerîmedeki "Kurû"dan muradın "üç tuhur" yani üç temizlik devresi olduğunda karâr kılmışlardır. Hattâ İmâm Mâlik: "Memleketimizde ehl-i ilme bu mes'elede: âyet-i kerîmedeki "**Kurû**"dan murâd tuhurlardır; derlerken yetiştim" demiştir. Bu zevât buradaki Hz. Âişe hadîsi ile istidlâl ederler, İmâm Şâfiî "Kitab ve lisan buna delâlet eder" diyor. Kitâbdan delîli:

"**Onları iddet zamanları için boşayın:** فَطَلَّوْهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ"¹⁸² âyet-i kerîmesi, sünnetten delîli de İbn-i Ömer hadîsindeki: "**Sonra temizlenir nikâhında tutar; isterse boşar, işte Allâh'ın kadınların kendisi için koşanmasını emrettiği iddet budur**" cümlesidir. İbn-i Ömer (r.a.) karısını hayız halinde boşadığı zaman da **Resûlullâh (s.a.v.): Kadın temizlendiği zaman ister boşasın ister nikâhında tutsun**" buyurmuştu. Şâfiî diyor ki: "Âyetteki "**iddetleri**" ta'bîrinden murâd, iddetlerinden önceki zaman mı yoksa iddetleri içindeki zaman mıdır? Tereddüd etmekte idim. Bir de baktım **Resûlullâh (s.a.v.)** iddetin, hayız değil de tuhr olduğunu haber veriyor. Çünkü âyeti "iddetlerinden önceki zaman için" mânâsına alıyor. Bu ise kadını temiz iken boşamakla olur; iddeti karşılamak böyle olur. Şâyed hayızlı iken boşasa iddetini karşılamış olmaz.

Lisân'a gelince: "**Kar**" hapis manasınadır. Bunu kelimenin kullanılışından anlıyoruz. Nitekim eski Arap şiirlerinde de misâl bulmak mümkündür."

Selef-i Sâlihîn'den bir cemâat, **Hulefâ-i Raşidîn**, İbn-i Mes'ûd (r.anhüm) ile diğer bir çok **sahâbe-i kirâm**ın ve **Tâbiîn** hazarâtının mezhebince "kurû"dan murâd hayızlardır.

¹⁸² Sûre-i Talâk, âyet: I.

Hadîs imâmları ile **Hanefîler**'in ve diğerk bir çok **fukâhânın** mezhebi de budur. *İmâm Ahmed b. Hanbel* bir zamanlar "kurû"'u tuhurlar mânâsına almış, fakat sonradan o sözden rücû' etmiştir. *Hz. İmâm*'ın bu husûsda şunları söylediğı rivâyet olunur: "Kurû' için bunlar tuhurlardır, diyordum. Bugün ben bunun "hayızlar" mânâsına geldiğine kâniim".

Bunların delilleri de Kitâb, lugat ve sünnettir: Kitâbdan delilleri:

« وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ »

"Boşanankadınlar bizzât kendileri üç kur' müddetibeklerler"¹⁸³

âyet-i kerîmesidir. Mezkûr âyet-i kerîme üzerindeki münâkaşa bir usûl-i fıkıh meselesidir; ve muhâliflerle iki noktadan münâkaşa edilir:

1 - Âyette: **"üç kur'"** buyurulmuştur. Üç lafzı hâss bir kelimedir. Hâss medlûlünde kat'iyet ifâde eder; onun ziyâde ve noksâna aslâ tahammülü yoktur. Mademki **"üç kur'"** denilmiştir; artık bunu iki buçuk yapmak veya üç buçuğa çıkarmak imkânsızdır.

Bir kadın **Allâh**'ın emrettiğı vecihle yalnız tuhur halinde yani temiz iken boşanır. Bu husûsda bütün **ulemâ** müttefikdir. Fakat Şâfiîler tarafı, içerisinde talâk vâki olan tuhuru da iddetten sayarlar; bundan sonra onlara göre kadın iki tuhur daha bekleyecektir. Dikkat edilirse kolayca anlaşılır ki, bu takdîrde üç kur' tamâm olmamış iddet iki buçuk kur'da kalmıştır. Çünkü ne kadar az farzederek edelim ilk tuhurda kadın boşanmadan önce bir müddet geçmiştir. Şu halde o tuhur bütün değildir. Böylece iddet iki bütün bir yarım tuhur olmuş olur. Bu yarım tuhuru saymasak da ondan başka bütün üç tuhur bekletsek bu defa iddet üç buçuk tuhura çıkar. İşte bundan dolayı "kur'" için tuhur demeye imkân yoktur. Onu hayız mânâsına alırsak mes'ele hâssın husûsiyet ve kat'iyetine hiç dokunmadan halledilir. Zîrâ kadın tuhurda boşanır; arkasından sıra ile üç hayız müddeti geçti mi tam olarak üç kur' beklemiş olur.

2 - Kur' lafzında toplanma mânâsı vardır. Arap lisânı tedkik edilmiş ve binnetice nerede kur' maddesinden meydana gelmiş bir kelime bulundu ise onun mutlakâ toplamakla ilgili olduğu görülmüştür. Meselâ **Kur'ân-ı Kerîm'e Kelâmullâh**'ı topladığı için Kur'ân denildiğı gibi ahâlîyi bir araya topladığı için köye "karye" denilmiştir. Yine ictimâdan dolayı ziyâfete "kırâ" itlâk edilmiştir. Binâenaleyh kur'u hayız mânâsına hamletmek icâbeder; çünkü hayızda kanın rahimde toplanması vardır.

Sünnetten delilleri:

« دَعِيَ الصَّلَاةَ أَيَّامَ أَقْرَانِكَ »

"Kur' günlerinde namazı bırak" hadîsidir. Bu hadîsdeki kur'lar için

¹⁸³ Sûre-i Bakara, âyet: 228.

tuhur mânâsı iddiâ eden olmamıştır. *İmâm Ahmed*'le *Ebû Davud*'un **Evtâs esîrleri** hakkında tahrîc ettikleri hadîs de bunların delillerindendir. Mezkûr hadîsde: "Hâmile doğuruncaya kadar; hâmile olmayan bir hayız görünceye kadar kendileri ile cimâ edilemez" buyurulmuştur. Nitekim ileride görülecektir.

Hanefiler'in delillerine **Şâfiîler** tarafından cevap verilmiş; ve bu bâbda söz hayli uzamıştır. Bu mes'elede *İbni'l-Kayyim* de **Hanefiler**'le beraber olmuş ve "kur"'dan murâdın hayız olduğunu isbât sadedinde uzun mütâlaalar serdetmiştir.

Aşağıdaki hadîs dahi "kur"'dan murâdın hayız olduğuna delildir.

(٩٥٣/١١٤٥) - وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: "طَلَاقُ الْأَمَةِ تَطْلِيقَتَانِ وَعِدَّتُهَا خِيصَّتَانِ" رَوَاهُ الدَّارِقُطْنِيُّ وَأَخْرَجَهُ مَرْفُوعًا وَضَعْفَهُ وَأَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ مِنْ حَدِيثِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ وَخَالَفُوهُ فَاتَّفَقُوا عَلَى ضَعْفِهِ .

1145/953 "İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki:

Câriyenin talâkı iki defa, iddeti de iki hayızdır."

Bu hadîsi **Dâre Kutnî** rivâyet etmiştir. **Dâre Kutnî** onu merfû olarak da tahrîc etmiş fakat zaîf bulmuştur. **Ebû Dâvud**, **Tirmizî** ve **İbn-i Mâce** onu **Âişe** hadîsinden tahrîc etmişlerdir.

Hadîsi Hâkim sahîhlemiş ise de diğerleri ona muhâlefet ederek zaîf olduğuna ittifâk etmişlerdir. *Dâre Kutnî'nin* zaîf bulmasına sebep, râvîleri arasında *Atıyyetü'l-Avfî*'nin bulunmasıdır. Bu zâtı bir çok imâmlar zaîf bulmuşlardır. *Ebû Dâvud*, *Tirmizî* ve *İbn-i Mâce*'nin tahrîc ettikleri **Âişe** hadîsinin lafzı şudur:

« طَلَاقُ الْأَمَةِ طَلَقَانِ وَقُرُوءُهَا خِيصَّتَانِ »

"Câriyenin boşanması iki talâk, kur'u da iki hayızdır." Fakat bu da zaîftir. Çünkü *Müzâhir b. Müslim*'in rivâyetidir. Bu zât hakkında *Ebû Hâtim* "münkerü'l-hadîs" demiş; *İbn-i Maîn* ise ma'rûf olmadığını söylemiştir. Binâenaleyh bazılarınca istidlâle elverişli değilse de musannıf onu burada, câriyenin hurreye uymadığını göstermek için zikretmiştir. Câriye iki talâkla kocasından bâin olur; iddeti iki kur'dur. Bu mes'elede ihtilâf edilmiş; ortaya bir kaç kavi çıkmıştır. "*Sübülü's-Selâm* sâhibi bunların içinden **Zâhirîler**'in kavlini beğenmiş ötekilerini zikretmemiştir. **Zâhirîler**'e göre hurre ile câriyenin talâkı arasında fark yoktur, zîrâ talâk

husûsundaki deliller arada fark gözetmeksizin umûmî olarak vârid olmuşlardır. Fark görenlerin delilleri ise onlarca kifâyetsizdir.

Câriye'nin iddeti ihtilâfıdır. **Zâhirîler**'e göre hurre ile câriye arasında bu husûsda dahî fark yoktur. Bu bâbda *İbn-i Hazm* şu mütâlaada bulunuyor: "Çünkü **Allâh** kitabında bize iddetleri öğretti ve: **"Boşanan kadınlar bizzat kendileri üç kur' iddet beklesinler."** **"Sizden vefât ederek zevcelerini bırakanların zevceleri bizzât kendileri dört ay on gün beklesinler."** **"Kadınlarınızın hayızdan kesilenleri hakkında şüphe ederseniz onların iddeti üç aydır; hayız görme-yenlerin de öyle. Hâmilelerin iddeti ise doğurmalarıdır"** buyurdu. **Allâh** bize câriyeleri mübâh kılarken onlara da iddet lâzım geldiğini bildirdi. Bununla beraber iddet husûsunda hurre ile câriye arasında bir fark yapmadı. Senin Rabbin unutkan değildir..."

İbn-i Hazm, **Hanefiler**'den cevâbını almıştır. Kendisine şöyle denilmiştir: "İstidlâl ettiğin bütün âyetler hür zevceler hakkındadır. Çünkü (kadının fidy-e necât vermesi) hurreye mahsûstur; câriyenin fidyasını sâhibi verir. Demek ki bu âyet hurreler hakkındadır. « فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا »"**Karı ile kocaya yaptıkları ric'at husûsunda bir günah yoktur**"¹⁸⁴ âyet-i kerîmesi de böyledir. Mürâcaat olunacak şey -ki akiddir- karı kocaya bırakılmıştır. Câriyede bu husûs yine sâhibine âittir.

« فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ »

"Kadınlar bekleyecekleri iddeti tamamladıkları zaman ma'rûf vechile kendileri hakkında yaptıkları işlerden dolayı size bir günah yoktur"¹⁸⁵ âyet-i kerîmesinde dahî hurreler mevzûu bahisdir; çünkü câriyenin hod-be-hod bir iş yapmağa hakkı yoktur."

Biz **kârîm-i kirâm**dan müsâade recâ ederek bahsimizi "*Sübûlü's-Selâm*" sâhibinin beğenmediği kavillerle bitirmek isteriz ve deriz ki:

1 - *İmâm Şâfiî*'ye göre talâkın adedi erkeğin hâline göre, kadının iddeti ise kadının hâline göredir. Şu halde erkek köle, karısı hurre ise iki talâk; erkek hür, kadın câriye ise üç talâk hakkı vardır. Delîli:

« الطَّلَاقُ بِالرِّجَالِ وَالْعِدَّةُ بِالنِّسَاءِ »

"Talâk erkeklerin; iddet de kadınların hâline göre muteberdir" hadîs-i şerîfidir. Fakat rivâyete göre *İsâ b. Ebân*, Hz. *Şâfiî*'ye: "Ey fakîh, hür bir erkek câriye olan karısını üç defa boşamaya mâlik ise bu talâkları sünnet vecihle nasıl yapar?" diye sormuş. *Şâfiî*: "Onu bir defa boşar; ha-

¹⁸⁴ Sûre-i Bakara, âyet: 230.

¹⁸⁵ Sûre-i Bakara, âyet: 230.

yızını görüp temizlendi mi bir daha boşar” demiş. Tam üçüncüyü söyleyeceği sırada *İsa*: “Yeter iddeti bitti” demiş. *Şâfiî* bu sûretle hayrette kalınca o sözünden dönerek: “Cemi’de bid’at, tefrikte sünnet yoktur” demiştir. Bu sözün mânâsı: Üç talâkı birden yapmak bid’at değil, ayrı ayrı yapmak da sünnet değil; demektir. Mezheb imâmılarından *İmâm Mâlik* ile *İmâm Ahmed b. Hanbel*’in; **Ashâb-ı Kirâm**’dan **Ömer, Osman ve Zeyd b. Sâbit** (r.anhüm) hazarâtının mezhebi de budur.

2 - **Hanefîler**’e göre câriyenin talâkı iki, hurrenin talâkı üçtür. Kocalarının hür veya köle olmasının bu bâbda hiç bir te’siri yoktur. Delilleri: Bâbımızın hadîsidir. Vâkıâ bu hadîs zaîf sayılmışsa da Hanefîler bu iddiâyaya cevâb vererek diyorlar ki: “Evvelâ bu hadîsi bazı imâmınların zaîf bulması onu tamâmıyla yok hükmüne indirmez. Sâniyen: bu hadîsi *Müzâhir* rivâyet etmiştir. Onun bu hadîsden başka hadîs rivâyet ettiği bilinmiyor; iddiâsı zaiftir. Çünkü onun **Sûre-i Âl-i İmrân**’ın sonunda her gece on âyet okuduğuna dâir bir hadîsini *İbn-i Adiyy Hz. Ebû Hüreyre*’den tahrîc ettiği gibi aynı hadîsi *Taberânî* de rivâyet etmiştir. Sonra hadîsi bazıları yalnız *Ebû Asım*’dan geldiği için zaîf bulmuş; bir takımları onu *İbn-i Maîn*, *Ebû Hâtim* ve *Buhârî*’nin zaîf bulduklarını söylemiş, lâkin *Hâkim* onu mevsûk bularak sahîhlemiş; *İbn-i Hibbân* dahî onu tevsîk etmiştir. *Hâkim*, *Müzâhir* hakkında şunları söylemektedir: “*Müzâhir*, **Basrahlılar**’dan ma’dûd bir şeyhdir. Onu, geçen üstadlarımızdan hiç biri bir gûnâ cerh ile zikretmemiştir.” Görülüyor ki, bu hadîs sahîh değilse bile hasendir. Hasen hadîs ise huccet olmağa elverişlidir. **Ulemâ-i Kirâm**’ın bu hadîs mücebince amel etmiş olması da onun sahîh olduğuna delîldir. *İmâm Tirmizî* onu rivâyet ettikten sonra: “Garîb bir hadîsdir; ama gerek **Ashâb-ı Resûlullâh**’dan, gerekse onlardan gayrı **ulemâ** tarafından onunla amel olunmuştur” demiştir. *İmâm Mâlik*: hadîsin **Medine**’de şöhret bulması senedinin sahîh olması yerine geçer” derdi.

Hanefîler’in kavli: **Ashâb-ı Kirâm**’dan **Ali** ve **İbn-i Mes’ûd** (r.anhümâ) ile *İmâm Sevrî*’nin mezhebidir. Buraya kadar verilen îzâhattan anlaşılıyor ki: Kifâyetsiz olan, “*Sübûlü’s-Selâm*” sâhibinin beğenmediği zevâtın kavilleri değil, bilâkis onun beğendiği **Zâhirîler**’in iddiâlarıdır.

(٩٥٤/١١٤٧) - وَعَنْ رُوَيْفِعِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: “لَا يَحِلُّ لِأَمْرِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يَسْقِيَ مَاءَهُ زَرْعَ غَيْرِهِ” أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ وَحَسَنَهُ الْبَزَّازُ .

1147/954 “Ruveyfi’ b. Sâbit¹⁸⁶ radiyallâhü anh’den Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem’den duymuş olarak rivâyet edildiğine göre Resûlullâh (s.a.v.):

Allâh’a ve âhiret gününe îmân eden bir kimseye, kendi suyunun başkasının ekinini sulaması helâl olmaz; buyurmuşlardır.”

Bu hadîsi, **Ebû Dâvud** ile **Tirmizî** tahrîc etmiş; **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiş; **Bezzâr** ise hasen bulmuştur.

Hadîs-i Şerîf, hâmile kadınla onu gebe bırakandan başka birinin cimâ etmesinin harâm olduğuna delîldir. Bunun misâli hâmile olarak satın alınan câriye ile esir alınan câriyedir ve hüküm gebeliğin zâhir olması takdîrine göredir. Eğer zâhir olmamışsa ileride görüleceği veçhile istibrâ yapmadan cimâ edilmesi câiz değildir.

Ulemâ hâmile olmayan zâniyeye iddet mi yoksa istibrâ mı lâzım geleceğinde ihtilâf etmişlerdir. Bazıları ona iddet beklemenin vâcib olduğuna; **ekser-i ulemâ** ise iddetin vâcib olmadığına kâil olmuşlardır: “İddet vâcibdir” diyenlerin delîli, delîllerin umûm bildirmesidir.

Vâcib değildir diyenler: “**Çocuk nikâhındır:** الْوَلَدُ لِلْفَرَّاشِ” hadîsi ile istidlâl ederler. Musannıf “*Telhîs*”de **Hanbelîler**’in **Ruveyfi’** hadîsi ile yalnız zinâdan hâmile olan kadının nikâhının fâsid olduğuna istidlâl ettiklerini söylemektedir.

Bu hadîsle **Hanefîler** hâmile olarak alınan kadının gebeliği başkasından olduğu takdîrde cimânın harâm olduğuna istidlâl ederler. Kendilerine, bu hadîsin esîrler hakkında vârid olduğu ileri sürülerek itirâzda bulunmak istenmişse de **Hanefîler** tarafından: “itibâr lafzın umûmunadır” diye cevâb verilmiştir.

(٩٥٥/١١٤٨) - وَعَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - فِي امْرَأَةٍ الْمَقْقُودِ - “تَرَبَّصْ أَرْبَعَ سِنِينَ ثُمَّ تَعْتَدِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا” أَخْرَجَهُ مَالِكٌ وَالشَّافِعِيُّ

1148/955 “Mefkûd’un karısı hakkında Ömer radiyallâhü anh’den rivâyet edilmiştir: Bu kadın dört yıl bekler; sonra dört ay on gün iddet çeker; demiştir.”

Bu hadîsi **Mâlik** ile **Şâfiî** tahrîc etmişlerdir.

Hadîsin daha başka tarîkleri de vardır. Bu bâbda bir de kıssa rivâyet olunur. Mezkûr kıssa kaybolan bir adama âit olup **Abdürrezzâk** tarafından senediyle tahrîc edilmiştir. Kaybolan zât kıssa da şöyle diyor:

¹⁸⁶ **Ruveyfi’ b. Sâbit (r.a.): Benî Mâlik b. Neccar**’dandır. 45 tarihinde vefât etmiştir.

Vadiye girdim. Beni cinler zabtettiler. Aralarında dört sene kaldım. Karım **Ömer b. Hattâb** (r.a.)'a giderek hâlini arzemiş. **Ömer** (r.a.) ona, halini kendisine arzettiğinden itibâren dört sene beklemesini emretmiş. (Hz. Ömer bundan sonra kaybolan zâtın velisini çağırarak kadını boşatmış. Sonra kadına dört ay on gün iddet beklemesini emretmiş). Kadın evlendikten sonra ben geldim. Artık **Ömer** beni kadını almakla ona verdiğim mehri almak arasında muhayyer bıraktı.

Aynı kıssayı *Beyhakî* dahî tahrîc etmiştir. Onda kıssanın sâhibi memleketine döndükten sonra **Hz. Ömer**'e şunları anlattığı söyleniyor:

“Yatsı namazına çıkmıştım. Hemen beni cinler esir ettiler. Aralarında uzun zaman kaldım. Sonra bu cinlerle mümin -yâhud müslim demiştir- bir takım cinler harbettiler müslümanlar onlara galebe çaldılar; ve onlardan bir çok esirler aldılar. Onlardan aldıkları esirler meyânında beni de aldılar. Bana dediler ki:

Seni müslüman bir adam görüyoruz. Bize seni esir etmek helâl olmaz. Bunun üzerine beni aralarında kalmakla yurduma dönmek arasında muhayyer bıraktılar. Ben âileme dönmeyi ihtiyar ettim. Bu sefer onlar da benimle geldiler. Geceleyin benimle konuşmuyorlar; gündüzün ise bir karsırğa oluyor; ben onu ta'kîb ediyordum; demiştir. **Ömer** (r.a.) kendisine:

Onların arasında iken yiyeceğin ne idi? diye sormuş:

Kara fasulye ile üzerine besmele çekilmeyen şeylerdi, demiş:

Ne içiyordun? diye sormuş; Cedef içiyordum; cevabını vermiş.”

Katâde: “Cedef: ekşimeyen şaraptır” demiştir.

Mefkûd: kaybolmuş demektir.

Hadîs-i Şerîf, **Hz. Ömer**'in mezhebine göre kaybolan bir kimsenin karısı hâkime dâvâ açarak hâlini ona arzettikten itibâren dört sene geçti mi kocasından ayrılacağına delîldir. *İbn-i Ebî Şeybe'nin* rivâyeti, hâkimin kadını kaybolan kocasının velisine boşattıracağına delâlet ediyor.

Ashâb-ı Kirâm'dan bir cemâatla *İmâm Mâlik* ve *Ahmed*'in bir kavline göre *Şâfiî*'nin mezhebi budur. Delîlleri **Hz. Ömer**'in fi'idir.

Hanefiler'le bir kavlinde *Şâfiî*'ye göre ise kayıp kocanın öldüğünü veya boşadığını yâhud “**el-ıyâzü Billâh**” dîninden döndüğünü yüzde yüz bilmedikçe kadın o adamın karısı olmaktan çıkmaz. Çünkü kadının onun nikâhlısı olduğu yakînen ma'lûmdur. Böyle yakînen bilinen bir şey ise şüphe ve tahmînle değil, ancak yakînen bilmekle zâil olur.

Bu umûmî bir kâide olup **Mecelle'nin 4. maddesinde**: “**Şek ile yakın zâil olmaz**” şeklinde hulâsa edilmiştir.

İmâm Şâfiî'nin Ali (r.a.)'den mevkûfen rivâyet ettiği şu hadîs de buna delildir:

« امْرَأَةُ الْمَفْقُودِ امْرَأَتُهُ حَتَّى يَأْتِيَهَا الْبَيَانُ »

“Kaybolan kimsenin karısı imtihâna ma'rûz bir kadındır. Şu halde kocasının yüzde yüz öldüğü kendisine bildirilinceye kadar sabretsin.” Beyhakî bu hadîsin Hz. Ali'den uzun bir hadîs olarak şöhret bulduğunu söyler, Abdürrezzâk dahî bunun mislini tahrîc etmiştir.

Hadevîler: “Mefkûd'un öldüğü veya karısını boşadığı yüzde yüz bilinmezse, kadın tabîî ömrü boyunca, yani 120 sene bekler” demişler; bir takım-ları 150'den 200 seneye kadar beklemesi icâbettğine kâil olmuşlardır. Fakat bu, bazı muhakkiklerin dediği gibi felsefî bir kazıyyedir; İslâmiyet bundan beridir. Çünkü ömürler **Hâlik-ı Cebbâr** tarafından taksîm edilmiştir; onlara âdî veya tabîî demek doğru değildir.

Hanefiler'e göre, akrân ü emsâli kalmadığı vakit mefkûdun öldüğüne hükmolunur. Vâkiâ İmâm-ı A'zam'dan bir rivâyete göre de 120 sene beklemek icâbederse de İmâm-ı A'zam'ın kavline en uygun olan birinci rivâyettir. Zîrâ insanların ömürleri zaman geçtikçe değişir.

İmâm Ebû Yûsuf'dan bir rivâyete göre bekleme müddeti yüz sene bir başka rivâyete göre 90 senedir. Fakat bu rivâyetler içinde **Hanefilerce** en makbûl olanı birincisi yani akrânı kalmayınca kadar bekler rivâyetidir.

(۹۵۶/۱۱۴۸) - وَعَنْ الْمُغْبِرَةِ بْنِ شُعْبَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ: “امْرَأَةُ الْمَفْقُودِ امْرَأَتُهُ حَتَّى يَأْتِيَهَا الْبَيَانُ” أَخْرَجَهُ الدَّارَقُطْنِيُّ بِإِسْنَادٍ ضَعِيفٍ.

1148 - a/956 “Muğîretübnü Şu'be radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.):

Kayıp kimsenin karısı, kendisine beyân gelinceye kadar karısıdır; buyurdular.”

Bu hadîsi **Dâre Kutnî** zaîf bir isnâdla tahrîc etmiştir. Hadîsi Ebû Hâtim, Beyhakî, İbni'l-Kattân Abdülhak ve başkaları zaîf bulmuşlardır.

(۹۵۷/۱۱۴۹) - وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ: “لَا يَبْتَئُ رَجُلٌ عِنْدَ امْرَأَةٍ إِلَّا أَنْ يَكُونَ نَاجِحًا أَوْ ذَا مُحَرَّمٍ” رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

1149/957 “Câbir radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.):

Hiç bir adam bir kadının yanında gecelemesin, Ancak nikâhlısı veya zî-rahimi olursa o başka; buyurdular.”

Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

Müslim'in bir rivâyetinde “Dul bir kadının yanında” denilmiştir: Dul kadının hâssaten zikredilmesi ekseriyâ onun yanına girildiği içindir; diyorlar. Bâkire yabancılardan son derece kaçınır; çekinir. Bir de yanına girmek husûsunda nisbeten müsâmağa gösterilen dul kadının yanına girmek memnû olursa, bâkirenin yanına girmenin. bilevlâ memnû olacağı anlaşılsın diye dul kadın zikredilmiş olabilir.

Hadîs-i Şerîf, ecnebî bir kadınla başbaşa kalmanın harâm olduğuna fakat zî-rahimle kalmakta beîs olmadığına delîldir. Bu cihet **ulemâ** arasında ittifâkîdir.

Zî-rahim: yakın akraba demektir. Bundan murâd nikâhı ebediyyen harâm olan kadındır. Böylelerine husûsî ta'bîri ile zî-rahm-i mahrem denilir.

Hadîsdeki “**gecelemesin**” ta'bîrinden, mefhûmu muhâlefet tarîki ile gündüzün ecnebi bir kadınla başbaşa ve başka kimse bulunmamak şartı ile bir arada kalmanın câiz olacağı hatıra gelirse de bu mefhûma itibâr yoktur. Aşağıdaki hadîs dahî aynı hükme delâlet eder.

(۹۵۸/۱۱۵۰) - وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: “لَا يَخْلُونَ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلَّا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ” أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ.

1150/958 İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan Peygamber (s.a.v.)'den işitmiş olmak üzere rivâyet olunduğuna göre “Peygamber (s.a.v.)

Sakın bir adam bir kadınla baş başa kalmasın. Ancak beraberinde zî-rahm-i mahrem olursa o başka; buyurmuşlardır.”

Bu hadîsi **Buhârî** tahrîc etmiştir.

Hadîsi Şerîf ecnebî bir kadınla gece veya gündüz bir arada yalnız kalmanın harâm olduğuna delîldir. Lâkin yanlarında zî-rahm-i mahrem-i bulunursa beraber kalabileceklerdir. Zaten buna halvet demek bile mecâz olur. İstisnâ dahî istisnâ-i münkatî'dir. Nikâhı helâl olan bir kadınla cimâa mâni bulunmayacak şekilde bir arada başbaşa kalmaya “**Halvet-i sahîha**” denilir ki bir çok yerlerde buna cimâ hükmü verilir.

(۹۵۹/۱۱۵۱) - وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِي سَبَايَا أَوْطَاسٍ: “لَا تُوطَأُ حَامِلٌ حَتَّى تَضَعَ وَلَا غَيْرُ ذَاتِ حَمْلٍ حَتَّى تَحِيضَ حَيْضَةً” أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ.

- وَلَهُ شَاهِدٌ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فِي الدَّارِ قُطَيْبٍ .

1151/959 "Ebû Saîd radiyallâhü anh'den Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'in Evtâs esirleri hakkında:

Hiçbir hâmile ile doğurmadıkça cimâ edilmez; hâmile olmayanla dahî bir hayız görmedikçe cimâ olunmaz; buyurulduğu rivâyet edilmiştir."

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** tahrîc etmiştir. **Hâkim** onu sahihlemiştir. Hadîsin *Dare Kutnî*'de *İbn-i Abbâs*'dan bir şahidi vardır.

Evtâs: Hevâzin taraflarında bir vadidir. Huneyn harbi burada olmuştur. Bazıları **Evtâs**'la **Huneyn**'in başka başka yerler olduğunu söylerler. Hadîsin **İbn-i Abbâs** (r.a.)'dan rivâyet edilen şahidi şudur:

« نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تُوطَأَ حَامِلٌ حَتَّى تَضَعَ أَوْ حَائِلٌ حَتَّى تَحِيضَ »

Resûlullâh (s.a.v.) hâmile ile doğuruncaya kadar, hâmile olmayanla da hayız görünceye kadar cimâ etmekten nehiy buyurdu." Bu hadîsi **Müslim** de rivâyet etmiştir. Ondaki lafzı şudur:

« أَنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ يَوْمَ حُتَيْنَ جَيْشًا إِلَى أُوطَاسٍ فَلَقِيَ عَدَدًا فَقَاتَلُوهُمْ فَظَهَرُوا عَلَيْهِمْ وَأَصَابُوا سَبَابًا فَكَانَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَحَرَّجُونَ غَشْيًا نَهْنٍ مِنْ أَجْلِ أَزْوَاجِهِنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ فِي ذَلِكَ (وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ) أَيُّ فَهَنْ لَكُمْ حَلَالٌ إِذَا انْقَضَتْ عِدَّتُهُنَّ »

"Resûlullâh (s.a.v.) Huneyn günü Evtâs'a bir ordu gönderdi. Bu ordu düşmana rastlıyarak onlarla harbett ve düşmanlara gâlib geldiler. Bir çok esirler aldılar. Resûlullâh (s.a.v.)'in Ashâbmdan birtakım kimseler esir alınan kadınların müşrik kocaları olduğu için onlara yaklaşımdan çekiniyorlardı. Bunun üzerine Allâh bu mes'ele hakkında: "namuslu kadınlar da harâm kılınmıştır. Ancak edindiğiniz câriyeler müstesnâ" âyet-i kerîmesini indirdi." Yani esir kadınlar iddetleri bitince size helâldirler.

Hadîs-i Şerîf, esir edilen kadınla cinsî münâsebette bulunmak istenirse bir hayız müddeti ona yaklaşmayarak istibrâ yapmanın vâcib olduğuna delîldir. Bu hâmile olmayan hakkındadır ve rahminde çocuk olup olmadığını bilmek için meşrû' olmuştur. Hâmile ise doğuruncaya kadar beklenir. Satın almakla veya başka bir sûretle mâlik olunanlar dahî esirlere kıyâsen aynı hükümdedirler.

"Hâmile olmayan bir hayız görünceye kadar" ifâdesi bâkire ve

dullara şâmindir. Bir çok ulemânın mezhebi budur. Diğerlerine göre istibrâ ancak gebeliği bilinmeyenler hakkında yapılır. Gebe olmadığı ma'lûm olanlara istibrânın lüzûmu yoktur. Bunu Abdürrezzâk, **İbn-i Ömer** (r.a.)'dan rivâyet etmiştir. **İbn-i Ömer: "Câriye bâkire oldu mu dilerse ona istibrâ yapmaz"** demiştir. Bu hadîsi Buhârî "Sahîh"inde rivâyet etmiştir. Bunun bir mislini de **Büreyde** rivâyeti ile **Ali** (r.a.)'dan tahrîc etmektedir. **İmâm Ahmed b. Hanbel**'in tahrîc ettiği **Rüveyfi** hadîsinin mefhûmu muhâlifî de bu mânâyı te'yîd eder; zîrâ o hadîsde:

« مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يَنْكِحُ ثَيِّبًا مِنْ السَّبَايَا حَتَّى تَحِيضَ »

"Eğer bir kimse Allâh'a ve âhir güne îmân ediyorsa esirlerden bir dul kadınla hayzını görünceye kadar cimâ etmesin" buyurulmuştur. **İmâm Mâlik**'in mezhebi budur. Yalnız **Mâlikî** mezhebini tahkik eden **Mâzarî** diyor ki: "Bu bâbda en derli toplu söz şudur:

"Hâmile olmadığında şüphe bulunmayan her câriyeye istibrâ lâzım değildir. Hâmile olduğu zan veya şüphe edilen yâhûd tereddüd hasıl olan her câriyeye de istibrâ lâzımdır. Zann-ı gâlibe göre hâmile olmayan fakat hâmile olması yine de câiz görülen her câriye hakkında istibrânın lüzûm ve sükûtuna ait iki kaviil vardır".

Hâsılı istibrâ mes'alesinde **İmâm Mâlik**'in mezhebi gebeliği bilmeye müsteniddir. Gebelik bilinmiyor veya şüphe edilmiyorsa istibrâyâ lüzûm yoktur; biliniyor veya şüphe ediliyorsa istibrâ lâzımdır. **İbni'l-Kayyim** ile üstadı **İbn-i Teymiyye**'nin mezhebi de budur. **Dâvudu Zâhirî**'ye göre esirlerden gayrı câriyelerde istibrâyâ lüzûm yoktur; çünkü o kıyâsı delîl saymaz. Bir de ona göre câriye alım ve satımı evlendirme hükmündedir.

Esir hadîslerinden anlaşıldığına göre esir edilen câriye ile cinsî münâsebette bulunabilmek için onun Müslüman olması şart değildir. Çünkü bu ciheti **Resûlullâh (s.a.v.)** hiç bir hadîsde beyân etmemiştir. Müslümanlık şart olsa mutlaka beyân ederdi. Aksi takdirde beyânın hâcet zamanından gecikmesi icâbeder ki, bu câiz değildir. **Ulemâ**'dan **Tavus** ve başkalarının mezhebi budur.

Hadîsin mefhûmu muhâlifine bakılırsa istibrâdan evvel cinsî münâsebetin mukaddemelerini yapmak câizdir. **İbn-i Ömer** (r.a.)'ın fi'li de buna delildir. **İbn-i Ömer** bir harpte hissesine düşen bir câriyenin boy-nunu gümüşten ibrike benzeterek öpmüş ve: "Âleme karşı onu öpmekten kendimi alamadım" demiştir. Rivâyet **Buhârî**'dedir.

(٩٦٠/١١٥٣) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "الْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ مِنْ حَدِيثِهِ وَمِنْ حَدِيثِ عَائِشَةَ فِي قِصَّةِ وَعْنِ ابْنِ مَسْعُودٍ عِنْدَ النَّسَائِيِّ وَعَنْ عُثْمَانَ عِنْدَ أَبِي دَاوُدَ .

1153/960 "Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'den duymuş olarak rivâyet olunduğuna göre Peygamber (s.a.v.):

Çocuk firâşa âiddir, Zenpâreye de taş vardır; buyurmuşlardır."

Bu hadîs, Ebû Hüreyre'den bir kıssa hakkındaki Âişe hadîsinden ve Nesâi'deki İbn-i Mes'ûd hadîsi ile Ebû Dâvud'daki Osman hadîsinden **müttefekun aleyh** olarak tahrîc edilmiştir. *İbn-i Abdilberr* bu hadîsin Ashâb-ı Kirâm'dan yirmi küsur zât tarafından rivâyet edildiğini söylemiştir.

Hadîs-i Şerîf, firâş ile çocuğun nesebinin babadan sâbit olacağına delildir. **Firâş**'ın mânâsında ulemâ ihtilâf etmişlerdir Aslında döşek demek olan bu kelime cumhûra göre kadının bir ismidir; bazan bununla cimâ hâli de ifâde olunur. *Ebû Hanîfe*'ye göre firâş zevcin bir ismidir.¹⁸⁷

Ulemâ nesebin ne ile sâbit olduğunda dahî ihtilâf etmişlerdir. **Cumhûra** göre hurreye cimâ için imkân vermekle sâbit olur. Bu husûsta nikâh-ı sahîh ile fâsîdin arasında bir fark yoktur. **Şâfîler**'le **Hanbelîler**'in ve diğer bazı kimselerin mezhebi budur.

Ebû Hanîfe'ye göre neseb nefsi-i akid ile sübût bulur. *İbn-i Teymiye*'ye göre ise cimâ vâki olduğunu muhakkak sûrette bilmek şarttır. *İbni'l Kayyim* de aynı kavli ihtiyâr etmiştir. Bu kavil, *İmâm Ahmed b. Hanbel*'den de rivâyet olunur.

Buraya kadar mevzûu bahis olan, hurrenin firâşının sübûtu idi.

Câriyenin firâşına gelince: hadîsin zâhiri ona da şâmilidir. Câriyenin firâşı sâhibli ise sâhibinin cimâ etmesiyle yâhud sâhibi itirâf ederse milk şüphesiyle veya bir vecihle sâbit olur.

Bu hadîs câriye hakkında vârid olmuştur. **Hz. Âişe (r.anhâ)** diyor ki:

"Sa'dü'bnü Ebî Vakkâs ile Abd b. Zem'a, Zem'a'nın bir câriyesinin¹⁸⁸ oğlu hakkında Peygamber (s.a.v.)'in huzûrunda dâvaya durdular. Sa'd:

¹⁸⁷ Cürcanî'nin **"Ta'rîfât"**ında firâş: "kadının bir şahısdan doğurmaya ta'yîn edilmiş olmasıdır" denilmiştir.

¹⁸⁸ Bu çocuğun İsmi **Abdurrahman**'dir.

Yâ Resûlallâh! Kardeşim bana, geldiğim zaman Zem'a'nın câriyesinin oğluna bakmamı vasiyet etti. İmdi çocuğu al da bana ver, çünkü oğlumdur; dedi. Zem'a'nın oğlu ise:

Çocuk kardeşimdir ve babamın câriyesinin oğludur; dedi.

Bunu müteâkib Peygamber (s.a.v.) çocukta Utbetü'bnü Ebî Vakkas'a benzerlik gördü ve :

Bu çocuk senindir ey Abd b. Zem'a! Çocuk firâşa âittir. Sen de ondan kaç ey Sevde; buyurdular.”

Bu vak'a **Mekke**'nin fethi yılında olmuştur. Hadisi *Buhârî* rivâyet etmiştir.

Hadisin diğer bir rivâyetinde: “**Sa'd:**

Yâ Resûlallâh! Bu çocuk Kardeşim Utbetü'bnü Ebî Vakkâs'ın oğludur. Oğlu olduğunu bana vasiyyet etti. Çocuğun benzeyişine bak; dedi. Abd b. Zem'a ise:

Bu benim kardeşimdir yâ Resûlallâh! Babamın firâşı üzerinde kendi câriyesinden doğdu; dedi. Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.) kime benzediğine baktı ve apaçık Utbe'ye benzediğini gördü fakat:

Çocuk senindir ya Abd b. Zem'a: Çocuk firâşa aittir, zempâreye de taş. Sen de ondan kaç Sevde; buyurdu” denilmektedir.

Anlaşıyor ki **Utbe**, **Zem'a**'nın câriyesi ile zinâ etmiştir. Utbe, kâfir olarak helâk olmuştur.

Bu hadis **Peygamber (s.a.v.)** 'in çocuğu firâşa nisbet ettiğine delâlet ediyor. Hükmün sebep ve mahalli, câriyedir. Şu halle câriyenin firâşı sırf cimâ ile sâbit oluyor demektir. Cumhûru ulemâ ile *İmâm Şâfiî*, *Mâlik*, *Ahmed* ve *İbrahim Nehâî* buna kâildirler.

Hanefiler'le diğer bir takım **ulemâ**ya göre câriyenin firâşı ancak sâhibinin “Çocuk bendedir” diye iddiâsı ile sâbit olur. Sadece cimâi ikrâr kâfi değildir. Eğer câriyenin sâhibi çocuğu iddiâ etmezse nesebi sâbit olmaz; ve annesi kimin malı ise çocuk da onun malı olur. Câriyenin ilk çocuğunu efendisi “bendedir” diye iddiâ ederse ondan sonraki çocuklar için iddiâyâ hâcet yoktur. Onların nesepleri câriyenin sâhibinden sâbit olur. Çünkü bu câriye **Ümmü Vele**d olmuştur.

Hanefiler buna hurre ile câriyenin aralarındaki farkdan dolayı kâil olmuşlardır. Onlar firâşı: kavî, zaîf ve orta olmak üzere üç kısma ayırırlar.

Kavî firâş: nikâhlı kadının firâşıdır. Bunun **hükmü:** Çocuğunun nesebi iddiâ etmeden sâbit olmak, benden değildir; diye nefiy etmekle on-

dan hemen müntefî olmayıp ancak liânla müntefî olmaktır.

Zaîf firâş: Câriyenin firâşıdır. **Hükmü:** Bununla ancak iddiâ şartı ile neseb sâbit olur. İddiâ edilmezse çocuğun nesebi sâbit olmaz.

Orta firâş: Ümmü Vele'din yani çocuk doğurmak için ta'yîn ve tahsîs edilen câriyenin firâşıdır. **Hükmü:** Bununla "bendedir" diye iddiâyâ hâcet kalmadan çocuğun nesebi sâbit olursa da, nefiy halinde mücerred "bu çocuk benden değildir" demekle nesebi müntefî olur, liâna hâcet kalmaz.

Hanefiler mevzû bahsimiz **Ebû Hüreyre** hadisini münâsib şekilde te'vîl ederler. Derler ki: "**Peygamber (s.a.v.)**, hakkında münâzaa yapılan çocuğun nesebini **Zem'a**'ya ilhâk etmemiştir. Etmiş olsa **Hz. Sevede**'ye onun yanına örtüsüz çıkmamasını tenbîh etmezdi. Çünkü onun kardeşi olurdu."

Mâlikîler burada başka bir yol tutmuşlardır. Onlara göre bu hadis iki hüküm arasında üçüncü bir hükmün meşrûiyetine delâlet eder. Şöyle ki firâş çocuğu **Zem'a**'ya ilhâk etmeyi iktizâ ediyor; fakat benzeyişi de **Utbe**'ye ilhâkını gerektiriyor. İşte burada fer'î mes'eleye iki hüküm arasında bir hüküm verilmiş ve nesebin isbâtı husûsunda firâşa bakılmış, **Hz. Sevede**'nin o çocuktan kaçması husûsunda da benzerlik nazar-ı itibâra alınmıştır. **Mâlikîler** bu takdîri her takdîrden evlâ bulmaktadırlar. Diyolar ki: Bir mes'ele iki asıl arasında deveran eder de bunlardan yalnız birine ilhâk edilirse diğerine olan benzerliği tamâmıyla iptal edilmiş olur; fakat iki aslın ikisine de birer vecihle ilhâk edilirse elbette bir vechi tamâmıyla ilgâ etmekten evlâ olur.

Nesebin bir vecihle sâbit olup bir vecihle sâbit olmaması imkânsız değildir. Nitekim **Ebû Hanîfe**, **Evzâî** ve diğer **ulemâ:** Bir kimsenin zinâdan olan kızı için ecnebî hükmü vardır; demişlerse de onunla evlenmeyi kendisine harâm saymışlardır. Hadîs-i Şerîfde nesebin babadan başkasına da ilhâk edilebileceğine işâret vardır. Çünkü **Abd b. Zem'a** kardeşimin nesebini mücerred onun babasının firâş olduğunu ikrârla kendisine ilhâk etmiştir. Kezâ bu rivâyetten nesebin ilhâkı için mîrâşçıların tasdikine de hâcet olmadığı anlaşıyor. Zîrâ **Hz. Sevede (r.a.)**'nin tasdik ve inkârı rivâyet olunmamıştır. Bu mes'ele hakkında iki kavil vardır:

1 - Çocuğun nesebini kendi nesebine katan, babası değilse ve bu adamın o çocuktan başka mîrâşçısı yoksa; meselâ dedesi torununu kendisine ilhâk ediyorsa başka mîrâşçısı bulunmadığı takdîrde ikrârı sahîh ve nesebi

sâbit olur. Burada kâide şudur: Mîrâsı kim alırsa neseb onun ikrârı ile sâbit olur. Bir kişi veya müteaddid olmalarının farkı yoktur. Binâenaleyh vereseden biri nesebi kendisine ilhâk etse de ötekileri tasdik etseler ikrâr sahîh, neseb sâbit olur *İmâm Ahmed*'le *Şâfiî'nin* mezhebi budur. Çünkü mîrâsçılar ölenin yerine kâim olmuşlardır.

2 - Babadan başka kimsenin neseb ilhâkına hakkı yoktur. Nesebi ikrâr edilen çocuk ikrâr edene yalnız mîrâsda müşterek olur nesebi sâbit olmaz.

Hanefîler bu hadîsle, nesebin kıyâfetle sâbit olamayacağına kâildirler. Delîlleri: “Çocuk firâşa âittir” hadîsidir. Onlar: “Böyle bir terkîb hasır ifâde eder diyorlar.” Bir de kıyâfetle neseb sâbit olsa çocuğun **Utbe**'ye nisbet edilmesi îcâb ederdi; zîrâ ona benziyordu” derler.

İmâm Şâfiî ile başkaları nesebin kıyâfetle sâbit olacağına zâhib olmuşlardır. Yalnız kıyâfetle sâbit olabilmek için iki defa harâm cimâ vâki olmasını şart koşuyorlar. Delîlleri liân kıssasında **Peygamber (s.a.v.)**'in: “Eğer çocuğu şu sıfatta doğurursa çocuk filânın, bu sıfatta doğurursa falanıdır” buyurmuş olmasıdır. Zîrâ bu, kıyâfetle ilhâkın delîlidir. Şu kadar var ki, karı kocanın yemînleri ilhâka mâni olmuştur. Demek oluyor ki kıyâfet nesebin sâbit olmasını iktizâ etmiş; yalnız mâniden dolayı onunla amel olunamamıştır.

Şâfiîler'in bu mes'elede delîlleri çoktur. **Ümmü Süleym: Kadın ihtilâm olur mu;** dediği zaman **Peygamber (s.a.v.)**'in: **O halde benzerlik nereden geliyor?** buyurması ve çocuğun **Utbe**'ye benzediğini görünce **H. Sevede (r.anhâ)**'ya ondan kaçmasını emretmesi bunlardandır.

Kıyâfeti delîl olarak kabûl etmeyenler bu istidlâllere çeşitli cevaplar vermişler: Böylece mes'ele hayli uzamıştır.

Hadîsimizdeki: “**zenpâreye de taş vardır**” cümlesinden murâd zinâ eden mahrûmdur; yâhûd: zinâ eden taşla recmedilmek sûretiyle tepele-nir; demektir.

بَابُ الرُّضَاعِ

SÜT EMME BÂBİ

Radâ': Lugatte memeden süt emmek manasınadır. Bu kelime radâ', ridâ', radâat. ridâat ve rad' şekillerine okunabilir. Yalnız "ridât"ı lugat ulemasından Asmaî inkâr etmiştir.

Şeriatte: memedeki çocuğun vakt-i mahsûsda kadın memesinden emmesidir. Emmenin miktarı ile zamanı hakkındaki ihtilâflar yeri geldikçe görülecektir. Ta'rîfdeki "emme" kaydı bir kayd-ı vukûdîdir. Yani çocuk ekseriyetle emmek sûretiyle beslendiği için bu ta'bîr kullanılmıştır. Yoksa kaşıkla içirildiği takdirde de hüküm sâbit olur.

Bir çocuk bir kadından emdi mi artık dînen o kadın onun süt annesi, kadının sütüne sebep olan kocası süt babası, o kadından emenler de süt kardeşi olurlar. Bu sûretle doğumdan gayrı bir akrabalık teessüs eder; ve artık bu sayılanlar arasında nikâh harâm olur.

Süt emmenin hükmü bir kaç mes'ele müstesnâ, tıpkı nesebin hükmü gibidir. Binâenaleyh bir kimse neseben kimlerle evlenemiyorsa süt cihetinden de onlarla evlenemez. Nitekim: « يَحْرُمُ مِنَ الرُّضَاعِ مَا يَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ »
“Neseben harâm olan süt cihetinden de harâm olur” Hadîs-i Şerîfi bunu ifâde eder. Bu husûsda âyet de vardır.

Görülüyor ki süt mes'eleşi dînen pek mühimdir. Zamanla unutulmaya ma'rûz bulunan bu mes'eleda müslümanların çok uyanık davranmaları îcâb eder. Doğan çocuğu ya hiç süt anneye vermemeli, yâhûd vermek mecbûriyeti varsa mes'eleyi ciddî bir şekilde ele alarak bir yere yazmalı bellemeli, hısım ve akrabaya, konuya komşuya onu duyurmalıdır. Aksi takdirde unutulur da günün birinde iki süt kardeşi evlendirmek gibi pek büyük bir vebâl altında kalınabilir.

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " لَا تُحْرِمُ الْمَضَّةَ وَالْمَضَّانَ " أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ .

1157/961 “Âişe radiyallâhü anhâ'dan rivâyet edilmiştir. Demişti ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Bir defa ve iki defa emmek haram kılmaz, buyurdular.”

Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, bebeğin bir veya iki defa emmekle süt oğul olamayacağına delildir. Bu mes'eleda bir kaç kaviil vardır:

1 - Üç defa yâhûd daha fazla emmek emeni emzirene emzireni de emene haram kılar. **Zâhirîler**'le *Ebû Sevr*, *İbn-i Münzir* ve *Ebû Ubeyd*'in mezhebi budur. Delilleri kitâbımızın hadîsi ile "bir ve iki defa emzirmek haram kılmaz" meâlindeki diğer bir rivâyetin mefhûmu muhâlifdir. Yani bir ve iki defa emmek veya emzirmek iki tarafı birbirine haram kılmaz ama daha yukarısı haram kılar.

2 - Selef ve halefden bir cemâat ile **Hz. Ali, İbn-i Abbâs** (*r.anhümâ*)'ya Hanefî imâmlarına ve *İmâm Mâlik*'e göre sütün azı ile çoğu hükümde müsâvîdir. Binâenaleyh bir damla dahî olsa mideye vâsıl oldu mu hüküm de sâbit olur. Hattâ orucu bozacak miktar sütün hükmü isbât edeceğine ittifâk olunduğu söylenir. Delilleri: Teâla Hazretleri'nin tahrim hükmünü radâa ta'lik ederek:

« وَأَمَّا نَكُمْ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ »

"Sizi emziren süt anneleriniz (de) haramdır."¹⁸⁹ buyurmasıdır. Âyet-i kerîmede tahrîm işi emzirmeye ta'lik edilmiş; fakat emzirmenin az veya çok olacağına dâir bir şey zikredilmemiştir. Şu halde emzirme veya emme ismi verilebilen şey ne zaman bulunursa hüküm de bulunur. Yukarıda zikri geçen: **"neseben haram olan her şey süt cihetinden de haramdır"** hadîsi ile ileride görülecek **Ukbe** hadîsi dahî âyet-i kerîmeye muvâfık sûrette hüküm ifâde ederler. **Ukbe** hadîsinde: « كَيْفَ وَقَدْ زَعَمْتَ أَنَّهَا أَرْضَعَتْكُمَا ؟ »

"Nasıl olur! kadın sizin ikinizi de emzirdiğini iddiâ ediyor?" buyurulmuştur. Fakat kaç defa emzirdiğini sormamıştır.

3 - Ancak beş defa doya doya emmekle radâ' hükmü sâbit olur. **İbn-i Mes'ûd, İbni'z-Zübeyr** (*r.anhümâ*) ile *İmâm Şâfiî*'nin ve bir rivâyete göre *İmâm Ahmed b. Hanbel*'in mezhebi budur. Bunlar az ileride gelecek **Hz. Âişe** hadîsi ile istidlâl ederler. Bir de **Sehle binti Süheyl**'in **Sâlim**'i beş defa emzirmesiyle istidlâl ederler. Mezkûr hadîs dahî gelecektir. Vâkiâ bu hadîs "Bir ve iki defa emmek haram kılmaz" hadîsinin mefhûmuna muâriz ise de buna **Şâfiîler** tarafından: **Âişe**'nin bu ikinci hadîsi mantûkdur. Elbetteki mantûk birinci hadîsindeki mefhûmdan daha kuvvetlidir ve ona tercîh edilir." diye cevap verilmiştir.

Şâfiî'ye göre bir defa emmenin hakîkati: Çocuğun memeyi bir defa ağzına alması, sonra ârızî bir sebep olmaksızın kendi ihtiyârı ile onu bırakmasıdır. Nefes almak bir şeye bakmak veya hafif biristirâhat gibi şeyler emmeyi bir defa olmaktan çıkarmazlar. Nitekim yemek yiyen hakkında da aynı şeyler ârız olsa, tekrar yemeğe devam etmekle iki defa yemek yedi sayılmaz. İşte **Şâfiî'nin** bir emme husûsunda mezhebi budur. Bu hâl böylece beş defa ayrı ayrı zamanlarda tekerrür etti mi artık hüküm sâbit olur.

¹⁸⁹ Sûre-i Nisa, âyet: 23.

İmâm Ahmed'den iki rivâyet vardır. Bunlardan birine göre onun **Hanefiler**'le, diğerine göre **Şâfiler**'le beraber olduğu anlaşıyor.

(۹۶۲/۱۱۵۸) - وَعَنْهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "انْظُرْنَ مَنْ إِخْوَانُكُنَّ فَإِنَّمَا الرِّضَاعَةُ مِنَ الْمَجَاعَةِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1158/962 “(Bu da) Âişe radiyallâhü anhâ’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.):

Kardeşlerinizin kim olduğuna bakın; çünkü süt emme açlıktan ileri gelir; buyurdular.” Hadîs müttefekun aleyhdir.

Bu hadîs husûsunda şöyle bir kıssa vardır: **Peygamber (s.a.v.) Hz. Âişe**’nin yanına girmiş. **Âişe**’nin yanında bir adam varmış **Resûlullâh (s.a.v.)** bunu görünce her halde canı sıkılmış ve yüzünün rengi değişmiş. Bunun üzerine **Âişe (r.anhâ):**

O benim süt kardeşimdir; demiş. Resûlullâh (s.a.v.):

Süt kardeşlerine iyi dikkat edin; zîrâ süt emme açlıktan neş’et eder; buyurmuşlar.

Musannıf bu zatın ismini bulamadığını söylüyor ve “zannederim bu zât **Ebû'l-Kuays**’ın oğlu olacaktır” diyor.

Hadîsdeki **“bakın”** emri süt mes’elesinin doğru olup olmadığını tahkik içindir. Bu iş pek mühim olduğu için şerâitini hâiz midir değil midir; zamanında olmuş mudur olmamış mıdır; dikkatle tahkik edilmelidir.

Ebû Ubeyd diyor ki: “Bunun mânâsı, acıktığı zaman karnını yalnız emmek sûretiyle süt doyuran bebektir” yani “hadîsin mânâsı, kendisini açlıktan doyurmayan süt emmenin bir hükmü yoktur; demek istiyor. Şu halde bu hadîs, aşağıda gelen: “eti büyütmeyen; kemiği geliştirmeyen süt emmenin bir hükmü yoktur” meâlindeki İbn-i Mes’ûd hadîsi ile aynı mânâyâ gelir. **Hz. Ümmü Seleme (r.a.)**’dan da buna benzer bir hadîs rivâyet olunmuştur. Mezkûr hadîsi **Tirmizî** tahrîc etmiş ve sahîhlemiştir.

Hadîs-i Şerîf ile kadın sütünün, emmek, veya içmek, boğazına akıtmak, yâhud aşağıdan şırınga etmek sûretiyle hüküm isbâtına medâr olacağına istidlâl olunmuştur. Cumhûr’un kavli budur.

Hanefiler’le diğer bazı **ulemâ**’ya göre şırınga edilen süt tahrîm isbât edemez. Çünkü bu eti büyütmeye ve kemiği geliştirmeye elverişli değildir. Maamâfih **İmâm Muhammed**’in bu mes’elede cumhûrla beraber olduğu rivâyet edilir.

(۹۶۳/۱۱۵۹) - وَعَنْهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: "جَاءَتْ سَهْلَةَ بِنْتُ سَهْلٍ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ سَالِمًا مَوْلَى أَبِي حَذِيفَةَ مَعَنَا فِي بَيْتِنَا وَقَدْ بَلَغَ مَا يَبْلُغُ الرِّجَالُ فَقَالَ: أَرْضِعِيهِ تَحْرِمِي عَلَيْهِ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

1159/963 “(Bu dahî) Âişe radiyallâhü anhâ’dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Sehle binti Süheyl geldi ve:

Yâ Resûlallâh! Ebû Huzeyfe’nin mevlâsı Sâlim bizimle birlikte evimizdedir. Kendisi gerçekten erkeklerin vardığı (bülûğ) çağ(ın)a varmıştır dedi. Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.):

Onu emzir; kendisine haram olursun; buyurdular.”

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir. Ebû Davud’un “Sünen”inde: **“O halde onu beş defa emzir:**

buyurulmuştur. Bu sûretle Sâlim (r.a.) **Hz. Sehle’nin** süt oğlu yerine geçmiş oluyor. Gâlibâ musannıf bu hadîsi, yukarıdaki hükmün buradaki **Sehle** hadîsi ile tahsis olunduğuna işâret için getirmiştir. Çünkü **Sehle** hadîsi, büyük bir insanın emmesi de hüküm isbât edeceğini gösteriyor. Halbuki büyük insan açlıktan dolayı emme hükmünde dâhil değildir. **İmâm Mâlik’in** de *el-Muvatta’da* rivâyeti vechile **Sâlim** kıssası şudur: **Ebû Huzeyfe, Sâlim’i** evlâdlık almış ve onu evlendirmişti. **Sâlim (r.a.), Ensar’dan** bir kadının mevlâsı idi. **Teâlâ Hazretleri:**

“Onları babalarının adları ile çağırın....: ¹⁹⁰”أَدْعُوهُمْ لِأَبَائِهِمْ...الْآيَةُ

âyetini indirince soyu belli olanlar babalarının adları ile çağırılmağa başladılar. Babası belli olmayanlar da mevlâ ve dîn kardeşi oldular. İşte **Hz. Sehle** o zaman gelmiş ve: **Yâ Resûlallâh! Biz Sâlim’i evlâd bilirdik, Benimle ve Ebû Huzeyfe ile haşır neşir olurdu. Beni açık saçık görürdü. Şimdi Allâh onlar hakkında ma’lûmun olan âyetleri indirdi; demişti. Peygamber (s.a.v.): Onu beş defa emzir; buyurdu, Artık Sâlim, Ebû Huzeyfe’nin süt oğlu mesâbesinde idi.”**

Selef hazarâtı bu hüküm husûsunda ihtilâf etmişlerdir. **Hz. Âişe (r.anhâ)’ya** göre kadını emen âkil bâliğ bile olsa tahrîm sâbit olur. **Urve (r.a.)** şöyle diyor: **“Ümmü’l-Mü’minîn Âişe bu hadisle amel etmiştir. Kız kardeşi Ümmü Külsûm’e ve kardeşinin kızlarına yanlarına girmesini istedikleri erkeği emzirmelerini emrederdi.**

Bu hadîsi **İmâm Mâlik** rivâyet etmiştir. Bu kavil **Hz. Ali ve Urve (r.a.)’dan** rivâyet olunmuştur. *Leys b. Sa’d ile İbn-i Hazm’in ve Dâvudu*

¹⁹⁰ Sûre-i Mâide, âyet: 5.

Zâhirî'nin mezhebi budur. Delilleri buradaki **Sehle** hadîsidir.

Cumhûru Sahâbe ve **Tabiîn** ile **Mezhep imamları**'na göre ise radâ' ancak küçük iken emmekle tahakkuk eder. Yalnız küçüklüğün tahdîdi husûsunda ihtilâf etmişlerdir. **Cumhûru ulemâ** ile **İmâm Mâlik**, **Şâfiî**, **Ahmed b. Hanbel** ve **Hanefiler**'den **imâmeyn** diye anılan **Ebû Yûsuf**'la **İmâm Muhammed**'e göre süt emme devresi iki senedir. İki seneden sonra emmesi bu hükmü isbât etmez. Delilleri:

« وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنَمِّمَ الرُّضَاعَةَ »

“Süt emme işini tamâm yapmak isteyen (babalar) için anneler çocuklarını tam iki sene emzirirler”¹⁹¹ âyet-i kerîmesidir. **İmâm-ı A'zam** **Ebû Hanîfe**'ye göre süt müddeti otuz ay **İmâm-ı Züfer**'e göre üç senedir. Hazret-i **İmâm**'ın delili:

« وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا »

“Çocuğun ana karnında kalması ile süttten ayrılması müddeti otuz aydır”¹⁹² âyet-i kerîmesidir. Bu âyet-i kerîmede iki şeye bir hüküm zikredilmiştir. Yani âyetle çocuğun ana karnında kalma müddeti ile memeden ayrılma müddetleri zikredilmiş ve ikisine birden otuz ay ta'yîn edilmiştir. Şu halde bu otuz ay ayrı ayrı her ikisinin müddetidir. Yalnız bir çocuğun ana karnında kalma müddetinin iki seneden fazla olmaya-çağını bildiren hadîs vardır. İşte âyetin hamilelik müddetini bildiren kısmı o hadîsle tahsîs edilmiştir. Süt müddetini ise tahsîs eden bir delil yoktur. Binâenaleyh o otuz ay olarak kalır.

İmâm-ı Züfer¹⁹³ dahî aynı âyetle istidlâl eder; ve otuz aya kadar **İmâm-ı A'zam**'la beraberdir. Ondandır sonraki altı ayı ise çocuğun alışması için ilâve eder. Fetvâ **İmâmeyn**'in kavline göredir.

İmâm Mâlik'den süt müddetinin iki sene bir ay; iki sene iki ay olduğuna dâir rivâyetler vardır. Bazılarına göre süt müddeti on beş sene; diğer bazılarına göre kırk yıldır. Hattâ: “ömür boyuncadır” diyenler bile bu-

¹⁹¹ Sûre-i Bakara, âyet: 233.

¹⁹² Sûre-i İsrâ, âyet: 15.

¹⁹³ **Züfer İbn-i Hüzeyl: Ebû'l-Hüzeylî'l-Basrî: İmâm-ı A'zam**'ın yüksek tilmizlerinden müctehid bir zâttır. Babası aslen **İsfahan**'lı olup bir müddet Basra valiliğinde bulunmuştu. **İmâm Züfer**, pek parlak bir zekâyâ mâlik idi, ilm ile ibâdeti bihakkın cem etmişti. **İmâm-ı A'zam**, kendisini tevkîr vesâir tilmizlerine takdîm ederdi. **Ebû Nuaym** ve **Yahya İbn-i Maîn** derlerdi ki: “İmâm Züfer, sikadîr, me'mündür.” **İmâm Züfer**, **İmâm-ı A'zam**'ın mezhebi dâhilinde ictihâdda bulunmuş **İmâm-ı A'zam** ile **İmâmeyn**'e muhâlefet etmiştir. Pek fasîhu'l-lisân olan **İmâm Züfer**, **İmâm Ebû Yûsuf** ile münâzaralarda bulunurdu. Kendisi derdi ki: “Biz eser geldi mi re'yi terk ederiz”. Kadî olmaksın kaçınılmıştır. Birâderinin mîrâsı için **Basra**'ya gitmiş, ahâlisî kendisini alıkoyup **Bağdad**'a dönmesine mâni olmuşlardır. 158 târîhinde 48 yaşında olduğu halde **Basra**'da vefât etmiştir. (**Ömer Nasûhî Bilmen, Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye** kamusu c. I. shf. 496)

lunmuştur. Bittabi bunlara itibâr yoktur. Bazıları: “Radâ’ hükmünü isbât eden süt emme sütten ayrılmazdan öncedir” demişler; fakat bunun için bir zaman takdir etmemişlerdir. *Euzâî*’ye göre bir yaşında bir çocuk memeden ayrılırsa bir müddet sonra tekrar emse iki yıl tamâm olmasa bile radâ’ hükmü sâbit olmaz. Aynı çocuk emmeye devâm ederse iki yaşına kadar emdiği haram daha sonrası helâldir.

Cumhûru ulemâ, Sâlim hadîsi için: “Ona hâssdır” diyorlar. Nitekim **Hz. Ümmü Seleme, Âişe** (r.anhâ) ‘ya: “**Biz bunu yalnız Sâlim’e hâs görüyoruz. Hem bilmiyoruz belki de bu hüküm Sâlim’e bir ruhsattır; yahut mensûhdur**” demiştir.

Burada *İbn-i Teymiye*’nin hiç bir kavle uymayan bir mezhebi vardır. *İbn-i Teymiye* süt meselesinde küçüklüğü esas ittihâz etmekle beraber, “Hâcet olursa büyük de emebilir ve hüküm sâbit olur” diyor. Meselâ: âkil bâliğ bir kimse bir kadının yanına dâimî sûrette girip çıkmak mecbûriyetinde kalsa da kadın için her zaman tesettür güç gelse veya örtünecek bir şey bulamasa *İbn-i Teymiye*’ye göre kadını emerek süt oğlu olabilir. *İbn-i Teymiye* bu sûretle birbirine muâriz hadîslerin arasını bulmağa çalışmıştır.

(٩٦٤/١١٦٠) وَعَنْهَا ” أَنَّ أَفْلَحَ أَخَا أَبِي الْقَعْنَسِ - جَاءَ يَسْتَأْذِنُ عَلَيْهَا بَعْدَ الْحِجَابِ قَالَتْ: فَأَيُّتُ أَنْ أَذْنَ لَهُ فَلَمَّا جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرْتُهُ بِالَّذِي صَنَعْتَهُ فَأَمَرَنِي أَنْ أَذْنَ لَهُ عَلَيَّ وَقَالَ: إِنَّهُ عَمُكَ “ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1160/964 “Yine Âişe radiyallâhü anhâ’dan rivâyet edildiğine göre Ebû’l-Kuays’ın kardeşi Eflah¹⁹⁴ tesettür hükmü sübût bulduktan sonra kendisinin yanma girmek için izin istemeğe gelmiş. Âişe demiştir ki:

Ona izin vermeğe râzı olmadım. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem geldiği zaman yaptığımı kendisine haber verdim. Bana onun yanıma girmesine izin vermeme emir buyurdu ve:

O senin amcandır; dedi.” Hadîs müttefekun aleyhdır.

Hadîs-i Şerîf, emzirenin kocası ile yakınları hakkında radâ’ hükmünün sâbit olduğuna delîldir.

¹⁹⁴ **Eflah** (r.a.): Peygamber (s.a.v.)’in yâhud **Ümmü Seleme** (r.a.)’ın mevlâsıdır. **Ebû’l-Kuays**’ın ismi **Vâil b. Eflah**’dır. “**Ca’d**’dır” diyenler de vardır. Birinci takdîre göre kardeşi **Eflah**’ın ismi babasının ismi ile bir demektir. **İbn-i Abdilberr**: “**Ebû’l-Kuays**’ın bu hadîsden başka bir yerde isminin geçtiğini bilmiyorum” demiştir.

Çünkü kadının sütüne sebep erkeğidir. Binâenaleyh doğurdıkları çocuk nasıl müşterek ise süt oğulları da öyledir. Onun içindir ki bu hüküm bâbında **İbn-i Abbâs (r.a.)**: “aşî birdir” demiştir. Bunu **İbn-i Ebî Şeybe** rivâyet eder. Zîrâ sütü cimâ indirir; bu ise erkeğin iştirâki ile olur. **Ashâb-ı Kirâm** ile **Tâbiîn**’in cumhûr ve mezheb imâmları buna kâildirler.

Eflah hadîsi **Ebû Dâvud**’un rivâyetinde daha sarîhtir ve şu lafızlarladır:

« قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيَّ أَفْلَحٌ فَاسْتَرْتُ مِنْهُ فَقَالَ أَتَشْتَرِينَ مِنِّي وَأَنَا عَمَلُكَ؟ قُلْتُ مِنْ أَيْنَ؟ قَالَ: أَرْضَعْتُكَ امْرَأَةً أَحَبِّي قُلْتُ إِنَّمَا أَرْضَعْتُكِ الْمَرْأَةَ وَلَمْ يُرْضِعْنِي الرَّجُلُ » الحديث

“Âişe demiştir ki: Eflah yanıma girdi. Ben hemen kendisinden örtündüm. Bunun üzerine:

- Ben amcan olduğum halde benden kaçıyor musun? dedi:
- Nereden nereye? dedim:
- Seni kardeşimin karısı emzirdi; dedi:
- Beni ancak kadın emzirdi; erkek emzirmede ya...; dedim”.

Cumhûru ulemâya bu husûsda muhâlefet edenler: **İbn-i Ömer**, **İbn-i Zübeyr**, **Âişe**, **Râfi’ b. Hadîc (r.a.)** ile **Tâbiîn**’den bir cemâat **İbni’l-Münzir** ve **Zâhirîler**’dir. Bunlar erkeğe radâ’ hükmünün sâbit olmayacağına kâildirler. Derler ki: “Süt kadının olduğu gibi çocuğu emziren de odur. Nitekim **Teâlâ Hazretleri**: « وَأُمّهَاتُكُمُ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ » “Sizi emzirmiş olan anneleriniz”¹⁹⁵ buyurmuştur. Binâenaleyh erkeğe süt hükmü sâbit değildir.”

Bunlara cevâben: “Âyet-i Kerîmede bu hadîse mu’rız bir cihet yoktur. Çünkü anneleri zikretmek onlardan başkasının bu hükümde dâhil olmadığına delâlet etmez. Mefhûmu ile delâlet ediyor; desek: Buradaki mefhûm, mefhûmu lâkabdır; ondan delil olmaz.” denilmiştir. Cumhûra muhâlefet bâbında **İbni’l-Kayyim** sözü hayli uzatmış **İbn-i Teymiye** dahî onu beğenmiştir. Sonraları da bu husûsda uzun uzadıya bahis açanlar olmuştur.

(٩٦٥/١١٦١) وَعَنْهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: “كَانَ فِيمَا أَنْزَلَ مِنَ الْقُرْآنِ: عَشْرُ رَضَعَاتٍ مَعْلُومَاتٍ يُحَرِّمْنَ ثُمَّ نُسِخْنَ بِخَمْسٍ مَعْلُومَاتٍ فَتَوَفَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهِيَ فِيمَا يُقْرَأُ مِنَ الْقُرْآنِ ” رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

1161/965 “(Yine) Âişe (r.a.)’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: İndirilen Kur’ân miyânında: on defa ma’lûm süt emme (anneyi çocuğa) haram kılar; âyeti de vardır.

¹⁹⁵ Sûre-i Nisâ, âyet: 22.

Sonra bu on defa emme, beş defa ma'lûm emme ile neshedildi. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem bu âyet okunan Kur'ân miyâmında iken vefât etti." Bu hadisi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Ulemâ-yı Kirâm'ın beyânına göre **Hz. Âişe'**nin bu hadîsi son neslin pek yakında vâki olduğunu gösteriyor. O kadar ki: bazı kimseler nesih vâki olduğunu henüz işitmedikleri için o âyeti okumaya devâm ederlermiş. Nesih haber alır almaz okumaktan vazgeçmişler.

Nesih: sonra gelen şer'î ve fer'î bir delilin evvelki delilin hükmünü kaldırmasıdır. Nesih üç kısımdır:

1 - Hem okunması hem hükmü neshedilendir. Hadîsde zikri geçen **"on defa emme haram kılar"** âyeti gibi.

2 - Hükmü bakî olup yalnız tilâveti neshedilendir:

« الشَّيْخُ وَ الشَّيْخَةُ إِذَا زَنَّا فَاَرْجُمُوهُمَا »

"İhtiyar erkekle ihtiyar kadın zinâ ederlerse onları hemen recm edin..." âyeti gibi.

3 - Tilâveti bakî olup yalnız hükmü neshedilendir. Bu nevi nesih bir hayli vardır:

« وَالَّذِينَ يَتُوقُونَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَرْوَاجًا »

"Sizden vefât ederek zevcelerini bırakanlar..."¹⁹⁶ âyeti gibi.

"Sübülü's-Selâm" sahibi bahis mevzûumuz hadîs üzerinde durarak radâ' husûsunda en şâyân-ı tercih kavil bunu buluyorsa da mes'eleyi **Hanefiler'**den *Kemâl b. Hümâm, Fethül-Kâdir*¹⁹⁷ nâm eserinde nasıl lâzımsa öyle tedkik ve tahkik etmiştir.

Mezkûr tahkikden anlaşıldığına göre şâyân-ı tercih olan kavil bu değildir. Hattâ radâ' mes'elesinde: "Hüküm üç defa emmekle sâbit olur" diyenlerin kavli bile bu kavilden daha şâyân-ı tercihtir. Yine aynı tahkikden anlaşıldığına göre süt emme bâbındaki mikdar ta'yini neshedilmiştir. Bunun neshedildiğini **İbn-i Abbâs (r.a.)** kendisine Nâs, bir kerre emmek haram kılmaz; diyorlar, buna ne dersin? diye sorulduğu vakit tasrîh etmiş ve: "Bu mevcûd idi, fakat sonra neshedildi" demiştir. **İbn-i Abbâs (r.a.)**'ın: "Radâ' mes'elesi: azı da çoğu da haram kılar; netîcesine vardı" dediği rivâyet edilmiş; kezâ **İbn-i Ömer (r.a.)** da: "az emmek haram kılar" demiştir. Hattâ kendisine, **İbn-i Zübeyr**'in "Bir ve iki defa emmekte beis yoktur" dediği söylendiği vakit: "Allâh'ın hükmü **İbn-i Zübeyr**'in hükmünden daha hayırlıdır..." demiştir.

¹⁹⁶ Sûre-i Bakara, âyet: 234.

¹⁹⁷ Fethül'l-Kadîr. C. III. Shf. 3-4 Bulak tab'ı 1316.

(٩٦٦/١١٦٢) - وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ” أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُرِيدَ عَلَى ابْنَةِ حَمْزَةَ فَقَالَ: إِنَّهَا لَا تَحِلُّ لِي إِنَّهَا ابْنَةُ أَخِي مِنَ الرِّضَاعَةِ وَيَحْرُمُ مِنَ الرِّضَاعَةِ مَا يَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ “ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

**1162/966 “İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ’ dan rivâyet olun-
duğuna göre Peygamber (s.a.v.)’e Hamza’nın kızını almasını
söylemişler bunun üzerine:**

**O bana helâl değildir; çünkü o benim süt kardeşimin kızıdır. Neseb cihetinden haram olan süt cihetinden de haramdır; bu-
yurmuşlardır.”** Hadis **müttefekun aleyhdir.**

Hiz. Hamza (r.a.)’ın kızının ismi ihtilâflıdır. Bu bâbda Ümâme, Amâre, Selmâ, Âişe, Fâtıme, Emetullâh ve Ümmü’l-Fadl olmak üzere yedi isim zikredilmiştir. Esah olan kavle göre ismi Amâre; künyesi de Ümmül’-Fadl’dır. Annesi Esmâ binti Umeys’in kızkardeşi Selmâ’dır.

Hiz. Amâre’nin Peygamber (s.a.v.)’in süt kardeşi kızı olması, Resûlullâh (s.a.v), Ebû Leheb’in câriyesi Süveybe’den süt emdiği içindir. Ondan vaktiyle amcası Hamza (r.a.) da emmişti. Hiz. Hamza’nın kızını Resûlullâh’a teklif eden Hiz. Ali’dir. Nesai’nin rivâyetine göre Ali (r.a.) şöyle demiştir: “Yâ Resûlallâh! Neden bizi bırakıp da Kureys’e merak ediyorsun? dedim: Sizde bir şey var mı? dedi: Hiz. Hamza’nın kızı var; dedim...”

Radâ’ hükümlerini şöylece sıralamak mümkündür: Süt ciheti ile akraba olanlar birbirleri ile evlenemezler. **“Süt haram kılar”** derken bu mânâ kastedilmiştir. **Fukahâ** bu husûsda bir de kâide vaz’etmişlerdir: **“Emenin emzirene nefsi haram; emzirenin emene nesli haram”** derler.

Süt akrabalar birbirilerinden kaçmazlar. Bir yerde başbaşa kalabilir ve beraberce sefer edebilirler. Fakat birbirlerine mîrasçı olamazlar; birbirleri- nin nafaka ve meskenini tedârik etmekle mükellef değildirler; aralarında nesebe âit ahkâm cereyân etmez.

(٩٦٧/١١٦٣) - وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ” لَا يَحْرُمُ مِنَ الرِّضَاعِ إِلَّا مَا فَتَقَ الْأُمْعَاءُ ، وَكَانَ قَبْلَ الْفِطَامِ “ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ هُوَ وَالْحَاكِمُ

**1163/967“Ümmü Seleme radiyallâhü anhâ’ dan rivâyet edil-
miştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:**

Radâ'dan haram olan, ancak bağırsakları yarandır. Bu da memeden ayrılmadan evveldir; buyurdular."

Bu hadîsi **Tirmizî** rivâyet etmiş ve onu hem kendisi hem de **Hâkim** sahîhlemişlerdir.

Bağırsakları yarmaktan maksad: Onlara varmaktır. Şu halde bağırsaklara varmayacak kadar az süt haram kılmayacak demektir. Maamâfih bu ta'bir: Bağırsaklara varıp da onları besleyen ve başka gıdaya hâcet bırakmayan mânâsına da gelebilir. Bu takdîrde hadîs: Büyük bir insanın emmesi ile radâ' hükmünün sâbit olamayacağına delâlet eder ki zâten ondaki "bu da memeden ayrılmadan evveldir" cümlesi bu mânâyı te'yîd eder. Çünkü memeden ayrılmazdan önceki zaman henüz iki yaşını doldurmadığı zamandır. Aşağıdaki hadîs dahî bu ikinci mânâyı delâlet eder:

(۹۶۸/۱۱۶۴) - وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: "لَا رَضَاعَ إِلَّا فِي الْحَوْلَيْنِ" رَوَاهُ الدَّارَقُطْنِيُّ وَابْنُ عَدِيٍّ مَرْفُوعًا وَمَوْقُوفًا وَرَجَّحَا الْمَوْقُوفَ .

1164/968 İbn-i Abbâs (r.a.)'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: "İki seneden gayrında süt emmek yoktur".

Bu hadîsi **Dâre Kutnî** ile **İbn-i Adiyy** hem merfû hem de mevkûf olarak rivâyet etmişler; fakat mevkûf oluşunu tercih eylemişlerdir. Çünkü onu merfû olarak yalnız *el-Heysem b. Cemil*'in *İbn-i Uyeyne*'den¹⁹⁸ rivâyet ettiğini *Dâre Kutnî* kaydetmektedir. Maamâfih *Dâre Kutnî*, *Heysem* hakkında: "sika ve hâfız idi diyerek hüsn-ü şehâdette bulunmuştur."

Aynı hadîsi *Saîd b. Mansûr* dahî *İbn-i Uyeyne*'den mevkûf olarak rivâyet etmiştir. Bittabi hadîsin mevkûf olması illet değildir.

İbn-i Adiyy, *Heysem*'in yanıldığını söylemiştir. *Beyhakî*: "Sahîh olan, bu hadîs mevkûfdur" diyor. Yine *Beyhakî* süt müddetinin iki sene ile mahdûd olduğunu **Hz. Ömer** ve **İbn-i Mes'ûd**'dan rivâyet etmiştir.

¹⁹⁸ **Süfyân ibni Uyeyne: Ebû Muhammedi'l-Kûfi:** Tebe-i Tâbiîn'den muhaddis, fakih bir zâttır. **Mekke-i Mükerreme**'de ikâmet edip orada vefât etmiştir. Bu muhterem zât, **Zühri**, **Şa'bî**, **Amr ibni Dînâr**, **Abdullah**, **ibn-i Dînâr** gibi ekâbirden hadîs rivâyet etmiştir. Kendisinden de **A'meş**, **Sevrî**, **İbnü'l-Mübârek**, **Şâfiî**, **İbn-i Vehb**, **Ahmed ibni Hanbel** gibi büyük imâmlar rivâyette bulunmuşlardır. Kendisinden rivâyet edilen hadîsler **7000** kadardır. Yanında kitap tutmazdı. Hâfızasındaki kuvvet, bir hârîka demektir. Kendisi **Ashâb-ı hadîsin** hükemâsından sayılırdı. Silsile-i fıkıh'da İmâm Şâfiî'nin ecdâdından biri idi. "**Takrîb**"de deniliyor ki: **İbn-i Uyeyne**, sikadır, hâfızdır, fakihdir, imâmdır, huccettir. Şu kadar var ki, son günlerinde hâfızası tagayyür etmişti. et-Tefsîr, el-Câmî adında 2 eseri vardır. **107** târihinde **Kûfe**'de doğmuş, **198** senesinde vefât etmiştir. (**Ömer Nasuhi Bilmen, Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye** kamusu, c. I. shf. 474).

Bu hadîs iki senenin radâ' müddeti olarak nazar-ı itibâre alındığına, iki seneden sonraki radâ'ın **radâ' hükmü** taşıyamayacağına delildir. Nitekim âyet-i kerîme ile aşağıdaki hadîs aynı hükme delâlet etmektedirler.

(۹۶۹/۱۱۶۵) - وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا رَضَاعَ إِلَّا مَا أَنْشَرَ الْعَظْمَ وَأَثْبَتَ اللَّحْمَ" أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

1165/969 "İbn-i Mes'ûd radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.):

Kemiği geliştiren ve eti büyütenden başka radâ yoktur; buyurdular." Bu hadîsi **Ebû Dâvud** tahrîc etmiştir.

Çünkü çocuğu büyütüp geliştiren süt iki yaşına kadar olmalıdır.

(۹۷۰/۱۱۶۶) - وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ الْحَارِثِ أَنَّهُ تَزَوَّجَ أُمَّ يَحْيَى بِنْتَ أَبِي إِهَابٍ فَجَاءَتْ امْرَأَةً فَقَالَتْ: لَقَدْ أَرْضَعْتُكَمَا فَسَأَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: "كَيْفَ وَقَدْ قِيلَ؟ فَفَارَقَهَا عُقْبَةُ فَتَنَكَحَتْ زَوْجًا غَيْرَهُ" أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ .

1166/970 "Ukbetü'bnü'l- Hâris¹⁹⁹ radiyallâhü anh'den rivâyet olunduğuna göre kendisi Ümmü Yahyâ binti Ebî İhâb ile evlenmiş. Müteâkiben bir kadın gelmiş ve:

Ben sizin ikinizi de emzirdim; demiş. Bunun üzerine Ukbe (mes'eleyi) Peygamber (s.a.v.)'e sormuş. Resûlullâh (s.a.v.):

Nasıl olur bak ne söylendi? buyurmuş. Artık Ukbe de ondan ayrılarak kadın başka birisi ile evlenmiştir"

Bu hadîsi **Buhârî** tahrîc etmiştir.

Musannıf gelen kadının ismini bulamamıştır.

Hadîs-i Şerîf, süt ananın şehâdetinin yalnız başına kabûl edileceğine delildir. *Buhârî* bunun için ayrı bir bâb yapmıştır.

İbn-i Abbâs ile Selefden bir cemâatin ve *Ahmed b. Hanbel*'in mezhebi budur. *Ebû Ubeyd*: "Erkeğe kendiliğinden ayrılmak vâcib olur. *Hâkim*'in hükmüne lüzûm yoktur" diyor.

İmâm Mâlik'e göre süt mes'elesinde ancak iki kadının şehâdeti kabûl edilir. Hanefilerle diğer bir takım **ulemâya** göre süt meselesinin sâir

¹⁹⁹ **Ukbetü'bnü'l-Hâris (r.a.):** Künyesi **Ebû Sirvâ'** olan **Ukbe**, **Kureys**'e mensûbdur. **Mekke**'nin fethi günü Müslüman olmuştur. **Mekkeliler**'den sayılır.

hukûktan bir farkı yoktur. Binâenaleyh burada da iki erkek yâhud bir erkekle iki kadın şehâdet etmelidir. Yalnız süt annenin şehâdeti kâfi gelmez.

Şâfiîler'e göre süt ana ile birlikte üç kadının şehadeti kabûl edilir. Yalnız ücret istememesi şarttır. Şâfiîlerce bu hadîs ihtiyâta ve şüpheli şeylerden korunmaya hamledilmiştir. Fakat kendilerine: bu sözlerinin zâhire uymadığı, çünkü **Peygamber (s.a.v.)**'e mes'elenin dört defa sorulduğu; dördünde de: **Nasıl olur bak ne söylendi**; cevâbını verdiği hatırlatılmıştır.

Bu hadîsin bazı rivâyetlerinde **"Onu bırak"** denilmiştir. *Dare Kutnî*'nin rivâyetinde ise **"Ondan sana hayır yok"** buyurulmuştur. Eğer ihtiyât kabilinden olsaydı ona kadını boşamayı emrederdi. Halbuki hadîsin hiç bir rivâyetinde talâk zikredilmemiştir. **İbn-i Abbâs** taraftarları bu ciheti nazar-ı itibâre alarak: Bu hüküm buraya mahsûsdur. Binâenaleyh sâir hukûkun hılâfına olarak burada yalnız süt ananın şehâdeti kâfidir" demişlerdir.

(۹۷۱/۱۱۶۷) - وَعَنْ زِيَادِ السَّهْمِيِّ قَالَ: "نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تُسْتَرْضَعَ الْحَمَقَى" أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَهُوَ مُرْسَلٌ وَلَيْسَتْ لِزِيَادٍ صُحْبَةٌ.

1167/971 "Ziyâd-ı Sehmî radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem ahmak kadından süt ana yapılmasını nehyetti".

Bu hadisi **Ebû Dâvud** tahrîc etmiştir.

Hadîs mürseldir. Çünkü Ziyad'ın sahâbîliği yoktur.

Buradaki nehyin hikmeti sütün çocuğun tabîatına te'sir etmesidir. Yani ahmak kadının sütünü emen çocuğun da ahmak olması muhtemeldir. Onun için süt anayı seçerken ahmak olmamasına dikkat etmek gerektir.

بَابُ النَّفَقَاتِ

NAFAKALAR BÂBİ

Nafaka: insanın muhtaç olduğu husûsâta sarf ettiği yiyecek içecek vesâire gibi şeylerdir.

(٩٧٢/١١٦٧) - عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: ”دَخَلْتُ هِنْدُ بِنْتُ عَثْبَةَ - امْرَأَةَ أَبِي سُفْيَانَ - عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ، إِنَّ أَبَا سُفْيَانَ رَجُلٌ شَحِيحٌ لَا يُعْطِينِي مِنَ النَّفَقَةِ مَا يَكْفِينِي وَيَكْفِي بَنِيَّ إِلَّا مَا أَخَذْتُ مِنْ مَالِهِ بَعِيرٌ عَلَيْهِ فَهَلْ عَلَيَّ فِي ذَلِكَ مِنْ جُنَاحٍ ؟ فَقَالَ: خُذِي مِنْ مَالِهِ بِالْمَعْرُوفِ مَا يَكْفِيكَ وَمَا يَكْفِي بَنِيكَ “ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1168/972 “Âişe radiyallâhü anhâ’dan rivâyet edilmiştir. Demişti ki: Ebû Süfyân’ın²⁰⁰ karısı Hind binti Utbe²⁰¹ Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem’in yanına girdi ve:

Yâ Resûlallâh! Gerçekten Ebû Süfyân pek cimri bir adamdır. Bana kendime ve çocuklarıma yetecek kadar nafaka vermiyor. Ancak onun haberi olmaksızın malından bir şey alırsam o başka. Acabâ bana bunda bir günah var mıdır? dedi. Resûlullâh (s.a.v.):

Onun malından sana ve çocuklarına yetecek kadarını ma rûf vechile al; buyurdular.” Hadîs müttefekun aleyhdır.

Hadîs-i Şerîfde, bir kimseyi şikâyet etmek ve hakkında fetvâ almak için hoşlanmadığı bir sıfatla zikretmenin câiz olduğuna delîl vardır. İşte gıybetin câiz görüldüğü yerlerden biri budur. Yine bu hadîs, bir adama karısı ile çocuklarının nafakasını vermenin vâcib olduğuna delâlet ediyor.

²⁰⁰ Ebû Süfyân b. Harb (r.a.): İsmi, Sahr b. Harb b. Ümeyye’dir. Kureys’in reislerinden idi. Mekke’nin fethinde İslâm ordusu tarafından ele geçirildiği zaman Müslüman olmuştur. O gün kendisi Hz. Abbâs’a sığınmıştı. Ertesi gün Abbâs (r.a.) kendisini Peygamber (s.a.v.)’e götürdü ve müslüman oldu. Vefatı 32 tarihindedir.

²⁰¹ Hind binti Utbe b. Rebîa b. Abdi Şems’dir. Mekke’nin fethi yılında Mekke’de kocasının İslâmiyeti kabulünden sonra müslüman olmuştur. Babası Utbe ile amcası Şeybe ve kardeşi Velid, Bedir harbinde öldürülmüşlerdi. Bu Hind’e pek ağır gelmişti. Uhud harbinde bunun acısını çıkardı. Hz. Hamza’nın şehîd edilmesine pek sevinen Hind onun karnını yararak dişleri ile ciğerini çiğnedi. Hind ondört târihinde vefât etmiştir. “Daha başka târihde” diyenler de olmuştur.

Lafzın umûmuna bakılırsa büyük çocukların nafakası bile babaya âit görünüyorsa da onlar başka delil ile bu umûmdan tahsis edilmişlerdir.

Nafakanın takdîrine hâcet kalmaksızın yetecek kadarının vâcib olduğu dahî bu hadîsin delâlet ettiği husûsât cümlesindendir Bir çok ulemâ ile *İmâm Şâfiî*'nin mezhebi budur. *İmâm Şâfiî*'nin bir kavline göre nafaka müdd denilen ölçekle takdîr edilir. Ve zengin erkek her gün için karısına iki müdd; orta halli bir buçuk müdd; fakir olan bir müdd zahîre verecektir. Bazıları: Her gün için iki müdd her ay için de ayrıca iki dirhem verir; demişlerdir.

*Ebü Ya 'lâ'*dan rivâyet olunduğuna göre ekmek verirse günde iki **ritil**²⁰² vermesi icâbeder. Bu husûsda zenginle fakirin farkı yoktur. Yalnız iyi ve güzel olması husûsunda birbirinden ayrılır. Çünkü yenilecek miktar da zenginle fakir müsâvidir. Yalnız yiyeceğin iyiliği kötülüğü meselesinde ayrılırlar.

İmâm Nevevî: “Bu hadîs miktar tayin edenlerin aleyhine huccettir.” diyor.

Hanefiler'e göre nafaka husûsunda karı ile kocanın ikisinin de hâlleri nazarı itibâre alınır. Yani ikisi de zengin iseler zengin nafakası; fakir iseler fakir nafakası verilir. Biri zengin diğeri fakir olursa kadının nafakası zengin kadınların nafakasından aşağı, fakirlerin nafakasından yukarı olur. **Hanefiler**'den *Kerhî*'ye göre nafaka husûsunda yalnız erkeğin hâli nazar-ı itibâre alınır.

“Ancak onun haberi olmaksızın malından bir şey alırsam” ifâdesi, baba çocuklarına bakmadığı zaman onlara bakmayı annelerinin üzerine alabileceğine ve kezâ hakkını vermeyenden bizzât onu almanın câiz olduğuna delâlet eder. Çünkü **Peygamber (s.a.v.)**, **Hind**'in yaptığını takrîr buyurmuş: “haram” dememiştir. Halbuki **Hind** aldığının kendisine günah olup olmadığını sormuştur. Böylelikle **Resûlü Ekrem (s.a.v.) Hind**'in şimdiye kadar aldığını takrîr; gelecekte alacaklarının da mübâh olduğunu beyân etmiş oldular. *Buhârî*'nin bazı rivâyetlerinde:

« لَا خَرَجَ عَلَيْكَ أَنْ تُطْعِمَهُم بِالْمَغْرُوفِ »

“Onları ma'rûf vecihle beslemende sana bir günâh yoktur” buyurulmuştur. **“Sana ve çocuklarına yetecek kadar al”** emrinin **Resûlullâh (s.a.v.)** tarafından bir fetvâ olması yâhûd hükmün bu olduğunu ihbâr mahiyetini taşıması birer ihtimâldir.

²⁰² **Ritil**: On iki okiye ağırlığıdır.

Hadîs-i Şerîfde vekîl nasbetmeden gâibin aleyhine hüküm verilebileceğine delîl vardır. *Buhârî* buna dâir bir bâb yapmış; ve bu hadîsi orada zikretmiştir. Yalnız *Nevevî* gâibin aleyhine hüküm verilmek için onun o yerde bulunmamasını yâhud o yerde bulunsâ bile ele geçmesinin güç veya imkânsız olmasını şart koyuyor. Halbuki **Ebû Süfyân** o gün belde hârici bir yerde değildi. Şu halde **Resûlullâh (s.a.v.)**'in bu hükmü, gâibin aleyhine bir hüküm sayılamayacak demektir. Nitekim *Hâkim*'in "*el-Müstedrek*"inde şöyle bir hadîs vardır:

« أَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا اشْتَرَطَ فِي النِّعَةِ عَلَى النِّسَاءِ وَلَا يَسْرِقْنَ قَالَتْ هُنَا لَا أَبَايُكَ عَلَى الشَّرْقَةِ إِنِّي أَسْرِقُ مِنْ زَوْجِي فَكَفَّ حَتَّى أَرْسَلَ إِلَى أَبِي سُفْيَانَ يَتَحَلَّلُ لَهَا مِنْهُ فَقَالَ أَمَّا الزُّطْبُ فَتَعْمَ وَأَمَّا الْيَابِسُ فَلَا »

"Peygamber (s.a.v.) biât esnâsmda kadınlara çalmıyacaklarını şart koşunca Hind: Hırsızlık için sana biât edemem; çünkü ben kocamdan çalarım; demiş. Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.) onu bırakarak karısına hakkını helâl etmesi için Ebû Süfyân'a haber göndermiş. Ebû Süfyân: Yaş yemişlere evet derim; fakat kuru erzak için hayır; demiştir.

Bu hâdise gösteriyor ki: Resûlü Ekrem (s.a.v.)'in o gün verdiği hüküm gâibin değil, hâzırın aleyhine imiş.

Hâsılı kıska bir fetvâ olmakla mahkeme hükmü olmak arasında ihtimâllidir. **Hind**'den isbât şâhid istemediğine bakılırsa fetvâ olması ihtimâli gâlibdir. Bazıları buna "hükümdür" demişlerdir. Onlara göre **Hind**'den isbât istememesi onun doğru söylediğini bildiği içindir.

Şu halde: "Hâkim bildiği bir husûsa huccetsiz de hüküm verebilir" diyenler için bu vak'a bir delîl olabilirse de yukarıda arzettiğimiz vecihle me'sele ihtimâli olduğundan, gelişi güzel her husûsda değil yalnız kadının kocasından kendine ve çocuklarına nafaka dâvâsiyle nafakanın kifâyetsizliği husûsunda delîl olabilir. Musannıfın hadîsi burada zikretmekten maksadı da budur.

(۹۷۳/۱۱۶۹) - وَعَنْ طَارِقِ الْمُحَارِبِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ "قَالَ: قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَائِمٌ عَلَى الْمِنْبَرِ يَخْطُبُ النَّاسَ وَيَقُولُ: يَدُ الْمُعْطِي الْعُلْيَا وَإِنْدَا بِمَنْ تَعُولُ: أُمُّكَ وَأَبَاكَ وَأَخْتُكَ وَأَخَاكَ ثُمَّ أَذْنَاكَ فَادْنَاكَ " رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَصَحَّحَهُ ابْنُ جِبَانَ وَالْدَّارَقُطْنِيُّ .

1169/973 “Târik-ı Muhâribî²⁰³ radiyallâhü anh’den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Medîne’ye geldik. Bir de baktık Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem minberin üzerinde ayakta halka hutbe îrâd ediyor ve:

Verenin eli yüksektir. Hem nafakasını verdiği kimselerden başla! Anneni, babanı, kız kardeşini, kardeşini, sonra sana en yakın ve ondan sonra en yakın olanları gör gözet; diyordu.”

Bu hadîsi Nesai tahrîc etmiştir, İbn-i Hibbân ile Dâre Kutnî onu sahîhlemişlerdir.

Hadîs-i Şerîf; “**Yüksek el alçak elden hayırlıdır**” hadîsinin tefsîri mesâbesindendir. **Yüksek el:** Veren yâhud infâk eden el, diye; **alçak el** de: vermeyen yâhûd dilenen el diye; tefsîr edilmiştir.

“Hem nafakasını verdiği kimselerden başla” emri yakınlarına infâkın vâcib olduğuna delîldir, bunların kimler olduğu da anneden başlanarak îzâh buyurulmuştur. Bu tertîb, i’zâz ü ikrâm husûsunda annenin babadan daha ileri geldiğini gösterir. *Kâdî İyâz: Cumhûr’un mezhebi budur*” demiştir. *Buhârî’nin* tahrîc ettiği **Ebû Hüreyre** hadîsi de buna delâlet eder. Mezkûr hadîsde; en ziyâde i’zâz ü ikrâma lâîk olarak üç defa anne zikredilmiş; ondan sonra atf sûretiyle baba da ilâve buyurulmuştur.

Filhâkîka **Kur’ân-ı Kerîm**’de anne hakkının ziyâdeliğine tenbîh için:

«وَوَضَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِالْذِّبِّ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا»

“İnsana ebeveynine ihsânda bulunmayı tavsiye ettik. Çünkü annesi kendisini zahmetlerle karnında taşımış ve zahmetlerle doğurmuştur”²⁰⁴ buyurulmaktadır.

Hadîs-i Şerîfde “Kız kardeşini, kardeşini” diye verilen tafsîlât fakir düşen yakınlar nafaka vermenin vâcib olduğuna delîldir ve görülüyor ki kız kardeşle kardeş dahî nafakası verileceklerde dahildir. **Hz. Ömer (r.a.)** ile *İbn-i Ebî Leylâ’nın* ve *İmâm Ahmed b. Hanbel’in* mezhebi budur.

İmâm Şâfiî’ye göre nafaka, kötürüm olmak, küçük veya deli olmak gibi bir sebeple kazanmaktan âciz kalanlar için vaciptir. Bu üç sıfattan birini haiz olmayanlar hakkında *Şâfiîler’den* üç kavi rivâyet edilmiştir:

Bunların içinde en güzel sayılanına göre nafaka vâcibdir. Çünkü beri tarafda zengin akrabası varken bir insana “çalış” diye teklîfde bulunmak ayıptır.

²⁰³ Târik-ı Muhâribî (r.a.): Tank b. Abdullah Muharibî’dir. Kendisinden Câmi’ b. Şeddâd ile Rib’ıyy b. Hırâş hadis rivâyet etmişlerdir.

²⁰⁴ Sûre-i Ahkâf, âyet 15.

İkinci kavle göre nafaka vermek vâcib değildir; zîrâ maîşetini kazanma-ğa kudreti vardır. Bu kudret mal mesâbesindedir.

Üçüncü kavle göre: Aslın nafakası fer'a vâcibdir; yani anne ve baba-ların nafakasını vermek evlâda vâcibdir. Fakat evlâdın nafakası ebeveyne vâcib değildir. Zîrâ bunca yaş farkına bakmadan onlara çalışmayı teklîf etmek ebeveyne ihsân emriyle bağdaşamaz.

Hanefîler'e göre: Maîşetini kazanmaktan âciz olan fakir akrabaya, onlardan alacağı mîrâs miktarınca nafaka vermek vâcib olur. Küçük ço-cuklar fakir iseler nafakaları babalarına vâcib olur. Ebeveyn fakir düşerler-se nafakaları kız ve oğlan bütün çocuklarına vâcib olur. Yalnız bir rivâyete göre nafakayı hepsi müsâvât üzere verirler; diğer rivâyete göre mîrâsları miktarınca öderler. Tafsîlât fıkıh kitaplarındadır.

“Akrabaya hakkını ver: وَأَتِ ذَا الْقَرْبَىٰ حَقَّهُ”²⁰⁵ âyet-i kerîmesi akra-banın akraba üzerinde hakkı olduğunu bildirmektedir. Haklar ise çeşitli ve birbirinden farklı olur. Nafakaya muhtaç olanlara nafaka verildiği gibi muhtaç olmayanlar da başkalarına verirler.

Hadîs-i Şerîf, yakın hısımları ve bunların derecelerini îzâh mesâbesindedir. Yalnız bu hadîsde çocuklarla zevceler zikredilmemiştir. Çünkü bunlar bâbımızın ilk hadîsinde mevzûu bahis olmuşlardı.

Geçmişin nafakasına gelince: Bu husûsda **ulemâ** ihtilâf etmişlerdir. Bazılarına göre bu nafaka sâkit olur. Diğer bazıları sâkit olmayacağına kâildirler. Bir takımları da: “akrabanın geçmiş nafakası sâkit olursa da zevcenin nafakası sâkit olmaz.” demişlerdir. Bunlar sözlerini şöyle ta'lîl ederler: “akrabaya nafaka, yardım için meşrû olmuştur. Geçmişe nazaran bu yardımın hükmü kalmamıştır. Zevcenin nafakası ise yardım için değil, nefsin kocasına münhasıran hapsedmesine karşı erkeğin bir borcudur. Bundan dolayıdır ki, zevce zengin de olsa bu hakkı sâkit olmaz. Zevce nafakasının sukût etmeyeceğine ittifâk vardır. Binâenaleyh zevce kocası-na mutî' oldukça bu hak kendisine verilir. Fakat itâat etmezse verilmez.

(۹۷۴/۱۱۷۰) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

”لِلْمَمْلُوكِ طَعَامُهُ وَكِسْوَتُهُ وَلَا يُكَلَّفُ مِنَ الْعَمَلِ إِلَّا مَا يُطِيقُ“ رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

1170/974 “Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.):

Kölenin yiyeceği ve giyeceği hakkıdır. Gücünün yetmeyeceği iş de kendisine yüklenmez; buyurdular.”

²⁰⁵ Sûre-i İsrâ, âyet: 26.

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerif, ittifâkan vâcib olan bir meseleye delâlet etmektedir ki o da kölelerin nafaka ve giyecekleridir. Bittabi câriyeler de hükümde dâhildirler. Hadîsde yalnız kölelerin zikredilmesi tağlîb yolu ile dir. Hadîsde yiyecek ve içecek mutlak zikredilmiştir. Binâenaleyh sâhibinin yediğinin aynını yemesi, onun giydiğinin aynını giymesi vâcib değildir. *Müslim* hadîsinde: “Onlara kendi yediğinizden yedin; giydiğinizden giydirin” denilmiş olması mendûb mânâsına alınmıştır.

(۹۷۵/۱۱۷۱) - وَعَنْ حَكِيمِ بْنِ مُعَاوِيَةَ الْقَشِيرِيِّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قُلْتُ: ”يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا حَقُّ زَوْجَةٍ أَحَدِنَا عَلَيْهِ؟“ قَالَ: أَنْ تَطْعِمَهَا إِذَا طَعِمْتَ وَتَكْسُوَهَا إِذَا اكْتَسَيْتَ“ الْحَدِيثُ وَتَقْدَمُ فِي عَشْرَةِ النِّسَاءِ.

1171/975 “Hakîm b. Muâviye el-Kuşeyrî’den o da babasından (radiyallâhü anhümâ) duymuş olarak rivâyet edilmiştir. Babası demiştir ki:

Yâ Resûlallâh! Bizden birimizin zevcesinin, kocası üzerinde ne hakkı var? dedim. Resûlullâh (s.a.v.):

Kendin yediğin zaman onu doyurman; giydiğin zaman onu da giydirmendir...ilah; buyurdular.”

Bu hadîs “kadınlarla geçinme babı”nda geçmiştir. Musannıf orada hadîsin tamâmını zikretmiş; ve onu *Îmâm Ahmed*, *Ebû Dâvud*, *Nesâî* ve *İbn-i Mâce*’ye nisbet etmiş; *Buhârî*’nin onun bir kısmını ta’lik ettiğini; *İbn-i Hibbân* ile *Hâkim*’in onu sahîh bulduklarını söylemişti.

(۹۷۶/۱۱۷۲) - وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي حَدِيثِ الْحَجِّ بِطَوْلِهِ - قَالَ فِي ذِكْرِ النِّسَاءِ ” وَلَهُنَّ عَلَيْكُمْ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ“ أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ .

1172/976 “Câbir b. Abdillâh radiyallâhü anhümâ’dan Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem’den duymuş olarak rivâyet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) hacc hakkındaki uzun hadîsde kadınları zikrederken:

Sizin üzerinizde onların ma rûf vecihle yiyecek ve giyecek hakları vardır; buyurmuşlardır.” Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, zevcenin nafaka ve elbisesinin kocasına vâcib olduğuna delildir. Nitekim Kitâb ve icmâ da buna delâlet etmektedir. Bu cihetin tahkiki az yukarıda geçti.

“Ma’rûf vecihle” ta’bîri ma’rûf olan infâkın vâcib olduğunu göstermektedir. Bu bâbdaki mezhebler dahî az yukarıda görülmüştü. “Kadına verilecek nafakanın hazır yiyeceklerden olması vâcibdir” diyen *İbn-i'l-Kayyim* “*el-Hedyü'n-Nebeuî*” adlı eserinde bu husûsda sözü çok uzatmıştır. Ona göre yiyeceğin kıymeti ancak alan ile veren ittifâk ettikleri takdîrde verilebilir.

(۹۷۷/۱۱۷۳) - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “ كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يُضَيِّعَ مَنْ يَقُوتُ ” رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَهُوَ عِنْدَ مُسْلِمٍ بِلَفْظٍ “ أَنْ يَحْسِبَ عَمَّنْ يَمْلِكُ قُوَّتَهُ ” .

1173/977 “Abdullâh b. Amr radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.):

Nafakasını verdiği kimseyi ihmâl etmesi kişiye günah cihetinden kâfidir; buyurdular.” Bu hadîsi **Nesâî** rivâyet etmiştir.

Hadîs **Müslim**’de şu lafızladır:

“Kölesinden onun rızkını habsetmesi...”

Hadîs-i Şerîf, bir kimsenin mâişetini te’mînle mükellef olduğu şahısların nafakalarını vermesi icâbettigine delildir. Çünkü günahkâr olmak ancak bir vâcibi terketmekle olur. Burada bu günahın kendi helâkine kâfi geldiği, başka günaha lüzûm kalmadığı zikredilmek sûretiyle mübâlağa gösterilmiştir.

Bir kimsenin mâişetlerini te’mînle mükellef olduğu şahıslar: ailesi efrâdı ile köleleri, câriyeleri ve diğer hizmetkârlarıdır. *Müslim*’in lafzı yalnız köleler hakkında ise de *Nesâî*’nin lafzı ekmeğini verdiği herkese şâmilidir.

(۹۷۸/۱۱۷۴) - وَعَنْ جَابِرٍ - يَرْفَعُهُ فِي الْحَامِلِ الْمُتَوَفَّى عَنْهَا زَوْجُهَا - قَالَ: “ لَا نَفَقَةَ لَهَا ” أَخْرَجَهُ الْبَيْهَقِيُّ وَرَجَّاهُ ثِقَاتٌ لَكِنْ قَالَ: الْمَحْفُوظُ وَقْفُهُ وَثَبَتْ نَفْيُ النَّفَقَةِ فِي حَدِيثِ فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا كَمَا تَقَدَّمَ رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

1174/978 “Câbir radiyallâhü anh’dan kocası ölen hâmile hakkında merfû olarak rivâyet edilmiştir:

Ona nafaka yoktur; demiştir.”

Bu hadîsi **Beyhakî** tahrîc etmiştir. Ricâlî sikadîrlar, lâkin **Beyhâkî**: mahfûz olan, bunun mevkûf olduğudur; demiştir. Yukarıda geçtiği vechile nafakanın verilmemesi **Fâtîme binti Kays** hâdisesinde sâbit olmuştur.

Bu hadîsi *Müslim* rivâyet etmiştir.

Fâtîme binti Kays hadîsinin talâk-ı bâinle boşanan kadınlar hakkında olduğunu da orada görmüştük. Burada ise bahis kocası ölen kadın hakkındadır. Bu mesele ihtilâfıdır.

Ulemâ'dan bir cemâatle **Hanefiler**'e ve **Şâfiîler**'e göre kocası ölen kadına nafaka yoktur. Delilleri bu hadîsdir. Bir de bu kadın iddetini kocasının hakkı olduğu için değil, şer'atın hakkı olduğu için bekler. Binâenaleyh kocasının malından ona nafaka verilmez. Zaten kocasının malı vereseye intikâl etmiştir.

Diğer bir takım **ulemâ**'ya göre: Bu kadına nafaka vermek vâcibdir. Bunların delili: **"Bir seneye kadar bir intifâi vasiyyet: مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ"**²⁰⁶ âyet-i kerîmesidir. Diyorlar ki: "Âyetten müddetin neshedilmiş olması nafakanın da neshini icâbetmez. Sonra bu kadın ölen kocası sebebiyle hapsediliyor, binâenaleyh onun malından nafakası verilir."

Bunlara şöyle cevap verilmiştir: "Eskiden nafaka vasiyyetle vâcib olurdu. Sonra bu ya **"dört ay on gün beklerler"** âyetiyle yâhûd da **"mîrâsçıya vasiyyet yoktur"** hadîsi ile neshedilmiştir. Sizin delil olarak gösterdiğiniz âyet ise boşanan kadınlar hakkındadır; kocası ölenlere şumûlû yoktur. *Sünen-i Ebî Dâvud*'da, **İbn-i Abbâs (r.a.)**'dan şu hadîs rivâyet edilmiştir:

« نُسِخَتْ آيَةُ «وَالَّذِينَ يَتَّبِعُونَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ» بِآيَةِ الْمِيرَاثِ بِمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُنَّ مِنَ الرِّبْعِ وَالْثُمْنِ وَنُسِخَ أَجَلُ الْحَوْلِ بِأَنْ جَعَلَ أَجَلُهَا أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا . »

"Sizlerden vefât ederek geride zevcelerini bırakanlar karılarına bir seneye kadar intifâ vasiyyeti yapsınlar"²⁰⁷ âyeti, mîrâs âyetiyle Allâh'ın kendilerine takdîr buyurduğu dörtte bir ve sekizde bir hisse ile; sene müddeti dahi kadına dört ay on gün iddet verilmekle neshedildi."

Musannıfın **Fâtîme binti Kays** hadîsini burada zikretmekten murâdı: kocası ölen kadınla mebtûtenin (talâk-ı bâinle boşanan) bir hükümde olduklarını göstermek olsa gerektir.

²⁰⁶ Sûre-i Bakara, âyet: 240.

²⁰⁷ Sûre-i Bakara, âyet: 240.

(٩٧٩/١١٧٦) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْيَدُ الْغُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى وَبَدَأُ أَحَدُكُمْ بِمَنْ يَعْزِلُ يَقُولُ تَقُولُ الْمَرْأَةُ: أَطْعَمَنِي أَوْ طَلَّقَنِي" رَوَاهُ الدَّارِقُطْنِيُّ وَإِسْنَادُهُ حَسَنٌ .

1176/979 "Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.):

Yüksek el, alçak elden hayırlıdır. Biriniz nafakası kendisine âit olanlardan başlar. Kadın: beni ya doyur ya boşa; der" buyurdular.

Bu hadîsi **Dare Kutnî** rivâyet etmiştir. İsnâdı hasendir.

Yüksek el ile alçak elin izâhlarını yukarıda gördük. Bu hadîsde "biriniz nafakası kendisine âid olanlardan başlar" denilmiştir. Bundan murâd: iyilik ve ihsana bunlardan başlasın demektir. **Hadîsi, Dare Kutnî, Âsım'dan o da Ebû Sâlih'den o da Ebû Hüreyre'den tahrîc etmiştir.** Ancak **Âsım'ın** belleyişinde biraz şüphe vardır. Aynı hadîsi **Buhârî, Hz. Ebû Hüreyre'ye** mevkûfen tahrîc etmiştir. *el-İsmâilî'nin rivâyeti şöyledir:*

« قَالُوا: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ شَيْءٌ تَقُولُهُ عَنْ زَيْدٍ أَوْ عَنْ قَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ قَالَ: هَذَا مِنْ كَيْسِي. »

Ashâb: Yâ Ebû Hüreyre! Bu kendi re'yinle söylediğin bir şey midir yoksa Resûlullâh (s.a.v.)'in kavlinden midir? dediler. Ebû Hüreyre: Bu benim kesemdendir; dedi." Yani: bu hükmü ben ictihâd sûretiyle istinbât ettim; demek istemiştir. Hadîs ulemâsı **Hz. Ebû Hüreyre'nin cevabını hep bu mânâyâ almışlardır.**

Fakat bazıları buna itirâz ederek şöyle derler: Hz. Ebû Hüreyre yanındakilere: "Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu" diyerek hadîsi nakletmişken Ashâb-ı Kirâm'ın: Bunu sen kendi aklından mı söylüyorsun? demeleri onun canını sıkmış ve kendilerine alay tarzında: "Hayır kesemden" diye cevap vermiştir. Bu gûna cevâblar her lisânda vardır. Ve Hz. Ebû Hüreyre'nin bunda ma'zûr olduğu âşikârdır. Çünkü Ashâb-ı Kirâm'ın biraz da şakaya benzeyen suâli ciddiyetle ele alınırsa söyledikleri sözün "Sen hadîs uyduruyorsun" demekle pek farkı kalmaz. Öyle ya: "Resûlullâh (s.a.v.) şöyle buyurdu" dedikten sonra "Sen bunu kendinden mi söylüyorsun?" diye sormanın başka ne mânâsı olabilir? Halbuki **Hz. Ebû Hüreyre (r.a.): « مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلَيْسَ بِيَوْمِئِذٍ مِنَ النَّارِ »**

"Her kim benim üzerimden yalan söyleirse hemen cehennemdeki yerine hazırlansın" Hadîs-i Şerifinin râvilerindendir. Bunu o suâli so-

ranlar da pek âlâ bilirlerdi. Bundan dolayıdır ki Ashâb-ı Kirâm'ın o suâli Hz. Ebû Hüreyre'ye latîfe için sormuş olmaları pek muhtemel görünüyor.”

Musannıf'ın burada zikrettiği, hadîsin bir kısmıdır. Bazıları **“Bu benim kesemdendir”** sözünü “ezberimdendir” mânâsına almışlardır. Bunu “kese” diyerek ifâde etmesi *Sahîh-i Buhârî’de* ve diğer hadîs kitaplarındaki bir hadîse işâret içindir. O hadîsde: **H. Ebû Hüreyre’nin el-bisesini yaydığı ve Resûlullâh (s.a.v.)’in onu pek çok hadîslerle doldurduğu, sonra Ebû Hüreyre’nin onu topladığı ve bir daha ondan hiç bir şey unutmadığı** zikrediliyor. Şu halde **H. Ebû Hüreyre** “O elbise kese gibi oldu” demiş oluyor.

Musannıf'ın burada bir kısmını zikrettiği bu hadîsin tamâmı *Buhârî’de* şöyledir: **“Köle: Beni doyur da çalıştır; der: وَيَقُولُ الْعَبْدُ أَطْعَمْنِي وَاسْتَعْمَلْنِي”** *İsmâîlî’nin* rivâyetinde: « وَيَقُولُ خَادِمُكَ أَطْعَمْنِي وَإِلَّا بَغْنِي وَيَقُولُ الْإِبْنُ إِلَى مَتَى تَدْعُنِي » **“Hizmetkârın: Beni doyur, olmazsa sat; der, oğlun: Beni ne zamana kadar terk ediyorsun; der** buyurulmuştur.

Aynı hadîsi *İmâm Ahmed b. Hanbel* şu lafızlarla rivâyet ediyor:

« إِمْرَأَتُكَ مِثْنُ تَقُولُ أَطْعَمْنِي وَإِلَّا فَارْقِي. جَارِيَتُكَ تَقُولُ: أَطْعَمْنِي وَاسْتَعْمَلْنِي. وَلَذَلِكَ يَقُولُ: إِلَى مَتَى تَتْرَكُنِي؟ »

“Karın beni doyur, olmazsa beni boşa; diyenlerdendir. Cariyen: Beni doyur da kullan! der. Çocuğun: Beni kime bırakıyorsun? der.” *İbn-i Teymiye* “*el-Müntekâ*” nâm eserinde “Bu hadîsin isnâdı sahihdir” demektedir.

Bütün rivâyetler zevce, köle, câriye ve çocuklara nafaka vermenin vâcib olduğuna delâlet ediyorlar. *İbn-i'l-Münzir* bu bâbda şunları söylüyor: “Bâliğ olup da malı ve kazancı bulunmayan çocuklar hakkında ihtilâf edilmiştir. Bir tâife, sabî olsun akil bâliğ olsun, kezâ kız olsun oğlan olsun, kendilerini babalarından müstağnî kılacak malları yoksa, hepsine nafaka vermeyi vâcib görmüştür. **Cumhûr** ise nafakanın erkek bâliğ oluncaya kadar kız da kocaya gidinceye kadar vâcib olduğuna kâildirler. Sonra babaya nafaka, ancak çocuklar kötürüm olurlarsa vâcibdir. Çocukların malları varsa babaya nafaka vâcib olmaz.

(٩٨٠/١١٧٧) - وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ - فِي الرَّجُلِ لَا يَجِدُ مَا يُنْفِقُ عَلَى

أَهْلِهِ - قَالَ: “يَقْرُقُ بَيْنَهُمَا” أَخْرَجَهُ سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْهُ قَالَ: قُلْتُ لِسَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ: سُنَّةٌ؟ فَقَالَ: سُنَّةٌ، وَهَذَا مُرْسَلٌ قَوِيٌّ.

1177/980 “Saîdü’bnü’l-Müseyyeb radiyallâhü anh’dan; âilesine infâk edecek bir şey bulamayan adam hakkında rivâyet olunmuştur: Bunların arası ayrılır; demiştir.”

Bu hadîsi **Saîd b. Mansûr, Süfyân**’dan o da **Ebû’z-Zinâd**’dan O da **İbnü’l-Müseyyeb**’ten tahrîc etmiştir. **Ebû’z-Zinâd**: “**Saîd**’e bu sünnet midir?” dedim; sünnettir cevabını verdi” demiştir.

Bu hadîs kavî bir mürseldir. **Saîdü’bnü’l-Müseyyeb**’in mürselleri ile **ulemâ** amel etmişlerdir; Çünkü o irsâli ancak mutemed zevâtan yapar. **İmâm Şâfiî**: “**Saîd**’in sünnetdir; dediği şey **Peygamber (s.a.v.)**’in sünneti olmak gerekir.” demiştir. **İbn-i Hazm-ı Zâhirî**: “İhtimâl **Ömer (r.a.)**’in sünnetini kasdetmiştir” demişse de bu iddiâ hilâf-ı zâhirdir. Çünkü: “sünnet mi?” diye soran, hiç bir zaman bu mutlak sözle **Resûlullâh (s.a.v.)**’in sünnetinden başka bir şey kastedemez. Yalnız **ulemâ**dan bir cemâat: “**Râvî**: Filân şey sünnettendir; derse, bu sözle **Hulefâ-i Râşidîn**’in sünnetini kasdetmiş olabilir” diyorlar. **Râvîye**: “Bu sünnetten midir? diye soran, ancak **Peygamber (s.a.v.)**’in sünnetini kasteder.

Filhakîka **Dare Kutnî** ile **Beyhakî**, **Hz Ebû Hüreyre**’den karısının nafakasını te’min edemeyen adam hakkında **Resûlullah (s.a.v.)**’den merfû olarak şu hadîsi tahrîc etmişlerdir: « قَالَ يَفْرُقُ بَيْنَهُمَا »

“**Araları ayrılır**”; buyurdular. Fakat musannıf bu bâbda **Dare Kutnî**’nin vehme kapıldığını **Beyhakî**’nin de onun bu vehmine uyduğunu iddiâ etmektedir. Maamâfih bu iddiânın da doğru olmadığını iddiâ edenler vardır.

Ulemâ fakirlikten dolayı nikâhın feshedilip edilmeyeceği husûsunda ihtilâf etmişlerdir. Şöyle ki:

1- **Ashâb-ı Kirâm**’dan **Ali, Ömer** ve **Ebû Hüreyre (r.a.)** hazarâtı ile **Tâbiîn**’den bir cemâata, fukahâdan **İmâm Mâlik, Şâfiî** ve **Ahmed b. Hanbel** ile **İbn-i Hazm** müstesnâ bilumûm zâhirî imâmlarına göre fakirlik sebebiyle nikâh feshedilir. Delîlleri: Yukarıda zikredilen **Saîd b. el-Müseyyeb** hadîsi ile benzerleri ve: « لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ »

“**Zarar ve zarara karşı zarar yoktur**” Hadîs-i Şerîfidir. Aklî delillerine gelince: şöyle diyorlar. “Nafaka kadından istifâde edilen cimâa mukâbildir. Bunu, itaatsizlik eden kadına **cumhûru ulemâya** göre nafaka verilmesinden anlıyoruz. Nafaka vâcib olmadı mı istifâde hakkı da sâkit olur. Binâenaleyh zevcenin muhayyer bırakılması vâcib olur. Sonra **fukâhâ**, kölesini beslemekten âciz kalan sâhibine, onu satmayı vâcib görüyorlar.

O halde aynı sebebdan dolayı karısından ayrılmanın vücûbu evleviyyete kalır. Çünkü kölenin kazancı sâhibinin olur, halbuki kadının kazancı kocasının değildir. Bir de innîn yani cimâa kudreti olmayan bağlı kimsenin karısı zarar görüyor diye nikâhın feshedileceğine **ulemânın** ittifak halinde olduğunu *İbn-i'l-Münzir* nakletmiştir. Nafakasızlıktan dolayı ise görülen zarar daha büyüktür. **Teâlâ hazretleri** kadınlara zarar vermemelerini erkeklere tavsiye ediyor. Kadını nafakasız bırakmaktan daha büyük zarar olur mu?...”

2 - **Hanefiler**'le diğer bir takım **ulemâya** ve bir kavlinde **Şâfiî**'ye göre nafaka sıkıntısından dolayı nikâh feshedilemez. Kitâbdan delîlleri:

« وَمَنْ قَدَّرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَلْيَنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يَكْلِفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا »

“Her kimin rızkı kendisine dar geliyorsa Allâh'ın kendine verdiğiinden infâk etsin; Allâh hiç bir nefse verdiğiinden fazlasını teklîf etmez”²⁰⁸ âyet-i kerîmesidir. Diyorlar ki: “Bu halde **Allâh** nafakayı teklîf etmediğine göre erkek, vâcib olmayan bir şeyi terk etmiş olur ki böyle bir şey karısı ile aralarının ayrılmasına sebep olamaz.”

Sünnetten delîlleri: **Ümmehât-ı Mü'minîn**'in nafaka istemeleri hâdisesidir. O zaman **Hz. Ebû Bekir (r.a.)** kızı **Âişe**'nin, **Ömer (r.a.)** de kızı **Hafsa**'nın gırtlacağına sarılarak: **“Resûlullâh'dan, kendisinde bulunmayan bir şeyi istiyorsunuz ha?...”** demişlerdi. Eğer nafaka sıkıntısından dolayı nikâhı feshetmek mübâh olaydı, bu zevât hak sâhibi oldukları halde kızlarını **Peygamber (s.a.v.)**'in huzûrunda döğmeye kalkmazlar; **Resûlullâh (s.a.v.)** de bu yaptıklarından dolayı kendilerini takrîr buyurmaz; bilâkis kadınların bu işde haklı olduklarını bildirirdi. Sonra hiç şüphe yok ki **Ashâb-ı Kirâm** arasında fakîr olanlar vardı. **Peygamber (s.a.v.)** bunlardan hiç birine karısının nikâhını fesih ettirmeğe hakkı olduğunu söylemediği gibi hiç biri de fakirlik sebebiyle nikâh feshetmemiştir.

Bir de şu var ki: kadın uzun zaman hasta yatsa ve kocasıyla bu müddet zarfında cimâa etmese yine nafakasını vermek icâbediyor. Yani feshe müsâade edilmiyor. Nafaka sıkıntısı dolayısıyla kocasının başına gelen de aynı hâldir. Binâenaleyh burada da nikâh feshedilemez. Bu da gösteriyor ki nafaka muhâliflerin dediği gibi istifâde mukâbili değil; bizim dediğimiz vecihle habs-i nefis mukâbilidir

²⁰⁸ Sûre-i Talâk, âyet: 7.

Ebû Hüreyre hadîsine gelince: Bunun kendi kesesinden olduğunu kendisi beyân etmiştir. İhtimâl onun diğer hadîsi de öyledir. *Saîd b. el-Müseyyeb* hadîsi dahî mürseldir.

Hanefiler'in bu istidlâllerine bazı muhâlifleri tarafından cevâb verilmeğe çalışılmıştır. Biz o cevâblardan sarf-ı nazar ettik.

3 - Bazılarına göre zevc nafaka sebebiyle hapsedilir. Bunlar da iki fırkadır. Bir takımlarına göre erkek nafaka buluncaya kadar hepsedilir; diğerleri: "kazanmak için hapsolunur" derler. Fakat bazıları bu iki kavlin ikisini de müşkil addetmiş; ve: "Burada vâcib olan: vaktinde sabah ve akşam yemeği vermektir. Eğer bu vakitlerde erkek hapsedilecekse, hapis işi mevzûuna nakız ile avdet eder. Çünkü hapis nafakayı bulmak içindir; halbuki bu takdîrde onu bulmağa kendisi mânidir. Eğer hapis günlük nafaka ihtiyacından önce yapılacaksa bu sefer henüz vâcib olmadan yapıldığından câiz olmamak icâbeder. Günlük ihtiyaçtan sonra yapılsa artık nafaka borç hükmüne girer. Fakir borcundan dolayı bilittifâk habse-dilmez" derler.

4 - Kadın zengin, kocası fakir olursa, kocasına nafaka vermesi için kadına teklîfde bulunulur. Verdiği takdîrde kocası zenginleyince bu nafakayı geri alamaz. **Zâhirîler**'den *İbn-i Hazm*'in kavli budur.

5 - *İbni'l-Kayyim*'e göre, şâyed evlenirken kadın erkeğin fakir olduğunu biliyorsa yâhud evlenirken zengin olup sonradan fakir düşmüşse, nikâhları feshedilemez. Aksi takdîrde feshedilir. *İbni'l-Kayyim* kadının bu husûsu bilmesini kocasının fakirliğine rızâ saymışa benzetmektedir. Lâkin evlenirken zengin olup sonradan fakir düştüğü takdîrde niçin nikâhı feshettirdiği anlaşılmıyor.

Şunu da ilâve edelim ki, nikâhın feshine kâil olanlar bu feshin nafakayı bulmak için te'cîl edilip edilemeyeceğinde ihtilâf etmişlerdir. *İmâm Mâlik*'e göre bir ay te'cîl edilir. *Şâfiî*'ye göre te'cîl müddeti üç gün, *Hammâd*'a göre bir senedir. Bir ay yâhud iki aydır; diyenler de olmuştur.

Bir de: "nafaka sıkıntısından dolayı kadını boşama vâcib olur" diyenlere göre, kadın erkeği dâvâya verir ve kocasının ya nafaka vermesini yâhud kendisini boşamasını ister. Bu ayrılmaya fesih diyenlerce kadın kocasını dâvâya vererek onun fakirliğini tesbît ettirir; sonra da nikâhı kendisi fesheder. Bazıları: "kadın kocasını hâkim boşamağa mecbûr etsin, yâhud nikâhı hâkim feshetsin veya fesih için kadına izin versin diye dâvâ eder"

diyorlar. Bu takdîrde hâkim nikâhı feshederse yâhud fesih için kadına izin verirse vâki olan ayrılma, talâk değil fesihdir. Fakat artık o kadına ric'at edemez. Şâyed boşarsa, ric'î olur; bu takdîrde o kadına dönebilir.

(۹۸۱/۱۱۷۸) - وَعَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ ”أَنَّهُ كَتَبَ إِلَى أَمْرَاءِ الْأَجْنَادِ فِي رِجَالٍ غَابُوا عَنْ نِسَائِهِمْ: أَنْ يَأْخُذُوهُمْ بِأَنْ يُنْفِقُوا أَوْ يُطْلَقُوا فَإِنْ طَلَّقُوا بَتُّوا بِنَفَقَةٍ مَا حَبَسُوا“ أَخْرَجَهُ الشَّافِعِيُّ ثُمَّ الْبَيْهَقِيُّ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ.

1177-a/981 “Ömer radiyallâhü anh'den rivâyet olunduğuna göre kendisi, karılarından kaçak yaşayan birtakım adamlar hakkında: Ordu kumandanlarına mektup yazmış; bunları, ya karılarının nafakalarını vermek yâhud (onları) boşamak için derdest etmelerini şâyed boşarlarsa (kadınları) habsettikleri müddetin nafakasını göndermelerini emretmiştir.”

Bu hadîsi evvelâ Şâfiî sonra Beyhakî güzel bir isnâdla tahrîc etmişlerdir.

Hz. Ömer (r.a.)'ın re'yi yukarıda görüldü.

Hadîs-i Şerîf, **Hz. Ömer**'in mezhebine göre zevcenin hakkını uzun zaman vermeyip bekletmekle o hakkın sâkıt olmadığına ve böyle kocaların, ya karılarının nafakalarını vererek geçinmeleri yâhud onları boşamaları icâbetliğine delildir.

(۹۸۲/۱۱۷۸) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: ”جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ عِنْدِي دِينَارٌ ؟ قَالَ: أَنْفَقَهُ عَلَى نَفْسِكَ قَالَ: عِنْدِي آخَرُ ؟ قَالَ: أَنْفَقَهُ عَلَى وَلَدِكَ قَالَ: عِنْدِي آخَرُ ؟ قَالَ: أَنْفَقَهُ عَلَى أَهْلِكَ قَالَ: عِنْدِي آخَرُ ؟ قَالَ: أَنْفَقَهُ عَلَى خَادِمِكَ قَالَ: عِنْدِي آخَرُ ؟ قَالَ: أَنْتَ أَعْلَمُ “ أَخْرَجَهُ الشَّافِعِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَاللَّفْظُ لَهُ وَأَخْرَجَهُ النَّسَائِيُّ وَالْحَاكِمُ بِتَقْدِيمِ الزَّوْجَةِ عَلَى الْوَلَدِ .

1178/982 “Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'e bir adam geldi ve:

- **Yâ Resûlallâh bende bir dînâr var (onu ne yapayım?) dedi. Resûlullâh (s.a.v.):**
- **Onu kendin için harca! buyurdu. Adam:**
- **Bende bir başkası var? dedi. Peygamber (s.a.v.):**
- **Onu çocuklarına harca! buyurdu. Adam:**
- **Bende bir başkası var? dedi. Resûlullâh (s.a.v.):**
- **Onu âilene harca! buyurdu. Adam:**
- **Bende bir başkası var? dedi. Peygamber (s.a.v.):**
- **Onu hizmetçine harca; buyurdu. Adam:**
- **Bende bir başkası var? dedi. Fahr-i Kâinât (s.a.v.):**
- **Sen bilirsin; buyurdular.”**

Bu hadîsi **Şâfiî** tahrîc etmiştir. Lafız onundur.

Onu **Ebû Dâvud** dahî tahrîc eylemiştir. **Nesâî** ile **Hâkim** dahî, zevceyi çocuklarından evvel zikrederek tahrîc etmişlerdir.

Sahîh-i Müslim’de bu hadîs **Hz. Câbir (r.a.)**’den yine zevce çocuklardan evvel zikredilerek rivâyet olunmuştur.

Musannıf’ın ifâdesine göre *İbn-i Hazm-ı Zâhirî* diyor ki: “Bu hadîs *Yahya el-Kattân* ile *Sevrî* tarafından muhtelif şekilde rivâyet edilmiştir. Meselâ *Yahya* zevceyi çocuklardan önce zikretmiş; *Süfyân-ı Sevrî* ise çocukları zevceden evvele almıştır. Fakat bunları birbirinden evvel değil, beraberce zikretmek icâbeder. Çünkü **Peygamber (s.a.v.)**’in konuştuğu zaman bir şeyi üç defa tekrarladığı sahîh olarak rivâyet edilmiştir. Olabilir, bir defasında çocukları, başka defasında zevceyi evvel zikretmiştir; böylelikle beraber söylenmişlerdir.”

Lâkin bu mütâlaa o kadar beğenilmemiştir. Çünkü **Resûlullâh (s.a.v.)**’in bir şeyi üç defa tekrarlaması her zaman ve her sözde değildi. Bilâkis tekrar etmediği sözleri tekrar ettiklerinden daha çok idi. Tekrarı anlaşılmadığı zaman yapardı.

Bu hadîs dahî yukarıda geçmiştir ve insanın elinde bulunan şeylerden infâk etmesine teşvik etmektedir.

Hadîsde parayı biriktirmenin doğru olmadığına işâret vardır. Çünkü **Resûlullâh (s.a.v.)** en sonunda o zâta: “sen bilirsin” demiş; onları da ihtiyacın için biriktir; dememiştir.

Maamâfih ibâre: “istersen biriktir” mânâsına da gelebilir.

(٩٨٣/١١٧٩) - وَعَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ
قَالَ: "قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ أَبَرُّ؟ قَالَ: أُمُّكَ قُلْتُ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: أُمُّكَ قُلْتُ:
ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: أُمُّكَ قُلْتُ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: أَبَاكَ ثُمَّ الْأَقْرَبُ فَلَا اقْرَبَ" أَخْرَجَهُ
أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَحَسَنَهُ.

**1179/983 "Behz b. Hakîm'den o da babasından o da dede-
sinden -radiyallâhü anhüm- işitmiş olarak rivâyet edilmiştir.**

Dedesi demiştir ki:

- Yâ Resûlallâh kime ihsân edeyim? dedim:

- Annene; buyurdular:

- Sonra kime? dedim:

- Annene; buyurdular:

- Sonra kime? dedim. (Yine):

- Annene; buyurdular:

- Sonra kime? dedim:

- Babana! ondan sonra en yakın akrabana, ondan sonra
müteâkiben gelen en yakın akrabana; buyurdular."

Bu hadîsi Ebû Dâvud ile Tirmizî tahrîc etmişlerdir. Tirmizî onu
hasen bulmuştur.

Hadîsi Hâkim dahî tahrîc etmiştir. Bu hadîs hakkında da yukarıda
îzâhât verilmiş; ihsân ve ikrâm husûsunda annenin babaya tercih olun-
duğu görülmüştür.

بَابُ الْحَضَانَةِ

HADÂNE BÂBÎ

Hadâne yâhud **hîdâne**: Lügatte, kucağına almak, bağrına basmak ve kuluçka olmak mânâlarına gelir.

Şeriatte: işini gücünü tedvîr husûsunda henüz müstakil olmayan çocuğu terbiye etmek ve onu tehlikeden zarardan korumaktır.

Küçük bir çocuk en zarûrî ihtiyaçlarını görmekten bile âciz olduğundan **Allâhü Zü'l-Celâl** onun her nevi ihtiyâcını giderecek yardımcılar hal-ketmiş ve mal, akid gibi şeyler husûsunda babayı; terbiye husûsunda da anneyi ona velî yapmıştır. Çünkü mal ve akid gibi şeylere baba daha muktedir; terbiye işinde de anne daha müşfik ve daha mâhirdir.

Nitekim **Saîd b. el-Müseyyeb**'in rivâyet ettiği **Hz. Ömer** hadîsi de bu mânâyı te'yîd eder. Mezkûr rivâyete göre:

Ömer (r.a.) zevcesini boşamış da oğlunun kime verileceği husûsunda **Hz. Ebû Bekir**'in huzûrunda karısı ile dâvâya çıkmışlar. **Ebû Bekir** (r.a.) çocuğu annesine teslim etmiş ve **Hz. Ömer**'e de:

Bu çocuk için annesinin tükürüğü senin yanında yiyeceği oğul balından, kovan balından daha hayırlıdır Yâ Ömer; demiştir. Bunu bir çok **Ashâb**'in huzûrunda söylemiştir.

(٩٨٤/١١٨٠) - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو "أَنَّ امْرَأَةً قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ ابْنِي هَذَا كَانَ بَطْنِي لَهُ وَعَاءٌ وَتُدْبِي لَهُ سِقَاءً وَحِجْرِي لَهُ جَوَاءٌ وَإِنَّ أَبَاهُ طَلَّقَنِي وَأَرَادَ أَنْ يَنْزِعَهُ مِنِّي فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنْتِ أَحَقُّ بِهِ مِمَّا لَمْ تَنْكِحِي" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ .

1180/984 "Abdullâh b. Âmr radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunduğuna göre bir kadın:

- Yâ Resûlallâh şüphesiz ki şu oğlum için karnım bir kap, memem su tulumu, sinem de mahfaza idi. Şimdi babası beni boşadı ve onu benden çekip almak istedi; demiş. Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.):

- Sen kocaya varmadıkça çocuğu almağa daha haklısın; buyurmuşlardır."

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Ebû Dâvud** rivâyet etmişlerdir. **Hâkim** onu sahîhlemiştir.

Hadîs-i Şerîf, çocuğun terbiyesi için annenin daha münâsib olduğuna delildir. Filhakîka kadın kendisinin bu iş için daha lâayık olduğunu gösteren husûsiyetler zikretmiş: **Peygamber (s.a.v.)** de kendisini haklı bularak çocuğu ona vermiştir. Burada hükmü iktizâ eden mânâyâ tenbîh vardır.

Bu hadîsin delâlet ettiği hüküm ittifâkîdir. **Hulefâ-i Râşidîn**'den **Hz. Ebû Bekir**'le **Ömer (r.anhümâ)**'nın mezhebi budur. **İbn-i Abbâs (r.a.):** “**Annenin kokusu, döşegi ve harâreti çocuk için tâ büyüyüp de başının çâresine bakıncaya kadar senden daha hayırlıdır**” demiştir. Bu hadîsi **Abdürrezzâk** bir kıssa hakkında tahrîc etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, anne kocaya varırsa hadâne hakkının sâkıt olacağına da delildir. **Cumhûru ulemânın** mezhebi budur. **İbn-i'l-Münzir:** “Kendisinden hadîs bellediğim bütün **ulemâ** bunun üzerine ittifâk ettiler” demiştir.

İbn-i Hazm ile başkaları hadâne hakkının kocaya varmakla sâkıt olmadığına kâildirler. Bunların delîli: **Hz. Enes**'in vâlidesi kocaya vardığı halde yine onun terbiyesi altında büyümesi ve **Hz. Ümmü Seleme (r.anhâ)** **Peygamber (s.a.v.)** ile evlendiği halde çocuğunun kendi terbiyesi altında kalması ve diğer buna benzer vak'alardır. **İbn-i Hazm** bâbımızın bu hadîsi hakkında söz edildiğini söyler; ise de bunun doğru olmadığını **Humeydî, İbni'l-Medînî, Buhârî, Ahmed b. Hanbel ve İbn-i Râheveyh** gibi hadîs imâmlarının bu hadîsle amel etmesi göstermektedir. Binâenaleyh bu gûnâ ta'nlara itibâr yoktur. **İbn-i'l-Kayyim** ise bu hadîs hakkında şunları söylemiştir: “Bu öyle bir hadîsdir ki, **ulemâ** bunda **Amr b. Şuayb**'a muhtaç kalmış; ve burada onunla istidlâl etmekten başka çâre bulamamışlardır. Hadîsin merkez-i sikleti **Amr**'dır. Evlenmekle hadâne hakkının sâkıt olacağına bundan başka delâlet eden hadîs yoktur. Dört mezhebin imâmları ile daha başkalarının mezhebi budur.”

(٩٨٥/١١٨١) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ” أَنَّ امْرَأَةً قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ زَوْجِي
يُرِيدُ أَنْ يَذْهَبَ بِابْنِي وَقَدْ تَفَعَّنِي وَسَقَانِي مِنْ بَيْتِ أَبِي عَنَّةٍ ؟ فَجَاءَ زَوْجُهَا فَقَالَ
النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا غُلَامُ هَذَا أَبُوكَ وَهَذِهِ أُمُّكَ فَخُذْ بِيَدَيْهِمَا شِئْتَ
فَاخُذْ بِيَدِ أُمِّهِ فَإِنْ طَلَقَتْ بِهِ “ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَرْبَعَةُ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ .

1181/985 “Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet olunduğuna göre bir kadın gelerek:

- Yâ Resûlallâh! Gerçekten kocam oğlumu götürmek istiyor.

Halbuki oğlumun bana faydası dokunmaya başlamıştı; bana Ebû İnebe kuyusundan su taşıyordu: demiş. Arkasından kocası gelmiş. Derken Peygamber (s.a.v.):

- Ey çocuk! şu baban şu da annen! (Haydi bakalım) hangisini istersen onun elinden tut; demiş; çocuk hemen annesinin eline yapışmış; annesi de onu alıp götürmüştür.”

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Dörtler** rivâyet etmişlerdir. **Tirmizî** onu sahîhlemiştir. Hadîsi **İbni'l-Kattân** dahî sahîh bulmuştur.

Bu hadîs: çocuk kendisini kayırmaya başladıktan sonra anne ile baba arasında muhayyer bırakılacağına delildir. **Ulemâ** bu husûsda ihtilâf etmişlerdir. Küçük bir cemâat bu hadîsle istidlâl ederek çocuğun muhayyer bırakılmasına kâil olmuştur. **İshak b. Râheveyh**'in mezhebi de budur. Bunlara göre muhayyerlik yedi yaşından başlar.

Hanefiler'le diğer bir takım **ulemâ**'ya göre çocuğa muhayyerlik yoktur. Onlarca çocuk zarûrî ihtiyaçlarını kendisi görmeğe başlayınca kadar annesinde kalması, kendisini kayırmaya başladıktan sonra oğlanın babasına verilmesi: kızın ise annesinde bırakılması maslahata daha muvâfıktır. **İmâm Mâlik** de muhayyer bırakılma mes'elesinde bir dereceye kadar **Hanefiler**'le beraber ise de ona göre çocuk erkek olsun kız olsun annesinin terbiyesinde bırakılır. Bir rivâyete göre bunun hudûdu bülûğdur.

Çocuğa muhayyerlik tanımayanlar: “Kocaya varmadıkça sen çocuğu almağa daha haklısın” hadîsinin umûmuyla istidlâl ederler ve: “Çocuğun ihtiyâr etmeğe hakkı olsa annesi ona bakma husûsunda daha haklı olmazdı” derler.

Muhayyerliğe kâil olanlardan bazılarına göre: çocuk annesi ile babasından hiç birini seçmese, kur'a çekirtmeye lüzûm görülmeksizin annesine verilir. Zîrâ hadâne hakkı onundur. Bu hak ondan çocuğun ihtiyârı ile intikâl ediyordu. Çocuk kimseyi ihtiyâr etmeyince aslı üzere kalır.

Bir takımları anne ile baba arasında kur'a çekilmesine taraftar olmuşlardır. Çünkü kur'a **Ebû Hüreyre** hadîsinde zikredilmiş ve:

« فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اسْتَهِمَا فَقَالَ الرَّجُلُ مَنْ يَحُولُ بَيْنِي وَبَيْنَ وَلَدِي فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اخْتَرِ أَيُّهُمَا شِئْتَ فَأَخْتَارَ أَنَّهُ فَذَهَبَتْ بِهِ »

“Resûlullâh (s.a.v.):

- Kur'a çekin! dedi. Fakat adam:

- Benimle çocuğun arasına kim girebilir? deyince Peygamber (s.a.v.) çocuğa:

- Öyle ise hangisini dersen seç; buyurdular. Çocuk annesini seçti. Annesi de onu alarak gitti.” denilmiştir.

Bu hadîsi *Beyhakî* tahrîc etmiştir.

Mezkûr hadîse göre kur’a, seçme işinden önce olmak lâzım geliyorsa da **Hulefâ-yı Râşidîn** hazarâtı çocuğun ihtiyârı ile amel ettiklerinden seçme işi kur’adan evvel olmuştur. *İbni’l-Kayyim* “*el-Hedyü’n-Nebevî*” adlı eserinde muhayyer bırakmakla kur’a çekme işlerinin ancak çocuğun yararına oldukları zaman nazar-ı itibâre alınacağını, anne, babadan daha emîn ve daha gayretli olursa kur’aya veya çocuğun seçmesine bakılmıyacağını söylemekte ve: “Çocuğun akli zaiftir; o tenbelliği, oyunu tercih eder. Binâenaleyh bu işte kendisine müsâid davrananı seçerse onun seçmesine bakılmaz; ona daha faydalı olanın yanına verilir. Şerîatin bundan mîadâsına ihtimâli yoktur. **Peygamber (s.a.v.):**

« مُرُوهُمْ بِالصَّلَاةِ لَسَنَعُ وَأَضْرِبُوهُمْ عَلَى تَرْكِهَا لَعَسَ وَفَرُّوا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ »

“**Yedi yaşında onlara namazı emredin; on yaşma vardıklarında namazı bırakırlarsa onları döğün. Hem onların yataklarını ayırın**” buyurmuştur. Allâh dahî: « قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا » “**Kendinizi ve çocukluğunuzu (cehennem) ateş(in) den koruyun**”²⁰⁹ buyuruyor. Meselâ anne çocuğu mektebe gönderiyor, yâhud ona Kur’ân öğretiyor, çocuk ise oyunu ve boydaşları ile düşüp kalkmayı tercih ediyor; babası kendisine ses çıkarmıyorsa çocuğu almaya anne daha lâyıktır. Burada kur’a veya muhayyer bırakma filân olmaz. Aksi halde dahî böyle hareket edilir” demektedir.

(٩٨٦/١١٨٢) - وَعَنْ رَافِعِ بْنِ سِنَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ “أَنَّهُ أَسْلَمَ وَأَبَتْ أُمْرَاتُهُ أَنْ تُسَلِّمَ فَأَقْعَدَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْأُمَّ نَاحِيَةً وَالْأَبَ نَاحِيَةً وَأَقْعَدَ الصَّبِيَّ بَيْنَهُمَا فَمَالَ إِلَى أُمِّهِ فَقَالَ: اللَّهُمَّ اهْدِهِ فَمَالَ إِلَى أَبِيهِ فَأَخَذَهُ.”
أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ.

1182/986 “Râfi’ b. Sinân²¹⁰ radiyallâhü anh’den rivâyet

²⁰⁹ Sûre-i Tahrîm, âyet: 6.

²¹⁰ **Râfi’ b. Sinân (r.a.):** Utbün adı ile tanınan **Amir b. Sa’lebe**’nin soyundandır. Kendisinden oğulları rivâyette bulunmuştur. (Bak. **El-İsâbe**. C.I. **Shf.** 484 **Sahâbî** No: 2532).

olduğuna göre kendisi Müslüman olmuş karısı ise Müslüman olmayı kabûl etmemiş. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.), anneyi bir tarafa, babayı da bir tarafa oturtmuş. Çocuğu dahî aralarına oturtmuş, derken çocuk annesine meyledivermiş. **Resûlullâh (s.a.v.):**

- **Yâ Rab buna hidâyet ver; di(yerek duâ et)miş. (Bu sefer) çocuk hemen babasına meyletmiş. O da onu almış.”**

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** ile **Nesaî** tahrîc etmişlerdir. **Hâkim** onu sahîhlemiştir. Şu var ki, *İbn-i'l-Münzir* nakle ehil olanların bu hadîsi sâbit kabûl etmediklerini söylemiştir. İsnâdında da söz vardır, çünkü onu *Ab-dülhamid b. Ca'fer b. Râfi'* rivâyet etmiştir. Bu zâtı *Sevrî* ile *Yahya b. Maîn* zaîf bulmuşlardır.

Hadîsde zikredilen çocuğun kız mı yoksa erkek mi olduğu ihtilâfıdır. Bazıları “Bu hadîsde çocuğun muhayyer bırakıldığına dâir bir şey yoktur. İhtimâl ki muhayyer bırakılacak yaşa henüz varmamıştı. **Resûlû Ekrem (s.a.v.)** onu yalnız ebeveyninin arasına oturtmuş ve kendisi hidâyet dileyerek duâda bulunmuş. Bu duâ bereketiyle çocuk babasını seçmiştir” diyorlar.

Hadîs-i Şerîfde kâfir anneye de hadâne hakkı olduğuna delîl vardır. Çünkü hakkı olmasa **Peygamber (s.a.v.)** çocuğu bu kadınla kocasının arasına oturtmazdı. *Sevrî* ile bir çok **ulemâ'**nın mezhebi budur. Fakat bu cevâz çocuğu kâfir yapmaktan emîn olmak şartıyladır. Çocuğun kâfir olacağından korkulursa annesine vermek câiz değildir.

Cumhûr'a göre ise kâfir bir annenin çocuk terbiyesine hakkı yoktur. Zîrâ mürebbî çocuğu kendi dînine göre yetiştirmeğe çalışır. Bir de Cenâb-ı Hak müslümanlarla kâfirler arasındaki dostluk alâkasını kesmiş, buna mukâbil mü'minleri birbirlerine velî yapmıştır. Nitekim bu bâbda:

« وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا »

“Allâh kâfirler için elbette mü'minler aleyhine bir yol halk etmeyecektir”²¹¹ buyurmuştur. **Cumhûr, Râfi'** hadîsinin huccet teşkil edecek kuvvette olmadığını, olsa bile bunun **Kur'ân** âyetleriyle neshe-dildiğini iddiâ ederler. Kâfir annenin, çocuk terbiye etmesi şöyle dursun **Şâfiîler**'le **Hanbelîler**'e ve diğer bazı **ulemâ**'ya göre Müslüman mürebbiyyenin bile adâleti şarttır. Vâkıâ: bu şart son derece ağır ve riâyet olunması pek büyük güçlüklerle yol açar; diye itirâzda bulunanlar olmuşsa da mezkûr zevâta göre yine de fâsık kadınlardan mürebbiye olamaz.

²¹¹ Sûre-i Nisâ, âyet: 141.

Mürebbiyenin âkil, bâliğ olması şarttır. Binâenaleyh deli, bunak, ve küçük kızıdan mürebbiye olamaz. Çünkü bu sayılanlar kendileri bakıma muhtaçtırlar. *İmâm Mâlik*'ten gayri mezheb imâmlarına göre hürriyet bile şarttır. Zîrâ câriyenin kendine vilâyeti yoktur, ki başkasına da velî olabilsin. Hadâne bir nevi velî olma hakkıdır.

İmâm Mâlik'e göre hür bir adamın câriyesinden doğan çocuğuna satılincaya kadar câriye olan annesi bakacaktır. Satılırken artık hak babaya intikâl eder. Delîli: « مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ وَالِدَةٍ وَوَلَدِهَا فَرَّقَ اللَّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَحَبِّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ » **“Her kim bir anne ile çocuğunun arasını ayırırsa Allâh kıyâmet gününde onunla sevdiklerinin arasını ayırır”** Hadîs-i Şerîf'i ve emsâlidir. Bu hadîsi *İmâm Ahmed b. Hanbel*, *Tirmizî* ve *Hâkim*, **Hz. Ebû Eyyûb**'dan rivâyet etmişlerdir. *Hâkim* onu sahîh bulmuştur.

Hz. Mâlik'e göre câriyenin bütün kazancı sâhibinin malı olursa da hadâne hakkı bundan müstesnâdır.

(۹۸۷/۱۱۸۳) - وَعَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى فِي ابْنَةِ حَمْزَةَ لِحَالَتِهَا وَقَالَ: "الْخَالَةُ بِمَنْزِلَةِ الْأُمِّ" أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ. وَأَخْرَجَهُ أَحْمَدُ مِنْ حَدِيثِ عَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ: "وَالْجَارِيَةُ عِنْدَ خَالَتِهَا وَأَنَّ الْخَالَةَ وَالِدَةٌ".

1183/987 “Berâ’ b. Âzib radiyallâhü anh’den rivâyet olunduğuna göre; Peygamber sallâllahü aleyhi ve sellem Hamza’nın kızı için teyzesine verilmesine hükmetmiş ve:

-Teyze anne mesabesindedir; buyurmuştur.”

Bu hadîsi **Buhârî** tahrîc etmiştir. Onu **Ahmed**, **Hz. Ali** hadîsinden tahrîc etmiştir. O hadîsde **Peygamber (s.a.v.):**

-Kız da teyzesinin yanında olacak. Çünkü teyze annedir; buyurmuştur.

Hadîs-i Şerîf, teyzeye hadâne hakkının sâbit olduğuna delîldir. “Teyze anne mesabesindedir” buyurulduğuna göre onun babadan ve anne anneden bile ileri gelmesi icâbederse de bunları icmâ tahsîs etmiştir.

Hanefiler'e göre hadâne hakkı daha ziyâde şefkat ve merhamete istinâd ettiği için dâima anne tarafından aranır. Binâenaleyh çocuğun annesi yoksa, anne annesine verilir. Bunlar, yukarıya doğru ne kadar çıkarsa çıksınlar diğerlerine yine tercih edilirler. Meselâ çocuğun annesinin anne annesi sağ ise çocuk ona verilir. Beri tarafta baba annesi sağ ve

ötekine nazaran daha genç olduğu halde ona verilmez. Anne annesi yoksa baba annesine verilir. Yalnız *İmâm Züfer'e* göre anne baba bir kız kardeş ile teyze, baba anneye tercih edilir. Çocuğun anne veya baba tarafından hiç bir ninesi yoksa sıra kız kardeşlerine gelir. Bunlardan anne baba bir kız kardeşler diğerlerine tercih edilir; onlar yoksa; çocuk anne bir kız kardeşine verilir; o da yoksa sıra baba bir kız kardeşine gelir. Ancak *İmâm Muhammed'in Ebû Hanîfe'den* bir rivâyetine göre teyze, baba bir kız kardeşe tercih edilir. Daha sonra sıra aynı tertîb üzere teyzelere; onlar yoksa halalara gelir. Fakat bu sayılanlardan hangisi çocuğa yakın akraba olmayan biri ile evlenirse hadâne hakkı sâkit olur. Bundan yalnız nine müstesnâdır. Hakkı sâkit olanlar boşanırlarsa aynı haklar yine avdet eder. Zîrâ “mâni zâil oldukta memnû avdet eder”.

Çocuğun kadın akrabası yoksa sıra erkeklere gelir. Bunların da asabe olmak itibârîye en yakın olanı tercih edilir. Çünkü velî olmak yakın akrabanın hakkıdır. Sonra erkek çocuk anne veya ninesinin terbiyesinde yalnız başına yiyip içmeğe, giyinmeğe ve tahâretlenmeğe başlayıncaya kadar bırakılır. Bundan sonra o erkeklerin ahlâk ve âdâbını öğrenmeye muhtaçtır. Bu işe baba daha münâsib olduğundan çocuk ona verilir. Kız çocuğu anne veya ninesinin yanında hayzını görünceye kadar kalır. Daha sonra iffet ve namusunu korumaya sıra gelir ki bu işe baba daha lâyıktır.

İmâm Ahmed b. Hanbel'den bir rivâyete göre çocuğun annesi yoksa sıra baba annesine gelir. Fakat bu kavil zâif bulunmuştur. *İmâm Mâlik'den* bir rivâyete göre: Teyze, baba anneden evlâdır. Delîli **Hz. Hamza (r.a.)**'ın kızı hâdisesidir. *Buhârî ile Müslim'in* ittîfâken rivâyet ettikleri bu kıssa şudur: “**Resûlullâh (s.a.v.)'in huzurunda Ali, Ca'fer-i Tayyâr ve Zeyd b. Hârise (r.anhüm) hazarâtı Hz. Hamza'nın yetim kalan kızını almak için dâvâ etmişler. Hz. Ali:**

- Ben onu almağa herkesten ziyâde hak sâhibiyim; çünkü amcamın kızıdır; demiş. **Hz. Zeyd:**

- Benim kardeşimin kızıdır; iddiâsında bulunmuş. **Hz. Ca'fer de:**

- Bu kız benim amcamın kızıdır. Teyzesi de nikâhım altındadır; şeklinde beyânâtta bulununca Peygamber (s.a.v.) kızı teyzesine vermiş ve:

- Teyze anne mesabesindedir; buyurmuş. **Ali'ye:**

- Sen benden ben de sendenim; **Ca'fer'e:**

- Benim hılkat ve ahlâkıma benzedin; **Zeyd'e dahi:**

- **Sen bizim kardeşimiz ve mevlâmızsın; buyurarak hepsinin ayrı ayrı gönüllerini taltîf etmiştir.” Hz. Zeyd’in iddiâsı Peygamber (s.a.v.)’in onunla Hamza arasında vaktiyle kardeşlik akdetmiş olmasındandır. Aynı hadîsi Ebû Dâvud da rivâyet eder. Onun rivâyetinde: “Teyze anne demektir” ziyâdesi vardır.**

*İshak b. Râheveyh*²¹² rivâyetinde ise şöyle buyurulmaktadır:

Sana gelince ey Zeyd, sen bizim kardeşimiz ve mevlâmızsın. Kız teyzesinin yanında olacak; zîrâ teyze annedir.”

İmâm Buhârî “Kitabü’l-Meğâzî”nin “Umretü’l-Kazâ” bahsinde şunları tahrîc etmiştir: Peygamber (s.a.v.) çıktı. Akrabasından hemen Hamza’nın kızı: Amca amca! diye çağırarak onun peşine takıldı. Derken onu Ali aldı; ve elinden tutarak Fâtîme’ye:

- Al bunu amcanın kızıdır; al götür; dedi. Bunun üzerine Ali ile kardeşi Ca’fer ve Zeyd b. Hârîse bu kız hakkında dâvâyâ durdular. Ali:

- Onu ben aldım; o benim amcamın kızıdır; dedi. Ca’fer:

- O benim amcamın kızıdır; teyzesi de kadınımdır; iddiâsında bulundu. Zeyd dahî:

- Kardeşimin kızıdır; dâvâsım ileri sürdü. Nihâyet Peygamber (s.a.v.) onun, teyzesine, Ca’fer’in karısı Esmâ’ya verilmesine hükmetti.”

(۹۸۸/۱۱۸۵) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ” إِذَا أَتَى أَحَدَكُمْ خَادِمُهُ بِطَعَامِهِ فَإِنْ لَمْ يُجْلِسْهُ مَعَهُ فَلْيُنَاوِلْهُ لُقْمَةً أَوْ لُقْمَتَيْنِ “ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَاللَّفْظُ لِلْبُخَارِيِّ .

1185/988 “Ebû Hüreyre radiyallâhü anh’den rivâyet olunmuştur.

²¹² **İshak İbn-i Râheveyh: Ebû Ya kûb İbn-i İbrâhîmi’l-Mervezî:** Muhaddislerden, fukahâdan bir zâttır. **İmâm Şâfi’**’ye mülâkî olmuş, onun yüksek kadrini takdîr etmiş, onunla münâzaradâ bulunmuştur. **İmâm Şâfi’**’nin musannefâtını Mısır’da yazıp cem etmiştir. **İmâm Şâfi’**’nin ashâbından sayılmaktadır. **İmâm Ahmed İbn-i Hanbel** demiştir ki: **İbn-i Râheveyh**, bizce eimme-i müslimîndendir. Yüksek bir imâmdır. Ondanda daha fakîh bir zât, Bağdad köprüsünden geçmemiştir. Hâfızasında 70 bin Hadîs-i Şerîf var idi. Hadîs’e dâir olan “Kitâb-ı Müsned”i pek muteberdir. Kendisi Irak, Hicaz, Yemen, Şam taraflarında seyhâhat ederek Süfyân ibni Uyeyne gibi zâtlardan hadîs ahzetmiş, kendisinden de Buhârî, Müslim, Tirmizî, Ebû Davud, Nesâî, Ahmed ibni Hanbel gibi büyük muhaddisler rivâyette bulunmuşlardır. (Ömer Nasuhî Bilmen, Hukûk-ı İslâmiyye ve İstîlâhât-ı Fikhiyye kamusu. C. I. Shf. 439).

Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

- Birinize hizmetçisi yemeğini getirdiği vakit onu kendisi ile beraber (yemeğe) oturtmazsa bir veya iki lokma bâri versin; buyurdular.” Hadîs **müttefekun aleyhdir.** Lafız **Buhârî**’nindir.

Hizmetçi: Erkek, kadın hür ve köleye şâmilidir. Emrin zâhiri hizmetçiye evin sofrasına oturtmanın; bu olmazsa ona yemeklerden bir iki lokma yedirmenin vücûbuna delâlet ediyor. Bu hadîsden anlaşılıyor ki, hizmetkârına kendi yediğinden yedirmeyi emreden hadîsden murâd: mutlaka beraber yemek veya kendi yediği yemekten onu doyurmak değil; onu yemeğine bir iki lokma ile iştirâk ettirmek imiş.

İbni’l-Münzir’in beyânına göre bütün **ulemâ**, hizmetçiye o yerde emsâlinin yediklerinden yedirmenin vâcib olduğunda, katık ve elbise meselesinde dahî hükmün bu olacağına müttefiktirler. Yemeği birlikte yemeleri efdal olmakla beraber vâcib değildir. Binâenaleyh efendisi, yemeğin iyisini kendine ayırabilir.

Bu hadîsin tamamı şöyledir:

« فَإِنَّهُ وَلِيَّ حَرِّهِ وَعِلَاجُهُ »

“Çünkü onun pişirip kotarmasına katlanan odur.” Bundan anlaşılıyor ki, bu hak, yemeği pişirmekte emeği geçen hizmetçiye mahsûsdur. Zîrâ yemekten canı ister. Aynı mânâ, onu taşıyanlarda da mevcûd olduğundan hükümde onlar da dahildir.

(٩٨٩/١١٨٦) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «عَذِبْتُ امْرَأَةً فِي هِرَّةٍ سَجَّتْهَا حَتَّى مَاتَتْ فَدَخَلْتُ النَّارَ فِيهَا لَا هِيَ أَطْعَمْتُهَا وَسَقَمْتُهَا إِذْ هِيَ حَبَسْتُهَا وَلَا هِيَ تَرَكَتْهَا تَأْكُلُ مِنْ خَشَاشِ الْأَرْضِ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1186/989 “İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ’dan Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem’den işitmiş olmak üzere rivâyet edildiğine göre Resûlullâh (s.a.v.):

- Bir kadın ölünceye kadar hapsettiği bir dişi kedi hakkında azâb olunmuş; ve onun sebebiyle cehenneme girmiştir. Kadın onu hapsettiği vakit doyurup sulamamış; yerin böceklerini yemeye de müsâade etmemiştir; buyurmuşlardır.”

Hadîs **müttefekun aleyhdir.**

Musannıf bu kadının kim olduğunu tesbît edememiştir.

Bir rivâyette kadın **Himyer**'li, diğer bir rivâyette **Benî İsrâîl**'dendir.

Hadîs-i Şerîf, zulmen kedi öldürmenin haram olduğuna delîldir. Bazıları kadının kâfir olması ihtimalini ileri sürerek küfründen dolayı azâb görmüş olmasını muhtemel saymışlardır. Onlarca kediden dolayı gördüğü azâb öteki azâbı sadece arttırmıştır. *Nevevî* kadının Müslüman olduğunu söylüyor. Bu takdîrde cehenneme girmesi bu günahı işlemiş olmasındandır. Bazıları kadının kâfir olduğunu tasrîh etmişlerdir.

Aynı hadîsi *İmâm Beyhaki*, **Hz. Âişe** (r.anhâ)'dan rivâyet etmiştir. Bu hadîsde:

« وَظَلَمَهَا الْعَذَابَ بِكُفْرِهَا فَاسْتَحَقَّتْ »

“**Küfrü ve zulmü sebebiyle azâbı hak etti**” denilmektedir.

Demîrî “*Şerhü'l-Minhâc*”da şöyle diyor: “Esah olan düşmanlık yarsa kedinin öldürülebilmesidir. Fakat bu şekilde öldürülemez.”

Kâdî İyâz kediye, beş zararlı hayvana katarak, zarar vermediği halde dahî öldürülebileceğine kâil olmuştur.

Hadîs-i Şerîf mefhûmu muhâlefet tarîkı ile, kedi, aç susuz bırakılmazsa kapanmasında bir beîs olmadığına delâlet eder.

کِتَابُ الْجِنَايَاتِ

CİNÂYETLER

Cinâyet: zararlı olan her memnû fiildir. Bu fiil bazan insanın kendi canına karşı işlenen, ya canın çıkmasına yâhud kol ve bacakların kopmasına veya sakatlanmasına sebep olur.

Cana karşı işlenen cinâyet: Ona karşı işlenen, ya canın çıkmasına ya yâhud kol ve bacakların kopmasına veya sakatlanmasına sebep olur. Cana karşı işlenen cinâyetin: katil, salb (yani asmak) ve yakmak gibi nevileri vardır. Kol ve bacaklara karşı yapılan cinâyet dahî kesmek, kırmak ve yaralamak sûretlerinden biriyle olur.

Mala karşı cinâyet: ya gasb ya hıyânet yâhud da hırsızlık sûretlerinden biriyle olur. Gasb ve hıyânetin ahkâmı yerinde görüldü. Hırsızlığın cezâsı da hudûd bahsinde gelecektir.

Irza karşı cinâyet: ya kazif yâhud gıybet yolu ile olur. Kazfin cezâsı hadd vurmaktır. Gıybetin cezâsı ise uhrevîdir.

Cana karşı işlenen cinâyetleri **Hanefiler** beş kısma ayırırlar: Amd, şibh-i amd, hatâ, hatâ yerine geçen katil ve sebepli ölüm.

1- **Amd:** Kasıd demektir. Bir kimsenin bir insanı kılıç gibi parçalayıcı bir âletle kasten vurarak öldürmesine amden katil derler. Bunun **hük-mü:** Büyük günah işlemiş olmak ve katili kısıâsen öldürmektir. Bu cinâyet pek müthiş olduğu için cezâsının da ona göre verilmesi, şer‘-i şerîf muktezâsıdır. Ancak dünyada buna yetecek tam bir cezâ yoktur. Cinâyet o kadar büyüktür ki, kâtili idâm etmek dahî ona yeter bir cezâ teşkil edemiyor. Binâenaleyh onun tam cezâsı âhirete bırakılmış: dünyada kendisinden keffâret bile kabûl edilmemiştir. Çünkü keffârette bir cihetten cezâ varsa da diğer cihetten ibâdet olmak keyfiyeti vardır. Böyle tüyler ürpertici bir cinâyetin cezâsına ise ibâdet karıştırılmaz. Onun tam cezâsı cehennem olmalıdır. İşte bu cihet aklen böyle olduğu gibi naklen dahî:

« وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ »

“Her kim bir mü’mini kasten öldürürse onun cezâsı ebedî(ve yakın) Cehennemde kalmaktır. Hem Allâh ona gadab ve la’net etmiştir”²¹³ buyurularak böyle olduğu te’yîd edilmiştir. **Resûlullâh (s.a.v.)** de:

« الْأَدَمِيُّ بُنْيَانُ الرَّبِّ مَلْفُونٌ مِنْ هَذِهِ »

“İnsan Allâh’ın binasıdır; o binayı yıkan mel’ûndur” buyurmuştur.

²¹³ Sûre-i Nisâ, Âyet: 93.

Ancak ölenin mîrâsçıları katili affeder veya mal mukâbilinde onunla sulh yaparlarsa o zaman katil canını kurtarmış olur.

2 - **Şibh-i Amd:** Kasden yapılane benzeyen katildir, ve öldürmeye âlet sayılmayan taş, sopa veya yumruk gibi şeylerle insan öldürmektir.

Hükmü: günahkâr olmak, keffâret vermek ve âkile yani yakınları üzerine ağır diyet sayılan yirmi beş adet iki yaşına basmış dişi deve yavrusu vermenin vâcib olmasıdır.

3 - **Hatâ:** Avlanır, yâhud harbederken düşman sanarak bir müslümanı öldürmektir. **Hükmü:** keffâret vermek ve âkilenin diyet ödemesidir. Bunda günah yoktur. Fakat bazılarına göre katil günahı olmasa da günah vardır. Zîrâ atarken dikkatle davranmamıştır.

4 - **Hatâ yerine geçen katil:** Uyurken bir taraftan öbür tarafa dönerek bir insanı öldürmek gibi şeylerdir. **Hükmü:** Hatânın hükmü gibidir.

5 - **Sebeble katil:** Kendi milki olmayan bir yere kazdığı kuyunun içine bir insan düşerek ölmek gibidir. Bunun **Hükmü:** Sadece âkilenin diyet ödemesidir.

Görülüyor ki, kısâs yalnız kasden insan öldürmede vâcib olmaktadır. Şimdi biraz da kısâsı görelim:

Kısâs: Lugatte mûmâselet, yani benzerlik demektir. Şerîatte ise: Bir kimseye yaptığığın mislini yapmaktır. Evet can yerine can alınması mülâhaza edilirse bu benzerliğe akıl ererse de can yerine mal alınmasına, yani kâtili öldürmeyip ondan yalnız diyet almak sûretiyle yapılan kısasa aklımız ermez; çünkü kısas cismin yok olmasına vesîledir. Mal ise onun devâm ve bakâsına hizmet eder. Fakat bizim aklımız ermemekle beraber burada yine de benzerlik vardır, **usûl-i fıkıhda** buna “misl-i gayr-i ma’kûl” derler.

Dînimizde kısâs hem meşrû hem de bir nevi hayat kaynağıdır. Onun meşrû olduğuna **Kitâb, Sünnet ve İcmâ’-ı ümmet** şâhiddir. Kitâbdan delilimiz:

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا حَبِّبُوا عَلَيْكُمْ الْقِصَاصَ »

“Ey mü'minler sizin üzerinize kısâs farz kılındı...”²¹⁴ âyet-i kerîmesidir. Sünnetten delili:

« مَنْ قَتَلَ قَتَلْنَا »

“Her kim insan öldürürse biz de onu öldürürüz” Hadîs-i Şerîfi ile bu bâbda göreceğimiz hadislerdir. Hayat kaynağı oluşunu ise:

« وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ »

“Sizin için kısâsda hayat vardır ey akıl sâhipleri...”²¹⁵ âyet-i kerîmesi isbât etmektedir.

²¹⁴ Sûre-i Bakara, âyet: 178.

²¹⁵ Sûre-i Bakara, âyet: 179.

Bu gûnâ cem'iyetli sözlere edebiyatta îcâz derler. **Fahr-i Kâinât (s.a.v.)** bunları "Cevâmiu'l-Kelim" nâmı ile ifâde buyurmuşlardır. Bu bir kaç kelimelik âyetin mânâsı o kadar şümûllüdür ki, yalnız bu âyet üzerinde bir kaç yüz sahîfelik bir eser yazılabilir. Biz bu deryaya dalmadan geçmek mecbûriyetindeyiz. Yalnız bu hayat deryasının üzerinden derin nefesler alarak atlayıp geçerken muhterem kârî'lerimize bir nefha-i hayat takdîm etmeyi boynumuza borç biliriz.

İmdi deriz ki: kîsâsda hayat vardır. Evet din düşmanlarının çirkin gördüğü kılıçla kelle uçurmakta hayat vardır. Çünkü kasden adam öldüren kâtilin kuş gibi havada uçan kellesini görmek onu müşâhede edenlerin kalplerine o derece derin bir te'sîr icrâ edecektir ki, bir daha kendileri adam öldürmek şöyle dursun, onun tasavvurundan bile kaçınacaklardır. Bunun tahakkuk ettiğini düşünürsek netîceyi bulmak son derece kolay olur. Zîrâ öldüren bulunmayınca ölen de bulunamayacaktır. Ölen bulunmayınca kîsas da bulunmayacaktır. İşte hayat budur. Bunu bir kan dâvasına tatbîk ettiğimizi düşünelim: yıllarca devam edegelen ölümlü dâvâ birden bire duracaktır. Çünkü: öldürme sırası bizimdir; diyen taraf, karşı taraftan birini öldürürse kendi kellesinin kılıçla uçurulacağını ve bu işin üç beş sene, nihâyet ölüme bedel kaydı ile hapisteye yatarak günün birinde mutlaka kurtulacağı hulyâsına benzemeyeceğini; bilâkis muhâkeme biter bitmez hükmün infâz edileceğini düşünür de olduğu yerde mihlanıp kalır. Bu oldu mu, karşı taraftan vurulacak olan insan ölmedi, onu öldürecek olan bu tarafın kâtili de ölmedi demektir. İşte âyet-i kerîmenin en kısa mânâsı bu, kîsâsdaki hayatın en veciz medlûlû de budur. Nihâyet **Allâhü Zülcelâl** "hâşâ" bizlerden akıl alacak değildir. Onun emirleri, emirlerin en güzeli olduğu gibi nehiyleri de yasakların en müessiridir.

(٩٩٠/١١٨٧) - عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَا يَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَّا يَأْخُذَ ثَلَاثُ: الثَّيِّبِ الزَّانِي وَالنَّفْسِ بِالنَّفْسِ وَالتَّارِكِ لِدِينِهِ الْمُفَارِقِ لِلْجَمَاعَةِ ". مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1187/990 "İbn-i Mes'ûd radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

- Allâh'dan başka ilâh olmadığına ve benim Resûlullâh olduğuma şehâdet eden Müslüman bir kimsenin kanı ancak üç

sebepten biri ile helâl olur: Dul zenpâre olmak, cana karşı canla mukâbele etmek ve dînini bırakıp, cemâati terkeder olmak sebeplerinden biri ile; buyurdular.” Hadîs **müttefekun aleyhdir.**

Hadîs-i Şerîf, müslüman bir kimsenin ancak üç sebepten biri ile öldürülebileceğine delildir. Bunlardan birincisi dul zenpâre yani muhsan olup da yine zinâ eden kimsedir. Bunun hakkı recim sûretiyle öldürülmektir. İkincisi: cana karşı can, yani kısas sûretiyle i'dâmıdır. Dînini terkeden ise İslâmiyet'ten dönen her mürted ile irtidât vâsitasına âmm ve şâmindir. Böyleleri tekrar İslâm'a avdet etmezlerse öldürülürler.

“Cemâati terkeden” ta'biri her nevi âsî ve bâğîlere şâmindir. Bu hadîsde kâfirden îmâna gelmesini isteyerek kendisi ile mukâtele edilemeyeceğine, ancak şerrini def için mukâtele edilebileceğine işâret vardır. Kâfir, dînini bırakanlarda dâhildir. Zîrâ o İslâm fıtratı üzerine yaratılmış, lâkin bu fıtratı kendisi terketmiştir; diyenler de vardır.

(۹۹۱/۱۱۸۸) - وَعَنْ عَائِشَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا يَحِلُّ قَتْلُ مُسْلِمٍ إِلَّا بِأَحَدٍ ثَلَاثِ خِصَالٍ: زَانٍ مُحْصَنٍ فَيَزْجُمُ وَرَجُلٌ يَقْتُلُ مُسْلِمًا مُتَعَمِّدًا فَيُقْتَلُ وَرَجُلٌ يَخْرُجُ مِنَ الْإِسْلَامِ فَيُحَارِبُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَيُقْتَلُ أَوْ يُضَلَبُ أَوْ يُنْفَى مِنَ الْأَرْضِ “ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ .

1188/991“Âişe radiyallâhü anhâ'dan Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur:

Bir müslümanın katli ancak üç hasletten biri sebebiyle helâl olabilir: Ya muhsan zânîdir de recmedilir. Yâhud bir müslümanı kasden öldüren adamdır; katledilir. Yâhud da İslâm'dan çıkıp Allâh ve Resûlü'ne karşı harb eden ve binnetîce öldürülen veya asılan yâhud o yerden sürgün edilen adamdır”.

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** ile **Nesaî** rivâyet etmişlerdir. **Hâkim** onu sahîhlemiştir.

Hadîs-i Şerîf yukarıki hadîsin ifâde ettiğini anlatmaktadır. “İslâmıdan çıkıp” denildikten sonra “Allâh ve Resûlüne karşı harbeden” buyurulması müslümanlıktan çıkan bir kimseye mahsûs olan bir hükmü beyân içindir. Böyle bir kimseye muhârib yâhud yol kesici, şakî derler ki, bunun hükmü ya öldürülmek, ya asılmak yâhud da sürgün edilmektir. Binâenaleyh bu hadîs yukarıkinden daha ehassdır.

İmâm-ı A'zam **Ebû Hanîfe'**ye göre nefyetmekten murâd: hapistir.

İmâm Şâfiî'ye göre ise nefiy: bir beldeden başka beldeye sürgün ederek orada da aranması ve o kimsenin de kaçak vaziyeti almasıdır. Bazılarına göre nefiy yalnız kendi beldesinden sürgün etmekle: bir takımlarına göre de hudûd hârici etmekle olur.

Gerek hadîsin gerekse âyetin zâhirleri müslümanların hükümdarının bu cezâlar arasında muhayyer olduğunu muhârib vaziyetteki şahsın müslüman veya kâfir olmasının bu bâbda hiç bir te'sîri bulunmadığını gösteriyor. Filhakika *İmâm Mâlik*: "Hangi neviden olursa olsun yol kesildi mi, müslümanların hükümdarı verilecek cezâ hakkında âyetteki şıklardan birini seçmekte serbesttir" diyor. Bu bâbdaki âyet-i kerîme şudur:

« إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ »

"Allâh ve Resûlüne karşı harbederek yer yüzünde fesâd çıkarmaya çalışanların cezâsı, ancak ve ancak öldürülmeleri veya asılmaları yâhud elleri ile ayaklarının çaprazlamaya kesilmesi ve yâhud o yerden sürgün edilmeleridir."²¹⁶

Hanefiler'den bazıları *İmâm Mâlik*'in sözüne şu cevâbı vermişlerdir:

Allâhü Zülcelâl bu âyet-i kerîmede cezâ nevilerini cinâyet nevilerine karşılık olarak zikretmiştir. Cezâ, cinâyete göre artar ve eksilir. **Teâlâ** hazretleri **"Bir kötülüğün cezası onun misli bir kötülüktür"** buyuruyor. Şu halde en ağır bir cinâyete karşı en hafif cezâyı tatbîk yakışmaz. Bunun aksini yapmak da doğru değildir. Binâenaleyh gösterdiği zâhirî muhayyerlikle amel etmek câiz değildir. Cezâlar cinâyetlere göre tevzî edilecektir. Bu takdîrde ise dört şekil hâsıl olur. Şöyle ki:

1 - Bir cemâat veya bir kişi yol kesmeğe çıkar da hiç bir icrâatta bulunmadan ele geçerse tevbe edinceye kadar hapsolunur.

2 - Şâyed bir müslümanın veya zimmînin malını almışlar; ve her birerlerine hırsızlık nisâbı mal düşmüşse hepsinin elleri ve ayakları çaprazlamaya kesilir. Bundan murâd: sağ elle sol ayaktır.

3 - Müslümanları veya zimmîleri öldürmüş fakat mallarını almamışlarsa kendileri de öldürülürler. Bu bâbda velîlerin afvine bile bakılmaz.

4 - Hem öldürmüş hem de mallarını almışlarsa: ya elleri ayakları çaprazlamaya kesilerek öldürülürler ve asılırlar; yâhud yalnız öldürülür ve asılırlar. **Hz. Ali** ile **İbn-i Abbâs** (r.anhümâ)'ın ve **Nehâf** ile **Sâid b. Cübeyr** hazarâtının kavilleri bu olduğu gibi **Hanefiler**'in mezhebi de budur.

²¹⁶ Sûre-i Mâide, âyet: 33.

(٩٩٢/١١٨٩) - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَوَّلُ مَا يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي الدِّمَاءِ". مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1189/992 "Abdullâh b. Mes'ûd radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Kıyâmet gününde insanlar arasında ilk hüküm kanlar hakkında verilecektir; buyurdular."

Hadîs müttefekun aleyhdir.

Hadîs-i Şerîf, insan kanının ne kadar şânı büyük bir şey olduğuna delildir. Çünkü en evvel en mühim dâvaların görüleceği şüphesizdir. Ancak bu hadîs: «أَوَّلُ مَا يُخَاسَبُ الْعَبْدُ عَلَيْهِ صَلَاتُهُ»

"Kulun hesaba çekileceği ilk nesne namazıdır" hadîsine muârizdir. **Namaz** hadîsini *Sünen* sâhipleri **Hz. Ebû Hüreyre**'den tahrîc etmişlerdir. Bazıları muârazayı def' için: **"İbn-i Mes'ûd** hadîsi, kul hakkına dâirdir; **Ebû Hüreyre** hadîsi ise **Allâh** hakkına mahsûstur. Bir de **İbn-i Mes'ûd** hadîsi ilk kazâyı, **Ebû Hüreyre** hadîsi ise ilk hesâbı göstermektedir. Bunlar başka başka şeylerdir. Nitekim *İmâm Nesai*'nin tahrîc ettiği **İbn-i Mes'ûd** hadîsinden de anlaşılmaktadır" derler. *Nesai*'nin tahrîc ettiği İbn-i Mes'ûd hadîsi şudur:

«أَوَّلُ مَا يُخَاسَبُ عَلَيْهِ الْعَبْدُ صَلَاتُهُ وَأَوَّلُ مَا يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ فِي الدِّمَاءِ»

"Kulun ilk hesâba çekileceği şey namazdır. İnsanlar arasında ilk hüküm de kanlar hakkında olacaktır."

İmâm Buhârî'nin tahrîc ettiği **Hz. Ali** hadîsine göre: Bedir şehîdleri nâmına kıyâmet gününde ilk dâvâcı **Ali (r.a.)** olacaktır. *Buhârî* orada **Ebû Hüreyre** hadîsini de beyân etmiştir. Bu hadîsler kan hakkındadır.

Mal hakkında da bir çok hadîsler rivâyet olunmuştur. Meselâ *İbn-i Mâce*, **İbn-i Ömer (r.a.)**'den merfû olarak şu hadîsi rivâyet eder:

«مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ دِينَارٌ أَوْ دِرْهَمٌ قُضِيَ مِنْ حَسَنَاتِهِ»

"Üzerinde bir dînâr veya bir dirhem borcu olduğu halde vefât eden kimsenin (borcu) hasenâtından ödenir."

Bu hadîslerin beyânına göre borçlunun hasenâtı borçlarına yetmezse hasmının günahları ona yükletilerek cehenneme atılacaktır. Yalnız *İmâm Beyhakî*: borç mukâbilinde verilecek sevâbın katlanmamış hasenâttan olacağını, Allâh'ın lutf ü kereminden ihsân ettiği katlamaların borca bedel verilemeyeceğini söylemiştir.

(٩٩٣/١١٩٠) - وَعَنْ سَمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ”مَنْ قَتَلَ عَبْدَهُ قَتَلَنَاهُ وَمَنْ جَدَعَ عَبْدَهُ جَدَعْنَاهُ“. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَرْبَعَةُ وَحَسَنُهُ التِّرْمِذِيُّ وَهُوَ مِنْ رِوَايَةِ الْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ عَنْ سَمُرَةَ وَقَدْ اخْتَلَفَ فِي سَمَاعِهِ مِنْهُ وَفِي رِوَايَةِ لَأَبِي دَاوُدَ وَالنَّسَائِيِّ بِزِيَادَةٍ ”وَمَنْ خَصَصَ عَبْدَهُ خَصَصْنَاهُ“ وَصَحَّحَ الْحَاكِمُ هَذِهِ الزِّيَادَةَ .

1190/993 “Semüra radiyallâhü anh’den rivâyet olunmuştur.

Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her kim kölesini öldürürse biz de onu öldürürüz; kim kölesinin burnunu veya kulağını, dudağını keserse biz de kendisinin o azasını keseriz; buyurdular.”

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Dörtler** rivâyet etmişlerdir. Hadîsi, **Semüra’dan Hasan-ı Basrî** rivâyet etmiştir. Fakat **Hasan**’ın ondan işitmesi ihtilâfıdır. **Ebû Dâvud** ile **Nesâî**’nin rivâyetinde bu hadîs: “**Ve kim kölesinin hayalarını çıkarırsa biz de onun hayalarını çıkarırız**” cümlesi ziyâde edilerek tahrîc olunmuştur. **Hâkim** bu ziyâdeyi sahîhlemiştir.

İbn-i Maîn: “**Hasan, Semüra**’dan hiç bir şey işitmemiştir. Hadîs yazılı idi” diyor. Bazıları yalnız **Akîka** hadîsini işittiğini söylemektedir. **İbnü’l-Medînî** ise **Hasan**’ın **Semüra** (r.a.)’den işittiğini isbât etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, köle mukâbilinde sâhibinin kısas edileceğine delîldir. Köleyi öldüren başkası olduğu takdîrde kısas yapılacağı ise evleviyette kalır. Maamâfih mesele ihtilâfıdır.

İbrahim Nehaî ile diğer bazı **ulemâya** göre köle mukâbilinde hür mutlak sûrette öldürülür. Delîlleri buradaki **Semüra** hadîsidir. « النَّفْسُ بِالنَّفْسِ » “**Nefse mukâbil nefis**”²¹⁷ âyet-i kerîmesi de bunu te’yîd eder.

İmâm-ı A’zam Ebû Hanîfe’ye göre, köleye mukâbil hür kısas olunursa da sâhibi müstesnâdır. Kölesine mukâbil ona kısas yapılmaz. **İmâm-ı A’zam**, âyet-i kerîmenin umûmu ile amel ederse de:

« لَا يَقَادُ مَمْلُوكٌ مِنْ مَالِكِهِ وَلَا وَلَدٌ مِنْ وَالِدِهِ »

“Hiç bir memlûk sâhibinden, hiç bir evlâd da babasından kısas alamaz” hadîsi ile köle sâhibini ve babayı hükümden tahsîs etmiştir. Bu hadîsi **Beyhakî** tahrîc etmiştir. Ancak râvîsi **Ömer b. İsa**’dır. **Buhârî**’den onun “**Münkerü’l-Hadîs**” olduğu rivâyet edilmiştir. Yine **Beyhakî**’nin **Hz. Ömer**’den tahrîc ettiği **Zünbâ** kıssasında: **Hz. Zünbâ**’ın kölesinin

²¹⁷ Sûre-i Mâide, âyet: 45.

Sürâka (r.a.)'dan rivâyet ettiğini söylerler. Hattâ vâsitasız rivâyet ettiği bile iddiâ olunmuştur. **Sürâka**'nın rivâyetinde *el-Müsennâ* bulunmaktadır ki, bu zât zaîfdir. **İmâm Şâfiî**: “Bu hadîsin bütün tarîkleri münkatı’dır” demiş; **Abdülhak dahî**; “Bu hadîslerin hepsi ma’lûldür. Hiç biri hakkında bir şey sâbit olmuyor” şeklinde beyânda bulunmuştur.

Hadîs-i Şerîf, çocuğu mukâbilinde babanın öldürülmeyeceğine delîldir. **İmâm Şâfiî**: “görüştüğüm bir çok ehl-i ilimden çocuğu mukâbilinde babanın öldürülmeyeceğini belledim. Ben de buna kâilim” demektedir. **Ashâb-ı Kirâm** ve sâir **ulemâ**'nın cumhûru ile **Hanefiler**, **Şâfiîler** ve **Hanbelîler** mutlak sûrette buna kâildirler. Derler ki: “Baba çocuğun vücûd bulmasına sebebdir. Binâenaleyh çocuğunun onun yok olmasına sebep olması câiz değildir.”

Bazıları mutlak sûrette babanın çocuğuna karşılık kısâs edileceğine zâhib olmuş ve âyet-i kerîmedeki “**nefse karşı nefis**” ifâdesi ile istidlâl etmişlerdir. Bunlar âyetin bu hadîsle tahsis edildiğini kabûl etmiyorlar demektir.

İmâm Mâlik'e göre baba çocuğunu yatırır da keserse kısâs olunur. Çünkü bu hakikî kasıddır; başka bir şeye ihtimâlî yoktur. Kasıt mes'elesi gizli bir şeydir. Onu isbât, ancak zâhir olan karînelerle mümkündür. Fakat yatırarak kesmez de baba hakkında terbiye ve te'dîb sayılabilecek bir şeyle öldürürse, öldürmeyi kastetmediğine hamledilir. Hattâ bu husûsda **Mâlik**'e göre baba ile başkaları arasında bile fark vardır. Zîrâ babada evlâdına karşı şefkat vardır. O evlâdını ekseriyetle terbiye için döğër. Bundan dolayıdır ki, başkası hakkında kasıd sayılacak bir fiil baba hakkında kasıd sayılmaz. **Cumhûr**'a göre kâtil kim olursa olsun maktûle mîrâşçı olamaz. Onlarca kısasın sukûtu husûsunda dede ile anne de baba gibidir.

(۹۹۵/۱۱۹۲) - وَعَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ: ”قُلْتُ لِعَلِيٍّ: هَلْ عِنْدَكُمْ شَيْءٌ مِنَ الْوَحْيِ غَيْرَ الْقُرْآنِ؟ قَالَ: لَا وَالَّذِي فَلَقَ الْحَبَّةَ وَبَرَأَ النَّسَمَةَ إِلَّا فَهْمًا يُعْطِيهِ اللَّهُ تَعَالَى رَجُلًا فِي الْقُرْآنِ وَمَا فِي هَذِهِ الصَّحِيفَةِ. قُلْتُ: وَمَا فِي هَذِهِ الصَّحِيفَةِ؟ قَالَ: الْعَقْلُ وَفِكَائِكُ الْأَسِيرِ وَأَنْ لَا يُقْتَلَ مُسْلِمٌ بِكَافِرٍ“ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ - وَأَخْرَجَهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ مِنْ وَجْهِ آخَرَ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ وَقَالَ فِيهِ: ”الْمُؤْمِنُونَ تَتَكَافَأُ دِمَاؤُهُمْ وَيَسْعَى بِذِمَّتِهِمْ أَدْنَاهُمْ وَهُمْ عَلَى مَنْ سِوَاهُمْ وَلَا يُقْتَلُ مُؤْمِنٌ بِكَافِرٍ وَلَا ذُو عَهْدٍ فِي عَهْدِهِ.“ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ .

1192/995 “Ebû Cuhayfe radiyallâhü anh’den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Ali’ye:

Yanınızda Kur’ân’dan başka vahiy nâmına bir şey var mı? dedim:

Hayır, dâneiy yaran ve canı yaratan Allâh’a yemîn ederim ancak Allâh’ın bir adama Kur’ân ile şu sahîfedeki şeyler hakkında vermiş olduğu anlayış müstesnâ; dedi:

Bu sahîfede ne var? Dedim:

Diyet, esîri tahliye ve kâfir mukâbilinde müslümanın öldürülmemesi, dedi.”

Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir. Onu **Ahmed, Ebû Dâvud** ve **Nesaî** başka bir tarikle **Ali**’den tahrîc etmişlerdir. Bu hadîsde **Ali**: **“Mü’minlerin kanları birbirine müsâvîdir. Zimmetleri onların en zayıfını bile sa’y ü gayrete getirir. Onlar başkalarına karşı bir eldirler. Bir kâfire bedel mü’min öldürülmez. Ahd ü peymân sâhibi bir mümin dahî harbî olan kâfir mukâbilinde öldürülmez; dedi.”** Hadîsi **Hâkim** sahîhlemiştir.

Musannıf diyor ki: **“Ebû Cuhayfe’nin Ali (r.a.)’e vahiy sorması Şûler’den bir takımlarının Ehl-i beyte bilhâssa, Hz. Ali’ye vahiy geldiğini sanmalarındandır. Bu meseleyi Hz. Ali’ye Ebû Cuheyfe’den başkası da sormuştur.”** **Hz. Ali’nin cevâbı Şûler’in bütün iddiâlarını yıkmıştır. Şûler**, ulemâ-i ümmetin ittifâkla kabûl ettikleri sahîh hadîsleri bırakıp kendilerine husûsiyet veren bir takım hadîsler iddiâ ederler.

Sorulan şeyin şer’î ahkâma âid olduğu anlaşılıyor. Nitekim “Bu sahîfede ne var” diye sorması da buna delâlet etmektedir. Binâenaleyh bundan **Hz. Ali’ye** nisbet edilen ilm-i cefir vesâireyi nefiy etmiş olmak lâzım gelmez. Onun bugün gizli ilimler nâmı altında toplanan cefir gibi bilgilere sâhib olduğunu **“Ancak Allâh’ın bir adama Kur’ân ile şu sahîfedeki şeyler hakkında vermiş olduğu anlayış müstesnâ”** sözü ile işâret ettiğini iddiâ edenler vardır.

Hadîs-i Şerîf bir kaç mes’eleye şâmilidir. Şöyleki:

1 - Diyet vermenin lüzûmuna şâmilidir. Diyet hakkında az ileride ayrıca bir bâb gelecektir.

2 - Bu hadîs esirin düşman elinden kurtarılması hükmüne delâlet eder. Bu husûsda tergîb ve teşvikler vârid olmuştur.

3 - Kâfir öldüren müslüman kısâsen öldürülemez. **Cumhûr’un** kavli budur. Ancak bahsin başında da arzettiğimiz vecihle **Hanefîler’e** göre

zimmîyi yani müslüman devletin tebeasından gayr-ı müslimi öldüren müslüman kısâsen öldürülür. Fakat müste'men denilen pasaportluyu öldüren kısâs edilemez. Delilleri, sadedinde bulunduğumuz **Ebû Cuhayfe** hadîsidir. Zîrâ bu hadîsde **"Harbî bir kâfire mukâbil bir mü'min öldürülemez"** denilmiştir. Bu hadîsin mefhûmu muhâlifinden zimmî öldüren müslümanın kısâs edileceği anlaşılırsa da mefhûmu muhâlefet Hanefilerce sahîh bir delîl kabûl edilmediğinden onlar bu bâbdaki hükmü **"nefse karşı nefis"** âyet-i kerîmesinin umûmundan alırlar. Sünnetten bir delilleri de *Beyhaki'nin* tahrîc ettiği şu hadîsdir:

« أَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَتَلَ مُسْلِمًا بِمُعَاهِدٍ وَقَالَ أَنَا أَكْرَمُ مَنْ وَفَى بِدِمَّتِهِ »

"Peygamber (s.a.v.) bir zimmî mukâbilinde bir müslümanı öldürmüştü ve: Ben ahdında duranların en kerîmiyim; buyurmuştur." Bu hadîs *Abdurrahman b. Beylemânî*'den hem mürsel hem merfû olarak rivâyet edilmişse de merfû rivâyeti için *Beyhaki* "hatâ" demiştir. *Dâre Kutnî*: "İbn-i Beylemânî zâifdir. Hadîsi vasıl bile etse ondan hucet olamaz. Mürsel rivâyet ederse ondan ne olur?" demiştir.

Hadîs-i Şerîfdeki **"zimmeleri husûsunda onların en zaîfi bile sa'y ü gayret gösterir"** cümlesinden murâd şudur: Bir müslüman bir harbîye yani küfür diyarından gelmiş bir gayr-ı müslime dokunmayacağına dâir söz verse onun bu emânı bütün müslümanlarca verilmiş bir emniyet vesîkasıdır. Söz veren müslümanın erkek veya kadın olması hükmen müsâvidir. Yalnız mükellef olması şarttır.

"Onlar başkalarına karşı bir eldirler" demekle müslümanların düşmanlarına karşı toplu ve müttefik oldukları; birbirlerine yardım ettikleri anlatılmıştır. Onlar o kadar elele vermişlerdir ki, sanki hepsinin elleri bir el, yaptıkları iş bir iştir.

(٩٩٦/١١٩٤) وَعَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ: "أَنَّ جَارِيَةَ وَجَدَ رَأْسَهَا قَدْ رُضَّ بَيْنَ حَجْرَيْنِ فَسَأَلُوهَا: مَنْ صَنَعَ بِكَ هَذَا: فَلَانَّ ، فَلَانَّ حَتَّى ذَكَرُوا يَهُودِيًّا فَأَوْمَأَتْ بِرَأْسِهَا فَأَخَذَ الْيَهُودِيُّ فَأَقْرَعَ فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُرَضَّ رَأْسُهُ بَيْنَ حَجْرَيْنِ " مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَاللَّفْظُ لِمُسْلِمٍ .

1194/996 "Enes b. Mâlik radiyallâhü anh'den rivâyet edildiğine göre bir câriye, kafası iki taş arasında ezilmiş bir halde bulunmuş da kendisine:

Bunu sana kim yaptı? filân mı, filân mı? diye sormuşlar.

Nihâyet bir yahûdî'yi söyleyince câriye başı ile (evet diye) işâret etmiş, Bunun üzerine Yahûdî tevkîf edilmiş ve hemen (suçunu) ikrâr etmiş. Resûlullâh (s.a.v.) onun başının da iki taş arasında ezilmesini emir buyurmuştur.”

Hadîs **müttefekun aleyh**dir. Lafız **Müslim**'indir.

Hadîs-i Şerîf, kısas keskin âletle öldürdükte vâcib olduğu gibi ağır bir şeyle öldürdüğü zaman da vâcib olduğuna, kadına mukâbil erkeğin öldürüleceğine; kezâ kâtil ne ile öldürmüştü kendisinin de o âletle öldürüleceğine delâlet etmektedir. Burada üç mes'ele vardır:

1 - Ağır bir şeyle öldürdüğü zaman dahî kısas vâcibdir. *İmâm Şâfiî*, *İmâm Mâlik* ve **Hanefiler**'den *İmâm Muhammed* buna kâildirler. Çünkü bunda insan kanını heder olmaktan korumak vardır. Bir de can alma husûsunda keskin âletle, keskin olmayan bir cisim arasında fark yoktur.

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe ile, *Şa'bî* ve *İbrahim Nehaî*'ye göre ağır bir şeyle vâki olan katilde kısâs yoktur. Bunların delili: *İmâm Beyhaki*'nin **Nu'mân b. Beşîr**'den merfû olarak tahrîc ettiği şu hadîsdir:

« كُلُّ شَيْءٍ خَطَأٌ إِلَّا السِّيفُ وَلِكُلِّ خَطَأٍ أَرْشٌ »

“Kılıçtan mâadâ her şey hatâdır. Her hatâ için de diyet vermek vardır” bir rivâyette: « كُلُّ شَيْءٍ بِسُوءِ الْحَبِيدَةِ خَطَأٌ وَلِكُلِّ خَطَأٍ أَرْشٌ »

“Demirden mâadâ her şey hatâdır. Her hatâ için de diyet vermek vardır” buyurulmuştur. Bazıları bu hadîsi zaîf bularak **Enes** hadîsine mukâvemet edemeyeceğini iddiâ etmişlerse de **Hanefiler**, **Enes** hadîsinde yaralama vâki olduğunu ileri sürmüş; Yahûdî'nin çocuk öldürmek âdeti olduğu için yeryüzünde fesâd çıkaranlardan sayıldığını, binâenaleyh kendisine bundan dolayı kısâs yapıldığını beyân etmişlerdir.

Katil, sopa, kamçı ve yumruk gibi ekseriyetle öldürmekte kullanılmayan bir âletle yapılırsa, *İmâm Mâlik* ile diğer bazı ulemâya göre kısâs yine vâcib olur. *Ebû Hanîfe*, *Şâfiî* ve **Tâbîîn**'den büyük bir cemâate göre burada kısâs yoktur. Böyle katillere **şibh-i amid**, yani yarı kasıtlı katil derler.

Bu katlin diyeti: kırk tanesi yavrusu karnında olmak şartı ile yüz deve dir. Çünkü *İmâm Ahmed b. Hanbel* ile *Sünen* sâhiblerinin *Tirmizî*'den mâadâsı bu husûsda **Abdullah b. Amr**'den şu hadîsi tahrîc etmişlerdir:

« أَنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ”أَلَا ، وَإِنْ فِي قَتْلِ الْخَطَا شِبْهُ الْعَمْدِ مَا كَانَ بِالسُّوْطِ وَالْعَصَا مِائَةً مِنَ الْإِبِلِ فِيهَا أَرْبَعُونَ فِي يُطُونَهَا أَوْلَادُهَا“ »

Resûlullâh (s.a.v.): “Dikkat edin, hiç şüphe yok ki, Şibh-i amid sayılan kamçı ve sopa ile vâki hatâ katlinde, içlerinde

kırk tane yavrusu karnında bulunmak şartı ile yüz deve vardır” buyurdular. Maamâfih bu hadîs hakkında *İbn-i Kesir* “*el-İrşad*” nâm eserinde: “İsnâdında pek çok ihtilâf vardır” diyor.

2 - Kadın öldüren erkeğin kısâs edilmesi ihtilâflıdır. Ekser-i ulemâyâ göre kısâs edilir. Hattâ *İbni'l-Münzir* bu husûsda icmâ nakletmiştir. *Hasan-ı Basrî*'den bir rivâyete göre kadın öldüren erkek kısâs edilmez. *Hasan-ı Basrî* “**Kadına mukâbil kadın...**”²¹⁹ âyet-i kerîmesiyle istidlâl etmiş olsa gerektir. Fakat bu kavil **ulemâ** tarafından kabûle mazhar olmamıştır. Çünkü **ulemâ-i ümmet**in kabûlüne mazhar olan *Amr b. Hazm*'ın²²⁰ mektûbunda kadın öldüren erkeğin kısâs edileceği tesbît olunmuştur. Bu sarâhat âyet-i kerîmeden alınan mefhûmu muhâlifden daha kuvvetlidir.

3 - Katil hangi âletle yapılmışsa kısâs dahî onun misli ile yapılmalıdır. **Cumhûru ulemânın** kavli budur. Bunlar: « وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ » “**Eğer cezâlandırırsanız size verilen cezânın misli ile cezâlandırın**”²²¹ ve: « فَأَعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ » “**O size ne ile tecâvüzde bulundu ise siz de onun misli ile cezâ verin**”²²² âyet-i kerîmeleri ile ve bazı hadîslerle istidlâl ederler. Fakat katle sebep olan fiilin hadd-i zâtında mübâh olması şarttır. Eğer fiil, sihir gibi harâm olan fiilerden ise katil öyle bir fiille öldürülmez; zîrâ haramdır. Maamâfih mes'ele yine de ihtilâflıdır.

Hanefiler'le **Kûfeliler**'e ve diğer bazı ulemâyâ göre kısâs yalnız kılıçla olur. Delilleri: *Bezzâr* ile *İbn-i Adiyy*'in tahrîc ettikleri **Ebû Bekre** hadîsidir. Mezkûr hadîsde **Peygamber (s.a.v.):** « لَا قَوْدَ إِلَّا بِالسَّيْفِ »

“**Kısas ancak kılıçla olur**” buyurmuşlardır. Ancak bu hadîs dahî zâif görülmüştür. **Hanefiler** müsle yani kulak, burun ve sâir âzânın kesilmesi husûsundaki nehiy ile ve kezâ **Peygamber (s.a.v.)**'in:

“**Öldüreceğiniz zaman katli iyi yapın:** إِذَا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقَتْلَ”
Hadîs-i Şerîfi ile de istidlâl ederler.

Hadîs-i Şerîfde: “**yahûdî ikrâr etti**” denilmesine bakılırsa bu iş için bir defa ikrar kâfidir. Zîrâ ikrârın tekrarlandığına bir delîl yoktur.

²¹⁹ Sûre-i Bakara, âyet: 178.

²²⁰ **Amr b. Hazm: Tâbîn**'den olup, **Ömer b. Abdülaziz** zamanında **Medîne-i Münevvere**'de kadılık etmiştir.

²²¹ Sûre-i Nahl, âyet: 126.

²²² Sûre-i Bakara, âyet: 194.

(۹۹۷/۱۱۹۵) - وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: " أَنَّ غُلَامًا
لِأَنَاسٍ فَقَرَاءَ قَطَعَ أُذُنَ غُلَامٍ لِأَنَاسٍ أَغْنِيَاءَ فَأَتَوْا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ
يَجْعَلْ لَهُمْ شَيْئًا " رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالثَّلَاثَةُ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ .

1195/997 "İmrân b. Husayn radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunduğuna göre;

Fakir bir takım insanlara âid bir gulâm, zengin insanlara âit bir gulâmın kulağını kesmiş. Bunun üzerine zenginler Peygamber (s.a.v.)'e gelmişler. Fakat Peygamber (s.a.v.) onlara hiç bir şey vermemiştir."

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Üçler** sahîh bir isnâdla rivâyet etmişlerdir.

Hadîs-i Şerîf, fakirin hiç bir şey ödemeyeceğine delâlet etmektedir. Yalnız *Beyhakî* şöyle diyor: "Eğer gulâmdan murâd köle ise, kölenin işlediği cinâyetin kendi şahsına âit olduğuna ulemânın icmâi vardır. Şu halde hadîsimiz cinâyetin hatâ olarak işlendiğine delâlet ediyor. **Peygamber (s.a.v.)**'in bir şey ödetmemesi cinâyetinin diyetini kendiliğinden vermiş olmasındandır.

Cinâyeti işleyen hür fakat bülûğa ermemiş bir çocuk da olabilir. Bu takdîrde cinâyeti kasten işlemiş, fakat **Peygamber (s.a.v.)** onun diyetini âkilesine ödetmemiştir. Kendisi de fakir bulunduğundan şimdilik ona da ödetmemiştir. Yahut diyeti âkilesine revâ görmüş; fakir oldukları için ödetmemiş; cânîye dahî cinâyeti hatâ hükmünde olduğu için ödetmemiştir."

Hattâbî'ye göre buradaki cinâyeti hür bir kişiye yapmış ve cinâyet hatâ olarak işlenmiştir; âkilesi yani diyeti ödeyecek komşuları da fakirdirler. Binâenaleyh fakirlere ya fakirliklerinden dolayı diyet verdirmemiş: yâhud kulağı kesilen, köle imiştir de ona yapılan cinâyetin diyetini vermişlerdir.

Beyhakî'nin ifâdesinde geçen: "cinâyetin diyetini âkilesine ödetmemiştir" cümlesi *İmâm Şâfiî'nin* mezhebidir. Ona göre küçük bir çocuğun kasden işlediği cinâyet çocuğun malından verilir; âkileye ödettirilmez. "Yâhud âkilesine revâ görmüş" cümlesini hatâ ihtimali ile birlikte mütâlaa etmek icâbeder. Bu takdîrde mes'ele ittifâkîdir.

İmâm Ebû Hanîfe ile *Mâlik* ve diğer bazı **ulemâ**ya göre hüküm kasıt ihtimâli halinde de böyledir.

(۹۹۸/۱۱۹۶) - وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا
 ” أَنَّ رَجُلًا طَعَنَ رَجُلًا بِقَرْنٍ فِي رُكْبَتِهِ فَجَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 فَقَالَ: أَقِذْنِي فَقَالَ: حَتَّى تَبْرَأَ ثُمَّ جَاءَ إِلَيْهِ فَقَالَ: أَقِذْنِي فَأَقَادَهُ ثُمَّ جَاءَ إِلَيْهِ فَقَالَ:
 يَا رَسُولَ اللَّهِ عَرَجْتُ فَقَالَ: ” قَدْ نَهَيْتُكَ فَعَصَيْتَنِي فَأَبْعِدْكَ اللَّهُ وَيَطْلَ عَرَجُكَ ثُمَّ
 نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنْ يُقْتَصَّ مِنْ جُرْحٍ حَتَّى يَبْرَأَ صَاحِبُهُ.“
 رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالدَّارَقُطْنِيُّ وَأَعْلَى بِالْإِزْسَالِ .

1196/998 “Amr b. Şuayb’den o da babasından o da dedesinden (r.a.) işitmiş olmak üzere rivâyet olunduğuna göre bir adam bir zâtın dizini boynuzla yaralamış. O da Peygamber (s.a.v.)’e gelerek:

Bana kısas için müsâade et; demiştir. Resûlullâh (s.a.v.):

İyileş de öyle; buyurmuş (Bir müddet) sonra (yine) Peygamber (s.a.v.)’e gelerek:

Bana kısâs için müsâade et; demiş, Resûlullâh (s.a.v.) de ona kısâs için müsâade etmiş. Sonra (yine) ona gelerek:

Yâ Resûlallâh! Topal kaldım; demiş. Resûlullâh (s.a.v.):

Ben seni men ettim. Sen bana isyân ettin. Allâh’da seni (şifâsından) uzaklaştırdı; ve topallığın boşa gitti; buyurmuş; bundan sonra Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem, sâhibi iyileşmedikçe bir yaradan dolayı kısâs yapılmasını nehyetmiştir.

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Dâre Kutnî** rivâyet etmişlerdir. Hadîs mürsel olmakla illetlendirilmiştir. Onun mürsel telâkkî edilmesi Hz. *Şuayb*’ın dedesine yetişmediğine göredir. Halbuki dedesine yetiştiği sâbit olmuştur. Binâenaleyh hadîs mürsel değil muttasıldır. Bu mânâda başka hadîsler de vardır; ve hepsi bu hadîsi takviye ederler. *İbn-i’l-Kayyim* şöyle diyor: “Bu hakemlik, yaranın hali, ya iyileşme yâhud sirâyet sûretiyle istikrâr kesbetmedikçe kısâs yapmanın câiz olmadığını, cinâyetin sirâyeti diyet vermekle ödeneceğini; ve sopa gibi şeylerle vurmada kısas câiz olduğunu tazzammun etmektedir.”

Hadîs-i Şerîf, yara iyileşerek sirâyetinden emîn olmadıkça kısas yapılmayacağına delildir. *İmâm Şâfiî*’ye göre iyileşmeyi beklemek mendûbdur. Delili: **Peygamber (s.a.v.)**’in iyileşmeden önce kısasa müsâade etmiş olmasıdır.

Bazıları iyileşmeyi beklemenin vâcib olduğuna kâildirler. Çünkü zararı def etmek vâcibdir: **Peygamber (s.a.v.)**'in kısasa izin vermesi, zararın nereye varacağı bilinmeden evvel vâki olmuştur; diyorlar.

(۹۹۹/۱۱۹۷) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: "اَقْتَتَلْتُ امْرَأَتَانِ مِنْ هَذِيلٍ فَرَمْتُ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى بِحَجَرٍ فَقَتَلْتُهَا وَمَا فِي بَطْنِهَا فَاخْتَصَمُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَّ دِيَّةَ جَنِينِهَا غُرَّةٌ عَبْدٌ أَوْ وَلِيدَةٌ وَقَضَى الْمَرْأَةُ عَلَى عَاقِلَتِهَا وَوَرَثَتِهَا وَلَدَهَا وَمَنْ مَعَهُمْ فَقَالَ حَمَلُ بِنْتِ النَّبِغَةِ الْهَذِيلِي: يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ يُغْرَمُ مَنْ لَا شَرْبَ وَلَا أَكْلَ وَلَا نَطَقَ وَلَا اسْتَهْلَ فِيمِثْلُ ذَلِكَ يُطَلُّ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّمَا هَذَا مِنْ إِخْوَانِ الْكُفَّانِ مِنْ أَجْلِ سَجْعِهِ الَّذِي سَجَعَ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَأَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ مِنْ حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ "أَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سَأَلَ مَنْ شَهِدَ قَضَاءَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْجَنِينِ؟ قَالَ: فَقَامَ حَمَلُ بِنْتِ النَّبِغَةِ فَقَالَ: كُنْتُ بَيْنَ يَدَيِ امْرَأَتَيْنِ فَضَرَبْتُ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى". فذكره مختصراً و صححه ابن حبان و الحاكم.

1197/999 "Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Hüzeyl (kabilesi)nden iki kadın kavga ettiler. Ve biri diğerine bir taş atarak onu ve karnındakini öldürdü.

Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.)'in huzuruna dâvâya çıktılar. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem, kadının cenini için: bir gurre (yani) bir köle veya câriye diyet hükmetti. Kadının diyetini de âkilesine hükmetti ve çocukları ile onların berabere oldukileri ona mîrâsçı yaptı. Derken Hamel b. Nâbiğa-i Hüzeli:

Yâ Resûlallâh! Yiyip içmeyen, konuşmayan, avazı işitilmeyen bir cenin nasıl ödenir? Böylesi heder olmalıdır; dedi. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

- Bu (lafazan) şu yaptığı seci'den²²³ dolayı ancak ve ancak kâhinlerin arkadaşlarımdandır; buyurdular."

Hadîs müttefekun aleyhdir.

²²³ **Seci**: Cümlelerin son harflerinin birbirinin aynı olmasıdır. Ekell, İstehell, yutall cümlelerinde olduğu gibi.

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** ile **Nesaî**, **İbn-i Abbâs**'dan şu lafızlarla tahrîc etmişlerdir: “**Ömer, Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'in cenin hakkında nasıl hüküm verdiğini gören birini sordu. Râvî demiştir ki, bunun üzerine Hamel b. Nâbiğa ayağa kalkarak:**

Ben iki kadının arasında idim. Biri diğerine vurdu; demiş; ve hâdiseyi kısaca anlatmıştır.” Bu hadîsi **İbn-i Hibbân** ile **Hâkim** sahîhlemişlerdir.

Kavga eden kadınlardan birinin adı **Müleyke binti Uveymir**; diğerinin **Ümmü Avf binti Nesruh**'dur. *Ebû Davud*'un “*Sünen*”inde beyân olunduğuna göre kendisine gurre ödettirilecek olan kadın ölmüş; **Peygamber (s.a.v.)** mîrâsının oğullarına verilmesine hükmetmiş; diyeti asabe olan akrabasına ödetmiştir. Bu takdîre göre “ona mîrâsçı yaptım cümlesindeki zamîr, öldüren kadına raci'dir. Diyeti akrabası verecektir. Hadîs *Müslim*'de de böyledir. Bazıları zamîrin öldürülen kadına âit olduğunu söylemişlerdir. Çünkü öldürülen kadının âkilesi: “Mîrâsı bizim olacak” demişlerdir. **Resûlû Ekrem (s.a.v.)** bunun imkânı olmadığını anlatarak mîrâsının kocası ile çocuklarına verilmesine hüküm etmiştir.

Hamel bin Nâbiğa kâtil kadının kocasıdır.

Hadîs-i Şerîf, aşağıdaki mes'elelere delâlet ediyor:

1 - Anne karnındaki cenîn cinâyet sebebiyle ölürse gurre vermek vâcib olur. Bu bâbda çocuğun ölü doğması ile annesinin karnında ölmesi arasında hükmen bir fark yoktur. Fakat canlı doğar da sonra ölürse tam diyet vermek icâbeder.

Hadîs-i Şerîfde gurre: köle veya cârîye diye tefsîr edilmiştir. *Şa'bî*: “Gurre beş yüz dirhemdir” diyor. *Ebû Dâvud* ile *Nesaî'nin* rivâyet ettikleri bir hadîsde gurrenin 100 koyun olduğu tasrîh edilmiştir. “Beş devedir” diyenler de vardır. *Zîrâ* diyetlerde asıl olan budur.

Buraya kadar görmüş olduğumuz hüküm hür kadının cenîni hakkındadır. Cârîyenin cenîni ise hurreninkine kıyâs olunur. Cârîyede kıymet esâsdir. Yani o kıymeti ile ödenir: Cenîni hakkında dahî hüküm böyledir. Binâenaleyh hurrenin cenîni için diyetin onda birinin yarısı, lâzım geldiğine göre cârîyeninkinde cariye'nin kıymetinin onda birinin yarısı verilir, deniliyor.²²⁴

2 - Hadîsde “**kadının diyetini de âkilesine hükmetti**” denildiğine göre burada kısâs yapılmayacak demektir. Şîbh-i amide kâil olanların bir delîli de budur ve “doğrusu da budur” deniliyor. Çünkü bu vak'ada katil küçük bir taş veya ufak bir sopa ile yapılmıştı. Bunlarla ise ekseri-

²²⁴ Tam diyet yüz devedir. Bunun onda birinin yarısı beş deve eder.

yetle öldürmek kastedilmez. Binâenaleyh âkileye diyet vâcib olur; kısas icâbetmez. **Hanefiler** bu hadîsi ağır bir şeyle insan öldürüldüğü zaman kısas lâzım gelmeyeceğine delil getirirler.

3 - **“Kadının diyetini de âkilesine hükmetti”** cümlesi diyetin âkile üzerine vâcib olduğuna delildir.

Âkile: Asabe olan akrabadır: Bunlardan murâd evlâd ile zû-rahim denilen yakın akrabadır; denilmiştir. Nitekim *Beyhakî’nin Üsametü’bnü Umeyr*’den tahrîc ettiği bir hadîste **Peygamber (s.a.v.): “Diyet asabe-ye vâcibdir: cenîn hakkında gurre vardır: الدِّيَةُ عَلَى الْعَصْبَةِ وَفِي الْجَنِينِ غُرَّةٌ”** buyurmuşlardır. Onun için *Buhârî* buna dâir bir bâb tahsis etmiştir.

İmâm Şâfiî: “Âkilenin asabe olduğunda hilâf bilmiyorum. Bunlar baba tarafından olan akrabadır” demiş ve en yakından başlayarak derecelerini tefsir etmiştir. Maamâfih meselenin ihtilâflı olduğu **Kasâme** bahsinde görülecektir.

Hadîs-i Şerifin zâhiri, diyetin âkileye vâcib olduğuna delâlet etmektedir ki, **Cumhûru ulemânın** kavli de budur. **Ulemâdan** bazıları buna muhâlefet ederek: “Kimse kimsenin diyetini ödeyemez” demişlerdir. Bunların delili **İmâm Ahmed, Ebû Dâvud, Nesâî ve Hâkim’in** tahrîc ettikleri bir hadîsdir. Mezkûr hadîse göre:

Peygamber (s.a.v.)’e bir adam gelmiş, **Resûlullâh (s.a.v.)** yanındaki çocuğu göstererek: **“Bu kim?”** diye sormuş. Adam: “Oğlum” demiş. Bunun üzerine **Peygamber (s.a.v.): “Şüphesiz ki o sana cinâyet yapmaz, fakat sen de ona cinâyet yapamazsın”** buyurmuştur. Yine **İmâm Ahmed** ile **Ebû Davud’un** ve **Tirmizî’nin Amr b. el-Ahvas’dan** rivâyet ettikleri bir hadîste **Resûlû Ekrem (s.a.v.)** şöyle buyurmuşlardır:

« لَا يَجْنِي جَانٌ إِلَّا عَلَى نَفْسِهِ لَا يَجْنِي جَانٌ عَلَى وَلَدِهِ »

“Bir cânî ancak kendine cinâyet işler; bir cânî çocuklarına cinâyet yapamaz.”

Bu hadîslerle, âkileye diyeti vâcib kılan hadîslerin arası şöyle bulunmuştur: “Cinâyet hadîsinden murâd uhrevî cezâdır. Evlâd ile baba birbirlerine âhirette cezâyı müstelzim cinâyet yapmazlar. Zâten bir kavle göre evlâd ile baba âkileden değildirler. Nitekim *Hattâbî’nin* kavli budur. Binâenaleyh bunların istidlâli tamam değildir.

4 - **Peygamber (s.a.v.)’in:** “O ancak ve ancak kâhinlerin arkadaşlarındandır” buyurması, yaptığı secî’den dolayıdır. Maamâfih bu sözün râvî tarafından müdrec olması ihtimâli de vardır. Hadîsin bu kısmı secî’in mekrûh olduğuna delildir. **Ulemâ** bu zâtın yaptığı secî’in iki şeyden dolayı

kerih görüldüğünü söylerler. Bunlardan birisi: Yaptığı secî' ile şer'-i şerîfin hükmüne karşı hareket etmiş olması; diğeri de konuşmasında tekellûf yapmasıdır. Secî'in bu iki nev'i çirkindir. **Peygamber (s.a.v.)**'in zaman zaman secî' yaptığı bir çok hadîslerde vâki olmuşsa da onun seci'leri şeriatin hükmüne aykırı olmadığı gibi tekellûf yani kendini zorlayarak konuşmaktan da hâli olduğundan memnû seci'lerden değildir.

Ebû Dâvud rivâyetinin metni şudur:

« أَنْ عُمَرَ سَأَلَ النَّاسَ عَنْ أَمْلَاحِ الْمَرْأَةِ فَقَالَ الْمُغْبِرَةُ شَهِدْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى فِيهَا بَغْرَةً عَبْدٍ أَوْ أَمَةٍ فَقَالَ اثْنَيْنِ يَمْنُ يَشْهَدُ مَعَكَ قَالَ فَأَتَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ فَشَهِدَ لَهُ. »

“Ömer, Ashâb'a, kadının düşürdüğü çocuğun hükmünü sordu da, Muğîre:

Ben, Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'in bu meselede gurre yani bir köle veya câriye ile hükmettiğine şahid oldum; dedi. Bunun üzerine Ömer:

Bana seninle birlikte şehâdet edecek birini getir; dedi. Râvî diyor ki: müteâkiben Ömer'e Muhammed b. Mesleme gelerek kendisine şehâdette bulundu.” Bundan sonra *Ebû Dâvud* şu ma'lûmatı kaydediyor: “*Ebû Ubeyd* demiştir ki: Kadının düşürdüğü çocuğa "emlâs" denilmesi, doğum müddetinden önce kadının onu kaydırmasındandır. El ve sâireden kayan şeylere de "melas" derler. Cânînin katline cinâyet hükmünü verebilmek için bedenlen teşekkül etmiş ve kendisine ruh verilmiş olması lâzımdır. Teşekkülü **Şâfiiler**: el, ayak ve parmak gibi âzâsı tekâmül ederek insan şeklini almaktır; diye tefsîr ederler. Sûreti teşekkül etmemekle beraber ehl-i hibre (bilir kişi) bunun insan aslı olduğuna şehâdet ederse onlara göre hüküm yine aynıdır. Fakat ehl-i hibre düşen cenînin insan aslı olup olmadığına şüphe ederse bilittifâk bir şey lâzım gelmez.”

(١١٩٩/١٠٠٠) - وَعَنْ أَنَسٍ "أَنَّ الرُّبَيْعَ بِنْتَ النَّضْرِ -عَمَّتُهُ- كَسَرَتْ ثِيَابَ جَارِيَةٍ فَطَابُوا إِلَيْهَا الْعَفْوُ فَأَبَوْا فَعَرَّضُوا الْأَرْضَ فَأَبَوْا فَأَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَبَوْا إِلَّا الْقِصَاصَ فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْقِصَاصِ فَقَالَ أَنَسُ بْنُ النَّضْرِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتُكْسِرُ ثِيَابَ الرُّبَيْعِ؟ لَا وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَا تُكْسِرُ ثِيَابَهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا أَنَسُ كِتَابُ اللَّهِ الْقِصَاصُ فَرَضِي الْقَوْمَ فَعَفَوْا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ: إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ مَنْ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لِأَبْرَهُ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَاللَّفْظُ لِلْبُخَارِيِّ .

1199/1000 “Enes b. Mâlik radiyallâhü anh’den rivâyet olunduğuna göre halası Rübeyyi’ binti Nadr bir genç kadının ön dişini kırmış. Rübeyyi’nin yakınları kadından afv istemişler; fakat kadın tarafı buna razı olmamışlar; arkasından diyet verme teklifinde bulunmuşlar, (ona da) razı olmamışlar.

Nihâyet, Resûlullâh (s.a.v.)’e gelmişler. Fakat onlar kısâsdan başka bir şeye razı olmamıştır. Derken Resûlullâh (s.a.v.) kısâs emrini vermiş. Bunun üzerine Enes b. Nadr ayağa kalkarak:

Yâ Resûlallâh! Şimdi Rübeyyi’in ön dişi kırılacak mı? Olamaz, seni hak (dîn)le gönderen Allâh’a yemîn ederim ki, onun ön dişi kırılmaz; demiş. Resûlullâh (s.a.v.):

Yâ Enes! Kitâbullâh kısasdır; buyurmuş, karşı taraf da râzı olarak afvetmişler. Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.):

Hakîkaten Allâh’ın kullarından öyleleri var ki Allâh’a yemîn ederse Allâh kendisini yemîninde sâbit kılar; buyurmuşlardır.

Hadîs **müttetekun aleyhdir.** Lafız **Buhârî**’nindir.

Rubeyyi’, Enes b. Nadr’ın kız kardeşidir. *Beyhakî*’nin “*Sünen*”inde bu kadın **Rübeyyi’ binti Muavviz** olarak gösterilmiş ise de Musannıf bunun hatâ olduğunu söylemiştir. Ön dişi kırılan genç kadın **Ensâr**’dandır.

Nevevî diyor ki: “Bu hadîsde bir çok faydalar vardır. Bunlardan bazıları:

Zan üzerine yemîn etmenin cevâzı, kendisine bu yemînden dolayı bir fitne geleceğinden korkulmayan kimsenin medhedilebilmesi, kısâsı affetmenin müstehâb oluşu, afv için aracılık yapmanın müstehâb oluşu, kısâsda muhayyerlik ve diyetin, kabâhatliye değil, müstehak olan tarafa âid olduğu ve kısâsın erkekle kadın arasında cereyân etmesi gibi şeylerdir.”

Evet, Hadîs-i Şerîf diş tamamen kırıldığı zaman kısâsın vâcib olduğuna delâlet ediyor. Bu hüküm **Teâlâ Hazretleri**’nin:

« وَالَّتِيْ بِالْيَمِيْنِ »

“Dişe mukâbil diş”²²⁵ âyet-i kerîmesinden alınmıştır.

Kasden birinin dişini söken kimsenin dişi söküleceğine ittifâk vardır. Diş kırmanın da aynı hükümde olduğuna bu hadîs delâlet ediyor. **Ulemâ** bunu iki diş arasında tam müsâvât bulunduğu ve başka dişe sirâyet etmeden çıkarılması mümkün olduğu takdirde câiz görmüşlerdir.

Ebü Dâvud, İmâm Ahmed b. Hanbel’i kastederek, şöyle diyor: “Diş-te kısas nasıl olacak?” dedim; “Cânînin kırdığı diş miktarı kendi dişinden törpülenir; dedi.” Bazıları, hadîsde geçen **“kırdı”** lafzını çıkardı mânâsına almışlardır.

²²⁵ Sûre-i Bakara, âyet: 178.

Kemiklere gelince: Kemiğin ne kadar kırıldığı tesbît edilememek sûretiyle denklik veya benzerlik sağlanamaz ve kırıldığı zaman telef-i nefis vâki olacağından korkulursa bilittifak kısâs yapılmaz.

Hanefiler'le **Şâfiîler**'e ve **İmâm Leys**'e göre dışden mâadâ kemiklerde kısâs yoktur. Çünkü kemiğin üzerinde et ve deri gibi şeyler vardır. Bundan dolayı benzerlik bilinemez. Bilinmiş olsa kısâs yapılırdı.

Hz. Enes'in: "**Rubeyyi**'in ön dişi kırılacak mı?" diye sorması zâhiren inkâra benziyorsa da: "O bu suâl ile hükme karşı gelmeyi kasdetmemiş; **Peygamber (s.a.v.)**'in kendilerine ısrârla şefâatçi olmasını dilemiş ve **Resûlullâh (s.a.v.)**'den dilediği bu yardımı yemîn ile te'kîd etmiştir" denilerek te'vîl olunmuştur. Bazıları **Hz. Enes**'in sormasını, kısâsın vâcib olduğunu bilmediğine hamletmiş; onun kısâs ile diyet veya afv arasında muhayyerlik var zannettiğini söylemişlerdir. Nitekim **Peygamber (s.a.v.)**'in ona cevâben: "Yâ Enes, Allâh'ın Kitâbı kısâsdır" buyurması da buna işâret olabilir: "**Hz. Enes** bu suâl ile inkâr kasdetmemiştir. Onun bundan muradı: dâvâcılara **Allâh**'ın rızâ ilhâm buyurmasını niyâzda bulunmaktı. Böylelikle ya afvedeceklerini yâhud diyete razı olacaklarını ümîd ediyordu. Nitekim, beklediği de oldu" diyenler de vardır.

« يا أَنَسُ كِتَابُ اللَّهِ الْقِضَاصُ » Cümlesi meşhûr kavle göre mübtedâ ve haberdir. Maamâfih bu kelimeleri mansûb okumak da câizdir. Bu takdîrde birincisi mahzûf bir fiilin mastarı; ikincisi de "Kitâb" kelimesinin yâhud mukadder bir fiilin mef'ûlü olur.

Bazıları buradaki kitâbdan murâdın hüküm olduğunu söylerler. Bu takdîrde mânâsı "**Allâh**'ın hükmü kısâsdır" şekline girer.

"**Hakikaten Allâh'ın kullarından öyleleri var ki...**" cümlesi **Peygamber (s.a.v.)**'in taaccübünü ifâde ediyor. **Resûlü Ekrem (s.a.v.)**, **Hz. Enes**'in yemîninden böyle bir netice doğmasına hayret etmiştir. **Enes (r.a.)**'in yemîninden dönmesi beklenirken **Allâhü Zülcelâl**'in muhâlif tarafa afv ilhâm etmesi ve böylelikle **Enes hazretleri**'nin yemîninde sâdık kalması **Allâh**'ın ona bir ikrâmıdır.

(۱۰۰۱/۱۲۰۰) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "مَنْ قُتِلَ فِي عِمِّيَّا أَوْ رِمِّيَّا بِحَجَرٍ أَوْ سَوْطٍ أَوْ عَصَا فَعَقَلُهُ عَقْلُ الْخَطِيئِ وَمَنْ قُتِلَ عَمْدًا فَهُوَ قَوْدٌ وَمَنْ حَالَ دُونَهُ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ" أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ بِإِسْنَادٍ قَوِيٍّ .

1200/1001 “İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.):

Bir kimse taşla veya kamçı yâhud sopa ile körü körüne öldürülür veya kim vurduya giderse onun diyeti hatâ diyetidir. Kasden öldürüleninki kısâsdir. Araya girene de Allâh’ın la’neti vardır; buyurdular.”

Bu hadîsi **Ebû Dâvud, Nesaî** ve **İbn-i Mâce** kuvvetli bir isnâd ile tahrîc etmişlerdir.

Hadîsdeki “immiyyâ” ve “rimmiyyâ” lafızlarının tefsîri husûsunda “*en-Nihâye*” nâm kitapta şöyle deniliyor: “Mânâ: aralarında hüviyeti ve kâtili bilinmeyen bir ölü bulunmaktır. Bunun hükmü: hatâen öldürülen kimse-nin hükmü gibidir. Yani diyet vermek vâcib olur.”

Bu hadîsde iki mes’ele vardır:

Birincisi: hadîs, kâtili bilinmeyen kimse hakkında diyet vermenin âkileye vâcib olduğuna delîldir. **Zâhirine** bakılırsa Kasâme yemîni bile lâzım değildir. Fakat bu husûs ihtilâfıdır. Bazılarına göre çarpışmayı yapanların sayısı belli ise kasâme lâzımdır; diyet de verilir. Sayısı belli değilse, diyet **Beytü’l-mâlden** verilir. *Hattâbî* şöyle diyor: “Diyetin **Beytü’l-mâlden** verilip verilmeyeceğinde ihtilâf edilmiştir. *İshak*, vücûbuna kâildir. Bunun mânâ itibâriyle tevcîhi: ölen, müslûmanlardan bir kavmin fi’li ile ölmüş bir müslûmandır. Binâenaleyh diyeti müslûman-ların **Beytü’l-mâlinden** ödenir. *Hasan* ise diyetinin orada hâzır bulunan-ların hepsine ödettirileceğine zâhib olmuştur. Çünkü bu adam onların fi’li ile ölmüştür: Şu halde diyet onlardan başkasına geçemez. *İmâm Mâlik*: “Bu adamın kanı hederdir; zîrâ muayyen olarak kâtili bulunmayınca bir kimseyi muâhaze etmek muhâl olur” demiştir. *Şâfiî’nin* kavli de şudur: “Öldürülenin velisine: Bu adamların hangisinden istersen dâvâ et, yalnız yemîn ver; denilir. Eğer yemîn ederse diyeti hak eder; etmezse müddeâ aleyh yani dâvâliya: Ben öldürmedim; diye yemîn ettirilir ve dâvâ sâkit olur. Çünkü kan ancak talep ile vâcib olur.”

İkinci mes’ele: “Kasten öldürüleninki kısâsdir” cümlesi kasden öldür-menin aynen kısas îcâb ettiğine delîldir. Bu mes’elede dahî iki kavil vardır:

1 - Aynen kısas vâcibdir. Ashâb-ı Kirâm’dan **Hz. Ali** ile mezheb imâmlarından *Ebû Hanîfe’nin* ve **ulemâdan** bir cemâatin kavilleri bu-dur. Delîlleri: **“Size kısas farzoldu...:**

”²²⁶ كَتَبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ

âyet-i kerîmesi ile: **“Allâh’ın Kitâbı kısâsdir:**

” كِتَابُ اللَّهِ الْقِصَاصُ

²²⁶ Sûre-i Bakara, âyet: 178.

hadîsi şerîfidir. Onlara göre diyet ancak cânî razı olursa o zaman lâzım gelir. Cânî diyet teslîmine mecbûr edilmaz.

2 - *İmâm Ahmed, Mâlik* ve bir kavlinde *Şâfiî*’ye ve diğerk bazı ulemâyaya göre, kasden yapılan ölümdede ya sâde kısas, yâhud diyet lâzım gelir. Çünkü **Peygamber (s.a.v.):** « مَنْ قُتِلَ لَهُ فَهْوُ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ إِمَّا أَنْ يُقَيَّدَ وَإِمَّا أَنْ يَدَى » “Bir kimsenin bir yakını öldürölürse o kimse iki şey arasında muhayyerdur. Ya kısâs yapar, yâhud diyet alır” buyurmuşlardır. Bu hadîsi *İmâm Ahmed* ile *Şeyhayn* denilen *Buhârî* ve *Müslim* ve diğerk hadîs imâmıları tahrîc etmişlerdir.

Fakat bu tevcîhe şöyle cevâb verilmiştir: “Hadîsden murâd: öldürölren kimsenin velîsi, cânînin diyeti ödemeye razı olması şartı ile muhayyerdur. Hem böyle dersek iki delîlin arasını cem etmiş oluruz.”

Maamâfih âyet-i kerîmede veya bazı hadîslerde bir şeyi zikretmek başkasının vâcib olmadığına delâlet etmez; yeter ki delîl bulunsun. *İmâm Ahmed* ile *Ebû Davud*’un **Ebû Şurayh-i Huzâî**’den tahrîc ettikleri şu hadîs **Hanbelîler**’le **Mâlikîler**’e delîl olabilir:

« سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ ”مَنْ أَصِيبَ بِدَمٍ أَوْ خَيْلٍ - وَالْخَيْلُ الْجِرَاحُ - فَهَوُ بِالْخِيَارِ بَيْنَ إِحْدَى ثَلَاثٍ إِمَّا أَنْ يَقْتَصَّ أَوْ يَأْخُذَ الْعُقْلَ أَوْ يَغْفِرَ فَإِنْ أَرَادَ الرَّابِعَةَ فَخُذُوا عَلَى يَدَيْهِ فَإِنْ قَبِلَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا ثُمَّ عَذَا بَعْدَ ذَلِكَ فَإِنْ لَهُ النَّارُ“ »

Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem’i: **Eğerk bir kimseye kan veya habel ki -habel yaralar demektir- isâbet ederse o kimse üç şey arasmda muhayyerdur. Ya kısâs yapacak, ya diyet alacak yâhud da afvedecektir. Dördüncüyü isterse onu men edin. Şâyet bu üç şeyden birini kabûl eder de sonra cayarsa ona muhakkak cehennem vardır; derken işittim.”**

(١٠٠٢/١٢٠١) وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا أُمْسَكَ الرَّجُلُ الرَّجُلَ وَقَتْلَهُ الْآخَرَ يُقْتَلُ الَّذِي قُتِلَ وَيُخْبَسُ الَّذِي أُمْسَكَ» رَوَاهُ الدَّارَقُطْنِيُّ مَوْضُوعًا وَصَحَّحَهُ ابْنُ الْقَطَّانِ وَرِجَالُهُ ثِقَاتٌ إِلَّا أَنَّ السَّيْهَقِيَّ رَجَعَ الْمُرْسَلُ.

1201/1002 “İbn-i Ömer radiyallâhü anhumâ’dan **Peygamber** sallallâhü aleyhi ve sellem’den işitmiş olarak rivâyet olunduğuna göre **Peygamber (s.a.v.):**

Bir adam bir adamı tutar da onu diğerk öldürölürse, öldüren öldürölür, tutan da hapsedilir; buyurmuşlardır.”

Bu hadîsi **Dâre Kutnî** mevsûl ve mürsel olarak rivâyet etmiştir. **İbni'l-Kattân** onu sahîhlemiştir. Râvîleri sikadır. Şu kadar var ki **Beyhakî** mürsel olduğunu tercih etmiştir.

Hâfız *İbn-i Kesîr* “*el-İrşâd*” nâm eserinde: “Bu isnâd *Müslim*’in şartı üzerinedir” diyor. *İbn-i Kesîr* bu sözü ile *Dâre Kutnî*’yi kasteder. Çünkü *Dâre Kutnî* bu hadîsi *Ebû Dâvudu Hıfırî*’den o da *Sevrî*’den o da *İsmail b. Ümeyye*’den o da *Nâfi*’den o da *İbn-i Ömer*’den o da **Resûlullâh (s.a.v.)**’den rivâyet etmiştir. Sonra *Beyhakî* şöyle demiştir: “Bu hadîsi *Ebû Dâvudu Hıfırî*’den başkası *Sevrî*’den, ve başkaları *İsmail b. Ümeyye*’den mürsel olarak rivâyet etmemiştir.” Sahîh olan da budur.

Hadîs-i Şerîf, bir kimseyi öldürmek için tutanın hapsedileceğine delîldir. Ne kadar müddet hapsolunacağı zikredilmemiştir. Binâenaleyh hâkimin re’yine kalmıştır. Hadîsimiz bir de kısâs veya diyetin kâtile âid olduğuna delâlet ediyor. **Hanefiler**’le **Şâfiîler**’in ve diğer bazı **ulemânın** mezhebi budur. Onlar bu hadîsden mâadâ: « قَمَنَ اغْتَدَى عَلَيْكُمْ فَأَعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اغْتَدَى عَلَيْكُمْ » “**Size kim tecâvüzde bulunursa siz de ona size yaptığı tecâvüzün misli ile mukâbelede bulunun**”²²⁷ âyet-i kerîmesi ile istidlâl ederler.

İmâm Mâlik, *İbrahim Nehaî* ve *İbn-i Ebî Leylâ*’ya göre: Bir kimseyi tutanla öldürenin ikisi de katledilir. Çünkü ölenin katlinde müşterektirler; birisi tutmamış olsa öteki de öldüremezdi. Fakat kendilerine cevâb verilmiş ve: “Tutmanın öldüren hükmünde olmadığını nass isbât etmiştir. Onun hükmü kuyu kazanın hükmü gibidir. Kuyuya düşerek telef olan bir hayvanı kuyuyu kazan değil bilittifak düşüren öder. Burada da tutan değil öldüren öder” denilmiştir. Lâkin aşağıdaki hadîs, *İmâm Mâlik* ile arkadaşlarına delîldir.

(۱۰۰۳/۱۲۰۲) - وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْبَيْلَمَانِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَتَلَ مُسْلِمًا بِمُعَاهِدٍ، وَقَالَ: أَنَا أُولَى مَنْ وَفَى بِذِمَّتِهِ “أَخْرَجَهُ عَبْدُ الرَّزَّاقِ هَكَذَا مُرْسَلًا، وَصَلَهُ الدَّارَقُطْنِيُّ بِذِكْرِ ابْنِ عُمَرَ فِيهِ، وَإِسْنَادُ الْمَوْصُولِ وَاهٍ .

1202/1003 “Abdurrahman b. Beylemânî radiyallâhü anh’dan rivâyet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) bir müste’men (pasa-portla gelmiş gayr-ı müslim)e mukâbil müslümanı katletmiş ve: Ben zimmetini îfâ edenlerin en evlâsıyım; buyurmuştur.”

²²⁷ Sûre-i Bakara, âyet: 194.

Bu hadîsi **Abdürrezzâk** böyle mürsel olarak tahrîc etmiştir. **Dâre Kutnî** ise isnâdında **İbn-i Ömer**'i de zikrederek vasletmiştir. Fakat mevsûl olan isnâdı çürüktür.

Bu hadîs hakkında az yukarıda **Ebû Cuhayfe** hadîsinde söz geçmiştir.

Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm: “Bu hadîs müsned değildir. Böyle bir hadîs, kendisiyle müslümanların kanı akıtılacak bir delîl olamaz” demiştir.

İmâm Şâfiî “el-Ümm” adlı eserinde: “Şüphesiz ki **Beylemânî** hadîsi **Amr b. Ümeyye**’nin öldürüldüğü müste’men (pasaportlu) hakkında idi” diyor. Bu takdîrde bu hadîs sâbit olsa bile mensûhdur; diyenler olmuştur. Çünkü: “**Bir kâfire bedel müslüman öldürülmez:** لَا تُقْتَلُ مُسْلِمٌ بِكَافِرٍ” hadîsi **Mekke**’nin fethi günü şeref-sâdir olmuştur. **Amr b. Ümeyye** kıssası ondan hayli zaman önce vukû bulmuştur.

(۱۰۰۴/۱۲۰۲) - وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: “قُتِلَ غُلَامٌ غِيلَةً فَقَالَ عُمَرُ: لَوْ اشْتَرَكَ فِيهِ أَهْلُ صَنْعَاءَ لَقَتَلْتَهُمْ بِهِ” أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ .

1202-a/1004 “İbn-i Ömer radiyallâhü anhumâ’dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Bir çocuk tuzağa düşürülerek öldürüldü. Bunun üzerine Ömer: Bu işe (bütün) San’a ahâlisi iştirâk etse bu çocuk sebebiyle hepsini katlederdim; dedi.”

Bu hadîsi Buhârî tahrîc etmiştir. Onu *İbn-i Şeybe* başka yoldan *Nâfi*’den tahrîc etmiştir. O rivâyette **Hz. Ömer**’in bir adama bedel **San’a**’lılardan yedi kişi öldürdüğü bildiriliyor. Aynı hadîsi başka bir senedle *İmâm Mâlik* “el-Muvatta”da *Saîd b. el-Müseyyeb*’den tahrîc etmiştir. Mezkûr rivâyete göre **Ömer (r.a.)** San’alıların pusuya düşürerek öldürdükleri bir adam mukâbilinde beş veya altı kişi öldürmüş ve: “**Bunun aleyhine bütün San’alılar toplanarak yardımlaşsalar bunun sebebiyle hepsini katlederim; demiştir.**”

Hadîsin bir kıssası vardır. Onu *Tahâvî* ile *Beyhakî*, *İbn-i Vehb*’den²²⁸

²²⁸ **İbn-i Vehb**: **Ebû Muhammed. Basra**’lı meşhûr bir âlimdir. Adı **Abdullah**’dır. Babasının adı da **Müslim**’dir. **Kureyş** kabilesinin mevâlisindendi. Fâzıl, fakih, sika bir zâttır. **İmâm Mâlik**’ten, **Leys**, **Sevrî** gibi zevâttan ilm ahz etmiş, hadis rivâyette bulunmuştur. **İmâm Mâlik**, bu zâta mektuplarında “**Mısır**’ın fakîhi **Ebû Muhammedi’l-müftî**” diye yazardı. Bundan başkasına “fakîh” diye yazmazdı. Kendisinden (**yüz bin**) kadar Hadîs-i Şerif rivâyet olunmuştur. **İbn-i Ebî Hâtim** diyor ki: “Ben **İbn-i Vehb**’in **Mısır**’da ve başka yerlerde rivâyet ettiği 80 bin kadar hadîse baktım. Aslı olmayan bir hadîs gördüğümü bilmiyorum”. **Sahih-i Buhârî** ile **Sahih-i Müslim**’de bu zâttan başka **Abdullâh İbnü Vehb** yoktur. Kendisine “**Divanü’l-ilm**” denilmiştir. 125 târihinde doğmuş, 197 senesinde **Mısır**’da vefât etmiştir. (**Ömer Nasûhî Bilmen**, “**Hukûk-ı İslâmiyye ve Istihat-ı Fikhiyye** kamusu. c. I shf: 436).

tahrîc etmişlerdir. *İbn-i Vehb* demiştir ki: “*Bana Cerîr b. Hazm*²²⁹ anlattı. Ona da *Muğîre b. Hâkim-i San’ânî* babasından duyduğunu şöyle anlatmış: **San’a**’da bir kadının kocası kendisini bırakıp gitmiş. Kadının yanında başka karısından olan *Asil* adlı oğlunu bırakmış. Kadın, kocası gider gitmez bir dost edinmiş. Bir gün dostuna:

Hiç şüphe yok ki, bu çocuk bizi kepaze edecek: şunu öldürüver; demiş. Dostu bundan çekinmiş ise de, bu sefer kadın da ondan yüz çevirmiş. Derken dostu kadının dediğine razı olmuş ve çocuğu öldürmek için kadının dostu ile başka bir adam bizzat kadın ve hizmetçisi toplanarak onu öldürmüşler. Sonra onun bütün uzuvlarını keserek bir zenbile koymuşlar ve köyün ötesindeki bir kör kuyuya atmışlar”. *İbn-i Vehb* kıssayı anlatmağa devâmla diyor ki: “Nihâyet kadının dostu yakalanmış ve suçunu itirâf etmiş. Arkasından ötekiler de itirâf etmişler. Bunun üzerine o gün *San’a*’da emîr bulunan *Ya’lâ* onların mâcerâlarını **Ömer** (r.a.)’e yazmış. **Ömer** de hepsinin öldürülmesine dâir bir nâme yazarak:

Vallâhi bu çocuğun katline bütün San’a ahâlîsi iştirâk etse hepsini öldürürdüm; demiştir.”

Bu kıssadan anlaşılıyor ki, **Hz. Ömer**’in re’yine göre bir kişiye bedel bir cemâat öldürülür. Hadîs-i Şerîf *İmâm Mâlik* ile *Nehaî*’nin delillerindendir. **Bir kişiye mukâbil bir cemâatin öldürülmesi husûsunda bir kaç mezheb vardır:**

1 - Bir kişiyi öldüren cemâatin bütün ferdleri öldürülür. **Cumhûru ulemânın** mezhebi budur. Bu kavil **Hz. Ali** (r.a.) ile diğer bazı **Sahâbe-i Kirâm**’dan da rivâyet olunmuştur.

Filhakika *İmâm Buhârî*’nin **Hz. Ali**’den tahrîc ettiği bir hadîse göre: iki adam bir adam aleyhine, hırsızlık suçundan dolayı şâhidlik yapmışlar. **Ali** (r.a.)’de o adamın elini kesmiş, sonra aynı adamlar başka birini getirerek:

Biz yanılmışız; hırsız bu idi; demişler. Fakat **Ali** (r.a.) ikinci adam aleyhindeki şehâdetlerini kabûl etmemiş; birincinin diyetini de kendilerine ödetmiş ve:

Sizin bu işi kasten yaptığınızı bilsem ellerinizi keserdim; demiştir. Kısâs husûsunda nefis ile kol ve bacaklar arasında fark yoktur.

2 - Verese o cemaattan birini ayırırlar. *İmâm Şâfiî* ile bir kısım ulemânın ve bir rivâyette *İmâm Mâlik*’in mezhebi budur.

²²⁹ **Cerîr İbn-i Hazm:** Muhaddislerden, fukahâdan bir zattır. **Ezd** kabilesine mensûbdur. “**Ebû’n-Nazrî’l-Basrî**” demekle de marûfdur. Sika’dır. **Sahîh-i Buhârî**’de rivâyetleri vardır. 170 târihinde vefât etmiştir. (**Ömer Nasûhî Bilmen, Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye** kamusu. c. I. shf: 358).

İmâm Mâlik'den diğer rivâyete göre o cemâat arasında kur'a çekilir; ve kur'a kime isâbet ederse o öldürülür; geri kalanlardan ise diyet hissesi alınır. Bunların delili: Denkliğin mu'teber olmasıdır. Bir kişi için bir cemâat öldürülmez. Nitekim köle için hür de öldürülmez.

2 - Cemâata kısâs yoktur. Onlardan mûmâselete riâyet için sadece diyet alınır. Bazılarını tahsîse de imkân yoktur. *Dâvudu Zâhirî* ile bazı **ulemânın** kavli de budur. *San'ânî* bir zaman bu son kavli tercîh etmiş; ve: "İşte bu meselede **ulemânın** kavilleri bunlardır. Zâhir olan *Davud*'un kavlidir..." diye söze başlayarak **cumhûru ulemâya** bir hayli atmış tutmuş. **Hz. Ömer (r.a.)**'in hükmünü huccet kabûl etmediği gibi **icmâ-ü ümmeti** dahî tanımamış ise de sonraları bu re'yinden vazgeçerek bir kişi için bir cemâatin öldürüleceğine kâil olmuştur.

(۱۰۰۵/۱۲۰۳) وَعَنْ أَبِي شُرَيْحٍ الْخَزَاعِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "فَمَنْ قُتِلَ لَهُ قَتِيلٌ بَعْدَ مَقَالَتِي هَذِهِ فَأَهْلُهُ بَيْنَ خَيْرَتَيْنِ: إِمَّا أَنْ يَأْخُذُوا الْعَقْلَ أَوْ يَقْتُلُوا" أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ - وَأَصْلُهُ فِي الصَّحِيحَيْنِ مِنْ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ بِمَعْنَاهُ .

1203/1005 "Ebû Şüreyh-i Huzâi²³⁰ radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

İmdi benim bu sözümden sonra bir kimsenin bir ölüsü öldürülürse ölenin âilesi iki şey arasında muhayyerdir. Ya diyeti alırlar; yahud öldürürler; buyurdular."

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** ile **Nesâî** tahrîc etmişlerdir. Aslı, **Sahîhayn**'de bu mânâda rivâyet olunan **Ebû Hüreyre** hadîsindedir.

Ebû Şüreyh'in adı **Amr b. Huveylid**'dir. Daha başka olduğunu söyleyenler de vardır. Bu hadîsin aslı şudur: "**Peygamber (s.a.v.)** sözü arasında: « ثُمَّ إِنَّكُمْ مَعَشَرَ خَزَاعَةَ قَتَلْتُمْ هَذَا الرَّجُلَ مِنْ هَذِهِ وَإِنِّي عَاقِلُهُ فَمَنْ قُتِلَ لَهُ الْحَدِيثُ »

"Sonra sizler ey Huzâa cemâati! Huzeyl (kabilesinden olan) bu adamı öldürdünüz. Hem onun âkili benim. İmdi bir kimsenin ölüsü öldürülürse...ilah."

²³⁰ **Ebû Şüreyh-i Huzâî (r.a.): Sahâbî**'dir. Mekke'nin fethinden evvel müslüman olmuş ve fetih günü **Benî Ka'b** kabilesinin bayrağını taşımıştır. Hicret'in **68** tarihinde **Medîne**'de vefât etmiştir. **Resûlî Ekrem Efendimiz**'den **20** hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden **de Nâfi' b. Cübeyr** ve **Sâid el-Makbûrî** ve **Kütübü Sitte** sahipleri hadis nakletmişlerdir. (**Hasan Hüsnü Erdem, Riyâzu's-Sâlihîn** hadîslerinin râvileri olan **Ashâb-ı Kirâm**'ın ve Hadîs imâmıların hâl tercemeleri, Shf: 46).

Ebû Şureyh hadîsi az yukarıda **İbn-i Abbâs** hadîsinin şerhinde görülmüştü; yalnız oradaki üç şey arasında muhayyerlik olduğu ifâde ediliyordu. Maamâfih yine de münâfât yoktur. *İbni'l-Kayyim* “*el-Hedyü'n-Nebevî*” adlı eserinde şöyle diyor: “Muhakkak vâcib olan, iki şeyin biridir; ya kısâs, yâhud diyet. Bu husûsda ölenin velîsi dört şey arasında serbesttir; ya meccânen afv, ya diyet alarak afv, ya kısâs. Bu üç şey arasında muhayyer olduğunda hılâf yoktur. Dördüncüsü: diyetten fazla almak için uzlaşmaktır. Burada dahî iki vecih vardır: Bu vecihlerin meşhûr olanına göre uzlaşma câizdir. *İmâm Ahmed b. Hanbel*’in mezhebi budur.

İkinciye göre diyetden yâhud daha azından mâadâ mal afvı yapamaz. Delîli itibâriyle bu vecih daha kuvvetli görülmektedir. Diyeti ihtiyâr ederse kısâs sâkit olur. Artık onu isteyemez. *İmâm Şâfiî*’nin mezhebi de budur. *İmâm Mâlik*’in dahî bir kavli budur. İkinci kavline göre mutlaka kısâs lâzım geldiğini; afv ile diyete ancak velinin rızâsıyla gidilebileceğini az yukarıda görmüştük.

بَابُ الدِّيَّاتِ

DİYETLER BÂBÎ

Diyet: İnsanın canına veya kol, bacak gibi etraf âzâsına yapılan cinâyet sebebiyle verilmesi lâzım gelen maldır. **Kâmûs'da diyet:** öldürülen kimsenin hakkıdır.

Erş: Can almaktan aşağı olan cinâyetlerde verilmesi îcâb eden maldır.

İnsan öldürmekle diyetin lâzım gelmesi pek büyük bir hikmete mebnîdir. Bu hikmet insan denilen **sun'-ı ilâhîyi** yıkılmaktan ve kanını heder olmaktan kurtarmaktır. Esas itibâriyle bir insanın diyeti yüz deve veya bin altın yâhud on bin dirhem gümüştür. Diyet **iki** kısımdır: Mugalleza ve gayr-i mugalleza:

1 - **Diyet-i Mugalleza:** Yirmi beş adet iki yaşına basmış deve yavrusudur. Üç, dört ve beş yaşına basanlar da aynı hükümdedir.

2 - **Diyet-i gayr-ı mugalleza:** Yirmi adet iki yaşına basmış deve yavrusudur.

Diyet, Kitab ve Sünnetle vâcib olmuştur. Kitaptan Delîli:

“Âilesine teslim edilecek diyet:

”وَدِيَّةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ“²³¹

âyet-i kerîmesidir. Sünnetten delîli aşağıdaki hadislerdir.

(۱۰۰۶/۱۲۰۵) - عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَمْرٍو بْنِ حَزْمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ ”أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَتَبَ إِلَى أَهْلِ الْيَمَنِ -فَذَكَرَ الْحَدِيثَ- وَفِيهِ إِنْ مَنْ اعْتَبَطَ مُؤْمِنًا قَتَلًا عَنْ بَيْتِهِ فَإِنَّهُ قَوْدٌ إِلَّا أَنْ يَرْضَى أَوْلِيَاءُ الْمَقْتُولِ وَإِنْ فِي النَّفْسِ الدِّيَّةُ مِائَةٌ مِنَ الْإِبِلِ وَفِي الْأَنْفِ إِذَا أَوْعِبَ جَدْعُهُ الدِّيَّةُ وَفِي الْعَيْنَيْنِ الدِّيَّةُ وَفِي اللِّسَانِ الدِّيَّةُ وَفِي الشَّفَتَيْنِ الدِّيَّةُ وَفِي الذِّكْرِ الدِّيَّةُ وَفِي الْبَيْضَتَيْنِ الدِّيَّةُ وَفِي الصُّلْبِ الدِّيَّةُ وَفِي الرَّجْلِ الْوَاحِدَةِ نِصْفُ الدِّيَّةِ وَفِي الْمَأْمُومَةِ ثَلَاثُ الدِّيَّةِ وَفِي الْجَائِفَةِ ثَلَاثُ الدِّيَّةِ وَفِي الْمُقْتَلَةِ خَمْسَ عَشْرَةَ مِنَ الْإِبِلِ وَفِي كُلِّ إِصْبَعٍ مِنْ أَصَابِعِ الْيَدِ وَالرَّجْلِ عَشْرٌ مِنَ الْإِبِلِ وَفِي السِّنِّ خَمْسٌ مِنَ الْإِبِلِ وَفِي الْمَوْضِعَةِ خَمْسٌ مِنَ الْإِبِلِ وَإِنْ الرَّجُلُ قُتِلَ بِالْمَرْأَةِ وَعَلَى أَهْلِ الذَّهَبِ أَلْفُ دِينَارٍ“ أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ فِي الْمَرَّاسِيلِ وَالنِّسَائِيُّ وَابْنُ خُزَيْمَةَ وَابْنُ الْجَارُودِ وَابْنُ حَبَّانٍ وَأَحْمَدُ وَاخْتَلَفُوا فِي صِحَّتِهِ.

²³¹ Sûre-i Nisâ, âyet: 191.

1205/1006 “Ebû Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm, babasından o da dedesinden -radiyallâhü anhüm- işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre;

Peygamber (s.a.v.) Yemenlilere mektup yazmış, müteâkiben cediti hadîsi rivâyet etmiştir. Bu hadîsde şu da vardır:

Hiç şüphe yok ki eğer bir kimse bir mü'mini bir kabâhatsiz, şahidlerin gözü önünde öldürürse muhakkak bu katil (mûcib-i) kısâsdir. Ancak öldürülenin velîleri razı olursa o başka. Yine şüphesiz ki nefis hakkında diyet, yüz devedir. Burunda bütünü kesildiği zaman diyet vardır. Dilde diyet, dudaklarda diyet, zekerde diyet, hayalarda diyet, bel kemiğinde diyet, gözlerde diyet vardır. Bir ayakta yarım diyet, imik yarmakta diyetin üçte biri; derin yarada diyetin üçte biri; kemiği kırılan yarada on-beş deve vardır. El ve ayak parmaklarının her birinde on deve, dişde beş deve, kemiği görünen yarada beş deve vardır. Hem muhakkak kadına mukâbil erkek öldürülür. Altını olanlara bin altın vermek lâzımdır.”

Hadîsi Ebû Dâvud mürseller arasında tahrîc etmiştir; onu Nesaî, İbn-i Huzeyme, İbnî'l-Cârûd, İbn-i Hibbân ve Ahmed'de tahrîc etmiş; fakat sahîh olup olmadığında ihtilâfa düşmüşlerdir. Bu hadîs şöyle başlar:

«مِنْ مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ إِلَى شُرَحْبِيلَ بْنِ عَبْدِ كِلَالٍ وَنُعَيْمِ بْنِ عَبْدِ كِلَالٍ وَالْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ كِلَالٍ أَمَّا بَعْدُ...»

“Muhammed Peygamber'den Şurahbil b. Kelâl ve Nuaym b. Abdi Kelâl ve el-Hâris b. Abdi Kelâl'e. Bundan sonra...”

“Öldürülenin velîleri razı olursa o başka” cümlesinde velîlerin muhayyer olduğuna delîl vardır.

Dil, kökünden kesildiği yâhud konuşamaz hale geldiği zaman diyet lâzım olur. Zeker de kökünden kesilirse diyet îcâbeder.

Ebû Dâvud mürsellerde: “Bu hadîs isnâd edilmiş, fakat sahîh değildir. Bunun isnâdı hakkında Süleyman b. Dâvud'un²³² söylediği vehimdir” diyor. Ebû Zür'a dahî: “Ben bu hadîsi Ahmed'e arzettim: Bu, Süleyman b. Dâvud bir şey değildir; dedi” demektedir. İbn-i Hibbân onun için “zaîfdir” demiştir. Süleyman b. Dâvudu Hûlânî ise sikadîr. Her iki Süleyman, Zühri'den hadîs rivâyet etmişlerdir. Sadakalara âit olan hadîsi Hûlânî rivâyet etmiştir. Onu zaîf addedenler Yemânî zannettikleri için zaîf saymışlardır.

²³² İki dane Süleyman b. Dâvud vardır. Biri Yemenî'dir, ve zaiftir. Diğeri Hûlânî'dir ve sikadîr.

İmâm Şâfiî diyor ki: “**Ulemâ** bu hadîsi kendilerince onun **Resûlullâh (s.a.v.)**’in mektûbu olduğu sâbit olmadan nakletmemişlerdir.” *İbn-i Abdilberr*: “Bu, siyer ulemâsınca meşhûr ve içindekiler **ulemâ** indinde o derece ma’rûf bir mektuptur ki, bu ma’lûmiyetin şöhreti onu isnâddan müstağnî kılmıştır. Çünkü o nâsın kabûl ma’rifeti ile telakkîleri sayesinde mütevâtire benzemiştir.” *Ukaylî* onun için: “Sâbit, mahfûz bir hadîsdir. Yalnız biz onu *Zühri*’den yukarısından işitilmemiş bir mektûp zannediyoruz” demiştir. *Ya’kûb b. Süfyân* da: “Nakledilen mektuplar içinde **Amr b. Hazm**’in mektûbundan daha sahîh bir mektup bilmiyorum. Çünkü sahâbe ve tâbiîn ona mürâaat ederek kendi reylerini terk ediyorlar” demektedir. *İbn-i Şihâb*: “**Resûlullâh (s.a.v.)**’in **Amr b. Hazm**’i **Necrân**’a gönderdiği zaman kendisine yazdığı nâmeyi okudum. Bu nâme **Ebû Bekir b. Hızâm**’da idi” diyor. *Mezkûr* nâmeyi *Hâkim*, *İbn-i Hibbân* ve *Beyhakî* sahîhlemişlerdir. *İmâm Ahmed* onun hakkında: “Sahîh olmasını umarım” demiştir.

Hâfız *İbn-i Kesîr* “*el-İrşâd*”da hadîs imâmalarının sözlerini naklettikten sonra şunları kaydetmiştir: “Ben derim ki: nereye çevirsen bu mektup eski ve yeni İslâm **ulemâsı** arasında elden ele dolaşmaktadır. Ona itimâd ederler. Bu bâbın mühim mesâilinde ona başvurlar” Bundan sonra *İbn-i Kesîr*, *Ya’kûb b. Süfyân*’ın sözünden bahseder.

Görülüyor ki, bu mektup ma’mûlün bihdır ve şüphesiz ki bir şahsın husûsî re’yinden evlâdır. Hadîs-i Şerîf, bir çok fıkıh meselesini de şâmilidir. Biz bunları aşağıda sıra ile zikredeceğiz:

1 - Bir kimse bir mü’mini hiç kabâhati yokken öldürürse ona kısâs vâcib olur. Ancak maktûlün velîleri razı olurlarsa kısâs edilmez. Zîrâ onlar kısâsla diyet arasında muhayyerdirler.

Hattâbî “**i’tibât**” kelimesinin üzerinde durmuş ve: “i’tebetâ, kısâs için değil zulmen öldürdü; demektir” mütâlaasında bulunmuştur. Aynı kelime “iğtebeta” şeklinde de okunmuştur. Nitekim *Sünen-i Ebî Dâvud*’daki tefsiri de bunu ifâde ediyor. Çünkü *Ebû Dâvud*: “*Yahya b. Yahya el-Gassânî*’ye “iğtibât” sorulmuş da: fitne hakkında öldürüp sonra doğru yolda olduğunu anlayan ve bundan dolayı **Allâh**’a istiğfâr etmeyen kâtildir; cevâbını vermiştir” diyor. Bu rivâyet kelimenin gıpta yani ferâh ve sürûrdan hüsnü hâlden alındığını gösterir. Maktûl mü’min olup öldürüldüğü için sevinirse şu hadîsde vârid olan tehdîdde dâhildir:

« مَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا فَاغْتَبَطَ بِقَتْلِهِ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ مِنْهُ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا »

“Bir kimse bir mümini öldürür de öldürdüğüne sevinirse **Allâh** onun hiç bir farz ve nafîle ibâdetini kabûl etmez.”

2 - Diyetin miktarı yüz devedir. Hadîs-i Şerîf aynı zamanda esas itibârı ile vâcib olanın deve olduğuna da delâlet ediyor. *İmâm Şâfiî* ile bazı **ulemânın** mezhebi budur. Develerin kaç yaşında olacakları aşağıda gelecektir. Ancak bu hadîsde “**Altını olanlara bin altın vermek lâzımdır**” buyurulması altının da asıl olduğunu gösterir. Bundan “devesi olana deve, altını olana da altın vermek asıldır” mânâsı kastedilmiş olabileceği gibi altın meselesi devesi olmayanlara mahsûs olmak ve o asırda yüz devenin bin altın ederdiğini beyân da kastedilmiş olabilir. Nitekim *Ebû Dâvud* ile *Nesai’nin Amr b. Şuayb’dan* onun da babasından onun da dedesinden işittiği bir hadîsde şöyle denilmektedir:

« أَنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقَوْمُ دِيَةَ الْخَطَا عَلَى أَهْلِ الْقُرَى أَرْبَعِينَ دِينَارٍ أَوْ عَدْلَهَا مِنَ الْوَرَقِ وَيَقَوْمُهَا عَلَى أَثْمَانِ الْإِبِلِ إِذَا غَلَّتْ رَفَعَ مِنْ قِيمَتِهَا وَإِذَا هَاجَتْ وَرَخِصَتْ نَقَضَ مِنْ قِيمَتِهَا وَبَلَغَتْ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ مَا بَيْنَ أَرْبَعِينَ إِلَى ثَمَانِيَةِ عَدْلَهَا مِنَ الْوَرَقِ ثَمَانِيَةَ آلَافٍ دِرْهَمٍ قَالَ وَقَضَى عَلَى أَهْلِ الْبَقَرِ مِائَتِي بَقْرَةٍ وَمَنْ كَانَ دِيَةَ عَقْلِهِ فِي الشَّاءِ بِالْفِي شَاءَ »

“**Resûlullâh (s.a.v.) hatâ sûretiyle katlin diyetini köylülere 400 altın yâhud onun karşılığı gümüş ile kıymetlendirir, bunları da deve fiyatları üzerine vururdu. Develer pahalılandı mı diyetinde kıymetini yükseltir, deve fiyatları kıpırdar ve ucuzlarsa kıymetini azaltırdı. Resûlullâh (s.a.v.) zamanında kıymetler dört yüzle sekiz yüz altın arasına varmış. Bunların gümüşten karşılığı 8000 dirheme yükselmişti. Râvî diyor ki: Sığır sâhiplerine 200 sığır hükmetmiş, diyeti koyundan olanlara 2000 koyun verdirmişti.**” Yine *Ebû Dâvud*, **Hz. İbn-i Abbâs (r.a.)’dan** şu hadîsi tahrîc etmiştir:

« أَنْ رَجُلًا مِنْ بَنِي عَدِيٍّ قُتِلَ فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ دِيَتَهُ اثْنَيْ عَشَرَ أَلْفًا »

“**Benî Adiyy kabilesinden bir adam öldürülmüş. Resûlullâh (s.a.v.) onun diyetini 12000 (dirhem) yapmıştır.**” Böyle bir hadîsi *İmâm Şâfiî* ile *Tirmizî* de rivâyet etmişlerdir. *Tirmizî* hadîsinde diyetin 12.000 dirhem olduğu tasrîh edilmiştir. **Iraklılar’a** göre diyet gümüşten 10.000 dirhemdir. Bunun misli **Hz. Ömer (r. a)’den** de rivâyet olunmuştur. Anlaşıyor ki, onlar bir dînârı yani altını on dirhemle kıymetlendirmişler; zekât husûsunda dahi miskâli on dirhemle kıymetlendirmişlerdir. *Ebû Dâvud*, *Atâ’dan: Peygamber (s.a.v.)’in* diyet husûsunda deve sâhiplerine **100** deve; sığır sahiplerine **200** sığır, koyun sâhiplerine **2000** koyun; elbisecilere **200** elbise, buğday sâhiplerine de *Muhammed*

b. *İshak*'ın belleyemediği bir şey hüküm buyurduğunu rivâyet etmiştir.

Bu hadîs kolaylık göstermeye ve kendisine diyet icâbeden kimseye diyet olabilecek ne bulursa onu vermenin câiz olduğuna delâlet ediyor. Bu husûsda muhtelif kaviller varsa da bunlar kabûle şâyan görülmemekte ve hadîslere ittibâ tavsiye olunmaktadır.

3 - Burun, ta kaşların dibinden kesilirse diyetini vermek icâbeder; bu husûsta ihtilâf yoktur.

Burun dört şeyden mürekkeptir. Burun kemiği, geniz, burun kenarı ve burun ucu.

Kasâbe denilen burun kemiği kaşların birbirine bitiştigi yerden başlayarak inen kemiktir. **Geniz**: burun yumuşağındaki kıkırdaktır. Burnun ağız tarafındaki son kısmına **Ravse** derler. Tamamen ucuna da **Ernebe** ta'bir olunur. Bu kısımlardan birine cinâyet vukû buldukta hükmü ne olacağı ihtilâflıdır. Bazılarına göre hakeme mürâcaat olunur. **Fukâhâ** ile bazı **Zâhirîler**: "Mârin, (yani kıkırdak) için diyet lâzım gelir" demişlerdir. Delilleri: *İmâm Şafii'nin Tâvus'dan rivâyet ettiği şu hadîsdir:*

« قَالَ عِنْدَنَا فِي كِتَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْأَنْفِ إِذَا قُطِعَ مَارِنُهُ مِائَةٌ مِنَ الْإِبِلِ »

"Tavus: Bizce, Resûlullâh (s.a.v.)'in mektûbunda burun hakkında, kıkırdağı kesildiği zaman 100 deve verileceği vardır" demiştir. *İmâm Şafîî*, bu hadîsin **Âl-i Hazm** hadîsinden daha açık olduğunu söylemiştir.

Burunun kenarındaki yumrulu yeri kesilirse yarım diyet verilir. Bu bâbda dahî hadîs vardır. *Beyhakî'nin Amr b. Şuayb'den tahrîc ettiği* bu hadîsde şöyle denilmektedir:

« قَضَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قُطِعَتْ تُنْدُوءُ الْأَنْفِ بِضَفِّ الْعَقْلِ خَمْسُونَ مِنَ الْإِبِلِ أَوْ عَذْلًا مِنَ الذَّهَبِ أَوْ الْوَرَقِ »

"Peygamber (s.a.v.) burnunun kenarı kesildiği zaman yarım diyet, 50 deve yâhud onların muâdili altın veya gümüş hükmetti."

4 - **"Dilde diyet vardır"** cümlesi dilin kökten kesilmesini ifâde ediyor. Bu takdîrde diyet lâzım geleceği ittifâkîdir. Dili konuşamayacak hale getirmek dahî aynı hükümdedir. Fakat bazı harfleri söyleyemeyecek şekilde keserse bazılarına göre bu harflerin adedince hisse öder. Bir takımları: "dil harfleri denilen 18 harfin hissesini verir; altı adet boğaz harfi ile dört adet dudak harfinin hissesini ödemez" diyorlar.

5 - **"Dudaklarda diyet vardır"** cümlesi iki dudağın hükmünü ifâde

ediyor. Bu dahî ittifâkidir. Fakat dudağın birisi kesilirse hükmün ne olacağı ihtilâflıdır. **Cumhûru ulemâya** göre her dudak için yarım diyet vardır. **Zeyd b. Sâbit (r.a.)**'den bir rivâyete göre üst dudak için üçte bir; alt dudak için de üçte iki diyet vardır. Çünkü alt dudağın faydası daha çoktur. Yiyeceği, içeceği ağızda zabteden odur.

6 - "**Zekerde diyet vardır**" Bu cümle dahî bütün kesildiğini ifâde ediyor. O takdîrde mes'elede hilâf yoktur. Fakat yalnız haşefe yani sünnet yeri kesilirse mes'ele ihtilâflıdır. **İmâm Mâlik** ile **Şâfiiler**'den bazılarına göre diyet lâzım gelir. Hadîsin zâhirine bakılırsa bu husûsda âleti kalkmayan; ve kezâ yaşlı ile sâbî arasında fark yoktur. Nitekim **İmâm Şâfiî'nin** mezhebi de budur. **Ekser-i ulemâya** göre ise zeker ile hayalar ve âleti kalkmayan hastalar hakkında hakemin kararı muteberdir.

7 - "**Hayalarda diyet vardır**" Bu ittifâkidir. Bir tanesinde ise yarım diyet vardır. **Hız. Ali (r.a.)** ile **Sâid b. el -Müseyyib**'den bir rivâyete göre sol haya için diyetin üçte ikisi verilir; zîrâ çocuk ondan olur. Sağ haya içinde üçte bir diyet verilir.

8 - "**Bel kemiği için diyet verilir**" Mes'ele ittifâkidir. Şâyet bel kemiğinin kırılması ile beraber menî de kurursa iki diyet vermek icâbeder.

9 - **İki göz** için bilittifâk bir diyet vardır. Gözün biri çıkarılırsa yarım diyet lâzım gelir. Tek gözlü insan hakkında ihtilâf vardır. Bu göz çıkarılırsa **Hanefilerle Şâfiiler**'e göre yarım diyet vermek icâbeder. Zîrâ delîl bu husûsda bir ayırma yapmamıştır. Delîlden maksad: Buradaki hadîsdir. Bunlar mes'eleyi bir eli olan kimseye de kıyâs ederler. Bir eli olan bir kimşenin o elini de kesen bilicmâ yarım diyet öder; binâenaleyh burada da öyledir. **Sahâbe**'den bir cemâatle **İmâm Mâlik** ve **Ahmed**'e göre burada vâcib olan tam diyetdir. Çünkü bu göz iki göz yerini tutmaktadır. Bu göze cinâyet yapmak **cumhûra** göre kısâs icâbeder. **İmâm Ahmed**'den bir rivâyete göre kısâs lâzım gelmez.

10 - **Bir ayak** için yarım diyet vardır. Kendisine diyet icâbeden ayağın hudûdu baldırla ayak arasındaki mafsaldır. Ayak dizden kesilirse bütün diyet; daha ziyâde kesilirse bir hakemin hüküm vermesi icâbeder.

Beyhakî'nin ifâdesine göre **Zührî Amr b. Hazm**'in mektûbunda kulak için 50 deve verileceğini okumuş ve demiş ki: "Bize **Amr** ile **Ali**'den rivâyet olunduğuna göre kendileri böyle hükmederlermiş" Yine **Beyhakî'nin Hız. Muâz (r.a.)**'in rivâyet ettiği bir hadîsde kulak için **100** deve, akıl için dahî **100** deve vermek icâbettği kaydedilmektedir. An-

cak mezkûr hadîs için *Beyhakî*: “Bunun isnâdı kavî değildir” diyor. *İbn-i Kesîr* buna şu sözleri ilâve eder: “Çünkü hadîsi *Ruşd b. Sa’d-i Mısıri* rivâyet etmiştir. Halbuki bu zât zâiftir.”

*Zeyd b. Eslem*²³³ diyor ki: “Sünnet: akıl zâil olduğu zaman ona da diyet lâzım gelir; tarzında devam etmiştir”. Bunu *Beyhakî* rivâyet eder.

11 - Gerek beyne işleyen derin baş yarasında, gerekse karın boşluğuna açılan yarada diyetin üçte biri verilir, *İmâm Şâfiî*: **Resûlullâh (s.a.v.)**’in: **Karın boşluğuna açılan yara hakkında diyetin üçte biri vardır;** buyurduğunda bir hılâf bilmiyorum” demiştir. Bunu *İbn-i Kesîr* “el-İrşâd” da nakleder. “*Nihâyetü’l-Müctehid*” nâm eserde şöyle deniliyor: “**Câife** denilen yaranın baş yarası olmayıp vücûd yaralarından olduğuna, bundan dolayı kısas lâzım gelmeyip sâdece diyetin üçte biri verilebileceğine, sırt ve karındaki yaraların bu nevi yaralar olduğuna **ulemâ** ittifâk etmişlerdir. Vücûdun başka yerlerinde hâsıl olup içeriye işleyen yaralar husûsunda ise ihtilâf vardır. *İmâm Mâlik*’in *Saîd b. el-Müseyyeb*’den rivâyetine göre hangi âzâ olursa olsun yaralanır da yara içeriye işlerse o âzânın diyetinin üçte birini vermek icâbeder. *Hazret-i Mâlik* bu kavli ihtiyar etmiştir.

12 - İçinde kırılmış kemiği sallanan yaraya **münakkile** derler. Bunda onbeş deve verilir.

13 - El ve ayak parmaklarının her biri için on deve vermek icâbeder. **Cumhûru ulemâ**nın re’yi budur. Çünkü *Amr b. Şuayb*’ın merfû olarak rivâyet ettiği bir hadîsde bütün parmakların birbirine müsâvî olduğu bildiriliyor.

14 - Her diş için beş deve vermek lâzımdır. Meselede hılâf olmakla beraber **cumhûr**un kavli budur.

²³³ **Zeyd b. Eslem**: Ebû Abdullâh (veya Ebû Üsâme) el-Ömerî el-Medenî. **Tâbiîn**’in büyüklerindendir. **H. Ömer**’in oğlu Abdullâh’ın âzâdlısı idi. 186 târihinde Medîne’de vefât etmiştir. **Zeyd b. Eslem**, âlim, fakih bir zâttır. **Medîne-i Münevvere**’de yetişen müfessirlerin en meşhûrudur. **Mescid-i Nebevî**’de ders okutur, bir çok zâtlar kendisinden istifâdeye koşarlardı. Hattâ **Alî b. el-Hüseyn (r.anhümâ)** da bu meclisin müdâvimlerindendi. Bir gün kendisine: “**Kendi kavmin meclislerini basıp geçiyor da Ömer b. el-Hattâb’ın kölesine gidiyorsun**” denilmiş o da: “**insan kendisine dîni husûsunda fâide verecek kimsenin yanına gider oturur**” diye cevap vermiştir. **Zeyd b. Eslem**, Abdullâh b. Ömer, Enes b. Mâlik, Seleme b. el-Ekva’ gibi zevâtan rivâyet eder. Kendisinden de **Şeybetü’n-Naddâh** kirâet ahzetmiş, **İmâm Mâlik**, **Hişâm b. Sa’d**, **Zührî**, **Sevrî** ve kendi oğulları **Hassân**, **Abdullâh**, **Abdurrahmân** vesâire rivâyette bulunmuşlardır. **Zeyd b. Eslem**, mübârek bir zâttır. Pek müttakî, pek mehib idi. **İmâm Mâlik**, **İbn-i Aclân**’dan naklediyor; **İbn-i Aclân** demişki: Ben **Zeyd b. Eslem**’den duyduğum mehâbeti hiç bir kimseden duymadım. **Muhammed b. Sa’d** da demiştir ki: **Resûlü Ekrem (s.a.v.)**’in **Mescid-i Saâdet**’inde **Zeyd b. Eslem**’in bir halka-i tedrisi var idi; sika idi, kesîrû’l-hadîs idi. Eimme-i Sitte **Zeyd**’in hadîslerini tahrîc etmişlerdir. **Rahmetullâhi aleyh. (Ömer Nasûhî Bilmen.** Büyük tefsîr târihi “**Tabakatü’l-Müfessîrin**” 2. Cüz. Shf: 114).

15 - Altından kemiği açılan yaraya **muvaaddiha** derler. Böyle yaralar için beş deve verilir. Maamâfih mes'ele ihtilâfıdır.

Fâide: *Beyhaki'nin Hz. Zeyd b. Sâbit (r.a.)'dan rivâyetine nazaran Hâşime* denilen ve kafatasını patlatan derin baş yarası için on deve verilir. Bunu *Beyhakî* bir çok ehl-i ilim zevâtan hikâye etmiştir.

Abdullah b. Ahmed , Hz. Ömer b. Hattâb (r.a.)'ın döğülerek gözü, kulağı, aklı ve nikâhı elden giden bir adam için dört diyet verilmesine hükmettiğini rivâyet eder.

İmâm Nesâî, Amr b. Şuayb'den şu hadîsi rivâyet etmiştir:

« أَنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى فِي الْعَيْنِ الْغُورَاءَ الشَّادَّةَ لِمَكَانِهَا إِذَا طُحِثَتْ بِثَلْثِ دِيْنَتَيْهَا وَفِي الْيَدِ الشَّلَاءَ إِذَا قُطِعَتْ بِثَلْثِ دِيْنَتَيْهَا وَفِي السِّنِّ الشُّوْدَاءَ إِذَا تُرِغَتْ بِثَلْثِ دِيْنَتَيْهَا »

“Resûlullâh (s.a.v.) bulunduğu yeri tıkamakta olan kör göz çıkarılırsa diyetinin üçte biri verileceğine, (nüzulden) kurumuş el kesilirse diyetinin üçte biri; kararmış diş çıkarılırsa yine diyetinin üçte biri verileceğine hükmetti.” Bu hadîsi *İbn-i Kesîr*²³⁴ dahî “el-İrşâd” da zikretmiştir.

(١٢٠٦/١٠٠٧) - وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: “ دِيَّةُ الْخَطَايَا أَلْفُ مِائَةِ دِينَارٍ حَقَّةٌ وَعَشْرُونَ جَذَعَةً وَعَشْرُونَ بَنَاتٍ مَخَاضٍ وَعَشْرُونَ بَنَاتٍ لَبُونٍ وَعَشْرُونَ بَنَاتٍ لَبُونٍ ” أَخْرَجَهُ الدَّارَقُطْنِيُّ وَأَخْرَجَهُ الْأَرْبَعَةُ بِلَفْظٍ ” وَعَشْرُونَ بَنَاتٍ مَخَاضٍ ” بَدَلَ لَبُونٍ وَإِسْنَادُ الْأَوَّلِ أَقْوَى. وَأَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ مِنْ وَجْهِ آخَرَ مُوقُوفًا وَهُوَ أَصَحُّ مِنَ الْمَرْفُوعِ وَأَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ مِنْ طَرِيقِ ابْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا رَفَعَهُ ” الدِّيَّةُ ثَلَاثُونَ حَقَّةً وَثَلَاثُونَ جَذَعَةً وَأَرْبَعُونَ خِلْفَةً فِي بَطُونِهَا أَوْلَادُهَا ”

²³⁴ **İmâm İbn-i Kesîr:** Kirâet-i Aşere imamlarının ikincisidir. Asıl ismi **Abdullah İbn-i Amrî'd-Durî Mekki**'dir. **Mekke-i Mükerrreme**'de H. 45 (M. 665) yılında doğmuş, yine **Mekke**'de H. 120 (M. 737) yılında vefât etmiştir. **İbn-i Kesîr**'in ceddi: **Cezerî**'nin beyânına göre **Fars** ahâlisindendir. **Kisrâ** onları gemilerle **Yemen**'in **San'a** şehrine göndermiştir. Oradan da **Habeşliler**'in taretmesi üzerine **Mekke**'ye gelip yerleşmişlerdir. **İmâm İbn-i Kesîr**, **Tâbiîn**'dendir. **Abdullah ibni Zübeyr (r.a.)**, **Ebâ Eyyûbe'l-Ensârî (r.a.)** gibi **Sahâbe-i Kirâm**'dan rivâyette bulunmuştur. **İmâm İbn-i Kesîr**, fasîh, belîğ ve çok konuşan bir kimse olup, beyaz sakallı uzun boylu ve iri vücûdlu, şehlâ gözlü bir zâttı. Kendisinden kirâet rivâyet eden iki râvîsi vardır. Bunlardan biri **el-Bezzî**, diğeri de **Kunbül**'dür.

1206/1007 “İbn-i Mes‘ûd radiyallâhü anh’den Peygamber (s.a.v.)’in şöyle buyurduğunu duyduğu rivâyet olunmuştur:

Hatâ(en insan öldürme)nin diyeti beşte birer olarak alınır; yirmi adet dört yaşına girmiş deve yavrusu, yirmi aded beş yaşma girmiş, yirmi adet iki yaşına girmiş, yirmi adet üç yaşına girmiş dişi ve erkek deve yavruları.”

Bu hadîsi *Dâre Kutnî* tahrîc etmiştir. **Dörtler** onu: « وَعِشْرُونَ بَنِي مَخَاضٍ » yerine: « بَنِي لَبُونِ » lafzıyla tahrîc etmişlerdir. Fakat birincinin isnâdı daha kuvvetlidir. Bu hadîsi *İbn-i Ebî Şeybe* başka bir vecihden mevkûf olarak tahrîc etmiştir. O rivâyet merfû olandan daha sahîhdir. Aynı hadîsi *Ebû Dâvud* ile *Tirmizî*, *Amr b. Şuayb’den* o da babasından o da dedesinden işitmiş olmak üzere ref‘ederek şu lafızlarla tahrîc etmişlerdir: **“Diyet; otuz, dört yaşma basmış, otuz da beş yaşma basmış, deve yavrusu ile kırk dâne yavruları karınlarında bir sene erkek bir sene dişi doğuran devedir.”**

Dörtler’in isnâdında *Hişif b. Mâlik* vardır. Bu zât için *Dâre Kutnî* “Meçhûl bir adamdır” der. Fakat *Nesaî* onu mevsûk addetmiştir. Bir de zâiflerden *Haccâc b. Ertat* bulunmaktadır. Bu hadîs hakkında *Beyhakî*, *Dâre Kutnî*’ye itirâz etmiş ve: “üç yaşına basan deve yavrularını erkekli dişili zikretmesi kendisinin hatasıdır” demiştir. Bundan sonra *Beyhakî* “Sahîh olan, bu hadîs **Abdullah b. Mes‘ûd**’a mevkûfdur” demiştir.

Hadîs-i Şerîf hataen katilde diyetin beşte bir usûlü ile alınacağına delildir. *İmâm Şâfiî*, *Mâlik* ve **ulemâdan** bir cemâat buna kâildirler. Onlara göre beşinci beşte bir üç yaşına basmış erkek yavrular olacaktır. *İmâm-ı A‘zam*’dan bir rivâyete göre ise: iki yaşına girmiş erkek deve durumları olmalıdır. Nitekim **Dörtler**’in rivâyeti de bunu gösteriyor.

Bazıları üç yaşına girmiş deve yavrularını hesâba katmayarak diyetin dörtte bir hesâbı ile alınacağına kâil olmuşlardır. Fakat bunların istidlâl ettikleri hadîsi; hadîs hâfızları kabûl etmezler.

İmâm Şâfiî, ile *Mâlik* katlin, kasıtlı, yarı kasıtlı ve hatâ kısımlarına ayrılmasına bakarak diyetin de muhtelif olacağına kâil olmuş ve: “Diyet, kasıtlı ölüm ile yarı kasıtlıda, üçte bir hesâbı ile olur” demişlerdir.

Diyette tağlîza gelince: Diyet-i mugalleza, ağır diyettir. Bu diyet **Hz. Ömer** ve **Osman (r.anhümâ)’nın** Harem-i Şerîfde öldürülenler hakkında bir bütün bir de üçte bir diyet almak sûretiyle tatbîk ettikleri bir nevi ağır cezâdır. **Ulemâdan Hanefiler**’le bir cemâatin buna kâil oldukları tesbît edilmiştir. Bu husûsda ileride söz edilecektir.

(١٢٠٨/١٠٠٨) - وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنْ أَعْتَى النَّاسَ عَلَى اللَّهِ ثَلَاثَةٌ: مَنْ قَتَلَ فِي حَرَمِ اللَّهِ أَوْ قَتَلَ غَيْرَ قَاتِلِهِ أَوْ قَتَلَ لِدَخْلِ الْجَاهِلِيَّةِ". أَخْرَجَهُ ابْنُ حِبَّانَ فِي حَدِيثٍ صَحِّحِهِ.

1208/1008 “İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ’dan Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem’in şöyle buyurduğunu işittiği rivâyet olunmuştur:

Hiç şüphesiz ki insanların Allâh’a karşı en saygısız üç kişidir: Allâh’ın haremünde (insan) öldüren, yâhud kendi kâtilinden başkasını öldüren, yâhud da câhiliyet öcü için (insan) öldüren.”

Bu cümleyi İbn-i Hibbân, sahîhlediği bir hadîsde tahrîc etmiştir.

Zahl: Öc, intikâm almak ve işlenen bir cinâyet mukâbilinde mükâfât istemektir. Hadîs-i Şerîf, mezkûr üç nevi insanın başkalarından daha mütecâviz olduklarına delildir.

Birincisi: Harem-i Şerîfde insan öldürendir. Bunun işlediği katil suçu harem dışında öldürenin suçundan daha ziyâde ve daha ağırdır. Zâhir-i hadîs **Mekke** ve **Medine** haremlerine şâmilidir. Yalnız hadîs **Mekke**’nin fethi esnâsında **Müzdelife**’de öldürülen bir zât hakkında vârid olmuşsa da sebebin husûsiyeti muteber değildir.

İmâm Şâfiî, **Harem-i Şerîfde** hatâen insan öldüren ile yakın akrabasını öldürene ve kezâ harâm aylarda insan öldürene diyet-i mugalleza tatbikine kâil olmuş ve: “Böyle ahvâlde **Ashâb-ı Kirâm** diyeti ağırlaştırmışlardır” demiştir. Diyeti ağırlaştırma husûsunda **Amr b. Şuayb**’den merfû olarak şu hadîs rivâyet olunmuştur:

« غُفْلٌ شَبَّهِ الْعَمْدَ مُغْلَظٌ مِثْلُ قَتْلِ الْعَمْدِ وَلَا يُقْتَلُ صَاحِبُهُ وَذَلِكَ أَنْ يَتَرَوْا الشَّيْطَانَ فَتَكُونَ دِمَاءُ بَيْنِ النَّاسِ فِي غَيْرِ ضَعِيفَةٍ وَلَا حَمْلٍ بِسِلَاحٍ »

“Şibhi amdin diyeti kasıtlı ölümde olduğu gibi ağırdır. Ama sâhibi öldürülmez. Bu, şeytanın zıplamasından ve bu sebeple insanlar arasında hiç bir kin ve silah çekme yok iken kanlar dökülmekten ibarettir” Bu hadîsi İmâm Ahmed ile Ebû Dâvud rivâyet etmişlerdir.

İkincisi: Kendi kâtilinden başkasını öldürendir. Bundan murâd: Kan dâvâsı uğrunda meselâ: babasını vuran kâtili vuracağı yerde başkasını öldürmektir.

Üçüncüsü: Câhiliyet öcü ile insan öldürmektir. Bunun îzâhı hadîsin baş taraşarında geçti. **Câhiliyet** öcünden: **câhiliyet** devrine ait kan dâvâsı sebebiyle bir müslümanı öldürmek dahî kastedilmiş olabilir.

Nitekim *Beyhaki'nin* tahrîc ettiği bir hadîsde:

« أَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "أَعْتَى النَّاسُ مَنْ قَتَلَ غَيْرَ قَاتِلِهِ أَوْ طَأَبَ بَدَنَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ مِنْ أَهْلِ الْإِسْلَامِ..." »

“Peygamber (s.a.v.): İnsanların en mütecâvizi kendi kâtilinden başkasını öldüren yâhud câhiliyet zamanındaki kan dâvâsı sebebiyle müslümanlardan kan dâvâsı güdendir...” buyuruldu denilerek bu husûsa işâret olunmuştur.

(١٢٠٩/١٠٠٩) - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ "أَلَا إِنَّ دِيَةَ الْخَطَاِ وَشِبْهَ الْعَمْدِ - مَا كَانَ بِالسُّوْطِ وَالْعَصَا - مِائَةً مِنَ الْإِبِلِ مِنْهَا أَرْبَعُونَ فِي بَطُونِهَا أَوْلَادُهَا" أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ.

1209/1009 “Abdullâh b. Amr b. Âs radiyallâhü anhümâ’dan Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem’in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur:

Dikkat edin! Hiç şüphe yok ki hatâ ile şibh-i amdin diyeti kamçı ve sopa ile öldürüldüğü zaman yüz devedir. Bunlardan kırk dânesinin yavruları karınlarında olacaktır.”

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** ile **Nesâî** ve **İbn-i Mâce** tahrîc etmişlerdir. **İbn-i Hibbân** onu sahihlemiştir.

İbn-i Kattan: “Bu hadîs sahihdir. İhtilâf ona zarar vermez” demiştir. Bu hadîs hakkındaki îzâhât yukarıda geçmiştir. Musannıfın onu burada zikretmesi geçen *Amr b. Şuayb* hadîsini tefsîr içindir. Yalnız orada geçmeyen diyeti ağırlaştırma mes’elesini burada beyân etmiştir.

(١٢١٠/١٠١٠) - وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "هَذِهِ ، وَهَذِهِ سَوَاءٌ" - يَعْنِي الْخَيْصَرُ وَالْإِبْهَامُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَلِأَبِي دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيِّ: "دِيَةُ الْأَصَابِعِ سَوَاءٌ وَالْأَسْنَانُ سَوَاءٌ الثَّنِيَّةُ وَالضَّرْسُ سَوَاءٌ" وَلِابْنِ حِبَّانَ "دِيَةُ أَصَابِعِ الْيَدَيْنِ وَالرِّجْلَيْنِ سَوَاءٌ عَشْرَةٌ مِنَ الْإِبِلِ لِكُلِّ إِصْبَعٍ."

1210/1010 “İbn-i Abbâs (r.a.)’den Peygamber (s.a.v.)’den duymuş olarak rivâyet edildiğine göre Resûlullâh (s.a.v.):

Şununla şu müsâvîdir; buyurmuş; (Bununla) küçük parmağı ile baş parmağı kasdetmiştir.”

Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir. **Ebû Dâvud** ile **Tirmizî**’nin rivâyetlerinde: **Parmaklar müsâvîdir; dişler müsâvîdir; ön diş ile avurd diş de müsâvîdir;** demiştir. **İbn-i Hibbân**’ın rivâyetinde:

El parmakları ile ayak parmaklarının diyeti müsâvîdir; her parmak için on deve verilir; buyurmuştur. Bu husûslar yukarıda îzâh edilmiştir.

(۱۰۱۱/۱۲۱۱) وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ رَفَعَهُ قَالَ: ”مَنْ تَطَبَّبَ - وَلَمْ يَكُنْ بِالطَّبِّ مَعْرُوفًا - فَأَصَابَ نَفْسًا فَمَا دُونَهَا ، فَهُوَ ضَامِنٌ“ أَخْرَجَهُ الدَّارَقُطْنِيُّ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ وَهُوَ عِنْدَ أَبِي دَاوُدَ وَالنَّسَائِيِّ وَغَيْرِهِمَا إِلَّا أَنْ مَنْ أَرْسَلَهُ أَقْرَى مِمَّنْ وَصَلَهُ .

1211/1011 “Amr b. Şuayb’den o da babasından o da dedesinden “radiyallâhü anhüm” merfû olarak rivâyet olunmuştur. Resûlullâh (s.a.v.) buyurmuşlardır ki:

Eğer bir kimse hekimlikle ma’rûf olmadığı halde hekimliğe özenir de bir cana kıyar yâhud ondan aşağı bir zarar yaparsa (onu) öder.”

Bu hadîsi **Dâre Kutnî** tahrîc etmiştir. **Hâkim** onu sahîhlemiştir. Hadîs **Ebû Dâvud** ile **Nesai** ve başkalarının eserlerinde de mevcûddur. Şu kadar var ki, onu mürsel olarak rivâyet edenler vasledenlerden daha kuvvetlidir. **Dâre Kutnî**: “Bu hadîsi **İbn-i Cüreyc**’den rivâyet edenler arasında **Velîd b. Müslim**’den başka müsned rivâyet eden yoktur” demiş; **Ebû Dâvud** da onu **Velîd**’den başka rivâyet eden olmadığını söylemiş ve: “Sahîh midir değil midir bilmiyoruz” demiştir.

Bu hadîs hekimlik yapmağa özenirken insan öldüren veya ölümden başka bir zarar yapan kimsenin, yaptığı telefâtı ödeyeceğine delîldir. Bu işi kasten veya hatâen yapması; kezâ zararın doğrudan doğruya veya sirâyet yolu ile vukû bulması hükmen birdir. Hattâ bu bâbda icmâ olduğunu iddiâ edenler bulunmuştur. Bazıları: “Eğer doktor taslağı hastayı müşkil vaziyete düşürürse kendisine dayak, hapis ve diyet ödetme cezâları tatbîk edilir” demişler; bir takımları: “Diyet âkilesine ödettirilir” kanâatinde bulunmuşlardır. Doktor tasladığından murâd: Hekimlikten haberi olmayan kimsedir.

Hekimlik tahsîl eden ve ma'rûf, kâmil bir üstadı bulunan kimseye **tabîb-i hâzik** yani kâmil doktor derler. *İbni'l-Kayyim "el-Hedyü'n-Nebevî"* adlı eserinde tabîb-i hâziki şöyle ta'rîf eder: "Tabîb-i Hâzik, tedâvî esnâsında yirmi şeye dikkat eden kimsedir. Câhil tabîb ise önceden bir bilgisi olmaksızın tıbb ilmini kurcalayan kimsedir. Böylesi cehâleti yüzünden canlar yakmağa hücum eder; tehevvue kapılarak bilmediği şeye burnunu sokar ve bu sûretle hastayı aldatmış olur. Binâenaleyh kendisinin zararı ödemesi icâbeder. Bu ehl-i ilim tarafından icmâdır" der.

Hattâbî dahî: "Tedaviyi yapan haddini tecâvüz eder de hasta ölürse onun diyetini öder. Bir ilim veya işle meşgûl olan, fakat onu bilmeyen, mütecâvizdir; kendi işinden mütevellid zararın diyetini öder. Fakat kısâs olunmaz. Çünkü bu işi hastanın izni olmaksızın yapmamıştır. Tabîbin cinâyeti umûmiyetle ehl-i ilmin kavillerine göre âkilesine ödettirilir" demektedir.

Kâmil bir doktor hastayı iyileşmez hâle düşürdüğü takdirde eğer bu hâl sirâyet yolu ile vukû bulmuşsa bilittifâk bir şey ödemez. Zîrâ bu sirâyet şerîat tarafından izin verilen bir fiilden neş'et etmiştir. Bu gûnâ fiillerin sirâyetinde ödeme yoktur. **Cumhûru ulemâ**'nın kavli budur. *İmâm-ı A'zam*'a göre ise ödeme vardır. *İmâm Şâfiî* hudûd gibi şer'an takdîr edilmiş bulunan fiil ile ta'zîr gibi takdîr edilmemiş olan fiilleri birbirinden ayırmış ve şer'an mukadder olan fiilde tazmînât olmayacağına; mukadder olmayandan doğacak zararın tazmîn ettirileceğine kâil olmuştur. Zîrâ bu fiil ictihâd neticesidir. İctihâdda düşmanlık yapmış olabilir.

Fakat hastanın fenalaşması sirâyet yolu ile değil de doğrudan doğruya olursa kasıt bulunduğu takdirde doktora tazmîn ettirilir. Hatâ sûretiyle olursa âkilesi öder.

(۱۰۱۲/۱۲۱۲) - وَعَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "فِي الْمَوَاضِحِ خُمْسٌ خُمْسٌ مِنَ الْإِبِلِ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَزْبَعَةُ وَزَادَ أَحْمَدُ "وَالْأَصَابِعُ سَوَاءٌ كُلُّهُنَّ عَشْرٌ عَشْرٌ مِنَ الْإِبِلِ" وَصَحَّحَهُ ابْنُ خُرَيْمَةَ وَابْنُ الْجَارُودِ .

1212/1012 "(Yine) ondan (r.a.) rivâyet olunduğuna göre Peygamber (s.a.v.):

Kemiği görünen derin yaralarda (diyet) beşer beşer devedir; buyurmuştur."

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Dörtler** rivâyet etmişlerdir. **Ahmed** şu cümleyi de ziyâde etmiştir:

“Parmakların hepsi müsâvîdir. Hepsi (nin diyeti) onar onar deverdir.”

Hadîsi **İbn-i Huzeyme** ile **İbn-i'l-Cârûd** sahîhlemiştir.

Hadîs-i Şerîf, yukarıda görülen **Amır b. Hazm**'in mektûbundaki beyâna muvâfıktır. Yüzdeki derin yara ile baştaki yara birbirine bilicmâ müsâvîdir. Çünkü başla yüz bir uzuv gibidirler.

(۱۰۱۳/۱۲۱۳) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “عَقْلُ أَهْلِ الذِّمَّةِ نِصْفُ عَقْلِ الْمُسْلِمِينَ” رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَزْبَعَةُ وَلَفْظُ أَبِي دَاوُدَ “دِيَةُ الْمُعَاهِدِ نِصْفُ دِيَةِ الْحَرِّ” وَلِلنَّسَائِيِّ “عَقْلُ الْمَرْأَةِ مِثْلُ عَقْلِ الرَّجُلِ حَتَّى يَبْلُغَ الثَّلَاثَ مِنْ دِيَّتِهَا” وَصَحَّحَهُ ابْنُ خُزَيْمَةَ .

1213/1013 “(Bu da) Ondan (radıyallâhü anh) rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.):

Zimmîlerin diyeti müslümanların diyetinin yarısıdır; buyurdular.”

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Dörtler** rivâyet etmişlerdir.

Ebû Davud'un (rivâyetinde hadîsin) lafzı şöyledir:

“Muâhed'in diyeti hürrün diyetinin yarısıdır” Nesaî'nin ise:

“Kadının diyeti erkeğin diyeti gibidir. (Bu hâl) tâ diyetinin üçte birine varıncaya kadar (böyledir) şeklindedir.”

Hadîsi **İbn-i Huzeyme** sahîhlemiştir.

Lâkin **İbn-i Kesir** onu **İsmail b. Ayyâş**'ın rivâyet ettiğini söylüyor. Bu zât **Şamlılar**'dan rivâyet ederse hadîsi makbûl, başkalarından rivâyet ederse makbûl değildir. Bu hadîs dahî **Şamlılar**'dan değildir. Fakat bazıları zannı bırakıp onu mutlak sûrette sika ve mazbût kabûl etmek isterler. **İbn-i Huzeyme**'nin onun rivâyetini sahîhlemesi bu mülâhazaya mebnî olsa gerektir.

Hadîs-i Şerîf iki meseleye şâmilidir; bunların birincisi: Zimmîlerin diyeti hakkındadır. Burada üç kavil vardır:

1 - Zimmî'nin diyeti Hadîs-i Şerîfin ifâde ettiği vecihle müslümanın diyetinin yarısıdır. Hattâ **Hattâbî** “*Meâlimü's-Sünen*” adlı eserinde: “Ehl-i kitâbın diyeti hakkında bundan daha açık bir şey olamaz” dedikten sonra

Hız. Ömer b. Abdülazîz²³⁵ ile Urve b. Zübeyr'in,²³⁶ İmâm Mâlik, İmâm Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'in mezhebi budur.

2 - **Hanefiler**'le Süfyân-ı Sevrî, İbrahim Nehaî ve Şa'bî'ye göre zimmînin diyeti müslûmanın diyeti gibidir. Bu kavil **Ashâb-ı Kirâm**dan **Hız. Ömer** ile **İbn-i Mes'ûd** (r.anhümâ)'dan da rivâyet edilmektedir.

3 - İmâm Şâfiî ile İshâk b. Râheveyh: Zimmînin diyeti müslûmanın diyetinin üçte biridir; derler..."

Hanefilerin delili: « وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ يَتَنَكَّمُ وَيَبْتَغِي مِثْقَالَ فَدْيَةٍ مُسْلِمًا إِلَى أَهْلِهِ »

"Eğer öldürülen sizinle aralarında mîsâk bulunan bir kavimden ise o halde (yapılacak iş) âilesine teslim edilecek diyetdir."²³⁷ âyet-i kerîmesidir. Zîrâ diyet denilince anlaşılan, onun bütünüdür.

Hanefiler'in bir delili de *Beyhakî'nin İbn-i Cüreyc* tarîki ile **Hız. Ebû Hüreyre**'den tahrîc ettiği şu hadîsdir:

« قَالَ " كَانَتْ دِيَّةُ الْيَهُودِيِّ وَالنَّصْرَانِيِّ فِي زَمَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَ دِيَّةِ الْمُسْلِمِينَ " »

"Ebû Hüreyre demiştir ki: Peygamber (s.a.v.) zamanında Yahûdî ile Nasrânî'nin diyetleri müslûmanların diyeti gibi idi". Hanefiler'in sözüne itirâzda bulunanlar olmuştur.

Üçüncü kavlin delili: **Amr b. Hazm** hadîsindeki: "Mü'min olan nefis için yüz devedir" cümlesinin mefhûmu muhâlifidir. Çünkü mefhûmu muhâlifini alırsak mü'min olmayan nefis için hüküm böyle değildir; mânâsı çıkar.

²³⁵ **Ömer ibni Abdülazîz**: Emevî halifelerinin sekizincisidir. Vâlidesi **Ümm-i Âsım Hafsa, Fâruk-ı A'zam**'ın oğlu **Âsım**'ın kızı idi. Bu cihetle onun ahfâdından bulunmuştur. Babası **Abdülazîz** ile beraber **Mısır**'a gitmişti. Sonra ilim tahsili için **Medîne-i Münevvere**'ye de gitmiş **Enes ibni Mâlik, Abdullah ibnü Ca'fer, Saîd ibnü Müseyyeb** gibi zâtlardan ehâdis-i şerife dinlemiş, zamanında ehâdis-i Nebeviyye'nin cem ve tedvinine çalışmıştır. Adâlette, takvâ ile, fekâhette meşhûrdur. Pek sâde bir hayat geçirirdi. Bir zât kendisine hitâben: Yâ Emîre'l-mü'minin! **Allâhü Teâlâ** sana ihsân buyurmuş, biraz giyinip kuşansan olmaz mı? diye sormuş: O da bu suâlden hoşnûd olmadığını gösterir bir tarzda şöyle cevap vermiştir: Şüphe yok ki, iktisâdın efdali varlık zamanında olanıdır. Afvin efdali de kudret zamanındakidir. **Mısır**'da **61** târihinde doğmuş olan **Ömer ibni Abdülazîz** hazretleri, iki sene beş buçuk ay kadar hilâfette bulunduktan sonra **101** târihinde vefât etmiştir. **"Deyri Sinan"** da bir kölesi tarafından zehirlendiği rivâyet edilir. (Ömer Nasûhî Bilmen, Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fikhiyye kamusu, c. I. shf. 464).

²³⁶ **Urvetübnü'z-Zübeyr**: Ebû Abdullâh. **Aşere-i Mübeşşere**'den **Hız. Zübeyr**'in oğludur. Vâlidesi **Hız. Sıddîk**'in kerimesi **Zatu'n-nitakayn Esmâ**'dır. **Tâbiîn**'in büyüklerinden ve **Medîne-i Münevvere**'de yetişen **"Fukahâ-i Seb'a"**dan biridir. Kur'ân, hadîs, fıkıh ilimlerinde büyük bir melekesi var idi. Teyzesi Ümmü'l-mü'minin **Âişe-i Sıddîka**'dan vesâir **Sahâbe-i Güzîn**'den rivâyette bulunmuştur. **"Kütüb-i Sitte"** denilen hadîskitaplarında kendisinden başka **"Urvetübnü'z-Zübeyr"** nâmında bir rivâyi yoktur, ilminin çokluğu, kadrinin büyüklüğü hakkında ittifâk vardır. **22** târihinde doğmuş, **94** senesinde **Medîne-i Münevvere**'de vefât etmiştir. Oğullarından **"Hişam"** da fekâhetle ma'rûftur. (Ömer Nasûhî Bilmen, Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fikhiyye kamusu; c.I, shf. 464).

²³⁷ Süre-i Nisâ, âyet: 92

Şâfiî'lerin bir delîli de bizzât Hz. Şâfiî'nin Saîd b. el-Müseyyeb'den tahrîc ettiği bir haberdir. Bu habere göre **Hz. Ömer (r.a.): Yahûdî ile Nasrânî** diyetinin **4000** dirhem; **Mecûsî**'nin diyetinin **800** dirhem olduğuna hükmetmiştir. **Hz. Osman (r.a.)**'ın da aynı şekilde hüküm verdiği rivâyet olunur.

İkinci mes'ele şudur: Kadının yaralarının diyeti üçte bir kıymetine kadar erkeğinki ile müsâvidir. Üçte biri geçti mi artık hüküm değışir; ve kadının diyeti burada erkeğın diyetinin yarısı olur. Zâten kadının diyeti erkeğın diyetinin yarısıdır. Bu mes'ele **Hz. Muâz** hadîsinde şu lafızlarla ifâde buyurulmuştur: « دِيَةُ الْمَرْأَةِ عَلَى النِّطْفِ مِنْ دِيَةِ الرَّجُلِ » “**Kadının diyeti erkeğın diyetinin yarısıdır.**” İcmâ da budur. İşte kadının yaralarının diyeti de bütün diyete kıyâs olunur. **Cumhûru ulemânın** ve sahâbe-i kirâmıdan bir cemâat ile **Hz. Ömer (r.a.)**'ın mezhebi budur. **Ashâb-ı Kirâm**'dan **Hz. Ali (r.a.)** ile **Hanefiler**'e ve **Şâfiiler**'e göre kadının kendi diyeti ile yaralarının diyeti erkeğın diyetinin yarısıdır. *Beyhakî*, **Hz. Ali**'nin: “Kadınların yaraları az da olsa çok da olsa erkeğın diyetinin yarısıdır” dediğini rivâyet eder. Maamâfih *İbn-i Huzeyme*'nin sahîhlediğı şu hadîs de gözden kaçmamalıdır: « إِنْ عَقِلَ الْمَرْأَةُ كَعَقْلِ الرَّجُلِ حَتَّى يَبْلُغَ الثَّلَاثُ » “**Üçte bir (kıymetin)e varıncaya kadar kadının diyeti erkeğın diyeti gibidir.**” **Medîneliler** ve **Fukâhâ-yı seb'a** bununla amel etmişlerdir. *İmâm Mâlik* ile *Ahmed b. Hanbel*'in mezhebi de budur. Bu kavil **Hz. Ömer** ile oğlundan da rivâyet olunmuştur. Hattâ **Hz. Ali (r.a.)**'dan başka bu mes'eleda **Ashâb**'dan muhâlif bulunmadığı iddiâ ediliyor. Mes'eleda başka kaviller de varsa da delîlsiz iddiâlardan ibâret olduğu için buraya alınmamışlardır.

(۱۰۱۴/۱۲۱۴) - وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “عَقْلُ سَبِيهِ الْعَمْدِ مُغْلَظٌ مِثْلُ عَقْلِ الْعَمْدِ وَلَا يُقْتَلُ صَاحِبُهُ وَذَلِكَ أَنْ يَتَزَوَّ الشَّيْطَانُ فَتَكُونَ دِمَاءَ بَيْنِ النَّاسِ فِي غَيْرِ ضَعِيفَةٍ وَلَا حَمْلٍ سِلَاحٍ” أَخْرَجَهُ الدَّارَقُطْنِيُّ وَضَعْفَهُ.

1214/1014 “(Bu da) ondan rivâyet edilmiştir, (radiyallâhü anh) demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Şibh-i amid de amid gibi ağırdır; ama sâhibi öldürölmez. Bu şeytanın zıplamasından ve bu sebeple insanların arasında hiç bir kin ve silah çekme yokken kanlar dökölmesinden ibârettir; buyurdular.”

Bu hadîsi **Dâre Kutnî** tahrîc etmiş ve zaîf bulmuştur. Aynı hadîsi **Beyhakî** de tahrîc etmiştir. Fakat zaîf bulmamıştır.

Amid: yani kasden insan öldürmenin ağır diyeti, kırk tanesinin yavrusu karında olmak şartı ile yüz deveden ibarettir. Bunu yukarıda *Ebû Dâvud* hadîsinde görmüştük.

Hadîs-i Şerîf, yaralanma kasıdsız vukû bulur; silah çekilmez, yalnız sopa ve taş gibi şeylerle kavga edilirse kısas lâzım gelmeyeceğine; zîrâ bunun şibh-i amid sayılacağına; binâenaleyh ağır diyetle ödeneceğine delildir. Amid ve şibh-i amid için diyetin nasıl verileceği dahî az yukarıda tafsîlâtı ile görüldü. Hadîsimiz Şibh-i amdi de isbât ediyor.

(۱۰۱۵/۱۲۱۵) - وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: "قَتَلَ رَجُلٌ رَجُلًا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَعَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دِيَّتَهُ اثْنَيْ عَشَرَ أَلْفًا." رَوَاهُ الْأَزْبَعَةُ وَرَجَّحَ النَّسَائِيُّ وَأَبُو حَاتِمٍ إِسْرَافَهُ.

1215/1015 “İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem zamanında bir adam bir adamı öldürdü de Peygamber (s.a.v.) onun diyetini on iki bin (dirhem) yaptı.”

Bu hadîsi **Dörtler** rivâyet etmişlerdir. **Nesâî** ile **Ebû Hâtim** mürsel olduğunu tercih etmişlerdir.

Beyhakî bu hadîsin benzerini **Hz. Ali, Âişe, Ebû Hüreyre ve Ömer b. Hattâb** (r.anhüm) hazarâtından tahrîc etmiştir. **Nesâî** ile **Ebû Hâtim**’in bu hadîsin mürsel oluşunu tercih etmelerinin sebebi **Beyhakî**’nin şu sözleridir: “Bu hadîsi **Muhammed b. Meymûn, Süfyân b. Uyeyne**’den o da **Amr b. Dinar**’dan, o da **İkrime**’den o da **İbn-i Abbâs**’dan rivâyet etmiştir. Ancak bize hadîs için bir defa: **İbn-i Abbâs**’dan demiştir; halbuki ekseriyetle **İkrime**’den o da **Peygamber (s.a.v.)**’den; derdi.”

Maamâfih adlin ziyâde ettiği söz makbûldür. Bir defa “**İbn-i Abbâs**’dan demesi” hadîsin merfû olması için kâfidir. Ondan sonra hadîsi tekrar tekrar mürsel rivâyet etmesi merfû rivâyete zarar getirmez. **Ekser-i ulemânın** re’yi budur.

Irak ulemâsı ile diğer bazıları hadîsdeki meblâğın **10.000** dirhem olduğuna kâildirler. Delilleri, **Hz. Ali** (r.a.)’in “**on bin**” demesidir. Şer’î adedler tevkiîdirler. **Hz. Ali** bu sayıyı kendinden söylememiştir.

(١٠١٦/١٢١٦) - وَعَنْ أَبِي رَمْثَةَ قَالَ: ” أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعِيَ ابْنِي فَقَالَ: مَنْ هَذَا؟ فَقُلْتُ: ابْنِي وَأَشْهَدُ بِهِ فَقَالَ: أَمَا إِنَّهُ لَا يَجْنِي عَلَيْكَ وَلَا تَجْنِي عَلَيْهِ“ رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَصَحَّحَهُ ابْنُ خُزَيْمَةَ وَابْنُ الْجَارُودِ.

1216/1016 “Ebû Rimse²³⁸ radiyallâhü anh’den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Peygamber (s.a.v.)’e geldim. Beraberimde oğlum da vardı. Resûlullâh (s.a.v.):

Bu kim? dedi:

Oğlumdur; kendisine şehâdet de ederim; dedim. Bunun üzerine;

Dikkat et gerçekten o sana cinâyet işlemez. Sen de ona cinâyet işlemezsin; buyurdular.”

Bu hadîsi **Nesai** ile **Ebû Dâvud** rivâyet etmişlerdir. **İbn-i Huzeyme** ile **İbni’l-Cârûd** onu sahîhlemiştir.

Yukarıdaki hadîsi **Ebû Dâvud**, **Tirmizî** ve **İbn-i Mâce**, **Amir b. Ahvâs**’dan tahrîc etmişlerdir. **Hz. Amir, Peygamber (s.a.v.)** ile birlikte **Haccetü’l-Vedâ**’da bulunmuş. **Resûlullâh (s.a.v.):**

“Hiç bir cânî kendinden başkasına cinâyet işlemez; hiç bir cânî de evlâdına cinâyet yapmaz” buyurmuşlar. Bu bâbda başka rivâyetler de vardır; ve hepsi buradakini te’yîd ederler.

Cinâyet: Suç ve kabâhat demektir. Başka ta’bîrlerle: insanın cezâ veya kısâs icâbedecek bir şey yapmasıdır. Hadîs-i Şerîf, herkesin kendi suçundan mes’ûl olacağına delâlet ediyor. Lisânımızda “Her koyun kendi bacağından asılır” darb-ı meseli ile bu mânâ ifâde edilmiştir. Nitekim **Teâlâ Hazretleri** de:

« وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى »

“Hiç bir günahkâr nefis başkasının günahını yüklenmez”²³⁹ buyurmuştur. Bu hadîs “**Bülûğü’l-Merâm**” nüshalarında naklettığımız şekilde ise de “**Sünen-i Ebî Dâvud**”da başka türlü olup lafzı şöyledir:

« عَنْ إِبَادِ أَبِي رَمْثَةَ قَالَ: انْطَلَقْتُ مَعَ أَبِي نَحْوِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِأَبِي ” أَتَيْتُكَ هَذَا؟“ قَالَ: إِي وَرَبِّ الْكَعْبَةِ قَالَ حَقًّا؟ قَالَ: أَشْهَدُ بِهِ قَالَ: فَتَبَسَّمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَاحِكًا مِنْ ثَبَتِ شَيْئِهِ فِي أَبِي وَ مِنْ خَلْفِ أَبِي عَلَيَّ. ثُمَّ قَالَ: أَمَا إِنَّهُ لَا يَجْنِي عَلَيْكَ وَلَا تَجْنِي عَلَيْهِ“ وَ قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ (وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى) »

²³⁸ **İsmi Rifâa b. Yesrîbî**’dir. “**Habîb b. Haygan**” diyenler de vardır. **Kûfeliler**’den sayılır.

²³⁹ Sûre-i İsrâ, âyet: 15.

“İyâd’dan o da Ebû Rimse’den işitmiş olmak üzere rivâyet edilmiştir. Ebû Rimse demiştir ki: Babamla Peygamber (s.a.v.)’in yanma gittim. Babama:

Oğlun mu bu? diye sordu. Babam:

Rabbü’l-Ka’be hakkı için evet; dedi. Resûlullâh (s.a.v.):

Doğru mu? dedi. Babam:

Ona şehâdet ederim; dedi. Ebû Rimse diyor ki:

Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) benim babama olan benzerliğimin teekküd etmesine ve babamın benim üzerime yemîn vermesine gülerek tebessüm etti. Sonra şöyle buyurdular:

Dikkat et, gerçekten o sana cinâyet işlemez; sende ona cinâyet işlemezsin; ve Resûlullâh (s.a.v.):

“Hiç bir günahkâr nefis başkasının günâhını yüklenmez” âyetini okudular.”

Münzirî diyor ki: Bu hadîsi *Tirmizî* ile *Nesaî* hem muhtasar hem de uzun olarak tahrîc etmişlerdir. *Tirmizî* onun hakkında: “hasen garîbdır. Onu *Abdullah b. İyâd*’ın rivâyetinden başka bir yerden bilmiyoruz.” demiştir.

بَابُ دَعْوَى الدَّمِ وَالْقَسَامَةِ

KAN DÂVASI VE KASÂME BÂBİ

Kasâme lugaten: Yemîn etmek mânâsına masdardır: “Yemînler mânâsını ifâde eden bir isimdir” diyenler de vardır.

Şeriatte: Bir takım yeminlerdir ki, üzerinde vurulma eseri bulunan bir maktûlün bulunduğu mahalle veya ev halkına: “**Billâhi onu ben öldürmedim. Kim öldürdüğünü de bilmem**” dedirmek sûretiyle icrâ olunurlar.

Kasâme'nin sebebi: Maktûlün bulunmasıdır.

Rüknü: Söylenen yemîn sözleridir.

Şartı: Yemîn edeceklerin âkıl, bâliğ ve hür olmaları; maktûlde öldürülme alâmeti bulunması ve yemînin elli adet olmasıdır.

Hükmü: Yemîn ederlerse diyet vermenin vücûbu; etmezlerse yemîn edinceye kadar hapsedilmeleridir. Ancak hapis, ölenin velîsi kasıd iddiâ ettiği zaman lâzım gelir. Hatâen öldürüldüğünü iddiâ ederse yemîn etmedikleri zaman diyetini öderler.

Kasâme'nin güzelliği: İnsan kanma hürmet ve ta'zîm ile onu heder olmaktan korumak, öldürmekle müttehem olan kimseyi kâsâdan kurtarmak gibi şeylerdir. Meşrû' olduğuna delîl icmâ ile aşâğıdaki hadîslerdir.

(۱۰۱۷/۱۲۱۷) - عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَتْمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رَجُلٍ مِنْ كُبَرَاءِ قَوْمِهِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَهْلٍ وَمُحَبِّصَةَ بْنَ مَسْعُودٍ خَرَجَا إِلَى خَيْبَرَ مِنْ جِهْدِ أَصَابِهِمْ فَاتَى مُحَبِّصَةَ فَأَخْبَرَ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَهْلٍ قَدْ قُتِلَ وَطَرَحَ فِي عَيْنِ قَاتِي الْيَهُودِ فَقَالَ: أَنْتُمْ وَاللَّهِ قَتَلْتُمُوهُ قَالُوا: وَاللَّهِ مَا قَتَلْنَاهُ فَأَقْبَلَ هُوَ وَأَخُوهُ خُوَيْصَةَ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَهْلٍ فَلَدَّبَ مُحَبِّصَةَ لِيَتَكَلَّمَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كَبُرَ كَبْرٌ" يُرِيدُ السِّنَّ فَتَكَلَّمَ خُوَيْصَةُ ثُمَّ تَكَلَّمَ مُحَبِّصَةُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِمَّا أَنْ يَدْعُوا صَاحِبَكُمْ وَإِمَّا أَنْ يَأْذَنُوا بِحَرْبِ الْإِيْهِمْ فِي ذَلِكَ. فَكُتِبُوا: إِنَّا وَاللَّهِ مَا قَتَلْنَاهُ فَقَالَ لِحُوَيْصَةَ وَمُحَبِّصَةَ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ سَهْلٍ: اتَّحْلِفُونَ وَتَسْتَحِقُّونَ دَمَ صَاحِبِكُمْ؟ قَالُوا: لَا قَالَ: فَيَحْلِفْ لَكُمْ يَهُودٌ؟ قَالُوا: لَيْسُوا مُسْلِمِينَ فَوَدَّاهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ عِنْدِهِ فَبَعَثَ إِلَيْهِمْ مِائَةَ نَاقَةٍ قَالَ سَهْلٌ: فَلَقَدْ رَكَضْتَنِي مِنْهَا نَاقَةٌ حُمْرَاءُ مَتَّقَ عَلَيْهِ.

1217/1017 “Sehil b. Ebî Hasme²⁴⁰ radiyallâhü anh’den o da kavminin büyüklerinden sayılan bir takım zevâtan işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre, Abdullah b. Sehil ile Muhayyise b. Mes’ûd. başlarına gelen bir sıkıntıdan dolayı Hayber’e çıkmışlar. Müteâkiben Abdullah b. Sehl’in öldürülerek bir kuyuya atıldığını gelip Muhayyisa’ya haber vermişler. Bunun üzerine Muhayyisa Yahûdîler’e giderek:

Vallâhi onu siz öldürdünüz; demiş. Yahûdîler:

Vallâhi onu biz öldürmedik; demişler. Derken Muhayyisa ile kardeşi Hüveyyisa bir de Abdurrahman b. Sehl, Peygamber (s.a.v.)’in yanına gelmişler ve Muhayyisa konuşmak için ilerlemiş. Fakat Resûlullâh (s.a.v.) yaşı kastederek:

Büyült, büyült; buyurmuş ve (evvelâ) Hüveyyisa, sonra Muhayyisa konuşmuşlar. Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.):

Ya arkadaşınızın fidyesini verirler yâhud da harbe hazır olurlar: buyurmuş; ve hemen Yahûdîlere bu bâbda bir nota yazmış. Yahûdîler de (cevâben): “Onu vallâhi bizler öldürmedik” diye yazmışlar. Bu sefer Resûlullâh (s.a.v.) Hüveyyisa, Muheyysa ve Abdurrahman b. Sehl’e:

Siz yemîn eder de arkadaşınızın kanına müstehak olur musunuz? diye sormuş:

Hayır; demişler:

O halde size yahûdîler yemîn etsin mi? buyurmuş? Hüveyyisa ve arkadaşları:

Onlar müslüman değillerdir; demişler.

Nihâyet Resûlullâh (s.a.v.) Abdullah’ın diyetini kendinden vermiş; ve onlara yüz deve göndermiştir. Sehil demiştir ki:

Vallâhi beni o develerden kırmızı bir deve tepti.”

Hadîs müttefekun aleyh’dir.

Muhayyisa, Hüveyyisa’nın küçük kardeşidir. Burada ağabeyi dururken onun konuşmak istediği anlaşılıyor. Başka bir rivâyete göre konuşmak istediği anlaşılıyor. Başka bir rivâyete göre konuşmak isteyen oradakilerin yaşça en küçüğü olan **Abdurrahman**’dır. **Resûlü Ekrem (s.a.v.)** “Büyült, büyült” buyurarak: sözü büyüğüne bırak sen konuşma; demek istemişlerdir. Hadîsteki **-yaşı kastederek-** sözü râvî tarafından müdrec-

²⁴⁰ **Ebû Hasma**’nın adı **Abdullah b. Sâide b. Amir-i Evsî Ensârî**’dir.

dir. Müslim'in bir rivâyetinde: "siz yemîn eder de arkadaşınızın kanına müstehak olur musunuz?" suâline cevaben **Muhayyisa** ve arkadaşları: **"Orada bulunmadık ve görmedik: لَمْ نَحْضُرْ وَلَمْ نَشْهَدْ"** demişlerdir. *Buhârî'nin* bazı rivâyetlerinde:

« أَنَّهُ قَالَ لَهُمْ تَأْتُونَ بِالْبَيِّنَةِ؟ قَالُوا مَا لَنَا بِبَيِّنَةٍ فَقَالَ اتَّخَلَفُونَ »

"Peygamber (s.a.v.) onlara: Beyyine getirebilirmisiniz? demiş: Hayır beyyinemiz yoktur; cevabını vermişler: O halde yemîn edermisiniz? diye sormuş" deniliyor. **"Onlar müslüman değillerdir"** cümlesi yerine bazı rivâyetlerde: « قَالُوا لَا تَرْضَى بِأَيْمَانِ الْيَهُودِ » **"Biz yahûdîlerin yemînlerine razı olamayız"** veya : « كَيْفَ نَأْخُذُ بِأَيْمَانِ كُفَّارٍ » **"Bir takım kâfirlerin yeminlerini biz nasıl kabûl ederiz?"** cümleleri görülmektedir.

Bu hadîs, kasâmenin sübûtuna kâil olan **cumhûru ulemâya** onu isbât etmek için büyük bir delîldir ve aşağıdaki mes'elelere şâmilidir:

1 - Ortada bir şüphe olmaksızın mücerred ölüm dâvası ile kasâme sâbit olmaz. Bu husûs ittifâkîdir. Vâkiâ *Evvât* ile *Dâvudu Zahirî'nin*: "Şüphe bulunmadan da kasâme sâbit olur" dedikleri rivâyet olunmuşsa da delilleri yoktur.

Kasâmeyi isbât edecek şüphenin ne olacağı ulemâ arasında ihtilâflıdır. Bazıları: "Şüphe levstir" demişlerdir. Bundan murâd: Maktûlün ölmezden evvel "Beni filân vurdu" diye ikrâr ettiğine bir kimsenin şâhidlik etmesi yahud da ölenle öldüren arasında düşmanlık bulunduğu veya maktûlû tehdid ettiğine iki şâhidin şehâdet etmesi gibi şeylerdir. Kana boyanmak dahî levsten ma'dûddur.

Hanefilerle diğer bazı **ulemâya** göre levs şart değildir. Onlarca ölen kimsede katil eseri bulunması ve maktûlün, ma'lûm kimselerin milki olan bir yerde ölmüş olması kasâmenin sübûtu için kâfidir. Yeter ki dâvacı başkalarından dâvâ etmiş olmasın. Çünkü hadîsler hep bu hâli tasvîr etmişlerdir.

İmâm Şâfiî ile *İmâm Mâlik'e* göre bu kadarcıkla kasâme sâbit olmaz. Hiç olmazsa maktûl ile müddeâ aleyhin arasında düşmanlık olduğu tesbît edilmelidir. Nitekim **Hayber** kıssasında böyle idi. Zîrâ bir adam birisini öldürür de başkaları öldürmüş zannedilsin diye onların mahallesine bırakabilir. **Şâfiîlerle Mâlikîler** maktûlün ölmezden evvel: "Beni filân öldürdü" demesini levs sûretlerinden sayarlar. Hattâ *İmâm Mâlik'e* göre maktûlün üzerinde eser olmasa bile sözü yine kabûl edilir. Maktûlün: "Beni filân kasden yaraladı" demesi dahî aynı hükümdedir. *İmâm Mâlik*

bunun eski ve yeni bütün **ulemâ** tarafından bilittifâk kabûl edildiğini söylemiş ise de *İbni'l-Arabî* bu sözü kabûl etmemiş: “Şehirler fukahâsından buna *Mâlik'den* başkası kâil olmamıştır” demiştir. *İmâm Mâlik'in* delîli **Benî İsrâîl**'in ineğidir. Mezkûr inek adamı diriltmiş ve kâtilini kendisine haber vermişti. Fakat *Hz. Mâlik'e* “İnek meselesi bir Peygamber'in mu'cizesi idi. Mu'cizeyi tasdik kâfîdir” diye cevâb verilmiştir. **Mâlikiyye ulemâsı** ise kâtilin fırsat kollaması ile istidlâl eder ve: “Yaralının sözü kabûl edilmezse netîce ekseriyâ kanların heder olup gitmesine müncer olur” derler. Şunu da ilâve ederler: “Yaralının hâli doğruyu söyleyeceği ve yalandan sakınacağı; salâh ve takvâ arayacağı hâldir. Artık bu hâlde onun sözünü kabûl etmek icâbeder”.

2 - Böylece ölüm sâbit olduktan sonra maktûlün velîlerinin kasâme dâvâsı ve o dâvânın ahkâmı da sâbit olur. O ahkâmdan biri de şartları bulunduğu takdîrde kısâsdir. **Medîneliler**'in mezhebi budur.

Eğer dâva muayyen kişi aleyhine ikâme edilmişse onun aleyhine kısâs sâbit olur. Bir cemâat aleyhine ise kendilerine yemîn ettirilir. *İmâm Şâfiî'nin* bir kavline göre bunlara diyet vermek sâbit olur; diğer kavline göre kısâs olunurlar. *Hz. Şâfiî'den* sahîh olarak nakledilen birinci kavildir. Eğer vâris bir kişi ise kendisine elli yemîn verdirilir. Çünkü bu yemînler vereseye lâzımdır. Bu bâbda vârislerin erkek veya kadın olmaları ile katlin kasten veya hatâen yapılması arasında fark yoktur; *İmâm Şâfiî'nin* mezhebi budur.

3 - Kasâme'de sâir dâvâların hılâfına olarak dâvâya müddeî (dâvâcı) lere yemîn verdirmekle başlanır. Nitekim mevzûu bahsimiz hadîs buna delâlet ettiği gibi **Hz. Ebû Hüreyre**'nin rivâyet ettiği:

«الْبَيْتَةُ عَلَى الْمُدْعَى وَالْيَمِينُ عَلَى الْمُنْكَرِ إِلَّا فِي الْقَسَامَةِ»

“Beyyine dâvâcıya yemîn de dâvâlıya düşer; ancak kasâmede müstesnâ” hadîsi de buna delîldir. Bu hadîsin isnâdında gevşeklik vardır. Yalnız aynı hadîsi *Beyhakî, Amr b. Şuayb*'dan tahrîc etmiş fakat onun hakkında ileri geri söz etmemiştir. **Fukahâ** diyorlar ki: Burada şehâdet veya şüphe ile dâvâcı tarafı kuvvet bulunca yemîn ona verdirilir. Burada şüphe kuvvetlidir. Binâenaleyh kasâmede dâvâcı, berâet-i asliyye ile müeyyed bulunan dâvâlıya benzer.

Hanefiler'le diğer bir çok **ulemâya** göre yemîn dâvâlıya verdirilir. Dâvâcılara yemîn yoktur. O yerin ahâlîsinden elli adama: “Biz öl-

dürmedik; kâtilini de bilmeyiz” diye yemîn verdirilir. *İmâm Buhârî* de bu kavle meyletmıştır. Çünkü bu kıssa etrafındaki rivâyetler muhtelifdir. Binâenaleyh muhtelif olan bırakılıp **müttetekun aleyhe** mürâcaat etmek gerekir. Bu da yemînin dâvâliya düşmesidir. Eğer yemîn ederlerse bazılarına göre diyet lâzım gelir. **Hanefiler**’e göre elli yemîni verdikten sonra dâvâlî taraf artık berâet kazanırlar; kendilerine bir de diyet ödemek icâbetmez. Nitekim aşağıda görülecek **Ebû Tâlib** kıssası da buna delâlet eder. “Diyet icâbeder” diyenlerin belli başlı bir delîli yoktur.

4 - **Resûlullâh (s.a.v.)**’in kendinden diyet vermesi bir rivâyetle:

“Diyetini sadaka develerden verdi: ”أَنَّهُ وَدَّاهُ مِنْ إِبْلِ الصَّدَقَةِ
denilerek tefsîr edilmiştir. Bazılarına göre bundan murâd: **Peygamber (s.a.v.)** sadaka develerinden ödünç aldı; demektir.

Bir takımları: **“Resûlullâh (s.a.v.)** bu diyeti borçluların sehimlerinden vermiştir” demişlerse de bu kavil doğru bulunmamaktadır. Zîrâ zimîlerin borçlularına zekât verilmez. *Nesâî’nin* rivâyetinde **Peygamber (s.a.v.)**’in bu diyeti yahûdilerin üzerine taksîm ettiği ve bir kısmını ödemek için kendilerine yardım ettiği ifâde olunuyorsa da mezkûr rivâyet için *İbni’l-Kayyim*: “mahfûz değildir” dedikten sonra sözüne şöyle devâm ediyor: “Çünkü dâvâlılara mücerred maktûl var diye iddiâ etmekle hemen diyet lâzım gelmez. Bilâkis ikrâr veya beyyine yâhud dâvâcılarının yemîni gibi şeylerden birinin mutlaka bulunması icâbeder. Burada böyle bir şey yoktur. Hem **Resûlullâh (s.a.v.)** dâvâcılara yemîn teklîf etmiş; onlar buna yanaşmamışlardır. O halde nasıl oluyor da mücerred dâvâ ile Yahûdilere diyet lâzım diye hüküm veriliyor?”.

Fâide: *İmâm Mâlik* kasâmedeki yemîn usûlünü sâir dâvâlara da teşmîl etmiştir. Bu cümleden olmak üzere malları soyulan kimseler dâvâcî oldukları halde onların yemînlerini kabûl etmiştir. Zîrâ hırsız kimse görmeden çalarlar. Binâenaleyh onun fi’lini beyyine ile isbâta imkân yoktur. *Hiz. Mâlik*’in bu kıyâsı nassa aykırı görülüyor. Zîrâ: **“Mevrid-i nassda içtîhâda mesâğ yoktur”**. Bu kâide *Mecelle*’de dahî 14. madde ile tesbît edilmiştir, *İmâm Mâlik*’in karşısına çıkan nass: «الْبَيْتَةُ لِلْمُذْمِي وَالْبَيْتُ عَلَى الْمُنْكَرِ»

“Beyyine müddeîye, yemîn de inkâr edene düşer” Hadîs-i Şerîfidir. Ancak *Hiz. İmâm*’ın mezhebine göre nâssın umûmu kıyâsla tahsîs edilirse ona bir şey denilemez.

(۱۰۱۸/۱۲۱۸) - وَعَنْ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ: ”أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقْرَأَ الْقَسَامَةَ عَلَى مَا كَانَتْ عَلَيْهِ فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَقَضَى بِهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ النَّاسِ مِنَ الْأَنْصَارِ فِي قِتْلٍ ادَّعَوْهُ عَلَى الْيَهُودِ“ رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

1218/1018 “Ensâr’dan bir zâttan (radıyallâhü anh) rivâyet edildiğine göre, Resûlullâh (s.a.v.) kasâmeyi câhiliyet devrinde olduğu şekli üzere ikrâr etmiş ve Resûlullâh (s.a.v.) Ensâr’dan bir takım kimseler Yahûdîler aleyhine bir maktûl dâvâsı açtıkları vakit aralarında onunla hükmetmiştir.”

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

“Câhiliyet devrinde olduğu şekil üzere ikrâr etmiş” buyurulması âdetâ *Buhârî’deki Hâşimî* kıssasına işâret ediyor. Kıssa *Buhârî’nin “Câhiliyyet eyyâmı”* bâbında olup **H.z. İbn-i Abbâs (r.a.)** tarafından rivâyet edilmiştir. Türkçesi şöyledir: **“İbn-i Abbâs (r.a.)** demiştir ki:

Câhiliyyet devrinde ilk kasâme biz Benî Hâşim’de olmuştur. Benî Hâşim’den bir adamı Kureys’in başka bir dalından bir adam çırak tutmuştu. Adam onunla birlikte develerinin yanına gitmiş. Derken onun yanına Benî Hâşim’den bir adam uğramış. Bu adamın çuvallarının ağzı kopmuş imiş. Hâşimî’ye demiş ki:

Bana bir ip lütfet de onunla çuvallarımı bağlihayım; develer ürkmesin; Hâşimî ona bir ip vermiş, oda çuvallarının ağzını bağlamış. Konakladıkları vakit develer çökmüş; yalnız bir tanesi çökmemiş. Hâşimî’nin ağası:

Aceb bu deveye ne oluyor ki diğer develerin arasında çökmemiş? demiş. Hâşimî:

Onun ipi yok; mukâbelesinde bulunmuş: Ağası:

Onun ipi nerede demiş. İbn-i Abbâs diyor ki: Bunun üzerine Hâşimîye bir deynek atmış. Adamcağızın eceli de ondan olmuş...”

Bu hadîsde şu da vardır: **“Hâdis-e Ebû Talib’in kulağına varmış. Ebû Tâlib kâtilin yanına gelerek ona:**

Benim üç teklîfimdendir birini ihtiyâr et! İstersen yüz deve verirsin; çünkü sen bizim adamımızı öldürdün. Dilersen sen öldürmediğine kavminden elli kişiye yemîn ettir. Bunlardan birini

yapmadığın takdirde adamımız için seni öldürürüz; demiş. Ağa kavminin yanına gitmiş. Onlar:

Biz yemîn ederiz; demiş. Derken Ebû Tâlib'in yanına Benî Hâşim'den bir kadın gelmiş. Bu kadın o kabileden biri ile evli imiş. Kocasına bir de çocuk doğurmuş. Kadın:

Yâ Ebâ Tâlib, benim şu çocuğumu elli kişiden birinin yerine tutmanı ve başkaları yemîn için hapis edilirken onu hapsetmemeni dilerim; demiş. Ebû Tâlib onun dediğini yapmış. Mûteâkiben ağanın adamlarından biri gelerek:

Yâ Ebâ Tâlib, sen 100 devenin yerine elli adamın yemîn etmesini istemişsin. Her adama iki deve düşer, işte iki deve. Bunları benim yerime kabûl et; beni yemînim için hapsetme! demiş. Arkasından kırk sekiz kişi gelerek yemîn etmişler.

İbn-i Abbâs (r.a.) diyor ki:

Nefsim kabza-i kudretinde olan Allâh'a yemîn ederim ki, sene geçmeden kırk sekiz kişiden kırpar bir göz kalmadı."

Hadîs-i Şerîf, kasâme ile katlin sâbit olduğuna delildir. **Cumhûru ulemânın** kavli bu olduğunu az yukarıda görmüştük.

Sâlim b. Abdillâh, Ömer b. Abdülazîz, Ebû Kılâbe ve diğer bazı zevât, şer'an mukarrer usûle muhâlif olduğu için kasâmenin meşrû olmadığına kâildirler. Çünkü asıl olan: Beyyinenin müddeîye, yemîninin de inkâr eden tarafa yani müddeâ aleyhe düşmesidir. Bunlar **Peygamber (s.a.v.)**'in kasâmeye hükmetmediğini iddiâ ile: "Bu bir câhiliyyet hükmüdür. **Resûlullâh (s.a.v.)** onun islâmî kâidelerine nasıl uymadığını göstermek için oradakilere bir lütufkârlık olmak üzere tatbîk etmiştir" demiş; ve müddeâlarını isbat için sözü uzatmışlardır.

San'ânî ve emsâli de, kasâmenin **Hz. Ömer (r.a.)** tarafından yapıldığını yüzde yüz kabûl etmekle beraber onun **Hz. Peygamber (s.a.v.)**'in emri ile sâbit olmadığı iddiâsında ısrâr ediyorlar. Bunlar kasâmeyi **Ashâb-ı Kirâm**'dan bir cemâatin fiili olarak kabûl ediyor, fakat bu bâbda icmâ olduğunu inkâr ediyorlar.

Halbuki "*el-İhtiyâr*" ve emsâli **Hanefî** fıkıhlarında kasâmenin icmâ ve hadîslerle sâbit olduğu tasrîh edilmiştir. Râvilerden *Ebû 'z-Zinâd* diyor ki:

« قَتَلْنَا بِالْقَسَامَةِ وَالضَّحَابَةِ مِثْرَافِزُونَ إِنِّي لَأَرَى أَنَّهُمْ أَلْفَ رَجُلٍ فَمَا اخْتَلَفَ مِنْهُمْ أَتَانِ »

"Biz bunca sahâbe bolluğunda kasâme ile insan öldürmüştüzdür.

Zannediyorum mevcûdları bin kişi idi. Ama bunlardan iki kişi bile ihtilâfa düşmemiştir". Musannıfın "*Fethu'l-Bârî*"deki beyânına göre *Ebû'z-Zinâd* bu hadîsi *Hârice b. Zeyd b. Sâbit*'den nakletmiştir. *Hârice* hakkında söz yoktur. Fakîh ve sika bir zâttır *Ebû'z-Zinâd*'ın bu kadar **sahâbeye** değil on **sahâbîye** bile yetişmediği; binâenaleyh tedlîs yaptığı iddiâ edilmişse de onun "biz" demekle müslümanları kasdetmiş olması pek vârid-i hâtırdır. Nitekim aynı mânâyâ olmak üzere bugün biz de **"Vaktiyle biz tâ Viyana kapılarına dayandık"** diyoruz. Bunda tedlîs yoktur. *Ebû'z-Zinâd* hadîsini *Saîd b. Mansûr* ile *Beyhakî* rivâyet etmişlerdir.

Buraya kadar serdedilen ma'rûzâtan da anlaşılacağı vechile kasâme müstakil ve münferid bir sünnettir. O bu bâbdaki umûmâtın bir müstesnâsıdır. Mütecâvizleri önlemek, insan kanını heder olmaktan kurtarmak için meşrû olmuştur. *Müslim* gibi bir imâm-ı celîl'in *Sahîh*'inde:

« أَقْرَ الْقَسَامَةِ عَلَى مَا كَانَتْ عَلَيْهِ فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَقَضَى بِهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ النَّاسِ مِنَ الْأَنْصَارِ »

Peygamber (s.a.v.) kasâmeyi câhiliyyet devrinde olduğu şekil üzere ikrâr etti..." diyen sarîh bir Hadîs-i Şerîf bulunurken kasâmenin yine de **Peygamber (s.a.v.)**'in sünneti ile sâbit olmadığını iddiâyâ kal-kışmak ne derece doğru olabilir bilemeyiz.

بَابُ قِتَالِ أَهْلِ الْبَغْيِ

ÂSİLERLE MUHÂREBE BÂBİ

Bağy: Zulüm, isyân, cinâyet, fesâd ve doğru yoldan sapmak gibi bir çok mânâlara gelir.

Istılâh'da ise: Bâğîler hükûmete isyân eden kimselerdir: **H. Ali (r.a.): “Din kardeşlerimiz bize isyan ettiler: اِخْوَانُنَا بَغَوْا عَلَيْنَا”** demiştir. Bunlar şer‘-i şerîf nazarında dinden çıkmış sayılmazlarsa da ümmetin ittifâkı ile dalâlet ehlidirler. Dînden çıkmadıklarına delil:

«وَأَنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا»

“Eğer mü'minlerden iki tâife çarpışarlarsa siz hemen onların aralarını bulun”²⁴¹ âyet-i kerîmesidir.

Bâğîler öyle bir taifedirler ki, kendilerini koruyacak ordu ve silahları vardır. Bunlar kendilerini haklı görerek te'vîl yolu ile müslümanlara karşı harbederler. Aşağıdaki hadisler böylelerinin hükümünü beyân eder.

(۱۰۱۹/۱۲۱۹) - عَنْ ابْنِ عُمرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “مَنْ حَمَلَ عَلَيْنَا السِّلَاحَ فَلَيْسَ مِنَّا” مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1219/1019 “İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.):

Her kim bize karşı silah taşırsa bizden değildir; buyurdular.”

Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Silah taşımak, harbetmekten kinâyedir. Çünkü katil silah taşımının ekseri ahvâlde lâzımıdır. Maamâfih silah taşımak kelimenin hakikat mânâsına da gelebilir; bu takdîrde muhârebe niyeti olmadığından sözde kinâye yoktur.

“Bizden değildir” cümlesinin mânâsı: Bizim yolumuzda değil; demektir. Çünkü **Peygamber (s.a.v.)'in** yolu müslümanlara yardım etmektir. Muhârebe onun tamâmîyle zıddıdır. Bu mânâ müslümanlarla muhârebeyi helâl itikâd etmeyenler hakkındadır. Haksız yere ve hiç bir te'vîl yapmayarak onlarla harbetmek küfrü mücibdir. Zîrâ kat'î olan harâm delili helâl itikâd edilmiş olur.

Hadîs-i Şerîf müslümana karşı silah çekmenin haram olduğuna delildir. Bâğîlerle harbetmek bu umûmdan hâriçtir. Onlarla harbedilebilir. Haklarında yapılacak muâmele fıkıh kitaplarında gösterilmiştir.

²⁴¹ Sûre-i Hucûrât, âyet: 9.

(۱۰۲۰/۱۲۲۰) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
”مَنْ خَرَجَ عَنِ الطَّاعَةِ وَفَارَقَ الْجَمَاعَةَ وَمَاتَ فَمِيتَةً مِيتَةً جَاهِلِيَّةً“ أَخْرَجَهُ
مُسْلِمٌ .

1220/1020 “Ebû Hüreyre, radiyallâhü anh'den Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğunu işittiği rivâyet olunmuştur:

Her kim (İslâm'ın Hükûmet Reîsine) tâatten çıkar ve cemâatten ayrılır da ölürse onun ölümü câhiliyyet ölümüdür.”

Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

“**Cemâatten ayrılırsa**” ifâdesinden murâd: **İslâm** cemâati yani Ehl-i Sünnet olan cemâattir ki, bu cemâat bir hükümdarın idâresine tâbidir.

“**Onun ölümü câhiliyyet ölümüdür**” yani: kâfir olarak ölür: Bu bir teşbîh cümlesidir. Cemâatten ayrılanın ölümü kâfirin ölümüne benzetilmiştir. Vech-i şebeh her ikisinin de bir **İslâm** hükümdarına tâbi olmamasıdır.

Hadîs-i Şerîf, bir kimse cemâatten ayrılır, fakat o cemâate karşı harbetmezse bizim de kendisi ile muhârebe edemeyeceğimize delîldir. Çünkü **Peygamber (s.a.v.)** onunla muhârebe etmemizi emir buyurmamış; yalnız onun ölüm hâlinin câhiliyyet ölümüne benzediğini haber vermekle iktifâ etmiştir. Şu halde bu fiili ile İslâmiyet'ten çıkmış olmuyor demektir. **Hz. Ali (r.a.) Hâricîler'e** söylediği şu sözler de buna delâlet eder:

« كُونُوا حِبْتُ بَيْتِي وَبَيْتِي وَبَيْتِي أَنْ لَا تَسْفِكُوا دَمًا حَرَامًا وَلَا تَقْطَعُوا سَبِيلًا وَلَا تَطْلُبُوا أَخْدًا فَإِنْ فَعَلْتُمْ نَفَذْتُ إِلَيْكُمْ بِالْحَرْبِ »

“İstediğiniz tarafta olun, sizinle aramızda (riâyeti gereken şey) haram kan dökmemeniz, yol kesmemeniz ve hiç bir kimseye zulüm etmemenizdir. Eğer bunları yapacak olursanız size **harb i lân ederim**”. **Hz. Ali (r.a.)'ın** bu sözleri kendisinden muhtelif lafızlarla sâbit olmuştur. Bunları **İmâm Ahmed, Taberânî, ve Hâkim, Abdullah b. Şeddâd**'dan tahrîc etmişlerdir. **Abdullah** diyor ki:

Vallâhi, Haricîler yol kesip haram olan kanı akıtmadıkça Ali onlarla harbetmedi.” Şu halde bu da mücerred hükümdarla hilâf halinde bulunmanın harb icâbetmediğini gösterir.

(١٠٢١/١٢٢١) - وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "تَقْتُلُ عَمَارًا الْفِتْنَةُ الْبَاغِيَةُ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

1221/1021 "Ümmü Seleme radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem: Ammâr'ı âsî çete öldürecek; buyurdular."

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir. *Müslim*'de hadîsin tamâmı şöyledir:
«يَدْعُوهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ وَيَدْعُوهُمْ إِلَى النَّارِ»

"Onları cennete da'vet edecek, onlarsa onu Cehenneme çağıracaklar."

İbn-i Abdilberr: "Bu bâbda haberler mütevâtirdir, bu hadîs hadîslerin en sahîhidir." diyor. *İbn-i Dihye* dahî: "Bunun sıhhatine dokunacak yer yoktur. Eğer sahîh olmasa idi onu **Muâviye** reddederdi" demiştir. Maamâfih bu hadîsin sahîh olup olmadığı husûsunda yine bir hayli münakaşalar yapılmış; hattâ **ulemâ**dan bazıları işi birbirlerini techîl ve tahrike kadar ileri götürmüşlerdir. *İmâm Ahmed b. Hanbel*'den hem sahîh olduğuna hem de olmadığına dâir rivâyetler olduğu söyleniyor.

(١٠٢٢/١٢٢٢) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: "قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هَلْ تَذَرِي يَا ابْنُ أُمِّ عَبْدِ كَيْفَ حُكِّمَ اللَّهُ فِيمَنْ بَغَى مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ؟ قَالَ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: لَا يُجْهَرُ عَلَى جَرِيحِهَا وَلَا يُقْتَلُ أَسِيرُهَا وَلَا يُطْلَبُ هَارِبُهَا وَلَا يُقَسَّمُ فِتْوَاهَا" رَوَاهُ الْبُزَارُ وَالْحَاكِمُ وَصَحَّحَهُ فَوْهَمٌ لِأَنَّ فِي إِسْنَادِهِ كَوْثَرَ بْنَ حَكِيمٍ وَهُوَ مَثْرُوكٌ - وَصَحَّ عَنْ عَلِيٍّ مِنْ طَرُقٍ نَحْوُهُ مَوْقُوفًا. أَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَالْحَاكِمُ .

1222/1022 "İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.):

Bilirmisin ey İbn-i Ümmi Abd! Bu ümmetin bâğîlerine Allâh'ın hükmü nasıl olacaktır? dedi. o:

Allâh ve Resûlü bilir; cevâbını verdi. Resûlullâh (s.a.v.):

Bu ümmetin yere serilen yaralısının işi bitirilivermez, esiri öldürülmez, kaçanı aranmaz, ganîmeti de taksîm edilmez; buyurdular.

Bu hadîsi **Bezzâr** rivâyet etmiştir. **Hâkim** onu sahîhlemiş, arkasından da vehme düşmüştür. Çünkü isnâdında **Kevser b. Hâkim** vardır. Bu zât metruktür. **Ali** (r.a.)’dan bir çok yollarla bunun benzeri bir hadîsin mevkûf olarak rivâyet edildiği sahîhtir. Onu **İbn-i Ebî Şeybe** ile **Hâkim** rivâyet etmişlerdir.

İbn-i Ümmi Abd: İbn-i Mes’ûd’dur. **Ashâb-ı Kirâm** arasında bu künye ile şöret bulmuştu. Bu hadîsi **İbn-i Ömer** (r.a.) ya **İbn-i Mes’ûd**’dan yahud ona söylerken **Peygamber (s.a.v.)**’den işitmiş olacaktır. Onu *Kevser b. Hâkim*, *Atâ ve Mekhûl*’den rivâyet etmiştir. Kendisi **Kûfeli** olup **Haleb**’e yerleşmiştir. *İbn-i Maîn* onun hakkında: “Hiç bir şey değildir” demiştir. *İmâm Ahmed b. Hanbel* ise: “Onun hadîsleri bâtıldır” der. *İbn-i Adiyy*: “Bu hadîs mahfûz değildir” demektedir.

Hz. Ali’nin rivâyetine gelince: onu *Beyhakî* ve diğer hadîs imâmları rivâyet etmiştir. Hadîsde bir kaç mesele vardır. Şöyle ki:

1 - Âsî ve bâğîlerle muhârebe etmek câizdir. İcmâ da budur. **Teâlâ Hazretleri** de: “**Siz bâğilik eden tâife ile çarpışın:** فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي”²⁴² buyurmuştur. **Ulemâ**dan bir cemâate göre âsîlerle çarpışmak kâfirlerle muhârebe etmekten efdaldır. Zîrâ bunlardan müslümanlara zarar gelir. Fakat şunu bilmeli ki, onlarla çarpışmağa başlamazdan önce kendilerini bu isyândan vazgeçmeğe dâvet icâbeder. Nitekim **Hz. Ali** (r.a.) **Hâricîler**’e karşı böyle hareket etmiştir. Vak’a şöyle cereyân etmiştir:

“**Hâricîler, Hz. Ali**’den ayrıldıktan sonra **Ali** (r.a.) kendilerine **İbn-i Abbâs** (r.a.)’ı göndermişti. **İbn-i Abbâs** onlarla münâzara yaptı. Bu münâzara neticesinde yekûnu sekiz bin kişi olan **Hâricîler**’in dört bini isyânlarından döndüler. Kalan dört bini ise inâdlarında ısrar ettiler. Bu sefer **Ali** (r.a.) kendilerine:

İstediğiniz tarafta olun! sizinle aramızda (riâyeti gereken şey) haram kan dökmemeniz, yol kesmemeniz ve hiç bir kimseye zulüm etmemenizdir; meâlinde haber göndermişti.

Hâricîler, Resûlullâh (s.a.v.)’in **Ashâb-ı Güzîn**’inden olan **Abdullah b. Hattâb**’ı şehîd ettiler. **Hâmile** bulunan câriyesinin de karnınıdeşerek içindeki cenîni çıkardılar.

Hz. Ali (r.a.) bunları duyunca **Hâricîler**’e bir mektup yazarak **Abdullah b. Hattâb**’ı şehîd eden kâtilin kısâsını istedi. **Hâricîler:** **Onu he-**

²⁴² Sûre-i Hucurât, âyet: 9.

pimiz öldürdük; diye cevap verdiler. Bunun üzerine **Ali (r.a.)** onlarla harbe izin verdi. Bu husûstaki rivâyetler sâbittir. Musannıf onları “*Fethü'l-Bârî*”de sıralamıştır.

2 - Âsî ve bâğîlerin yaralıları hemen öldürülürvermez. Fakat **Hanefîler**’e göre: bu hüküm âsîlerin orduları olmadığına göredir. Orduları varsa yaralıları öldürülür, kaçanları da ta’kîb edilir. Hadîsimiz buna delâlet ettiği gibi *Beyhakî’nin Hz. Ali*’den tahrîc ettiği şu eser de aynı hükme delîldir:

« أَنْ عَلِيًّا قَالَ لِأَصْحَابِهِ يَوْمَ الْجَمَلِ ”إِذَا ظَهَرْتُمْ عَلَى الْقَوْمِ فَلَا تَطْلُبُوا مَذْبِرًا وَلَا تُجْهِزُوا عَلَى جَرِيحٍ وَأَنْظَرُوا مَا خَصَرَتْ بِهِ الْحَزْبُ مِنْ آلِيهِ فَأَقْبِضُوهُ وَمَا سِوَى ذَلِكَ فَهُوَ لِرِثَّتِهِ»

Cemel vak’ası günü Ali (r.a.) arkadaşlarına:

Bu kavme gâlib geldiğiniz vakit kaçanı aramayın, yaralıyı hemen öldürmeyin, harbettği âletine bakın ve onu alın. Ondan geri kalanı mîrâsçılarınımdır; dedi: *Beyhakî*: “Bu münkatı’dır. Sahîh olan hiç bir şey almadığı ve hiç bir ölüyü soymadığıdır” diyor.

3 - Âsîlerden alınan esir öldürülmez. **Ulemâ** bu hükmün âsîlere mahsûs olduğunu söylerler. Zîrâ onlarla yapılan muhârebe, onların harb etmesine mâni olmak içindir.

4 - Âsîlerin kaçan esirleri ta’kîb edilmez. *İmâm Şâfiî’nin* mezhebi budur. Ona göre âsîlerin ilticâ edecek orduları olsun, olmasın hüküm birdir. **Hanefîlerce** orduları bulunmakla bulunmamasına ayrı ayrı hüküm verilmesi, orduları bulunduğu takdirde tekrar hücum etmeleri ihtimâline mebnîdir.

5 - Bâğîlerin malları ganîmet olarak alınmaz. Hattâ mallarını beraberinde harb yerine getirmiş olsalar bu mallar ele geçtiği takdirde gazilere taksîm edilmez. **Hanefîlerle Şâfiîler**’in mezhebi budur. **Peygamber (s.a.v.)**’in şu hadîsi aynı hükmü te’yîd eder: « لَا يَحِلُّ مَالُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ إِلَّا بِطَيْبَةٍ مِنْ نَفْسِهِ »

“Müslüman bir kimsenin malı ancak kendi gönül rızâsı ile helâl olur.”

Hz. Ali (r.a.)’in Cemel ve Sıffin vak’alarında ölenlerin hiç birini soydurmamış; eşyasına el sürdürmemiş olduğu *Beyhakî* ve *Ebû Ümâme* gibi zevâtın tahrîc ettikleri sahîh hadîslerle sübût bulmuştur.

Bazıları âsîlerin harp meydanından getirdikleri malların ganîmet olarak alınabileceğine kâildirler. Fakat bunlara hadîsin bu malların alınamıyacağını sarâhaten ifâde ettiği ve Hz. Ali (r.a.) da almadığı ihtar edilmiştir.

6 - “**Yaralılarının da işi bitirilivermez**” cümlesinden **Hanefilerle** diğer bazı **ulemâ** bâğîlerin harbde sebebiyet verdikleri mal ve can kayıplarının ödettirilmemesi hükmünü çıkarmışlardır. **Teâlâ Hazretlerini:**

“**Allâh’ın emrine dönünceye kadar:**” حَتَّى تَقِيَّءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ²⁴³ buyurarak, ödetmeden bahsetmemesi de onlara delildir.

İmâm Şâfiî ile diğer bazı **ulemâ**ya göre bâğîlerin insan öldürenlerine kısâs tatbîk edilir. Delilleri âyet ve hadîslerin umûmâtıdır.

(۱۰۲۳/۱۲۲۳) - وَعَنْ عَرْفَجَةَ بْنِ شُرَيْحٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: “مَنْ أَتَاكُمْ وَأَمْرُكُمْ جَمِيعٌ يُرِيدُ أَنْ يُفَرِّقَ جَمَاعَتَكُمْ فَأَقْتُلُوهُ” أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ

1223/1023 “Arface b. Şureyh²⁴⁴ radiyallâhü anh’den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.)’i:

İşiniz dertop iken size biri gelir de topluluğunuzu dağıtmak isterse onu hemen öldürün; derken işittim.”

Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

İmâm Müslim aynı hadîsi şu lafızlarla da tahrîc etmiştir:

« سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ “سَتَكُونُ هَنَاتَ وَهَنَاتَ فَمَنْ أَرَادَ أَنْ يَفْرِقَ أَمْرَ هَذِهِ الْأُمَّةِ وَهِيَ جَمِيعٌ فَاضْرِبُوهُ بِالسَّيْفِ كَائِنًا مَنْ كَانَ” »

“Resûlullâh (s.a.v.)’i: Nice fitne ve fesâdlar vukû bulacaktır. Bu ümmet toplu iken bir kimse onun hâlini perîşân etmek isterse, kim olursa olsun onu, hemen kılıçla vurun; derken işittim.”

İmâm Müslim’in bu bâbda tahrîc ettiği başka rivâyetler de vardır. Buhârî ile Müslim müttefikan **Hz. İbn-i Abbâs**’dan yine bu husûsda bazı hadîsler tahrîc etmişlerdir.

Bütün bu hadîsler bir memlekette müslümanların hükümdar seçerek etrafında toplandıkları zâtın aleyhine kıyâm edenlerin ölüm cezasını hak ettiklerine delâlet eder.

²⁴³ Sûre-i Hucurât, âyet: 9.

²⁴⁴ **Arface b. Şureyh** (veya **Şurayh**, veya **İbn-i Şureyk** veya **Şurâhil**) (r.a.): **Kûfe**’ye yerleşmişti. **Müslim**, **Ebî Dâvud** ve **Nesâî** tarafından kendisinden zikrettiğimiz hadîsi rivâyet olunmuştur. **Arface**, **Hz. Ebû Bekir**’den rivâyette bulunmuş, kendisinden de **Ziyâd İbnî’l-Alâka**, **Ebû Hazm-ı Eşcârî** ve **Ebû Ya kûbü’l-Abdî** rivâyette bulunmuşlardır. (Bak. **el-İsâbe** C.II. Shf. 467. Sahâbî No: 5509).

بَابُ قِتَالِ الْجَانِي ، وَقَتْلِ الْمُرْتَدِّ

CÂNÎ İLE HARP VE MÜRTEDDİN KATLI BÂBÎ

(١٠٢٤/١٢٢٤) - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ قَتَلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ" رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ.

1224/1024 “Abdullâh b. Ömer radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her kim malı uğrunda öldürülürse o kimse şehîddir; buyurdular.”

Bu hadîsi **Ebû Dâvud**, **Nesai** ve **Tirmizî** rivâyet etmişlerdir. **Tirmizî** onu sahîhlemiştir.

Aynı hadîsi **Buhârî**, **Abdullah b. Amr b. Âs**’dan; **Sünen** sâhipleri ile **İbn-i Hibbân** ve **Hâkim** ise **Saîd b. Zeyd**’den tahrîc etmişlerdir.

Hadîs-i Şerîf, haksız yere birinin malını almağa çalışan kimse ile mukâtele etmenin câiz olduğuna delâlet ediyor. Malın az veya çok olması arasında hükmen bir fark yoktur. **Cumhûru ulemânın** kavli de budur. **Mâlikîler**’den bazılarına göre az olan *mal* için mukâtele etmek câiz değildir.

Kurtubî diyor ki: “Bu husûsdaki hılâfın sebebi: Eğer bu çarpışma münker olan şeyi def için ise az ile çoğun farkı yoktur. Yok, zararı def kabîlinden ise bu takdîrde hâl muhtelif olur.”

İbni’l-Münzir’in **İmâm Şafî**’den hikâye ettiğine göre bir kimsenin malı, canı veya ırzına kastedilir de mütecâvizi öldürmekten başka kurtuluşa çâre bulamazsa öldürmesi câizdir. Hem kendisine ne kısâs tatbîk olunur, ne de diyet ve keffâret lâzım gelir. Yalnız tafsîlât vermeden öldürmeğe kastedemez. **İbni’l-Münzir** diyor ki: “**Ulemâya** göre: bir adam mezkûr mal, can ve ırz husûsunda zulme ma’rûz kaldığı zaman izâhât ve tafsîlâta lüzûm kalmaksızın onu öldürebilir.”

Euzâi bu hadîsi hükümdar ve ordu bulunduğu yani âsâyîşin berkemâl olduğu zamana hamletmiştir: “Hükûmet bulunmadığı kargaşalık zamanında ise hemen teslim olsun, kimse ile çarpışmasın” diyor.

İmâm Müslim’in **Hz. Ebû Hüreyre**’den merfû olarak tahrîc ettiği şu hadîs **ulemânın** kavillerini te’yîd ediyor:

« أَرَأَيْتَ إِنْ جَاءَ رَجُلٌ يُرِيدُ أَخْذَ مَالِي ؟ قَالَ: فَلَا تُعْطِهِ قَالَ أَرَأَيْتَ إِنْ قَاتَلَنِي ؟ قَالَ قَاتَلْتَهُ قَالَ أَرَأَيْتَ إِنْ قَاتَلَنِي ؟ قَالَتْ شَهِيدٌ قَالَ أَرَأَيْتَ إِنْ قَتَلْتَهُ ؟ قَالَ: فَهُوَ فِي النَّارِ »

Bir adam gelerek malımı almak isterse ne yapmamı tavsiye edersin? Resûlullâh (s.a.v.):

Ona itâat etme; buyurdu. Soran zât:

Ya benimle mukâtele ederse? dedi. Fahr-i Âlem (s.a.v.):

Onunla çarpış; emrini verdi. Adam:

Ya beni öldürürse? dedi. Efendimiz (s.a.v.):

Sen de şehîd oluverirsin; buyurdular:

Ya onu ben öldürürsem ne buyurursun? dedi. Resûlullâh (s.a.v.):

O da cehennemi boylar; buyurdular.”

Buraya kadar verilen îzâhât malını haksız yere alanlarla canma ve ırzına göz koyanları vurmanın câiz olduğu husûsunda idi. Acaba böylelerle hiç çarpışmadan teslim olmak câiz midir? *San ânî*, sanki yukarıdaki deliller bu suâle cevâb vermezmiş gibi: “Zahir olan cevâzdır” diyor; ve buna: “**Allâh’ın maktûl kulu ol:**” فَكُنْ عَبْدَ اللَّهِ الْمَقْتُولِ

hadîsi ile istidlâl ederek: “Hiç şüphe yok ki bu hadîs can hakkında teslim olmayı bildiriyor. Mal için teslim olmak ise evleviyette kalır” diyor.

Hazrete burada **Cenâb-ı Mevlâ’dan** rahmet dileyerek arz edelim ki: **Resûlullâh (s.a.v.)’in** az yukarıda zikrettiğimiz hadîsde: “Ona itâat etme! Onunla çarpış! Ölürsen şehîd olursun” gibi sözleri, bu bâbda aslâ tereddüde mahal bırakmayacak kadar açık bir şekilde: mal, için düşmanla ölünceye veya öldürünceye kadar boğuşmanın lüzûmunu bildirirler. Bu sarâhatten sonra acaba düşmanla hiç çarpışmadan ona teslim oluversek câiz olmaz mı? diye sormak bile safdillik olur. Hele buna bir hadîs yakıştırarak câiz diye istidlâl kalkışmak büsbütün yersizdir. Çünkü Hadîs-i Şerîfdeki: “**Allâh’ın maktûl kulu ol**” cümlesi hâşâ: düşmanın karşısında hiç bir hareket gösterme, ona hemen teslim ol da seni kuzu keser gibi kessin; demek değildir. Elbette erkek gibi düşmanla boğuşurken bazan ölmek de olacaktır. O hadîsdeki maktûl olmayı bu mânâda anlamak icâbeder. Ancak zâlimle çarpışmaya imkân ve kudreti bulunmaz da teslim olursa ona kimsenin bir diyeceği yoktur.

(۱۰۲۵/۱۲۲۵) - وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: “قَاتَلَ يَغْلَى بَنُ أُمَيَّةَ رَجُلًا فَغَضَّ أَحَدَهُمَا صَاحِبَهُ فَأَنْتَرَعَ يَدَهُ مِنْ قَبِهِ فَتَرَعَ ثِيْبَهُ فَأَخْتَصَمَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَغِضُّ أَحَدَكُمْ كَمَا يَغِضُّ الْفَخْلُ؟ لَا دِيَةَ لَهُ” مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَاللَّفْظُ لِمُسْلِمٍ.

1225/1025 “İmrân b. Husayn radiyallâhü anhümâ’ dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Ya’lâ b. Ümeyye bir adamla kavga etti; ve birisi diğerini ısırıldı. O da ağızdan elini çekiverince ön dişini çıkardı. Müteâkiben her ikisi Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem’in huzûruna dâvâya çıktılar. Resûlullâh (s.a.v.):

Biriniz arkadaşını aygır devenin ısırıldığı gibi ısırıldı mı ona diyet yoktur; buyurdular.”

Hadîs **müttefekun aleyh** olup lafız **Müslim**’indir.

Isıranla ısırılan zâtın kimler olduğu ihtilâflıdır. Bazıları: “Isırılan **Ya’lâ**’nın چراغی idi” diyor. Bu takdirde ısıranın **Ya’lâ** olduğu teayyün eder diyorlar.

Hadîs-i Şerîf, zararı def için işlenen bu cinâyetin heder olduğuna; cânîye diyet verdirilmeyeceğine delîldir. **Cumhûru ulemânın** mezhebi de budur. **Cumhûr** ayrıca şununla da istidlâl ederler: Bir kimse birine silah çekse de mazlûm olan taraf kendini müdâfaa ederken silah çekenî öldürse bilittifâk hiç bir şey lâzım gelmez. Burada da öyledir. Yani ısırılan kimse can acısı ile ısıranın bedeninden bir yeri ısırsa bir şey lâzım gelmez.

Yalnız heder olmanın şartı: Isırılanın elem duyması ve bundan kurtulmak için onu da ısırmaktan başka çâre bulmamasıdır. Isırmaktan daha ehven bir şeyle kurtulma imkânı varsa ısırgı heder olmaz. **Şâfiîler**’e göre mutlak sûrette heder olur. Bu heder olma keyfiyetinin delîli şeriatin umûmî kâidelerinden alınmıştır.

(۱۰۲۶/۱۲۲۶) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ” لَوْ أَنَّ امْرَأًا اطَّلَعَ عَلَيْكَ بِغَيْرِ إِذْنٍ فَحَدَفْتَهُ بِحِصَاةٍ فَفَقَّاتَ عَيْنَهُ لَمْ يَكُنْ عَلَيْكَ جُنَاحٌ “ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ . وَفِي لَفْظٍ لِأَحْمَدَ وَالنَّسَائِيَّ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ ” بَلَا دِيَّةَ لَهُ وَلَا قِصَاصٍ “

1226/1026 “Ebû Hüreyre radiyallâhü anh’den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Ebû’l-Kâsım Resûlullâh (s.a.v.):

Eğer bir kimse izinsiz senin gizli bir mahalline bakar da ona bir taş atarak gözünü çıkarırsan sana bir günah olmaz; buyurdular.” Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Ahmed ile Nesaî’nin tahrîc ettikleri bir rivâyette ki onu **İbn-i Hibbân** sahîhlemiştir; **“ona diyet de yoktur kısâs da”** buyurmuştur.

Hadis-i Şerif, izni olmadan başkasının gizli bir mahallini görmeğe çalışmanın haram olduğuna ve görmeğe çalışanın taşla gözü çıkarılabileceğine delildir.

Fakat izni olursa bakabilir. Meselâ bir kimse komşusuna kendi avlusunun içine bakmak için izin verse, bu takdîrde onun gözünü çıkarmak bir cinâyet olur. Kezâ bakılan kimse ova gibi kendi milki olmayan ve binâenaleyh izne ihtiyaç mesetmeyen bir yerde olursa bakılması helâl olmayan bir yerine bile bakmış olsa yine gözünü çıkarması cinâyet olur. Zîrâ taksîr bakılandan gelmiştir. Ekser-i mezheb imamları ile diğer **ulemânın** re'yi budur. Burada yalnız **Mâlikîler** muhalefet etmişlerdir **Mâlikîler**'den Yahya b. Ya mer: "Gâlibâ bu haber *Mâlik*'e ulaşmamıştır" diyor.

İbn-i Dakîki'l-îd fukahânın bu hükmü üzerinde bir çok tasarrufatta bulunduklarını söyledikten sonra bu tasarrufları şöyle sıralar:

1 - Başkasının gizli mahalline bakanın sokakta durması ile bakılanın, milkinde yâhud çıkmaz sokakta durması arasında fark vardır. Bu husûsda ihtilâf edilmişse de meşhûr kavle göre hüküm birdir; ve başkasının haremine göz atmaya kimsenin hakkı yoktur. **Şafiîler**'in bir kavline göre göz çıkarma ancak bakılan kimsenin milkinde durarak baktığı zaman câiz olur. Hadis mutlaktır.

2 - Bakan şahsa evvelâ bakmamasını ihtâr ve tenbîh lâzım olup olmadığı husûsunda iki vecih vardır. Birinci veche göre ihtârda bulunmadan taş atamaz. İkinciye göre atabilir.

Hadis-i Şerif, bakan şahsın gözüne atılan şeyin ufak taş ve çakıl gibi şeyler olmasına delâlet ediyor. Ok veya büyük taş atarak öldürse fukahâyâ göre kısas veya diyet vermek icâbeder.

3 - Başkasının haremine bakan şahsın o evde mahremi veya karısı veyâhud eşyası varsa gözünü çıkarmak câiz değildir. Çünkü bakmasında şüphe vardır. Bazılarına göre o evde yalnız kendisinin mahrem akrabası kadınlar varsa ancak o zaman gözü çıkarılmaz.

4 - Bakılan evde yalnız sâhibi varsa avret mahalli açık olduğu takdîrde bakan şahsın gözünü çıkarabilir. Aksi takdîrde iki vecih vardır. Bunların makbûl olanına göre taş atması câiz değildir.

5 - Evde kadınlar tesettürlü iseler bir veche göre bakan şahsın gözüne taş atmak câiz değildir. Çünkü bir şey görmez. Bazı fukahâyâ göre câizdir; zîrâ bu husûsdaki haberler mutlaktır. Örtünme açılma vakitleri belli değildir.

6 - Göz çıkarma işi hâne sahibinin hiç bir ihtiyât kusûru bulunmadığı zaman câizdir. Fakat kapıyı açık bırakmak, duvara delik açmak gibi kendisinin de kusûru olursa teemmül edilir; içeriye bakan kimse oradan geçiyorsa ona taş atılmaz. Durmuş kasten bakıyorsa bazılarına göre yine atılmaz; çünkü hâne sâhibinin kusûru vardır. Bir takımlarına göre ise taş atarak gözü çıkarılabilir; zîrâ bakan şahıs mütecavizdir. Aynı hılâf evinin üzerinden veya minâreden bakıldığı zaman da vardır. Fakat bunlarda taş atması daha ma'kûl görünüyor. Çünkü burada hâne sâhibinin bir taksîri yoktur.

Bundan sonra *İbn-i Dakîkî'l-îd* şunları kaydediyor: "Ma'lûmun olsun ki, bu fikhî tasarrufdan hadîsin itlâkına dâhil olanlar ondan alınmıştır. Olmayanların ise bazısı hadîsden maksûd olan mânâyı anlamaktan, bazısı da kıyâsdan alınmıştır. Fakat böylesi azdır.

Hâsılı başkasının avlusu veya evinin içi gibi gizli yerlerine bakmak haramdır. Fukâhâ böyle mahrem yerlere bakan ibâdethânelerle evlerin yıktırılmasına kâil olmuşlardır. **H.z. Ömer (r.a.)**'in re'yi de budur. Hattâ **Mısır** fethedildiği zaman orada yüksek bir ev yapan **Hârice b. Huzâfe**'nin bu işini haber alınca derhal Mısır valisi **Amr b. Âs**'a bir mektup yazarak o binayı yıktırdığı meşhûrdur.

(۱۰۲۷/۱۲۲۷) - وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنْ حِفْظَ الْخَوَائِطِ بِالنَّهَارِ عَلَى أَهْلِهَا وَأَنْ حِفْظَ الْمَاشِيَةِ بِاللَّيْلِ عَلَى أَهْلِهَا وَأَنَّ عَلَى أَهْلِ الْمَاشِيَةِ مَا أَصَابَتْ مَاشِيَتُهُمْ بِاللَّيْلِ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَزْبَعَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ ابْنُ جَبَّانٍ وَفِي إِسْنَادِهِ اخْتِلَافٌ.

1227/1027 Berâ ibni Âzib radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem, gündüzün bahçeleri korumak sâhiblerine, geceleyin hayvanları korumak sâhiblerine ve hayvanlarının geceleyin yaptığı zararın sâhiblerine âit olduğuna hükmetti.

Bu hadîsi **Tirmizî** müstesna **Dörtler**'le **Ahmed** rivâyet etmişlerdir. **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir. İsnâdında ihtilâf vardır.

Bu hadîs hep **Zühri**'den rivâyet olunmuştur. **Zühri** onu **Hizâm**'dan, o da Berâ'dan rivâyet etmiştir. Halbuki **Hizâm** Berâ'dan işitmemiştir. Bunu **İbn-i Hazm**'e tebean **Abdülhak** söylemiştir. Hadîsi bir çok tarîklerden **Beyhakî** de tahrîc etmiştir. Fakat bunlarda da ihtilâf vardır. Şu kadar

var ki, *İmâm Şâfiî*: “Bu hadîs sâbit olduğu muttasıl bulunduğu ve râvîleri bilindiği için biz bununla amel ettik” diyor. *Beyhakî* dahî: “Biz bu hadîsi Şa’bî’den o da *Şüreyh*’den işitmiş olmak üzere: **Koyunların geceleyin yaptığı zararı sâhibine ödetir; fakat gündüzün yaptıklarını ödetmez**; idiğini rivâyet ettik; o şu âyeti de te’vîl ederdi:

« وَدَاوُدُ وَشُلَيْمَانُ إِذْ يَخْتَصِمَانِ فِي الْحَرْبِ إِذْ نَفَسَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ »

“Dâvud ile Süleyman kıssasını da hatırla; hani ekine kavmin koyunları girdiği vakit onun hakkında hüküm veriyorlardı.”²⁴⁵ ve: **“nefes”** geceleyin otlamaktır; derdi” diyor.

Mesrûk’dan rivâyet olunduğuna göre: Bu koyunlar geceleyin bir bağa girerek ne varsa otlamış: yeşil bir şey bırakmamışlar.

Şu halde Hadîs-i Şerîf hayvanın gündüzün yaptığı zararı sâhibinin ödemeyeceğine; geceleyin yaptığını ödeyeceğine delâlet eder. Zîrâ gündüzleri hayvanları başı boş salmak; geceleyin ise başlarında bekçi bulundurmak âdettir. *İmâm Mâlik* ile *Şâfiî*’nin ve diğer bazı ulemânın mezhebi budur. Onlar buradaki hadîs ve âyetle istidlâl ederler. *İmâm-ı A’zam Ebû Hanîfe*’ye göre ise hayvan gece otlasın, gündüz otlasın sâhibine onun kendiliğinden yaptığı zararı ödemek îcâbetmez. Delîli: « الْعَجَمَاءُ جَرَحُهَا جَبَارٌ » **“Hayvanın yaptığı zarar hederdir”** hadîsidir. Bu hadîsi *İmâm Ahmed* ile *Şeyhayn*, **Hz. Ebû Hüreyre**’den; ve yine *İmâm Ahmed* ile *Nesâî* ve *İbn-i Mâce*, **Hz. Âmir b. Avf**’dan tahrîc etmişlerdir. Yalnız *Tahâvî*: “*Ebû Hanîfe*’nin mezhebine göre hayvanı çobanı ile mer’aya gönderdiği zaman ödetme yoktur. Çobansız gönderirse ödetme vardır” diyor.

Mâlikîler dahî me’seleyi mu’tâd mer’ada otlamakla takyîd ederler. Ekinlik içerisinde otlatılır da zarar yaparlarsa gece olsun gündüz olsun zararın ödeneceğine kâildirler. Bu me’selede başka kaviller de vardır.

(۱۰۲۸/۱۲۲۸) - وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - فِي رَجُلٍ أَسْلَمَ ثُمَّ تَهَوَّدَ - “لَا أَجْلِسُ حَتَّى يَقْتُلَ قِضَاءُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ” فَأَمَرَ بِهِ فَقُتِلَ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. وَفِي رَوَايَةٍ لِأَبِي دَاوُدَ: وَكَانَ قَدْ أُسْتُبِّ قَبْلَ ذَلِكَ

1228/1028 Muâz b. Cebel (r.a.)’den müslüman olup da sonra yahûdîliğe dönen bir adam hakkında:

- Öldürülmedikçe oturmam. Bu Allâh ve Resûlü’nün hükmüdür; dediği rivâyet edilmiştir.

²⁴⁵ Sûre-i Enbiyâ, âyet: 78.

Bunun üzerine öldürülmesini emretmiş ve adam öldürülmüştür.” Hadîs **müttefekun aleyhdir.**

Ebû Davud’un bir rivâyetinde: “Bundan önce adamın tevbe-kâr olması kendisinden istenmişti” denilmektedir.²⁴⁶

Bu hadîs, mürteddin yani müslümanlıktan başka bir dîne dönenin öldürülmesi icâbetliğine delîldir. Hüküm bilicmâ sabittir. Hılâf yalnız öldürmeden tevbeye da’vet edilip edilmeyeceğindedir. **Cumhûra** göre tevbeye da’vet etmek vâcibdir. Çünkü gerek buradaki rivâyette, gerekse **Ebû Davud’un** başka rivâyetinde tevbeye da’vet vardır. Hattâ diğer rivâyette o adamı Ebû Mûsâ’nın 20 gece yâhud da 20 geceye yakın bir müddet da’vet ettiği zikrediliyor. **Hanefiler’le, Hasan-ı Basrî, Tavus** ve diğer bazı ulemâya göre tevbeye da’vet müstehâbdır. Çünkü bir kâfire İslâm’a da’vet geldi mi artık da’vetin kendisine tekrarı vâcib değildir. O halde mürtedde tekrar, evleviyetle vâcib olamaz. Ancak: belki kendisine bir şüphe âriz olmuştur; mülâhazasıyla İslâmiyet’in kendisine bir daha arzolanması müstehâb görülmüştür. Hanefiler bundan sonra gelen hadîsle de istidlâl ederler.

İbn-i Abbâs ile **Atâ’dan** gelen bir rivâyete göre mürteddin aslı Müslümansa tevbeye da’vet edilmez; değilse edilir. Bu rivâyeti onlardan **Tahâvî** nakletmiştir.

Mürteddi tevbeye da’veti lüzûmlu görenler arasında bir hılâf daha vardır. O da bir defa dîne da’vetin kâfi gelip gelmeyeceğidir. Bazıları: “Bir meclisde mutlaka üç defa da’vet lâzımdır” demiş, bir takımları bir günde üç defa daha başkalar üç günde üç defa dîne da’vet edilmesi lüzûmuna kâil olmuşlardır. **Hz. Ali (r.a.)’den,** bir ay da’vet edileceğine dâir bir rivâyet vardır.

(۱۰۲۹/۱۲۲۹) - وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ "

1229/1029 “İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet olunmuştur. Demıştır ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

“Her kim dînini değiştirirse hemen boynunu vurun; buyurdular.”

²⁴⁶ **Peygamber (s.a.v.), Ebû Mûsâ’yı Yemen’e** göndermiş. Arkasından da **Muâz b. Cebel’i** yollamıştır. **Muâz, Ebû Mûsâ’nın yanına** varınca. **Ebû Mûsâ** kendisine bir seccâde yaydı ve ona: “**Otur**” dedi. Bir de ne görsün bağı bir adam: “**Bu kim?**” deyince, **Ebû Mûsâ: “Bir yahûdî. Müslüman oldu, sonra tekrar yahûdî oldu”** dedi.

Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerîf dînini değiştirenin katli icâbettigine delildir. **Hanefiler** mürteddi dîne da'vet etmenin vâcib olmadığına bu hadîsteki (ف) harfiyle istidlâl ederler. Çünkü (ف) mânâ harflerinden olup tertîb ve ta'kîbe delâlet eder. Binâenaleyh hadîsin mânâsı: Bir kimse el-iyâzü billâh dîninden dönerse hiç bir muâmeleye tâbi tutmadan hemen başını vurun; demek olur.

Hadîs erkekle kadınlara âmm ve şâmilidir. Erkek hakkında mes'ele ittifâkî ise de kadın hakkında ihtilâfıdır. **Cumhûra** göre irtidâd eden kadın da öldürülür. Zîrâ "her kim" sözü erkek ve kadın bütün insanlara şâmilidir. **İbni'l-Münzir**, **Hz. İbn-i Abbâs (r.a.)'ın**: "**Mürted kadın öldürülür**; dediğini rivâyet etmiştir.

Yine **İbn-i'l-Münzir**'le **Dâre Kutnî**: **Hz. Ebû Bekir (r.a.)'ın** hilâfeti zamanında mürted bir kadını öldürttüğünü ve hâdisi bir çok sahâbenin huzurunda cerayân ettiği halde hiç birinin itirâz etmediklerini rivâyet etmişlerdir. Mezkûr hadîs hasendir. Mürted kadın mes'elesini **Peygamber (s.a.v.) Hz. Muâz'ı Yemen'e** gönderirken de mevzûu bahis etmiş ve:

« أَيْمًا رَجُلٌ أَزْتَدَ عَنِ الْإِسْلَامِ فَادْعُهُ فَإِنْ عَادَ وَإِلَّا فَاصْرِبْ عَنْقَهُ وَأَيُّمَا امْرَأَةٍ أَزْتَدَتْ عَنِ الْإِسْلَامِ فَادْعُهَا فَإِنْ عَادَتْ وَإِلَّا فَاصْرِبْ عَنْقَهَا »

"Her hangi bir erkek İslâm'dan dönerse onu İslâm'a da'vet et. Eğer dönerse ne âlâ. Dönmediği takdirde hemen boynunu vur. Hangi kadın İslâm'dan dönerse onu da da'vet et. Dönerse mes'ele yok. Dönmezse hemen boynunu vur" buyurmuştur.

Bu hadîsin dahî isnâdı hasendir. Bunlar hep **cumhûrun** delilleridir. **Cumhûr** zaîf bir hadîsle de istidlâl ederler.

Hanefiler'e göre mürted kadın öldürülmez. Fakat hapsedilerek dînine dönünceye kadar dövülür. Bu arada onu biri öldürürse bir şey lâzım gelmez; yalnız ta'zîr²⁴⁷ olunur. **Hanefiler**'in delili **Peygamber (s.a.v.)'in** kadınları öldürmeyi yasak etmesi ve öldürülmüş bir kadını gördüğü zaman: **"Bu öldürülmemeli idi:** مَا كَانَتْ هَذِهِ لَتَقَاتِلَ" buyurmasıdır. Bu hadîsi **İmâm Ahmed** rivâyet etmiştir.

Hadîsimizin zâhirine bakılırsa, mutlak sûretle dînini değiştiren hattâ Yahûdî iken Hristiyan olan öldürülecektir. Nitekim **İmâm Şâfi'**nin mezhebi budur. Fakat **Hanefiler** buna muhâlefet etmiş ve: "irtidâd

²⁴⁷ Ekseriya döğmek sûretiyle verilen cezadır.

etmekten murâd: Müslüman iken küfre dönmektir” demişlerdir. Gayr-ı müslimlerin din değiştirmesine irtidâd hükmü verilemez; çünkü bütün erbâb-ı küfür bir millettir. Yani bütün kâfirlerin hükmü birdir. Sonra bu hadîsi mutlak mânâyâ almamıza imkân yoktur. Çünkü o mutlak mânâda dinini değiştirerek müslüman olan bir kâfire de şâmilidir. Halbuki böyle bir kimseye bilicmâ mürted denilmez. Şu halde hadîs bilicmâ tahsîs edilmiş demektir. Varsın kendi aralarında dinlerini değiştiren kâfirler de tahsîs edilmiş olursun. Bu takdîrde “Her kim dînini değiştirirse” cümlesi bir âmm-ı mahsûstur. Kaldı ki bu hadîsden bu mânânın murâd olduğu *Taberânî*’nin **İbn-i Abbâs** (r. a.)’dan merfû olarak tahrîc ettiği şu hadîsden de sarâhaten anlaşılmaktadır:

“Her kimin dîni, İslâm dînine muhâlefet ederse hemen boynunu vurun:

” مَنْ خَالَفَ دِينَهُ دِينَ الْإِسْلَامِ فَاضْرِبُوا عُنُقَهُ ”

(۱۲۳۰/۱۰۳۰) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا ” أَنْ أَعْمَى كَانَتْ لَهُ أُمٌّ وَلَدَ تَشْتُمُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَقَعُ فِيهِ فَيَنْتَهَايَا فَلَا تَنْتَهِي فَلَمَّا كَانَ ذَاتَ لَيْلَةٍ أَخَذَ الْمَغُولُ فَجَعَلَهُ فِي بَطْنِهَا وَانْكَأَ عَلَيْهَا فَقَتَلَهَا قَبْلَ أَنْ يَبْلُغَ ذَلِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَلَا أَشْهَدُوا فَإِنْ دَمَهَا هَذَرُ “ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَرَوَاتُهُ ثِقَاتٌ .

1230/1030 “(Yine) İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ’ dan rivâyet olunduğuna göre:

Bir a mânın Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem’e söğüp sayan bir Ümmü Veled câriyesi varmış. A mâ kendisini (bundan) nehyettiği halde yine vazgeçmezmiş. Nihâyet bir gece a mâ sivri kılıcı alarak onu câriyenin karnına batırmış; üzerine de yüklenerek cariye tepelemiş. Sonra hâdiseyi Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem duymuş ve:

Dikkat edin! Şâhid olun ki, bu câriyenin kanı hederdir” buyurmuşlardır.”

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** rivâyet etmiştir. Râvîleri sikadırlar.

Hadîs-i Şerîf, **Peygamber (s.a.v.)’e** söğen kimsenin öldürüleceğine delildir. Söyleyenin kanı heder olur. Söğen müslüman ise **Fahr-i Kâinât (s.a.v.)** Efendimize söğmekle mürted olur ve öldürülür. Hattâ *İbn-i Battâl*’ın kavline göre tevbe bile da‘vet olunmaz.

İbni'l-Münzir'in *Evzâî* ile *Leys*'den rivâyetine göre tevbe etmeye da'vet olunur. Yine *İbni'l-Münzir*'in, *Leys*, *Evzâî*, *İmâm Şâfiî*, *İmâm Ahmed b. Hanbel* ve diğ er bazı **ulemâ**dan rivâyetine göre böylesi tevbeye da'vet edilmeden de öldürülebilir. Zimmî dahî aynı hükümdedir. Ancak müslüman olursa kurtulur.

Hanefiler'den bir rivâyete göre zimmî öldürülmez, ta'zîr olunur. Delilleri: Yahûdiler **Peygamber (s.a.v.)**'e "es-Sâmu Aleyk" dedikleri ve bu onlarca söğmek olduğı halde **Resûlullâh (s.a.v.)**'in onları öldürmemesidir. Halbuki bu sözü bir müslüman söylese mürted olur. Bir de kâfirlerin içinde bulundukları küfür hali ona söğmekten daha çirkindir. O halde yaşamalarına müsâade edilince şetim halinde de müsâade etmek gerekir. "es-Sâmu aleyk" sözünün mânâsı yalancı demek imiş. **Peygamber (s.a.v.)**'e bundan daha büyük şetim olur mu? Böyle iken yine öldürölmemeleri **Hanefiler**'in kavlini te'yîd eder.

3. Cildin Sonu

SELÂMET YOLLARI
3. CİLDİN
MUFASSAL FİHRİSTİ

SELÂMET YOLLARI III. CİLDİN MUFASSAL FİHRİSTİ

ALİŞVERİŞ BAHSİ	5
Kul üzerindeki hukûkun envâ'ı	5
Alış verişin şartları ve yasak alış verişler.....	6
646/800 No. lu Hadîs: Kişinin elinin emeği olan alışveriş (Rifâa b. Râfi' in hayatı)	7
647/801 No. lu Hadîs: Şarap, lâşe ve putların satışının memnû olduğu	8
648/802 No. lu Hadîs: Alış verişte ihtilâf olunca; söz mal sahibinin olduğu	10
Beyyinenin iddiâ edene; yemînin inkâr edene ait olduğu	11
649/803 No. lu Hadîs: Köpeğin bedelini, fâhişenin mehrini ve kâhinin gelirinin menhî olduğu	11
650/804 No. lu Hadîs: Birinden malını satmasını istemek ve fiatta indirimde beis olmadığı.....	13
651/805 No. lu Hadîs: Müdebber olarak köle satılamıyacağı.....	14
652/806 No. lu Hadîs: Ölü hayvanın (Farenin) necis olup olmayacağı.....	14
653/807 No. lu Hadîs: Fare donmuş yağın içine düşerse ne yapılır	15
654/808 No. lu Hadîs: Kedi ile köpeğin satılamıyacağı (Ebü Zübeyr' in hayatı)	16
655/809 No. lu Hadîs: Sahibi ile köle arasında yapılacak akid.....	18
Mükâteb kölenin satılıp satılmıyacağı	19
656/810 No. lu Hadîs: Ümmü Veled'in satışının haram olduğu	20
657/811 No. lu Hadîs: Cariyelerin satılmasında beis olmadığı.....	22
658/812 No. lu Hadîs: İhtiyaçtan artan suyu satmanın câiz olmadığı	23
659/813 No. lu Hadîs: Erkek (hayvan)ın menisinden kira alınmayacağı	24
660/814 No. lu Hadîs: Ana karnında bulunan yavruyu satmanın memnû olduğu.....	25
661/815 No. lu Hadîs: Velâ satmanın yasak olduğu.....	26
662/816 No. lu Hadîs: Satış suretlerinden taş atma ile aldatmanın yasak olduğu.....	27
663/817 No. lu Hadîs: Yiyecek satın alınca ölçmeden satmamak.....	28
664/819 No. lu Hadîs: Bir defada iki atış yapmanın yasak olduğu	29
665/820 No. lu Hadîs: Hem ödünç hemde satış olan malın satışının yasak olduğu	30
Memnû olan dört alışveriş.....	31
666/821 No. lu Hadîs: Peyli satışın men edildiği	32
667/822 No. lu Hadîs: Müşterinin malı teslim edip kendi eşyasına katmadan satmaması	33
668/823 No. lu Hadîs: Altının yerine gümüş, gümüşün yerine altın almanın caiz olduğu	34
669/824 No. lu Hadîs: Müşteri kızıştırmanın men edildiği	35
670/825 No. lu Hadîs: Muhâkale, müzâbene, muhâbere ve istisnâmn menhî olduğu (Ebü Ubeyd Kâsım İbn-i Selâm' ın hayatı).....	36
671/827 No. lu Hadîs: Meyve ve ekinlerin satış vakti.....	37
672/827, 673/828 No. lu Hadîsler: Satış hakkında yasak olan iki husus.....	39
674/829 No. lu Hadîs: Yasak edilmiş meseleler	43
675/830 No. lu Hadîs: Anne ile çocuğunun arasını ayırmanın memnû olduğu	45

676/831 No. lu Hadîs: Kardeş olan iki köleyi ayrı ayrı satmanın yasak olduğu	46
677/832 No. lu Hadîs: Narh koymanın zulüm olduğu.....	48
678/833 No. lu Hadîs: İhtikârın haram olduğu (Ma'mer bin Abdullâh'ın hayatı).....	48
679/834 No. lu Hadîs: Satarken deve ve koyunun memelerini şişirmenin yasaklığı	49
680/835 No. lu Hadîs: Satın alınan koyunun memesinde biriken sütü iade etmek	52
681/836 No. lu Hadîs: Alış verişte hile yapmanın haram olduğu	52
682/837 No. lu Hadîs: Bağ bozumu zamanı üzümü satmayıp sonradan şarap yapana satanın durumu (Abdullâh bin Büreyde'nin hayatı)	53
683/838 No. lu Hadîs: Menfaatin tazmîn etmek mukâbili olduğu	54
684/839 No. lu Hadîs: Urve'nin vekil olmadığı bir malı satın alıp sattığı	56
685/841 No. lu Hadîs: Altı sûrete şâmil olan şeyleri satmanın yasak olduğu	58
686/842 No. lu Hadîs: Sudaki balığı satmanın haram olduğu.....	58
687/843 No. lu Hadîs: Kemale gelmemiş yemişi, (koyun)un sırt(ın)dan yapağı ve memedeki süt satmanın yasak olduğu	59
688/844 No. lu Hadîs: Ana karnındaki yavrularla baba sulbündeki meninin satılmıyacağı	60
689/845 No. lu Hadîs: Müslümanın alış verişine ikaale etmenin meşru olduğu.....	61
MUHAYYERLİK BÂBİ.....	62
690/846 No. lu Hadîs: İki kişi alışveriş yaptıkları zaman beraber bulundukları veya birinin diğerini serbest bıraktığı zaman, serbest kalanın satışının vâcib olduğu.....	62
691/847 No. lu Hadîs: Satıcı ile alıcının ayrılıncaya kadar muhayyer olduğu.....	64
692/848 No. lu Hadîs: Alış veriş yaparken aldatmanın yasak olduğu.....	65
Alış verişte hıyâr-ı gabn olduğu	66
RİBÂ BÂBİ.....	67
Ribânın kısımları	67
Ribânın haram olduğunu bildirir âyet.....	68
Ribe'l-Fadl'ın hükmü ve Ribanın haram olduğu	70
693/849 No. lu Hadîs: Faizi yiyene, yedirene, yazana, şahid olana haram olduğu	71
Faizcilerin yaptıklarının haram olduğu.....	71
694/851 No. lu Hadîs: Faiz'in yetmiş üç bâb olduğu.....	72
695/852 No. lu Hadîs: Altın ile gümüşün birbirinden fazla miktara satmanın haram olduğu	73
696/853 No. lu Hadîs: Altın, gümüş, buğday ve arpanın misli misline satışı	74
697/851No. lu Hadîs: Altın ile gümüşün mislinden gayrisini alana riba olduğu	75
698/855 No. lu Hadîs: Cinsi cinsle satarken aralarında iyilik, kötülükde fark olmadığı	75
699/856 No. lu Hadîs: İki cinsin (satılan) birbirine müsavi olacağı.....	77
700/857 No. lu Hadîs: Zahirelerin misli misline satılacağı.....	77
701/858 No. lu Hadîs: Altın başka bir şeyle beraber olupda, mukabilinde o şeyden ayrılmadıkça satışın caiz olmadığı	79
702/859 No. lu Hadîs: Veresiye hayvanı hayvanla satmanın doğru olmadığı	80
703/860 No. lu Hadîs: Malı faizciliğe âlet olur şekilde satmayı âdet edinmek ve dînin gerektirdiği cihâdî	

birakıp çiftçiliğe dalmanın mezellet getireceği	81
704/861 No. lu Hadis: Bir kimse din kardeşine şefaatte bulunduktan sonra ondan hediye almış olursa büyük riba işlemiş olduğu	83
705/852 No. lu Hadis: Rüşvetin verene de alana da haram olduğu	84
706/803 No. lu Hadis: Hayvanın ödünç alınabileceği	85
Altın ve gümüş olmayan yerde, hayvanların birbiri ile değiştirilmesi	86
707/864 No. lu Hadis: Bahçenin meyvesinin yaşını kuru ile kurusunu yaş ile aynı ölçekle satmamak	86
708/865 No. lu Hadis: Yaş hurmanın kuruduğunda eksildiği	87
709/866 No. lu Hadis: Borca mukâbil borcu satmanın yasak olduğu	88
HEDİYYE MEYVELER İLE YEMİŞLERİN AĞAÇLARINI SATMAK BÂBİ.....	89
710/867 No. lu Hadis: Hediye hurma meyvelerini tahminen vermenin caiz olduğu	89
Meyveler olgunlaşmadan ve ariyyeler müstesna, ondan bir şeyi dinar ve dirhemden başkası ile satmanın menhi olduğu	89
711/868 No. lu Hadis: Belli miktardaki hediye hurmanın tahminle satışı	90
712/869 No. lu Hadis: Salâhı göze çarpmadan meyveleri satmanın yasak olduğu	91
713/870 No. lu Hadis: Yemişler olgunlaşmadan satmanın yasak olduğu	93
714/871 No. lu Hadis: Üzüm kararmadıkça satışının yasak buyurulduğu	93
715/872 No. lu Hadis: Mala sonradan gelen bir âfet sonunda bir şey almamak	94
716/873 No. lu Hadis: Aşılandıktan sonra satın alınan hurmalığın meyvesinin bayia ait olduğu	95
SELEM, KARZ ve REHİN BÂBLARI.....	96
717/874 No. lu Hadis: Selemin ma'lûm tartıda ma'lûm vadeye kadar yapılacağı	96
718/875 No. lu Hadis: Selemin meşrû olduğu (Abdurrahman b. Ebzâ'nın hayatı)	97
719/876 No. lu Hadis: Başkalarının mallarını ödemek için alana Allâh'ın yardım edeceği, itlâf için alanı itlâf edeceği	98
720/877 No. lu Hadis: Verisiye satışın ve vakti hali oluncaya kadar vade vermenin câiz olduğu	100
REHİN BÂBİ.....	101
721/878 No. lu Hadis: Rehin olan hayvana nafakası mukâbilinde binileceği	101
Sâhibinin izni olmadan başkasının hayvanını sağmanın yasak olduğu	102
722/879 No. lu Hadis: Rehnin geliri ve masrafı sahibine aittir (Saîd bin Müseyyeb'in hayatı)	103
ÖDÜNC BÂBİ	105
723/880 No. lu Hadis: Hayvanı ödünç almanın câiz olduğu	105
724/881 No. lu Hadis: Menfaat celbeden her ödünç ribâdır (Abdullâh bin Selâm'ın hayatı)	106
TEFLÎS ve HACR BÂBİ.....	108
725/884 No. lu Hadis: İflâs (Ebûbekr bin Abdurrahman'ın hayatı)	109
726/887 No. lu Hadis: Ödeme imkânı varken ödememenin hürmeti (Amr b. Şerîd'in hayatı)	111
727/888 No. lu Hadis: Borcu çok olup da ödeyemiyenin durumu	112
728/889 No. lu Hadis: Hâkimin borçlu bir kimseyi malında tasarruftan men ederek onun malını satabileceği (İmâmü'l-Vâkıdî'nin hayatı)	113
Müslümanın malının gönlünün rızâsı ile helâl olacağı (Abdullâh bin Ca'fer ve Abdullâh bin Zübeyr'in	

hayatları)	114
729/890 No. lu Hadis: Onbeş yaşına varmayan kimsenin alış veriş yapamıyacağı	116
730/891 No. lu Hadis: Kıl bitmekle bulûğa erildiği (Sa'd bin Muâz'ın hayatı)	117
731/892 No. lu Hadis: Kocasının izni olmadan kadının teberruu	118
732/893 No. lu Hadis: Dilenmenin helâl olduğu kişiler	118
SULH BÂBİ	120
733/894 No. lu Hadis: Müslümanlar arasında sulhun cevâzı (Amr b. Avf-i Müzenî'nin hayatı).....	120
734/896 No. lu Hadis: Komşular arasındaki bağıllık	122
Zarar (görmek) ve başkasına zarar vermenin câiz olmadığı	122
735/897 No. lu Hadis: Gönül rızâsı olmadan din kardeşinin herhangi bir şeyini almanın helâl olmadığı (Abdullâh bin Sâib'in hayatı).....	123
HAVÂLE VE KEFÂLET BÂBİ	125
736/898 No. lu Hadis: Zenginin borcunu sallantıda bırakmasının zulüm olduğu	125
737/899 ve 738/900 No. lu Hadisler: Borçlu olarak ölen kulun durumu	126
739/901 No. lu Hadis: Hadd için kefaletin sahîh olmadığı	129
ŞİRKET VE VEKÂLET BÂBİ	131
740/902 No. lu Hadis: Hıyânet etmemek üzere şirkete teşvik	131
741/903 No. lu Hadis: Şirketin islâmiyetten önce de olup İslâmın onu takrir ettiği (Sâib bin Abdullâh Mahzûmî'nin hayatı)	132
742/904 No. lu Hadis: Kazanç husûsunda şirketin caiz olduğu	132
743/950 No. lu Hadis: Şer'î vekâlete delil olduğu	133
744/906 No. lu Hadis: Alışverişte vekâlet (Urvetü'l-Bârîkî'nin hayatı)	134
745/907 No. lu Hadis: Hükûmet reisinin zekât toplamak için vekil göndermesi.....	134
746/908 No. lu Hadis: Hac'da kurban kesmekte vekâletin caiz olduğu	136
747/909 No. lu Hadis: İslâmiyette recmin olduğu ve hadd vurmağa vekâlet	136
İKRÂR BÂBİ	137
748/910 No. lu Hadis: Acı da olsa, hakkı söylemenin şart olduğu.....	137
EMÂNET VERİLEN ŞEYLER BÂBİ	139
749/911 No. lu Hadis: Elin aldığı şeyden verinceye kadar mes'ûl olduğu	139
750/912 No. lu Hadis: Emânete riâyet ve hıyânet edene hıyânet etmemek	140
Zafer meselesi	141
751/913 No. lu Hadis: Âriyetin ödetmekle ödeneceği (Ya'lâ b. Ümeyye'nin hayatı).....	142
752/914 No. lu Hadis: Kefaletin hayırlı olduğu (Safvân b. Ümeyye'nin hayatı).....	143
GASIB BÂBİ	144
753/916 No. lu Hadis: Zulüm ile yer almanın câiz olmadığı	144
754/917 No. lu Hadis: Bir kimsenin malını istihlâk edenin misli ile ödiyeceği (Hz. Zeyneb, Hz. Hafsa ve Hz. Safiyye r.anhünne'nin hayatları).....	146
755/918 No. lu Hadis: Başkasının arazisini izinsiz ekenin ondan faydalanamıyacağı.....	148
756/919 No. lu Hadis: Başkasının yerine dikilen ağacın sahibinin olup yerin asıl sahibine iade edileceği	

(Urvetübnü Zübeyr bin Avvâm'ın hayatı).....	149
757/921 No. lu Hadîs: Malların izinsiz alınmasının haram olduğu	151
ŞUF'A BÂBİ	152
758/922 No. lu Hadîs: Taksim olunmamış her şeyde şuf'anın olduğu	152
759/924, 760/925 No. lu Hadîsler: Evin komşusu o eve şeffî olmağa daha haklıdır	154
761/926 No. lu Hadîs: Komşunun şuf'a hakkına mâlik olduğu	155
762/927 No. lu Hadîs: Şuf'a'nın ikâli çözmek gibi olduğu	156
MUDÂREBE BÂBİ	158
763/928 No. lu Hadîs: Mudârebenin câiz olduğu yerler (Suhayb b. Sinân'ın hayatı).....	159
764/929 No. lu Hadîs: Müslümanlar arasında mudârebenin caiz olduğu	160
MÜSÂKAT ve İCÂRE BÂBİ	161
765/930 No. lu Hadîs: Müsâkat ve müzâraanın caiz olduğu.....	161
766/931 No. lu Hadîs: Bir araziye altın ve gümüşle kiralamanın caiz olduğu (Hanzale b. Kays)	162
767/932 No. lu Hadîs: Müzâra'anın caiz olduğu (Zeyd bin Sâbit'in hayatı).....	164
768/933 No. lu Hadîs: Vücuttan kan çıkararak tedavinin caiz olduğu	166
769/934 No. lu Hadîs: Haccâm'ın kazancının habîs olduğu	167
770/935 No. lu Hadîs: Üç sınıfın kabahatlarının büyük olduğu	168
771/936 No. lu Hadîs: Üzerine haklı olarak ücret alınan şey Allâh'ın kitâbı olduğu	168
772/937 No. lu Hadîs: Ücretle çalışanın teri kurumadan ücretini vermek	170
773/940 No. lu Hadîs: Ücretle çalışanın ücretini bildirmenin mendûb olduğu.....	171
SÂHİBSİZ YERLERİN İHYÂSİ BÂBİ	172
774/941 No. lu Hadîs: Sâhibsiz yeri i'mâr edenin ona malik olması	172
775/942 No. lu Hadîs: Çorak yeri ihya edenin, ihya edene aid olduğu	173
776/943 No. lu Hadîs: Allâh ve Resûlünden başka kimsenin otlağının olmadığı	174
777/944 No. lu Hadîs: Zarar ve zararlar mukâbelenin olmadığı	176
Başkasına zarar verene Allâh'ın zarar verdiği	176
Komşunun duvarına giriş koymanın caiz olduğu	176
778/945 No. lu Hadîs: Sâhibsiz yeri duvarla çevirenin ona sâhib olması.....	177
779/945 No. lu Hadîs: Hayvanları için kuyu kazana mükâfât olduğu.....	177
Kuyuların harîmi	177
780/948 No. lu Hadîs: İslâmiyette yer parsellemenin caiz olduğu.....	178
781/949 No. lu Hadîs: Pay edilen arazilerin taksimi	179
782/950 No. lu Hadîs: Üç şeyin kimseye ait olmadığı	180
VAKIF BÂBİ	181
783/951 No. lu Hadîs: Ölümünden sonra ecri kesilen ve kesilmeyen şeyler	181
784/952 No. lu Hadîs: İslâmiyette vakıf meselesi	183
785/953 No. lu Hadîs: Zekât mallarından bir miktarının vakf edilmesi	184
HİBE, UMRÂ ve RUKBÂ BÂBİ	185
786/954 No. lu Hadîs: Ana babaların bağışta çocukları eşit tutmaları (Nu'mân b. Beşîr'in hayatı)	185

787/955 No. lu Hadîs: Hibeden dönmenin yasak olduğu	187
788/956 No. lu Hadîs: Müslümana verilen bağıştan dönmenin caiz olmadığı.....	188
789/957 No. lu Hadîs: Hediyeinin kabulü ve karşılık vermenin sünnet olduğu	188
790/958 No. lu Hadîs: Hibe edenin rızasının şart olduğu	189
791/959 No. lu Hadîs: Umra ve rukbâ'nın meşrû olduğu (Şurayh 'in hayatı)	190
792/960 No. lu Hadîs: Tasadduk edilen malı para ile olsada geri almamak	192
793/961, 794/962 No. lu Hadîsler: Karşılıklı hediye vermenin tavsiye edildiği.....	192
795/963 No. lu Hadîs: Hediye ne kadar az olsa vereni tahkir etmemek	193
796/964 No. lu Hadîs: Hibe verenin karşılığı verilmeyince hibesinden dönmesi	194
LUKATA BÂBİ	195
797/965 No. lu Hadîs: Haram olması mümkün olan şeyleri yememek	195
798/966 No. lu Hadîs: Müslümanın müslüman kardeşinin malını saklamasının sûreti (Zeyd b. Halid-i Cühenî 'nin hayatı)	196
Müminin kaybettiği malın ateş paresi olduğu	196
967/799 No. lu Hadîs: Kayıp olan hayvanı bulanın bildirmezse dalâlette olduğu	197
Buluntu mala yapılacak muâmele	198
800/968 No. lu Hadîs: Bulunan mala âdil iki şahit tutmak (İyad b. Himar 'in hayatı).....	200
801/969 No. lu Hadîs: Resûlullâhın hacıların lukatasından menettiği (Abdurrahman b. Osman-ı Teymî 'nin hayatı).....	200
802/970 No. lu Hadîs: Yırtıcılardan azı dişine olanla ehli eşek ve zimmî malından lukatanın helâl olmadığı...201	201
FERAİZ BÂBİ	203
803/971 No. lu Hadîs: Hisseleri ehillerine vermek	203
804/972 No. lu Hadîs: Müslümanın kâfire, kâfirin de müslümana mirasçı olamayacağı (Mesrûk bin Ecda 'ın hayatı).....	204
805/973 No. lu Hadîs: Mîrasda kız, oğul kızı ve kız kardeş	205
806/974 No. lu Hadîs: İki millet ehlinin birbirine mirasçı olamayacağı	206
807/975 No. lu Hadîs: Büyükbaba ve torunlar arasında mirasın taksimi	207
808/976 No. lu Hadîs: Nine'nin mîrasdan altıda bir alacağı	208
809/977, 810/978 No. lu Hadîsler: Dayı mirasçısı olmayanın mirasçısıdır	209
811/979 No. lu Hadîs: Çocuğun doğduğu günden mirasçı olduğu.....	210
812/980 No. lu Hadîs: Kâtile miras verilmeyeceği	210
813/981 No. lu Hadîs: Velâ'nın mîras olarak alınmadığı.....	211
814/982 No. lu Hadîs: Velâ'nın satılmıyacağı ve hibe edilemeyeceği	212
815/983 No. lu Hadîs: Ashâb hakkında bazı hususlar ve üstün vasıflı olanları (Ebû Kılâbe 'nin hayatı).....	213
VASİYETLER BÂBİ	214
816/984 No. lu Hadîs: Vasiyetin husûsiyeti.....	214
817/985 No. lu Hadîs: Vasiyetin üçte birden yapılması	217
818/986 No. lu Hadîs: Evlâdın verdiği sadakanın ölen kimseye ulaşacağı	219
819/987 No. lu Hadîs: Vâris'in vasiyet edemeyeceği.....	220

820/983 No. lu Hadîs: Malın üçte birinin vasiyyet edilebileceği	222
VEDÎÂ BÂBÎ	224
821/992 No. lu Hadîs: Emânet verilen kimseye ödeme olmadığı	224
NIKÂH BAHSİ	225
Nikâhın sebep ve hikmetleri	225
Nikâhın Sıfatı	228
Nikâhın Ta'rîfi	229
Nikâhın Rüknü	229
822/993 No. lu Hadîs: Evlenmeye gücü yetenin hemen evlenmesi	233
823/994 No. lu Hadîs: Nikâhın ehemmiyeti	235
824/995 No. lu Hadîs: Çok doğuran kadınlarla evlenmenin iyi olduğu	237
825/997 No. lu Hadîs: Kadının dört husus için nikâh edildiği	238
826/998 No. lu Hadîs: Evlenen kimseyi tebrik etmenin iyi olduğu	239
827/999 No. lu Hadîs: Teşehhüd'ün nikâh ve sairedede sünnet olduğu	240
829/1000 No. lu Hadîs: Bir kadınla evlenmek isteyenine ona bakması	241
829/1004 No. lu Hadîs: Dünürlük üzerine dünürlük göndermenin yasak olduğu	243
830/1005 No. lu Hadîs: Nikâhda vekâlet vesâire dâir bazı meseleler	244
831/1007 No. lu Hadîs: Nikâhı ilân (Âmir b. Abdullâh b. Zübeyr'in hayatı)	248
832/1008 No. lu Hadîs: Nikâhın ancak veli ile olacağı	249
833/1010 No. lu Hadîs: Velisinin izni olmadan kadının kendisini nikâhlanması	251
834/1011 No. lu Hadîs: Dul kadının ve bâkirenin nikâhında izin	252
835/1012 No. lu Hadîs: Dul kadın nefsinde tasarrufa velisinden daha layıktır	253
836/1013 No. lu Hadîs: Kadının kendini ve başkalarını evlendiremeyeceği	254
837/1014 No. lu Hadîs: Kızların veliler arasında trampa edilmesinin yasak olduğu	256
838/1015 No. lu Hadîs: Babanın bâkire kızını nikâha mecbûr edemeyeceği	257
839/1016 No. lu Hadîs: İki ayrı erkekle evlendirilen kız öncekindir (Ebû Saîd Hasen'in hayatı)	258
840/1017 No. lu Hadîs: Sahibinin izni olmadan kölenin evlenmesi	259
841/1018 No. lu Hadîs: Bir kadınla halası veya teyzesinin aynı nikâh altında toplanamayacağı	260
842/1019 No. lu Hadîs: İhrâmlının nikâh edemeyeceği ve nikâhlanamayacağı	260
843/1020 No. lu Hadîs: İhrâmlı olarak evlenmek	261
844/1022 No. lu Hadîs: Nikâh akdedilirken verilen şartların yapılması gerektiği	262
845/1023 No. lu Hadîs: Müt'anm ebediyyen nesh edildiği	263
846/1024 No. lu Hadîs: Müt'anın nehy edildiği yıl	265
847/1025 No. lu Hadîs: Hayber'de müt'a ve ehli eşek etininin yasaklandığı	265
848/1026 No. lu Hadîs: Müt'anm ebediyyen haram kılındığı	266
849/1027 No. lu Hadîs: Hullenin yasak olduğu	268
850/1029 No. lu Hadîs: Had vurulan zânî ancak kendi gibisini nikâhlayabileceği	270
851/1030 No. lu Hadîs: Boşanan kadının önceki kocasıyla evlenmesinin şartı	270
KEFÂET VE MUHAYYERLİK BÂBÎ	272

852/1031 No. lu Hadis: Arapların birbirine küfür oldukları	272
İnsanların eşit olduğu.....	273
853/1033 No. lu Hadis: Kefâette dinden başkasına bakılmıyacağı (Fatıma binti Kays'ın hayatı).....	273
854/1034 No. lu Hadis: Kefâette soy ve sülâleye itibâr edilemeyeceği (Ebû Hind'in hayatı)	274
855/1035 No. lu Hadis: Kefâet; âzâdlı câriye ve köle kocası	275
856/1036, 857/1037 No. lu Hadisler: Kâfir nikâhlarının, İslâm nikâhına muhalif de olsa itibâra alınacağı (İbn-i Feyrûz ve Gaylân bin Seleme'nin hayatları).....	277
858/1038, 859/1039 No. lu Hadisler: İddetin nikâh ve devamı bekasında tesiri	279
860/1040 No. lu Hadis: Müslüman olduğunu bildiği halde bir kadın başka kocaya gitse nikâhlarının bozulmayacağına, ikinci nikâhın batıl olduğu.....	282
861/1041 No. lu Hadis: Bars denilen illetin sakınılacak bir şey (hastalık) olduğu	283
862/1042 No. lu Hadis: Cimâ' edilen kadına mehir verileceği	285
KADINLARLA GEÇİNME BÂBİ	288
863/1043 No. lu Hadis: Kadına arkasından cimâ' etmenin yasak olduğu	288
864/1044 No. lu Hadis: Erkeğe ve kadına arkasından cimâ'ın yasakladığı.....	289
865/1044 No. lu Hadis: Komşuluk ve komşu hakkının büyüklüğü.....	290
866/1045 No. lu Hadis: Uzaktan gelirken kadına haber vermeden yanına girmek	292
867/1046 No. lu Hadis: Kadın ile koca arasındakilerin ifşa edilemeyeceği	293
868/1047 No. lu Hadis: Kadına sadaka vermenin vücûbu	294
869/1048 No. lu Hadis: Kadına arkadan cimâ'ın çocuk için zararlı olduğu	295
870/1049 No. lu Hadis: Erkeğin cimâ'da besmele çekmesi ve duada bulunması	296
871/1050 No. lu Hadis: Erkek kadını yatağına seslediği vakit gelmesi gerektiği	298
872/1051 No. lu Hadis: Saç ekleme ve vücuda döğme yapmanın yasak olduğu	300
873/1052 No. lu Hadis: Gile: Emzikli kadınla cimâ (Cüzâme binti Vehb'in hayatı).....	301
Azil	301
874/1053 No. lu Hadis: Cariyeleri azil yapma	302
875/1054 No. lu Hadis: Azlin caiz olduğu.....	303
876/1055 No. lu Hadis: Resûlullâhın hanımlarını bir gusülle dolaştığı.....	304
MEHİR BÂBİ	307
877/1056 No. lu Hadis: Âzâd edilen kadına mehir vermek	307
878/1057 No. lu Hadis: Mehirin husûsiyetleri (Ebû Seleme bin Abdurrahmân'ın hayatı).....	308
879/1058 No. lu Hadis: Zifâftan evvel kadına bir şey vererek gönlünü hoş etmenin iyi olduğu (Fâtımetü'z-Zehrâ'nın hayatı).....	309
880/1059 No. lu Hadis: Nikâhdan evvel verilen mehrin kadına ait olduğu	310
881/1060 No. lu Hadis: Cimâ vâki olmadan kocası ölen kadının mehri (Alkame bin Kays ve Ma'kûl bin Sinân'ın hayatı)	311
882/1061 No. lu Hadis: Kadına ufak da olsa mehir vermenin onu helâl kılacağı	313
883/1062 No. lu Hadis: Bir çift ayakkabı karşılığında nikâh (Abdullâh bin Âmir bin Rebîa'nın hayatı).....	314
884/1063 No. lu Hadis: Mehirin nikâhda şart olduğu.....	315

885/1064 No. lu Hadis: Mehrin on dirhemden az olmayacağı.....	315
886/1064 No lu Hadis: Mehrin hayırlısı en az olanı olduğu	316
887/1065 No lu Hadis: Cimâ etmeden boşanan kadına mût'a vermek	316
DÜĞÜN DAVETİ BÂBİ.....	319
888/1067 No. lu Hadis: Damada dua etmek	319
889/1068 No. lu Hadis: Düğün yemeğine çağırıldığında icabet etmek	321
890/1069 No. lu Hadis: Düğün yemeğinin en kötüsü.....	322
891/1070 No. lu Hadis: Düğün davetine icâbet ve oruçlu ise hayırlı dua etmek	323
892/1072 No. lu Hadis: Düğünde ilk günün yemeğinin hak olduğu	324
893/1074 No. lu Hadis: Düğün yemeğinin az da olsa yapılacağı (Safiye binti Şeybe'nin hayatı).....	325
894/1075 No. lu Hadis: Velimenin koyun kesmeden olabileceği	326
895/1076 No. lu Hadis: Davette en önce en yakına icâbet	326
896/1077 No. lu Hadis: Bir yere dayanarak yemek yememek	327
897/1078 No. lu Hadis: Yemeği sağ elle yemek ve Besmele ile başlamak	328
Besmelenin aşikâre çekmek	329
898/1079 No. lu Hadis: Yemek yerken önünden yemek	330
899/1080 No. lu Hadis: Yemeği beğenmemenin doğru olmadığı	330
900/1081 No. lu Hadis: Sol elle yemek yememek	331
901/1082 No. lu Hadis: Bir şey içerken kabın içine solumamak	331
Su içme âdabı	332
Ayakta su içmeği âdet haline getirmemek	333
Bir şey dağıtırken sağdan başlamak	334
ZEVCELER ARASINDA ADALET BÂBİ	335
902/1084 No. lu Hadis: Zevceler arasında adaletli muamele etmek	335
903/1085 No. lu Hadis: İki Zevcesi arasında adâleti gözetmeyenin durumu.....	336
904/1086 No. lu Hadis: Yeni zevcenin eskisine tercih edileceği	337
905/1087 No. lu Hadis: Bakire ile dul kadınlara zikredilen miktarda hak tanıdığı	338
906/1088 No. lu Hadis: Kadının nevbet gününü başışlaması (Sevde binti Zem'a'nın hayatı)	339
907/1089 No. lu Hadis: Erkeğin nevbeti olmayan karısının yanına girerek öpmesi	341
903/1091 No. lu Hadis: Kadının izniyle nevbet hakkının câiz olduğu	341
909/1092 No. lu Hadis: Sefere çıkarken kadınları arasında kur'a çekmek.....	342
910/1093 No. lu Hadis: Kadını hafifçe döğmek (Abdullâh bin Zem'a'nın hayatı).....	343
HULÛ' BÂBİ.....	344
911/1094 No. lu Hadis: Hul'un meşrûiyeti (Sâbit bin Kays'in hayatı)	345
BOŞANMA BÂBİ.....	349
Talâk, sebebi, şartı, rüknü, hükmü vesâir izahat	349
912/1098 No. lu Hadis: Allâh indinde helâllerin en sevimlisi.....	351
913/1099 No. lu Hadis: Karısını boşayıp sonra nikâhına dönmek isteyen	352
914/1104 No. lu Hadis: Talâk hakkında bazı hususlar	354

915/1105 No. lu Hadîs: Resûlullâh zamanında üç talâkın olduğu (Mahmud b. Lebîd'in hayatı).....	360
916/1105 No. lu Hadîs: Bir mecliste üç talâkla boşamanın hükmü.....	361
917/1109 No. lu Hadîs: Üç şeyin şakası da ciddisi de yapıldığında ciddi sayıldığı.....	364
918/1112 No. lu Hadîs: Gönülden geçeni yapmadıkça ma'füvv olduğu.....	365
919/1113 No. lu Hadîs: Hatâ, nisyân ve ikrâhm cezâsının kaldırıldığı.....	366
920/1114 No. lu Hadîs: Erkeğin karısını kendisine haram etmesi.....	367
921/1116 No. lu Hadîs: Erkeğin karısına evine git demesinin bir talâk olduğu.....	368
922/1117 No. lu Hadîs: Talâkın nikâhdan köle azadının da milkten sonra olduğu.....	370
923/1119 No. lu Hadîs: Milk olmayan şeyde adak, ıtık ve talâk olmadığı.....	372
924/1120 No. lu Hadîs: Üç kişiden kalem kaldırıldığı.....	372
Sarhoşun talâkı (Saîd bin Mansûr'un hayatı).....	374
RİC'AT BAHSİ	375
925/1121 No. lu Hadîs: Ric'atin meşrû olduğu.....	375
926/1122 No. lu Hadîs: Kadının boşayan erkeğin nasıl hareket edeceği.....	377
ÎLÂ, ZİHÂR VE KEFFÂRET BÂBİ	378
Îlânın tarifi, sebeb, şart, rûkn ve hükmü.....	378
927/1124 No. lu Hadîs: Erkeğin kadına yaklaşması için yemin etmesi.....	378
928/1125 No. lu Hadîs: Îlâyı yapanın dört ay geçtimi, boşaymcaya kadar durur, o boşamadıkça aleyhine talâk vâki olmayacağı.....	380
929/1124 No. lu Hadîs: Dört ay geçtikten sonra mûlfiyî durdurmanın lüzumu (Süleyman bin Yesâr'ın hayatı).....	381
930/1124 No. lu Hadîs: Îlâ müddetinin dört ay olduğu.....	382
Zihâr	383
931/1125 No. lu Hadîs: Zihâr'a delîli.....	384
Zihâra dair bazı meseleler.....	385
932/1126 No. lu Hadîs: Zihârın bâzı şartları (Selemetübnü Sahr'ın hayatı).....	386
LÎ'AN BÂBİ	391
Li'ân hakkında izahat.....	391
933/1127 No. lu Hadîs: Li'ânın hükmü nasıl cereyan ettiği.....	392
934/1128 No. lu Hadîs: Lânetleşen karı kocanın birbirinden ayrılacağı.....	398
935/1129 No. lu Hadîs: Hâmîle kadına liân.....	399
936/1130 No. lu Hadîs: Liân esnasında yalan yere yeminin büyük vebâli.....	400
937/1131 No. lu Hadîs: Liândan sonra karı kocanın durumları.....	401
938/1132 No. lu Hadîs: Kadının kocasından başka kimse ile laubali olmaması.....	402
939/1133 No. lu Hadîs: Allâh indinde itibarsız kadın ve rahmetten mahrûm adam.....	403
940/1133-a, 941/1134-b No. lu Hadîsler: Çocuğu bir defa ikrar ettikten sonra artık nefyetmenin sahîh olmayacağı.....	404
İDDET VE YAS TUTMA BÂBİ	406
İddet hakkında izahat.....	406

942/1135 No. lu Hadîs: Kocası ölen hamile kadının iddeti.....	407
943/1136 No. lu Hadîs: Cârîyenin iddeti	410
944/1137 No. lu Hadîs: Üç defa boşanan kadına mesken ve nafaka (Şa'bi'nin hayatı).....	411
945/1138 No. lu Hadîs: Kadının yas tutması	413
946/1139 No. lu Hadîs: İhdâd yapan kadının koku sürmesinin yasak olduğu	417
947/1140 No. lu Hadîs: Kocası ölen kadının sürmelenmesi	418
948/1141 No. lu Hadîs: Boşanan kadının ihtiyacı için gündüz evinden çıkması	418
949/1142 No. lu Hadîs: Kocası ölen kadının iddetini başladığı evde bitirmesi (Fürey'a binti Mâlik'in hayatı)	419
950/1143 No. lu Hadîs: Boşanma hususunda bâzı meseleler.....	421
951/1144 No. lu Hadîs: Ümmü Veled'in iddeti	422
952/1144 No. lu Hadîs: Kur'ların ancak tuhurlar olduğu	423
953/1145 No. lu Hadîs: Cârîyenin talâk ve iddeti	426
954/1147 No. lu Hadîs: Hamile kadınla gebe bırakandan başka birinin cimânının haram olduğu (Ruveyfi b. Sâbit'in hayatı)	429
955/1148 No. lu Hadîs: Mefkûdun karışının bekleyeceği müddet ve iddet.....	430
956/1148 No. lu Hadîs: Mefkûdün nikâhının durumu.....	432
957/1149, 958/1150 No. lu Hadîsler: Yabancı (ecnebi) kadınla başbaşa kalmanın haram olduğu.....	433
959/1151 No. lu Hadîs: Hamile cârîye doğurmadıkça cimâ edilemeyeceği.....	433
960/1153 No. lu Hadîs: Fıraş ile çocuğun nesebinin babadan sabit olacağı	435
SÛT EMME BÂBİ	440
Radâ' hakkında izahat.....	440
961/1157 No. lu Hadîs: Radâ'ın sâbit olması için emmenin mikdârı.....	440
962/1158 No. lu Hadîs: Sütkardeşî olanların kardeşliğin sübûtuna dikkat etmeleri.....	442
963/1159 No. lu Hadîs: Sütkardeşliği hususunda bâzı meseleler.....	443
Çocuğun ana karnı ve süten ayrılmasının müddeti (İmâm Züfer'in hayatı).....	444
954/1160 No. lu Hadîs: Emzirenin kocası ile yakınları hakkında radâ' hükmü sâbit olduğu (Eflah'ın hayatı).....	446
965/1161 No. lu Hadîs: Süt emme miktarı	447
Nesih hakkında izahat.....	447
966/1162 No. lu Hadîs: Sütkardeşliği neseb gibi haram kıldığı.....	448
967/1163, 968/1164 ve 969/1165 No. lu Hadîsler: Büyük insanın emmesi ile radâ'ın sâbit olmayacağı (Süfyân bin Uyeyne'nin hayatı).....	449
970/1166 No. lu Hadîs: Sütananın şehâdetinin makbûl olduğu (Ukbe bin Hâris'in hayatı)	451
971/1167 No. lu Hadîs: Ahmak kadından sütana yapmamak	452
NAFAKALAR BÂBİ	453
973/1169 No. lu Hadîs: Şikâyet ve fetvâ almak için birini hoşlanmadığı bir sıfatla anmanın caiz olduğu (Ebû Süfyân bin Harb ve Hind binti Utbe'nin hayatları)	453
973/1169 No. lu Hadîs: Yüksek elin alçak elden hayırlı olduğu ve sadakada öncelik verilecekler (Târik-ı	

Muhâribî'nin hayatı)

974/1170 No. lu Hadîs: Kölenin hakkı	457
975/1171 ve 976/1172 No. lu Hadîsler: Kadının kocası üstünde hakkı	458
977/1173 No. lu Hadîs: Emri altındakilerin nafakasını ihmâl etmemek	459
978/1174 No. lu Hadîs: Kocası ölen hamile kadının nafakası	460
979/1176 No. lu Hadîs: Yüksek elin alçak elden hayırlı olduğu ve infâkda öncelik	461
980/1177, 981/1177 No. lu Hadîsler: Ailesine infak edemeyen adamın durumu	463
982/1178 No. lu Hadîs: İnsanın elinde bulunan şeylerden nasıl infak edeceği	467
983/1179 No. lu Hadîs: İhsan edilecek kişiler arasında ilk önce annenin geldiği	468
HADÂNE BÂBİ	469
Hadâne hakkında izahat	469
984/1180 No. lu Hadîs: Çocuğun terbiyesi için annenin daha münasib olduğu	469
985/1181 No. lu Hadîs: Çocuk kendini kayırmaya başladığı zaman anne ile baba arasında muhayyer kalacağı	471
986/1182 No. lu Hadîs: Kâfir olan anneye de hadâne hakkı olduğu (Râfi' b. Sinân'ın hayatı)	473
987/1183 No. lu Hadîs: Teyzenin anne yerinde olduğu (İbn-i Râheveyh'in hayatı)	474
988/1185 No. lu Hadîs: Hizmetçi ile ev sahibi arasındaki münasebet	477
989/1186 No. lu Hadîs: Zulmen kedi öldürmenin haram olduğu	477
CİNÂYETLER	479
Cinâyet hakkında izahat ve nevi'leri	479
990/1137, 991/1188 No. lu Hadîsler: Müslüman kişinin üç sebepten biri ile öldürüleceği	482
Cinâyetlere göre cezâlar	484
992/1189 No. lu Hadîs: İnsan kanının ne kadar büyük olduğu	485
993/1190 No. lu Hadîs: Köle mukabilinde sahibinin kısas edileceği	486
994/1191 No. lu Hadîs: Çocuğa mukâbil babanın kısas edilmeyeceği	487
995/1192 No. lu Hadîs: Diyet, esîri tahliye ve kâfirin kisası vs. hakkında izahat	489
996/1194 No. lu Hadîs: Kısas hakkında malûmât (Amr b. Hazm'ın hayatı)	490
997/1195 No. lu Hadîs: Fakirin zengine bir şey ödemiyeceği	493
998/1196 No. lu Hadîs: Yara iyileşmeden kısas yapılmıyacağı	494
999/1197 No. lu Hadîs: Anne kamındaki cenîn cinayet sebebiyle ölrse gurrenin vâcib olduğu, ağır bir şeyle insan öldürüldüğünde kısas lâzım gelmeyeceği, diyetin âkile üzerine vâcib olduğu	495
Baba ile evlâdın birbirlerine cinayet işleyemeyecekleri	497
Sec'in mekrûh olduğu	498
1003/1199 No. lu Hadîs: Dış tamamen kınıldığı zaman kısasın vâcib olduğu	499
1001/1200 No. lu Hadîs: Kâtîli bilinmeyenin diyetinin âkileye vâcib olduğu, kasten öldürmenin aynen kısas icab ettiği	501
1002/1201 No. lu Hadîs: Bir kimseyi öldürmek için tutanın hapsedileceği	503
1003/1202 No. lu Hadîs: Müste'mene karşılık Müslümanın öldürülmesi	504
Kâfire bedel müslümanın öldürülemediği	504

1004/1202-a No. lu Hadîs: Bir kişiye mukabil bir cemâatin öldürülebileceği (İbn-i Vehb ve Cerîr bin Hazm 'in hayatı)	504
1005/1203 No. lu Hadîs: Kısâs ve diyetle muhayyerlik (Ebû Şüreyh-i Huzâî 'nin hayatı).....	507
DİYETLER BÂBİ	508
Diyetin tarifi ve çeşitleri	508
1205/1006 No. lu Hadîs: Diyet hakkında izahat	509
Diyetin velilerin rızâsıyla terki	510
Mümini öldürüp seven kimsenin ibâdetinin kabul edilemeyeceği	511
Hatâ suretiyle diyet îcabeden kimseye kolaylık gösterilmesi	511
Diyetler hakkında mufassal malumat (Zeyd bin Eslem ve İbn-i Kesîr 'in hayatları)	511
1007/1206 No. lu Hadîs: Hataen katilde diyetin miktarı	516
1008/1208 No. lu Hadîs: İnsanların Allâh'a en saygısız olanları.....	517
1009/1209 No. lu Hadîs: Şibh-i amd'in diyeti	518
1010/1210 No. lu Hadîs: Diyetleri müsavi olanlar.....	519
1011/1211 No. lu Hadîs: Hekimlik yapmağa özenirken insan öldüren	519
1012/1212 No. lu Hadîs: Diyetleri müsavi olan yaralar	521
1013/1213 No. lu Hadîs: Zimmîlerin diyeti (Ömer İbni Abdülazîz 'in hayatı).....	521
1014/1214 No. lu Hadîs: Kasıtsız yaralamada diyet	524
1015/1215 No. lu Hadîs: Şibh-i amd	524
1016/1216 No. lu Hadîs: Baba ile evlâd hakkında (Ebû Rimse 'nin hayatı)	525
KAN DAVASI VE KASÂME BÂBİ	527
Kasâme hakkında izahat	527
1017/1217 No. lu Hadîs: Kasâmenin meşrû olduğu	528
1018/1218 No. lu Hadîs: Kasâme ile katlin sabit olduğu	532
ÂSİLERLE MUHÂREBE BÂBİ	535
1019/1219 No. lu Hadîs: Müslümana karşı silâh çekmenin haram olduğu	535
1020/1220 No. lu Hadîs: Câhiliyet ölümüyle ölen kimse.....	536
1021/1221 No. lu Hadîs: Ammâr bin Yâsir'i öldüren âsî çete	537
1022/1222 No. lu Hadîs: Âsî ve bâgîler hakkında muâmele.....	537
1023/1223 No. lu Hadîs: Müslüman cemiyetini dağıtmak isteyen katli (Arface b. Şüreyh 'in hayatı)	540
CÂNÎ İLE HARP, MÜRTEDDİN KATLİ BÂBİ	541
1024/1224 No. lu Hadîs: Malı uğrunda öldürülenin şehid olduğu	541
1025/1225 No. lu Hadîs: Zararı def' için işlenen cinayetler	543
1026/1226 No. lu Hadîs: Gizli mahalleri görmenin haram olduğu ve cezası	544
1027/1227 No. lu Hadîs: Hayvanların yaptığı zararları ödenmesi	545
1028/1228 No. lu Hadîs: Mürtedin katli	547
1029/1229 No. lu Hadîs: Dinini değiştirenin katli	548
Mürted kadın hakkında muâmele	548
1030/1230 No. lu Hadîs: Resûlullâha söğen kimsenin katledileceği.....	549

Selâmet Yolları III. Cildin Alfabetik Fihristi

Acı da olsa, hakkı söylemenin şart olduğu	137
Ahmak kadından sütana yapmamak	452
Ailesine infak edemeyen adamın durumu	463
Alış veriş yaparken aldatmanın yasak olduğu	65
Alış verişde ihtilâf olunca; söz mal sahibinin olduğu	10
Alış verişin şartları ve yasak alış verişler	6
Alış verişte hıyâr-ı gabn olduğu	66
Alış verişte hile yapmanın haram olduğu	52
ALİŞVERİŞ BAHSİ	5
Alışverişde vekâlet	134
Allâh indinde helâllerin en sevimsizi	351
Allâh indinde itibarsız kadın ve rahmetten mahrûm adam	403
Allâh ve Resûlünden başka kimsenin otlağının olmadığı	174
Altı sûrete şâmil olan şeyleri satmanın yasak olduğu	58
Altın başka bir şeyle beraber olup o şeyden ayrılmadıkça satışın caiz olmadığı	79
Altın ile gümüşün mevcut olsun gaib olsun birbirinden fazla miktara satmanın hürmeti	73
Altın ile gümüşün mislinden gayrisini alana riba olduğu	75
Altın ve gümüş olmayan yerde, hayvanların birbiri ile değiştirilmesi	86
Altın, gümüş, buğday ve arpanın misli misline satışı	74
Altının yerine gümüş, gümüşün yerine altın almanın caiz olduğu	34
Ammâr bin Yâsir'i öldüren âsî çete	537
Ana kamında bulunan yavruyu satmanın memnû olduğu	25
Ana kamındaki yavrularla baba sulbündeki meninin satılmıyacağı	60
Ana ve babaların bağışta çocukların müsavi tutmaları	185
Anne ile çocuğunun arasını ayırmanın memnû olduğu	45
Anne kamındaki cenine gurre, ağır şeyle öldürülüne kısas gerekmediği, diyetin âkileye vâcib olduğu	495
Arapların birbirine küfuv oldukları	272
Âriyetin ödetmekle ödeneceği	142
Ashâb hakkında bazı hususlar ve üstün vasıflı olanları	213
Âsî ve bâğiler hakkında muâmele	537
ÂSİLERLE MUHÂREBE	535
Aşılandıktan sonra satın alınan hurmalığın meyvesinin bayia ait olduğu	95
Ayakta su içmeği âdet haline getirmemek	333
Âzâd edilen kadına mehir vermek	307
Azıl	301
Azlin caiz olduğu	303
Baba ile evlâd hakkında	525
Baba ile evlâdın birbirlerine cinayet işleyemeyecekleri	497
Babanın bâkire kızını nikâha mecbûr edemeyeceği	257
Bağ bozumu zamanı üzümlü satmayıp sonradan şarap yapana satanın durumu	53
Bahçenin meyvesinin yaşını kuru, kurusunu yaş ile aynı ölçekle satmanın yasak olduğu	86
Bakire ile dul kadınlara zikredilen miktarda hak tanıdığı	338
Bars denilen illetin sakınılacak bir şey (hastalık) olduğu	283
Ödemek için malı alana Allâh'ın yardım edeceği, itlâf için alanı itlâf edeceği	98
Başkasına zarar verene Allâh'ın zarar verdiği	176
Başkasının arazisini izinsiz ekenin ondan faydalanamayacağı	148

Başkasının yerine dikilen ağacın sahibinin olup yerin asıl sahibine iade edileceği	149
Belli miktardaki hediye hurmanın tahminle satışı	90
Besmelenin aşikâre çekmek	329
Beyyinenin iddiâ edene; yemînin inkâr edene ait olduğu	11
Bir araziyi altın ve gümüşle kiralamanın caiz olduğu	162
Bir kadınla evlenmek isteyenine ona bakması	241
Bir kadınla halası veya teyzesinin aynı nikâh altında toplanamayacağı	260
Bir kız iki ayrı erkekle evlendirilirse önceki kocanın olduğu	258
Şefâatte bulunduktan sonra hediye alanın büyük riba işlemiş olduğu	83
Bir kimseden malını satmasını istemekte ve fiatta indirim yapmakta beis olmadığı	13
Bir kimsenin malını istihlâk edenin misli ile ödyeceği	146
Bir kimseyi öldürmek için tutanın hapsedileceği	503
Bir kişiye mukabil bir cemâatin öldürülebileceği	504
Bir mecliste üç talâkla boşamanın hükmü	361
Bir şey dağıtırken sağdan başlamak	334
Bir şey içerken kabın içine solumamak	331
Bir yere dayanarak yemek yememek	327
Birdefada iki atış yapmanın yasak olduğu	29
Borca mukâbil borcu satmanın yasak olduğu	88
Borcu çok olup da ödeyemiyenin durumu	112
Borçlu olarak ölen kulun durumu	126
Boşanan kadının ihtiyacı için gündüz evinden çıkması	418
Boşanan kadının önceki kocasıyla evlenmesinin şartı	270
BOŞANMA	349
Boşanma hususunda bâzı meseleler	421
Bulunan mala âdil iki şahit tutmak	200
Buluntu mala yapılacak muâmele	198
Büyük insanın emmesi ile radâ'ın sâbit olmayacağı	449
Büyükbaba ve torunlar arasında mirasın taksimi	207
Câhiliyet ölümüyle ölen kimse	536
CÂNÎ İLE HARP, MÜRTEDDİN KATLİ	541
Cariyeleri azil yapma	302
Cariyelerin satılmasında beis olmadığı	22
Câriyenin iddeti	410
Câriyenin talâk ve iddeti	426
Cimâ etmeden boşanan kadına müt'a vermek	316
Cimâ vâki olmadan kocası ölen kadının mehri	311
Cimâ' edilen kadına mehir verileceği	285
Cinâyet hakkında izahat ve nevi'leri	479
CİNÂYETLER	479
Cinâyetlere göre cezâlar	484
Cinsi cinsle satarken aralarında iyilik, kötülükde fark olmadığı	75
Çocuğa mukâbil babanın kısâs edilmeyeceği	487
Çocuğu bir defa ikrar ettikten sonra artık nefyetmenin sahîh olmayacağı	404
Çocuğun ana karnı ve süttten ayrılmasının müddeti	444
Çocuğun kendini kayırmaya başladığı zaman anne ile baba arasında muhayyer kalacağı	471
Çocuğun terbiyesi için annenin daha münasib olduğu	469

Çok doğuran kadınlarla evlenmenin iyi olduğu	237
Çorak yeri ihya edenin, ihya edene aid olduğu	173
Damada dua etmek	319
Davette en önce en yakına icâbet	326
Dayı mirasçısı olmıyanın mirasçısıdır Çocuğun doğduğu günden mirasçı olduğu	210
Dilenmenin helâl olduğu kişiler	118
Dinini değiştirenin katli	548
Diş tamamen kırıldığı zaman kırsasın vâcib olduğu	499
Diyet hakkında izahat	509
Diyet, esîri tahliye ve kâfirin kıyası vs. hakkında izahat	489
Diyetin tarifi ve çeşitleri	508
Diyetin velîlerin rızasıyla terki	510
DİİYETLER	508
Diyetler hakkında mufassal malumat	511
Diyetleri müsavi olan yaralar	521
Diyetleri müsavi olanlar	519
Dört ay geçtikten sonra mûlîyi durdurmanın lüzumu	381
Dul kadın nefsinde tasarrufa velisinden daha layıktır	253
Dul kadının ve bâkirenin nikâhında izin	252
DÜĞÜN DAVETİ BABI	319
Düğün davetine icâbet ve oruçlu ise hayırlı dua etmek	323
Düğün yemeğine çağırıldığında icabet etmek	321
Düğün yemeğinin az da olsa yapılması icâb ettiği	325
Düğün yemeğinin en kötüsü	322
Düğünde ilk günün yemeğinin hak olduğu	324
Dünürlük üzerine dünürlük göndermenin yasak olduğu	243
Elin aldığı şeyden verinceye kadar mes'ûl olduğu	139
Emânet verilen kimseye ödeme olmadığı	224
EMÂNET VERİLEN ŞEYLER	139
Emânete riâyet ve hıyânet edene hıyânet etmemek	140
Emri altındakilerin nafakasını ihmâl etmemek	459
Emzirenin kocası ile yakınları hakkında radâ' hükmü sâbit olduğu	446
Erkeğe ve kadına arkasından cimâ'ın yasakladığı	289
Erkeğin cimâ'da besmele çekmesi ve duada bulunması	296
Erkeğin kadına yaklaşması için yemîn etmesi	378
Erkeğin karısına evine git demesinin bir talâk olduğu	368
Erkeğin karısını kendisine haram etmesi	367
Erkeğin nevbeti olmayan karısının yanına girerek öpmesi	341
Erkek (hayvan)ın menisinden kira alınmayacağı	24
Erkek kadını yatağına seslediği vakit gelmesi gerektiği	298
Evin komşusu o eve şeffi' olmağa daha haklıdır	154
Evlâdın verdiği sadakanın ölen kimseye ulaşacağı	219
Evlenen kimseyi tebrik etmenin iyi olduğu	239
Evlenmeye gücü yetenin hemen evlenmesi	233
Faizcilerin yaptıklarının haram olduğu	71
Faizi yiyene, yedirene, yazana, şahid olana haram olduğu	71
Faiz'in yetmiş üç bâb olduğu	72

Fakirin zengine bir şey ödemiyeceği	493
Fare donmuş yağın içine düşerse ne yapılır	15
FERAİZ	203
Fıraş ile çocuğun nesebinin babadan sabit olacağı	435
GASIB	144
Gizli mahalleri görmenin haram olduğu ve cezası	544
Gönül rızası olmadan din kardeşinin herhangi bir şeyini almanın helâl olmadığı	123
Gönülden geçeni yapmadıkça ma'fuvv olduğu	365
Ğile: Emzikli kadınla cimâ	301
Hac'da kurban kesmekde vekâletin caiz olduğu	136
Haccâm'ın kazancının habîs olduğu	167
Had vurulan zânî ancak kendi gibisini nikâhlayabileceği	270
HADÂNE	469
Hadâne hakkında izahat	469
Hadd için kefâletin sahîh olmadığı	129
Hâkimin borçlu bir kimseyi malında tasarruftan men ederek onun malını satabileceği	113
Hamile câriye doğurmadıkça cimâ edilemeyeceği	433
Hâmile kadına liân	399
Hamile kadınla gebe bırakandan başka birinin cimâının haram olduğu	429
Haram olması mümkün olan şeyleri yememek	195
Hatâ suretiyle diyet icâbeden kimseye kolaylık gösterilmesi	511
Hatâ, nişyân ve ikrâhın cezâsının kaldırıldığı	366
Hataen katilde diyetin miktarı	516
HAVÂLE VE KEFÂLET	125
Hayber'de müt'a ve ehli eşek etininin yasaklandığı	265
Hayvanı ödünç almanın câiz olduğu	105
Hayvanın ödünç alınabileceği	85
Hayvanları için kuyu kazana mükâfât olduğu	177
Hayvanların yaptığı zararları ödenmesi	545
Hediye hurma meyvelerini tahminen vermenin caiz olduğu	89
Hediye ne kadar az olsa vereni tahkir etmemek	193
Hediyenin kabûlü ve karşılık vermenin sünnet olduğu	188
HEDİYYE MEYVELER İLE YEMİŞLERİN AĞAÇLARINI SATMAK	89
Hekimlik yapmağa özenirken insan öldüren	519
Hem ödünç hemde satış olan malın satışının yasak olduğu	30
Hıyânet etmemek üzere şirkete teşvîk	131
Hibe edenin rızâsının şart olduğu	189
Hibe verenin karşılığı verilmeyince hibesinden dönmesi	194
HİBE, UMRÂ ve RUKBÂ	185
Hibeden dönmenin yasak olduğu	187
Hisseleri ehillerine vermek	203
Hizmetçi ile ev sahibi arasındaki münasebet	477
Hul'un meşrûiyeti	345
Hullenin yasak olduğu	268
HULÛ'	344
Hükümet reisinin zekât toplamak için vekîl göndermesi	134
İddet hakkında izahat	406

İDDET VE YAS TUTMA	406
İddetin nikâh ve devamı bekasında tesiri	279
İflâs	109
İhdâd yapan kadının koku sürmesinin yasak olduğu	417
İhrâmlı olarak evlenmek	261
İhrâmlının nikâh edemeyeceği ve nikâhlanamayacağı	260
İhsan edilecek kişiler arasında ilk önce annenin geldiği	468
İhtikârın haram olduğu	48
İhtiyaçtan artan suyu satmanın câiz olmadığı	23
İki cinsin (satılan) birbirine müsavî olacağı	77
İki kişi alışveriş yaptıkları zaman beraber bulundukları veya birinin diğerini serbest bıraktığı zaman, serbest kalanın satışının vâcib olduğu	62
İki millet ehlinin birbirine mirasçı olamayacağı	206
İki Zevcesi arasında adâleti gözetmeyenin durumu	336
İKRÂR	137
İlâ müddetinin dört ay olduğu	382
İLÂ, ZİHÂR VE KEFFÂRET	378
İlânın tarifi, sebeb, şart, rûkn ve hükmü	378
İlâyı yapanın talâkı	380
İnsan kanının ne kadar büyük olduğu	485
İnsanın elinde bulunan şeylerden nasıl infak edeceği	467
İnsanların Allâh'a en saygısız olanları	517
İnsanların eşit olduğu	273
İslâmiyette recmin olduğu ve hadd vurmağa vekâlet	136
İslâmiyette vakıf meselesi	183
İslâmiyette yer parsellemenin caiz olduğu	178
Kadın ile koca arasındakilerin ifşa edilemeyeceği	293
Kadına arkadan cimâ'ın çocuk için zararlı olduğu	295
Kadına arkasından cimâ' etmenin yasak olduğu	288
Kadına sadaka vermenin vücûbu	294
Kadına ufak da olsa mehir vermenin onu helâl kılacağı	313
Kadını hafifçe döğmek	343
Kadının bir çift ayakkabı karşılığında nikâhı	314
Kadının dört husus için nikâh edildiği	238
Kadının izniyle nevbet hakkının câiz olduğu	341
Kadının kendini ve başkalarını evlendiremeyeceği	254
Kadının kocası üstünde hakkı	458
Kadının kocasından başka kimse ile laubali olmaması	402
Kadının nevbet gününü ortağına bağışlaması	339
Kadının yas tutması	413
Kadınını boşayan erkeğin nasıl hareket edeceği	377
KADINLARLA GEÇİNME	288
Kâfir nikâhlarının, İslâm nikâhına muhalif de olsa itibâra alınacağı	277
Kâfir olan anne ve hadâne hakkı olduğu	473
Kâfire bedel müslümanın öldürülemeyeceği	504
KAN DAVASI VE KASÂME	527
Kardeş olan iki köleyi ayrı ayrı satmanın yasak olduğu	46

Karısını boşayıp sonra nikâhına dönmek isteyen	352
Karşılıklı hediye vermenin tavsiye edildiği	192
Kasâme hakkında izahat	527
Kasâme ile katlin sabit olduğu	532
Kasâmenin meşrû olduğu	528
Kasıtsız yaralamada diyet	524
Kâtile miras verilmiyeceği	210
Kâtili bilinmeyenin diyetinin âkileye vâcib olduğu, kasten öldürmenin kısas icab ettiği	501
Kayıp olan hayvanı bulanın bildirmezse dalâlette olduğu	197
Kazanç husûsunda şirketin caiz olduğu	132
Kedi ile köpeğin satılamıyacağı	16
KEFÂET VE MUHAYYERLİK	272
Kefâet; âzâdlı câriye ve köle kocası	275
Kefâette dinden başkasına bakılmıyacağı	273
Kefâette soy ve sülâleye itibâr edilemiyeceği	274
Kefaletin hayırlı olduğu	143
Kemale gelmemiş yemişi, (koyun)un sırt(in)dan yapağı ve memedeki sütü satmak	59
Kıl bitmekle bülûğa erildiği	117
Kısas hakkında malûmât	490
Kısâs ve diyetle muhayyerlik	507
Kızların veliler arasında trampa edilmesinin yasak olduğu	256
Kişinin elinin emeği olan alışveriş	7
Kocası ölen hamile kadının iddeti	407
Kocası ölen hamile kadının nafakası	460
Kocası ölen kadının iddetini başladığı evde bitirmesi	419
Kocası ölen kadının sürmelenmesi	418
Kocasının izni olmadan kadının teberruu	118
Komşular arasındaki bağlılık	122
Komşuluk ve komşu hakkının büyüklüğü	290
Komşunun duvarına giriş koymanın caiz olduğu	176
Komşunun şuf'a hakkına mâlik olduğu	155
Köle mukabilinde sahibinin kısas edileceği	486
Kölenin hakkı	457
Köpeğin bedelini, fâhişenin mehrini ve kâhinin gelirini almanın menhî olduğu	11
Kul üzerindeki hukûkun envâ'ı	5
Kur'ların ancak tuhurlar olduğu	423
Kuyuların harîmi	177
Lânetleşen karı kocanın birbirinden ayrılacağı	398
Li'ÂN	391
Li'ân hakkında izahat	391
Li'ânın hükmü nasıl cereyan ettiği	392
Liân esnasında yalan yere yeminin büyük vebâli	400
Liândan sonra karı kocanın durumları	401
LUKATA	195
Mala sonradan gelen bir âfet sonunda bir şey almamak	94
Malı faizciliğe âlet olur şekilde satmayı âdet edinmemek ve cihâdı bırakmamak	81
Malı uğrunda öldürülenin şehid olduğu	541

Malın üçte birinin vasiyyet edilebileceği	222
Malların izinsiz alınmasının haram olduğu	151
Mefkûdun karısının bekleyeceği müddet ve iddet	430
Mefkûdün nikâhının durumu	432
MEHİR	307
Mehirin husûsiyetleri	308
Mehrin hayırlısı en az olanı olduğu	316
Mehrin nikâhda şart olduğu	315
Mehrin on dirhemden az olmayacağı	315
Memnû olan dört alışveriş	31
Menfaat celbeden her ödöncün ribâ olduğu	106
Menfaatin tazmîn etmek mukâbili olduğu	54
Meyve ve ekinlerin satış vakti	37
Meyveler olgunlaşmadan ve ariyyeler müstesna, ondan bir şeyi dinar ve dirhemden başkası ile satmanın menhî olduğu	89
Milk olmayan şeyde adak, ıtk ve talâk olmadığı	372
Mîrasda kız, oğul kızı ve kız kardeş	205
MUDÂREBE	158
Mudârebenin câiz olduğu yerler	159
Muhâkale, müzâbene, muhâbere ve istisnânın menhî olduğu	36
MUHAYYERLİK	62
Müdebber olarak köle satılamıyacağı	14
Mükâteb kölenin satılıp satılmıyacağı	19
Mümini öldürüp seven kimsenin ibâdetinin kabul edilemeyeceği	511
Müminin kaybettiği malın ateş paresi olduğu	196
Mürted kadın hakkında muâmele	548
Mürtedin katli	547
MÜSÂKAT ve İCÂRE	161
Müsâkat ve müzâaranın caiz olduğu	161
Müslüman cemiyetini dağıtmak isteyen öldürülmesi	540
Müslüman kişinin üç sebepten biri ile öldürüleceği	482
Müslüman olduğunu bildiği halde bir kadın başka kocaya gitse nikâhlarının bozulmayacağına, ikinci nikâhın batıl olduğu	282
Müslümana karşı silâh çekmenin haram olduğu	535
Müslümana verilen bağıştan dönmenin caiz olmadığı	188
Müslümanın alış verişine ikaale etmenin meşru olduğu	61
Müslümanın kâfire, kâfirin de müslümana mirasçı olamayacağı	204
Müslümanın malının gönlünün rızâsı ile helâl olacağı	114
Müslümanın müslüman kardeşinin malını saklamasının sûreti	196
Müslümanlar arasında mudârebenin caiz olduğu	160
Müslümanlar arasında sulhun caiz olduğu	120
Müste'mene karşılık Müslümanın öldürülmesi	504
Müşteri kızıştırmanın men edildiği	35
Müşterinin malı tesellüm edip kendi eşyasına katmadan satmasının doğru olmadığı	33
Müt'anın ebediyyen haram kılındığı	266
Müt'anın ebediyyen nesh edildiği	263
Müt'anın nehy edildiği yıl	265

Müzâra'anın caiz olduğu	164
NAFAKALAR	453
Narh koymanın zulüm olduğu	48
Nesih hakkında izahat	447
Nikâh akdedilirken verilen şartların yapılması gerektiği	262
NİKÂH BAHSİ	225
Nikâhda vekâlet vesâire dâir bazı meseleler	244
Nikâhdan evvel verilen mehrin kadına ait olduğu	310
Nikâhı ilân	248
Nikâhın ancak veli ile olacağı	249
Nikâhın ehemmiyeti	235
Nikâhın Rüknü	229
Nikâhın sebep ve hikmetleri	225
Nikâhın Sıfatı	228
Nikâhın Ta'rifi	229
Nine'nin mîrasdan altıda bir alacağı	208
Onbeş yaşma varmayan kimsenin alış veriş yapamıyacağı	116
Ödeme imkânı varken ödememenin haram olduğu	111
ÖDÜNÇ	105
Ölü hayvanın (Farenin) necis olup olmayacağı	14
Ölümden sonra ecir kesilen ve kesilmeyen şeyler	181
Pay edilen arazilerin taksimi	179
Peyli satışın men edildiği	32
Radâ' hakkında izahat	440
Radâ'ın sâbit olması için emmenin mikdârı	440
REHİN	101
Rehin olan hayvana nafakası mukâbilinde binileceği	101
Rehinin geliri ve masrafının sahibine aid olduğu	103
Resûlullâh zamanında üç talâkın vâki olduğu	360
Resûlullâha söğen kimsenin katledileceği	549
Resûlullâhın hacıların lukatasmdan menettiği	200
Resûlullâhın hanımlarını bir gusülle dolaştığı	304
RİBÂ	67
Ribânın haram olduğunu bildirir âyet	68
Ribânın kısımları	67
Ribe'l-Fadl'ın hükmü ve Ribânın haram olduğu	70
RİC'AT BAHSİ	375
Ric'atin meşrû olduğu	375
Rüşvetin verene de alana da haram olduğu	84
Saç ekleme ve vücuda döğme yapmanın yasak olduğu	300
Sahibi ile köle arasında yapılacak akid	18
Sâhibinin izni olmadan başkasının hayvanını sağmanın yasak olduğu	102
Sahibinin izni olmadan kölenin evlenmesi	259
Sâhibsiz yeri duvarla çevirenin ona sâhib olması	177
Sâhibsiz yeri i'mâr edenin ona malik olması	172
SÂHİBSİZ YERLERİN İHYÂSI	172
Salâhı göze çarpmadan meyveleri satmanın yasak olduğu	91

Sarhoşun talâkı	374
Satarken deve ve koyunun memelerini şişirmenin yasaklığı	49
Satıcı ile alıcının ayrılıncaya kadar muhayyer olduğu	64
Satın alınan koyunun memesinde biriken sütü iade etmek	52
Satış hakkında yasak olan iki husus	39
Satış suretlerinden taş atma ile aldatmanın yasak olduğu	27
Sec'in mekrûh olduğu	498
Sefere çıkarken kadınları arasında kur'a çekmek	342
SELEM, KARZ ve REHİN BÂBLARI	96
Selemin ma'lûm tartıda ma'lûm vadeye kadar yapılacağı	96
Selemin meşrû olduğu	97
Sol elle yemek yememek	331
Su içme âdâbı	332
Sudaki balığı satmanın haram olduğu	58
SULH	120
SÜT EMME	440
Süt emme miktarı	447
Sütananın şehâdetinin yalnız makbûl olduğu	451
Sütkardeşi olanların kardeşliğin sübûtuna dikkat etmeleri	442
Sütkardeşliği hususunda bazı meseleler	443
Sütkardeşliği neseb gibi haram kıldığı	448
Şarap, lâşe ve putların satışının memnû olduğu	8
Şer'i vekâlete delil olduğu	133
Şibh-i amd	524
Şibh-i amd'in diyeti	518
Şikâyet ve fetvâ almak için birini hoşlanmadığı bir sıfatla anmanın caiz olduğu	453
ŞİRKET VE VEKÂLET	131
Şirketin islâmiyetten önce de olup İslâmın onu takrir ettiği	132
ŞUF'A	152
Şuf'a'nın ikâli çözmek gibi olduğu	156
Taksim olunmamış her şeyde şuf'anın olduğu	152
Talâk hakkında bazı hususlar	354
Talâk, sebebi, şartı, rüknü, hükmü vesâir izahat	349
Talâkın nikâhdan köle azadının da milkden sonra olduğu	370
Tasadduk edilen malı para ile olsada geri almamak	192
TEFLÎS ve HACR	108
Teşehhüd'ün nikâh ve sairede sünnet olduğu	240
Teyzenin anne yerinde olduğu	474
Umra ve rukbâ'nın meşrû olduğu	190
Urve'nin vekil olmadığı bir malı satın alıp sattığı	56
Uzaktan gelirken kadına haber vermeden yanına girmemek	292
Ücretle çalışanın teri kurumadan ücretini vermek	170
Ücretle çalışanın ücretini bildirmenin mendûb olduğu	171
Üç defa boşanan kadına mesken ve nafaka	411
Üç kişiden kalem kaldırıldığı	372
Üç sınıfın kabahatlarının büyük olduğu	168
Üç şeyin kimseye ait olmadığı	180

Üç şeyin şakası da ciddisi de yapıldığında ciddi sayıldığı	364
Ümmü Veled'in iddeti	422
Ümmü Veled'in satışının haram olduğu	20
Üzüm kararmadıkça satışının yasak buyurulduğu	93
VAKIF	181
Vâris'in vasiyet edemeyeceği	220
Vasiyetin husûsiyeti	214
Vasiyetin üçte birden yapılması	217
VASİYETLER	214
VEDÂ	224
Velâ satmanın yasak olduğu	26
Velâ'nın mîras olarak alınmadığı	211
Velâ'nın satılmıyacağı ve hibe edilemeyeceği	212
Velimenin koyun kesmeden olabileceği	326
Velisinin izni olmadan kadının kendisini nikâhlaması	251
Veresiye hayvanı hayvanla satmanın doğru olmadığı	80
Veresiye satışın ve vakti hali oluncaya kadar vade vermenin câiz olduğu	100
Vücuttan kan çıkararak tedavinin caiz olduğu	166
Yabancı (ecnebi) kadınla başbaşa kalmanın haram olduğu	433
Yara iyileşmeden kısas yapılmıyacağı	494
Yasak edilmiş meseleler	43
Yaş hurmanın kuruduğunda eksildiği	87
Yemeği beğenmemenin doğru olmadığı	330
Yemeği sağ elle yemek ve Besmele ile başlamak	328
Yemek yerken önünden yemek	330
Yemişler olgunlaşmadan satmanın yasak olduğu	93
Yeni zevcenin eskisine tercih edileceği	337
Yırtıcılardan azı dişine olanla ehli eşek ve zimmi malından lukatanın helâl olmadığı	201
Yiyecek satın alınca ölçmeden satmamak	28
Yüksek elin alçak elden hayırlı olduğu ve infâkda öncelik	461
Yüksek elin alçak elden hayırlı olduğu ve sadakada öncelik verilecekler	454
Zafer meselesi	141
Zahirelerin misli misline satılacağı	77
Zarar (görmek) ve başkasına zarar vermenin câiz olmadığı	122
Zarar ve zararla mukâbelenin olmadığı	176
Zekât mallarından bir miktarının vakf edilmesi	184
Zengin borcunu sallantıda bırakmasının zulüm olduğu	125
ZEVCELER ARASINDA ADALET	335
Zevceler arasında adaletli muamele etmek	335
Zihâr	383
Zihâra dair bazı meseleler	385
Zihâr'a delili	384
Zihârın bâzı şartları	386
Ziftan evvel kadına bir şey vererek gönlünü hoş etmenin iyi olduğu	309
Zimmîlerin diyeti	521
Zulmen kedi öldürmenin haram olduğu	477
Zulüm ile yer almanın câiz olmadığı	144

Selâmet Yolları'nın III. Cildinde mealleri geçen Âyet-i Kerîmelerin Cetvelidir

Sıra No	Sûrenin ismi	Âyet no	Sayfa No
1	Al-i İmran	129	69
2	Ahkaf	15	456
3	Ahzab	58	291
4	Ahzab	51	305
5	Bakara	282	63
6	Bakara	282	6
7	Bakara	275	6
8	Bakara	283	101
9	Bakara	188	144
10	Bakara	132-133	216
11	Bakara	180	221
12	Bakara	232	254
13	Bakara	222	288
14	Bakara	223	288
15	Bakara	236	317
16	Bakara	241	318
17	Bakara	229	344
18	Bakara	229	346
19	Bakara	228	354
20	Bakara	229	360
21	Bakara	231	375
22	Bakara	228	376
23	Bakara	228	377
24	Bakara	226	380
25	Bakara	226	380
26	Bakara	226	381
27	Bakara	221	395
28	Bakara	228	406
29	Bakara	189	395
30	Bakara	234	406
31	Bakara	234	409
32	Bakara	241	411
33	Bakara	228	425
34	Bakara	230	427
35	Bakara	230	427
36	Bakara	233	444
37	Bakara	234	447
38	Bakara	240	460
39	Bakara	178	492
40	Bakara	178	481
41	Bakara	179	481
42	Bakara	178	487

Sıra No	Sûrenin ismi	Âyet no	Sayfa No
43	Bakara	194	492
44	Bakara	194	503
45	Bakara	178	499
46	Bakara	178	502
47	Bakara	275-279	68
48	Enbiyâ	78	546
49	Enfâl	75	208
50	Enfâl	63	336
51	Fussilet	39	67
52	Hacc	5	67
53	Hicr	42	297
54	Hücrat	3	273
55	Hücrat	9	535
56	Hücrat	9	538
57	Hücrat	9	540
58	Ibrahim	31	353
59	İsrâ	25	395
60	İsrâ	15	444
61	İsrâ	26	457
62	İsrâ	15	526
63	Mâide	90	9
64	Mâide	2	142
65	Mâide	106	215
66	Mâide	104	395
67	Mâide	5	443
68	Mâide	33	484
69	Mâide	45	486
70	Mü'minûn	6	264
71	Muhammed	22	21
72	Mücadele	1	384
73	Mümtahine	10	281
74	Müzzemmil	20	158
75	Nahl	126	492
76	Nahl	126	141
77	Necm	39	219
78	Nâziât	43	395
79	Nisa	29	114
80	Nisa	128	120
81	Nisa	128	339
82	Nisa	57	141
83	Nisa	11	203

Sıra No	Sûrenin ismi	Âyet no	Sayfa No
84	Nisa	176	203
85	Nisa	11	206
86	Nisa	12	215
87	Nisa	11	222
88	Nisa	3	226
89	Nisa	32	226
90	Nisa	25	246
91	Nisa	24	246
92	Nisa	3	254
93	Nisa	23	260
94	Nisa	20	309
95	Nisa	22	446
96	Nisa	129	335
97	Nisa	4	346
98	Nisa	129	374
99	Nisa	23	441
100	Nisa	141	473
101	Nisa	93	479
102	Nisa	191	508
103	Nisa	92	523
104	Nûr	3	270
105	Nûr	6-9	392
106	Şûrâ	40	141
107	Taha	16	344
108	Tahrim	6	472
109	Talâk	1	360
110	Talâk	2	376
111	Talâk	4	407
112	Talâk	4	408
113	Talâk	4	409
114	Talâk	6	411
115	Talâk	6	411
116	Talâk	1	362
117	Talâk	1	424
118	Talâk	1	412
119	Talâk	1	419
120	Talâk	7	464
121	Yunus	94	395
122	Zuhruf	16	395

Selâmet Yolları'nın III. Cildinde hayatları yazılı Sahâbe-i Kirâm'ı Alfabetik sırasıyla ve rivâyet ettikleri hadîs numaralarını gösterir cetveldir.

Sahâbenin			Bu kitapta hayatının bulunduğu shf.	Rivâyet ettiği hadîs adedi	Hadîs Numaraları
Adı ve Künyesi	Doğum Tarihi	İrtihali			
Abdullah b. Abbas	H.O.3	68		35	687/843, 717/874, 768/933, 771/936, 776/943, 777/944, 787/955, 790/958, 803/971, 935/1012, 938/1015, 843/ 1020, 858/1038, 860/1040, 864/1043, 914/1104, 916/1106, 919/1113, 870/1049, 879/1058, 898/1079, 911/ 920/1114, 930/1124, 931/1125, 936/ 1130, 938/1132, 958/1150, 966/1162, 968/1164, 1001/1200, 1010/1210, 1015/1215, 1029/1229, 1030/1230
Abdullah b. Amir	63–73	58	314	3	883/1062, 977/1173, 984/1180
Abdullah b. Amr b. As				5	705/862, 706/863, 806/974, 951/1144, 1009/1209
Abdullah b. Büreyde			53	1	682/837
Abdullah b. Mes'ûd		32		13	648/802, 672/837, 680/835, 686/842, 694/851, 742/904, 805/973, 827/999, 849/1027, 892/1072, 969/1165, 990/1187, 1007/1206
Abdullah b. Mugaffel		56/60		1	779/947
Abdullah b. Omer		72		44	656/810, 659/813, 660/814, 661/815, 667/822, 668/823, 662/824, 690/846, 692/848, 703/860, 707/864, 709/866, 712/869, 716/873, 729/890, 762/927, 765/930, 772/937, 781/949, 782/950, 784/952, 788/956, 792/960, 796/964, 814/982, 816/984, 829/1004, 837/1014, 852/1031, 872/1051, 889/1068, 912/1098, 913/1099, 926/1125, 928/1125 933/1127. 934/1128, 989/1186, 1001/1201, 1004/1202a, 1008/1208, 1019/1219, 1022/1222, 1024/1224
Abdullah b. Zem'a			343	1	910/1093
Abdurrahman b. Beylemânî				1	1003/1202
Abdurrahman b. Ebzâ		101	97	1	718/875
Abdurrahman b. Osmân-ı Teymî		202	200	1	801/969
Hız. Âişe binti Ebî Bekr-i Sıddîyk		57			655/809, 683/838, 720/877, 789/957, 818/986, 833/1010, 851/1030, 855/ 1035, 887/1065, 902/1084, 960/1088, 908/1091, 909/1092, 921/1116, 924/ 1120, 927/1124, 943/1136, 952/1144, 961/1157, 962/1158, 963/1159, 964/ 1160, 965/1161, 972/1168, 991/1188, 6/20, 7/20, 29/57, 84/190, 96/221, 120/255, 121/256, 134/281, 135/281, 136/281, 137/282, 138/282, 160/325, 161/325, 162/326, 175/348, 176/348, 177/349, 178/351, 179/351, 180/352

Sahâbenin			Bu kitapta hayatının yazılı bulunduğu shf.	Rivâyet ettiği hadis adedi	Hadîs Numaraları
Adı ve Künyesi	Doğum Tarihi	İrtihali			
H. Aîşe binti Ebî Bekr-i Sıddîk		57			192/380, 207/440, 208/441, 209/443, 261/456, 217/458, 218/462, 215/470, 220/470, 236/502, 237/502, 238/503
Ali b. Ebi Tâlib	H.O. 23	40		6	676/831, 724/881, 822/993, 846/1024, 847/1025, 885/1064, 128/270, 80/557, 281/558, 283/561
Alkame b. Kays		61	311	1	881/1060
Alkame tûbnü Vâil					780/948
Amr b. Abdullâh				1	831/1007, 117/252, 118/252
Amr b. Avf-i Müzenî			120	1	783/894
Amr b. Ahvas					249/516
Amr b. Şerîd			111	1	726/887
Amr b. Şuayb					665/820, 660/821, 691/847, 731/892, 739/901, 812/980, 821/992, 859/1039, 880/1059, 923/1119, 998/1196, 1011/1211, 1012/1212, 1013/1213, 1014/1214, 17/33, 33/67, 34/69, 98/225, 99/226, 100/228, 101/228, 102/228, 103/229, 104/230, 105/231, 258/531, 261/533, 262/536, 265/539
Arfece bin Şurayh			540	1	1023/1223, 285/563
Atıyyetü'l-Kurazî				1	730/891
Behz b. Hâkim				1	983/1179
Berâ b. Azîb				2	987/1183, 1027/1227
Câbir b. Abdillâh		94-97		9	647/801, 650/804, 651/805, 657/811, 658/812, 670/825, 693/849, 699/856, 715/872, 737/899, 743/905, 746/908, 758/922, 761/926, 791/959, 811/979, 828/1000, 840/1017, 866/1045, 869/1048, 875/1054, 882/1061, 900/1081, 922/1117, 948/1141, 957/1149, 976/1172, 978/1174, 3/14, 9/23, 10/24, 11/25, 36/75 37/76, 67/154, 68/154, 69/154 113/244, 114/244, 115/245, 116/245 150/303, 221/476
Cüzâme b. Vehb			301	1	873/1052, 152/309
Dahhâk b. Feyrûz			277	1	956/1036
Ebübekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm				1	1006/1205, 256/529
Ebü Bekre		51-52		1	757/921
Ebü Bürde bin Ebî Mûsa		111		1	832/1008, 119/254
Ebü Cuheyfe		74		2	896/1077, 995/1192, 242/508
Ebü Dâvûd					250/516
Ebü Eyyûb-i Ensârî		52		1	675/830, 26/48
Ebü Humeyd-i Sâidî				1	735/897, 51/126, 52/126

Sahâbenin			Bu kitapta hayatının yazılı bulunduğu shf.	Rivâyet ettiği hadis adedi	Hadis Numaraları
Adı ve Künyesi	Doğum Tarihi	İrtihali			
Ebû Hüreyre		57/58		50	653/807, 662/816, 663/817, 664/819, 673/828, 674/829, 679/834, 681/836, 688/844, 689/845, 697/854, 719/876, 721/878, 722/879, 734/896, 736/898, 738/900, 740/902, 785/953, 793/961, 795/963, 825/997, 826/998, 934/1011, 836/1013, 841/ 1018, 850/1029, 854/1034, 863/1043, 865/1045, 871/1050, 890/1069, 891/ 1070, 899/1080, 903/1085, 917/1109, 918/1112, 939/1133, 960/1153, 974/ 1170, 979/1176, 982/1178, 985/1181, 988/1185, 999/1197, 1020/1220, 1026/1226
Ebû Katâde		59		1	901/1082, 67/340, 168/340, 169/341, 170/341, 171/342, 172/342, 173/343
Ebû Mes'ûd-i Ensârî				1	649/803
Ebû Rimse			525	1	1016/1216, 270/548
Ebû Saïd-i Hudrî		74		9	685/841, 695/852, 698/855, 727/888, 773/940, 867/1046, 874/1053, 559/ 1151, 959/1151, 38/77, 149/301, 153/311, 212/449, 213/449, 214/450
Ebû Râfî'				2	723/880, 760/925
Ebû Seleme b. Abdurrahmân			308	1	878/1057
Ebû Şurayh-i Huzâî		68	507	1	1005/1203, 253/521, 255/527
Ebû Umâme				2	704/861, 810/978, 93/211
Ebû Umâme el-Bâhılî				1	819/987
Ebû Zerr		32		1	819/987
Ebû'z-Zinâd					278/556
Ebû Zübeyr			16		654/808, 5/17
Enes b. Mâlik	H.O.9	93		15	671/827, 677/832, 870/713, 714/871, 754/917, 924/759, 794/962, 797/965, 815/983, 823/994, 824/995, 876/1055, 877/1056, 888/1067, 894/1075
Fâtıma binti Kays			273	2	853/1033, 950/1143
Fadâle b. Ubeyd		53		1	701/858
Fürey'a binti Mâlik			419	1	949/1142
Gaylân bin Seleme		644	278	1	857/1037
Hakîm b. Hizâm		54		2	868/1047, 975/1171
Hakîm bin Muâviye				2	863/1047, 975/1171
Hanzale bin Kays			162	1	766/931, 71/164
İbn-i Ka'b bin Mâlik				1	728/889, 49/116
İbn-i Huzeyme					269/545
İmrân b. Husayn		52		4	807/975, 925/1121, 997/1195, 1025/1225
İyâd bin Himâr			200	1	800/968, 270/548

Sahâbenin			Bu kitapta hayatının yazılı bulunduğu shf.	Rivâyet ettiği hadîs adedi	Hadîs Numaraları
Adı ve Künyesi	Doğum Tarihi	İrtihali			
Kabîsa bin Muhârik				1	732/893
Mahmûd b. Lebîd			360	1	915/1105
Ma'mer bin Abdullâh			48	1	678/833, 700/857, 39/82
Meymûne r.anhâ		51/61/66		1	652/806
Mikdâm b. Ma'dikerib				1	802/970
Misver b. Mahreme				1	942/1135, 205/422
Muâz b. Cebel		18-17		2	820/989, 1028/1228, 97/224, 268/545, 289/572, 97/224, 268/545, 289/572
Muğire b. Şu'be		5		1	956/1148
Nu'mân b. Beşîr		60	185	1	786/954
Osmân bin Affân		35		1	842/1019
Ömerübnü'l-Hattâb		23		5	813/981, 940/1133, 955/1148, 981/1177, 994/1191, 211/446
Omer b. Ebî Seleme				1	897/1078, 165/337, 166/337
Râfi b. Hadîc		73-74		2	755/918, 769/934, 65/150, 73/169
Râfi' b. Sinân		489			986/1182, 230/490
Rebî' b. Sebura				1	848/1026, 129/272
Rifâ'a b. Râfi'			7	1	646/800, 1/8
Ruveyfi' b. Sâbit		45	429	1	954/1147, 210/444
Sâbit bin Dahhâk					767/932
Saîd b. El-Müseyyeb			103	1	862/1042, 980/1177, 143/292, 226/479, 227/480
Saib b. Yezid-i Mahzûmî			132		741/903, 55/133
Saîd b. Zeyd		88-91		2	775/942
Safiye binti Şeybe			325	1	893/1074
Sa'd b. Ebî Vakkâs				2	708/865, 817/985
Sehl bin Sa'd		50-51		1	884/1063, 937/1131
Sehl b. Sa'd Sâidî				1	713/916, 830/1005, 61/146, 62/146, 63/146
Safvân b. Umeyye			143	1	752/914
Seleme b. Ekva'		64		1	845/1023, 126/269, 127/269
Seleme b. Sahr		670/678	386	1	932/126, 196/101, 197/402
Semûra b. Cündeb		141		5	702/859, 749/911, 778/945, 839/1016, 993 1190, 59/141, 239/504, 240 504, 241/504
Sehl b. Ebî Hasme		664		1	1017/1277
Suheyb b. Sinân		38-39	159	1	763/928
Şa'bî	26	104	411	1	943/1136
Tânk-ı Muhâribî			456	1	973/1169
Tâvûs				1	260/532
Ubade b. Sâmî		34		1	696/853
Ukbe b. Amir		58		2	844/1022, 886/1064, 125/267, 159/324

Sahâbenin			Bu kitapta hayatının yazılı bulunduğu shf.	Rivâyet ettiği hadis adedi	Hadîs Numaraları
Adı ve Kûnyesi	Doğum Tarihi	İrtihali			
Ukbe b. Hâris		467	451	1	970/1166
Urve b. Zübeyr		151	149	3	756/919, 774/941, 907/1098
Urvetü'l- Barikî		135	134	2	684/839, 744/906, 30/59
Ümmü Atıyye				1	945/1138, 206/429
Ümmü Atıyye				1	945/1138, 206/429
Ümmü Seleme		59/62		4	496/1139, 947/1140. 967/1163, 1201/1221
Usametübnü Umeyr					248/515
Usametübnü Zeyd				1	972/804
Ya'lâ b. Ümeyye		40	142	1	751/913
Zeyd b. Sâbit		45	165	1	710/867, 42/93
Zeyd b. Hâlid-i Cühenî		78	196	7	798/996. 799/967, 87/198, 88/199, 89/199, 90/200
Zeyd b. Ka'b b. Ücra				3	861 1041, 141/290, 142/290
Ziyad-ı Sehmî				1	971/1167

**KİTABIN İÇİNDE TERCÜME-İ HALLERİ YAZILAN İMÂM, MUHADDİS, HÂFİZLARIN
CETVELİDİR**

Sahîfe no

Ebû Ubeyd Kasım İbni Selâm [.- 224]	36
Said bin Müseyyeb [2 H. - 91 H.]	103
Ya'lâ bin Ümeyye	142
Kadı Şureyh, Şureyh İbni Haris [.- 78 H].....	191
Mesrûk b. El-Ecda' el-Hemedanî [.-63 H.].....	204
Ebû Kılâbe (Abdullah ibni Zeyd) [-104 H.].....	213
Hasen bin Zeyd [21 H. - 110 H.]	258
Ebû Seleme, ibni Abdurrahman [74-104H.]	308
Said b. Mansûr Mervezî [.- 229].....	374
Süleyman b. Yesâr [...-107 H.].....	381
Şa'bî, Ebû Amr Âmir b [.-104 H.]	411
Züfer İbni Hüzeyl [.-158 H]	444
Süfyan İbni Uyeyne [107 H. - 198 H.]	450
İshak b. Râheveyh	476
İbni Vehb, Ebu Muhammed [125 H. - 197 H.]	505
Cerîr İbni Hazm [.-170 H.]	505
Zeyd b. Eslem, Ebû Abdillâh [.-136 H.]	514
İbni Kesir Dimeskî [45 H. - 120 H.]	515
Ömer bin Abdülaziz [22 H. - 94 H.]	522
Arface b. Şureyh [.-]	540